

**ODZIEŻ I AKCESORIA STROJU
W ŚREDNIOWIECZNYM
ELBLĄGU**

ANNA RYBARCZYK

**INSTYTUT ARCHEOLOGII I ETNOLOGII POLSKIEJ AKADEMII NAUK
OŚRODEK BADAŃ NAD DAWNYMI TECHNOLOGIAMI**

ODZIEŻ I AKCESORIA STROJU
W ŚREDNIOWIECZNYM ELBLĄGU

Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk

Anna Rybarczyk

ODZIEŻ I AKCESORIA STROJU
W ŚREDNIOWIECZNYM ELBLĄGU

Łódź 2021

Ośrodek Badań nad Dawnymi Technologiami
www.iaepan.edu.pl

Praca opiniowana przez Komisję Wydawniczą Instytutu Archeologii i Etnologii PAN w składzie:
dr Maciej Trzeciecki (przewodniczący); dr hab. Kamila Baraniecka-Olszewska, prof. PAN; dr hab. A. Czekaj-Zastawny
prof. IAE PAN; dr hab. Dariusz Główka, prof. PAN; dr hab. Andrzej Janeczek, prof. PAN prof. dr hab. Iwona
Kabzińska; prof. dr hab. Andrzej Klonder; prof. dr hab. Mariusz Mielczarek; prof. dr hab. Marta Młynarska-Kaletyn;
dr Małgorzata Mogielnicka-Urban; dr hab. Zofia Sulgostowska, prof. PAN;
dr Kalina Skóra; dr hab. Piotr Włodarczyk, prof. IAE PAN
oraz
recenzenci zewnętrzni:
dr Jakub Sawicki (Academy of Sciences of the Czech Republic)
prof. dr hab. Krzysztof Wachowski (Uniwersytet Wrocławski)

Tłumaczenie: Grzegorz Żabiński

Projekt okładki: Anna Rybarczyk

Na okładce: zapinka, XIV w. Ze zbiorów Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Elblągu (EM VI/1582),
fot. A. Rybarczyk

Skład: Calibra Sylwia Mosińska

©Copyright by Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk and Anna Rybarczyk, Warszawa, 2021

Druk: Partner Poligrafia, Białystok

ISBN: 978-83-66463-54-7

SPIS TREŚCI

WSTĘP	13
ROZDZIAŁ 1. STAŃ BADAŃ NAD UBIOREM ŚREDNIOWIECZNYM	21
ROZDZIAŁ 2. ODZIEŻ	33
2.1. WYROBY WŁÓKIENNICZE	35
2.1.a. Tkaniny wełniane	35
2.1.b. Tkaniny półwełniane	38
2.1.c. Tkaniny jedwabne	38
2.1.d. Tkaniny lniane	46
2.1.e. Tkaniny bawełniane	46
2.1.f. Wstążki	47
2.1.g. Galony	49
2.1.h. Wyroby tabliczkowe	50
2.1.i. Dzianiny	51
2.1.j. Filc	52
2.2. ELEMENTY UBIORÓW	52
2.2.a. Kaftany	52
2.2.b. Rękawiczki	55
2.2.c. Nakrycia i dekoracje głowy	61
2.2.d. Zapięcia ubrań. Sznurówki i guziki	65
ROZDZIAŁ 3. AKCESORIA STROJU	71
3.1. BIŻUTERIA I DROBNE ELEMENTY METALOWE	73
3.1.a. Pierścionki	73
3.1.b. Zapinki	77
3.1.c. Dzwonki	83
3.1.d. Paciorki	85
3.1.e. Łańcuszki	90
3.1.f. Plakietki pielgrzymie i świeckie	91
3.2. PAS I JEGO ELEMENTY	94
3.2.a. Pasy	94
3.2.b. Sprzączki	107
3.2.c. Skuwki	115
3.2.d. Okucia końca pasa	117
3.2.e. Inne okucia pasa	119
3.3. TORBY I MIESZKI	122
3.3.a. Sakiewki	122
3.3.b. Kaletki	125
3.3.c. Jalmużniczki tekstylne	138
ROZDZIAŁ 4. PRZEDSTAWIENIA STROJU NA PRZEDMIOTACH CODZIENNEGO UŻYTKU	143

ROZDZIAŁ 5. UBIÓR ŚREDNIOWIECZNYCH ELBLĄŻAN	155
5.1 BARWY I WZORY	157
5.2. TYPY UBIORÓW I MODA	167
5.3. UBIORY I AKCESORIA STROJU DAMSKIE ORAZ MĘSKIE	178
5.4. WYRÓŻNIKI ZAMOŻNOŚCI I WYSOKIEJ POZYCJI SPOŁECZNEJ	180
5.5. UBIÓR ROBOCZY	187
5.6. ELEMENTY STROJU O ZNACZENIU SYMBOLICZNYM	188
5.7. LOKALNE, CZY Z IMPORTU?	189
ZAKOŃCZENIE	193
LITERATURA	197
SPIS ILUSTRACJI	217
WYBÓR TEKSTÓW ŹRÓDŁOWYCH	225
SŁOWNICZEK	231
INDEKS GEOGRAFICZNY	237
INDEKS OSOBOWY	239
SUMMARY	241
KATALOG	253

Pamięci mojego Ojca

PODZIĘKOWANIA

Monografia ta powstała w oparciu o pracę doktorską o tym samym tytule, napisaną w ramach zadania planowego F.2.II w Instytucie Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, pod kierunkiem prof. dr hab. Jerzego Maika. Przy pisaniu dysertacji wykorzystane zostało dofinansowanie pozyskane w ramach konkursu ATD 2012 i ATD 2013.

Chciałabym złożyć serdeczne podziękowania osobom i instytucjom, bez których przychylności i życzliwości książka ta nie mogłaby powstać. Przede wszystkim pragnę wyrazić swoją wdzięczność wobec Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Elblągu, które udostępniło mi do opracowania swoje cenne zbiory. Personalnie natomiast na pierwszym miejscu dziękuję Panu dr. Mirosławowi Marcinkowskiemu - za okazaną wielką pomoc oraz niezwykłą cierpliwość z którą odpowiadał na moje liczne pytania dotyczące różnych kwestii związanych z elbląskimi badaniami i chronologią znalezisk. Za życzliwość dziękuję również pozostałym pracownikom Muzeum oraz emerytowanej już Pani dr Grażynie Nawrońskiej, której winna jestem podziękowanie za ciepłe przyjęcie podczas mojej pierwszej wizyty w Elblągu.

Swoją wdzięczność chciałam wyrazić także wobec mojego promotora, Pana prof. dr hab. Jerzego Maika, który poświęcił mi wiele swojego czasu i którego cenne uwagi pomogły mi w pracy nad tym tekstem.

Podziękowania należą się także Pani dr Marii Cybulskiej z Wydziału Technologii Materiałowych i Wzornictwa Tekstyliów Politechniki Łódzkiej i Pani dr Ewie Orlińskiej-Mianowskiej z Muzeum

Narodowego w Warszawie, które podzieliły się ze mną swoją wiedzą na temat tkanin jedwabnych, co pozwoliło mi na lepsze zrozumienie analizowanych zabytków. Wyrazy wdzięczności należą się także Panu dr. hab. Piotrowi Czubli z Katedry Geologii i Geomorfologii Wydziału Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego, który podjął się określenia materiału, z którego wykonano oczko jednego z elbląskich pierścionków.

Wielkie podziękowania składam też Pani mgr Emilii Wtorkiewicz-Marosik, której zawdzięczam większość umieszczonych w pracy rysunków oraz Panu dr.hab. prof. UMK Juliuszowi Raczkowskiemu, Pani mgr. Krystynie Karpińskiej i Pani mgr. Paulinie Szmaglińskiej, którzy zgodzili się na wykorzystanie w pracy fotografii swojego autorstwa. Wyrazy wdzięczności kieruję też w stronę: fundacji Abegg-Stiftung, Schatkamer Sint Servaas w Maastricht, Stadtmuseum im Hl.-Geist-Spital w Nördlingen, Diözesanmuseum w Graz oraz Museum of London Archaeology, które to instytucje również wyraziły uprzejmą zgodę na zamieszczenie w tekście fotografii przechowywanych przez nie zabytków, lub udostępniły posiadane przez siebie fotografie.

Podziękowania należą się też osobom, które poświęciły swój czas i swoją pomocą ułatwiły mi ukończenie pracy nad tą publikacją, będą to: Andy Chopping, Catherine Depierraz, Heimo Kaindl, Andrea Kugler, Ulla Mannering, Frances Pritchard, Urszula Sieńkowska, Jacques van Rensch i Olivia Friis Uhrbrand.

WSTĘP

Archeologia jest dziedziną, której swój rozwój zawdzięcza m.in. kostiumologia, dotyczy to zwłaszcza średniowiecza – okresu, z którego nie pozostało zbyt wiele związanych ze strojem zabytków historycznych. Jednak dzięki przedmiotom zachowanym w warstwach archeologicznych, odkrywanych przypadkowo, czy w trakcie planowych badań wykopaliskowych, możemy uzupełnić wiedzę o historii ubioru o istotne detale, niemożliwe do wychwycenia podczas analizy źródeł pisanych czy ikonograficznych. I tak dzięki dokonaniom w początkach XX wieku odkryciom zachowanych ubiorów z Herjolfsnes (obecnie Ikiagaat) na Grenlandii i z Bockstön w Szwecji¹, udało się nie tylko poznać ubiory pospolitych ludzi (w odróżnieniu od tych nielicznych, przechowywanych przez stulecia zabytków, wiązanych ze świętymi lub warstwą panującą), ale też dokładniej poznać detale konstrukcyjne tych ubrań. Innym przykładem tego, w jaki sposób archeologia wzbogaciła wiedzę kostiumologiczną, są odkrycia znanych z licznych późnośredniowiecznych przedstawień ikonograficznych męskich skórzanych kaletek – dopiero zabytki archeologiczne pozwoliły poznać ich skomplikowaną konstrukcję wewnętrzną, niewidoczną w dziełach sztuki. Bardzo ciekawe jest, pochodzące z ostatnich lat, austriackie odkrycie średniowiecznej bielizny damskiej z uformowanymi miseczkami na biust². Znaleździło to z jednej strony jest szokującą nowością w kostiumologii – dotychczas sądzono, że rozwiązania takie wprowadzono w bielizniarstwie dużo później – z drugiej zaś dało świeże spojrzenie na źródła ikonograficzne. Okazało się bowiem, że istnieją piętnastowieczne rysunki wyobrażające damskie

¹ Więcej na ten temat w rozdziale 1., omawiającym stan badań nad średniowieczną odzieżą.

² Nutz 2013, 221-225; Case *et al.* 2017, 167-176.

koszule podkreślające biust, odpowiadające odkrytym zabytkom, lecz nikomu wcześniej nie przyszła do głowy taka właśnie interpretacja tych przedstawień³. To tylko kilka przykładów pokazujących znaczenie znalezisk archeologicznych dla wiedzy o ubiorze i jego historii. Oczywiście jednak zależność ta jest obustronna – dobra znajomość przekazów ikonograficznych i ustaleń kostiumologicznych jest niezbędna dla prawidłowej interpretacji fragmentów ubiorów odkrywanych archeologicznie. Archeologia daje niepowtarzalną szansę na wejście w życie codzienne, w eksplorowanych nawarstwieniach ziemnych przetrwały przecież przedmioty różnego gatunku i przeznaczenia, w tym także elementy ubioru i akcesoria mody. Wiedza o historii stroju pomaga we właściwym rozpoznaniu funkcji i znaczenia tych zabytków, co przy często bardzo słabym i fragmentarycznym stanie zachowania odkrytych przedmiotów może nastęrczać wiele trudności.

Szczególnie ciekawe pod względem archeologicznym są średniowieczne duże miasta, w których koegzystowali ludzie o różnej pozycji społecznej i zamożności. Zabytki odkrywane w takich miejscach mogą odzwierciedlać bardzo różne aspekty życia codziennego – dawać świadectwo zarówno ciężkiej pracy, jak i rozrywki, ubóstwa i przepychu. Jednym z takich tętniących życiem ośrodków miejskich był w średniowieczu Elbląg. Utworzone w połowie XIII wieku na terytorium państwa krzyżackiego portowe miasto bardzo szybko stało się jednym z czołowych ośrodków handlu hanzeatyckiego. Elbląg przez pierwsze dziesięciolecia

³ Ciekawy wpis prezentujący te wyobrażenia znajduje się na blogu belgijskiej badaczki średniowiecznego ubioru Isis Stutenwagen, pod adresem <http://www.medieval-silkwork.com/2012/08/15th-century-bra-found-at-schloss.html> (dostęp z dnia 27.02.2021)

swego istnienia pozostawał najważniejszym ośrodkiem państwa zakonnego i siedzibą Wielkiego Mistrza. Za datę powstania miasta przyjmuje się, idąc za przekazem Piotra z Duisburga, rok 1237. Wtedy właśnie nad rzeką Elbląg powstał zamek krzyżacki, a na terenie do niego przylegającym pojawili się osadnicy tworząc od podstaw podwaliny ośrodka miejskiego. Pionierzy ci byli przybyszami z terenów Rzeszy, choć nie jest do końca jasne, z którego z krajów niemieckich się wywodzili. Przez wiele lat dominował pogląd o udziale Lubeki już w najwcześniejszej fazie powstania miasta, ale źródła historyczne potwierdzają kontakty między Elblągiem i Lubeką dopiero w 1240. Dzięki kronice Piotra z Duisburga wiadomo natomiast, że część krzyżowców udających się do Prus w 1237 roku, wywodziła się z Miśni. Pomimo pewnych niejasności dotyczących pochodzenia pierwszej fali osadników, nie ma wątpliwości co do znaczenia lubeczan przy rozwoju miasta. Z Lubeki właśnie pochodziło przyjęte w 1246 roku, z pewnymi ograniczeniami na korzyść Zakonu, prawo miejskie. Do Lubeki nawiązuje także koga widoczna w pieczęci mieszczan elbląskich⁴. Żywiol niemiecki dominował w strukturze ludnościowej miasta przez całe średniowiecze, choć wśród mieszkańców byli też Polacy, a w znikomej liczbie także ludność o pochodzeniu pruskim⁵. Elbląg od momentu swego powstania szybko i dynamicznie się rozwijał, tendencja ta uległa jednak zahamowaniu i z końcem XIV wieku Elbląg zaczął tracić na znaczeniu na rzecz położonego nieopodal Gdańska, którego wielką przewagą była lepsza lokalizacja, zapewniająca bezpośredni dostęp do morza. Na niekorzyść Elbląga działało też postępujące zamulenie portu. Panowanie krzyżackie, pomimo pewnych przywilejów, którymi miasto się cieszyło, stawało się coraz bardziej uciążliwe dla lokalnych kupców, którzy – w poszukiwaniu swobody i nowych możliwości – z przychylnością spoglądali w stronę skonfliktowanej z Zakonem sąsiedniej Polski. Po raz pierwszy Elbląg trafił we władanie polskiego króla na krótki okres w lipcu 1410 roku⁶, ostateczne dołączenie miasta do Korony nastąpiło

w 1454 roku, po zdobyciu przez mieszczan krzyżackiego zamku i złożeniu holdu Kazimierzowi Jagiellończykowi⁷.

Przedstawiłam tutaj tylko kilka najważniejszych faktów z dziejów miasta, więcej informacji na temat historii Elbląga można znaleźć w zajmującym i obszernym wyborze literatury omawiającej tę tematykę. Wśród kilku przykładowych prac trzeba wymienić na pierwszym miejscu przekrojowe opracowanie *Historia Elbląga*⁸. Początki powstania miasta na podstawie źródeł archeologicznych zaprezentowała Grażyna Nawrołska⁹, problematykę przynależności Elbląga do Związku Hanzeatyckiego zarysował Henryk Samsonowicz¹⁰, natomiast stosunki handlowe późnośredniowiecznego Elbląga przedstawił Roman Czaja¹¹. Godną uwagi jest też książka *Socjotopografia miasta Elbląga w średniowieczu* tego samego badacza¹² przedstawiająca wyniki badań nad społeczeństwem miasta w XV wieku. W powyższych pracach można znaleźć dalsze odwołania bibliograficzne.

Położony na styku kultur i prowadzący ożywioną międzynarodową wymianę handlową Elbląg był więc bez wątpienia miejscem barwnym i ciekawym. Dla współczesnych badaczy interesująca jest nie tylko historia miasta i wydarzenia, które się w niej zapisały, na uwagę zasługują też sami mieszczanie i ich codzienność – gust i wybory dotyczące przedmiotów codziennego użytku, w tym oczywiście także odzieży. Jest to problematyka, która w wyjątkowo wymowny sposób pozwala przybliżyć życie w dawnych wiekach i zobaczyć człowieka stojącego za pozornie niemyymi resztkami kultury materialnej. Jak ubierali się mieszkańcy średniowiecznego Elbląga? Czy ich ubiory odzwierciedlały bogactwo miasta, w którym żyli? Jakie pozostałości średniowiecznego stroju można wyróżnić w materiale archeologicznym? Ile informacji o swoich posiadaczach mogą one dostarczyć? Czy fragmenty odzieży i dodatki

⁴ Czaja, Nawrołski 1993a, 60-70.

⁵ Czaja, Nawrołski 1993a, 109-110.

⁶ Czacharowski *et. al.* 1993, 243-245, 248.

⁷ Czacharowski *et. al.* 1993, 280.

⁸ Gierszewski, Groth 1993.

⁹ Nawrołska 2012.

¹⁰ Samsonowicz 1991, 9-20.

¹¹ Czaja 1993, 9-19.

¹² Czaja 1992.

odkryte archeologicznie będzie można dopasować do obrazu średniowiecznego ubioru znanego z ikonografii i prezentowanego w opracowaniach kostiumologicznych? Jak te znaleziska mają się do zachowanych źródeł pisanych? Czy obraz stroju elblązan, otrzymany na podstawie analizy znalezisk archeologicznych jest typowy dla zachodnioeuropejskiego kręgu kulturowego, w jakim to miasto i jego mieszkańców należy umieścić? Odpowiedzi można szukać tylko poprzez zebranie i przeanalizowanie zabytków wiążących się z zagadnieniem stroju odkrytych w trakcie prac wykopaliskowych. Materiały te stanowią bazę źródłową tej pracy, a jej celem jest właśnie próba odpowiedzi na zadane wcześniej pytania, czyli osadzenie rozpoznanych znalezisk we właściwym kontekście kulturowym i podjęcie próby skonfrontowania ich z wiedzą o średniowiecznym ubiorze pozyskaną z innych źródeł. Warto też podkreślić, że w żadnym wypadku nie jest moim zamiarem stworzenie pełnego wizerunku ubioru średniowiecznego elblązanina na podstawie odkrytych zabytków. Trzeba pamiętać, że cechą charakterystyczną źródeł archeologicznych związanych z ubiorem pozyskanych z terenów miejskich jest ich przypadkowość, a bezrefleksyjnie łącząc ze sobą poszczególne elementy stroju i ozdób odkryte w trakcie wykopalisk można osiągnąć chaotyczny zlepek przypadkowych elementów, które w rzeczywistości wcale nie musiały ze sobą współgrać.

Elbląg jest ciekawy dla archeologa, nie tylko ze względu na swoją historię, ale również z racji sprzyjających warunków glebowych, które pozwoliły na zachowanie wielu przedmiotów organicznych. W trakcie wykopalisk pozyskano bardzo bogate zbiory zabytków drewnianych, ale też tekstyliów i przedmiotów skórzanych. Te ostatnie są reprezentowane tak licznie, że można je śmiało określić mianem materiału masowego. Kolejną zaletą, która skłoniła mnie do wybrania akurat tego stanowiska jako punktu wyjścia do badań nad ubiorem mieszczkańskim, jest doskonały stan jego przebadania. Systematyczne prace wykopaliskowe na Starym Mieście rozpoczęły się w 1980 roku i były prowadzone przez kolejne dziesięciolecia, skutkując archeologicznym rozpoznaniem dużej liczby

działek mieszczkańskich leżących na tym obszarze. Osobą która opracowywała szeroko zakrojony i nowatorski program prac ziemnych oraz przez wiele lat kierowała elbląskimi badaniami był Tadeusz Nawroński. Działal on w ramach stworzonej przez siebie elbląskiej Pracowni Archeologii Miast, będącej jednostką Przedsiębiorstwa Państwowego Pracowni Konserwacji Zabytków w Gdańsku¹³. Po przedwczesnej, niespodziewanej śmierci Tadeusza Nawrońskiego w 1994 roku, kierownictwo nad badaniami elbląskimi objęła jego żona Grażyna Nawrońska. Od 2001 do 2007 roku badaniami archeologicznymi na terenie miasta zajmowało się Muzeum Archeologiczno-Historyczne w Elblągu¹⁴, które też przejęło od Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków pozyskany do tej pory materiał wykopaliskowy. W latach 2007 – 2011 prace badawcze na terenie elbląskiej starówki prowadzone były przez firmy ARCHEDEA Andrzej Gołębiowski i ARCHEO – ADAM Adam Mackiewicz¹⁵. Szczegółowy opis historii bań archeologicznych prowadzonych w Elblągu został zaprezentowany kilka lat temu przez Mirosława Marcinkowskiego¹⁶.

Zakres chronologiczny pracy, w tytule określony został ogólnie jako średniowiecze, co oczywiście wymaga komentarza i uściślenia. Dolną granicą chronologiczną tego opracowania jest data powstania miasta. Jak już zostało wspomniane, Elbląg został założony na surowym korzeniu, a jego początki sięgają roku 1237. Górnej granicy nie można sprowadzić do konkretnej daty, będzie to po prostu umowny koniec średniowiecza, tożsamy z końcem XV wieku. Na problem wyznaczenia krańca mody średniowiecznej, czy też gotyckiej, zwróciła uwagę Krystyna Turska, zauważając że był to proces trwający od lat sześćdziesiątych XV wieku, aż po pierwsze dziesięciolecie kolejnego stulecia¹⁷.

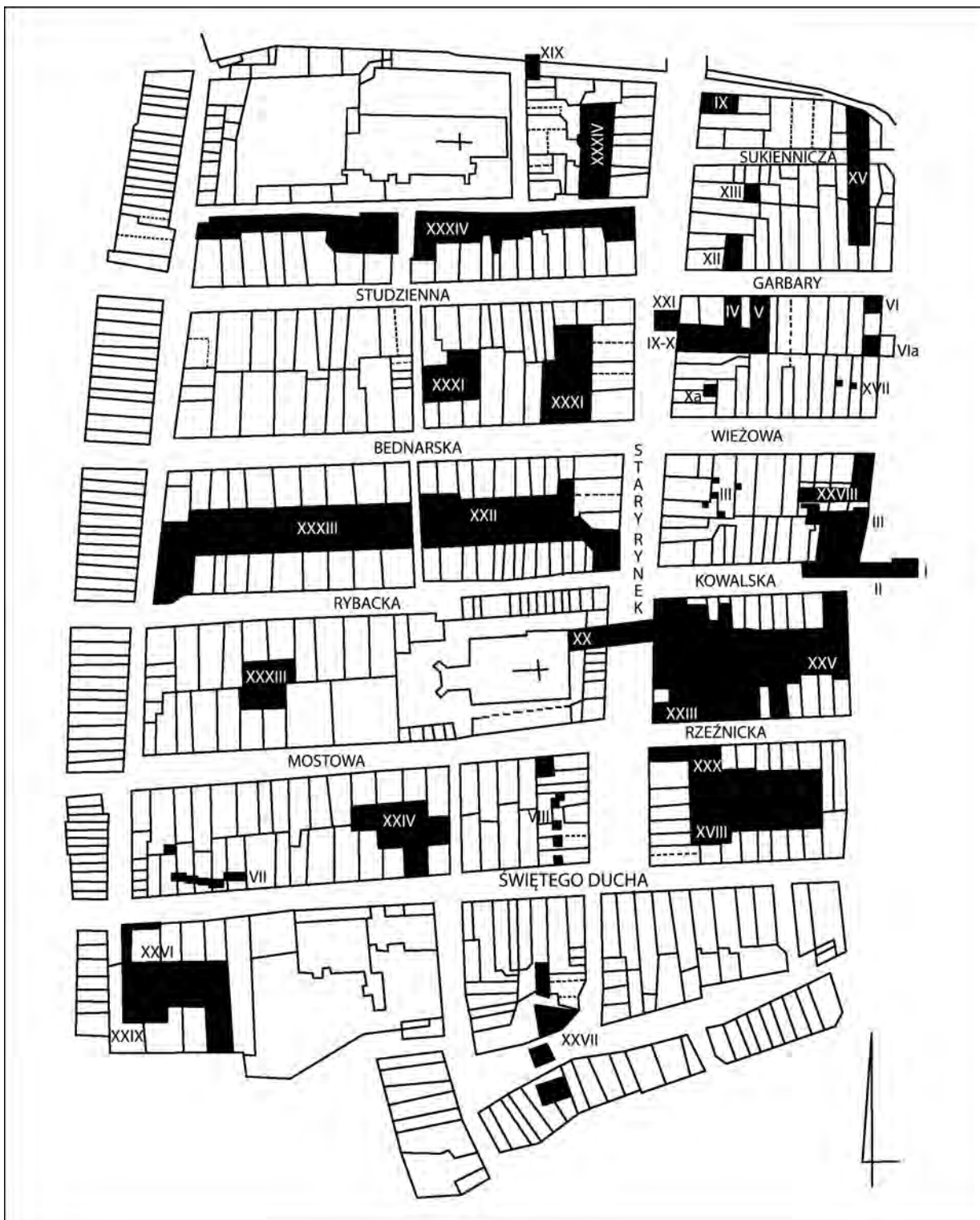
¹³ Krzyżanowski, 1997, 9-10.

¹⁴ Badaniami i opracowywaniem zabytków zajmowały się te same osoby co przedtem, pracujące od tej pory w ramach innej jednostki organizacyjnej.

¹⁵ Fonferek *et al.* 2012, 16-19. Więcej na temat historii badań archeologicznych Elbląga w: Nawrońska 1997, 21-35; Nawrońska 2014, 50.

¹⁶ Marcinkowski 2015.

¹⁷ Turska 1987, 10.

Ryc. 1. Plan Starego Miasta w Elblągu z zaznaczonymi wykopami archeologicznymi, wg Fonferk, et.al 2012, fot. 3, opr. A. Rybarczyk

W opracowaniu bazującym na źródłach archeologicznych, jakim jest ta praca, dodatkowym elementem wpływającym na taki, a nie inny wybór ram chronologicznych, jest możliwość datowania obiektów, z których pochodzą analizowane zabytki. W przypadku Elbląga duża część materiału pochodzi z latryn, czyli obiektów o małej czułości chronologicznej. Opracowując wyodrębniony przeze mnie materiał, starałam się przez cały czas o tym pamiętać, konfrontując datowanie archeologiczne obiektu z wiedzą o chronologii i stylistyce konkretnych elementów stroju uzyskaną z innych źródeł. Problemem była różnorodna pod względem stylistycznym grupa zabytków datowanych na XV – XVI wiek, w której mogły znaleźć się przedmioty nie tylko z przelomu wieków, ale też z obu krańców tego okresu. Uznając, że zarówno włącznie do pracy wszystkich tych elementów, jak i ich całościowe odrzucenie nie jest dobrym rozwiązaniem, zdecydowałam się na trzecią drogę i każdy zabytek z tej grupy rozpatrywałam indywidualnie. Tym sposobem pod uwagę brałam tylko przedmioty o wyraźnie średniowiecznym charakterze. Wyjątek stanowią tkaniny wełniane, w tym przypadku pozostawiłam podział przyjęty przez autora opracowania tego zbioru, Jerzego Maika. Niestety, brak dokładnego datowania dla przedmiotów z przelomu XV i XVI wieku, nie pozwolił na uchwycenie momentu pojawienia się pierwszych elementów renesansowych, ani wygaśnięcia mody gotyckiej.

Komentarza wymaga przedstawione w tekście datowanie materiałów. Przytaczana chronologia obiektów archeologicznych została określona przez dra Mirosława Marcinkowskiego z Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Elblągu. W kilku miejscach datowanie to nieznacznie odbiega od wcześniejszego, na którym opierał się w swoich opracowaniach tekstyliów Jerzy Maik. Różnice te są zaznaczone w katalogu. Należy też wspomnieć, że w nielicznych wypadkach dokładna analiza przedmiotów pozwoliła na korektę ich datowania.

Bazą źródłową dla tego opracowania są zabytki pochodzące z obszaru Starego Miasta ze zbiorów Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Elblągu, pozyskane głównie w drodze badań

wykopaliskowych. Wśród bardzo bogatego materiału zabytkowego udało mi się wyodrębnić kilkaset artefaktów, które moim zdaniem powinny zostać omówione w kontekście stroju. Na samym początku pracy zapoznałam się z dokumentacją materiałów zabytkowych w postaci liczącej kilkadziesiąt tomów muzealnej księgi inwentarzowej i wyłoniłam zabytki wiążące się z tematyką ubioru. Kolejnym etapem było zapoznanie się z wybranymi przedmiotami bezpośrednio. Nie w każdym przypadku było to możliwe, część zabytków nie była dostępna np. z powodu wypożyczenia do innych placówek muzealnych, niektórych zabytków (jak na przykład części szklanych kólek) nie udało się skutecznie zakonserwować i uległy one zniszczeniu. W przypadku tych tekstyliów które były przedmiotem studiów Jerzego Maika, kwerenda obejmowała także zapoznanie się z wykonanymi przez tego badacza kartami zabytków, zawierającymi wyniki przeprowadzonych analiz technologicznych i materiałowych¹⁸.

Wybrane przez mnie artefakty stanowią materiał bardzo różnorodny, zawierający tekstylia, przedmioty skórzane, metalowe i szklane. Zbiór ten można podzielić na kilka sekcji, którym odpowiadają zawarte w części poświęconej prezentacji materiałów, kolejne rozdziały pracy. W pierwszej zebrane zostały zabytki tekstylne – tkaniny, dzianiny i wyroby pasamoniczne oraz elementy ubiorów, czyli fragmenty ubrań i galanterii, takie jak fragmenty kaftanów, nakrycia głowy czy rękawiczki. Druga sekcja obejmuje biżuterię oraz drobne elementy ozdobne, takie jak przyszywane do odzieży metalowe plakietki. W części trzeciej swoje miejsce znalazły paski i ich elementy, czyli sprzączki, skuwki, okucia końca pasa i okucia dekoracyjne. Czwarty zbiór obejmuje różnego rodzaju torby i sakiewki – są to przeważnie zabytki skórzane, wyjątkiem są dwie przepiękne torebeczki jedwabne. W ostatniej części przedstawiłam zabytki, które – choć nie są elementami ubioru – to ukazując sylwetki ludzkie, są interesującymi przykładami nietypowych źródeł

¹⁸ Karty te znajdują się w prywatnym archiwum prof. dr. hab. Jerzego Maika, któremu jestem bardzo wdzięczna za ich udostępnienie.

ikonograficznych. Wyobrażenia te chociaż rzecz jasna, nie mogą być traktowane dosłownie jako odzwierciedlenie wyglądu średniowiecznych elblązan, to potraktowane krytycznie dostarczają wskazówek na temat tego, jakie stroje były znane i być może naśladowane.

Większość omawianych w pracy elementów należy do ponadczasowego kanonu akcesoriów mody, inne zaś, jak na przykład dzwoneczki czy metalowe plakietki, są charakterystyczne głównie dla stroju interesującego nas tu okresu historycznego. Wyjaśnienia wymaga kwestia przedstawionych w pracy sprzączek – wiadomo, że elementy te były wykorzystywane nie tylko jako akcesoria mody, ale pojawiały się też jako element składowy uzbrojenia ochronnego pozwalający na mocowanie poszczególnych części zbroi oraz rzędu końskiego (na przykład popręgu). Zazwyczaj przyjmuje się, że sprzączki większych rozmiarów należy łączyć z szeroko rozumianym zastosowaniem militarnym, a ze strojem te mniejsze lub staranniej wykonane. Zdając sobie sprawę z tego, że jest to założenie bardzo umowne, uznałam że praca będzie ciekawsza i pełniejsza, jeśli zostaną w niej przedstawione wszystkie elbląskie sprzączki, bez dokonywania wstępnej selekcji. Podobne zastrzeżenie tyczy się też skórzanych pasków. Pominięte w pracy zostały natomiast, nieliczne zresztą, wyróżniające się specyficzną formą, sprzączki ostróg.

Opracowanie nie uwzględnia też ważnego elementu dopełniającego całości ubioru, jakim jest obuwie. Jest to działanie świadome i przemyślane, spowodowane ogromną ilością materiału źródłowego, zasługującego na osobne, szczegółowe opracowanie. Decyzja o pominięciu w tej pracy zagadnienia butów i patynek nie była łatwa, uważam jednak, że jej podjęcie było konieczne. Uwzględnienie całości tego materiału zaburzyłoby proporcje pracy i zsunęło na dalszy plan właściwą tematykę, natomiast próba ogólnego tylko opisu tych elementów na podstawie wybranej części materiału, bez przeanalizowania całości, byłaby niemetodyczna i co za tym idzie bezcelowa. Warto tutaj zaznaczyć, że część zbioru obuwia elbląskiego doczekało się już wstępnych

opracowań¹⁹, a prace nad rozpoznaniem kolejnych partii były w toku gdy zaczynałam pisać to opracowanie, można więc liczyć na to że obraz stroju średniowiecznych mieszkańców miasta zostanie w tym zakresie choć częściowo uzupełniony.

W trakcie pisania pracy starałam się często odwoływać do przekazów ikonograficznych. W poszukiwaniu analogii dla odkrytych w Elblągu zabytków nie ograniczałam się do źródeł pochodzących tylko z terenów państwa krzyżackiego, lecz opierałam się na źródłach z całej Europy. O ile dla podjęcia próby rekonstrukcji ubioru noszonego w danym miejscu i czasie na podstawie ikonografii powinno się bazować na źródłach o pochodzeniu lokalnym, to w przypadku poszukiwań analogii dla odkrytych zabytków zastosowanie szerszej perspektywy jest nie tylko uprawnione, ale wręcz pożądane. Działanie takie może przynieść bardzo interesujące, a czasem też zaskakujące efekty. Doskonałym przykładem może być znalezienie analogii dla kroju jednej z sukien odkrytych na Grenlandii, stanowiącej obrzeża średniowiecznego europejskiego świata, w będącym swoistą awangardą tego czasu malarstwie włoskim²⁰.

Pisząc tę pracę pragnęłam wykorzystać także źródła pisane, nie będąc jednak historykiem bazowałam tylko na źródłach publikowanych i dobrze opracowanych. W poszukiwaniu informacji dotyczących ubioru zapoznałam się z materiałami takimi jak: *Nowa Księga Rachunkowa Starego Miasta Elbląga*²¹, *Acten der Ständetage Preussens unter der herrschaft des Deutschen Ordens*²², *Akta Stanów Prus Królewskich*²³ oraz publikowane przez Rafała Kubickiego wyjątki ze średniowiecznych elbląskich testamentów mieszczkańskich²⁴. Dodatkowo, jako źródło porównawcze odnoszące się do państwa krzyżackiego, wzięłam pod uwagę *Das Marienburger Tresslerbuch der Jahre 1399-1409*²⁵. Wybór kilku najciekawszych fragmentów z tych źródeł został zamieszczony jako załącznik na końcu pracy.

¹⁹ Domagalska 2007, 447-456; Szmaglińska 2010.

²⁰ *Östergård*, 2004, 130, 131 fig.92.

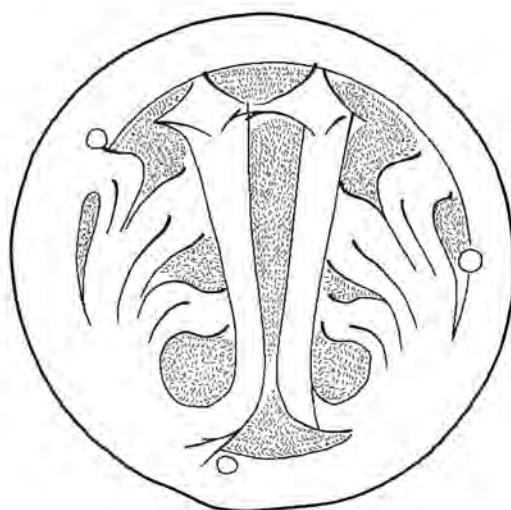
²¹ NKR 1-2.

²² ASP 1-5.

²³ ASPK 1-8.

²⁴ Kubicki 2010, 197-210.

²⁵ MT.

ROZDZIAŁ 1

STAN BADAŃ NAD UBIOREM ŚREDNIOWIECZNYM

Ubiór średniowieczny jest zagadnieniem bardzo ciekawym, złożoność jego tematyki i mnogość aspektów, które ze sobą niesie, zapewnia mu nieustające zainteresowanie badaczy skutkujące ciągłym przyrostem literatury. Informacje o średniowiecznym stroju pojawiają się w pracach kostiumologów, historyków, historyków sztuki i archeologów. Historia średniowiecznego ubioru i tkanin tego okresu zaczyna się też krystalizować jako osobna dziedzina badawcza, wyrazem tego jest chociażby powstanie w ostatnich latach rocznika poświęconego tylko tej tematyce *Medieval Clothing and Textiles*¹. Pełna bibliografia tematu, zwłaszcza zagraniczna, jest zatem wyjątkowo obszerna i w związku z tym przedstawię tutaj tylko najważniejsze nurty i opracowania. Wybór prezentowanej literatury postaram się dodatkowo zawęzić, pomijając prace skupiające się na wychodzącym poza ramy chronologiczne tej pracy zagadnieniu ubioru we wczesnym średniowieczu.

W literaturze polskiej pierwsze opracowania podejmujące problematykę dawnego stroju pojawiały się w XIX wieku. Wymienić tu należy pracę Łukasza Gołębiowskiego², album Jana Matejki³ i dwutomowe wydawnictwo Walerego Elijasza-Radzikowskiego⁴. W latach trzydziestych XX wieku powstała pierwotna wersja, wydanego ponownie u schyłku lat sześćdziesiątych w rozszerzonym wariantcie, monumentalnego dzieła Marii Gutkowskiej-Rychlewskiej *Historia ubiorów*⁵. Książka ta prezentuje zarys historii ubioru od starożytności aż po XIX wiek, jednak część

poświęcona modzie średniowiecznej jest bardzo rozbudowana i pomimo pewnych nieścisłości stanowi przez cały czas bardzo dobre kompendium wiedzy o ubiorze tej epoki. Kolejna praca tej samej autorki poświęcona jest już wyłącznie problematyce ubioru średniowiecznego⁶.

Przyrost literatury poświęconej średniowiecznemu ubiorowi można zauważyć w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych XX wieku. W roku 1978 ukazał się drugi tom *Historii kultury materialnej Polski w zarysie*, poświęcony okresowi między XIII a XV wiekiem, w którym jeden z rozdziałów dotyczy tematyki stroju⁷. W tym czasie ukazywały się też liczne prace Krystyny Turskiej. Spod pióra tej autorki wyszły zarówno artykuły omawiające konkretne źródła ikonograficzne i pisane⁸, jak i traktujące o ubiorze średniowiecznym od strony kostiumologicznej⁹. Do najważniejszych osiągnięć Krystyny Turskiej należy jednak zaliczyć monografię *Ubiór dworski w Polsce w dobie piernszych Jagiellonów*¹⁰. Autorka wykorzystała tu różnorodne źródła – ikonograficzne, pisane i archeologiczne, w wyniku czego powstało znakomite opracowanie przedstawiające ubiór wyższych części społeczeństwa w Polsce schyłku XIV i w XV wieku. Warto podkreślić, że od 1987 roku, kiedy ukazała się ta praca, czyli od ponad 30 lat, w literaturze polskiej nie pojawiła się inna monografia poświęcona w całości tematyce stroju średniowiecznego. W ostatnich latach ukazało się natomiast kilka

⁶ Gutkowska 1935.

⁷ Poppe 1978, 280-311.

⁸ Turska 1971, 645-665; Turska 1974, 3-24; Turska 1989, 291-308; Turska 1992, 5-32.

⁹ Turska 1970, 321-323; Turska 1971, 245-246; Turska 1972, 25-26; Turska 1972a, 219-223; Turska 1973, 206-208; Turska 1973a, 275-276; Turska 1974a, 212-213; Turska 1986, 425-432

¹⁰ Turska 1987.

¹ *Medieval Clothing and Textiles* – periodyk wydawany corocznie od 2005, pod redakcją Robina Netherтона i Gale R. Owen-Crocker. Dotychczas ukazało się 16 tomów.

² Gołębiowski 1830.

³ Matejko 1860.

⁴ Elijasz-Radzikowski 1879-1905.

⁵ Gutkowska 1932; Gutkowska-Rychlewska 1968.

prac kostiumologicznych, które chociaż nie były poświęcone jedynie średniowieczu, to dzięki szerokiemu nakreśleniu ram chronologicznych zawierają informacje odnoszące się także i do tego okresu. Wymienić tu można prace Anny Sieradzkiej¹¹ i Anny Drażkowskiej¹².

Jednym z aspektów ubioru średniowiecznego, szczególnie przyciągającym uwagę polskich badaczy było zagadnienie stroju rycerskiego. Tematyka ta, w naturalny sposób łącząca się z zagadnieniem uzbrojenia była chętnie podejmowana przez brońoznawców z łódzkiego ośrodka archeologicznego PAN. Efektem tych zainteresowań są publikacje Andrzeja Nadolskiego¹³, Leszka Kajzera¹⁴ i Zdzisławy Wawrzonowskiej¹⁵. Zbliżoną, bo dotyczącą stroju książęcego, tematykę podjął także Zenon Piech¹⁶. W ostatnich latach ukazała się też ciekawa publikacja dotycząca zastosowania tkanin w uzbrojeniu autorstwa Tomasza Kurasińskiego, Jerzego Maika i Witolda Świętosławskiego¹⁷.

Zainteresowanie wzbudzała też kwestia przedstawień ubioru w zabytkach sztuki. W tej kategorii można wymienić, oprócz przytoczonych już powyżej opracowań Krystyny Turskiej, także artykuły takie jak *Ubiór kobiety w późnogotyckim śląskim malarstwie tablicowym* Magdy Ławickiej¹⁸ czy *Pas rycerski na Śląsku i w Małopolsce w wiekach średnich: studium ikonograficzne* Olgierda Ławrynowicza¹⁹.

Tematykę ubiorów średniowiecznych można odnaleźć także w pracach historyczno-lingwistycznych, w 1990 roku ukazało się opracowanie Marii Borejszo²⁰, w którym autorka przedstawia i analizuje nazwy części odzieży obecne w polszczyźnie XIV, XV i XVI stulecia.

O ile istnieją dość liczne prace prezentujące przy okazji omawiania konkretnych stanowisk także poszczególne znaleziska wiążące się ze strojem

(np. sprzączki, zapinki itp.), to literatura dotycząca zagadnienia ogólnie ubioru średniowiecznego jako takiego, oparta na odkryciach archeologicznych, jest uboga. Wynika to przede wszystkim ze stosunkowo niewielkiej ilości źródeł, a także często słabego ich rozpoznania. Z prac które podejmowały omawianą tematykę można odnotować niepublikowaną pracę doktorską Jolanty Gągorowskiej o ubiorze we wczesnośredniowiecznym Gdańsku²¹.

W tym miejscu należy wspomnieć o opracowaniach dotyczących średniowiecznego stroju mieszczańskiego. Tematyka ta nie doczekała się wyczerpującego opracowania, a problematyka ubioru noszonego w średniowiecznych miastach była tylko sygnalizowana w literaturze, jako przykład można wspomnieć np. rozdział *Stroje i ubiory* z książki *Życie codzienne w średniowiecznym Krakowie*²². W ostatnim czasie zagadnienie ubioru średniowiecznych mieszczan toruńskich podjęte zostało przez Monikę Jakubek-Raczkowską²³

Trzeba tutaj też poświęcić kilka słów opracowaniom dotyczącym samego Elbląga. Kwestia ubioru w dawnym Elblągu była już podejmowana, jednak w dość pobieżny sposób. W pierwszym tomie *Historii Elbląga* znalazł się krótki podrozdział poświęcony tej tematyce²⁴, a najobszerniejszą jak do tej pory próbą przedstawienia ubioru elbląskich mieszczan była niepublikowana praca magisterska Kingi Glinieckiej z 2000 roku²⁵. Czuję się w obowiązku w tym miejscu zaznaczyć, że wspomniane opracowanie odbiega od prezentowanego tutaj tak pod względem mniejszej bazy źródłowej (wynikającej między innymi z różnicy w stanie przebadania miasta zaistniałej w ciągu ostatnich kilkunastu lat) – nie obejmującej tekstyliów, wyrobów skórzanym i wielu uwzględnionych przeze mnie wyrobów metalowych – jak i wychodzących daleko poza średniowiecze ram chronologicznych.

Przedstawiona powyżej literatura polska stanowi tylko mały wycinek dostępnej wiedzy na temat średniowiecznego ubioru, większość

¹¹ Sieradzka 2003.

¹² Drażkowska 2012; Drażkowska 2017.

¹³ Nadolski 1973, Nadolski 1979.

¹⁴ Kajzer 1976.

¹⁵ Wawrzonowska 1976.

¹⁶ Piech 1990, 3-35, Piech 1990a, 199-222.

¹⁷ Kurasiński et al. 2010, 7-16.

¹⁸ Ławicka 1992, 457-467.

¹⁹ Ławrynowicz 2005a, 3-15.

²⁰ Borejszo 1990.

²¹ Gągorowska 2000.

²² Jelicz 1966.

²³ Jakubek-Raczkowska 2020.

²⁴ Czaja, Nawroński 1993, 220-222.

²⁵ Gliniecka 2000.

opracowań tego zagadnienia stanowią prace autorów zagranicznych, co wynika przede wszystkim z większej liczby zachowanych źródeł. Pisząc o badaniach nad strojem średniowiecznym trzeba bez wątpienia wspomnieć właśnie o tych nielicznych zachowanych ubiorach z tego okresu i ich opracowaniach.

Do odkrycia największej, jak dotąd liczby zachowanych sztuk średniowiecznej odzieży doszło w początkach XX wieku na Grenlandii. Dzięki panującej bardzo niskiej temperaturze zachowały się tam ubiory, którymi średniowieczni osadnicy o europejskim pochodzeniu owijali (w zastępstwie całunów) ciała swych zmarłych przed pochówkiem. W wyniku przypadkowych odkryć, a następnie także przeprowadzonych w 1921 roku badań wykopaliskowych, pozyskano wyjątkowo imponującą kolekcję średniowiecznych części garderoby w postaci głównie tunik i kapturów, choć w materiale archeologicznym rozpoznano także inne części stroju. Zbiór został po raz pierwszy opublikowany przez Paula Norlunda w roku 1924²⁶. Do zabytków tych powrócono po latach, przy okazji ich konserwacji, jednocześnie dokonując nowych badań, których wynikiem jest wydana w 2004 roku obszerna i bardzo wartościowa publikacja Else Østergård²⁷.

Kolejnym odkryciem o wielkim znaczeniu dla omawianej tematyki było znalezienie w 1936 r. w Bockston (okolice Viborga) w Szwecji pochodzących z XIV wieku zakonserwowanych w bagnie, w pełni ubranych zwłok ludzkich. Mężczyznę, którego zwłoki odkryto, spotkała nagła i zapewne gwałtowna śmierć, a jego ciało zostało porzucone. Chociaż w tym wypadku mamy do czynienia tylko z pojedynczym znaleziskiem, to jego znaczenie jest nie do przecenienia, dało ono bowiem możliwość zobaczenia jak wyglądał prawie kompletny ubiór, który dana osoba nosiła za życia. Prawie, ponieważ nie zachowały się żadne tekstylia wykonane z włókien roślinnych, nie przetrwała więc bielizna, którą mężczyzna zapewne miał na sobie. Znakomicie zakonserwowały

się natomiast wełniane elementy garderoby takie jak płaszcz, tunika, kaptur, nogawice. Znalezisko doczekało się oczywiście kilku publikacji. Wymienić można tu prace archeologa Alberta Sandklefa, który jako pierwszy trafił na miejsce przypadkowego odkrycia²⁸, a także nowsze opracowania Margaretę Nockert²⁹, w których można zapoznać się wynikami specjalistycznych badań, na przykład datowania radiowęglowego.

W kolejnych latach dochodziło już do mniej spektakularnych, choć także bardzo ciekawych odkryć. Pojedyncze części ubiorów lub ich fragmenty są raz po raz odkrywane na różnych stanowiskach archeologicznych. Wśród takich odkryć można wymienić np. znaleziska z Uvdal w Norwegii³⁰ (kobiece suknie, tekstylne rękawiczki), Gdańska³¹ (dziecięca sukienka, podwiązki, filcowa czapka) czy Londynu³² (fragmenty kapturów, nogawic, podwiązki). Jednym z najbardziej interesujących odkryć ostatnich lat, w znaczący sposób zmieniających dotychczasowy obraz stroju średniowiecznego, są austriackie znaleziska zachowanej damskiej bielizny, w tym fragmentów koszul z uformowanymi miseczkami na biust³³, będącymi swoistymi prototypami wdrożonych dużo później staników.

Osobną kategorią zabytków zachowanych średniowiecznych strojów są znaleziska pochodzące z pochówków władców. Przede wszystkim należy tutaj wymienić bogaty zbiór tekstyliów pozyskany w latach czterdziestych XX wieku z grobowców królewskich w cysterskim opactwie Santa María la Real de Las Huelgas koło Burgos w Hiszpanii. Znaleziska zachowanych tam strojów i utensyliów jak dzianinowe poduszki, w znacznym stopniu przyczyniły się do wzbogacenia wiedzy na temat nie tylko kroju średniowiecznej odzieży, ale też włókiennictwa tego okresu. Odkrycia hiszpańskie były prezentowane w pozycjach: Manuela

²⁸ Sandklef 1943; Sandklef 1985.

²⁹ Nockert 1982, 277-282; Nockert 1987, 175-186; Nockert 1997.

³⁰ Vedeler 2004, 61-65; Vedeler 2006; Vedeler 2007, 141-147.

³¹ Grupa 2012, Drażkowska 2012.

³² Crowfoot *et al.* 1992.

³³ Nutz 2013, 221-225; Case *et al.* 2017, 167-176.

²⁶ Norlund 1924.

²⁷ Østergård 2004. Autorka ta prezentowała grenlandzkie zabytki także wcześniej - Østergård 1982, 267-276.

Gomez-Moreno³⁴; Dorothy G. Shepard³⁵ czy też Joaquína Yarza Luaces³⁶.

Innym wspaniałym zbiorem pochodzącym z pochówków królewskich jest kolekcja szat i tkanin z pochówków z katedry św. Wita w Pradze. Dla kostiumologii szczególnie znaczenie mają odkryte tam zabytki z końca XIV wieku, takie jak jedwabna szata w rodzaju *houppelande* pochodząca z grobu syna Karola IV Jana Zgorzeleckiego, czy łączony z pochówkiem jednej z żon cesarza, znany dotąd właściwie wyłącznie z przedstawień ikonograficznych *keruseler*, będący charakterystycznym damskim nakryciem głowy w późnym średniowieczu. Znaleźiska praskie prezentowane są w licznych pracach Mileny Bravermanovej³⁷.

Pozostałości strojów z średniowiecznych pochówków władców z terenów ziem polskich są również ciekawe, choć niestety – ze względu na zły stan zachowania – nie może być tutaj mowy o poszczególnych elementach garderoby, a tylko o tekstyliach, które można analizować. Znaleźiska te były przedstawione w książkach Krystyny Turskiej³⁸ i Marii Gutkowskiej-Rychlewskiej³⁹. Bardzo interesujące są znaleźiska pochodzące z pochówków w kwidzińskiej katedrze, należących najprawdopodobniej do dostojników krzyżackich. Ze znalezionych tam fragmentów tkanin podjęto próbę zrekonstruowania płaszcza wykonanego z drobnych fragmentów różnobarwnych jedwabi⁴⁰.

Zabytki średniowiecznych ubiorów, to jednak nie tylko znaleźiska archeologiczne. Istnieją też nieliczne ubiory zachowane w kolekcjach muzealnych lub kościelnych. Są to zarówno dość proste stroje wiązane z postaciami świętych (św. Brygida⁴¹, św. Klara, św. Franciszek) jak i ubiory elity panującej. Najciekawszym zabytkiem z tej grupy

jest pochodzący z połowy XIV wieku jedwabny *pourpoint*, tradycyjnie opisywany jako własność hrabiego de Blois, choć atrybucja ta bywa kwestionowana. Ten przechowywany w Lyonie zabytek stanowi wyjątkowo interesujący przykład wyrafinowania ówczesnej sztuki krawieckiej – jest to zapinany na szereg guzików, wutowany krótki kaftan o modnej przylegającej do ciała linii, charakteryzujący się głębokim pokrojem rękawów – *grandes assiettes*. Same rękawy, również zapinane na guziki zostały skrojone aż z dziesięciu części każdy⁴². Kaftan ten posiada dość skromną w stosunku do swej rangi literaturę, informacje na jego temat można znaleźć w publikacjach Lisy Monnas⁴³ i Odile Blanc⁴⁴.

Przykładem zachowanego stroju kobiecego, czy też raczej – wnioskując z wymiarów – dziewczęcego, jest natomiast pochodząca z początków XV wieku prosta w kroju, lecz wykonana z wyjątkowo kosztownej tkaniny złotolitej suknia zwyczajowo wiązana z duńską królową Małgorzatą. Zabytkowi temu poświęcona jest dwujęzyczna publikacja książkowa⁴⁵.

Kompendium katalogującym większość zachowanych ubiorów średniowiecznych, jak też kilku wczesnorenesansowych, jest książka autorstwa Katrin Kani⁴⁶.

W literaturze poświęconej średniowiecznemu ubiorowi można wyróżnić zbiór różnorodnych publikacji poświęconych nakryciom głowy. Wśród nich trzeba wymienić wspomniane już wcześniej szerokie opracowanie Anny Drązkowskiej⁴⁷, którego duża część poświęcona jest właśnie średniowieczu. Jeśli chodzi zaś o bardziej szczegółowe, skupiające się na konkretnych zagadnieniach opracowania, to najwięcej uwagi poświęcono w literaturze damskim nakryciom głowy bazujących na chustach o falbaniastych brzegach. Pierwsze artykuły opisujące *keruselery* pochodzą z lat dwudziestych i czterdziestych ubiegłego wieku⁴⁸,

³⁴ Gomez-Moreno 1946.

³⁵ Shepard 1951, 3-26.

³⁶ Yarza Luaces, 2005.

³⁷ na przykład: Bravermanová, Kloudová 2006, 403-412; Bravermanová, Lutovský 2007; Bravermanová, Kloudová 2010, 203-222; Bravermanová *et al.* 2011, 593-624; Bravermanová 2013, 197-203.

³⁸ Turska 1987, 45-55.

³⁹ Gutkowska-Rychlewska 1968, 286-289.

⁴⁰ Grupa 2009a, 149-174.

⁴¹ Andersson, Franzén 1975.

⁴² Kania 2010, 306 abb. 219, 220.

⁴³ Monnas 1992, 116-129.

⁴⁴ Blanc 1997, 64-82.

⁴⁵ Geijer *et al.* 1994.

⁴⁶ Kania 2010.

⁴⁷ Drązkowska 2012.

⁴⁸ Liebreich 1923-1925, 218-223; Rady 1923-25, 131-136; Anderson 1942, 51-80.

w kolejnych latach badania nad tym elementem garderoby rozwijały się, co zaowocowało pracami Stelli Mary Newton i Mary M. Giza⁴⁹, Camilli Luise Dahl⁵⁰, czy Carli Tilghman⁵¹. Nieliczne zachowane przykłady chust o falistych krawędziach pochodzące z Hiszpanii i Czech zostały natomiast opisane odpowiednio w opracowaniu Camilli Luise Dahl, Marianne Vedeler i Conchy Herrero Carretero⁵² oraz we wspomnianych już wcześniej artykułach Mileny Bravermanovej. Problematykę *kruselerów* podejmują też, przy okazji opracowania przedstawić modnie ubranych kobiet w późnośredniowiecznej drobnej plastyce figuralnej, Eveline Grönke i Edgar Weinlich⁵³. Wśród nowszych prac poświęconych zagadnieniu nakryć głowy w typie *kruselera* można wymienić dysertację doktorską Isis Sturtewagen prezentującą problem użytkowania falbaniastych czepców na terenie Niderlandów⁵⁴, której skrócona wersja ukazała się także w języku angielskim⁵⁵.

Kolejne publikacje dotyczące nakryć głowy, o których trzeba tutaj wspomnieć, odnoszą się już do konkretnych zabytków. Można tu wymienić opracowanie dotyczące czepka św. Brygidy⁵⁶ oraz teksty prezentujące zabytki takie jak siatki na włosy⁵⁷ i kapelusze⁵⁸. Kaptury męskie były prezentowane przy okazji wspomnianych wcześniej znalezisk z Grenlandii i Szwecji.

Na koniec warto napomknąć o czasopismach, które w swym profilu wydawniczym przewidują tematykę dawnego ubioru i w których można znaleźć interesujące teksty dotyczące stroju średniowiecznego. Można tu wymienić przybliżony już w wstępie rocznik *Medieval Textiles and Clothing*, a także dzielący swą tematykę pomiędzy zagadnienia bronioznawcze i kostiumologiczne *Zeitschrift für Waffen- und Kostümkunde*.

Literaturę dotyczącą średniowiecznych wyrobów tekstylnych można, wprowadzając oczywiście pewne uproszczenia, podzielić na trzy główne nurty. Pierwszy obejmuje liczne prace dotyczące ogólnie historii tkanin i włókiennictwa, jako przykłady można tutaj podać publikacje książkowe takie jak: *A history of textile art* Agnes Geijer⁵⁹, dwutomowe opracowanie *The Cambridge History of Western Textiles*⁶⁰, *Historię europejskiego włókiennictwa odzzieżowego od XIII do XVIII w.* Ireny Turnau⁶¹, czy też omawiający dawne włókiennictwo na ziemiach polskich *Zarys historii włókiennictwa na ziemiach polskich do końca XVIII wieku*⁶². Międzynarodowym periodykiem specjalizującym się w publikacji tekstów dotyczących historii włókiennictwa i zagadnień pokrewnych jest ukazujący się od 1968 półrocznik *Textile History*.

Kolejny nurt skupia w sobie opracowania historyków sztuki i historyków włókiennictwa dotyczące, będących zazwyczaj wyrobami jedwabnymi, zabytków z kolekcji muzealnych i kościelnych i, co za tym idzie, także szeroko zarysowanej problematyki wiążącej się z jedwabnictwem. Można tutaj wymienić prace takie jak klasyczne opracowania Otto von Falke⁶³ i Waltera Mannowsky'ego⁶⁴, a także nowsze, jak na przykład, skupiające się głównie na problematyce włoskiej produkcji jedwabniczej, książki Lisy Monnas⁶⁵, czy też opisującą wyroby dalekowschodnie Jamesa C. Y. Watta i Anne Wardwell⁶⁶. W literaturze polskiej z najstarszych opracowań trzeba wymienić tekst z 1915 roku pt. *Historia tkanin jedwabnych* autorstwa Longina Żarnowieckiego⁶⁷. Klasyczną pracą jest skrypt przeznaczony dla studentów historii sztuki *Zarys historii jedwabnej tkaniny dekoracyjnej do końca XVIII w.* Adama Nahlika⁶⁸, natomiast z nowszych publikacji koniecznie trzeba wspomnieć o *Włoskich tkaninach aksamitnych*

⁴⁹ Newton, Giza 1983, 141-152.

⁵⁰ Dahl 2005, 14-19; Dahl 2006, 15-19; Dahl 2006a, 3-20.

⁵¹ Tilghman, 2005, 155-172.

⁵² Dahl *et al.* 2008.

⁵³ Grönke, Weinlich 1998.

⁵⁴ Sturtewagen 2008/2009.

⁵⁵ Sturtewagen 2011, 33-64.

⁵⁶ Dahl, Sturtewagen 2008, 99-129.

⁵⁷ Heinemeyer 1966, 13-22.

⁵⁸ Finch 1983, 67-70.

⁵⁹ Geijer 1979.

⁶⁰ Jenkins 2003.

⁶¹ Turnau 1987.

⁶² Kamińska, Turnau 1966.

⁶³ von Falke 1913.

⁶⁴ Mannowsky 1931-1938.

⁶⁵ Monnas 2008; Monnas 2012.

⁶⁶ Wardwell, Watt 1997.

⁶⁷ Żarnowiecki 1915.

⁶⁸ Nahlik 1971.

z XV i XVI wieku w zabytkowych tekstyliach ze skarbca katedry na Wawelu Natalii Krupy⁶⁹, w której to książce autorka w zręczny sposób łączy tradycyjny warsztat historyka sztuki z wykorzystaniem nowoczesnych analiz materiałowych.

Ostatnim i chyba także najmłodszym nurtem, są prezentacje tkanin pochodzących z badań wykopaliskowych. W przeważającej większości są to tkaniny wełniane, a ich opracowania są częścią literatury archeologicznej. Najwięcej materiałów tekstylnych odkrywa się zazwyczaj podczas wykopalisk miejskich i, co za tym idzie, najczęściej opracowań dotyczy zbiorów pochodzących właśnie z dużych miast średniowiecznych, takich jak np. Londyn, Lubeka, Gdańsk, czy też będący przedmiotem tej pracy Elbląg. Opracowanie tekstyliów z Londynu⁷⁰ ukazało się jako osobna publikacja, natomiast liczne znaleziska z Lubeki, opracowywane przede wszystkim przez Klause Tidowa, prezentowane były w artykułach zamieszczanych głównie na łamach *Lübecker Schriften zur Archäologie und Kulturgeschichte*⁷¹. Tekstylne znaleziska gdańskie po raz pierwszy zostały opublikowane już w latach 50 XX wieku w nowatorskim wówczas, a obecnie nadal wartościowym opracowaniu *Włókiennictwo gdańskie w X – XIII wieku* Janiny Kamińskiej i Adama Nahlika⁷². Z upływem czasu ukazywały się kolejne publikacje opisujące nowo odkrywane gdańskie zabytki. Można tu wymienić artykuły Joanny Jabłońskiej⁷³ i książkową publikację Małgorzaty Grupy⁷⁴. Kompleksowo opracowane są także tkaniny z Elbląga, które były przedmiotem wieloletnich studiów Jerzego Maika. Efektem tych badań są liczne artykuły⁷⁵, a także monografia⁷⁶. Wśród najnowszych publikacji poświęconych średniowiecznym tekstyliom

archeologicznym z terenów miejskich należy wyróżnić obszerną publikację książkową poświęconą znaleziskom z praskiego Nowego Miasta⁷⁷.

Najważniejsze znaleziska tekstylne prezentowane są na odbywającej się od 1981 roku międzynarodowej konferencji poświęconej tkaninom archeologicznym z terenów szeroko rozumianej Europy Północnej – North European Symposium for Archaeological Textiles (NESAT). Wygłaszane tam referaty publikowane są w tomach pokonferencyjnych, będących jednym z najważniejszych źródeł informacji na temat archeologicznych zabytków włókienniczych. Oprócz tego ważnym międzynarodowym miejscem publikacji tekstylnych znalezisk archeologicznych jest wydawany przez The Danish National Research Foundation's Centre for Textile Research periodyk *Archaeological Textiles Newsletter*, który od 2012 roku ukazuje się jako rocznik, pod tytułem zmienionym na *Archaeological Textiles Review*.

Drobne elementy ubioru i jego akcesoria rzadko kiedy prezentowane są w oddzielnych, szerokich pracach, najczęściej są po prostu wspomniane w ramach ogólnych opracowań poszczególnych stanowisk archeologicznych. Jednym z wyjątków jest publikacja omawiająca średniowieczne akcesoria stroju odkryte podczas wykopalisk w Londynie *Medieval finds from excavations in London 3: Dress Accessories c. 1150 – c.1450*⁷⁸, w której autorzy przedstawili tak różnorodne kategorie zabytków jak: paski i ich okucia, sprzączki, zapinki, guziki, skuwki sznurówek, szpilki, koraliki, ozdoby włosów, łańcuszki, zawieszki, pierścionki, dzwonki, lusterka i torebki. W ostatnich latach ukazały się też publikacje takie jak katalog znalezisk akcesoriów stroju z placu Nowy Targ we Wrocławiu Jakuba Sawickiego⁷⁹ oraz praca dotycząca znalezisk z południowych Moraw Very Šlancarové⁸⁰.

Spomiędzy ozdób i elementów stroju średniowiecznego najbogatszą literaturę ma pas i jego elementy. Drobne elementy metalowe, takie jak sprzączki, skuwki i różne okucia, są odkrywane

⁶⁹ Krupa 2013.

⁷⁰ Crowfoot et al. 1992.

⁷¹ Tidow 1978, 139-158; Tidow 1980, 163-168; Tidow 1982, 115-122; Tidow 1982a, 251-285; Tidow 1984, 33-40; Tidow 1992, 237-271.

⁷² Kamińska, Nahlik 1958.

⁷³ Jabłońska 2009, 201-214; Jabłońska 2009a, 273-286.

⁷⁴ Grupa 2012.

⁷⁵ Maik 1994, 213-227; Maik 1997a, 155-170; Maik 1997c, 131-140; Maik 1998, 197-212; Maik 1998a, 215-231; Maik 2004, 509-516; Maik 2011, 245-259.

⁷⁶ Maik 1997.

⁷⁷ Březinová, Kohout et al. 2016.

⁷⁸ Egan, Pritchard 2002, pierwsze wydanie 1991.

⁷⁹ Sawicki 2017.

⁸⁰ Šlancarová 2018, 2018a.

na prawie wszystkich stanowiskach średniowiecznych. Podstawową pozycją opisującą pasy średniowieczne jest wydane w 1971 opracowanie Ilse Fingerlin *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*⁸¹. Problematykę zachodniosłowiańskich elementów pasa podjął w dwadzieścia lat później Ingo Heindel⁸². Wiele metalowych elementów pasa zostało przedstawionych w poświęconej średniowiecznym znaleziskom metalowym z Europy Środkowej pracy Stefana Krabatha⁸³. Pasowi i sprzączkom średniowiecznym wiele uwagi poświęcił także Krzysztof Wachowski, czego efektem są liczne artykuły⁸⁴. Tematyką pasów rycerskich zajmował się też wspomniany już wcześniej Olgierd Ławrynowicz⁸⁵. Wśród nowszych publikacji należy wspomnieć o krótkim opracowaniu Petry Mazáčovej, przedstawiającym problematykę paska w średniowiecznym ubiorze na podstawie znalezisk z Czech⁸⁶. Warto tu także przytoczyć artykuł opisujący zachowany w całości pas naddługi odkryty w Kołobrzegu⁸⁷. Kompletny pas, a także liczne sprzączki i różnego rodzaju okucia zostały odkryte we Wrocławiu, znaleziska te przybliżają prace Jakuba Sawickiego⁸⁸. Publikacje Szymona Bednarza⁸⁹ i Dominiki Leśniewskiej⁹⁰ przedstawiają z kolei sprzączki i okucia odkryte przy ul. Chmielnej w Gdańsku.

Niewiele jest przekrojowej literatury dotyczącej średniowiecznych toreb. Bardzo dobrym (pomimo słabego aparatu naukowego w postaci przypisów i bibliografii) opracowaniem tego tematu jest książka Olafa Goubitza *Purses in Pieces: Archaeological Finds of Late Medieval and 16th Century Leather Purses, Pouches, Bags and Cases in the Netherlands*⁹¹.

Autor ukazuje różnorodność średniowiecznych i wczesnorenesansowych toreb skórzanych, zgłębiając równocześnie ich detale konstrukcyjne. Przekazana w tym opracowaniu wiedza jest kluczowa dla archeologa, mającego najczęściej do czynienia z przedmiotami trudnymi do identyfikacji ze względu na niepełny stan zachowania lub rozczłonkowanie. Jeśli chodzi natomiast o prace dotyczące poszczególnych zabytków, to należy zwrócić uwagę na artykuł Anny Drażkowskiej⁹². Prezentacje skórzanych sakiewek i fragmentów torebek można znaleźć w opracowaniach dotyczących wytwórczości skórzanej, wymienić można tu np. prace Beaty Wywrot-Wyszkowskiej dotyczące Kołobrzegu⁹³ i Anny B. Kowalskiej – Szczecina⁹⁴. Problem metalowych okuć torebek porusza artykuł Jakuba Sawickiego⁹⁵. Wspomnieć należy też o poświęconemu odkrytej we Wrocławiu interesującej sakiewce z drewnianą ramką artykule tego samego autora⁹⁶. Beata Ceynowa opierając się na znaleziskach gdańskich przedstawiła natomiast problem bogato dekorowanych toreb jako darów miłosnych⁹⁷. W literaturze zagranicznej znaleziska sakiewek i torebek prezentowane były przy omawianiu znalezisk np. z Konstancji⁹⁸, Szlezewiku⁹⁹, Svendborga¹⁰⁰, Yorku¹⁰¹ czy wielokrotnie już wspomnianego Londynu¹⁰². Torebki tekstylne, będące zazwyczaj przedmiotami jedwabnymi, choć oczywiście odkrywane archeologicznie (np. w Londynie¹⁰³ lub Tartu¹⁰⁴), znane są przede wszystkim z kolekcji kościelnych. Opis wielu średniowiecznych jalmużniczek znaleźć można w książce Brigitty Schmedding¹⁰⁵.

⁸¹ Fingerlin 1971.

⁸² Heindel 1990.

⁸³ Krabath 2001.

⁸⁴ Wachowski 1994, 181-186; Wachowski 1995, 247-251; Wachowski 1997, 187-191; Wachowski 2001, 87-112; Wachowski 2002, 239-264; Wachowski 2005, 145-160; Wachowski 2007, 207-219.

⁸⁵ Ławrynowicz 2005, 347-354; Ławrynowicz 2005a, 3-15.

⁸⁶ Mazacova 2012.

⁸⁷ Wywrot -Wyszkowska, Janowski, 2017, 209-215.

⁸⁸ Sawicki 2017, 83-200; Sawicki 2018, 905-974

⁸⁹ Bednarz 2016, 267-334.

⁹⁰ Leśniewska 2016, 335-356.

⁹¹ Goubitz 2009.

⁹² Drażkowska 2009, 113-122.

⁹³ Wywrot 1996; Wywrot 1997; Wywrot-Wyszkowska 1998; Wywrot-Wyszkowska 1999; Wywrot-Wyszkowska 2008.

⁹⁴ Kowalska 2010; Kowalska 2013.

⁹⁵ Sawicki 2014a, 301-312.

⁹⁶ Sawicki 2019, 521-530.

⁹⁷ Ceynowa 2015, 75-96.

⁹⁸ Schnack 1994, 43, taf.44.

⁹⁹ Schnack 1998, 58 - 74.

¹⁰⁰ Groenman-van Waateringe 1988, 103-105.

¹⁰¹ Mould et al. 2003, 3402-3403.

¹⁰² Egan, Pritchard 2002.

¹⁰³ Egan, Pritchard 2002, 348-350.

¹⁰⁴ Mäesalu 2008, 585 abb. 1.

¹⁰⁵ Schmedding 1978.

Bardzo ciekawą kategorią zabytków, wiążącą się z symbolicznym aspektem ubioru, są metalowe plakietki. Wśród opracowań przedstawiających te przedmioty trzeba wymienić przede wszystkim prace Briana Spencera dotyczące zabytków odkrytych na terenie Anglii¹⁰⁶, oraz liczącą już cztery tomy, skupiającą się na Niderlandach serię *Heilig en Profaan*¹⁰⁷, prezentującą odznaki z kolekcji prywatnych i muzealnych oraz wykopalisk archeologicznych. W 2012 roku ukazała się praca prezentująca średniowieczne plakietki ze zbiorów praskiego Uměleckoprůmysloвого Museum¹⁰⁸, a w latach 2013 i 2016 obszerne monografie Henryka Panera przedstawiające znaki pochodzące z gdańskich wykopalisk archeologicznych pozostające w zbiorach Muzeum Archeologicznego w Gdańsku¹⁰⁹. Odznaki o charakterze świeckim omawia natomiast praca Jakuba Sawickiego¹¹⁰. Autor ten wraz z Krzysztofem Wachowskim przygotował też opracowanie plakietek i dewocjonałów pochodzących z badań wykopaliskowych na placu Nowy Targ we Wrocławiu¹¹¹. Szereg znaków o charakterze religijnym i świeckim przedstawiono też w opracowaniach wykopalisk gdańskich – pochodzących z Lastadii¹¹² i ul. Chmielnej¹¹³.

Jeśli chodzi o ogólne opracowania dotyczące średniowiecznej biżuterii, to z przekrojowych prac godna uwagi jest *Medieval Jewellery In Europe 1100 – 1500* Mariann Campbell¹¹⁴, w której autorka prezentuje różne zagadnienia wiążące się z ozdobami tego okresu, ilustrując tekst przykładami zabytków sztuki złotniczej z kolekcji Victoria and Albert's Museum w Londynie.

Stosunkowo sporo jest dostępnej literatury na temat średniowiecznych zapinek. Dłuższym ujęciem tematu jest praca Mary B. Deevy *Medieval Ring*

*Brooches in Ireland*¹¹⁵ dotycząca zapinek w Irlandii. Z krótszych, lecz treściwych opracowań, trzeba wspomnieć o omawiającej między innymi zapinki z inskrypcjami religijnymi pracy Ingo Heindla¹¹⁶, artykule tego samego autora prezentującym zapinki z terenów zachodniej Słowiańszczyzny¹¹⁷, czy też poruszającym problematykę zapinek ze złączonymi dłońmi Mariana Rębkowskiego¹¹⁸. Problematykę zapinek o ramie w kształcie rombu podjął natomiast Krzysztof Wachowski¹¹⁹. Spory zbiór zapinek zaprezentowany został we wspomnianym już wcześniej opracowaniu londyńskim. Interesujący zbiór tego rodzaju zabytków został też odkryty we Wrocławiu i przeanalizowany przez Jakuba Sawickiego¹²⁰.

Literatura dotycząca średniowiecznych pierścionków obejmuje w większości prace przedstawiające problematykę przy okazji prezentacji konkretnych zabytków, wymienić tu można na przykład artykuły Barbary Chudzińskiej¹²¹, Moniki Frankowskiej-Makali¹²², Krzysztofa Macieja Kowalskiego¹²³ czy Krzysztofa Karasiewicza¹²⁴. Wiele pozyskanych archeologicznie pierścionków prezentuje wielokrotnie przywoływane już opracowanie londyńskie dotyczące akcesoriów stroju¹²⁵, szereg tego typu zabytków zostało też opisanych w duńskiej publikacji *Symboler i gul dog soh. Nationalmuseets fingerringe 1000 – 1700 arene*¹²⁶. Najnowszą pracą, którą trzeba tu wymienić jest rozdział poświęcony pierścionkom odkrytym na placu Nowy Targ we Wrocławiu autorstwa Krzysztofa Wachowskiego¹²⁷, będący częścią kompleksowego opracowania tego stanowiska.

Dość skromnie prezentuje się bibliografia średniowiecznych dzwoneczków i guzików – tutaj

¹⁰⁶ Spencer 1998; Spencer 1990.

¹⁰⁷ van Beuningen, Koldewij 1993; van Beuningen *et al.* 2001; van Beuningen *et al.* 2012; van Beuningen *et al.* 2018.

¹⁰⁸ Kühne *et al.* 2012.

¹⁰⁹ Paner 2013, Paner 2016.

¹¹⁰ Sawicki 2014.

¹¹¹ Sawicki, Wachowski 2018, 719-744.

¹¹² Paner 2020, 473-500.

¹¹³ Bojaruniec-Król. Możejko, 2016, 77-102.

¹¹⁴ Campbell 2009.

¹¹⁵ Deevy 1998.

¹¹⁶ Heindel 1986, 65-79.

¹¹⁷ Heindel 1989, 79-100.

¹¹⁸ Rębkowski 1988, 515-526.

¹¹⁹ Wachowski 2007a, 149-154.

¹²⁰ Sawicki 2017, 201-218; Sawicki 2018, 905-974.

¹²¹ Chudzińska 2004, 197-221.

¹²² Frankowska-Makala 2000, 307-320.

¹²³ Kowalski 2006, 29-35.

¹²⁴ Karasiewicz 2001, 307-387.

¹²⁵ Egan, Pritchard, 2002.

¹²⁶ Lindhal 2003.

¹²⁷ Wachowski 2018, 975-979.

również jako główne opracowania po raz kolejny należy wspomnieć monografie Geoffa Egana i Frances Pritchard¹²⁸ oraz Stefana Krabatha¹²⁹ a także prezentującą metalowe guziki z różnych okresów dziejowych pracę Briana Reada¹³⁰. Powinno się też przywołać tu pracę Tadeusza Malinowskiego o wczesnośredniowiecznych dzwonkach z terenów polskich¹³¹. Dzwonki i guziki zostały też opisane w ramach wspomnianego już wcześniej opracowania zabytków z wrocławskiego placu Nowy Targ¹³².

Osobnego opracowania nie mają też późnośredniowieczne paciorki, opisywane tylko przy okazji prezentacji znalezisk z poszczególnych stanowisk.

Powyżej omówiłam publikacje przybliżające zagadnienie stroju średniowiecznego i jego elementów, głównie poprzez opis konkretnych zabytków, ich kategorii lub też części garderoby, teraz natomiast przejdę do opracowań ujmujących tę problematykę w szerszy sposób i poruszających jej różne aspekty.

Dla porządku należy najpierw wspomnieć o popularnych opracowaniach poświęconych ogólnie historii mody, w których poruszana tematyka ubioru średniowiecznego przedstawiona jest siłą rzeczy w podstawowym zakresie, będzie to np. *Historia mody: dzieje ubiorów od czasów prehistorycznych do końca XX wieku* Francois Bouchera¹³³ i *Geschichte des Kostüms* Eriki Thiel¹³⁴.

Wśród kostiumologicznych opracowań opisujących ubiory średniowieczne można wyróżnić prace skupiające się na poszczególnych krajach. Będą to w dużej mierze klasyczne opracowania, powstałe w XIX lub pierwszej połowie XX wieku, przy których lekturze warto pamiętać o wieku tych pozycji i, co za tym idzie o tym, że zawarte w nich informacje mogą być nieaktualne. Jako przykład dawniejszych prac, wciąż obecnych na rynku wydawniczym za sprawą kolejnych wznowień może posłużyć np. opierająca się głównie na

źródłach angielskich publikacja *Medieval Costume and Fashion* Herberta Norrisa z 1927. Nieco młodszą jest wydana po raz pierwszy w 1939 i również poddana reedycji praca Mary G. Houston omawiająca ubiory noszone w Anglii i Francji¹³⁵. Ubiorowi we Francji poświęcony jest tekst z 1929 roku Adrien Harmand¹³⁶. Na czeskich źródłach ikonograficznych bazuje wydana w latach pięćdziesiątych XX w. w dwóch wersjach językowych, po niemiecku i angielsku poświęcona ubiorowi kobiecemu praca Olgi Šronkovéj¹³⁷. Z nowszych opracowań tego rodzaju można wymienić natomiast np. przekrojowe opracowanie, omawiające między innymi okres średniowiecza, dotyczące ubiorów w Irlandii Mairead Dunevy¹³⁸. Wspomnieć trzeba także o skupiającym się na Wyspach Brytyjskich, lecz pomimo tego zawierającym wiele uniwersalnych informacji, bardzo solidnym i przydatnym opracowaniu o charakterze słownikowym *Encyclopedia of Medieval Dress and Textiles of the British Isles, c. 450 – 1450*¹³⁹.

Wśród prac traktujących o modzie *średniowiecznej* warto wymienić *Fashion in the Age of the Black Prince: A Study of the Years 1340-1365* Stelli Mary Newton¹⁴⁰, w której to książce autorka bazując na przekazach ikonograficznych i źródłach pisanych opisuje bardzo ważny z punktu widzenia historii mody, przypadający na połowę XIV stulecia okres fundamentalnych zmian zachodzących w stroju europejskim.

Kolejnym ważnym opracowaniem jest *Costume et vie sociale; la cour d'Anjou XIVe – XVe* Françoise Piponnier¹⁴¹, którego autorka, dzięki wykorzystaniu źródeł pisanych, przedstawia znaczenie ubioru jako wyznacznika pozycji społecznej na przykładzie osób związanych z francuskim dworem. Innym wartym uwagi tekstem tej samej badaczki, napisanym wraz z Perrine Mane jest krótkie, lecz interesujące omówienie *Dress in the Middle Ages*¹⁴².

¹²⁸ Egan, Pritchard, 2002.

¹²⁹ Krabath 2001.

¹³⁰ Read 2005.

¹³¹ Malinowski 1993, 95-122.

¹³² Sawicki 2017, 219-220, 229-230; Sawicki 2018, 905-974.

¹³³ Boucher, 2003, wydanie oryginalne 1965.

¹³⁴ Thiel 1968.

¹³⁵ Houston 1939, kolejne wydania 1996, 2012.

¹³⁶ Harmand 1929.

¹³⁷ Šronková 1954.

¹³⁸ Dunevy 1998.

¹³⁹ Owen-Crocker *et al.* 2012.

¹⁴⁰ Newton 1980.

¹⁴¹ Piponnier 1970.

¹⁴² Piponnier, Mane 1997.

Inną godną uwagi autorką jest Margaret Scott, spod pióra której wyszły tytuły takie jak: *The History of Dress Series: Late Gothic Europe, 1400-1500*; *A Visual History of Costume: The Fourteenth & Fifteenth Centuries* oraz *Medieval dress and fashion*¹⁴³.

Jednym z wątków prezentowanym w różnych opracowaniach, niekoniecznie typowo historycznych, jest temat szeroko pojmowanej symboliki stroju oraz jego znaczenia w kulturze i społeczeństwie średniowiecznym. Można tu wymienić, nieznaną mi niestety bezpośrednio pracę zbiorową *Le Vetement: Histoire, archeologie et symbolique vestimentaires au Moyen Age* pod redakcją Michela Pastoureau¹⁴⁴. Pastoureau jest też autorem interesującego, choć nazbyt teoretyzującego tekstu *Diabelska materia. Historia pasów i tkanin w pasce*¹⁴⁵. Podobna tematyka została zaprezentowana

również przez Hermana Pleij¹⁴⁶. Można też nadmienić, że na gruncie polskim tematykę znaczenia koloru na dworze królewskim podjęła Małgorzata Wilska¹⁴⁷.

Na zakończenie tej przekrojowej prezentacji literatury warto wspomnieć o grupie opracowań kierowanych do szerszego grona odbiorców, głównie miłośników rekonstrukcji historycznej, które pomimo, że nie mają *stricte* naukowego charakteru, to przedstawiają tematykę w bardzo szczegółowy sposób. Wymienić tutaj można na przykład prezentujący wykroje ubiorów dodatek do omówienia znalezisk grenlandzkich *Medieval Garments Reconstructed: Norse Clothing Patterns*¹⁴⁸, czy też podręcznik średniowiecznego kroju *The Medieval Tailor's Assistant: Making Common Garments, 1200 – 1500*¹⁴⁹.

---

¹⁴³ Scott 1980; Scott 1986; Scott 2007.

¹⁴⁴ Pastoureau 1989.

¹⁴⁵ Pastoureau 2004, wydanie oryginalne 1991.

---

¹⁴⁶ Pleij 2004.

¹⁴⁷ Wilska 2004, 135-144.

¹⁴⁸ Fransen *et al.* 2011.

¹⁴⁹ Thursfield 2001.

ROZDZIAŁ 2

ODZIEŻ

2.1. WYROBY WŁÓKIENNICZE

Wyroby włókiennicze – tkaniny i wyroby pozatkaniczne – są ściśle związane z zagadnieniem ubioru. I chociaż nie cała produkcja tekstylna była przeznaczona na cele odzieżowe (bo przecież z tkanin powstawały także żagle, namioty, worki, jak również elementy wyposażenia wnętrz – na przykład pościel, poduszki, powłoczki i koce) to bardzo duża jej część miała właśnie takie zastosowanie. Większość odzieży szyto z różnego rodzaju tkanin, niektóre elementy stroju czy jego dodatki wykonywano z filcu, dzianin, czy też różnych plecionek. Niewielka część ubiorów była robiona ze skóry, surowiec ten był natomiast dominujący w wyrobie galanterii i akcesoriów takich jak rękawice, sakiewki czy kaletki.

Spektrum tkanin produkowanych i używanych w średniowieczu było bardzo szerokie. Podstawą podziału tych wyrobów jest kryterium surowcowe. Tkaniny powstawały z włókien zwierzęcych i roślinnych. W tym pierwszym przypadku dominowała owcza wełna i jedwab jedwabnika morwowego, sporadycznie wykorzystywano też bisior czyli tzw. jedwab morski¹, czy sierść innych niż owca zwierząt gospodarczych (np. sierść kozy i królika², końskie włosie³). Używane w płóciennictwie nici celulozowe pozyskiwano z roślin - lnu i konopi czy bawełny. Istniały też tkaniny mieszane, w których wykorzystywano różne typy surowców. Przykładowo, barchan był tkaniną, w której osnowa była lniana, wątek zaś wykonywano z bawełny. Czasem mieszanie surowców mogło też być działaniem mającym na celu oszustwo i wprowadzenie nabywcy w błąd, postępowanie takie jest znane ze źródeł pisanych potępiających podobne praktyki. Na przykład w statucie elbląskich sukienników określono karę pieniężną, która zostanie nałożona na sukiennika

w przypadku znalezienia u niego tkaniny wełnianej z domieszką lnu⁴.

O jakości i końcowym wyglądzie tkaniny nie decydował jednak tylko surowiec, z którego ją wykonano, znaczenie miały także elementy takie jak grubość nici, gęstość tkaniny i jej budowa splotowa. Na ostateczny wygląd wyrobu wpływały też zabiegi wykańczalnicze, jak np. folowanie czy postrzyganie. Finalny efekt zależał od kombinacji wszystkich tych parametrów, dlatego też różnorodność tkanin jest bardzo duża.

2.1.A. TKANINY WEŁNIANE

Najliczniejszą grupą surowcową wśród tkanin odkrytych w Elblągu są wyroby wełniane. Wynika to zarówno z ich dużej popularności w średniowieczu, jak i z faktu, że tekstylia z włókien zwierzęcych zazwyczaj dobrze się zachowują w nawarstwieńcach archeologicznych. Tkaniny wełniane były podstawowym materiałem, z którego szyto odzież, a duża różnorodność tych wyrobów, produkowanych w różnych miejscach, sprzyjała ich wymianie handlowej. Obrót sukniem miał strategiczne znaczenie gospodarcze, stanowiąc jeden z najważniejszych filarów średniowiecznego handlu, zwłaszcza hanzeatyckiego.

Zagadnienie wyrobów wełnianych w średniowiecznym Elblągu zostało już dokładnie opracowane przez Jerzego Maika, pozostaje mi więc zreferować efekty pracy tego badacza. Przeanalizował on 159 odkrytych w Elblągu tkanin wełnianych pochodzących ze średniowiecza. Materiał ten usystematyzował, dzieląc go na 24 typy, w zależności od budowy splotowej, skrętu przędzy wątku i osnowy, oraz obecności lub braku

¹ Maeder 2002, 9-11.

² Østergård 2004, 82-83.

³ Kamińska, Nahlik 1958, 65.

⁴ Maik 1997, 40.

Ryc. 2. Tkanina wełniana w splocie płóciennym, wyrób miejscowy (nr kat. I.119). Fot. A. Rybarczyk.

spilśnienia. Tkaniny zostały podzielone na trzy główne, różniące się chronologią zbiory. Wyodrębniona została też grupa tkanin, których datowania nie udało się precyzyjnie ustalić.

W liczącym 20 elementów zbiorze pierwszym, datowanym na XIII wiek, przeważają tkaniny utkane w splotach skośnych 2/1 oraz 2/2. Splot płócienny mają tylko dwie tkaniny. Największym zaskoczeniem jest obecność w tej grupie chronologicznej doskonalej jakości delikatnej tkaniny wykonanej w splocie atlasowym 1/4. Wełniane tkaniny tego typu upowszechniają się dopiero w późniejszym okresie i jeżeli chronologia tego zabytku została określona właściwie, byłby to najstarszy znany z Europy przykład wełnianego atlasu. Większość tkanin z tego zbioru nie była spilśniana, tego rodzaju wykończenie ma tylko osiem zabytków⁵.

Dużo liczniejsza, bo licząca 65 zbytków, jest kolejna grupa tkanin (zbiór drugi) o chronologii ustalonej na XIV wiek. Podobnie jak w poprzednim zbiorze, dominują tkaniny w splocie skośnym 2/1. Splot skośny 2/2 nadal jest obecny w materiale, jednak wydaje się tracić na znaczeniu w porównaniu z poprzednim stuleciem. Przybywa za to tkanin w splocie płóciennym. Spilśnienie jest obecne na 35 tkaninach z tego zbioru⁶.

Zbiór trzeci, obejmujący tkaniny z XV i przełomu XV i XVI wieku liczy 34 zabytki. Najliczniejszą grupą są tu tkaniny w splocie płóciennym, zaznacza się spadek znaczenia dominujących w poprzednich zbiorach tkanin o splocie skośnym 2/1. W zbiorze tym wyróżnia się wysokiej jakości tkanina wykonana w splocie atlasowym 1/4. Na dziewiętnastu tkaninach zauważono ślady spilśnienia⁷.

W przypadku siedemnastu tkanin nie było możliwe ustalenie datowania precyzyjniejszego niż ogólnie na średniowiecze. Siedem z tych tkanin ma splot płócienny, sześć skośny 2/1, a cztery skośny 2/2. Jedenaście tkanin poddano spilśnieniu⁸.

Szesnaście tkanin wełnianych ma chronologię określoną na przełom XIII i XIV wieku. Pięć z nich wykonano w splocie skośnym 2/1, pozostałe jedenaście w skośnym 2/2. Spilśnienie dotyczy dziesięciu zabytków⁹.

Zabytki elbląskie nie były poddane badaniom na obecność barwników, jednak w niektórych przypadkach ślady pierwotnych kolorów są nadal widoczne. Barwami, które udało się zaobserwować, są czerń, czerwień, szarość i brąz. Nie wszystkie z odkrytych tkanin są jednolite kolorystycznie, występują wśród nich także pasiaki. Wzór taki posiada

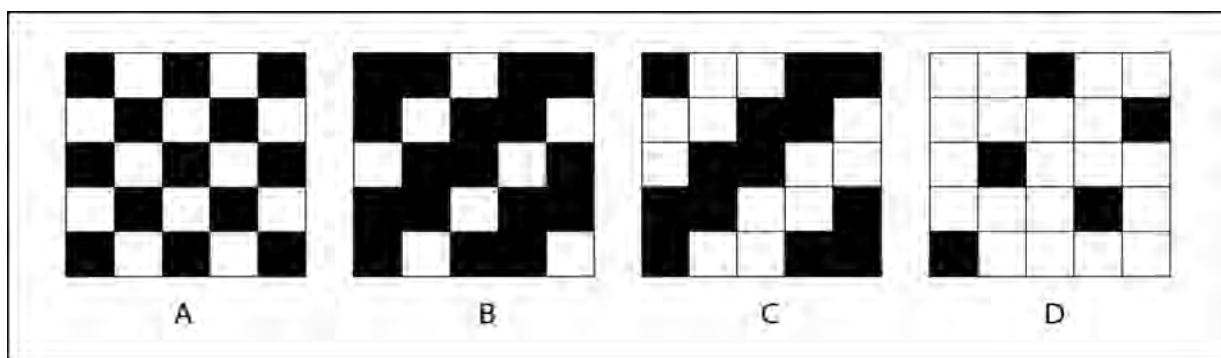
⁵ Maik 1997, 13-14.

⁶ Maik 1997, 14-15.

⁷ Maik 1997, 15-16.

⁸ Maik 1997, 16-17.

⁹ Maik 1997, 16-17.

Ryc. 3. Sploty tkackie elbląskich tkanin wełnianych. A – plócienny, B – skośny 2/1, C – skośny 2/2, D – atlasowy 1/4. Rys. A Rybarczyk.

Tab. 1. Tkaniny o zróżnicowanej kolorystyce wątku i osnowy w elbląskim materiale archeologicznym.

NR KAT.	WĄTEK	OSNOWA	SPLIT	SUROWIEC	DATOWANIE	POCHODZENIE
I.15	nici ciemne	nici jasne i ciemne (te drugie występują nieregularnie)	skośny 2/2	welna	3 ćwierć XIII w.	lokalne
I.19	jaśniejszy	ciemna	skośny 2/1	welna	XIV – XV w.	lokalne
I.47	jaśniejszy	ciemna, czarna?	skośny 2/1	welna	XIV w.	Europa Zachodnia (?)
I.59	jaśniejszy	ciemna	skośny 2/2	welna	XIV w.	Europa Zachodnia
I.64	jaśniejszy, cienki	ciemna, grubsza	plócienny	welna	2 poł. XIII w.	lokalne
I.101	jaśniejszy	ciemniejsza	skośny 2/1	welna	XIV w.	lokalne
I.120	jaśniejszy	ciemniejsza	skośny 2/1	welna	2 poł. XIII w.	Europa Zachodnia
I.170	jaśniejszy	ciemniejsza	atlasowy 1/7	jedwab	XV w.	Europa Zachodnia

osiem fragmentów. Są to generalnie raczej cienkie paski, które zapewne dawały bardzo delikatny efekt.

Kolejnym sposobem na uzyskanie w łatwy sposób ciekawego efektu dekoracyjnego było zastosowanie osnowy i wątku różniących się odcieniami (tab.1). Cechę taką można odnaleźć w siedmiu wełnianych tkaninach z elbląskiego zbioru, przy czym cztery z nich wykonane zostały w splocie skośnym 2/1, dwie skośnym 2/2 a tylko jedna w plóciennym.

Dzięki przeprowadzonym pomiarom grubości włókien wełny i ich porównaniom z próbkami pochodzącymi od różnych gatunków owiec, Jerzy Maik podjął próbę ustalenia, które z odkrytych w Elblągu tkanin wykonano z na miejscu z surowca lokalnego, a które natomiast należy wiązać z produkcją zagraniczną. W rezultacie

przeprowadzonych badań lokalne pochodzenie zostało przypisane 77 tkaninom wełnianym, zagraniczne zaś pozostałym 82. Procentowo rozkład ten w poszczególnych zbiorach chronologicznych wykazał obecność 80 % tkanin lokalnych w zbiorze z XIII wieku, 49,2% w zbiorze z XIV wieku i 29,4% w zbiorze z wieku XV¹⁰.

Niestety, przeważająca większość z pozyskanych w Elblągu tkanin wełnianych ma postać niecharakterystycznych skrawków o niewielkich rozmiarach i co za tym idzie nie można na ich podstawie wysnuwać żadnych wniosków na temat tego, co kiedyś było z nich uszyte lub jakie detale konstrukcyjne charakteryzowały te przedmioty.

¹⁰ Maik 1997, 23-30

Ryc. 4. Kliny będące pozostałością kaptura lub rękawa. Zabytek nr.kat. I.161, najlepiej zachowane fragmenty. Fot. A. Rybarczyk.

Do wyjątków należy zabytek nr kat. I.161 (ryc. 4). Jest to kilka fragmentów grubej wełnianej tkaniny, będących pozostałością ubrania. Można wyróżnić tutaj cztery skrojone ze skosu, wąskie, stosunkowo długie kliny, zachowane w swej górnej partii. Z pozostałych fragmentów można ułożyć kolejny klin, tym razem cały i dość szeroki. Klin tego rodzaju i wymiarów mógł być częścią kaptura, bądź rozszerzeniem rękawa. Na temat przeznaczenia wąskich klinów nie można się wypowiedzieć w bliższy sposób, ze względu na brak informacji o ich pierwotnym rozmiarze – w zależności od długości mogły być rozszerzeniem sukni, bądź również wstawkami kaptura. Zabytek jest datowany na XIII wiek.

Interesujący jest też, pochodzący z XV wieku, zabytek nr kat. I.84 (zob. też ryc.190). Są to dwie różne wełniane tkaniny w splotcie płóciennym zszyte ze sobą jedwabną nicią. Prostokątny skrawek grubszej tkaniny został przszyty do cieńszego materiału, zszytego z dwóch kawałków. Najprawdopodobniej jest to fragment ubioru z naszytą łatą. Wełna ma kolor brązowy z czerwonymi tonami, jedwabna nić jest pomarańczowa, przypuszczalnie całość miała pierwotnie kolor czerwony.

2.1.B. TKANINY PÓLWEŁNIANE

W Elblągu odkryto tylko cztery tego typu tkaniny, datowane na XIII i XIV wiek. Ze względu na użycie w osnowy z przędzy z włókien roślinnych, zabytki te są bardzo źle zachowane. W dwóch przypadkach nie udało się określić ich budowy splotowej, pozostałe dwie mają splot płócienny i skośny 2/1¹¹. Obecność tych tkanin w materiale elbląskim jest interesująca w świetle przytaczanych wcześniej przepisów, zakazujących sukiennikom stosowania przędzy lnianej w swych wyrobach, ponieważ może stanowić dowód na łamanie tych zakazów¹².

2.1.C. TKANINY JEDWABNE

Jedwab jest najszlachetniejszym, a także najdroższym surowcem włókienniczym. Wyroby jedwabne w średniowieczu były bez wątpienia dobrami luksusowymi, są jednak dosyć często znajdowane przez archeologów. Sprzyja temu sama budowa surowca – jedwab, podobnie jak wełna, jest włóknem białkowym i podobne warunki glebowe pomagają jego

¹¹ Maik, archiwum własne.

¹² Maik 1997, 40.

Ryc. 5. Tkanina półwelniana, nr kat. I.165. Fot. A. Rybarczyk.

zachowaniu w warstwie archeologicznej. Wyjaśnia to, czemu w znaleziskach archeologicznych więcej jest różnorodnych kosztownych tkanin jedwabnych niż bardzo pospolitych i masowo stosowanych lnianych płócien¹³.

Tkaniny jedwabne, lekkie i ładnie układające się są przede wszystkim wspaniałym materiałem odzieżowym. W średniowieczu szyto z niego całe szaty lub podszywano ubiory wełniane. Osoby które nie mogły pozwolić sobie na wykonanie całego ubrania z tego kosztownego surowca, zadawały się jedwabnym bramowaniem zdobiącym brzegi garderoby. Najdelikatniejsze, cienkie jak mgielka jedwabie, miały zastosowanie jako kobiece welony. Tkaniny z tego tworzywa wykorzystywano także w celach zupełnie innych niż odzieżowe – elbląskie księgi rachunkowe wspominają na przykład o zakupie jedwabnej tafty z przeznaczeniem na chorągwie¹⁴.

Zbiór średniowiecznych tkanin jedwabnych odkrytych w Elblągu jest bardzo ciekawy i obrazuje dużą różnorodność produkcji jedwabniczej tego okresu. Najprostsze i zarazem najtańsze tkaniny jedwabne wytwarzano w splotcie płóciennym. Nie jest zatem zaskoczeniem, że jest to najczęściej spotykany splot wśród omawianych tkanin elbląskich. Wyróżniono siedem zabytków charakteryzujących się taką budową.

Na XIII wiek datowany jest fragment bardzo delikatnej, marszczonej tkaniny, mierzący

5 × 30 cm (nr kat. I.174, ryc. 6). Tkanina jest tak zwiewna i przejrzysta, że chyba jedynym jej zastosowaniem mogła być dekoracja głowy.

Resztką nakrycia głowy jest też zapewne datowany na połowę XIII wieku zabytek nr kat. II.11 (zob. też ryc. 39). Są to zachowane dwa fragmenty jedwabiu obszytego w dekoracyjny sposób nicią w kontrastowym kolorze, na której wykonano równo rozmieszczone supelki. Obecna ciemnobrązowa barwa nici pozwala sądzić, że była ona barwiona na jakiś ciemny, intensywny kolor. Tkanina jest niezmiernie delikatna i charakteryzuje się bardzo wąskim brytem – dzięki temu, że zachowały się oba brzegi wyrobu, można podać jego szerokość – po naciągnięciu materiału wynosi ona około 14 cm. Tak niewielka szerokość tkaniny potwierdza przypuszczenie, że była ona wyrabiana z przeznaczeniem do dekoracji głowy lub włosów. Szerokość brytu przedstawia się także interesująco w kontekście miejsca powstania omawianej tkaniny. Duża część produktów jedwabnych w średniowiecznej Europie pochodziła z warsztatów włoskich, jednak w tym przypadku proveniencja tkaniny jest niepewna, gdyż istnieją przesłanki, które mogą sugerować jej inne niż włoskie pochodzenie. Dzięki zachowanym źródłom pisanim pochodzącym z Lukki, Wenecji i Florencji znane są minimalne szerokości, jakimi powinny cechować się różnego rodzaju wyroby tkane przez producentów z tych ośrodków. W XIV wieku najmniejszą szerokość miały wąskie *sendale*, mierzące co najmniej 39,3 cm, a w XV i początku XVI tafty, które nie mogły być węższe

¹³ Np. w Opolu tkaniny lniane stanowią 1,8% całego zbioru tekstyliów, zaś jedwabne 5% (Maik 1991, s. 64).

¹⁴ NKR 1, 17 (68), 22-23 (81), 206 (964).

Ryc. 6. Tkanina jedwabna w splocie płóciennym nr kat. I.174. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 7. Jedwabna tkanina, malowana lub drukowana, nr kat. I.168. Fot. A. Rybarczyk.

niż 38,9 cm¹⁵. Jak łatwo zauważyć szerokość elbląskiej tkaniny diametralnie odbiega od tych wytycznych. Przykładem innej przejrzystej tkaniny jedwabnej o bardzo wąskim brycie jest znalezisko z Kołobrzegu. Mierzy ono 8 cm szerokości i zostało w opracowaniu znalezisk kołobrzeskich zaklasyfikowane jako wstążka¹⁶. Kolejne podobne wyroby o szerokości 7 i 10 centymetrów odkryte

zostały w Nysie¹⁷. Wydaje się zatem, że pochodzenia tego typu tkanin jedwabnych nie należy bezrefleksyjnie wiązać z Włochami, jednak nie potrafimy go bliżej określić.

Fragment nr kat. I.172, o wymiarach 18 × 11 cm wydatowany został na XV wiek. Co trzecia nić osnowy jest tu podwójna, co daje efekt delikatnych prążków¹⁸. Zabytek ma nieregularny

¹⁵ Monnas 2008, 320-321, tab.2.

¹⁶ Maik 1996, 304, 313 ryc. X-23.

¹⁷ Antosik, Rybarczyk 2016, 13-14.

¹⁸ Maik, archiwum własne.

Ryc. 8. Zbliżenie na materiał jałmużniczki nr kat V.34.
Fot. A. Rybarczyk.

kształt, widoczny jest na nim ślad szwu i resztki jedwabnej nici. Wygląda jak podkrój dekoltu lub wycięcie na rękaw, ze szwem na ramieniu, prawdopodobnie jest to fragment podszewki

Wyjątkowym zabytkiem jest datowana ma przelom XIV i XV wieku tkanina nr kat. I.168 (ryc. 7). Jest to prostokątny fragment cienkiego jedwabiu w splotcie płóciennym, o wymiarach 25,5 × 14,5 cm. Jedna krawędź jest brzegiem bocznym tkaniny, dwie kolejne zostały podwinęte i podszyte na okrętkę. Krótszą przesyto nicią jasną, dłuższą zaś ciemną. Ostatnia krawędź została odcięta i obecnie nie nosi śladów zakończenia. Tkanina posiada dekorację malowaną lub drukowaną, widoczne są na niej resztki ciemnej farby, a w niektórych miejscach zachowały się także ślady drobnych, metalicznych płatków w kolorze żółtym (najprawdopodobniej jest to złoto), którymi był pokryty wzór. Tkaniny jedwabne o najprostszym płóciennym splotcie, przeznaczone do dalszej dekoracji, także malarskiej, średniowieczne włoskie źródła pisane określają jako *zendado*¹⁹, co w polskiej terminologii odpowiada sendalowi czy cendalowi. Inną jedwabną tkaninę pokrytą złotą farbą odkryto w Kwidzynie, w pochówkach przypisywanych dostojnikom krzyżackim²⁰. Dekoracja malarska lub drukarska była stosowana w średniowieczu dla ozdobienia tańszych tkanin,

by przypominały one te najdroższe – wzorzyste wyroby jedwabne. Udekorowana złotą farbą tkanina w splotcie płóciennym miała być zapewne nieco tańszą, choć nadal kosztowną imitacją skomplikowanych splotowo jedwabi z wprowadzonym wątkiem z nici z metalowym, bądź metalizowanym oplotem. Najczęściej dekoracji takiej poddawano tkaniny bawełniane, a zabiegi obejmowały pokrywanie lepką pastą, do której przyklepiane było sproszkowane srebro i złoto, a czasem także drobne kłaczki mające udawać pokrywę włosową aksamitu.

Bardzo interesującym wyrobem jest też materiał, z którego uszyto jałmużniczkę nr kat. V.34 (ryc. 8). Jest to dekoracyjna tkanina wzorzysta, pokryta drobnym geometrycznym deseniem. Efekt ten uzyskano za pomocą stosunkowo prostych środków, tkaninę wykonano w splotcie płóciennym z udziałem dodatkowego wątku lansującego, którego luźne przeploty tworzą wzór na powierzchni tkaniny. Analogiczną pod względem technologicznym tkaninę odkryto w trakcie wykopaliśk w Londynie. Wyroby tego rodzaju wiązane są przez autorki opracowania londyńskiego z warsztatami hiszpańskimi²¹. W trakcie badania mikroskopowego przedmiotu udało się zauważyć pozostałości nici metalizowanych wykonanych z użyciem oplotu bazującego na surowcu organicznym. W niciach takiego rodzaju oplot osłaniający jedwabną lub lnianą duszę nie był wykonywany w całości z metalu, jak ma to miejsce w typowych niciach złotych, bo jego podstawę stanowił pokryty warstwą metalu materiał organiczny. W tzw. niciach cypryjskich, zwanych też złotem cypryjskim, oplot wykonywano z jelit owczych lub świńskich, w innych rozwiązaniach używana była skóra czy nawet papier (w wyrobach chińskich lub japońskich). Uzyskiwane w ten sposób nici były lżejsze i tańsze od tych z oplotem zrobionym z metalu, jednak też dużo mniej trwale i nieodporne na wodę²².

W zabytku elbląskim widoczne są resztki oplotów dwóch rodzajów, różnią się one między sobą wyglądem i kolorem (ryc. 9). Szerszy, o bardziej

¹⁹ Monnas 2008, 297.

²⁰ Grupa 2009, 149-174.

²¹ Crowfoot *et al.* 1992, 97-98.

²² von Folsach, Keblow Bernsted 1993, 89-90; Michałowska 2006, 462; Krupa 2013, 35-37.

Ryc. 9. Tkanina nr kat V.34, zdjęcia mikroskopowe. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 10. Jedwabna tkanina atlasowa nr kat I.170.

Fot. A. Rybarczyk.

gładkim przekroju i jasnym odcieniu jest prawdopodobnie pozostałością nici wykonanej na bazie pergaminu lub skóry, ciemniejszy i bardziej nieregularny może być resztką nici wykonanej z użyciem zwierzęcych jelit. Tylko w jednym miejscu zachował się fragment opłotu nadal pokryty metalem – ściemniały na skutek utlenienia. Niestety, wszystkie te pozostałości są tak niewielkie, że trudno jest jednoznacznie stwierdzić czy nici te są pozostałości haftu, czy też może resztką jeszcze jednego ozdobnego wątku. Zabytek elbląski pochodzi

z warstwy datowanej ogólnie na średniowiecze, ale on sam prawdopodobnie nie powstał później niż w XIV wieku. Torebka została uszyta z fragmentu materiału obejmującego brzeg boczny tkaniny, dzięki temu można zauważyć, że nie posiadała ona dającej się wyodrębnić krajki. Może to, lecz nie musi, świadczyć o dość wczesnej dacie powstania tkaniny. W miarę rozwoju przemysłu jedwabniczego, wyspecjalizowane warsztaty coraz bardziej rozwijały sposoby znakowania swoich tkanin, wykorzystując do tego celu właśnie brzegi boczne. Poszczególne rodzaje tkanin różniły się między sobą krajkami, w których wykorzystywano różne surowce i kolory²³.

Inną grupą, którą można wyróżnić wśród tkanin jedwabnych, są te wykonane w splotie atlasowym. W Elblągu odkryto dwie tego rodzaju tkaniny z okresu średniowiecza, obie są datowane na XV wiek. Pierwsza z nich (nr kat. I.170, ryc. 10) ma wymiary 15 × 6,9 cm i została wykonana w splotcie atlasowym wątkowym 1/7, czyli mamy tu do czynienia z satyną. Zastosowano tu osnowę o ciemniejszej barwie niż wątek, obecny kolor zabytku jest złotobrazowy²⁴. Druga z atlasowych tkanin stanowi zewnętrzną część rdzenia, na którym owinięto ludzkie włosy, tworząc rodzaj ozdoby głowy (nr kat. II.10). W tym przypadku zastosowano splot atlasowy osnowowy 1/5.

Kolejnym typem tkaniny wyróżnionym wśród elbląskich jedwabi jest lampas. Lampas, zwany też splotem wzorzystym osnowowo-wątkowym²⁵, jest

²³ Monnas 1988, 38-40.

²⁴ Maik, archiwum własne.

²⁵ Michałowska 2006, 218, 342.

Ryc. 11. Fragment tkaniny nr kat I.175. Fot. A. Rybarczyk.

wzorzystą tkaniną o złożonej strukturze, posiadającą co najmniej dwie osnowy (wiążącą i figurową) i dwa wątki, pełniące różną funkcję. Pierwsze tkaniny tego typu były produkowane już w VII w. w Syrii i w X wieku w Iranie, w późniejszym okresie ich produkcję rozpoczęto także w Europie²⁶. Lampasy były jednymi z najdroższych tkanin jedwabnych, na ich cenę wpływał nie tylko koszt samego surowca, ale też trudność wykonania – do wyprodukowania takich tkanin niezbędne było obsługiwane przez dwie osoby krosno z podciąganymi licami.

Większość znanych średniowiecznych tkanin tego typu pochodzi z kolekcji muzealnych i kościelnych, w wykopaliskach archeologicznych lampasy pojawiają się rzadko. Tekstylia takie odkryto w pochówkach królewskich w katedrze św. Wita w Pradze²⁷, niewielkie fragmenty znane są też z wykopalisk w Londynie²⁸.

W Elblągu odkryto dwa zabytki tego rodzaju, nie były one jednak jak dotąd opracowane. Pierwszym z nich są dwa fragmenty będące częściami tej samej rozdartej tkaniny (nr kat. I.175, ryc. 11, 12). Są one na tyle duże, by choć po części zrekonstruować wzór materiału. Wymiary fragmentów to 15 × 8 cm i 37,5 × 8 cm. Na obu kawałkach w odległości około 0,7-1 cm od krawędzi widoczne są ślady po szwie „na okrętkę”. Tło zostało zaznaczone splotem

skośnym 2/1, tworzącym pokrycie ciężkie – osnowowe, wzór zaś splotem płóciennym dającym lekkie pokrycie wątkowe. W partii tła tkanina przybiera budowę tkaniny podwójnej – woreczkowej.

Centralnymi elementami wzoru, wyznaczającymi jego oś symetrii, są niewielki motyw roślinny przypominający stylizowany kwiat ostu (lub kwiat lilii z pierzastą, rozszczepioną pośrodku łodygą, wyrastającą z trawiastej podstawy) oraz znajdująca się poniżej rozeta z otokiem ozdobionym szeregiem siedmiopalczastych, ostro zakończonych listków. Motyw umieszczony w środku rozety jest niestety niemożliwy do rozpoznania, ponieważ jego większa część wychodzi poza obręb tkaniny, a reszta, która się w nim mieści, jest bardzo zniszczona i nie pozwala na wysnucie wniosków o całości.

Ponad wspomnianym wcześniej kwiatem ostu rysuje się kolejny, ozdobiony liśćmi otok, tym razem jednak nie okrągły, lecz naśladujący kształtem odwrócone serce. Niestety, wzór ten występuje również zaraz przy brzegu tkaniny, dlatego można prześledzić tylko jego dolną część. Liście ozdabiające ten element, zgrupowane są w układzie po trzy – wyrastają z jednej łodygi, przy czym te boczne mają kształt okrągły, centralny zaś można określić jako romboidalny. Po bokach wzór zmienia swój charakter i roślinna kompozycja zostaje urozmaicona motywem zwierzęcym, w postaci zwróconych do siebie przodem dwóch siedzących psów, z wyciągniętym przed siebie łapami. Od szyi każdego z psów odchodzi cienka smycz, połączona z zawijającą się w dekoracyjny sposób szarfą. Ponad jednym z psów widoczny jest fragment kolejnej rozety, również ozdobionej dookoła motywem liści. W rozecie znajduje się wzór będący naśladowaniem tekstów arabskich.

Budowa splotowa tkaniny i jej wzór pozwalają określić pochodzenie i moment powstania tkaniny, mamy tutaj do czynienia z pochodzącym z drugiej połowy XIV w. wyrobem północnowłoskich warsztatów jedwabniczych z Lukki lub Wenecji²⁹.

Drugim z lampasów jest tkanina, z której uszyto sakiewkę nr kat.V.35 (ryc. 13). Tutaj także tło zaznaczone jest splotem skośnym, wzór natomiast płóciennym.

²⁶ von Folsach, Keblow Bernsted 1993, 75; Michalowska 2006, 218.

²⁷ Bravermanová, Lutovský 2007, 154-157, 159-162; Bravermanová, Kloudová 2010, 203-222.

²⁸ Crowfoot *et al.* 1992, 107-122.

²⁹ Więcej na ten temat w rozdziale 5.1.

Ryc. 12. Rekonstrukcja wzoru tkaniny nr kat I.175. Rys. A. Rybarczyk

Ryc. 13. Rekonstrukcja wzoru materiału torebki o numerze katalogowym V.35. Rys. A. Rybarczyk.

Jednym ze składających się na wzór elementów jest wypełniona zdobieniami taśma układająca się

w kształt odwróconej litery V. Główną dekoracją są tu przeploty wici roślinnej, której środek tworzy arabeskę, a końce przechodzą w palmetę. Wolne tło pomiędzy opisanym wzorem zajmują małe zawijaski przypominające delikatne listki. Szczyt taśmy ozdobiony jest motywem kwiatowym. Powyżej taśmy widoczne są zarysy ptasich piór ze skrzydeł i ogona. Poniżej taśmy umieszczono natomiast palmetę o dziewięciu falistych liściach, stanowiącą zwieńczenie kolejnego pasma w kształcie odwróconej litery V, tym razem jednak wic roślinna nie jest zakończona palmetą, tylko liściem winorośli. U szczytu taśmy umieszczono ukoronowany ozdobnym łukiem wzór geometryczny. W przestrzeni pomiędzy dekoracyjnymi pasmami, po obu stronach stanowiącej centralny punkt palmety, znajdują się wyobrażenia odwróconych od siebie ptaków z uniesionymi skrzydłami. Ptaki spoglądają w dół, wyginając wydłużoną szyję do tyłu w stronę nóg i dekoracyjnego ogona. Poniżej taśmy z liśćmi winorośli widoczna jest kolejna palmeta, o dziesięciu liściach skierowanych czubkami do góry. W centralnej części palmety, u dołu znajduje się kwiat lili, na górze natomiast wzór przypominający koronę. Po obu stronach palmety można zauważyć zwrócone przodem do siebie sylwetki ptaków o haczykowatych dziobach. Jest to część wzoru, której nie można było dokładnie

Ryc. 14. Tkanina aksamitna nr kat. I.169. Fot. A. Rybarczyk.

zrekonstruować, nie można też więc wiele powiedzieć na temat tych przedstawień. Pewne jest tylko, że jest to inny gatunek ptaków niż te pojawiające się ponad nimi. Profil głowy ptaków sugeruje, że mogą to być ptaki drapieżne – orły lub sokoly.

Przypuszczalne pochodzenie i datowanie tej tkaniny jest takie samo jak i poprzedniego zabytku, najprawdopodobniej ją również wyprodukowano w warsztatach lukańskich lub weneckich.

Wzorzyste lampasy były materiałem, z którego chętnie szyto modne, drogie stroje. Materiał ten cieszył się wielką popularnością zwłaszcza w XIV wieku, w kolejnym stuleciu tkaniny te powoli zaczęły ustępować miejsca wzorzystem aksamitom. Ikonografia tego okresu przynosi liczne przykłady wykorzystania wzorzystych tkanin w stroju zarówno kobiecym, jak i męskim. Co ciekawe, przedstawione na malowidłach wzory często odpowiadają deseniom zachowanych tkanin³⁰. Świadczy to niewątpliwie o dokładności, z jaką średniowieczni malarze oddawali rzeczywistość i potwierdza przydatność wykorzystywania źródeł ikonograficznych dla badań nad kulturą materialną.

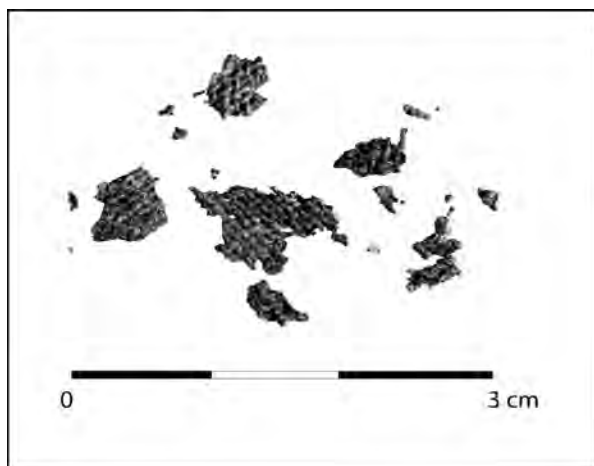
³⁰ Problematyka ta ma szerokie odzwierciedlenie w literaturze, wymienić można tu na przykład takie pozycje jak: Klesse 1967; Hoeniger 1991, 154-162; Duits 1999, 60-92; Duits 2008.

Kolejnym rodzajem wyrobów jedwabnych produkowanych w wiekach średnich był aksamit, czyli tkanina z okrywą włosową. Aksamity wyrabiano od X wieku w Hiszpanii, a od XII we Włoszech, przy czym początkowo były to gładkie wyroby. Z czasem rozwinęły się metody ich zdobienia wykorzystujące różnice w wysokości i typie okrywy włosowej, która mogła być cięta lub pętelkowa³¹. W Elblągu odkryto kilka tego typu zabytków, jednak na okres będący przedmiotem tej pracy z całą pewnością można datować tylko jeden z nich, o chronologii określonej na przełomie XIV i XV wieku (nr kat. I.169, ryc. 14). Są to dwa fragmenty tej samej tkaniny, aksamitu osnowowego, o stosunku osnów 3:1³². Jeden z fragmentów ma kształt trójkątny i wymiary 2,5 × 9,4 cm, drugi zaś jest wąskim prostokątem o wymiarach 3 × 10,7 cm. Oba fragmenty mają podwinięte brzegi, w których widoczne są resztki jedwabnych nici, którymi były przeszyte.

Aksamit znajdował się w zdecydowanej czołówce luksusowych wyrobów włókienniczych i tylko najbogatsi mogli pozwolić sobie na uszycie całego stroju z takiego materiału. Dlatego, pomimo obecności aksamitu w materiale archeologicznym,

³¹ Michałowska 2006, 12-13.

³² Maik, archiwum własne.

Ryc. 15. Tkanina lniana nr kat. I.167. Fot. K. Karpińska.

należy ostrożnie interpretować takie znaleziska. Być może aksamitne były tylko małe fragmenty ubioru (np. mankiety), liczyć się trzeba też z tym, że odkrywane fragmenty aksamitu mogły mieć zastosowanie inne niż odzieżowe. Dla poparcia tej tezy można przytoczyć pochodzące również z Elbląga znalezisko obitej aksamitem okładki małej książki, najprawdopodobniej modlitewnika³³.

2.1 D. T_{KANINY LNIANE}

Len był niezwykle popularny w średniowieczu, wykonywano z niego głównie bieliznę i kobiece nakrycia głowy. Wyrób płócien był tą dziedziną włókiennictwa, która najwolniej ulegała uprzemysłowieniu, w małych miasteczkach i wsiach przez długi czas lniane tkaniny były wyrabiane na własne potrzeby w przydomowych warsztatach³⁴. W Elblągu wytwórczość lniana dość wcześnie przybrała zorganizowaną formę, o czym przekonuje zapis *Księgi Wojennej* z roku 1385 wymieniający wśród różnych cechów także płócienników³⁵.

Niestety, len należy do surowców roślinnych będących materiałem zazwyczaj słabo zachowującym się w nawarstwieńcach ziemnych i tym samym znaleziska wyrobów z niego wykonanych są bardzo

nieliczne. Wyjątkowo nieprzyjaznym dla przetrwania włókien roślinnych są gleby o kwasowym odczynie jakim charakteryzują się elbląskie warstwy archeologiczne. Z Elbląga pochodzi tylko jeden fragment tkaniny lnianej (nr kat. I.167, ryc. 15), niestety bardzo słabo zachowanej, mającej postać kilku skrawków o średnicy nie większej niż 1 cm. Są to szczątki wyrobu w splocie płóciennym, pochodzące z datowanego na koniec XIII wieku pochówku z cmentarza przy kościele św. Mikołaja³⁶. Tkanina ta może być pozostałością bielizny lub też okrywającego ciało nieboszczyka całunu.

2.1.E. T_{KANINY BAWELNIANE}

Bawelna była znana i powszechnie wykorzystywana w średniowieczu, choć nie używano jej tak masowo, jak ma to miejsce obecnie. Surowiec ten stosowano zarówno w jego nieobrobionej postaci – do watowania ubiorów, jak też jako przędzę, przy czym częstą praktyką było łączenie jej w tkaninach z innymi surowcami, na przykład z lnem. Tkaniny tego typu były znane jako barchan, w źródłach niemieckich określane jako *parcham*.

Z Elbląga pochodzi tylko jedno znalezisko tkaniny bawelnianej, jest to fragment o splocie płóciennym z brzegiem w splocie rypсовym (nr kat. I.166, ryc. 16). Znalezisko to ze względu na swoją nietypową dla tekstyliów archeologicznych, jasną kolorystykę, budziło pewne wątpliwości co do prawidłowości określenia jego chronologii³⁷, jednak w obliczu kolejnych znalezisk średniowiecznej bawelny o zbliżonej barwie³⁸, należy jednak przyjąć to datowanie za prawidłowe. Niezależnie jednak od obecności czy braku bawelny w źródłach archeologicznych, nie ma wątpliwości że była ona surowcem używanym w średniowiecznym Elblągu. Z pewnością była wykorzystywana jako wata do pikowania odzieży oraz elementów uzbrojenia, takich jak wyściółki hełmów, co potwierdza będąca wspólnym źródłem wiedzy o wielu aspektach życia codziennego, *Nowa Księga Rachunkowa Starego Miasta*

³³ przedmiot znajduje się w zbiorach Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Elblągu.

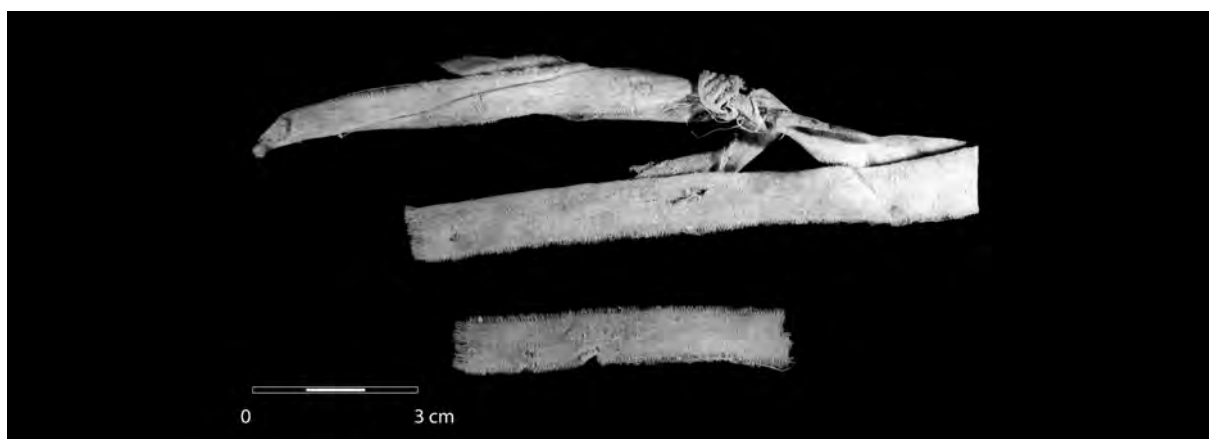
³⁴ Turnau 1987, 15.

³⁵ Tandecki 1997, 81.

³⁶ Maik 1997a, 156.

³⁷ Maik 1997a, 156.

³⁸ Antosik et al. 2018, 890, 891, ryc.799.

Ryc. 16. Fragment tkaniny bawełnianej nr kat. I.166. Fot. K. Karpińska.

Elbląga. Źródło to wymienia wykorzystywaną do powyższych celów bawełnę (*bomwulle, boumwulle*)³⁹, podając jej ilość wagowo w funtach⁴⁰, a nie w lokciach czy postawach, co oznacza że w zapiskach tych mowa jest o właśnie bawełnianej wacie, a nie tkaninie. Obserwacja ta nasuwa jednak następujące pytanie – skoro słowo *bomwulle* odnosiło się do waty bawełnianej, to jak zatem określano wykonane z tego surowca tkaniny? Moim zdaniem warto przyjrzeć się pojawiającemu się źródłach elbląskich słowu *buktżin (boctżin)*. Jest to kłopotliwa w interpretacji nazwa tkaniny – Jerzy Maik, nie znajdując dla niej odpowiednika wśród wyrobów sukienniczych wysunął ostrożną hipotezę, że być może jest to określenie jakiegoś rodzaju wyrobu półwełnianego⁴¹. Idąc tym tropem, wykluczającym powiązanie *buktżinu* z asortymentem sukienniczym, warto jest moim zdaniem wziąć pod uwagę, że może być to określenie odnoszące się do produkcji płócienniczej, a konkretnie właśnie do tkaniny bawełnianej. Jedną ze znanych nam nazw średniowiecznych tkanin bawełnianych jest *boccasino*⁴². Nazwę tę wymienia Marco Polo w opisach swych wędrówek, wspominając *boccasini* jako jeden z rodzajów tkanin bawełnianych wytwarzanych w Wielkiej Armenii i w okolicach Mosulu⁴³. Wydaje się prawdopodobne, że

w *Nowej Księdze Rachunkowej* mamy do czynienia ze zniekształconą wersją tego włoskiego słowa. Biorąc pod uwagę przeznaczenie kupowanego przez miasto *boctżinu* – jako materiału, z którego w połączeniu z jedwabną taftą miała powstać chorągiew, przypuszczenie że możemy mieć do czynienia z tkaniną bawełnianą wydaje się racjonalne. Na zakończenie warto dodać, że *buktżin* pojawia się także w malborskich źródłach z tego samego okresu⁴⁴, występując tam również jako *bockeczżin*⁴⁵, *buckeczżin*⁴⁶ i *bokeczżin*⁴⁷ kupowany na przykład z przeznaczeniem na szaty liturgiczne (*case, kease*)⁴⁸ lub jopkę⁴⁹.

2.1.F. WSTAŻKI

Wstażki są wąskimi, długimi wyrobami pasamoniczymi, w omawianym okresie najczęściej jedwabnymi. W średniowieczu były wyrabiane na małym, ręcznym krosienku lub bardku, a od końca XV wieku tkano je też na specjalnym wąskim krośnie⁵⁰. Wstażki miały szerokie zastosowanie, mogły być używane do związywania i dekorowania włosów, ozdabiania i zabezpieczania brzegów ubrań, a po zaopatrzeniu brzegów w specjalne okucia służyć także jako sznurówki do odzieży.

³⁹ NKR 1, 22, 207.

⁴⁰ NKR 1, 22.

⁴¹ Maik 1997, 88.

⁴² Monnas 2008, 301.

⁴³ The Travels of ..., 49, 60. W polskim przekładzie Anny Czerny znane z włoskiej wersji tekstu *bocasini di bambagio* figuruje jako *bukaran* (Marko ..., 90).

⁴⁴ MT, 313.

⁴⁵ MT, 311.

⁴⁶ MT, 428.

⁴⁷ MT, 559, 572.

⁴⁸ MT, 311-312, 428.

⁴⁹ MT, 572.

⁵⁰ Michałowska 2006, 452.

Ryc. 17. Welniana wstążka nr kat. I.185. Fot. A. Rybarczyk.

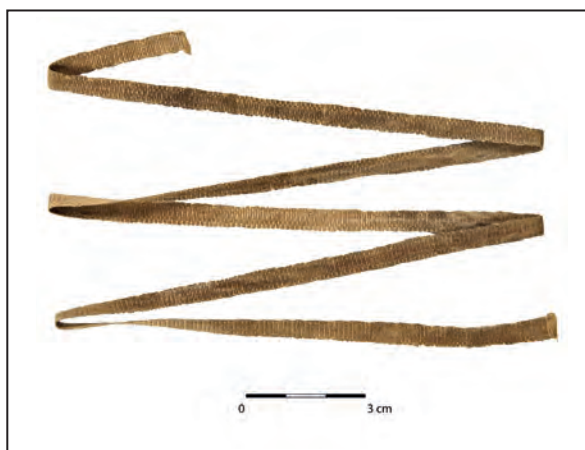

Ryc. 18. Jedwabna wstążka nr kat. I.184. Fot. A. Rybarczyk.

W Elblągu odkryto szereg tych wyrobów, wykonanych zarówno z jedwabiu, jak i z wełny.

Z XIII wieku pochodzi, wykonana z wełny, wstążka nr kat. I.178 utkana dość luźno, z zastosowaniem najprostszego splotu płóciennego. Wstążka jest dość szeroka, mierzy 4 cm, jej zachowana długość wynosi 25 cm.

Bardzo interesująco przedstawia się kolejny wełniany zabytek (nr kat. I.185, ryc. 17), również

Ryc. 19. Jedwabna wstążka nr kat. I.181. Fot. A. Rybarczyk.

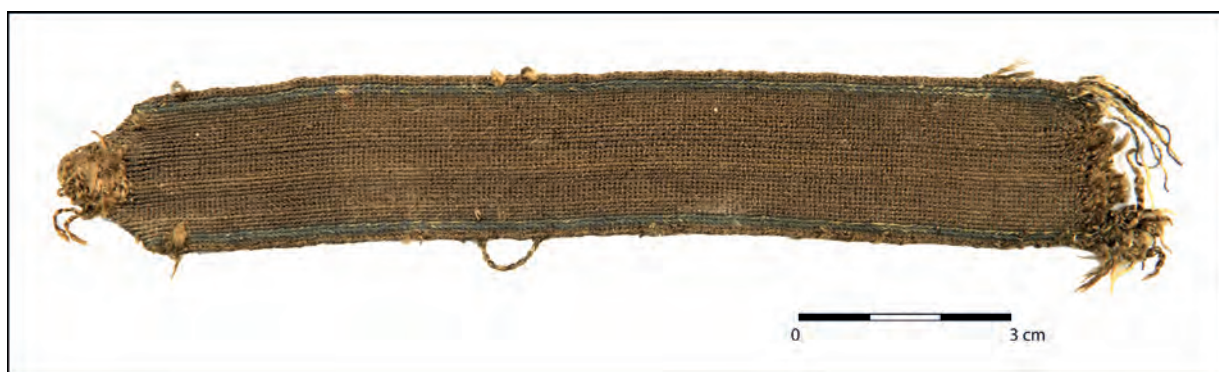
datowany na XIII wiek. Jest to taśma o szerokości niecałych 3 cm i maksymalnej zachowanej długości nici osnowy wynoszącej 41 cm. Wyrób jest bardzo zróżnicowany splotowo – przy brzegach taśmy widoczny jest splot płócienny, pośrodku wątek przebiega już luźno, niezwiązany z niemi osnowy tworząc rodzaj prymitywnego *lisere*. W pewnym momencie ta konstrukcja ustępuje miejsca splotowi panamie, możliwe, że wstawki takie były rozmieszczone regularnie, wzmacniając całość konstrukcji. Wyrób jest wykonany z dość grubej wełny i jeśli był używany w ubiorze, to zapewne bardziej w charakterze paska niż wstążki do włosów lub ozdoby głowy.

Wstążki jedwabne odkryte w Elblągu są liczniejsze od wełnianych, zachowało się pięć takich wyrobów, wszystkie są wykonane w splotcie płóciennym.

Dwie pierwsze są datowane na połowę XIII wieku. Jedna z nich (nr kat. I.183), z zawiązanym

Ryc. 20. Wstążka nr kat. I.180 z resztkami wełnianej tkaniny I.148. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 21. Galon nr kat. I.182. Fot. A. Rybarczyk.

supłem, ma szerokość 3 cm i długość 37 cm. Druga (nr kat. I.184, ryc. 18) jest węższa, ma 2,5 cm szerokości i zdecydowanie wyróżnia się długością, bo mierzy aż 121,5 cm.

Pozostałe wstążki datowane są już na XV wiek. Wstążka nr kat. I.181 (ryc. 19) jest bardzo wąska, ma tylko 0,5 cm szerokości, a jej zachowana długość wynosi 68 cm. Kolejny zabytek (nr kat. I.179) ma przeciętną szerokość wynoszącą 2,7 cm, jego zachowana długość to 13 cm.

Ostatnia wstążka (nr kat. I.180, ryc. 20), o szerokości 3,2 i długości 10 cm zachowała się wraz z resztkami wełnianej tkaniny, do której była przyszyta (nr kat. I.148). Wstążka ta służyła zapewne jako rodzaj wykończenia ubioru, na zabytku widoczne są zaszewki, za pomocą których nadano jej odpowiedni kształt.

Wśród odkrytych w Elblągu wstążek wymienić można jeszcze jedną jedwabną tasiemkę (nr kat. II.13), którą ze względu na okucie pozwalające rozpoznać ją jako sznurówkę opiszę w osobnym rozdziale.

2.1.G. GALONY

Mianem galonów określa się ozdobne taśmy wyrabiane z użyciem metalowych nici⁵¹. Z Elbląga pochodzą trzy tego rodzaju znaleziska. Najstarsze z nich jest datowane na połowę XIII wieku. Jest to tasiemka wykonana na krosienku tabliczkowym, z użyciem 36 tabliczek (nr kat. I.182, ryc. 21). Przy każdym z brzegów tasiemki znajduje się rządki z nici z metalowym, pozłaczonym opłotem. Wymiary zabytku to 15,5 × 2,3 cm. Jedwabne nici tworzące wyrób mają obecnie kolor ciemnobrązowy, były więc zapewne barwione, choć bez specjalistycznych badań nie można powiedzieć na jaki kolor. Jedna z końcówek galonu jest złożona w szpic i zaszyta.

Najbardziej dekoracyjnym spośród odkrytych galonów jest datowany na XV wiek zabytek

⁵¹ Michałowska 2006, 99-100.

Ryc. 22. Galon nr kat. I.176, zbliżenie. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 23. Galon nr kat. I.177. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 24. Wyrób tabliczkowy nr kat. I.186. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 25. Wyrób tabliczkowy nr kat. I.187. Fot. A. Rybarczyk.

nr kat. I.176 (ryc. 22). Ta utkana w splocie skośnym 5/1, lamany w wątku i osnowie⁵² jedwabna taśma mierzy 40 cm długości i 4,5 cm szerokości. Taśmy tego rodzaju były używane do dekorowania brzegów odzieży. Wstążka o wzorze zbliżonym do zabytku elbląskiego stanowi wykończenie mankietu sukni spodniej panny młodej przedstawionej na słynnym portrecie małżeństwa Arnolfinich Jana van Eycka (ryc. 186)⁵³. Pewne podobieństwo względem wzoru prezentuje też szeroki galon przechowywany w Kunstgewerbemuseum w Kolonii⁵⁴ oraz kolejny odkryty w Starym Brześciu⁵⁵.

⁵² Maik, archiwum własne.

⁵³ obraz znajduje się w National Gallery w Londynie: <http://www.nationalgallery.org.uk/paintings/jan-van-eyck-the-arnolfini-portrait> (dostęp z dnia 01.02.2021)

⁵⁴ Markovsky 1976, 147.

⁵⁵ Moszczyński 1990, 133-135.

O wiele prostszą strukturę ma ostatni galon, o chronologii również określonej na XV wiek (nr kat. I.177, ryc. 23). Został wykonany w splocie płóciennym, jego wymiary to 36 cm długości i 2 cm szerokości. Na jednym z końców taśmki zachowały się resztki wełnianej nici, można zatem przypuszczać, że galon był ozdobą wełnianej odzieży, do której był przyszyty.

2.1.H. WYROBY TABLICZKOWE

Jedną z metod tworzenia wyrobów pasmante-ryjnych, powszechną w średniowieczu było tkanie na krosienkach tabliczkowych. Za pomocą bardzo prostego narzędzia, jakim są tabliczki, możliwe jest wytwarzanie taśm o bardzo różnorodnych i skomplikowanych wzorach. Możliwości, jakie daje ta

Ryc. 26. Fragment dzianiny nr kat. I.188. Fot. A. Rybarczyk.

technika, ilustrują na przykład dwa mistrzowsko wykonane jedwabne pasy – pierwszy nazywany pasem Eryka Pomorskiego, przechowywany w Muzeum Narodowym w Kopenhadze (zob. też ryc. 184) oraz kolejny, pochodzący ze skarbu odkrytego w Dune na Gotlandii⁵⁶. Proste wyroby tabliczkowe są odkrywane na różnych stanowiskach archeologicznych, jako przykład można wymienić Gdańsk⁵⁷, Gruczno⁵⁸ czy Pragę⁵⁹.

W materiale elbląskim można wyróżnić trzy wyroby wykonane przy użyciu tabliczek. Jeden z nich, jedwabny galon ozdobiony metalową nicią (nr kat. I.182), został już opisany powyżej. Pozostałe dwa przedmioty zostały wykonane z wełny. Pierwszy zachował się częściowo, w postaci fragmentu o wymiarach 3,7 x 4,8 cm (nr kat. I.186, ryc. 24). Nie przetrwała niestety cała pierwotna szerokość wyrobu, dlatego nie można ocenić, na ilu tabliczkach został utkany, na pewno było ich co najmniej 38. Zabytek datowany jest na XIV – XV wiek.

Kolejny (nr kat. I.187, ryc. 25), nieco młodszy, bo pochodzący z przełomu XV i XVI wieku,

wełniany zabytek zachował się dwóch fragmentach mierzących 14 i 9,5 cm długości i ok. 5 cm szerokości. Taśmę wykonano z użyciem 47 tabliczek.

2.1.I. DZIANINY

Dziane wyroby, choć znane już w średniowieczu nie były w tym okresie tak powszechne jak w kolejnych stuleciach, co znajduje swoje odzwierciedlenie w materiałach zabytkowych. Popularność dzianin wzrosła znacząco dopiero w XVI wieku. Pomimo tego wytwory średniowiecznego dziewiarstwa były dość różnorodne. W XIV wieku w ikonografii europejskiej zaczynają się pojawiać przedstawienia Marii wykonującej dzianinową koszulkę z użyciem czterech lub pięciu drutów, można więc przypuszczać, że w późnym średniowieczu wytwarzano tego rodzaju produkty⁶⁰. Z dzianiny z pewnością wyrabiano czapki, wyjątkowym zabytkiem tego rodzaju jest odkryta w Saint Denis, pochodząca ze schyłku XIV wieku czapka o nieskomplikowanej, odpowiadającej kształtowi głowy formie wykonana z jedwabiu morskiego – bisioru⁶¹. Czapki o bardziej urozmaiconych kształtach znane są z nieco późniejszego okresu na przykład z Wielkiej Brytanii⁶² i Niemiec⁶³. Nie ulega wątpliwości również znajomość wytwarzania dzianych rękawiczek, jednak zachowane zabytki tego typu są luksusowymi wyrobami liturgicznymi, znaleziska dzianych rękawic do codziennego, powszechnego użytku mają zazwyczaj datowanie późniejsze niż średniowieczne. Wyjątkiem jest znalezisko czterech par rękawic datowanych na XIII – XV wiek pochodzących z terenów Łotwy⁶⁴.

⁶⁰ Turnau 1979, 29.

⁶¹ Maeder 2002, 8 fig.6, 10.

⁶² Czapki ze zbiorów Victoria and Albert Museum w Londynie: <http://collections.vam.ac.uk/item/O124669/cap-unknown/>, <http://collectionws.vam.ac.uk/item/O119614/cap-unknown/>, <http://collections.vam.ac.uk/item/O124661/cap-unknown/> (dostęp z dnia 01.02.2021)

⁶³ czapka ze zbiorów Germanisches Nationalmuseum w Norymberdze: <http://www.bildindex.de/bilder/MI-07905b02a.jpg> (dostęp z dnia 01.02.2021)

⁶⁴ Turnau 1979, 23-28.

⁵⁶ Holmqvist 2010, 117-128.

⁵⁷ Grupa 2012, 148-150.

⁵⁸ Grupa 2009, 215-221.

⁵⁹ Březinová, Kohout *et.al.* 2016, 96-108.

Fragmety nieokreślonych bliżej średniowiecznych wyrobów dzianych odkryto na przykład w Londynie⁶⁵, z terenów polskich warto natomiast wspomnieć o datowanych na przełom XIII i XIV wieku znaleziskach z Równiny Dolnej⁶⁶, będących najstarszymi archeologicznym zabytkami dziewiarstwa w naszym kraju.

Ze średniowiecznego Elbląga znany jest tylko jeden zbytek będący pozostałością wyrobu dzianego. Jest to datowany na XV wiek, zachowany w czterech fragmentach zbytek nr kat. I.188 (ryc. 26). Dzianina została wykonana ścięciem pończochowym, z dość grubej (1,1 mm), branej podwójnie wełnianej nici w skręcie S. Liczba zastosowanych oczek na 1 cm wynosi pięć w poziomie i trzy w pionie. Wyrób ma kolor brązowy z czerwonymi tonami, prawdopodobnie był barwiony właśnie na czerwono. Zachowane fragmenty nie są duże, największy z ich mierzy $6,5 \times 9$ cm, najmniejszy natomiast $4,5 \times 3,5$ cm. Stan zachowania nie pozwala niestety stwierdzić, z pozostałością jakiego elementu garderoby mamy do czynienia⁶⁷.

2.1.J. FILC

Filc, zwany też wojłokiem, należy do wyrobów wytwarzanych już od starożytności. Jest to produkt włókienniczy pozatkacki, czyli nie posiadający struktury splotowej, który powstaje poprzez trwałe sczepienie ze sobą włókien zwierzęcej wełny lub sierści. Efekt ten uzyskuje się poprzez poddanie czesanki działaniu wilgoci, temperatury i tarcia.

W średniowieczu filc był powszechnie produkowany, z użyciem różnych, czasem egzotycznych surowców, spośród których najbardziej ceniona była sierść bobra⁶⁸. Informacji o asortymencie wyrobów filcowych tego okresu dostarczają źródła pisane mówiące o cechach rzemieślniczych. I tak sztuka mistrzowska czapników krakowskich w 1377 roku obejmowała wykonanie kapeluszy z sierści bobrowej, zajęczej, owczej oraz pary skarpet. Podobnie

w Gdańsku w połowie kolejnego stulecia wymagane było wykonanie kapelusza z jagnięcej sierści i skarpet⁶⁹.

W analizowanym przeze mnie materiale elbląskim można wyróżnić zaledwie trzy niewielkie, bo liczące łącznie ok. 12×9 cm, fragmenty filcu z owczej wełny, odkryte w warstwie datowanej na drugą poł. XIII w (nr kat. I.189)⁷⁰. Niestety nie ma przesłanek, aby określić jakie było pierwotne zastosowanie tego zabytku, jednak niewielka grubość wyrobu (ok. 0,3-0,4 cm) pozwala domniemywać, że mogło być ono odzieżowe.

2. 2. ELEMENTY UBIORÓW

2.2.A. KAFTANY

Kaftan jest bardzo ogólnym określeniem oznaczającym krótki męski ubiór, rozcięty na całej długości przodu i zapinany na guziki lub sznurowany. W średniowieczu ubrania tego rodzaju rozpowszechniły się w Europie w połowie XIV wieku, wypierając częściowo zakładane przez głowę szaty o kroju tuniki. Średniowieczne ubiory w typie kaftana mają różne nazwy, takie jak: *aketon*, *pourpoint*, *jaka* czy *dublet*. To ostatnie określenie jest używane dla męskiego stroju spodniego, do którego przymocowywane były nogawice. Typowy krój tego ubioru – z ośmiu części, nie licząc rękawów i kołnierza, i z odcięciem w pasie – jest znany głównie z przekazów ikonograficznych, gdyż nie zachował się żaden egzemplarz tego rodzaju. Najbardziej zbliżony do *dubletu* jest, datowany na drugą połowę XIV wieku *pourpoint*, przypisywany tradycyjnie hrabiemu de Blois⁷¹.

Liczne, zachowane do dziś zabytkowe kaftany, pochodzą z późniejszych niż średniowiecze czasów. Są to renesansowe wamsy, wiele przykładów tych ubiorów zostało zaprezentowanych przez

⁶⁵ Crowfoot *et al.* 1992, 72-75, pl. 13.A.

⁶⁶ Nahlik 1958, 171-191.

⁶⁷ Rybarczyk, 2017, 312, 313 fig.1.

⁶⁸ Turnau 1987, 246.

⁶⁹ Turnau 1987, 253.

⁷⁰ Maik, archiwum własne.

⁷¹ Więcej na temat tego zabytku w: Monnas 1992, 116-129; Blanc 1997, 64-82; Kania 2010, 306.

Ryc. 27. Baskina nr kat. II.1. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 28. Baskina nr kat. II.2. Fot. A. Rybarczyk.

Janet Arnold⁷². Wśród zabytków szesnastowiecznych można wymienić także kaftany skórzane, jak na przykład, pochodzący z lat sześćdziesiątych tego stulecia, przechowywany w Museum of London⁷³ oraz egzemplarze odkryte archeologicznie w Groningen, Amsterdamie, Gdańsku i we wraku flagowego okrętu Henryka VIII *Mary Rose*⁷⁴.

Zupełnie inaczej przedstawia się sytuacja, w przypadku wieków średnich. W materiałach z wykopalisk prowadzonych na średniowiecznych stanowiskach pojawiają się czasem duże kawałki skóry, określane jako domniemane części kaftanów, jednak zazwyczaj są to fragmenty, których interpretacja nie jest jednoznaczna. Odkrycia takie miały miejsce w Nysie⁷⁵,

Międzyrzeczu Wielkopolskim, Pultusku⁷⁶, Kołobrzegu⁷⁷ i Krośnie⁷⁸. Niestety, wszystkie te fragmenty są mało charakterystyczne i, nawet jeżeli ich rozpoznanie jest poprawne, to nie mogą one być przydatne w rozważaniach kostiumologicznych. Znaleźiska dobrze zachowanej i dającej się zinterpretować bez cienia wątpliwości części średniowiecznego dubletu są więc niezwykle unikatowe.

Wykopaliska elbląskie przyniosły odkrycie dużych fragmentów aż dwóch skórzanych *dubletów*. Oba zabytki zostały odkryte razem, są to dwie w pełni zachowane baskiny (czyli dolne części kaftanów) z dziurkami do mocowania nogawic. W przeciwieństwie do znanych z ikonografii baskinek kaftanów tekstylnych, krojonych z trzech

⁷² Arnold 1985.

⁷³ Arnold 1985, 19, 69.

⁷⁴ Ceynowa 2013, 191-197. Tam też literatura do wymienionych znalezisk zagranicznych.

⁷⁵ Tondera 1966, 150-158.

⁷⁶ Turska 1987, 186-189.

⁷⁷ Wywrot 1996, 278; Wywrot 1997, 199-200; Wywrot-Wyszkowska 2008, 67-68.

⁷⁸ Muzyczuk, Gancarski 2003, fot.36.

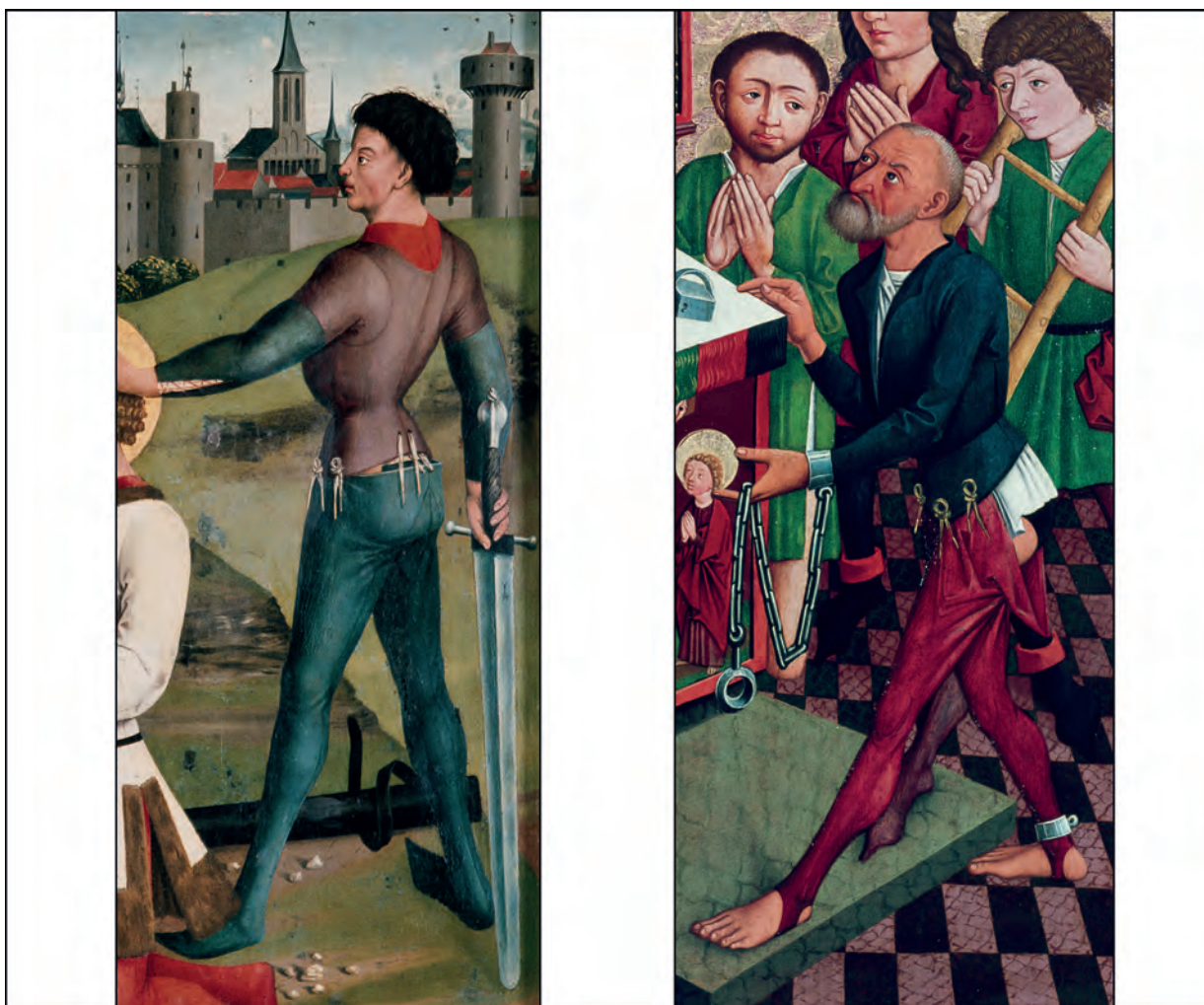
Ryc. 29. Dublety z długimi baskinami. Od lewej: *Spiegel der Weisheit*, ok 1430, Austria, © The British Library Board, Egerton 1121, f. 51v. ; *Livre de chasse*, Gaston Febus, początek XV w., Paryż, Bibliothèque nationale de France. Département des Manuscrits. Français 616 f. 96v.

lub czterech części, te wycięte są z jednego kawałka skóry. Baskina nr kat. II.1 (ryc. 27) ma długość 66,7 cm i szerokość: 9,3 cm. Zachowały się na niej cztery zgrupowania dziurek do przewlekania troków. Z przodu dziurki przetrwały tylko po prawej stronie – w tym miejscu są dwie dziurki. Po bokach, z jednej (lewej) strony również są dwie dziurki, a po przeciwległej (prawej) już cztery – dwie pary, jedna nad drugą. W taki sam sposób umieszczone są dziurki w centralnej części tyłu. Do naszych czasów dotrwała tylko jedna część zapięcia kaftana, w postaci czterech dziurek, przez które przewlekano sznurówki kaftana.

Baskinę nr kat. II.2 (ryc. 28) znaleziono we dwóch fragmentach. Jej długość to 71,3 cm, a szerokość 8,7 cm. Zachowane są wszystkie zgrupowania dziurek do przewlekania troków, jest ich pięć. Mocowania te układają się następująco: dwa z przodu, po jednym z każdego boku i jedno w centralnej części tyłu. W tym egzemplarzu

dziurki na troki umiejscowione są po dwie. Na baskinie znajdują się też cztery dziurki, przez które przewlekano sznurówki kaftana.

Metodami archeologicznymi zabytki te udało się wydatować tylko w ogólny sposób – na średniowiecze. Szerokość baskinek i umiejscowienie dziurek do przytrzczenia nogawic pozwala jednak uściślić to datowanie i stwierdzić, że są to fragmenty ubiorów pochodzących z trzeciej ćwierci XV wieku. W XIV wieku, czyli w początkowym okresie istnienia *dubletów* ich baskiny były dość długie, a dziurki do przytrzczenia nogawic umieszczano nisko. Z czasem baskinki ulegały stopniowemu skróceniu, jednocześnie podwyższano się też usytuowanie dziurek na troki do nogawic lub nogawicospodni. W renesansowych wamsach baskinki są już krótkie, a dziurki znajdują się bardzo wysoko, w okolicach tali. W krótkich baskinkach z Elbląga dziurki umieszczone są nadal nisko, takie rozwiązanie wskazuje właśnie na lata pięćdziesiąte

Ryc. 30. Dublety ze skróconymi baskinami. Od lewej: *Męczeństwo św. Jerzego* (fragment), ok. 1462, Nördlingen, Niemcy. Stadtmuseum im Hl.-Geist-Spital Nördlingen, dzieło wypożyczone od Kościoła protestanckiego. Fot. Institut for Material Culture – University of Salzburg; fragment obrazu z kościoła św. Leonarda, ok. 1455 – 1465, Bad Aussee, Austria. Diözesanmuseum w Graz. Fot. Institut for Material Culture – University of Salzburg.

lub sześćdziesiąte XV wieku jako przypuszczalny moment powstania ubioru.

Sądząc po wymiarach, oba kaftany musiały być noszone przez wyjątkowo szczupłego mężczyznę lub młodego chłopca. Tworzące trójkąty ślady po szwach w okolicy dziurek do przewlekania troków świadczą zapewne o tym, że miejsce to było wzmocnione kolejnym kawałkiem skóry lub tkaniną. Dublet o podobnej baskince, uformowanej jednak z kilku części i wykonany zapewne z tkaniny, można zobaczyć na datowanym na lata 1455-1465 malowidle przedstawiającym św. Leonarda ratującego więźnia, pochodzącym z Kościoła św. Leonarda w Bad Aussee w Austrii (ryc. 184). Warto zwrócić uwagę, że przedstawiony tam *dublet*,

w który ubrany jest uwalniany więzień, posiada kolorowe trójkąty, ułożone w ten sam sposób, co przeszycia na egzemplarzu elbląskim.

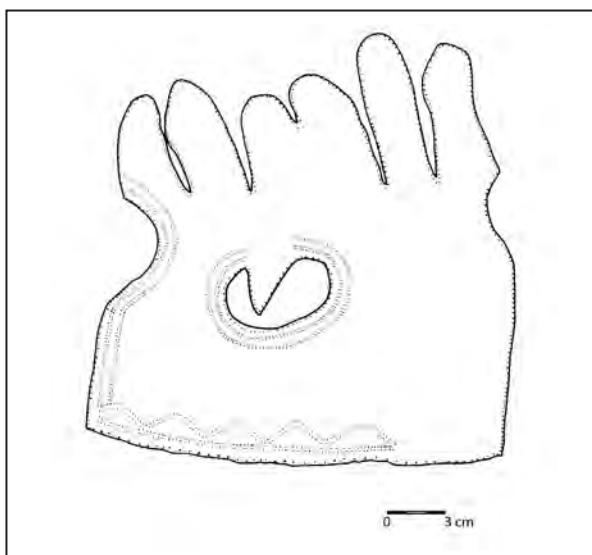
2.2.B. RĘKAWICZKI

Zagadnienie średniowiecznych rękawiczek jest tematem bardzo ciekawym i obszernym. Rękawice miały bardzo szerokie zastosowanie, z jednej strony po prostu chroniły przed mrozem i trudami pracy, ale jednocześnie były też symbolem władzy i jednym z elementów stroju liturgicznego. Kosztowne egzemplarze wykonane z delikatnej skóry i kunsztownie zdobione mogły być też

Ryc. 31. Rękawica nr kat. II.3. Fot. A. Rybarczyk, rys. E. Wtorkiewicz-Marosik.

Ryc. 32. Rękawiczka odkryta w Wrocławiu przy ul. Nożowniczej, za Piekalski et al. 1991, 220.

oznaka luksusu i elementem podkreślającym wysoką pozycję osoby je noszącej.

Rękawiczki są jednym z nielicznych elementów odzieży średniowiecznej, który jest stosunkowo

często pozyskiwany w trakcie wykopalisk archeologicznych, zabytki tego rodzaju odkryto np. w Gdańsku⁷⁹, Kołobrzegu⁸⁰, Wrocławiu⁸¹, Warszawie, Krakowie, Kaliszu⁸² Szlezewiku⁸³, Sztokholmie⁸⁴ i na wielu innych stanowiskach. Oslaniające dłonie rękawice są elementem garderoby często zdejmowanym i – co za tym idzie – łatwym do zgubienia, co tłumaczy ich powtarzającą się obecność w warstwach archeologicznych. Rękawice nie należą jednak do zabytków odkrywanych masowo, zazwyczaj udaje się natrafić tylko na pojedyncze egzemplarze. Dzięki sprzyjającym zachowaniu materiałów organicznych warunkom glebowym występującym w Elblągu, w wyniku prowadzonych

⁷⁹ Ceynowa 2009, 229-239

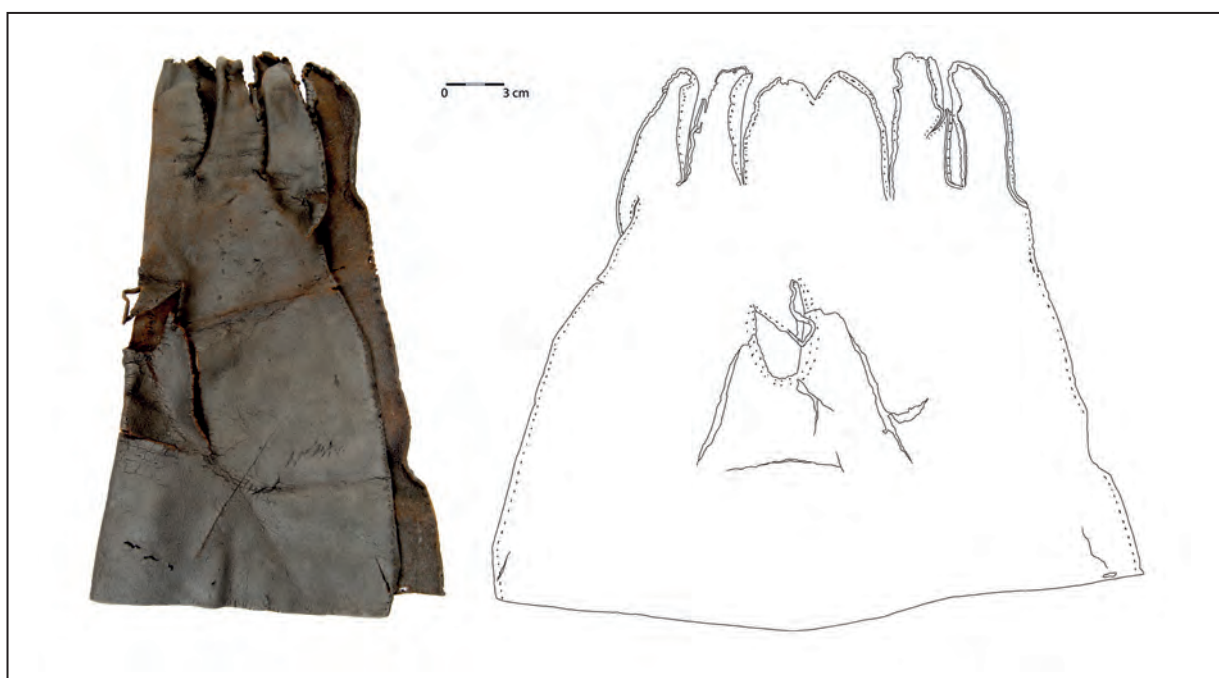
⁸⁰ Wywrot 1996, 279; Wywrot-Wyszkowska 1998, 245; Wywrot-Wyszkowska 2008, 68.

⁸¹ Kaźmierczyk 1970, 253; Piekalski *et al.* 1991, 220 ryc. 3, 223-224, 236; Buśko, Piekalski 1995/1996, 177, abb.16.1.

⁸² Eberle 1970, 263-264.

⁸³ Schnack 1998, 74-78.

⁸⁴ Dahlbäck 1983, 233-135.

Ryc. 33. Rękawica nr kat. II.7. Fot. A. Rybarczyk, rys. E. Wtorkiewicz-Marosik.

tam wykopalisk udało się pozyskać aż siedem fragmentów średniowiecznych rękawiczek skórzanych. Są to zarówno proste egzemplarze z wyodrębnionym jedynie kciukiem, jak i trudniejsze w wykonaniu rękawice wielopalcowe.

Najbardziej ozdobna rękawica (nr kat. II.3, ryc. 31), datowana na przełom XIII i XIV wieku, zachowała się tylko fragmentarycznie, jednak dokładna obserwacja pozwala na poznanie istotnych szczegółów dotyczących jej kroju. Rękawica przeznaczona była na prawą rękę i była wielopalcowa. Zaopatrzona została w rozszerzający się mankiet, opadający w dekoracyjny sposób, znany z przedstawień ikonograficznych. Wzdłuż szwów i przy brzegu mankieta widoczne są ślady po ozdobnych przeszyciach, w postaci podwójnych dziurek, nie przechodzących na wylot. Dziurki są gęsto rozmieszczone i bardzo drobne, widać, że szew wykonywano bardzo delikatną igłą i cienką nicią. Taki układ dziurek pozwala sądzić, że są to ślady po mocowaniu jakiegoś innego, dekoracyjnego sznureczka lub grubszej nitki. Sama krawędź mankieta również nosi ślady obszycia, prawdopodobnie nić – prowadzona szwem na okrętkę – oprócz funkcji dekoracyjnej miała za zadanie wzmocnić brzeg rękawiczki. Pięknie wykrojony otwór na

kciuk, czyli anawir, ma owalny kształt, z delikatnym trójkątnym językiem. Jego szerokość u nasady wynosi 2,5 cm, długość zaś ok. 4 cm. Wymiary zachowanego fragmentu to 15,5 cm szerokości i 23,5 cm długości. Rozmiar rękawicy sugeruje, że jej właściciel miał dość delikatną dłoń, nie można jednak jednoznacznie orzec czy rękawiczka była noszona przez kobietę, czy mężczyznę. Krój, staranność wykonania i bogata dekoracja pozwalają sądzić, że rękawiczka z pewnością należała do zaможnej osoby i była przedmiotem luksusowym.

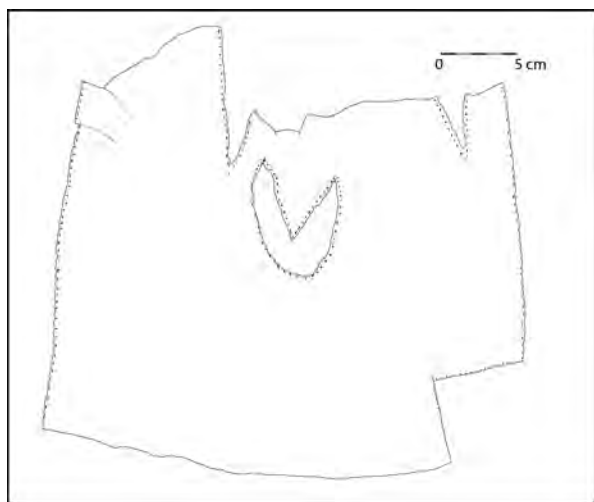
Analogiczny zabytek (ryc. 32) pochodzi z Wrocławia, z podwórka parceli położonej przy ul. Nożowniczej 13, z nawarstwień datowanych na drugą połowę XIII wieku⁸⁵. Rękawica wrocławska zachowała się prawie w całości, dzięki czemu możemy poznać szczegóły jej konstrukcji, które stosują się także do egzemplarza elbląskiego. Widzimy tu (oprócz przeznaczonego na kciuk anawiru) miejsce wykrojone tylko na trzy palce – wskazujący, środkowy i serdeczny. Osłona przypadająca na mały palec była zapewne skrojona z osobnego fragmentu skóry, który nie zachował się lub po

⁸⁵ Piekalski *et al.* 1991, 220 ryc.3, 223-224, 236; Buśko, Piekalski 1995/1996, 177, abb.16.1.

Ryc. 34. Rękawica nr kat. II.4. Fot. A. Rybarczyk, rys. E. Wtorkiewicz-Marosik.

Ryc. 35. Rękawica nr kat. II.6. Rys. E. Wtorkiewicz-Marosik.

wydobyciu nie został powiązany z rękawicą i trafił do magazynu jako niezidentyfikowany przedmiot skórzany. Stosowanie takiego sposobu krojenia pięciopalcowych rękawic potwierdzają znaleziska tekstylnych rękawiczek z pochówku zmarłej w 1312 roku błogosławionej Christiny von Stommeln w kościele Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Jülich (Niemcy)⁸⁶. Opisany tu sposób

wykroju rękawic pięciopalcowych nie był jednakże jedynym stosowanym w wiekach średnich. Przykładem rękawiczki w której miejsce na wszystkie palce, oprócz kciuka jest skrojone z jednego kawałka skóry jest znalezisko ze Sztokholmu⁸⁷.

Pięciopalcową rękawiczkę podobną do omawianych znalezisk elbląskiego i wrocławskiego można zobaczyć na jednej z ilustracji *Kodeksu Manesse*, jest to rękawica sokolnicza, noszona przez księcia Szwabii i króla Sycylii i Jerozolimy Konradyna von Hohenstaufena (ryc.193)⁸⁸. Można przypuszczać, że zabytek elbląski także służył do polowań z sokolem, lub po prostu do konnej jazdy.

Kolejna rękawica (nr kat. II.7, ryc. 33), również datowana na przełom XIII i XIV stulecia, charakteryzuje się zbliżonym krojem do uprzednio omówionej. Tutaj również widzimy miejsce wyodrębnione na kciuk i trzy palce. W przeciwieństwie jednak do zabytku nr II.3, ten egzemplarz wykonano z grubej niezdobionej skóry. Prezentowana rękawica przeznaczona jest na lewą rękę. Rękawica nosi ślady napraw, w postaci śladów po zaszywaniu

⁸⁷ Dahlbäck 1983, 235 fig. 203.

⁸⁸ *Codex Manesse* można podziwiać na stronie Universitätsbibliothek Heidelberg, pod adresem: <http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg848/0001> (dostęp z dnia 25.08.2005).

⁸⁶ Vroon 2001, 67, 70 fig.5.

Ryc. 36. Rękawica nr kat. II.8. Fot. A. Rybarczyk, rys. E. Wtorkiewicz-Marosik.

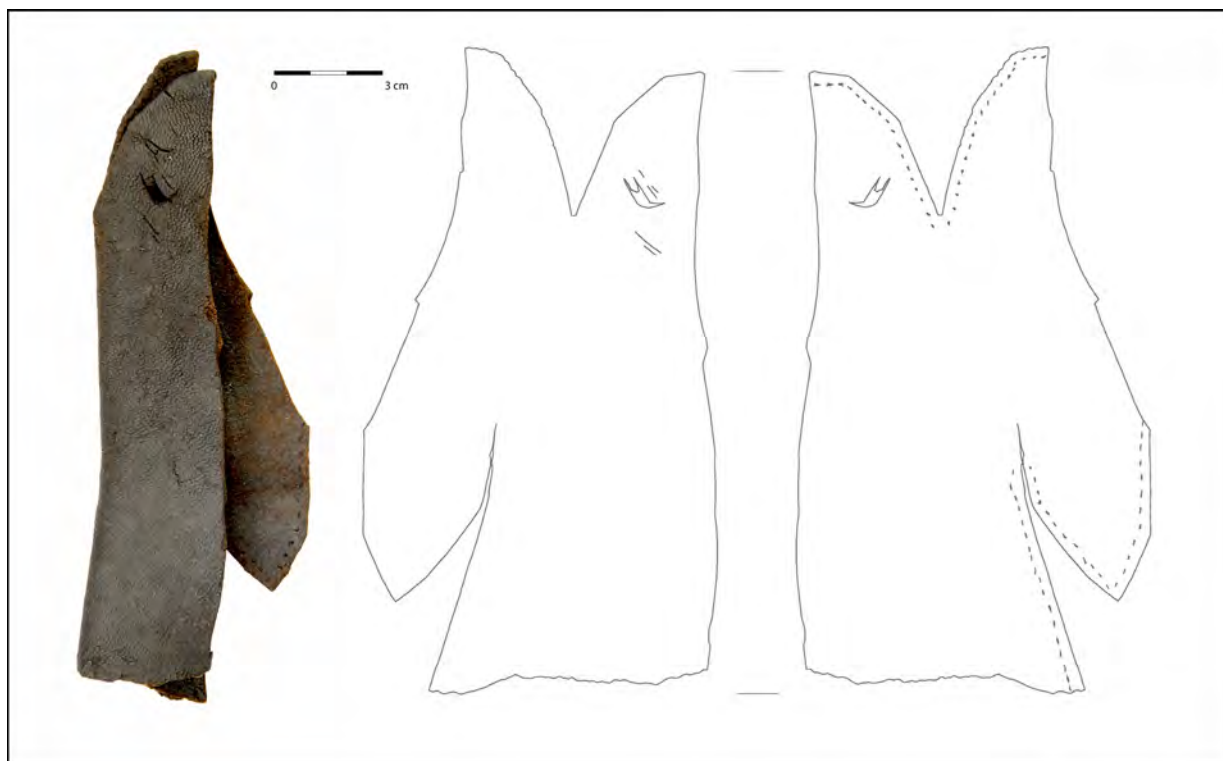
rozcięć na palcach. Szerokość rozłożonego zabytku wynosi 33 cm a jego długość 29 cm.

Pozostałe elbląskie rękawiczki reprezentują już formę jednopalcową. Najlepiej zachowanym zabytkiem jest przeznaczona na lewą dłoń rękawica nr kat. II.4 (ryc. 34). Ma ona wczesne datowanie, określone na okres poprzedzający rok 1260. Rękawicę uszyto z jednego fragmentu skóry, z kolejnego (brakującego) wycięto kciuk. W rękawiczce występują dwa rodzaje szwów. Główny szew poprowadzono na wierzchu dłoni, biegnie po lewej stronie, dziurki prowadzone są na wylot, co około 6-7 mm w odległości 2 mm od krawędzi skóry. Przy brzegu mankietu widoczne są ślady szwu krytego – na styk (dziurki ukośne po lewej stronie i w grubości skóry, co 4-5 mm). Przy wierzchu dłoni na dole głównego szwu doszyta była trójkątna wstawka, obecnie brakująca. Szew konstrukcyjny na wierzchu dłoni kończy się około 1,5 cm przed krawędzią mankietu. Trójkątna wstawka z jednej strony była przyszyta na styk, z drugiej zaś łączyła się ze szwem konstrukcyjnym. Trudno jednoznacznie ocenić znaczenie krytego szwu biegnącego wzdłuż mankietu. Z jednej strony można przypuszczać, że jest to ślad po dosztukowaniu fragmentu skóry mającego przedłużyć mankiet. W sprzeczności z taką interpretacją

może stać wspomniane już wyżej zakończenie biegu szwu konstrukcyjnego jeszcze przed krawędzią mankietu. Kolejnym, alternatywnym wytłumaczeniem istnienia owych krytych szwów może być to, że podtrzymywały one jakiegoś rodzaju wyściółkę lub podszewkę. Przedmiot wykonano z dość grubej i sztywnej skóry, prawdopodobnie jest to rękawica robocza. Jest ona dość szeroka i poprzez wysokie umieszczenie anewiru można sądzić, że należała do osoby o wyjątkowo krótkich palcach, lub po prostu była kiepsko dopasowana.

Podobną konstrukcję, ze szwem biegnącym wierzchem dłoni, ma datowana również na połowę XIII wieku – rękawica nr kat. II.6 (ryc. 35). Ta jednopalcowa rękawica przeznaczona była na lewą rękę. Obecna długość zabytku to 27 cm, dół rękawiczki jest jednak nieregularnie obcięty, niewykluczone więc, że pierwotnie rękawica była dłuższa. Z jednej strony w mankiecie wycięty jest prostokątny otwór, na jego brzegach widoczne są ślady dziurek – widocznie w tym miejscu był jakiś dosztukowany fragment, być może jest to ślad przeprowadzonej naprawy. Szerokość rozłożonego fragmentu wynosi 30 cm, czyli sama rękawica miała około 15 cm szerokości.

Zabytek nr kat. II.8 (ryc. 36) to bardzo zniszczona rękawica jednopalcowa na lewą rękę.

Ryc. 37. Rękawica nr kat. II.5. Fot. A. Rybarczyk, rys. E. Wtorkiewicz-Marosik.

Długość rękawicy wynosi około 29 cm, a jej szerokość przy dolnej krawędzi około 27 cm. Anewir ma wydłużony kształt, język nie zachował się. Skóra rękawicy jest dość miękka i wiotka, ale może to być cecha wynikająca ze złego zachowania zabytku. Rękawiczka znaleziona została w warstwie datowanej na koniec XIII wieku.

Z pierwszej połowy XIV wieku pochodzi natomiast fragment jednopalcowej rękawicy na prawą dłoń, o nr kat. II.5 (ryc. 37). Nie zachowała się oryginalna krawędź mankietu rękawicy ani też jej pełna szerokość, nie można więc poznać nawet w przybliżeniu pierwotnych wymiarów rękawiczki ani też wysnuć wniosków dotyczących szczegółów jej konstrukcji. Można jednak stwierdzić, że anewir rękawiczki nie miał klasycznej, owalnej formy, o czym świadczy pionowo biegnąca krawędź ze śladami szycia biegnąca w pobliżu jego języka. Sam język charakteryzuje się dużym rozmiarem, jego długość to 4,5 cm, a szerokość u podstawy wynosi 3,5 cm. Wymiary całego zabytku to 18 x 9,5 cm.

Ostatnia z rękawiczek (nr kat. II.9, ryc. 38), przeznaczona na prawą dłoń, ma chronologię określoną na przełom XIII i XIV wieku. Rękawica

ta ma bardzo ciekawą konstrukcję, ponieważ została łącznie z częścią kciuka, wykonana z jednego kawałka skóry. Anewir nie ma typowego owalnego kształtu, jest prostokątny. Pod tym względem widoczne jest tu podobieństwo do opisanego wyżej fragmentu nr II.5. Język anewiru jest bardzo duży i tworzy po prostu połowę kciuka, jego długość wynosi około 7 cm (licząc bez podwiniętego brzegu przy szwie). Szerokość języka przy nasadzie to około 4,5 cm.

Zbiór elbląskich rękawiczek jest różnorodny i ze względu na to, że ukazuje mnogość rozwiązań konstrukcyjnych stosowanych w średniowiecznym rękawicznictwie, także bardzo ciekawy. Warto zwrócić uwagę na obecność języczków w anewirach elbląskich rękawiczek. Dotychczas w literaturze można było znaleźć pogląd, że ten element konstrukcyjny wszedł do powszechnego użycia dopiero w połowie XV wieku i tym samym może być uznany za element datujący⁸⁹, znaleziska elbląskie udowadniają jednak, że miało to miejsce dużo wcześniej.

⁸⁹ Ceynowa 2009, 230.

Ryc. 38. Rękawica nr kat. II.9. Fot. A. Rybarczyk, rys. E. Wtorkiewicz-Marosik

2.2.C. NAKRYCIA I DEKORACJE GŁOWY

Nakrycia głowy były nieodzownym elementem średniowiecznego stroju, występującym w wielu wariantach, zarówno w ubiorze męskim jak i damskim. Mężczyźni nosili kapelusze (głównie wykonane z filcu), czapki i sukienne kaptury. Kobięce nakrycia głowy to przede wszystkim różnego rodzaju zawoje i czepki wykonywane najczęściej z lnianych płócien lub jedwabiu, choć w damskim stroju także było miejsce na kapelusze i kaptury. U schyłku średniowiecza pojawiły się różnorodne, przesadnie rozbudowane, duże czepce w rodzaju szerokich czepców siodłowych lub spiczastych *beninów*. Różnorodność form, jakie przybierały średniowieczne nakrycia głowy noszone na ziemiach polskich przez obie płcie, została przedstawiona w ostatnim czasie w monografii Anny Drażkowskiej⁹⁰.

Nakrycia głowy nie były jednak li tylko modnym elementem, miały też znaczenie symboliczne,

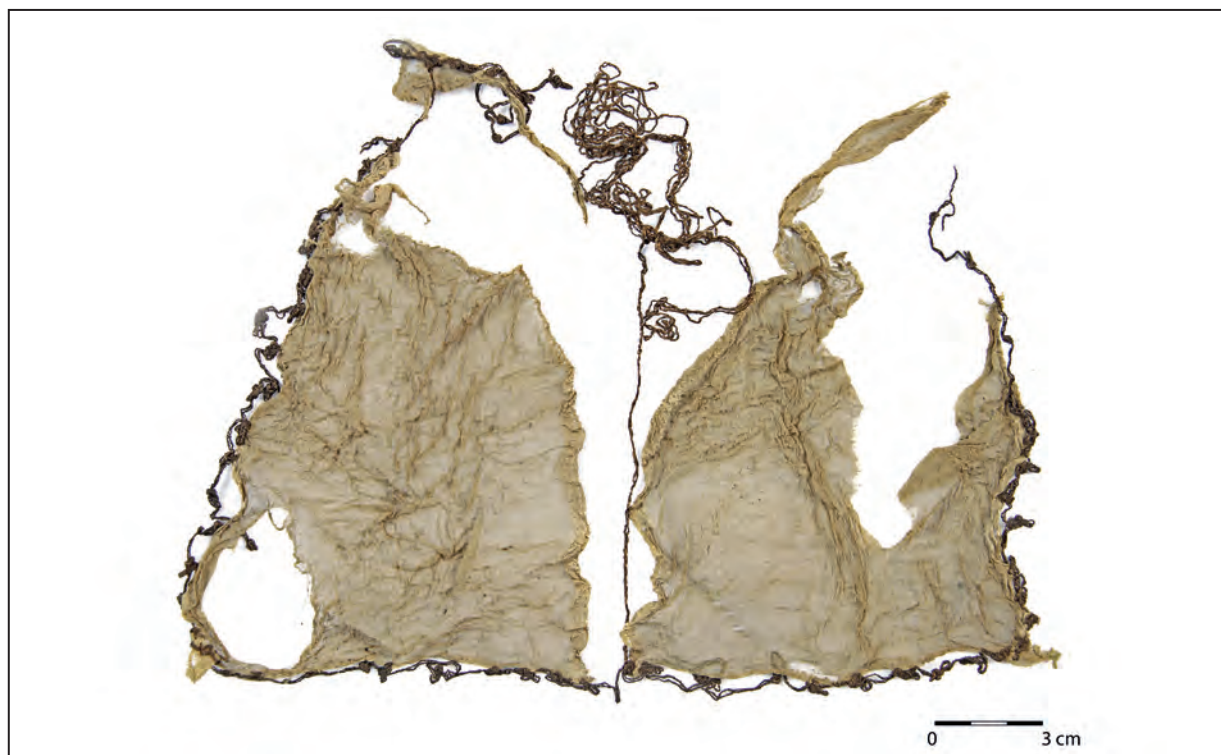
zwłaszcza w stroju kobiecym, ponieważ po okrytej głowie można było rozpoznać mężatkę. W niektórych miastach europejskich brak nakrycia głowy był znakiem charakterystycznym narzucanym prostytutkom, a zerwanie okrycia z kobiecej głowy mogło być równoznaczne z oskarżeniem o nierząd⁹¹.

W elbląskim materiale archeologicznym znajdujemy niewiele zabytków, które można by zinterpretować jako pozostałości nakryć głowy. Na pewno można tutaj wymienić opisany w poprzednim rozdziale fragment przezroczystej tkaniny jedwabnej, którą identyfikowałabym jako pozostałość welonu (nr kat. I.174, ryc. 6) lub jakiegoś bardziej złożonego nakrycia głowy. Bardzo intrygujący jest zabytek nr kat. II.11 (ryc. 39) składający się z dwóch części w kształcie ćwiartek owalu. Obecnie fragmenty te połączone są ze sobą tylko za pomocą jedwabnego kordonka, który w ozdobny sposób okala ich brzegi, lecz widoczne ślady po szyciu wskazują na to, że kiedyś były one zszyte ze sobą w jedną całość. Kształtem zachowanych elementów zabytek ten przypomina zszywane

⁹⁰ Drażkowska 2012, 17-125.

⁹¹ Piponnier, Mane 1997, 140.

Ryc. 39. Jedwabna czapeczka (?) nr kat. II.11. Fot. A. Rybarczyk.

z dwóch części średniowieczne czapeczki, takie jak kobieca czapka św. Brygidy lub męskie nakrycie głowy z pochówków królewskich w Las Huelgas w Hiszpanii (ryc. 40)⁹².

Wymiary zabytku wykluczają jednak, by mogła to być czapka należącej do dorosłej osoby, być może jest to więc czapeczka dziecięca. Czapeczki były zakładane niemowlętom, jak i starszym dzieciom dla ozdoby i ochrony głowy przed chłodem⁹³. Jeśli odkryty zabytek rzeczywiście był dziecięcą czapeczką, to spełniał zapewne tylko funkcję dekoracyjną, bo materiał z którego był wykonany jest zbyt delikatny, by mieć bardziej praktyczne zastosowanie.

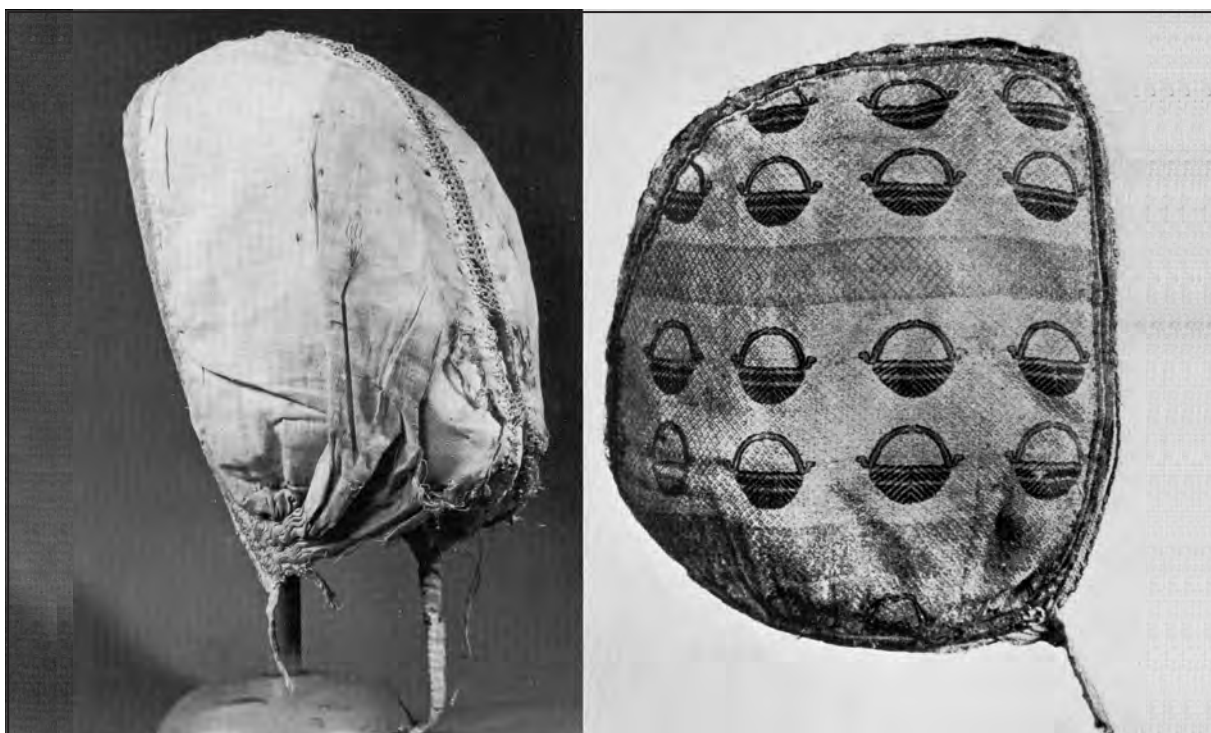
Wyjątkowym znaleziskiem jest, pełniąca rolę ozdoby głowy i uzupełniająca fryzurę treska, wykonana z jedwabnych tkanin i ludzkich włosów (nr kat. II.10, ryc. 41). Włosy zostały owinięte wokół jedwabnego rdzenia, tak przygotowane pasma były następnie dalej zwinięte i zapewne przymocowane do jakiegoś rodzaju opaski wiązanej na głowie. Zabytek zachował

się niestety w bardzo złym, fragmentarycznym stanie, w postaci czterech fragmentów luźnego rdzenia jedwabnego i trzech kolejnych z nawiniętymi nań włosami. Rdzeń treski wykonano z dwóch różnych tkanin jedwabnych. Zewnętrzną warstwę tworzy szeroka na około 8 cm, złożona na pół tkanina wykonana w splocie atlasowym. Tkanina znajdująca się w środku jest niestety trudna do obserwacji, wydaje się jednak, że jest to tkanina wzorzysta (być może lampas), barwiona na czerwono. Rdzeń jest dość sztywny i można przypuszczać, że został nasączony jakąś substancją o właściwościach podobnych do krochmalu. Na końcu rdzenia bardzo dobrze widoczne są ślady po szyciu, prawdopodobnie mocującym włosy do wiązanej na głowie opaski. Jedyną dotychczas znaną analogią jest znalezisko londyńskie (ryc. 43), w którym zwinięte włosy zostały przymocowane do jedwabnej taśmy wykonanej na krosienku tabliczkowym⁹⁴. Zabytek pochodzi wprawdzie z warstwy archeologicznej datowanej na XV wiek,

⁹² Dahl, Sturtewagen 2008, 99-134.

⁹³ Drązkowska 2007, 45, 68.

⁹⁴ Egan, Pritchard 2002, 292-294.

Ryc. 40. Od lewej: czapka św. Brygidy i męska czapeczka z pochówków królewskich w Las Huelgas, za: Andersson A., Franzén A. M. 1975, 9 fig.6, 13 fig.12.

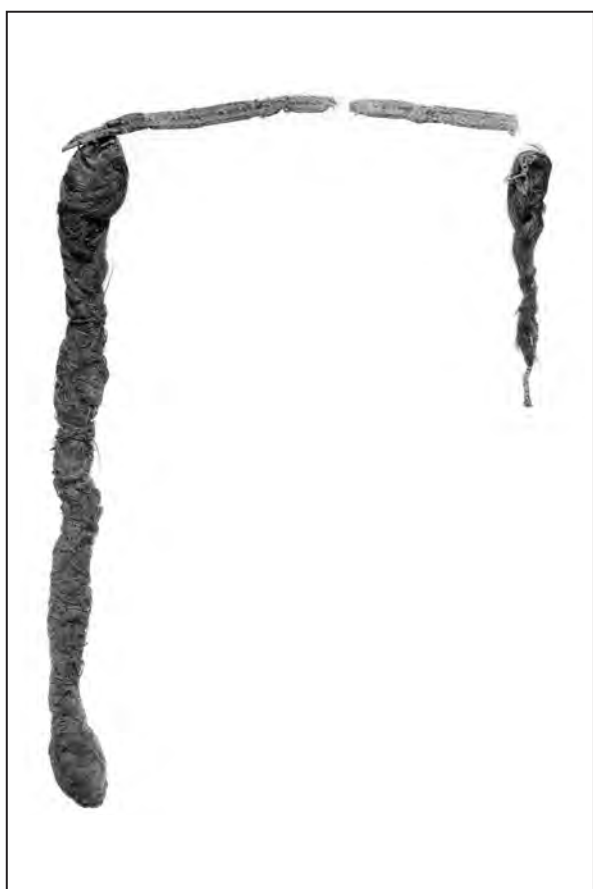

Ryc. 41. Dopinka nr kat. II.10. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 42. Grupa młodych kobiet z modnie upiętymi włosami, *Romance of Alexander*, Francja, 1338 – 44, Bodleian Libraries, University of Oxford, MS. Bodl. 26, f. 97v.

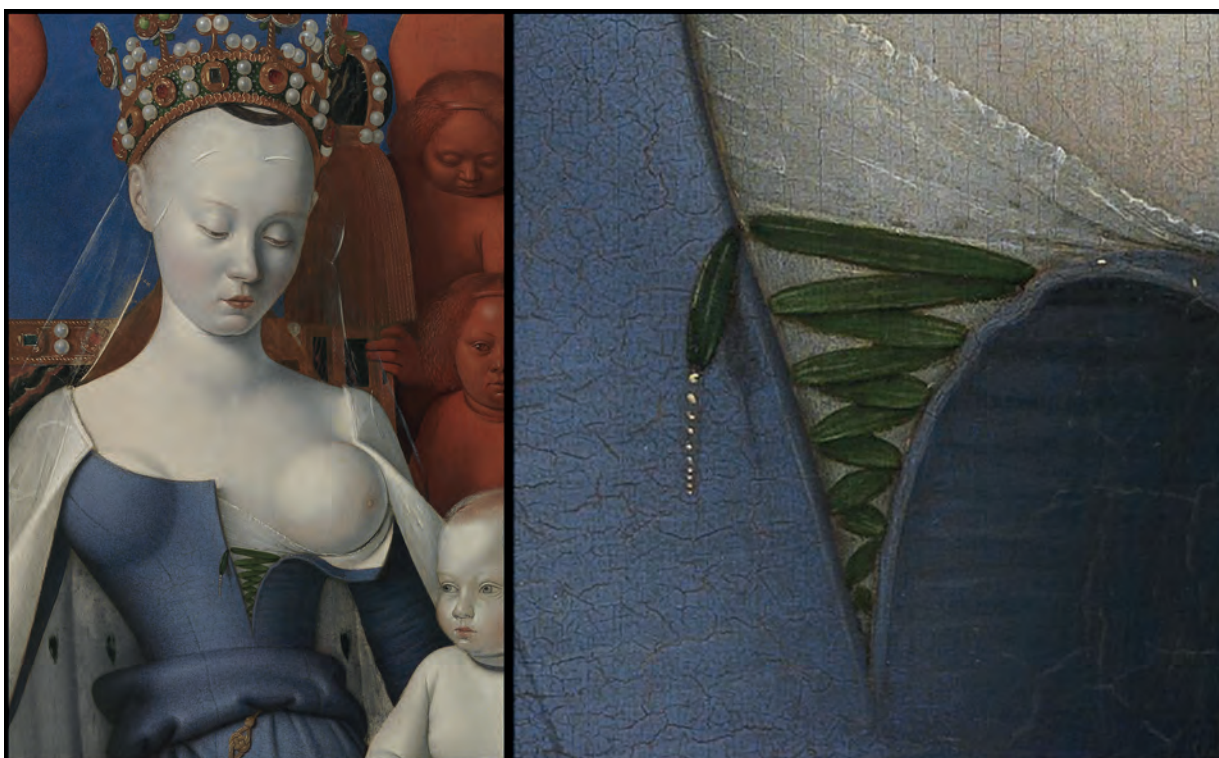
Ryc. 43. Dopinka z włosów odkryta w Londynie, fot. MOLA (Museum of London Archaeology).

Ryc. 44. Inicjal ozdobiony wyobrażeniem kobiecej głowy z warkoczami upiętymi po bokach twarzy. *La lumiere as lais*; 1 ćwierć XIV w., Anglia, © The British Library Board, Royal 15 D II, f. 122v.

jednak prawdopodobnie wiąże się z modą z poprzedniego stulecia, kiedy popularne było upinanie warkoczy po bokach twarzy (ryc. 42, 44, 49).

Ryc. 45. Sznurowanie sukni damskiej, *Madonna* (detal) Jean Fouquet, 1452. Koninklijk Museum voor Schone Kunsten, Antwerpia. Za: [https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Madonna_omringd_door_serafijnen_en_cherubijnen,_Jean_Fouquet_\(1454-1456\),_Koninklijk_Museum_voor_Schone_Kunsten_Antwerpen,_132.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Madonna_omringd_door_serafijnen_en_cherubijnen,_Jean_Fouquet_(1454-1456),_Koninklijk_Museum_voor_Schone_Kunsten_Antwerpen,_132.jpg)

2.2.D. ZAPIĘCIA UBRAŃ. SZNURÓWKI I GUZIKI⁹⁵

Sznurówki były w średniowieczu popularnym sposobem na dopasowywanie i zapinanie ubrań. W stroju kobiecym służyły do wiązania sukni i przybierały formę pojedynczych długich tasiemek przewlekanych przez szereg dziurek umieszczonych z przodu, albo symetrycznie po bokach. Sznurówki występujące w stroju męskim były bardziej różnorodne i znajdowały więcej zastosowań. W XIV wieku sznurówki służące do wiązania cywilnych kaftanów lub militarnych przeszywanic były długie, podobnie jak sznurówki stosowane w sukniach kobiecych. Zmiana w ich wyglądzie nastąpiła w XV wieku, kiedy zamiast jednej długiej sznurówki zaczęto stosować szereg krótkich.

⁹⁵ Kwestię sznurowania ubiorów w średniowieczu i nowożytności na przykładzie zabytków elbląskich omówiłam szerszej w angielskojęzycznym artykule *The Charm of Detail – Laces and Points in Medieval and Modern Garments. An Example of Archaeological Finds from Elbląg*, opublikowanym w 33 tomie *Fasciculi Archaeologiae Historicae* (Rybarczyk 2020, 201-209.)

Krótkie troki były też potrzebne mężczyznom do mocowania nogawic do dubletów. Sposoby wiązania ubiorów męskich jak i kobiecych znane są z ikonografii, dzięki czemu wiadomo, że długie sznurówki często przeplatano tak, by układały się w równą drabinkę, lub pojedynczy zygzak a krótkie wiązano na półkokardkę (ryc. 45, 46).

Tym, co odróżniało sznurówki od sznurków i tasiemek stosowanych w innych celach, były cienkie metalowe okucia, ułatwiające przewlekanie ich przez dziurki w odzieży. Okucia te swoim kształtem i przeznaczeniem przywodziły na myśl igły, co znalazło swój wyraz w ich francuskim (*aguilette, aiguilette*) i angielskim (*aglet, aiglet*) nazewnictwie wywodzącym się od łacińskiego słowa *acus*⁹⁶. Skuwki są znane z piętnastowiecznych malowideł i znalezisk archeologicznych. Metalowe zakończenie sznurówki damskiej sukni można dostrzec na przykład na słynnym przedstawieniu *Madonny* Jeana Fouqueta (ryc. 45), będącym prawą

⁹⁶ Picken 1957, 6.

Ryc. 46. Sznurowanie ubioru męskiego, *Portret młodzieńca*, Sandro Botticelli, ok. 1483. The National Gallery, Londyn. Za: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sandro_Botticelli_070.jpg

częścią powstałego w 1452 roku *Dyptyku z Melun*⁹⁷, a w stroju męskim na *Portrecie Młodzieńca* autorstwa Sandro Botticelliego, z lat 1480 – 85 (ryc. 46)⁹⁸. Archeologiczne znaleziska średniowiecznych skuwek pochodzą np. z Londynu⁹⁹, Höxter¹⁰⁰, Pragi¹⁰¹ oraz z zamków Tantallon w Szkocji¹⁰² i Lengberg w Austrii¹⁰³.

W Elblągu odkryto dwa zabytki, które można zidentyfikować jako pozostałości sznurówek. Pierwszym z nich jest pochodząca z XIII w tasiemka z resztkami skuwki nr II.13 (ryc. 47). Jest to płaska plecionka o szerokości około 9 mm, wykonana

z 20 nici jedwabnych. Ze względu na to, że ślady okuć nie zachowały się na obu końcach, nie można stwierdzić, jaka była pierwotna długość sznurówki, obecnie wynosi ona 23,5 cm. Pozostałości skuwki są mocno skorodowane, jednak czerwony kolor i reakcja na magnes sugeruje, że była ona wykonana z żelaza¹⁰⁴. Okucie zachowało się na długości 16 mm, będzie to zatem wartość określająca minimalną długość skuwki. Inną, znaną ze średniowiecza jedwabną sznurówką z okuciami, jest sporo późniejsze, bo datowane na schyłek XV wieku znalezisko z Fast Castle w Szkocji¹⁰⁵.

Przykładem zachowanej samej skuwki sznurówki lub rzemienia jest natomiast elbląski zabytek o numerze nr kat. II.12 (ryc. 48). Datowane na przełom XIII i XIV wieku tulejkowate okucie wykonano z cienkiej blaszki miedzianej. Skuwka jest dość długa, mierzy bowiem prawie 5 cm, jej średnica w najszerszym miejscu wynosi około

⁹⁷ wzmiankowane malowidło znajduje się w Antwerpii, w zbiorach Koninklijk Museum voor Schone Kunsten: <http://www.kmska.be/en/collectie/highlights/Madonna.html> (dostęp z dnia 22.02.2021).

⁹⁸ portret ten pozostaje w zbiorach The National Gallery w Londynie: <http://www.nationalgallery.org.uk/paintings/sandro-botticelli-portrait-of-a-young-man> (dostęp z dnia 22.02.2021)

⁹⁹ Egan, Pritchard 2002, 281-290.

¹⁰⁰ Krabath, 2001, 521-524

¹⁰¹ Cymbalak, Svatošová 2015, 9.

¹⁰² Caldwell, O'Neil 1991, 338, 340 Fig. 3.17.

¹⁰³ Nutz 2014, 128.

¹⁰⁴ Niestety dla opisywanych w tej pracy elbląskich zabytków metalowych nie wykonano badań pozwalających na precyzyjne określenie surowca.

¹⁰⁵ Ryder, Gabra-Sanders 1992, 5-22.

Ryc. 47. Sznurówka nr kat. II.13. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 48. Skuwka sznurówki nr kat. II.12.
Fot. A. Rybarczyk.

4 mm. Okucie delikatnie zwęża się ku końcowi. Nie posiada ono śladu po nicie, co oznacza, że na taśmie lub rzemieniu, do którego było przyłączone, musiało trzymać się tylko dzięki odpowiedniej sile zacisku. Okucie swoją formą odpowiada typowi pierwszemu w podziale Stefana Krabatha¹⁰⁶.

Kolejnym obok sznurowania sposobem na zapinanie odzieży było stosowanie guzików. Choć były one znane prawdopodobnie już w pierwszym wieku naszej ery, to w średniowiecznym stroju pojawiły się dopiero w początkach XIII wieku, a szczególne powodzenie zyskały w kolejnym stuleciu¹⁰⁷. Kulminacja ich popularności nastąpiła wraz z modą na obcisłe,

podkreślające figurę stroje. Ikonografia drugiej połowy XIV wieku ukazuje liczne przedstawienia różnego rodzaju strojów zapinanych na szereg guzików, są to zarówno ubiory męskie, jak i damskie. Guziki stosowano z przodu szat, biegly one długim rzędem od szyi aż po biodra lub nawet do krańca sukni (ryc. 49); na guziki zapinano też rękawy, w tym przypadku guziki mogły sięgać aż za łokieć. Wśród zachowanych ubiorów średniowiecznych doskonałym przykładem męskiego stroju zaopatrzonego w liczne guziki, zarówno na froncie jak i rękawach, jest tzw. *pourpoint* hrabiego de Blois, przechowywany w *Musée des Tissus et musée des Arts décoratifs* w Lyonie¹⁰⁸. Również wykopaliska archeologiczne potwierdzają tę modę, znane są znaleziska zarówno krawędzi ubioru z naszytym szeregiem guzików¹⁰⁹, jak i długich brzegów z dziurkami do ich zapinania¹¹⁰.

Średniowieczne guziki były wykonywane z tak różnych materiałów, jak metal i tkaniny. Guziki metalowe zaopatrzone były w nóżkę, a ich korpus

¹⁰⁶ Krabath 2001, 228.

¹⁰⁷ Egan, Hayward 2012, 106-107.

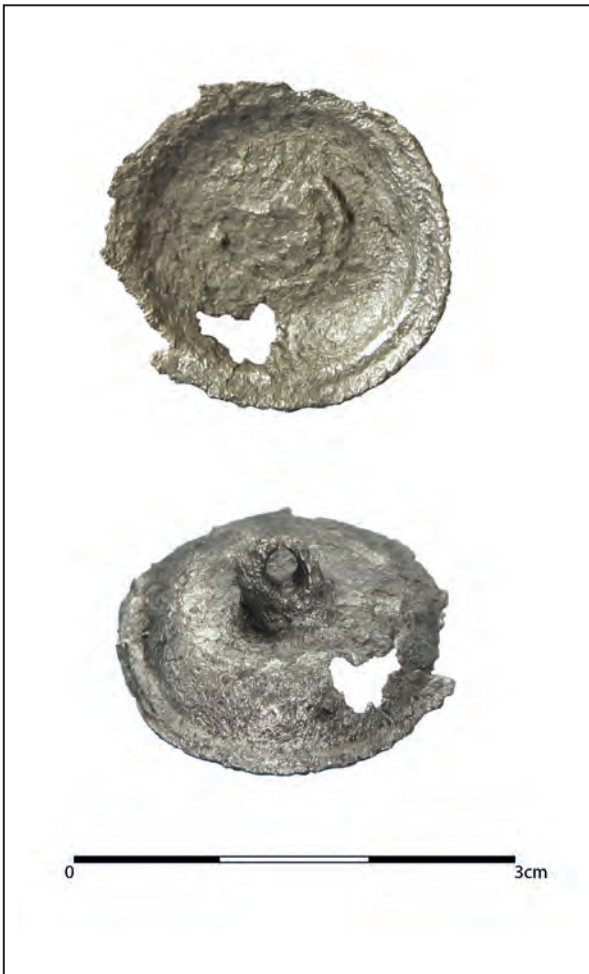
¹⁰⁸ Kania 2011, 306.

¹⁰⁹ Crowfoot et al. 1992, 167 - 167 fig. 141, 168-170; Rammo 2009, 33 fig.36.

¹¹⁰ Crowfoot et al. 1992, 168 -171, Jabłońska 2009, 208-209; Březinová, Kohout et.al. 2016, 169 obr.130, 170, obr.131, 171-177.

Ryc. 49. Stroje damskie i męskie zapinane na guziki na całej długości, Guillaume de Machaut, *Poésies, Remède de Fortune*, 1350 – 1355, Paris, Bibliothèque nationale de France. Département des Manuscrits. Français 1586 fol.24r.

Ryc. 50. Guzik nr kat. II.14, przód i tył. Fot. A. Rybarczyk

Ryc. 51. Guzik nr kat. II.15, przód i tył. Fot. A. Rybarczyk.

przybierał różne kształty – od kulistych po płaskie. Guziki tekstylne wykonywano z wyciętych z materiału krążków, które – po wypchaniu i odpowiednim uformowaniu – uzyskiwały ostateczny, kulisty kształt¹¹¹.

W Elblągu odkryto zaledwie dwa guziki pochodzące z wieków średnich, a ich stan zachowania nie jest dobry.

Pierwszy z nich, o numerze katalogowym II.14 (ryc. 50), pochodzi z warstwy datowanej na początek XIV wieku. Jest to guzik odlewany wraz z nóżką, o wklęsłym korpusie. Ze względu na korozję, trudno jednoznacznie określić, z jakiego surowca został wykonany ten przedmiot, najprawdopodobniej jest to cyna lub brąz. Średnica guzika wynosi 2,5 cm, a jego wysokość 1 cm.

Datowany na połowę XIII wieku guzik nr kat. II.15 (ryc. 51), jest o wiele mniejszy od poprzednio opisanego, jego średnica wynosi 1 cm, zachowana wysokość to 0,8 cm. Został on wykonany z blachy (być może pozłacanej), osobno została ukształtowana nóżka, osobno zaś składający się z dwóch półkul korpus. Niestety, do naszych czasów zachowała się tylko dolna połowa guzika.

Bardzo podobnie przedstawia się zabytek nr kat. III.18, również datowany na połowę XIII wieku. Mamy tutaj do czynienia z identyczną konstrukcją i materiałem – najprawdopodobniej pozłacaną blachą, chyba cynową. Podobny jest też stan zachowania – do dziś przetrwała tylko dolna połówka guzika. Jedyną wyraźną różnicą jest

¹¹¹ Crowfoot *et al.* 1992, 171-172.

rozmiar, ten egzemplarz jest na tyle duży (średnica ok. 2 cm, zachowana wysokość wraz z nóżką 2 cm), że trzeba brać pod uwagę, iż jest to raczej fragmentarycznie zachowany dzwoneczek.

Jak widać, wszystkie z tak nielicznych odkrytych guzików datowane są na XIII wiek, czyli na okres w którym, jak się sądzi, guziki miały znaczenie głównie dekoracyjne¹¹², wyprzedzający apogeum ich stosowania, przypadające na kolejne

stulecie. Zastanawiający jest brak znalezisk tego typu ze schyłku średniowiecza, jednak bardzo słaby stan zachowania pozyskanych egzemplarzy nasuwa przypuszczenie, że większość średniowiecznych guzików używanych w Elblągu nie przetrwała po prostu próby czasu. Część guzików była też wykonywana ze szlachetnych kruszców takich jak srebro i brak takich egzemplarzy w materiale archeologicznym jest zrozumiały.

---

¹¹² Egan, Hayward 2012, 106.

ROZDZIAŁ 3

AKCESORIA STROJU

3.1. BIŻUTERIA I DROBNE ELEMENTY METALOWE

Terminem „biżuteria” można określić przedmioty służące do dekorowania ciała lub ubioru, wykonane z różnego rodzaju ozdobnych materiałów, głównie metali szlachetnych oraz cennych kamieni. Oprócz podstawowej funkcji ozdobnej, może mieć ona też znaczenie użytkowe lub symboliczne. Do biżuterii o funkcjach dekoracyjnych można zaliczyć naszyjniki, kolczyki, bransolety, pierścionki – generalnie będą to zazwyczaj ozdoby ciała. W kategorii ozdób mających zadanie użytkowe wyróżnia się natomiast przede wszystkim ozdoby stroju – będą to więc głównie różnego rodzaju dekoracyjne zapięcia, takie jak zapinki czy guziki. Do tej kategorii należy przyporządkować także większość ozdób włosów, których zadaniem jest utrzymywanie fryzury, np. wsuwki. Ostatnia kategoria ozdób mających znaczenie symboliczne, religijne, magiczne czy miłosne, może dotyczyć właściwie każdego rodzaju biżuterii. Jako przykład wymienię biżuterię z inskrypcjami lub wyobrażeniami religijnymi czy miłosnymi, w postaci pierścieni, zapinek i krzyżyków.

O ile biżuteria jako taka jest ważnym elementem stroju, znanym od najdawniejszych czasów, to nie zawsze poszczególne jej elementy były wykorzystywane w takim samym stopniu. Przeciwnie, każda epoka ma charakterystyczny dla siebie zestaw ozdób cieszących się w danym czasie wyjątkowym powodzeniem i nadających specjalnego kolorytu aktualnej modzie. Jedne ozdoby były w danym okresie bardzo popularne, podczas gdy innych nie noszono właściwie wcale.

Biżuteria późnośredniowieczna, to przede wszystkim ozdoby stroju – zapinki, guziki, różnego rodzaju naszywki, ale także dekoracyjne elementy pasa – sprzączki i okucia, będące niekiedy prawdziwymi dziełami sztuki złotniczej. Interesującym pomysłem na zdobienie stroju, charakterystycznym dla późnego średniowiecza, były

dzwoneczki. Wśród ozdób ciała największą popularnością cieszyły się pierścienie, noszone były też naszyjniki, natomiast pozostałe elementy biżuterii, takie jak kolczyki czy bransolety nie wchodziły w skład podstawowego kanonu zachodnioeuropejskiej mody omawianego okresu.

3.1.A. PIERŚCIONKI

Z biżuterii zdobiącej bezpośrednio ciało, w średniowieczu główną rolę grały pierścionki, chętnie noszone w każdej warstwie społecznej. Niezwykła popularność akurat tego elementu tłumaczona może być tym, że do wyrobu potencjalnie bardzo efektownej ozdoby, potrzeba stosunkowo niewiele kruszcu¹. Najzamożniejsi mogli pozwolić sobie na pierścienie ze szlachetnych materiałów, będące często wyjątkowymi dziełami sztuki, ubożsi zaś musieli zadawałać się tańszym asortymentem, wykonywanym z miedzi lub cyny. Pierścienie były powszechne wśród obu płci i noszono je nawet po kilka naraz, o czym bez trudu można przekonać się analizując ikonografię tego okresu. Będą to głównie przykłady piętnastowieczne, co wynika z faktu, że właśnie wtedy zaczęło się rozwijać malarstwo portretowe. Przyglądając się tym wizerunkom widzimy, że pierścionki zakładano w zasadzie na wszystkie palce, choć najczęściej na palec serdeczny. Dzięki przekazom ikonograficznym dowiadujemy się też o charakterystycznym dla omawianej epoki sposobie noszenia pierścionków – o ile współcześnie pierścionki nosi się wsunięte głęboko na palec, w wiekach średnich biżuterią ozdabiano także paliczki środkowe, czyli odcinek palca wypadający pomiędzy jego pierwszym i drugim zgięciem (ryc. 52). Pozwalało to

¹ Campbell 2009, 72.

Ryc. 52. *Portret młodej kobiety* (detal), Rogier van der Weyden, ok. 1440, za: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rogier_van_der_Weyden_-_Portrait_of_a_Woman_with_a_Winged_Bonnet_-_Google_Art_Project.jpg

z jednej strony na noszenie pierścionków o mniejszych średnicach szyny i co za tym idzie wykonanych z mniejszej ilości materiału, z drugiej zaś prawdopodobnie powodowało częstsze gubienie noszonych w ten sposób ozdób².

Pierścionki są ozdobą dość powszechnie odkrywaną w średniowiecznych warstwach miejskich, choć z różnym natężeniem ilościowym. Bardzo duża kolekcja tego rodzaju zabytków pochodzi z Wrocławia, podczas wykopalisk na placu Nowy Targ odkryto 56 pierścionków pochodzących ze wszystkich rozpoznanych tam faz osadnictwa³. Podobnie sytuacja wygląda w przypadku podgrodzia w Gdańsku, gdzie udało się pozyskać aż 40 zachowanych w całości lub fragmentarycznie pierścionków pochodzących z okresu między połową XII a początkiem XIV wieku⁴. Pokazną ilość tego rodzaju znalezisk przyniosły też badania przeprowadzane w Londynie, skąd pochodzi 37 pierścionków datowanych od XII do XV wieku⁵. Dla kontrastu, w trakcie wykopalisk prowadzonych również w Gdańsku, na Wyspie Spichrzów, odkryto zaledwie cztery obrączki⁶, a badania pro-

wadzone w Kołobrzegu nie przyniosły żadnego znaleziska tego typu⁷. Wydaje mi się, że ta rozbieżność nie wynika bynajmniej z różnicy w upodobaniu do tego typu biżuterii wśród mieszkańców poszczególnych miast, czy nawet ich poziomu zamożności, tylko jest efektem specyfiki źródeł archeologicznych samych w sobie i niemożliwych do całkowitej eliminacji niedoskonałości metody ich pozyskiwania. Być może część pierścionków po prostu nie dotrwała do naszych czasów i uległa korozji, inne zaś, będąc małymi obiektami, mogły zostać przeoczone podczas badań, zwłaszcza tych prowadzonych pod presją czasu lub bez stałego użycia detektora metalu.

Z Elbląga pochodzą zaledwie trzy średniowieczne pierścionki. Najstarszy z nich (nr kat. III.1, ryc. 53), wydobyto z warstwy datowanej na połowę XIII wieku. Został wykonany poprzez skrócenie ze sobą czterech, prawdopodobnie cynowych lub cynowo-ołowianych drutów o okrągłym przekroju. Ich końcówki zostały stopione lub skute ze sobą, tworząc taśmę szyny, środkowa część natomiast stanowi rodzaj dekoracyjnego oczka. Szyna pierścionka jest otwarta, co umożliwia regulację rozmiaru i dostosowywania go do aktualnych

² Campbell 2009, 72.

³ Wachowski 2018, 915-979.

⁴ Karasiewicz 2001, 314

⁵ Egan, Pritchard 2002, 325.

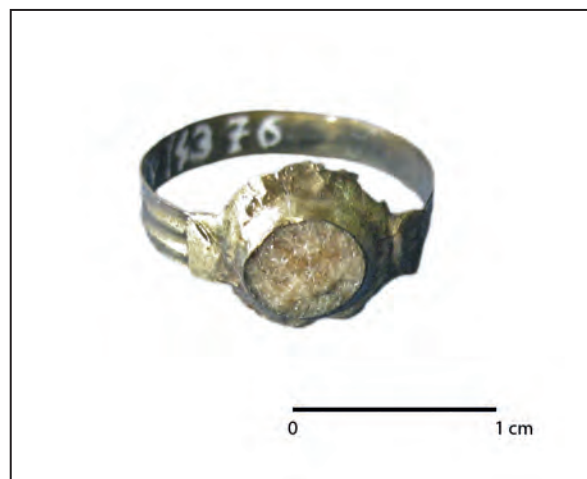
⁶ Trawicka 2010, 110-111.

⁷ Polak 1996, 231-241; Polak 1997, 173-181; Polak 1998, 210-221; Polak 1999, 221-229.

Ryc. 53. Pierścionek nr kat. III.1. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 54. Pierścionek nr kat. III.3. Fot. A. Rybarczyk.

potrzeb. Pierścionki wykonane ze skręconych drutów występują na średniowiecznych stanowiskach słowiańskich, skandynawskich i bałtyjskich. Liczne przykłady znalezisk pierścionków skręconych z dwóch lub więcej drutów na stanowiskach słowiańskich wymienia Hanna Kóčka-Krenz w swej monografii poświęconej wczesnośredniowiecznej biżuterii z północno-zachodniej Słowiańszczyzny⁸. Egzemplarz elbląski został również uwzględniony w tej pracy i został zaklasyfikowany jako srebrny, skręcony z dwóch par drutów⁹. Liczne skręcane z drutów pierścionki o pochodzeniu pruskim, odkryto na cmentarzysku w Równinie Dolnej¹⁰. Bliską analogią dla elbląskiego znaleziska jest bałtyjski pierścionek z terenów Łotwy, z cmentarzyska w Kārdabas Grantskalns. Pierścionek ten, w odróżnieniu od egzemplarza elbląskiego, ma zamkniętą strukturę, jednak otwarta szyna, pozwalająca na regulację rozmiaru, jest rozwiązaniem często występującym wśród innych łotewskich pierścionków wczesnośredniowiecznych¹¹.

Kolejny z odkrytych w Elblągu pierścionków (nr kat. III.3, ryc. 54) jest nieco młodszy i ma datowanie określone na koniec XIII wieku. Jego szynę wykonano z bardzo cienkiej, prawdopodobnie mosiężnej blachy, którą wycięto tak, by uzyskać taśmę

szerokości 0,3 cm i ozdobiono wytłoczonymi dookołnymi liniami. Oczko pierścionka tworzy mały kaboszon jasnobeżowej barwie zakuty w cargę wykonaną z cienkiej blachy, takiej samej, jaką zastosowano w szynie. Powierzchnia oczka jest niestety bardzo zniszczona, co utrudnia identyfikację zastosowanego materiału, jednak na podstawie konsultacji geologicznej¹², można powiedzieć że nie mamy tu do czynienia z żadnym kamieniem ozdobnym, tylko ze zwykłym szkłem. Oczko zostało połączone z szyną za pomocą metalowego spoiwa, prawdopodobnie z cyny lub ołowiu. Średnica pierścionka wynosi 16,5 mm, jego obwód 52 mm, a odpowiadający mu rozmiar jubilerski to dwunastka.

Ostatni spośród średniowiecznych elbląskich pierścionków (nr kat. III.2, ryc. 55), znaleziony w obiekcie datowanym na XIV wiek, wykonany został z blachy miedzianej. Podobnie, jak w przypadku zabytku opisanego powyżej, tutaj także mamy do czynienia z konstrukcją dwudzielną. Wycięta z blachy, nieco krzywa tarczka przypuszczalnie miała mieć w założeniu kształt kwadratu. Dwa jej boki mają długość 1,2 cm, zaś dwa następne – 1,5 i 1,4 cm. Tarczkę ozdabia wytłoczony wzór kwiatowy. Blaszka jest od spodu wypełniona srebrzystoszarym spoiwem (prawdopodobnie cyną), w które wklejona została szyna. Tworzy ją

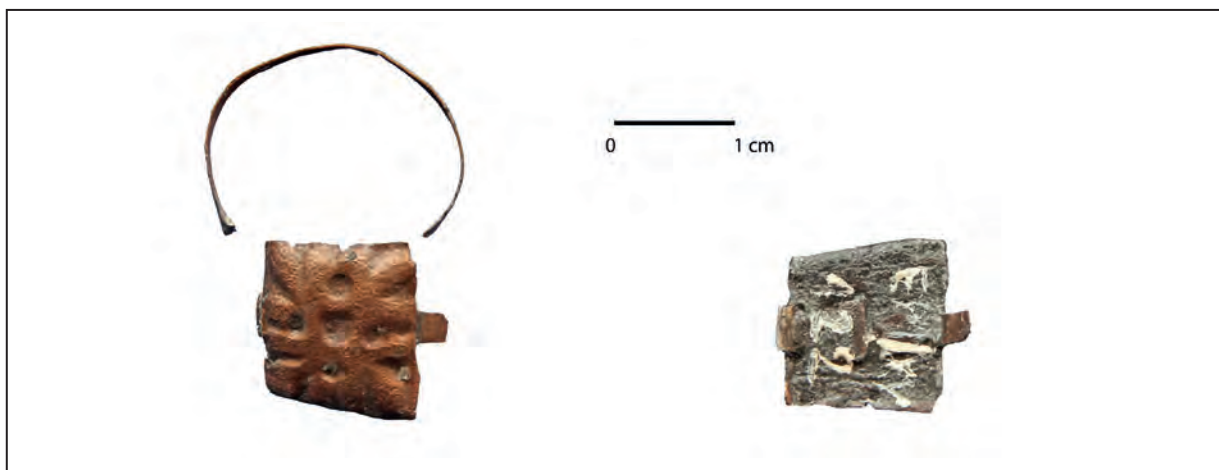
⁸ Kóčka-Krenz 1993, 116-118.

⁹ Kóčka-Krenz 1993, 117.

¹⁰ Odoj 1958, 124, 128, 130, 151, tab. XV. 5; tab. XIX.2-4, tab. XX.3.

¹¹ Rādiņš 1999, 82-83 att.57.

¹² W tym miejscu chciałam bardzo podziękować za konsultację panu dr. hab. Piotrowi Czubli z Katedry Geologii i Geomorfologii Wydziału Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego.

Ryc. 55. Pierścionek nr kat. III.2. Fot. A. Rybarczyk.

wycięta z blachy, niezdobiona taśma o szerokości 2,7 mm. Obwód wewnętrzny pierścionka ma 60 mm, średnica – 19 mm, a jego rozmiar jubilerski to dwudziestka. Pierścionek wykonany jest mało starannie, tak że od razu widać, iż mamy do czynienia z tanim wyrobem.

Forma dwóch ostatnich zabytków jest typowa dla zachodnioeuropejskiego kręgu kulturowego późnego średniowiecza. Podobne stylistycznie, choć nie identyczne zabytki, odkrywano na różnych stanowiskach. Proste pierścionki z zakutym w cagę małym okrągłym lub owalnym kaboszkiem występują w wielu wariantach, różniąc się wykorzystanymi materiałami. Można tu wymienić na przykład szereg zabytków z Wrocławia¹³, trzynastowieczne mosiężne znaleziska z Gdańska¹⁴, trzynasto- czternastowieczne wieczne srebrne z Tumu pod Łęczycą¹⁵ lub powstały około 1300 roku złoty pierścionek z granatem, ze zbiorów Victoria and Albert Museum w Londynie¹⁶. Rozwiązanie obecne w ostatnim spośród przedstawionych tu z pierścionków elbląskich, polegające na rezygnacji z umieszczenia na szynie kamienia i zastąpienia go oczkiem z dekoracyjnej tarczki, samodzielnej lub wyodrębnionej z szyny, być może stanowiące

nawiązanie do pierścieni pieczętnych, również było bardzo popularne. Przykładem takich pierścionków mogą być znaleziska z Krakowa¹⁷, Wrocławia¹⁸, Dražoviec na Słowacji¹⁹, lub Londynu²⁰.

To, co wyróżnia zabytki elbląskie spośród większości znanych mi znalezisk tego typu, to sposób wykonania ich szyn. Przybierają tu one postać cienkiej blaszki, podczas gdy w innych egzemplarzach średniowiecznych pierścionków zazwyczaj obserwuje się szyny o okrągłym lub półokrągłym przekroju.

Jak widać z powyższego opisu, wykopaliska elbląskie były zaskakująco ubogie, jeśli chodzi o pierścionki, nie tylko pod względem ilościowym, ale też jakościowym. Należy sądzić, że odkryty zbiór nie oddaje wiernie obrazu tego, jaka biżuteria zdobiła dłonie średniowiecznych mieszkańców Elbląga. Na podstawie innych odkryć wiadomo, że w dawnym Elblągu luksusowe dobra nie były rzadkością – świadczą tym chociażby znaleziska wspaniałych tkanin, kosztownego szkła, czy najwyższej klasy importowanej ceramiki. Prawdopodobnie w użyciu były też wyroby złotnicze o jakości dużo wyższej niż ta, którą prezentują odkryte pierścionki. Precjoza te zapewne nigdy nie trafiły do nawarstwień archeologicznych, ze względu na wartość kruszcza, z którego zostały wykonane. Pierścionki pośledniejszej jakości zapewne także były często

¹³ Wachowski 2018, 976, 978 ryc. 948.

¹⁴ Karasiewicz 2001, 375 tab.VII.7-8.

¹⁵ Abramowicz 1955, 347, tab. 136.a-b.; Poklewski-Koziell 2003, 54-55; Stasiak, Grygiel 2014, 353, 396, ryc. 217.1-2.

¹⁶ Campbell 2009, 72 pl. 73B.

¹⁷ Wachowski 2013, ryc. XXIX.a.

¹⁸ Wachowski 2018, 975-976, 977 ryc. 946, 978 ryc. 947.

¹⁹ Ruttkay 2005, 294 fig.3.1-2.

²⁰ Egan, Pritchard 2002, 333-334, tab.218: 1632, 1641-43.

spotykaną ozdobą, a ich tak niewielką reprezentację w pozyskanym materiale można tłumaczyć przyczynami, o których wspominałam wcześniej.

3.1.B. ZAPINKI

Kolejnym elementem biżuterii, noszonym z wyjątkowym upodobaniem w wiekach średnich, są zapinki. Ozdoby te, będące pierwotnie elementem wybitnie użytkowym, służącym do spinania szat i znanym od czasów prehistorycznych, wraz ze schyłkiem średniowiecza zdają się powoli zatracać swą główną funkcję, stając się z czasem elementem wyłącznie dekoracyjnym. Krzysztof Wachowski słusznie postulując zróżnicowanie nazewnictwa tych przedmiotów w zależności od przeznaczenia, proponuje używanie formy „zapinka” dla przedmiotów o funkcji użytkowej, zaś „brosza” – dekoracyjnej²¹. Niestety jednak, w przypadku zabytków z końca średniowiecza rozróżnienie to nie jest oczywiste, a pierwotna, użyteczna funkcja tych zabytków może stać pod znakiem zapytania. Prawdopodobnie był to okres przejściowy, w którym dochodziło do stopniowej przemiany funkcji tych elementów – z użytkowej na czysto ozdobną.

Typową dla interesującego nas okresu formą zapinki jest, występująca w różnych kształtach, zamknięta rama z kolcem. Taka konstrukcja jest mało funkcjonalna, a użytkowanie zapinki tego rodzaju jest znacznie bardziej kłopotliwe niż w przypadku zapinek otwartych. Aby tego dokonać, należy najpierw przewlec przez ramę materiał i dopiero wtedy wbić weń kolec w odpowiedni sposób. Wykorzystywanie zapinek było więc dość niewygodne i, co więcej, nie każdą zapinkę można było wpiąć w dowolną tkaninę, te o małej średnicy mogły być noszone tylko na odpowiednio cienkich i delikatnych materiałach.

Średniowieczne zapinki, oprócz pełnienia swej podstawowej funkcji użytkowej i ozdobnej, bywały także nośnikami znaczeń symbolicznych. Niektóre egzemplarze były wyrazem religijności, inne odnosiły się do bardziej cielesnej tematyki, takiej jak

Ryc. 56. Nagrobek Berengarii z Nawarry, 1229, Abbaye de L'Epau, Le Mans, Francja. Za: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Abbaye_de_l'Epau_-2.JPG

małżeństwo lub wywodzący się z kultury dworskiej kult miłości. Wyrazem pobożności były zapinki ozdobione inskrypcjami religijnymi, najchętniej wykorzystywano wiążące się z kultem maryjnym pozdrowienie anielskie w łacińskim brzmieniu:

*Ave Maria, gratia plena, Dominus tecum,
benedicta tu in mulieribus,
et benedictus fructus ventris tui, Iesus*²²

Na zapinkach umieszczano często pierwsze wersy tej modlitwy, od nich też pochodzi stosowana w literaturze nazwa tych przedmiotów – zapinki *Ave Maria*, choć odnosi się ona także do zapinek z innymi religijnymi inskrypcjami. Ponieważ wytwórcy często nie przykładali wagi do poprawności formuły – lub po prostu byli niepiśmienni – odnajdywane zabytki różnią się między sobą wersją napisu.

Także w Elblągu odkryto jedną ozdobę tego rodzaju. Jest to datowany na XIV wiek zabytek nr kat. III.13 (ryc. 57). Odlewana, zdobiona

²¹ Wachowski 2010a, 237-238.

²² Heindel 1986, 68.

Ryc. 57. Zapinka nr kat. III.13. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 58. Zapinka (?) nr kat. III.12. Fot. A. Rybarczyk.

obustronnie napisami zapinkę wykonano z cyny. Jej okrągła rama ma średnicę około 3 cm, szerokość 0,5 cm, i grubość 2,4 mm. Zabytek przetrwał w niezbyt dobrej kondycji, brakuje kolca, rama jest pęknięta i zgięta, co utrudnia odczytanie zapisanej majuskulą inskrypcji. Z pewnością można odcyfrować +AVE: MARIA: GRTIA po jednej stronie, a BENE po drugiej. Na tylnej stronie zapinki Krzysztof Wachowski rozpoznał też pisane wspak niderlandzkie słowo MINNE, oznaczającego miłość²³. Zabytkiem,

który wydaje się być najbliższy egzemplarzowi elbląskiemu, przynajmniej pod względem wyglądu awersu, jest znalezisko pochodzące z Rygi²⁴. Nie znam natomiast innej niż elbląska zapinki, w której w tekście pozdrowienia anielskiego ukryte byłoby dodatkowe przesłanie.

Kolejnym znaleziskiem będącym prawdopodobnie fragmentem zdobionej napisem zapinki, jest zabytek nr kat. III.12 (ryc. 58). Domniemana zapinka została wykonana z cynowej blachy, a zdobiące ją litery powstały przez wytłoczenie. Niestety, napis nie został rozpoznany, bez wątpliwości mogą wyróżnić tylko dwie litery – G i O, pozostałe pozostają dla mnie nieczytelne. Szerokość zabytku odpowiadająca zresztą w przybliżeniu jego pierwotnej średnicy wynosi 5,8 cm, a szerokość ramy 1,6 cm.

Bardzo interesujący jest datowany na połowę XIV wieku zabytek nr kat. III.9 (ryc. 59). Ten niewykończony egzemplarz jest zapewne dowodem lokalnej produkcji. Zapinka posiada nieregularny kształt, który w zamyśle zapewne miał być gwiazdzisty. Na połowie powierzchni znajduje się nieczytelny, wytłoczony napis. Wymiary zabytku wynoszą około 3,8 x 3,4 cm, a grubość 1,6 mm.

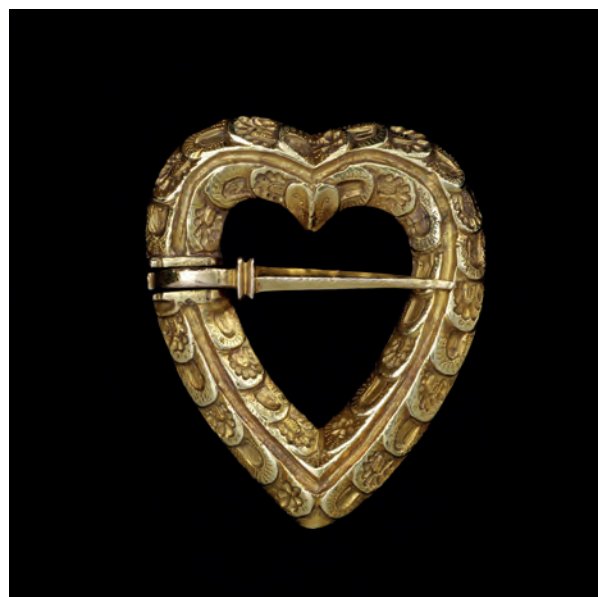
Wymowę zupełnie inną niż religijna miały zapinki wiązane z rozpowszechnionym przez dworskie romanse kultem miłości. Zabytki te wyróżniają się głównie kształtem – przybierają formę serca lub powtarzają znany też z pierścionków, wiązany z obrzędkiem zaręczynowym motyw złącznych dłoni. Wśród zabytków elbląskich kategorię tę reprezentuje datowane na XIV wiek znalezisko III.5 (ryc. 60), czyli cynowa zapinka o sercowatym kształcie i wymiarach 6,8 x 6,2 cm. Wykonany techniką odlewu zabytek ozdobiony jest pseudogranulacją tworzącą na ramie wzory roślinne, ozdobne trójkąty, wijące się spirale oraz umieszczoną na górze serca, schematycznie przedstawioną twarz ludzką. Zdobiący zapinkę wzór jest asymetryczny. Jest ona pęknięta, bez kolca, a dół ma ulamany. Prawa część ramy jest w gorszym stanie niż lewa, dekoracja jest tu słabo

²³ Wachowski 2013, 39, 79, ryc. XV d-e.

²⁴ Ose 2008, 547 abb.4.

Ryc. 59. Zapinka nr kat. III.9. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 61. Złota zapinka w kształcie serca ze zbiorów Victoria and Albert Museum w Londynie. © Victoria and Albert Museum, London.

Ryc. 60. Zapinka III.5. Fot. A. Rybarczyk.

widoczna, być może zabytek uległ częściowemu stopieniu, lub był od początku wadliwie wykonany. Pomimo tych niedoskonałości, zapinka jest wyjątkowo pięknym przedmiotem, będącym kiedyś wyjątkową, choć wykonaną ze skromnego materiału ozdobą.

Zapinki w kształcie serca występowały w średniowieczu w wielu wariantach, wykonywano je też z różnego rodzaju surowców, znane są zarówno kosztowne egzemplarze wykonane ze złota i srebra, czy nawet zdobione emalią, pozostające

w londyńskich kolekcjach British Museum²⁵ i Victoria and Albert Museum (ryc. 61)²⁶, jak i skromniejsze wersje, których przykładem może być właśnie zabytek elbląski, a także znaleziska ze Szczecina²⁷ i Kołobrzegu²⁸. Świadczy to o tym, że wyrażający się w najprostszy sposób kult miłości był powszechny, a chęć manifestacji uczuć jednakowo silna, niezależnie od warstwy społecznej i ciężaru sakiewki.

Kolejne, odkryte w Elblągu zapinki są już pozbawione ukrytej w tekście lub kształcie symboliki. Pięć spośród nich ma okrągłą ramę. Wśród nich najlepiej zachowana jest, pochodząca z połowy XIII wieku,

²⁵ http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=43890&partId=1&searchText=brooch&from=ad&fromDate=1000&to=ad&toDate=1500&page=3, http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=43612&partId=1&searchText=brooch&from=ad&fromDate=1000&to=ad&toDate=1500&page=3 dostęp z dnia 11.02.2021.

²⁶ <http://collections.vam.ac.uk/item/O15248/heart-shaped-brooch-unknown/> <http://collections.vam.ac.uk/item/O15251/brooch-unknown/> dostęp z dnia 11.02.2021.

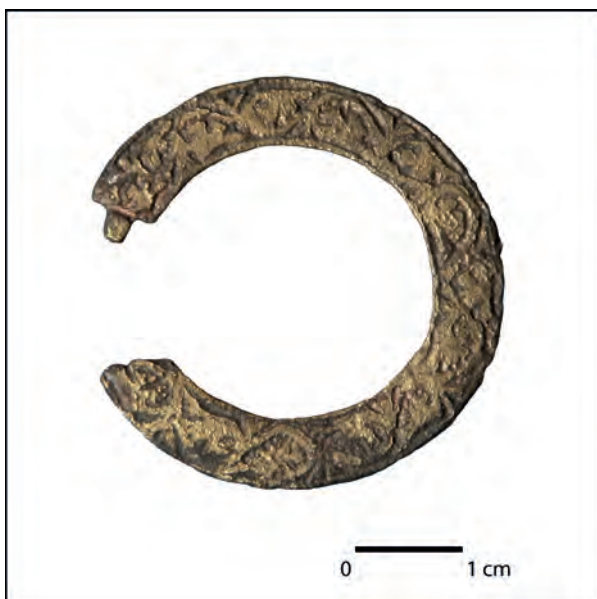
²⁷ Heindel 1989, 88 abb. 6. 8.

²⁸ Wywrot *et al.* 1996, tab. 110.6.

Ryc. 62. Zapinka nr kat. III.10. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 63. Zapinka nr kat. III.6. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 64. Zapinka nr kat. III.8. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 65. Zapinka nr kat. III.11. rys. E. Wtorkiewicz-Marosik.

cynowa, odlewana zapinka nr kat. III.10 (ryc. 62), ozdobiona ornamentem roślinnym w postaci drobnych listków lub kwiatków. Jej średnica wynosi 2,6 cm, szerokość ramy to 0,5 cm, a grubość 0,2 cm. Analogiczny zabytek, pochodzący z końca XIII wieku, odkryto w Stralsundzie²⁹.

Zapinka nr kat. III.6 (ryc. 63) została odlana z mosiądzu, a jej ramę zdoła motyw wici roślinnej.

Zabytek ma 4,1 cm średnicy, szerokość ramy wynosi 0,7 cm, a jej grubość 1,1 mm. Zapinkę odkryto w warstwie datowanej na przełom XIII i XIV wieku. Motyw wici roślinnej był chętnie wykorzystywany przy zdobieniu zapinek. Odkryta w Kołobrzegu forma odlewnicza³⁰ prezentuje dwa przykłady różnego ujęcia tego tematu, kolejny można zobaczyć na odkrytej w tym samym

²⁹ Ansorge 2010, 446, 449 abb.231.2.

³⁰ Rębkowski 1999, 90 tab.50.1, 280.

Ryc. 66. Zapinka nr kat. III. 14. Fot. A. Rybarczyk.

mieście zapince³¹. Innym analogicznym zabytkiem jest egzemplarz pochodzący z Pułtuska³².

Następna zapinka o okrągłej ramie (nr kat. III.8, ryc. 64) również została odlana z mosiądzu, lub zbliżonego stopu miedzi. Jej średnica wynosi 2,9 cm. Pomimo złego stanu zachowania zabytku można zauważyć, że została wykonana w dość niestaranny sposób, jej brzegi są nierówne. Zapinkę pokrywa dekoracja w postaci wzorów wybitych zapewne za pomocą stempla, wypełnionych ornamentem groszkowym. Zabytek wydatowano na początek XIV wieku. Zapinkę o podobnym zdobieniu odkryto w Kirchheim w Niemczech³³.

Ostatnimi przykładami zapinek o okrągłej ramie są dwie odlane z cyny małe ozdoby datowane na XIII wiek. Zapinka nr kat. III.11 (ryc. 65) ma średnicę 2,6 cm. Górna część ramy jest gładka, a na jej szczycie umieszczony jest kwiatek, dolna połowa natomiast naśladuje swym wyglądem skręcony drut. Zapinka nr kat. III.14 (ryc. 66) ma zbliżony kształt jest jednak nieco mniejsza, ma średnicę 2,3 cm. W górnej części ramy zamiast kwiatka występuje zgrubienie, a w dolnej ozdobne żebrowanie imituje owinięcie ramy cieńszym

drutem. Zapinki o analogicznym kształcie znane są np. z Kolobrzegu³⁴ i Reimerswaal w Holandii³⁵.

Kolejnym zabytkiem omawianej kategorii biżuterii jest pochodząca z końca XIII wieku zapinka nr kat. III.7 (ryc. 67) o niewielkiej sześciokątnej ramie. Jej wymiary to 3,1 x 2,6 cm. Zabytek ten różni się od większości poprzednio opisywanych sposobem wykonania. Zapinkę wycięto z cienkiej mosiężnej blachy i odpowiednio wyprofilowano prawdopodobnie za pomocą sztancy, a następnie wzmocniono poprzez zalanie od spodu cyną. Sposób ten okazał się skuteczny, zapinka dotrwała do naszych czasów niepowyginana i zachowana prawie w całości. Zapinki o podobnym, sześciokątnym kształcie, z okrągłymi zakończeniami na narożnikach, znane są z Wrocławia³⁶, Niemiec (opactwo Corvey w Höxter)³⁷ i Wielkiej Brytanii (Londyn)³⁸.

Co ciekawe, wbrew uzasadnionym przypuszczeniom Krzysztofa Wachowskiego, w materiale elbląskim nie wystąpiły charakterystyczne dla stanowisk zachodnioeuropejskich, a rzadko odkrywane w Polsce, zapinki o ramie romboidalnej³⁹.

Dwa ostatnie zabytki odbiegają od reszty zaprezentowanych tu zapinek. Pierwszy z nich o numerze katalogowym III.4 (ryc. 68), to fragment brązowej zapinki podkowiastej z końcami zakończonymi wielokątnymi zgrubieniami, o pierwotnej średnicy około 6,7 cm, szerokości 0,95 cm i grubości 5,5 cm. Zapinka została znaleziona w obiekcie wydatowanym ogólnie na średniowiecze. Kolejna brązowa zapinka (nr kat. nr III.15, ryc. 69), również podkowiasta, ma wymiary 5,1x 4,7 cm i półkolisty przekrój. Rama zapinki ma kształt zbliżony do okrągłego, z zagiętą ku górze, rozdwojoną końcówką (tzw. smoczą główką), a jej powierzchnię zdobią ukośne prążki. Zapinka ta pozbawiona jest kolca. Chronologię warstwy, z której wydobyto ten zabytek, określono na XIII – XIV wiek. Podobne, choć nie

³¹ Polak 1998, 120 tab. 85.4, 219.

³² Polak 1988, ryc. 3.6.

³³ Heindel 1989, 88 abb. 6.1.

³⁴ Rębkowski 1989, 470 ryc. I.6; Polak 1999, 60 tab. 27.1; 227-228.

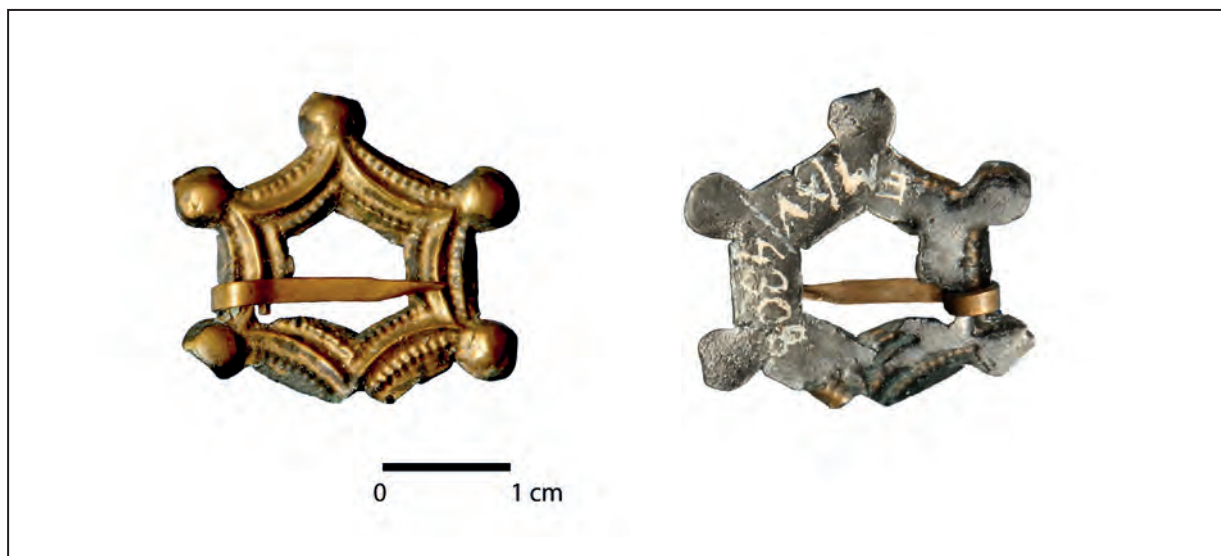
³⁵ Beuningen, Koldewij 1993, 298, afb. 886, cytata za: www.kunera.nl.

³⁶ Sawicki 2017, 208; Sawicki 2018, 962 ryc. 924.

³⁷ Krabath 2001, 495, 674 t. 20.7, 734 t. 80.1.

³⁸ Egan, Pritchard 2002, 257, 258 fig. 166.1346.

³⁹ Wachowski 2007a, 150-151.

Ryc. 67. Zapinka nr kat. III.7, przód i tył. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 68. Zapinka nr kat. III.4. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 69. Zapinka nr kat. III.15. Fot. A. Rybarczyk.

identyczne zapinki pochodzą z ze stanowisk Varakļānu Šķēļi (Łotwa)⁴⁰ i Siksälä (Estonia)⁴¹.

Zapinki obu tych typów charakterystyczne są dla ludów bałtyjskich i skandynawskich. Zapinki podkowiaste z pogrubionym zakończeniem występują także na stanowiskach słowiańskich, są tam jednak interpretowane jako wpływ obcy⁴². Zabytki te zdecydowanie odstają od

reszty przedmiotów kultury materialnej średnio-wiecznego Elbląga, typowych dla pojmowanej kulturowo, a nie geograficznie Europy Zachodniej tego czasu. Jest bardzo mało prawdopodobne, by przedmioty tego rodzaju były powszechnie używane przez elbląskich mieszczan. Należy raczej traktować je jako ewenement, wynikający może ze specyficznego położenia Elbląga na styku różnych kultur – europejskiej, hanzeatyckiej, z jednej strony i lokalnej, bałtyjskiej z drugiej. Być może zabytki te trafiły do Elbląga ze wschodu,

⁴⁰ Radiņš 1999, 66-67 att. 47. 20.

⁴¹ Laul, Valk 2007, 104 fig. 105.7.

⁴² Kocka-Krenz, 1993, 128.

w związku z przeprowadzaną przez Krzyżaków chrystianizacją Baltów. Stylistyka zapinki ze smoczą główką charakterystyczna jest w omawianym okresie dla terytoriów Litwy i Łotwy, w zachodniej części Prus takich ozdób nie było.

3.1.C. DZWONKI

Dzwonki są jednym z mniej oczywistych elementów biżuterii średniowiecznej. Moda na taki sposób ozdabiania stroju pojawiła się w kulturze zachodnioeuropejskiej w późnym średniowieczu i ściśle wiązała się z kulturą dworską. Do ozdabiania ubiorów wykorzystywano głównie okrągłe dzwonki o zamkniętej konstrukcji, czasem nazywane też dla odróżnienia od dzwoneczków otwartych, mianem zawieszek dzwoneczkowatych⁴³.

Dzięki źródłom ikonograficznym możemy zapoznać się różnymi z metodami stosowania tych brzęczących ozdób w eleganckim stroju. Dzwonki mogły być więc przyszywane do szarf noszonych ukośnie na piersiach, taki sposób ich noszenia dokumentuje, przedstawiająca dworskie rozrywki, niemiecka tapiseria z Muzeum Narodowego w Norymberdze⁴⁴. Innym rozwiązaniem było mocowanie ich na łańcuszkach i umieszczanie wokół pasa. Udekorowany w ten sposób szeroki pas można zobaczyć na piętnastowiecznym nagrobku zmarłej w 1412 roku królowej Małgorzaty I, znajdującym się w katedrze w Roskilde w Danii, oraz na datowanym na 1430 rok portrecie nieznanego autora przedstawiającym Lysbeth von Duvenvoorde (ryc. 70a)⁴⁵. Moda ta dotarła również na ziemię polskie, noszenie dzwoneczków przy pasku dokumentuje malowidło Ołtarza z Ptaszkowej datowane na 1440 rok⁴⁶. Paski z dzwoneczkami są też wymieniane w księgach ławniczych Wrocławia⁴⁷. Dzięki źródłom

pisany pochodzącym tego miasta, można także poznać kolejny sposób noszenia dzwoneczków, polegający na przymocowywaniu ich do płaszcza⁴⁸. Co ciekawe, dzwonki tak chętnie wykorzystywane w ubiorze dworskim i być może kopiowane w stroju mieszczańskim, były też jednym z wyróżników stroju błaznów (ryc. 70c). W tym przypadku były przyszywane do charakterystycznych błazeńskich czapek, określanych jako kukle⁴⁹.

Ozdabianie stroju nie było jednak jedyną funkcją dzwoneczków, miały one też zastosowanie w obrożach dla psów lub w sokolnictwie, gdzie były przywiązywane do nówek ptaków w trakcie polowania. Obroże z dzwoneczkami znane są i współcześnie, a istnienie ich w omawianym okresie historycznym dokumentuje ikonografia (ryc.70b). Wśród zabytków archeologicznych uwagę zwraca gdańskie znalezisko krótkiego skórzanego pasa z przymocowanymi na całej długości kulistymi dzwoneczkami, zakończonego sprzączką w kształcie litery D. Zabytek ten jest mi znany niestety tylko z pozbawionej skali fotografii⁵⁰, dlatego nie mogę z całą pewnością stwierdzić, że jest to właśnie obroża, jednak wydaje się to być wysoce prawdopodobne.

Stosowane we wszystkich wymienionych sytuacjach dzwonki nie różniły się wyglądem, więc jednoznaczna interpretacja pojedynczych dzwoneczków odkrywanych w materiale archeologicznym jest niestety niemożliwa.

Wykopaliska elbląskie przyniosły odkrycie pięciu dzwoneczków, datowanych na okres od XIII do XV wieku. Przedmioty te charakteryzują się konstrukcją zamkniętą i kulistym kształtem, są niewielkich rozmiarów, o średnicy nieprzekraczającej 3 cm. Wszystkie elbląskie dzwoneczki zostały wykonane w ten sam sposób - poprzez połączenie ze sobą dwóch ukształtowanych z blachy półkul. Taka konstrukcja owocowała powstaniem na korpusie dzwoneczków charakterystycznej, dookólnej kryzy. Z blachy wykonywano także służące do mocowania dzwoneczków uszka, które przybierały formę odpowiednio zagiętej taśmy.

⁴³ Wachowski 2010, 238.

⁴⁴ Egan, Pritchard 2002, 337 fig. 220.

⁴⁵ Fingerlin 1970, 361 abb.408. Rzeczony malowidło znajduje się w Rijksmuseum w Amsterdamie <https://www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/SK-C-1454> dostęp z dnia 11.02.2021).

⁴⁶ Turska 1987, 113 ryc.63.

⁴⁷ Wachowski 2002, 261.

⁴⁸ Goliński 2006, 84.

⁴⁹ Wilska 1992, 315-317.

⁵⁰ Rodzik 2005, 421 ryc. 10.

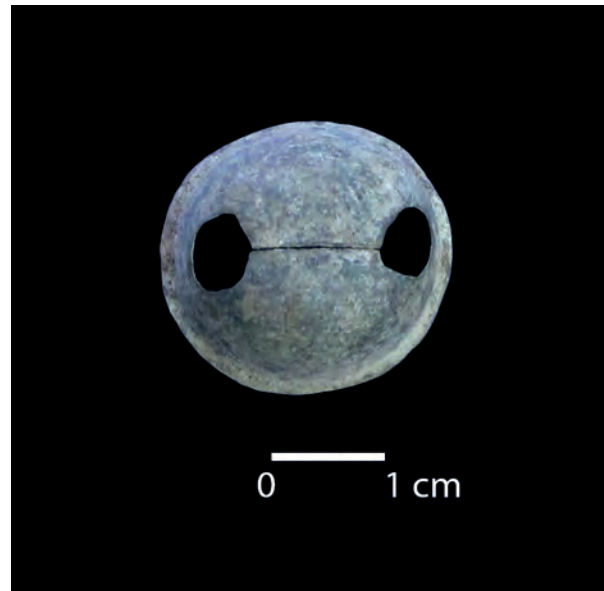

Ryc. 70. A: *Portret Lysbeth van Duvenvoorde*, ok. 1430, za: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/ba/Portret_van_Lysbeth_van_Duvenvoorde_Rijksmuseum_SK-C-1454.jpeg; B: Pies z obrazą z dzwoneczkami, płyta nagrobna Jana von Soest i jego żony, po 1361, Toruń Fot. J. Raczkowski; C: Blazen, *Romance of Alexander*, Francja, 1338-44, Oxford University, Bodleian Library, MS. Bodl. 26, f. 84v. Za: <http://image.ox.ac.uk/show?collection=bodleian&manuscript=msbodl264>

Ryc. 71. Dzwonek nr kat. III.16. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 72. Dzwonek nr kat. III.19. Fot. A. Rybarczyk.

Stan zachowania opisywanych zabytków jest różny. Z najstarszego z opisywanych dzwoneczków, pochodzącego z pierwszej połowy XIII wieku egzemplarza nr kat. III.18, do naszych czasów dotrwała jedynie górna część, wraz z uszkiem. Dolną częścią dzwoneczka jest natomiast datowana ogólnie na XIII stulecie zabytek nr kat. III.19 (ryc. 72). Pozostałe trzy przedmioty zachowały się w zasadzie w całości, jeśli nie liczyć ukruszonego uszka w dzwoneczku nr kat. III.20.

Dwuczęściowa forma odkrytych w Elblągu dzwoneczków odpowiada zabytkom tego typu znanym z miast zachodnioeuropejskiego kręgu kulturowego, takich jak Londyn⁵¹ i Wrocław⁵². Analogiczne dzwoneczki odkryto także w datowanych na XIII – XIV wiek warstwach grodziska w Tumie pod Łęczycą⁵³. Dzwoneczki opisywanego rodzaju stanowiły też część załadunku odkrytego u wybrzeży Køge w Danii niemieckiego piętnastowiecznego statku handlowego⁵⁴. Można wykluczyć związek omawianych znalezisk z wczesnośredniowiecznym strojem bałtyjskim, w którym wprawdzie też występowały zamknięte dzwoneczki, lecz różniły się znacznie kształtem i sposobem wykonania⁵⁵. Co ciekawe, blaszane dzwoneczki o dwuczęściowej konstrukcji korpusu wystąpiły obok tradycyjnych, jednoczęściowych, na pruskim cmentarzysku w Równinie Dolnej⁵⁶, gdzie zapewne były elementem dowodzącym wpływu zachodniej kultury na lokalne społeczeństwo.

3.1.D. PACIORKI

Paciorki, zwane też koralikami, są małymi elementami ozdobnymi służącymi do nawlekania lub naszywania, wytwarzanymi przez człowieka już od czasów prądziejowych. Do ich wykonywania wykorzystywano bardzo różnorodne materiały, od tych wysoko cenionych, jak perły i kamienie

półszlachetne, po najtańsze, jak drewno, kość czy glina. Paciorki od wieków były wykorzystywane głównie w celach dekoracyjnych, nanizane na sznurki tworzyły ozdoby właściciela naszyjnika lub naszywane na ubranie dodawały odzieży splendoru.

Koraliki wytwarzane w średniowiecznych miastach miały jednak jeszcze inne przeznaczenie – religijne. Nawlezione na sznurek w odpowiedni sposób i we właściwej liczbie tworzyły przedmioty służące modlitwie tzw. paternostry lub różańce. Przypuszcza się, że idea sznurów modlitewnych, pozwalających odliczać odmawiane pacierze poprzez przesuwane między palcami kolejnych koralików, trafiła do Europy Łacińskiej ze świata islamu za pośrednictwem krzyżowców, w kościele prawosławnym były one natomiast znane już wcześniej. Istnienie zorganizowanej wytwórczości różańców jest potwierdzone w Anglii i Francji od XIII wieku⁵⁷. Różańce, w znanej dzisiaj, ustandaryzowanej formie sznurów składających się ze stu pięćdziesięciu koralików, odpowiadających piętnastu seriom modlitw do Marii Panny, przedzielonych większymi koralikami dla odmawiania Ojciec Nasz, ukształtowały się dopiero pod koniec XV wieku, wcześniej zaś panowała dowolność w ilości wykorzystywanych przy modlitwie koralików. Przyjmuje się, że nazwa różańca właściwa jest dopiero dla tych późniejszych rozwiązań, podczas gdy sznurki modlitewne z wcześniejszego okresu powinno się raczej określać jako paternostry⁵⁸. Wydaje się to odpowiadać terminologii z epoki – w pochodzącym z pierwszej połowy XV wieku źródle krzyżackim *Das Marienburger Trasselerbuch* termin *pater-noster* pojawia się wielokrotnie⁵⁹, forma *rosenkrantz* zaś nie występuje w ogóle. Średniowieczne paternostry różniły się od dzisiejszych różańców jeszcze tym, że obok powszechnej dzisiaj zamkniętej formy przybierały także postać zakończonych chwostem niedługich sznurów o niepołączonych końcach. Pomimo zbożnego celu, któremu były przeznaczone, przedmiotom tym nie brakowało dekoracyjności, wręcz przeciwnie, modlitewne

⁵¹ Egan, Pritchard 2002, 338-341.

⁵² Wachowski 2010, 237 ryc.163.136, 238; Sawicki 2017, 229-230.

⁵³ Stasiak, Grygiel 2014, 354, 397 ryc. 218.10-13.

⁵⁴ Liebgott 1995, 181.

⁵⁵ Malinowski 1993, 95-122.

⁵⁶ Odoj 1958, tab. XIX. 7-8, 130.

⁵⁷ Teichner 1997, 325-338.

⁵⁸ Humphrey 2012, 461-462.

⁵⁹ np. MT, 19, 38, 39, 54, 67, 81.

Ryc. 73. *Portret Philippa de Croji* (detal), Rogier van der Weyden, ok. 1460, za: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rogier_van_der_Weyden_-_Portrait_of_Philippe_de_Croÿ.jpg

Ryc. 74. Paternoster, *Portret małżeństwa Arnolfini* (detal), Jan Van Eyck, 1434, za: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Van_Eyck_-_Arnolfini_Portrait.jpg

sznury produkowano często z drogich materiałów – złota, bursztynu, koralowca a ich wykonanie było wysokiej klasy⁶⁰. Paternostry są częstym elementem pojawiającym się w wielu kontekstach na późnośredniowiecznych malowidłach, mogą być trzymane w dłoniach jako element podkreślający pobożność portretowanej osoby, stanowić przedmiot handlu lub owoc działalności rzemieślniczej, albo być detalem widocznym w prezentowanym wnętrzu (ryc. 73, 74).

Wykopaliska elbląskie przyniosły dużą liczbę różnorodnych paciorków z całego interesującego nas okresu, odkrytych zarówno jako znaleziska pojedyncze, jak i grupowe. W tej ostatniej sytuacji można przypuszczać, że koraliki były pierwotnie nanizane na jedną nić.

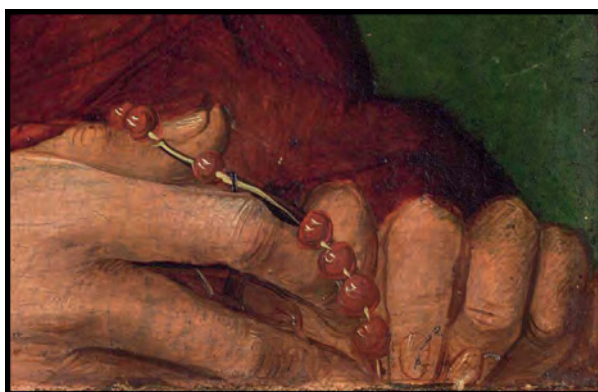
W jednym tylko przypadku zachowały się zarówno same paciorki jak i sznurek, na który były one nawleczone. Jest to, datowany na XV wiek,

zespół 68 pięknie obrobionych koralików kościanych (nr kat. III.44, ryc. 75). Płasko-kuliste paciorki mają wymiary 5,7 x 4,5 mm i zostały nawleczone na jedwabny pleciony sznureczek długości około 42 cm. Niestety, rozpoznanie struktury plecionki jest niemożliwe ze względu na jej duże zbitcie i sfilcowanie. Sznupek został przzerwany, można podejrzewać, że pierwotnie było nań nawleczone więcej koralików. Sznur nie posiadał zapięcia, jego końcówki były po prostu zawiązane na stałe na supel. Przyjmując, że zachowana długość sznurka odpowiada jego długości pierwotnej, a nie ma przesłanek by sądzić inaczej, można wykluczyć, by był to naszyjnik zakładany przez głowę. Być może jest to paternoster – służący modlitwie sznur paciorków podobnej wielkości, wykonanych jednak, sądząc po kolorze, z koralowca, można zobaczyć w dłoniach Barbary Dürer, matki artysty, na portrecie wykonanym w 1490 roku (ryc. 76). W kontekście tego znaleziska warto się też odwołać do źródeł krzyżackich, w których mowa jest

⁶⁰ Humphrey 2012, 462.

Ryc. 75. Paternoster nr kat. III.44. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 76. *Portret matki* (detal), Albrecht Dürer, ok. 1490, za: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Albrecht_Dürer_072.jpg

o jedwabnych sznurach do paternostrów i ich cenantach, np. w 1402 roku za sznurek do paternostra zapłacono cztery skojce⁶¹.

Znaleziskiem o podobnym charakterze jest zabytek nr kat. III.34 (ryc. 77). Jest to zespół

48 paciorków o talarkowatym kształcie, wykonanych z kości egzotycznego zwierzęcia bliżej niezidentyfikowanego gatunku⁶². Korale występują w trzech rozmiarach, najliczniejsza, licząca 44 elementy, jest grupa koralików małych, o średnicy 1,2 cm. Trzy paciorki są nieco większe – mają średnicę 1,65 cm, wysokość 0,7 cm, i dziurkę średnicy 0,5 cm. Największy koralik ma kształt lekko półkolisty i mierzy 2,4 cm średnicy i 0,7 cm wysokości. W tym przypadku niestety nie zachował się sznurek łączący koraliki. Kształt i zróżnicowanie rozmiarów paciorków każe przypuszczać, że również tutaj mamy do czynienia z przedmiotem o przeznaczeniu religijnym. Zabytek datowany jest ogólnie na średniowiecze⁶³.

Kolejnym znaleziskiem (nr kat. III.36, ryc. 78) będącym przypuszczalnie pozostałością paternostra, jest sześć drewnianych koralii datowanych na XIV – XV wiek. Paciorki wykonano z drewna w ciemnobrązowym kolorze, nadając im kształt płasko-kulisty. Podobnie jak w przypadku zabytku poprzednio opisanego, także tutaj korale są zróżnicowane pod względem rozmiaru. Pięć koralii ma średnicę ok. 1,5 cm, i wysokości ok. 1 cm, jeden natomiast jest większy, ma średnicę 1,8 cm i wysokość 1,4 cm.

Innym znaleziskiem będącym grupą paciorków, jest również datowany na XIV – XV wiek zestaw 178 koralików (zabytek nr kat. III.35, ryc. 79), mających różne kształty i wykonanych z różnych materiałów. Są to głównie paciorki bursztynowe, z tego materiału wykonano 169 koralików. Poza paciorkami wykonanymi z bursztynu, w zbiorze tym znajdują się dwa korale z kryształu górskiego. Zupełnie niepasującym do całego zbioru elementem jest ostatni paciorek, w przeciwieństwie do pozostałych wykonany z tańszego i pospolitszego materiału – białej glinki.

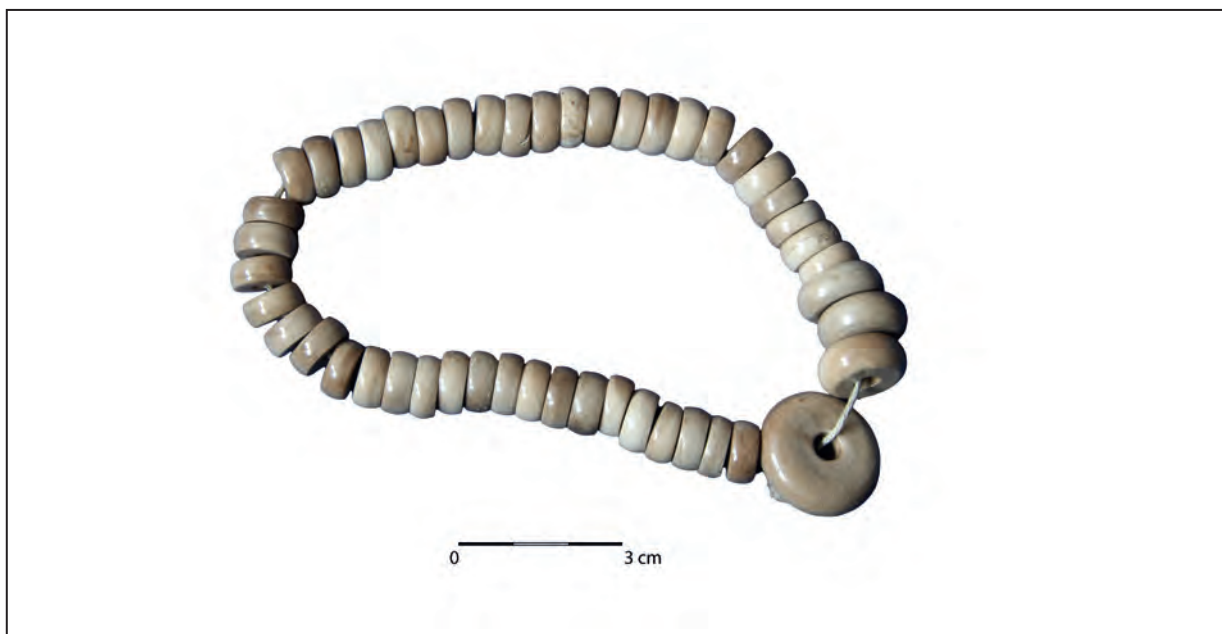
Następna, odkryta wspólnie grupa paciorków kryje się pod numerem katalogowym III.25. Tym razem mamy do czynienia na drugą połowę XIII wieku koralikami szklanymi w jasnożółtym kolorze. W całości zachowało się

⁶² Nawrońska 2014, 305-316.

⁶³ Grażyna Nawrońska w cytowanym powyżej artykule podaje chronologię przypadającą na XV wiek.

⁶¹ MT, 254.

Ryc. 77. Paternoster nr kat. III.34. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 78. Drewniane korale paternostra nr kat. III.36. Fot. A. Rybarczyk.

26 paciorków, odkryto też 76 fragmentów koralików. Zachowane koraliki można podzielić na trzy grupy różniące się między sobą kształtem i rozmiarem. Dwa z nich mają kształt talarkowaty i wymiary 0,4 cm x 1,5 cm. Koraliki średnie o kształcie płasko-kulistym mierzą 0,4-0,5 cm x 0,7 cm. Najmniejsze paciorki są okrągłe i mają średnicę 0,4 cm.

Innym znaleziskiem są szklane koraliki niewielkich rozmiarów datowane na lata czterdzieste XIII wieku (nr kat. III.32). Odkryto 19 fragmentów tych paciorków – 11 zielonych i osiem żółtych. Koraliki miały pierwotnie kształt kulisty i średnicę około 0,4 cm. Bardzo podobnym znaleziskiem jest sześć płasko-kulistych szklanych koralików w kolorze żółtym i zielonym o grubości około 0,3 cm i średnicy około 0,4 cm, datowanych na XIV wiek (nr kat. III.38 i III.39). Koraliki w typie opisanych powyżej były zbyt drobne, by służyć jako różaniec, miały więc zapewne zastosowanie czysto dekoracyjne, jako element składowy naszyjników lub wykorzystywana w hafcie ozdoba tkanin. Ciekawy przykład zupełnie innego zastosowania drobnych koralików w stroju średniowiecznym pochodzi ze stanowiska Ducové na Słowacji, gdzie w pochówku młodej dziewczyny odkryto wykonaną z koralików i metalowych tarczek przepaskę na czoło⁶⁴. Podobne znaleziska pochodzą ze Skrwilna⁶⁵ i Staro Brześcia⁶⁶.

⁶⁴ Ruttkay 2005, 292, 295 fig.4.

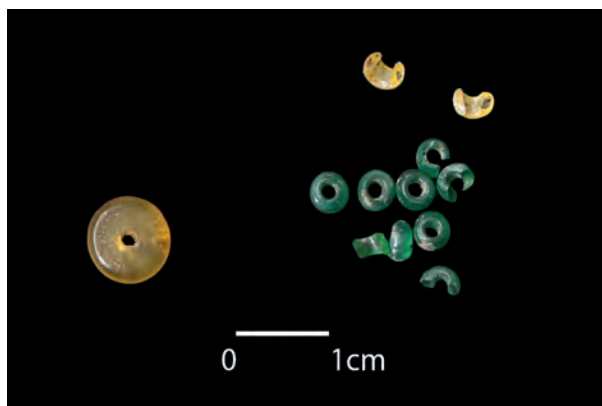
⁶⁵ Chudziakowa 1972, 150; Turska 1987, 154; Drażkowska 2012, 42.

⁶⁶ Byrska-Kaszewska 1957, 90.

Ryc. 79. Paciorki nr kat. III.35. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 80. Drobne paciorki szklane i większy bursztynowy. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 81. Szklane kółka. Fot. A. Rybarczyk.

Opisane dotąd paciorki były odkryciami grupowymi, oprócz tego w materiale elbląskim występują znaleziska paciorków pojedynczych. W większości wypadków są to korale bursztynowe, można wyróżnić trzynaście tego typu zabytków. Paciorki te mają różnorakie kształty i rozmiary, różnice dotyczą też barwy i przejrzystości samego bursztynu.

W Elblągu odkryto zaledwie dwa pojedyncze paciorki wykonane z innego materiału niż bursztyn. Pierwszy z koralików, wykonany z gliny (nr kat. III.29), ma pomarańczowy kolor i cylindryczny kształt. Jego wymiary to 0,8 x 1,1 cm. Znalezisko datowano na początek XIV wieku. Drugi paciorek (nr kat. III.43), datowany na koniec

XIII wieku, został zrobiony z matowego, nieprzejrzystego szkła w kolorze żółtym. Zabytek ma kształt dwustożkowaty i wymiary 0,7 x 1 cm.

Specyficznym rodzajem koralików są szklane kółka o niewielkiej średnicy (ryc. 81), spotykane często na północnoeuropejskich stanowiskach trzynasto- i czternastowiecznych, zwłaszcza na terenie Niemiec, Czech i na zachodzie Polski⁶⁷. W Elblągu odkryto kilkanaście takich przedmiotów (numery kat. III.46-III.61). Zabytki tego typu są interpretowane niejednoznacznie, z jednej strony opisuje się je jako domniemane ozdoby stroju⁶⁸, z drugiej istnieją przesłanki pozwalające sądzić, że były one nie tyle dekoracją, co rodzajem płacidel stosowanych w dobie trzynastowiecznego kryzysu monetarnego⁶⁹. Jako ciekawostkę można dodać, że podobne szklane kółka do dziś pozostają w produkcji i służą jako element składowy prostych w wykonaniu tkaninowych rolet.

3.1.E. ŁAŃCUSZKI

Łańcuszki o charakterze biżuteryjnym (w odróżnieniu od łańcuchów o zastosowaniu gospodarczym) nie należą do przedmiotów często odkrywanych na późnośredniowiecznych stanowiskach, co wynika zapewne z faktu, że nie były one często używaną ozdobą stroju. Aż do XIV wieku podstawową ozdobą okolic dekoltu były zapinki, różnego rodzaju naszyjniki upowszechniły się dopiero w późniejszym okresie, a i wtedy niekoniecznie musiały to być ozdoby wykorzystujące w swej konstrukcji łańcuszek.

Wśród średniowiecznych znalezisk elbląskich można wyróżnić dwa łańcuszki, z czego tylko jeden może być brany pod uwagę jako element stroju (drugi o dość masywnych, mierzących ponad 4 cm długości ogniwach, miał prawdopodobnie inne zastosowanie). Mowa tutaj o wykonanym ze srebra, mierzącym 8,2 cm długości i około 0,3 cm grubości zabytku nr kat. III.62 (ryc. 82) odkrytym w warstwie określonej jako pochodząca sprzed

⁶⁷ Olczak 2000, 317.

⁶⁸ Rębkowski 1996, 342; Rębkowski 1997, 236.

⁶⁹ Olczak 2000, 317-318.

Ryc. 82. Srebrny łańcuszek nr kat. III.62. Fot. A. Rybarczyk.

1280 roku. Zastosowany w tym przypadku sposób wykonania łańcuszka, polegający na łączeniu ze sobą odpowiednio zgiętych ogniwek, znany jest ze złotnictwa wikingów⁷⁰. Zabytki tego typu pojawiają się też jako łańcuszki do relikwiarzy. W przypadku zabytku elbląskiego, biorąc pod uwagę jego wczesne jak na Elbląg datowanie, nie można wykluczyć, że może być to nie tyle świadectwo ozdób noszonych przez średniowiecznych mieszczan, co jedna z pozostałości po wcześniejszej eksploracji tych okolic przez Skandynawów.

3.1.F. PLAKIETKI PIELGRZYMIE I ŚWIECKIE

Jedną z charakterystycznych dla okresu późnego średniowiecza ozdób są metalowe plakietki naszywane na odzież. O dużej popularności tego rodzaju dekoracji przekonują liczne znaleziska archeologiczne, a także źródła ikonograficzne. Duża część plakietek ma wymowę religijną i wiąże się z pielgrzymowaniem, choć liczne są też znaleziska odznak o charakterze zdecydowanie świeckim. Odkrywane znaki pielgrzymie są odczytywane przede wszystkim jako świadectwo wędrowek do miejsc kultu, a poszczególne rodzaje plakietek wiążą się z konkretnymi miejscowościami. Zazwyczaj odznaki pielgrzymie traktuje się wyłącznie jako

dewocjonaalia, pomijając lub umniejszając fakt, że w gruncie rzeczy były one elementem ubioru. Oczywiście plakietki pielgrzymie nie są typowymi akcesoriami mody, jednak nie sposób odmówić ich związku ze strojem, zwłaszcza jeśli weźmie się pod uwagę, że naszyte na odzież były nośnikami ważnych informacji o jej użytkowniku. Plakietki były mocowane do płaszcza, torby lub kapelusza, stanowiąc jeden z niezbędnych elementów wizerunku średniowiecznego pielgrzyma (ryc. 83).

W Elblągu odkryto dwie cynowe plakietki pielgrzymie oraz pełniącą podobną funkcję muszlę św. Jakuba. Zabytki te były publikowane przez Grażyną Nawrołską⁷¹, która nakreśliła szerszy kontekst tych znalezisk, dlatego też tutaj ograniczę się tylko do ich ogólnego zaprezentowania.

Pierwsza z elbląskich plakietek, zachowana w idealnym stanie, wiąże się z kultem maryjnym i przedstawia stojącą Matkę Boską z Dzieciątkiem (nr kat. III.64, ryc. 84). Sylwetka Marii umieszczona jest w zwieńczonym krzyżem obramowaniu, sądząc po kształcie, prawdopodobnie symbolizującym kościół. Ażurowość tego wzoru daje wiele możliwości do przymocowania przedmiotu nicią do odzieży, dlatego przy plakietce nie ma służących do tego celu osobnych oczek. Plakietka mierzy 4,4 cm wysokości i 2,2 cm szerokości. Dla zabytku tego nie ma, jak dotąd, znanych analogii.

⁷⁰ Kóčka-Krenz, 1983, 78, 128-129.

⁷¹ Nawrołska 2004, 517-527.

Ryc. 83. Pielgrzymi kapelusz ozdobiony cynowymi plakietkami, św. Roch, ok. 1475 – 1485, Bad Aussee, Austria. Fot. Institut for Material Culture – University of Salzburg

Druga plakietka (nr kat. III.63, ryc. 85) zachowała się fragmentarycznie, można jednak z łatwością rozpoznać, że odlane wyobrażenie uosabia postać duchownego przebijającego włócznią smoka. Jest to przedstawienie św. Serwacego, wiążące się z Maastricht. Poniżej szyi postaci znajduje się dziurka umożliwiająca przyszyć plakietki do ubioru. Zachowana wysokość zabytku wynosi 6,3 cm, a szerokość 3,4 cm.

Ostatnią z wiążących się z pielgrzymowaniem naszym jest, zaopatrzona w dwie wywiercone dziurki do przyszywania, muszla małży z rodziny przegrzebkwatych (nr kat. III.66). Muszle tego rodzaju, pochodzące z atlantyckiego gatunku *Pecten Maximus L.* są symbolem świętego Jakuba i wiążą się z miejscem jego kultu w Santiago de Compostela w Hiszpanii⁷². Przyjmuje się, że charakterystyczna

płaska muszla była pierwszym uznanym znakiem pielgrzymim w średniowiecznej Europie⁷³. Elbląski egzemplarz ma 11,1 cm wysokości i ok. 12,1 cm szerokości. Inne archeologiczne znaleziska pielgrzymich muszli św. Jakuba pochodzą między innymi z Kołobrzegu⁷⁴, Wrocławia⁷⁵, Raciborza⁷⁶ czy Szlezewiku⁷⁷. Odkrycia tego typu znaków pielgrzymich pochodzących z terenów Polski podsumowuje opracowanie Andrzeja M. Wyrwy⁷⁸.

Oprócz typowych plakietek pielgrzymich, w Elblągu odkryto także jedną odznakę pozbawioną odniesień religijnych. Jest to bardzo interesująca, zachowana fragmentarycznie cynowa plakietka nr kat. III.65 (ryc. 86). Znak ten przedstawia dwie odziane w długie faldziste szaty postacie z uniesionymi rękoma. Ich dłonie spotykają się, trzymając trudny do zidentyfikowania, okrągły przedmiot. Według interpretacji Jakuba Sawickiego być może mamy tu do czynienia z wyobrażeniem jakiejś zabawy z kulami⁷⁹. Można też dopuścić możliwość że ukazana para zajęta jest tańcem, w trakcie którego przekazuje między sobą jakiś rekwizyt. Wykluczyć natomiast należy rozpoznanie Grażyny Nawrołskiej, która w prezentowanych postaciach skłonna jest widzieć Adama i Ewę⁸⁰, ponieważ postacie te ukazywane są bez ubrania.

Sylwetki ujęte są w okrągłą ramę, którą z kolei otacza ozdobny drut łączący się z nią za pośrednictwem łączników w postaci sześciolistnych kwiatków. Co jest jednak najbardziej interesujące w tym zabytku, to błędy widoczne w jego wykonaniu. Poszczególne elementy plakietki zostały połączone są ze sobą w niewłaściwy sposób, prawa strona ozdobnego obramowania skierowana w jest przeciwnym kierunku niż prawa strona głównego elementu z sylwetkami ludzkimi. Może to stanowić wskazówkę, że mamy do czynienia

⁷³ Paner 2013, 56.

⁷⁴ Rębkowski 2004, 159, 160, ryc.2.

⁷⁵ Wachowski 2005, 107; Sawicki, Wachowski 2018, 726 ryc. 660, 729.

⁷⁶ Wachowski, Marek 2014, 224 ryc.30.

⁷⁷ Köster 1983, 122- 124. Tam też liczne przykłady innych europejskich znalezisk muszli pielgrzymich.

⁷⁸ Wyrwa 2015.

⁷⁹ Sawicki 2014, 43-44, 115 ryc. 29.

⁸⁰ Nawrołska 2004, 523; Nawrołska 2014a, 311.

⁷² Rębkowski 2004, 158.

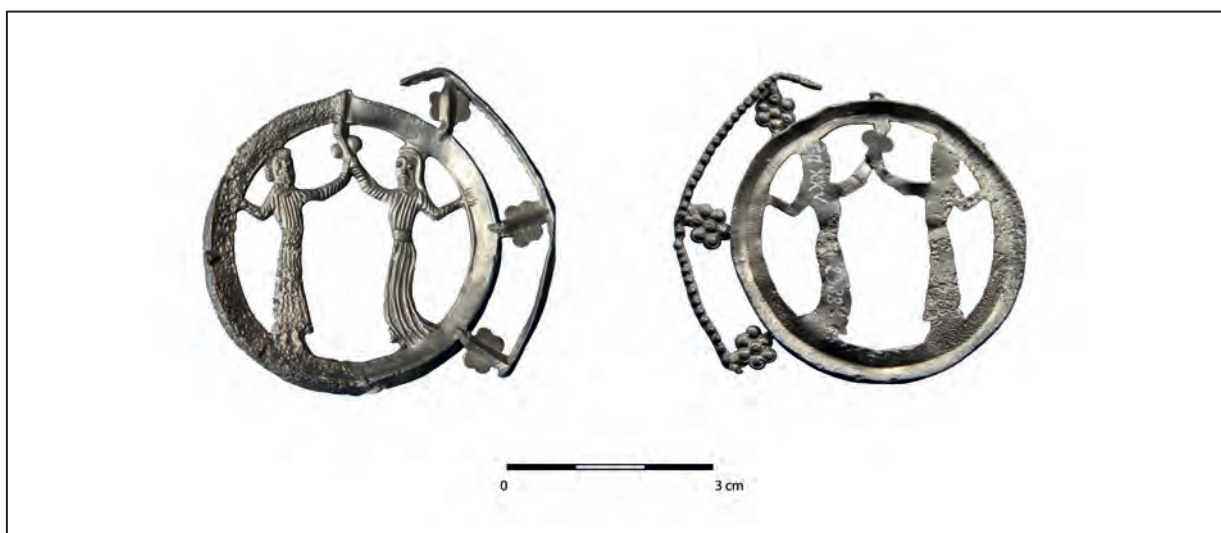

Ryc. 84. Plakietka nr kat. III.64. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 85. Plakietka nr kat. III.63 Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 86. Plakietka nr kat. III.65, tył i przód. Fot. A. Rybarczyk.

z nieudanym wyrobem, prawdopodobnie lokalnej produkcji. Warstwy, z której wydobyto plakietkę nie można było wydatować dokładniej niż ogólnie na średniowiecze, jednak słuszne jest spostrzeżenie Jakuba Sawickiego, że forma ubrań przedstawionej pary odpowiada modzie wyprzedzającej

połowę XIV stulecia, co może być wskazówką uściślającą datowanie tego przedmiotu⁸¹. Wymiary odznaki to 4,7 cm x 5,4 cm.

⁸¹ Sawicki 2014, 43.

3.2. PAS I JEGO ELEMENTY

Pas miał w średniowieczu wyjątkowe i rozbudowane znaczenie, oprócz funkcji czysto użytkowej, spełniał też rolę symboliczną i ozdobną. W ubiorze codziennym pasek podtrzymywał fałdy sukni, a także służył do przytraczenia drobniaków, które właściciel chciał mieć pod ręką. Do paska przymocowywano przede wszystkim różnego rodzaju sakiewki i kaletki, ale nie tylko. Asortyment przedmiotów noszonych w późnym średniowieczu przy pasku jest wyjątkowo niejednorodny, wymienić tu można chociażby różnego typu noże, przechowywane w ozdobnych futerałach woskowe tabliczki służące do pisania, wykorzystywane w modlitwie paternostry, czy wreszcie nawet umieszczane w specjalnych torbach książki. Znaczenie głównie symboliczne miał natomiast pas rycerski – był oznaką stanu rycerskiego i zarazem często też jednym z droższych elementów wyposażenia zbrojnego⁸². Kunsztowne pasy można podziwiać dzięki przekazom ikonograficznym (niezastąpionym źródłem są tu posągi nagrobne) i nielicznym zachowanym egzemplarzom. Pasy rycerskie swym imponującym wyglądem wpływały na modę, szczególnie wyraz znalazło to w drugiej połowie XIV wieku, kiedy analogiczne – ciężkie, szerokie, czasami posiadające konstrukcję segmentową pasy pojawiły się w modzie kobiecej najwyższych sfer i były noszone nisko na biodrach – tak samo jak ich męskie inspiracje⁸³.

Pasek był jednak noszony przez wszystkie warstwy społeczne i – jako niezbędny element stroju – stał się jednym z jego najbardziej dekoracyjnych elementów. Ozdobna mogła być zarówno sama taśma nośna jak i uzupełniające ją metalowe detale. Paski wykonywane były zazwyczaj ze skóry – gładkiej lub czasem też tłoczony w ozdobne wzory. Znaleźiska takich pasków pochodzą na przykład z Londynu⁸⁴ i Taboru⁸⁵. Droższe i delikatniejsze pasy wykonywano z jedwabiu,

przykładem takiego rozwiązania może być wykonany z misternie utkanej na tabliczkach wzorzystej wstążki kobiecey pas przypisywany tradycyjnie Erykowi Pomorskiemu⁸⁶. Używanie jedwabiu przy wyrobie pasków jest potwierdzone także źródłami archeologicznymi, znaleziska tego typu miały miejsce na przykład w Londynie⁸⁷.

O wystawności paska decydowały jednak głównie wchodzące w jego skład elementy metalowe – sprzączka, okucie końca i liczne dodatkowe okucia – służące wzmocnieniu dziurek lub pełniące tylko funkcję dekoracyjną. Elementy te mogły być bardzo proste, czasem nawet dość toporne w formie i zrobione z pospolitych metali, jak i niezwykle finezyjne, wykonane przez złotnika przy użyciu najdroższych surowców i kamieni szlachetnych. Przykłady tych najwyższej klasy elementów średniowiecznych pasów znane są zarówno z muzealnych kolekcji historycznych, jak również ze znalezisk skarbów. Wymienić tu można skarby ze Szczecina⁸⁸, Karlsztajnu w Czechach⁸⁹, czy Colmar we Francji⁹⁰. Liczne paski tego typu opisuje w swoim opracowaniu Ilse Fingerlin⁹¹.

3.2.A. PASY

Wśród elbląskich znalezisk staromiejskich związanych z ubiorem można wyróżnić grupę pasków skórzanych. Zabytki do niej należące prezentują pod względem zachowania dość nierówny poziom. Mamy tutaj do czynienia zarówno z w pełni zachowanymi pasami, posiadającymi sprzączkę i komplet okuć, jak i znaleziskami mniej lub bardziej fragmentarycznymi. Najwyższą wartość mają oczywiście te pierwsze – nie ma tutaj wątpliwości dotyczących funkcji zabytku, która niestety może się pojawić

⁸⁶ Holmqvist 2010, 117-118.

⁸⁷ Egan, Pritchard 2002, 48-49.

⁸⁸ Frankowska-Makala 2004, 317- 331.

⁸⁹ Benda *et. al.* 1999, 117-121.

⁹⁰ skarb z Colmar znajduje się w zbiorach Musée national du Moyen Âge (Musée de Cluny), <http://www.photo.rmn.fr/archive/07-507061-2C6NU0CA028S,.html> <http://www.photo.rmn.fr/archive/99-000692-2C-6NU0XPOKQD.html> (dostęp z dnia 11.02.2021)

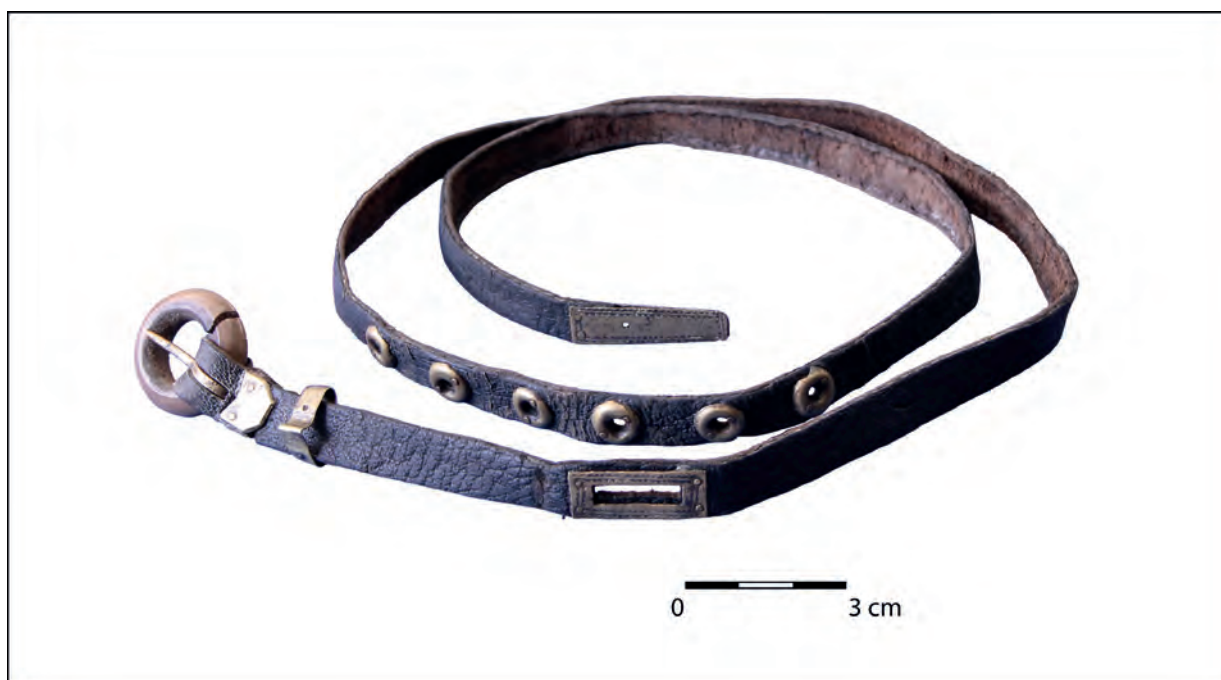
⁹¹ Fingerlin 1971.

⁸² Szymczak 1990, 249-252.

⁸³ Gutkowska-Rychlewska 1968, 163.

⁸⁴ Egan, Pritchard 2002, 41-45.

⁸⁵ Mazáčová 2012, 87, 103 ryc. 14.

Ryc. 87. Pasek nr kat. IV.18. Fot. A. Rybarczyk.

w przypadku paska pozbawionego sprzączki czy zakończenia. Pamiętać trzeba, że fragment skórzanego taśmy, nawet zdobionej metalowymi okuciami, może być pozostałością zarówno pasa będącego częścią stroju, jak i na przykład fragmentem wysokiej klasy upręży końskiej lub zapięciem księgi.

W materiale elbląskim można wyróżnić dwa w pełni zachowane paski. Pierwszy z nich, nr kat. IV.18 (ryc. 87, 88), datowany na XIII – XIV wiek, zaopatrzone jest w wykonaną z poroża kolistą sprzączkę z mosiężnym kolcem. Jej zewnętrzna średnica wynosi 2,8 cm. Po nałożeniu sprzączki pasek został złożony i zabezpieczony dwoma nitami z prostokątnymi podkładkami; miejsce nitowania zostało dodatkowo wzmocnione i ozdobione mosiężną blaszką. Pasek ma długość całkowitą liczoną wraz ze sprzączką 101,5 cm, a jego szerokość wynosi 1,2 cm. Zarówno na krawędziach, jak i od spodu paska można zauważyć niewidoczne z przodu ślady po szyciu. Być może jest to ślad po wszyciu dodatkowej warstwy, wykonanej z delikatniejszej skóry lub tkaniny z włókien roślinnych, które miały dużo mniejsze szanse na przetrwanie do naszych czasów. Możliwe też, że pasek wzmocniono tylko przeszyciem grubszą nicią, by zapobiec odkształceniu się wyrobu.

Końcówka paska została udekorowana mosiężnym okuciem o wymiarach 3,5 cm x 1-0,8 cm, składającym się z dwóch osobnych blaszek, przymocowanych czterema nitami, z czego zachowały się tylko trzy. Okucie końca pasa ozdabia biegnący dookoła krawędzi ornament stempelkowy, składający się z dwóch rzędów zwróconych do siebie podstawami trójkątów.

W odległości ok. 9,5 cm od sprzączki znajduje się prostokątne okucie mosiężne z również prostokątnym nacięciem w środku, a sam pasek posiada w tym miejscu odpowiednio dopasowane rozcięcie. Wymiary okucia wynoszą 2,7 x 1,1 cm, szczelina natomiast mierzy 1,8 x 0,5 cm. Omawiane okucie posiada ornament analogiczny do tego z okucia końca pasa.

Na pasek nałożony został element wykonany z mosiężnej blaszki, o szerokości ok. 0,6 cm, obecnie mający nieregularny kształt, przypominający nieco szlufkę. Blaszka ta posiada trzy dziurki po nitach, na pasku jednak nie ma jednak śladów odpowiadających im nakłuc⁹².

⁹² Element ten nie jest widoczny na zdjęciach, został zdjęty w podczas konserwacji przedmiotu, jest jednak zadokumentowany rysunkowo w muzealnych inwentarzach.

Ryc. 88. Pasek nr kat. IV.18, detale. Fot. A. Rybarczyk.

Okolo 52 cm od mocowania sprzączki umieszczony został rząd sześciu dziurek, okutych mosiężnymi wzmocnieniami o średnicy 1,1 cm, przymocowanymi na dwa nity każdy. Dziurki układają się na długości 11,5 cm. Najmniejszy obwód paska po zapięciu wynosi ok. 53 cm, największy zaś 63,5 cm. Jest to dość niewiele, najprawdopodobniej więc był to pasek damski lub dziecięcy.

Analogie dla rogowej okrągłej sprzączki można znaleźć w obrębie tego samego stanowiska (numery katalogowe IV.36 i IV.47), prawdopodobnie pozbawionymi kolców pozostałościami sprzączek tego typu są także kościane kółka odkryte we Wrocławiu⁹³ i Kołobrzegu⁹⁴. Kolejną średniowieczną

sprzączkę tego rodzaju można zobaczyć na wystawie w muzeum miejskim w Roskilde w Danii⁹⁵.

Najbardziej interesującym fragmentem omawianego paska jest, wzmocnione okuciem, podłużne rozcięcie. Można wysnuć dwie hipotezy dotyczące funkcji tego elementu. Być może rozcięcie miało służyć przewlekaniu końcówki paska, by ten lepiej się układał, jednak próby wykazały, że pasek nie przechodzi swobodnie przez szczelinę. Drugie rozwiązanie jest takie, że mamy tu do czynienia z elementem ułatwiającym mocowanie do paska różnych przedmiotów, jak na przykład sakiewki. Elementy tego rodzaju mogą przybierać różne kształty, jednak w znanych mi egzemplarzach⁹⁶, część służąca bezpośrednio do

⁹³ Konczewska 2010, 239, ryc.164.142.

⁹⁴ Rębkowski 1997, 31 tab.11.11, 240.

⁹⁵ Obserwacja autorki.

⁹⁶ Fingerlin 1971, 332 abb. 368, 363 abb. 409; Egan, Pritchard 2002, 219-224.

Ryc. 89. Pas nr kat. IV.9. Fot. A. Rybarczyk.

przytraczenia przedmiotów opada poniżej taśmy nośnej paska, a nie przechodzi przez jej środek, jak w omawianym przypadku. Podobne w kształcie i zdobieniu okucie prezentowane jest we wspomnianym wyżej muzeum miejskim w Roskilde⁹⁷.

Pas zbliżony do omawianego odkryto w Kołobrzegu. Ten datowany na drugą połowę XIV wieku zabytek również posiada wykonaną z poroża sprzączkę, umieszczoną obok ozdobną blaszkę oraz podłużne rozcięcie pierwotnie wzmocnione blaszką. Od paska elbląskiego egzemplarz kołobrzegi odróżnia kształt okuć i rozmiar (160 cm długości i 3 cm szerokości)⁹⁸.

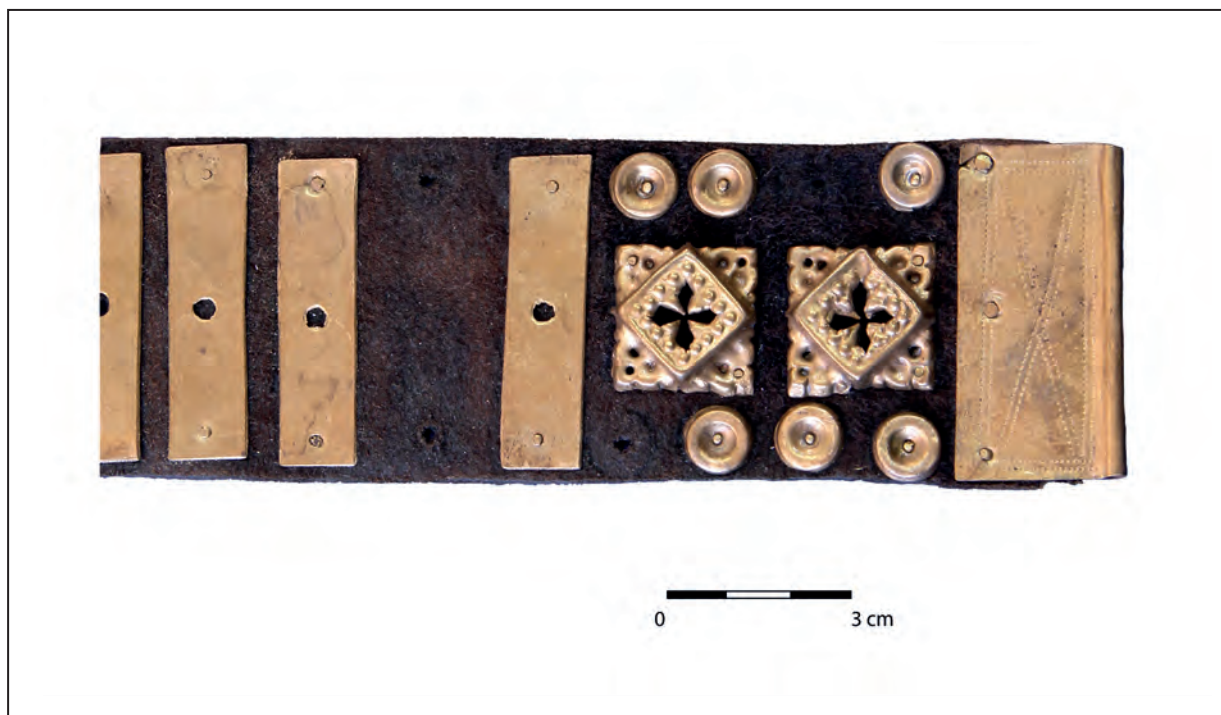
Drugi z kompletnych pasków znalezionych w Elblągu (nr kat. IV.9, ryc. 89, 90) jest o wiele

bardziej dekoracyjny i zapewne był też bardziej kosztowny. Szeroki pas, bogato ozdobiony mosiężnymi okuciami mierzy 95 cm długości i 5,6 cm szerokości. Został wykonany ze skóry ułożonej licem do dołu, a mizdrą na wierzchu, co dało efekt zamszowego matowego tła dekoracyjnie kontrastującego z błyszczącymi elementami metalowym.

Przymocowana do paska mosiężna sprzączka ma podwójną prostokątną ramę. Wymiary sprzączki to 4,3 x 6,6 cm. Sprzączka nie ma skuwki, została zamocowana poprzez owinięcie taśmy nośnej paska wokół centralnego elementu sprzączki i połączenie skóry nitami ułożonymi na dekoracyjnej, pięciokątnej blaszanej podkładce. W odległości około 8 cm od sprzączki zaczyna się ciąg biegnących w trzech rzędach metalowych aplikacji. Umieszczone na brzegach talarkowate okucia o średnicy ok. 1,1 cm, mają wgłębienie

⁹⁷ Obserwacja autorki.

⁹⁸ Wywrot-Wyszowska, Janowski 2017, 209-215.

Ryc. 90. Pas nr kat. IV.9, detal. Fot. A. Rybarczyk.

pośrodku i zostały przymocowane do skóry za pomocą umieszczonych centralnie pojedynczych nitów. W pierwszym rzędzie na omawianym odcinku, spośród pierwotnie umieszczonych czterdziestu czterech aplikacji, zachowało się czterdzieści jeden. W trzecim rzędzie początkowa liczba okuć wynosiła czterdzieści trzy, z czego pozostało trzydzieści jeden. Pomiedzy znajdują się dwadzieścia dwa wybite z blachy kwadratowe, częściowo ażurowe okucia o wymiarach: 2,3 x 2,3, cm. Centralnym elementem aplikacji jest wypukły romb, pośrodku którego wycięto przedstawiony w uproszczony sposób kwiat o czterech spiczastych płatkach. W rogach okuć znajdują się nity, którymi przytwierdzono je do pasa.

W odległości ok. 72 cm od sprzączki zmienia się rodzaj okuć i następne 14 cm jest wypełnione prostokątnymi, niezdobionymi blaszkami wzmacniającymi dziurki paska. Zachowało się sześć blaszek i ślad po kolejnej brakującej. Blaszki nie są identyczne, w nieznaczny sposób różnią się między sobą rozmiarami. Ich wysokość wynosi 5,1-5,2 cm, a szerokość od 1,4 do 1,6 cm. Przymocowane za pomocą dwóch nitów okucia mają pośrodku wybite dziurki o średnicy ok. 0,4 cm. Co

interesujące, dziurki w skórze pasa zostały zrobione tylko w miejscu odpowiadającym dwóm pierwszym okuciom. Odległość od kolca sprzączki do pierwszej dziurki wynosi 75 cm, do drugiej – większej, czyli zapewne częściej używanej – ok. 77,4 cm. Podobne rozwiązanie sposobie wzmocnienia dziurek paska znajdujemy w pasku odkrytym w Londynie w warstwach odpowiadających pierwszej połowie XV stulecia⁹⁹. Inny pasek z podobnymi blaszkami, pozbawionymi jednak dziurek odnajdujemy także w materiale elbląskim¹⁰⁰.

Na końcowym fragmencie opisywanego paska powraca początkowa sekwencja okrągłych i kwadratowych aplikacji. Zarówno w pierwszym, jak i trzecim rzędzie znajdują się trzy zachowane okucia i ślad po jednym brakującym, pośrodku umieszczone są dwa okucia kwadratowe.

Okucie końca pasa o wymiarach 2,7 x 5,4 cm tworzy odpowiednio zagięta mosiężna blaszka zdobiona ornamentem rytym w kształcie koperty.

Omawiany pas został odkryty w latrynie, zrolowany, w zaskakująco dobrym stanie. Fakt,

⁹⁹ Egan, Pritchard 2002, 196 fig 123.1060, 197 fig 124.

¹⁰⁰ nr IV.21.

Ryc. 91. Pas nr kat. IV.24, zbliżenie. Fot. A. Rybarczyk.

że przedmiot trafił do ustępu starannie zwinięty, prawdopodobnie pierwotnie umieszczony w jakimś opakowaniu np. w płóciennym woreczku¹⁰¹, wydaje się wskazywać na sytuację, w której pasek został celowo wyrzucony, a nie zgubiony podczas korzystania z latryny. Można więc domniemywać, że była to rzecz już nie używana, być może przestarzała. Odkrycie miało miejsce w części wypełniska datowanej na XVI wiek, jednak forma zarówno sprzączki jak i całego paska zdaje się wskazywać na jego wcześniejsze datowanie. Średniowieczne prostokątne i kwadratowe sprzączki o podwójnej ramie datowane są na końcówkę XIV i pierwsze dziesięciolecie XV stulecia¹⁰². Natomiast paski tego rodzaju – szerokie i dość krótkie są charakterystyczne dla mody kobiecej tego samego okresu. Noszono je do sukni w rodzaju *houppelande* i uzupełniano sprzączkami o podwójnych ramach

różnego kształtu. Trzeba też zaznaczyć, że forma paska swoim wyglądem i przede wszystkim bogatym zdobieniem przypomina pasy rycerskie i właśnie tak został elbląski zabytek pierwotnie sklasyfikowany w literaturze. Został on przypisany do pasów grupy IV, typu B, odmiany 3.b. według klasyfikacji Krzysztofa Wachowskiego¹⁰³. Biorąc jednak pod uwagę stosunkowo niewielką długość użytkową paska (niecałe 80 cm) i fakt, że w okresie pomiędzy połową XIV a końcem XV stulecia pasy rycerskie noszono nisko na biodrach¹⁰⁴, należy chyba jednak wykluczyć takie przeznaczenie tego przedmiotu.

Pozostałe znalezione w Elblągu paski zachowane są tylko fragmentarycznie, a ponieważ można mieć tutaj wątpliwości, co do funkcji zabytku, należy więc zachować ostrożność w ich interpretacji. Sądzę jednak, że mimo wszystko warto zapoznać się i z takimi odkryciami.

¹⁰¹ obserwacja poczyniona przez badaczy w trakcie eksploracji.

¹⁰² Fingerlin 1971, 218, abb.336; Egan, Pritchard 2002, 3, 97-98.

¹⁰³ Wachowski 2002, 257.

¹⁰⁴ Wachowski 2002, 259.

Ryc. 92. Pas nr kat. IV.11. Fot. A. Rybarczyk.

Przede wszystkim warto bliższemu przyjrzeniu się są paski zdobione metalowymi okuciami. Można wyróżnić dziesięć tego typu znalezisk pochodzących ze średniowiecza.

Bez wątpienia wywierającym największe wrażenie paskiem w tej kategorii jest zabytek oznaczony numerem katalogowym IV.24 (ryc. 91). Pasek szerokości 1,5 cm zachował się w czterech odcinkach o długości 18,9, 26, 21,7 i 15,8 cm. W sumie daje to ponad 82 cm. Na żadnym z tych fragmentów nie ma śladów po dziurkach ani po mocowaniu sprzączki, można zatem sądzić, że pasek był pierwotnie odpowiednio dłuższy. Na pasku, po stronie mizdzy, umieszczono liczne odlewane z cyny, częściowo ażurowe okucia w dwu rodzajach. Pierwsze to okucia prostokątne, z motywem rombu w środku, mające rozmiar 0,9 x 1,3 cm, drugie natomiast są w kształcie korony i mierzą

1,3 cm szerokości i 1,5 cm wysokości. Podczas dokładnej obserwacji okucia okazują się być dość niestannie wykonane, w niektórych miejscach widoczne są nieusuniete nadlewki. Ozdoby były mocowane do paska za pomocą integralnych nitów

Okucia w kształcie korony zachowały się, w całości lub – w kilku przypadkach – fragmentarycznie. Na trzech fragmentach paska w sumie można naliczyć czterdzieści pięć zachowanych tego rodzaju ozdób i ślady po kolejnych czterech brakujących. Na czwartym odcinku znajduje się sześć okuć prostokątnych, pierwotnie było ich dziewięć. Sądząc po układzie śladów po nitach mocujących, rząd okuć prostokątnych był umieszczony pomiędzy okuciami w kształcie koron. Znalezisko datowane zostało na XIV-XV wiek. Wysoka dekoracyjność przedmiotu i duża liczba wykorzystanych ciężkich, metalowych

Ryc. 93. Pas nr kat. IV.4. Fot. A. Rybarczyk.

zdobień sugeruje, że mamy tutaj do czynienia z przedmiotem dość kosztownym. Jest wielce prawdopodobne, że jest to fragment paska będącego akcesorium stroju, możemy mieć tutaj do czynienia z pozostałością modnego w owym czasie tzw. pasa naddługiego, charakteryzującego się zarówno przesadną długością, jak i bogatym zdobnictwem. Jeśli chodzi o same okucia to, mimo że te dekoracyjne elementy są częstym znaleziskiem z okresu późnego średniowiecza, jak dotychczas nie udało mi się natrafić w literaturze lub ikonografii na aplikacje analogiczne kształtem do opisanych powyżej.

Wartym bliższego opisu zabytkiem jest też pochodzący z XV wieku pasek nr kat. IV.11 (ryc. 92). Ten mierzący obecnie 72 cm długości, szeroki na 2 centymetry pas został ozdobiony cynowymi półkolistymi okuciami o średnicy ok. 1 cm, mocowanymi do skóry za pomocą umieszczonego centralnie pojedynczego nitu. Zachowało się trzydzieści dziewięć okuć, oraz ślady po czterech kolejnych, które nie dotrwały

do naszych czasów. Liczne okucia tego rodzaju odkryto w Londynie¹⁰⁵.

Z jednej strony paska zauważyć można ślad po przymocowanej za pomocą czterech nitów blaszce – prawdopodobnie skuwce sprzączki. Przy drugim końcu zachowało się interesujące okucie – prostokątne, lekko wysklepione, z dziurką pośrodku, mierzące 2,1x1,2 cm i przymocowane za pomocą dwóch nitów na skraju paska. W miejscu odpowiadającym dziurce w okuciu, można zauważyć także niewielką dziurkę wykonaną w samym pasku; 5,5 cm dalej widoczne są ślady odpowiadające drugiemu, prawdopodobnie takiemu samemu okuciu, obecnie brakującemu. Trudno jednoznacznie wyjaśnić funkcję tych okuć, być może były to mocowania pozwalające na przytracanie do paska innych przedmiotów. Również i ten pasek, podobnie jak poprzedni został wykonany w ten sposób, że lico wykorzystanej skóry stanowiło lewą stronę przedmiotu. Chronologia tego zabytku określona została na XV wiek.

¹⁰⁵ Egan, Pritchard 2003, 174-176.

Ryc. 94. Pas nr kat. IV.12. Fot. A. Rybarczyk.

Dość podobny do właśnie opisanego wydaje się być wydatowany na XIII wiek zabytek nr kat. IV.4 (ryc. 93). Jest to pasek o szerokości 0,9 cm, zachowany we dwóch fragmentach mierzących 40,5 i 47 cm długości. Pasek udekorowano półkolistymi, cynowymi okuciami z integralnym nitem. Zachowały się czterdzieści trzy aplikacje, widoczne są też ślady po dwudziestu trzech kolejnych. Okucia umieszczone na tym pasku zostały wykonane wyjątkowo niestarannie, są bardzo nieregularne, a całość sprawia ogólnie dość niechlujne wrażenie. Skóra wykorzystana w tym wyrobie jest stosunkowo gruba, mierzy 0,3 cm. Można się zastanawiać, czy ten zabytek był dodatkiem do stroju, czy może raczej pełnił jakąś inną funkcję, na przykład jako element końskiej uprzęży.

Kolejny pasek (nr kat. IV.12, ryc. 94), na którym zachowały się metalowe okucia, ma 113 cm długości i 0,8 cm szerokości. Na całej jego długości widoczne są ślady po siedemdziesięciu trzech okuciach zdobiących pierwotnie ten przedmiot. Do naszych czasów dotrwało niestety zaledwie jedno z nich. Ma ono kształt kwadratu utworzonego z regularnie ułożonych małych kuleczek i wymiary 0,7 x 0,7 cm i zostało przymocowane do skóry za pomocą biegnącego przez jego środek pojedynczego nitu. Sądząc po pozostawionych na pasku śladach, pozostałe okucia były takie same. W niektórych dziurkach nadal można znaleźć resztki nitów. Zabytek datowany jest na XV wiek. Podobnie jak w poprzednim wypadku, także i tutaj zastanawiać się można, czy aby na pewno są to

Ryc. 95. Pasek nr kat. IV.13. Fot. A. Rybarczyk.

resztki pasa. Zastanawiająca jest znaczna długość taśmy, na której nie widać śladów po mocowaniu innych opisane powyżej ozdobne metalowych elementów takich jak sprzączka czy okucie końca pasa, ani też pozostałości dziurek służących do zapinania pasa. Również znaczna grubość i sztywność skóry paska zdają się zaprzeczać jego wykorzystaniu jako dodatku do stroju.

Następnym zabytkiem, który należy tu omówić, jest pasek nr kat. IV.13 (ryc. 95). Ma on długość: 74, 5 cm i szerokość ok. 1 cm, a jego powierzchnię ozdabiają cynowe, odlewane wraz z nitami okucia dwojakiego rodzaju. Pierwsze, to mierzące ok. 0,7 cm średnicy okrągłe tarczki obramowane wianuszkami drobnych kulek, drugie zaś to filigranowe (0,7 x 0,25 cm) pręciki o kuliście zakończonych końcówkach. Okucia umieszczone są naprzemianlegle, tylko w jednym miejscu występuje odstępstwo od tej reguły i dwa okucia o kształcie pręcików sąsiadują ze sobą. Zachowało się trzydzieści dziewięć okuć tego rodzaju oraz trzydzieści dwa w kształcie tarczek,

na pasku widoczne są też miejsca po kolejnych siedemnastu brakujących aplikacjach. Na jednym końcu paska zachowała się pozostałość nitu i prostokątny ślad – prawdopodobnie po okuciu końca pasa, lub skuwce sprzączki. Pasek został wydatowany na XV wiek. Oba opisane powyżej rodzaje okuć były popularne, znaleziska podobnych przedmiotów pochodzą na przykład z Londynu¹⁰⁶ i Tumu pod Łęczycą¹⁰⁷. Również i w samym Elblągu odkryto zbliżone ozdoby¹⁰⁸.

Bardzo podobne aplikacje w kształcie pręcików zdobią dwa kolejne paski – nr kat. IV.10 (ryc. 96) i IV.2. Pierwszy z nich, datowany na ostatnią ćwierć XIII wieku, zachował się w niewielkim fragmencie mierzącym zaledwie 1,6 cm długości i 0,8 cm szerokości. Na pasku zachowało się trzydzieści osiem okuć i ślady po kolejnych siedmiu. Ozdoby były umieszczone niezwykle gęsto, na jeden centymetr przypadają aż trzy okucia. Ich wymiary są zbliżone

¹⁰⁶ Egan, Pritchard 2002, 213, 124 fig 134.1147-1151.

¹⁰⁷ Stasiak, Grygiel 2014, 359, 403 ryc. 224.2-3.

¹⁰⁸ numery katalogowe IV.2, IV.10, IV.79.

Ryc. 96. Pasek nr kat. IV.10, zbliżenie. Fot. A. Rybarczyk.

do okuć z poprzednio omawianego zabytku i wynoszą 0,6 x 0,2 cm. Drugi z pasków (nr IV.2), mierzący ok. 32 cm długości i 1 cm szerokości, ma nieco wcześniejsze datowanie, przypadające na pierwszą połowę XIII stulecia. Dokładniejszy opis zabytku nie jest możliwy, ponieważ nie udało mi się obejrzeć go bezpośrednio.

Zabytek nr kat. IV.25 (ryc. 97) to mierzący obecnie ok. 10 cm fragment szerokiego na 0,9 cm paska datowanego na XIII – XIV wiek. Na pasku znajdują się cztery sztabkowate okucia o wymiarach 0,8 x 0,4 cm i wysokości 0,2 cm, charakteryzujące się łagodnie trapezowatym przekrojem. Dodatkową ozdobą są płytkie nacięcia, pokrywające pasek z obu stron. Bardzo podobny jest pasek nr kat. IV.19. Ten datowany na połowę XIII wieku przedmiot ma również niewielką długość – niespełna 9 cm, szerokość jego wynosi 0,8 cm. Zdobia go dwa okucia w podobnym kształcie, co poprzednio opisane oraz umieszczone na całej długości pionowe nacięcia. Analogiczny pasek został odkryty w Londynie, podobne okucia zdobiące pasek tekstylny zostały również znalezione w trakcie prac archeologicznych prowadzonych w tym samym mieście¹⁰⁹.

Pochodzący z XIII wieku zabytek nr kat. IV.21 (ryc. 98), to zachowany w trzech fragmentach pasek o szerokości 3 cm. Długość poszczególnych zachowanych fragmentów to 16, 11,4 i 11 cm, co w sumie daje 38,4 cm. Pasek zdobiony jest cienkimi prostokątnymi blaszkami, przymocowanymi za pomocą dwóch nitów każda. Blaszki są dość nieregularne, ich szerokość waha się od 0,45 do 0,7 cm, długość zaś wynosi 2,8 cm.

Paskiem, który jest mi znany niestety tylko z wpisu do księgi inwentarzowej jest zabytek nr kat. IV.15. Ma długość 31 cm, jego szerokość wynosi ok. 1,5 cm. Sądząc po śladach pozostałych na jego skraju był on pierwotnie ozdobiony okuciami mocowanymi za pomocą dwóch nitów, jednak nie można podać więcej informacji na ten temat. Pasek jest datowany na drugą połowę XIII wieku.

Kolejną kategorię skórzanych pasków, którą można wydzielić w materiale elbląskim, stanowią te z widocznymi dziurkami lub przecięciami, będącymi prawdopodobnie śladami po szwach – dekoracyjnych lub mających na celu wzmocnienie wyrobu. Można wyróżnić co najmniej dwanaście zabytków tego rodzaju.

Wśród nich wyróżnia się datowany na XIII–XIV wiek pasek nr kat. IV.20 (ryc. 99). Zachowany

¹⁰⁹ Egan, Pritchard 2002, 48 fig 30; 211, 212 fig133.1132.

Ryc. 97. Pasek nr kat. IV.25. Fot. A. Rybarczyk.

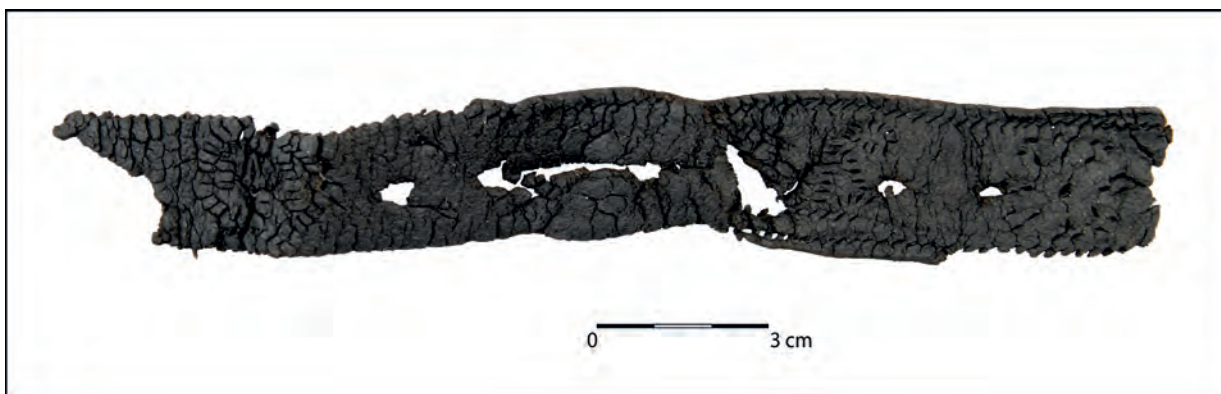

Ryc. 98. Pas nr kat. IV.21. Fot. A. Rybarczyk.

w niezbyt dobrym stanie, jako mierzący niespełna 20 cm długości fragment, jest jednym z węższych w omawianej kategorii, jego szerokość wynosi 2,3 cm. Dekoracyjne nacięcia tworzą obramowanie biegnące wzdłuż krawędzi paska, a w jego środku układają się w – słabo obecnie

czytelny – wzór o charakterze roślinnym. Paski zdobione wyszywanym ornamentem roślinnym znane są na przykład z wykopalisk w Szlezwiku¹¹⁰.

¹¹⁰ Schnack 1998, 52 abb.26.5-6.

Ryc. 99. Pasek nr kat. IV.20. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 100. Pasek nr kat. IV.22. Fot. A. Rybarczyk.

Innego rodzaju przeszycia widać na paskach nr kat. IV.14 (z widocznymi odciskami grubej nici biegnącej pierwotnie przez dziurki), IV.22 (ryc. 100) i IV.17. Są to paski datowane na drugą połowę lub koniec XIII wieku, o szerokości wynoszącej odpowiednio 3,6, 2,2 i 2,8 cm, przy zachowanej długości mierzącej 19,7, 35 i 25 cm. Paski mają ślady po przeszyciu biegnącym wzdłuż ich krawędzi, a także w centralnej części – tutaj widoczny jest wzór łańcuszkowy, przypominający ten stosowany do dzisiaj w pasach oficerskich. Znajdźiska fragmentów

pasów udekorowanych w taki właśnie sposób nie są rzadkością, można wymienić analogiczne zabytki odkryte np. w Kołobrzegu lub Szlezwiku¹¹¹.

Bardzo podobny do omówionych powyżej, różniący się jednak wzorem przeszycia, jest datowany na koniec XIII wieku pas nr kat. IV.23. Ma on 3,7 cm szerokości i zachował się w postaci krótkiego fragmentu mierzącego jedynie 11 cm długości.

¹¹¹ Wywrot 1997, 118 tab.68.4, 199; Schnack 1998, 51 abb.25.6, 52 abb.26.3.

Ryc. 101. Pasek nr kat. IV.7. Fot. A. Rybarczyk.

Jako kolejną podgrupę można wyodrębnić szerokie paski z przeszyciami biegnącymi w równoległych rzędach, wzdłuż ich długości. Zaliczyć tutaj można pięć zabytków: nr kat. IV.6, IV.7 (ryc.101), IV.1, IV.3, IV.5. Ich datowanie zamyka się w ramach drugiej połowy XIII wieku i pierwszych trzech dekad kolejnego stulecia, z wyjątkiem pasa nr kat. IV.7, którego chronologii nie udało się ustalić dokładniej niż ogólnie na średniowiecze. Szerokość omawianych pasów wynosi od 3 do 6 cm, a liczba linii utworzonych przez przeszycia wynosi zazwyczaj cztery. Wyjątkiem jest pas nr kat. IV.6, w którym zachowały się ślady po 6 liniach przeszyci. Paski zachowały się fragmentarycznie, najdłuższy z nich mierzy 33 cm. Wiedzę o tym, jak pierwotnie mogły wyglądać takie paski, można jednak osiąść na przykładzie analogicznych znalezisk z innych stanowisk – po raz kolejny można się odwołać do znalezisk londyńskich, gdzie natrafiono na podobny, szeroki pas, na którym zachowały się biegnące nacięciami jedwabne nici¹¹².

Kolejny, zdobiony nacięciami pasek (nr kat. IV.8), zachował się w dwóch fragmentach, mierzących łącznie 32 cm długości. Pas jest dość wąski, ma 1,8 cm szerokości, a wzdłuż jego brzo- gów biegną gęsto rozmieszczone, pionowe dekoracyjne nacięcia. Ponieważ zabytku nie udało mi się

obejrzeć bezpośrednio, nie mogę stwierdzić czy nacięcia są tylko powierzchniowe, jak w pasku nr kat. IV.25, czy też przebiegają na wylot i powstały po to, by poprowadzić nimi nić. Zabytek został wydato- wany na pierwszą połowę XIV wieku.

Ostatnim paskiem jest pas IV.16 datowany na druga połowę XIII wieku. Podobnie jak poprzed- ni i ten zabytek zachował się w postaci dwóch fragmentów o długości ok. 22 i 27 cm. Szerokość paska wynosi 1,7 cm. Jego brzegi ponaznaczane są drobnymi nacięciami będącymi śladami po szyciu, środek natomiast dekorują umieszczone blisko siebie regularne dziurki. Znalezisko podobnego paska pochodzi ze Szlezewiku¹¹³.

3.2.B. SPRZĄCZKI

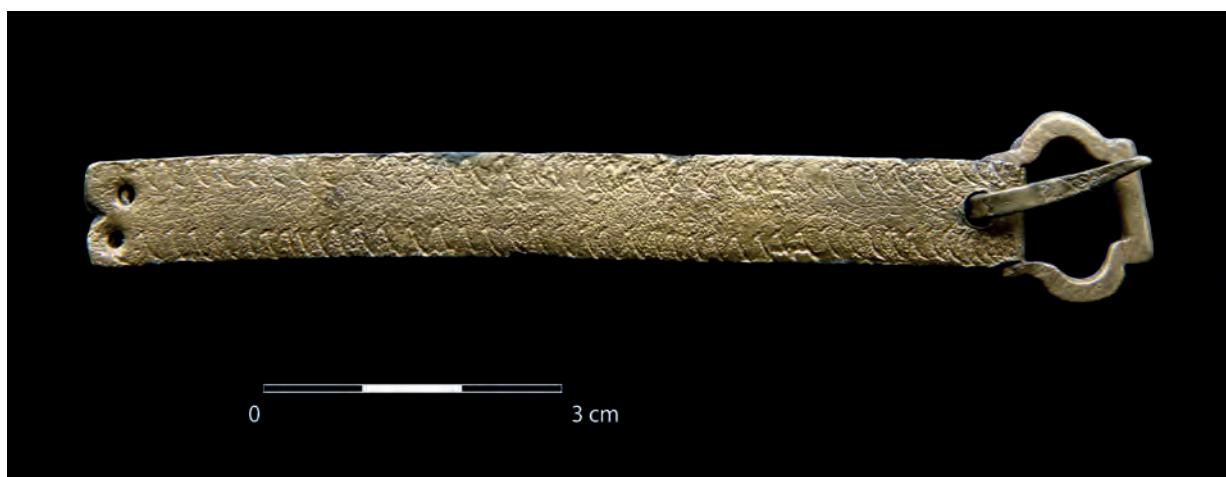
W Elblągu odkryto 42 różnorodne sprzączki datowane na średniowiecze¹¹⁴. Zabytki te można podzielić ze względu na kształt i surowiec, z któ- rego zostały wykonane. Ze względu na materiał wyróżnić można sprzączki z metali kolorowych, żelazne oraz zrobione z poroża.

Sprzączki odlewane z metali kolorowych, czyli w praktyce głównie ze stopów miedzi,

¹¹² Egan, Pritchard 2002, 37-40.

¹¹³ Schnack 1998, 54. abb.27.1.

¹¹⁴ Nie licząc sprzączek do ostróg.

Ryc. 102. Sprzączka ze skuwką nr kat. IV.44. Fot. A. Rybarczyk.

przedstawiają większą różnorodność kształtów, są delikatniejsze i sprawiają zdecydowanie miłsze dla oka wrażenie, niż sprzączki żelazne. Takie wyroby były chętnie stosowane do pasów będących uzupełnieniem stroju. Kute sprzączki żelazne odznaczały się natomiast większą wytrzymałością i były szeroko stosowane w rzędzie końskim i wyposażeniu o charakterze militarnym, choć oczywiście miały swoje miejsce również w ubiorze cywilnym. Nie można zatem wykorzystywać kryterium surowcowego jako pewnego indykatora odzieżowego wykorzystania danej sprzączki. Cechą, którą bierze się pod uwagę określając przeznaczenie sprzączek jest często ich rozmiar. W opracowaniu materiałów londyńskich jako stanowiące część uprzęży końskiej zaklasyfikowano sprzączki przeznaczone dla pasków o szerokości wynoszącej co najmniej 5 cm¹¹⁵. Dla porównania jako minimalną szerokość taśmy nośnej pasa mieczowego przyjmuje się w polskiej literaturze przedmiotu za Krzysztofem Wachowskim trzy centymetry¹¹⁶. Oczywiście kryteria te są umowne i należy traktować je tylko orientacyjnie, pamiętając zarówno o istnieniu szerokich pasów w stroju cywilnym, jak i o możliwości wykorzystania małych sprzączek w uzbrojeniu ochronnym, na przykład przy paskach mocujących poszczególne części pancerza.

W materiale elbląskim wyróżniono dwanaście luźno odkrytych sprzączek ze stopów miedzi, i jeszcze jedną stanowiącą integralną część pasa nr kat. IV.9. Większość z tych znalezisk (dokładnie osiem sztuk) została wydatowana na XIII wiek, lub przełom tego i następnego stulecia.

Najstarszym znaleziskiem jest sprzączka nr kat. IV.44 (ryc. 102), której chronologię określono na 1 połowę XIII wieku. Ma ona owalną ramę o wymiarach 2 x 1 cm. Sprzączka jest zaopatrzona w długą skuwkę, wykonaną z mosiężnej blachy, na której wierzchu widoczne jest zdobienie w postaci rytych zygzaków biegnących wzdłuż brzegów przedmiotu. Zakończona jest wycięciem w kształcie dwóch półkoli. Wymiary skuwki to 9,1 x 1 cm.

Zbliżony kształt do wyżej opisanej, ma też kolejna sprzączka (nr kat. IV.50, ryc. 103), również o podobnym, dość wczesnym datowaniu, określonym na połowę XIII stulecia. Pomimo pewnej zbieżności formy, sprzączka nie jest jednak identyczna, różni się rozmiarem, profilowaniem i dekoracyjnymi nacięciami zdobiącymi pogubioną część ramy, na której opiera się kolec. Wymiary omawianego zabytku to 4 x 2,3 cm, sprzączka jest odpowiednia do pasa o szerokości nie większej niż 3,1 cm.

Kolejny zabytek (nr kat. IV.54, ryc. 104) charakteryzuje się dużymi wymiarami (6,5 x 3,1 cm) i interesującym kształtem. Sprzączka, którą również można zaliczyć do szerokiej grupy sprzączek owalnych, ma wyraźnie wyodrębnione miejsce na kolec i faliste wycięcie z drugiej strony

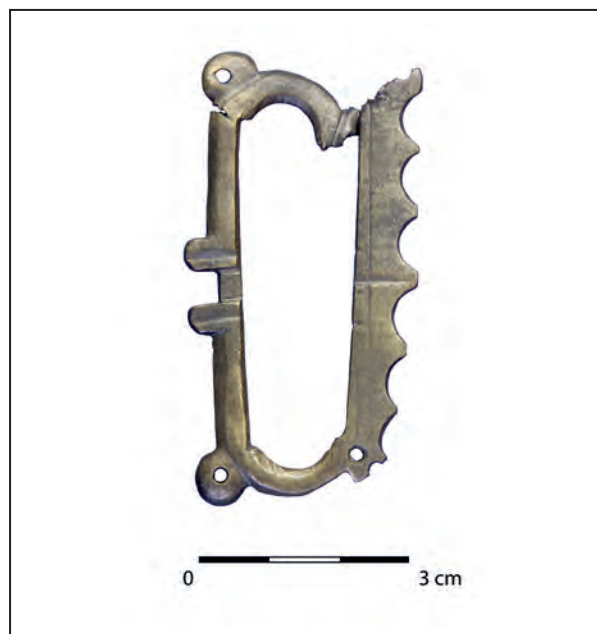
¹¹⁵ Egan 2004, 55.

¹¹⁶ Wachowski 1984, 30; Ławrynowicz 2005, 347.

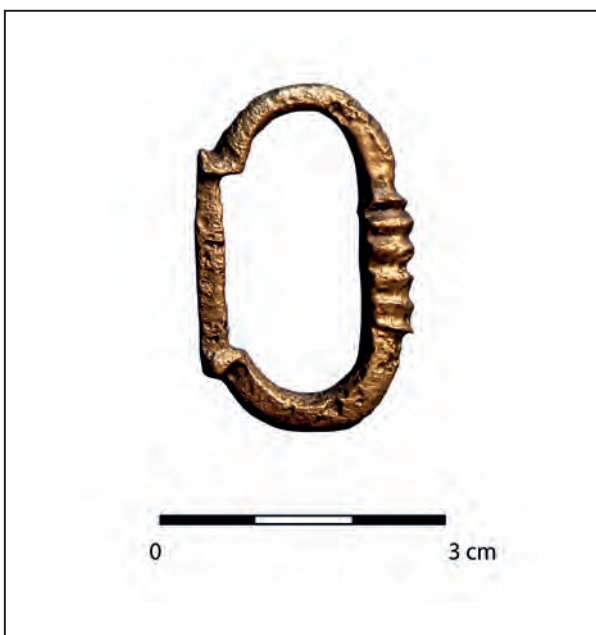

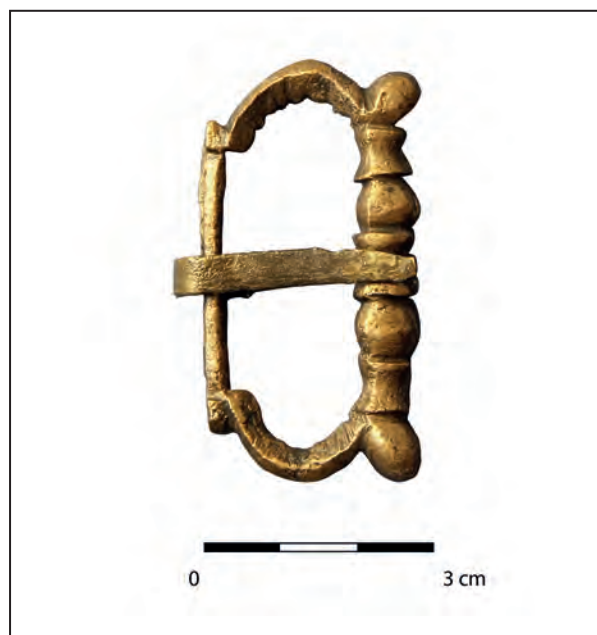
Ryc. 103. Sprzączka nr kat. IV.50. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 104. Sprzączka nr kat. IV.54. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 105. Sprzączka nr kat. IV.38. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 106. Sprzączka nr kat. IV.37. Fot. A. Rybarczyk.

ramy. W narożnikach ramy widoczne są cztery otwory. Według Ingo Heindla sprzączki tego rodzaju tworzą jedną z podgrup w szerokiej kategorii sprzączek profilowanych¹¹⁷. Egzemplarze analogiczne do elbląskiego odkryto w Höxter¹¹⁸

i Dornburgu¹¹⁹ na terenie Niemiec, kolejne podobne pochodzą np. z Wrocławia¹²⁰, Tumu pod Łęczycą¹²¹ i Wlenia¹²².

¹¹⁷ Heindel 1990, 25.

¹¹⁸ Krabath 2001, 497, 676, taf.22.9.

¹¹⁹ Heindel 1990, 66, 96 taf. 8.247.

¹²⁰ Wachowski 2010b, 242 ryc.167.149, 243.

¹²¹ Abramowicz 1955, 340, 137.b.; Poklewski-Koziell 3003, 64.; Stasiak, Grygiel 2014, 355, 398. ryc. 219.7.

¹²² Wachowski 1995, 248.

Ryc. 107. Sprzączka nr kat. IV.31. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 108. Sprzączka nr kat. IV.48. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 109. Sprzączka nr kat. IV.30. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 110. Sprzączka nr kat. IV.27. Fot. A. Rybarczyk.

Następne trzy sprzączki, także mają owalną formę, dwie z nich są profilowane, jedna natomiast gładka.

Sprzączka nr kat. IV.38 (ryc. 105) mierzy 3,7 x 2,4 cm, a jej ramę zdobi proste żebrowanie, umieszczone w miejscu oparcia kolca. Podobne sprzączki odkryto np. w Bytomiu¹²³ i Iglawie¹²⁴.

Dużo bardziej dekoracyjna jest duża sprzączka nr kat. IV.37 (ryc. 106), o mocno profilowanej ramie. Wymiary zabytku to 5,6 x 2,9 cm. Podobną formę posiadają zabytki z Frankfurtu i Wartenberga¹²⁵.

¹²³ Wachowski 1995, 248.

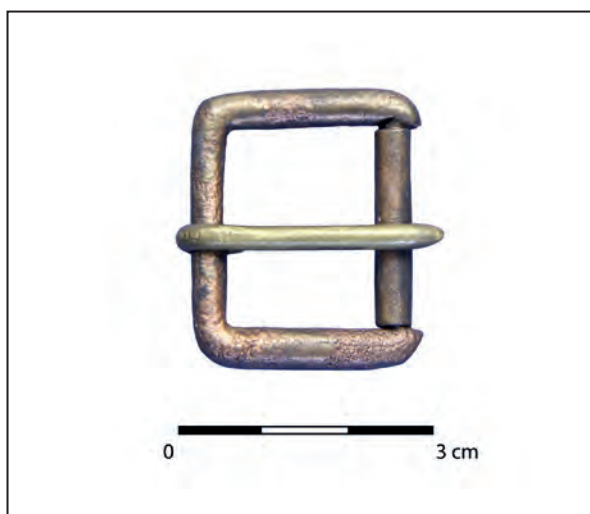
¹²⁴ Mazáčová 2012, 90, 116.

¹²⁵ Fingerlin 1971, 68.

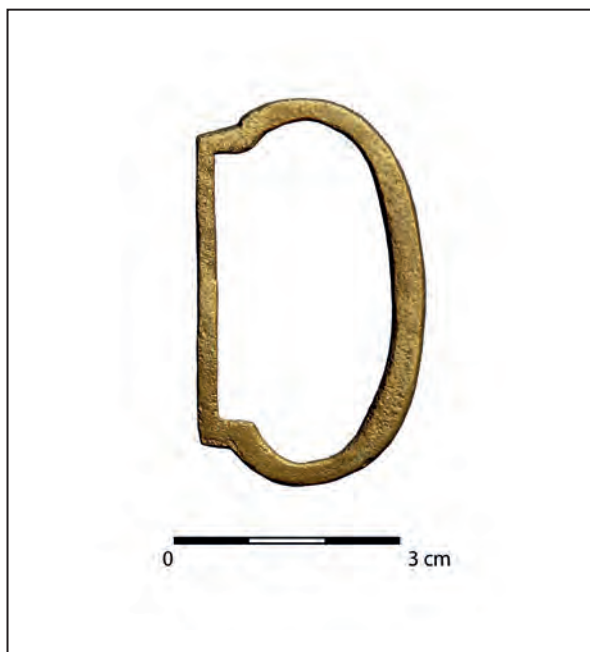
Gładka sprzączka nr kat. IV.31 (ryc. 107) zaopatrzona jest w wyciętą z grubej blachy skuwkę. Skuwka ta, mocowana do paska za pomocą pojedynczego nitu, nie posiada żadnych wzorów zdobiących jej powierzchnię, jedyną ozdobą jest tu kunsztowne ażurowe wycięcie końcówki. Wymiary sprzączki wynoszą 2,4 x 1,8 cm, wymiary skuwki natomiast 2,9 x 1,6 cm.

Interesującą konstrukcję ma kolejny zabytek, datowany na 4 ćwierć XIII w. o nr kat. IV.48 (ryc.108), będący sprzączką z okrągłą, zdobioną nieregularnymi nacięciami ramą i trapezowatym uchem. Wymiary przedmiotu to 2,9 x 3,6 cm.

Z końca XIII wieku pochodzi też brązowa sprzączka nr kat. IV.30 (ryc. 109), o wymiarach

Ryc. 111. Sprzączka nr kat. IV.59. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 112. Sprzączka nr kat. IV.61. Fot. A. Rybarczyk.

3,5 na 3,5 cm. Sprzączka, której kształt można określić jako trapezowaty z owalnym frontem zaopatrzona jest w dwie małe wypustki umieszczone pojedynczo na górnej i dolnej części ramy, oraz kilka delikatnych poziomych żłobień w miejscu oparcia kolca. Sam kolec również zdobi wypustka. Zbliżony kształt, (prostokątny z owalnym frontem) ma sprzączka nr kat. IV.27 (ryc. 110), o wymiarach 3,8 x 3,2 cm. Znaleźisko to pochodzi z hałdy, nie posiada więc datowania wynikającego z kontekstu archeologicznego, ale niewątpliwie jest

ono średniowieczne. W materiale elbląskim znaleźć można jeszcze jedną sprzączkę podobną do dwóch uprzednio tu opisanych, jest to fragmentarycznie zachowany zabytek nr kat. IV.51. Niestety nie mogłam się zapoznać z tym przedmiotem bezpośrednio, nie mogę więc podać, z jakiego surowca został on wykonany. Wymiary sprzączki to 2,8 x 3,2 cm. Jej datowanie jest późniejsze niż zabytku nr kat. IV.30, i zostało określone na XIV – XV wiek. Sprzączkę, analogiczną do powyżej opisanych, odkryto w Gdańsku, podczas badań prowadzonych na Wyspie Spichrzów¹²⁶.

Kolejne mosiężne sprzączki mają już późniejsze datowanie, przeważnie jest to XV wiek. Jedyne chronologia zabytku nr kat. IV.59 (ryc. 111), czyli prostokątnej sprzączki z tulejką o wymiarach 3,3 x 2,5 cm została określona na XIV wiek. Podobna sprzączka, o zbliżonym datowaniu, obejmującym drugą połowę XIV stulecia została odkryta w Londynie¹²⁷.

Sprzączka nr kat. IV.61 (ryc. 112) reprezentuje grupę sprzączek owalnych, a jej powierzchnia nie jest dekorowana. Wymiary zabytku to 5,4 x 3,1 cm.

Sprzączka o numerze katalogowym IV.62 (ryc. 113) o podwójnej D-kształtnej ramie, określanej też mianem ósemkowej, ma niewielkie rozmiary (1,8 x 3 cm) i zaopatrzona jest w blaszaną skuwkę o długości 2,1 i szerokości 0,8 cm, z jednym nitom o dużej, płaskiej główce. Sprzączki tego rodzaju często występują przy butach i patynkach (jednak w takim wypadku nie posiadają obecnej w opisywanym zabytku skuwki), choć mogły też z powodzeniem służyć do innych celów odzieżowych. Analogie dla opisywanej sprzączki można odnaleźć wśród znalezisk londyńskich¹²⁸.

Co ciekawe, wśród metalowych sprzączek z Elbląga brakuje bardzo popularnej przez całe średniowiecze formy sprzączki o okrągłej ramie. Kształt ten posiadają za to trzy sprzączki wykonane z poroża. Pierwsza z nich została odkryta przy pasie nr IV.18 i już została opisana wcześniej. Kolejna sprzączka tego rodzaju to zabytek

¹²⁶ Trawicka 2010, 114 ryc.15.2013, 115.

¹²⁷ Egan, Pritchard 2002, 3, 95.

¹²⁸ Egan, Pritchard 2002, 87-89.

Ryc. 113. Sprzączka nr kat. IV.62. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 114. Sprzączka nr kat. IV.47. Fot. A. Rybarczyk.

nr kat. IV.47 (ryc. 114) datowany na lata pięćdziesiąte-siedemdziesiąte XIII wieku. Sprzączka ma średnicę zewnętrzną 4,4 cm, a wewnętrzną 2,6 cm. Kolec sprzączki wykonano z żelaza. Ostatnia sprzączka tego typu (nr kat. IV. 36), datowana na XIV wiek została znaleziona bez kolca. Jej średnica to 4,2 cm.

Bardzo licznie reprezentowane w materiale elbląskim są kute sprzączki żelazne, można wymienić dwadzieścia jeden tego rodzaju zabytków.

Najliczniej reprezentowana jest tu grupa sprzączek D-kształtnych, licząca dziewięć zabytków. Prawie wszystkie datowane są na XIII wiek, za wyjątkiem dwóch egzemplarzy, datowanych na XIV i XIV – XV wiek. Największa z nich ma wymiary 4 x 7,3 cm najmniejsza natomiast 4,5 x 3,3 cm, mamy więc do czynienia ze sprzączkami dużymi i średniej wielkości. Sprzączki te właściwie nie posiadają dekoracji, na pięciu z nich można tylko zauważyć wyodrębnione miejsce na kolec, w jednym przypadku (nr kat. IV.49, ryc. 115b) jest ono dodatkowo zaakcentowane poziomymi liniami rytymi. W tym samym zabytku można zaobserwować też umieszczone na kolcu żeberko. Ślady jego występowania są widoczne także na kolcu sprzączki nr kat. IV.39 (ryc. 115c).

Druga pod względem liczności jest, obejmująca sześć egzemplarzy, grupa sprzączek prostokątnych, występujących przez cały badany okres.

Sprzączki te można określić mianem masywnych, najmniejsza z nich mierzy 4,5 x 5,5 cm, największa zaś 7,1 x 5,7. Opisywane prostokątne sprzączki można zróżnicować pod względem konstrukcji. Cztery egzemplarze posiadają konstrukcję dwudzielną, w której jedno z ramion ramy jest ruchome. Masywne dwudzielne sprzączki żelazne znane są także ze stanowisk takich jak na przykład Gdańsk¹²⁹, Opole¹³⁰, Wrocław¹³¹ i Londyn¹³².

Tylko trzy spośród żelaznych sprzączek mają kształt owalny. Najstarsza z nich (nr kat. IV.65, ryc. 115k) pochodzi pierwszej połowy XIII wieku i jest bardzo duża, jej wymiary to 6,9 x 2,8 cm. Sprzączka ta musiała być połączona z szerokim pasem. Jej cechą charakterystyczną są dwa kolce. Bardzo podobnie przedstawia się datowany na pierwszą połowę XIV wieku zabytek nr kat. IV.43. W tym przypadku zachował się tylko jeden kolec, jednak zbliżony kształt i rozmiar (6,7 x 2,5 cm) sugerują, że pierwotnie i ta sprzączka była zaopatrzona w dwa kolce. Ponieważ nie mogłam obejrzeć tej sprzączki bezpośrednio, nie mogę powiedzieć z jakiego surowca została ona wykonana, być może było to również żelazo.

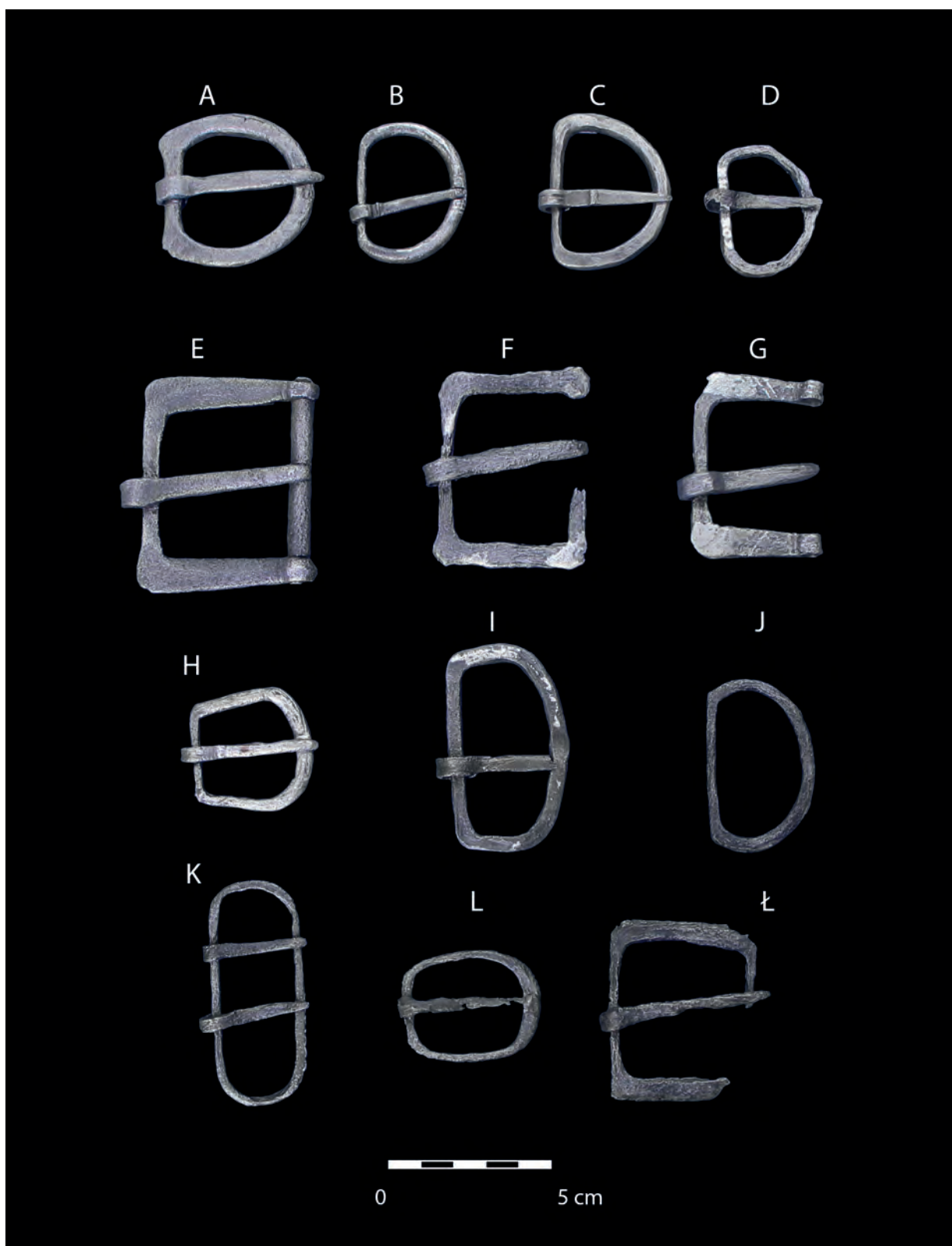
¹²⁹ Jażdżewski, Chmielewski 1952, 66, tab. 53.d.

¹³⁰ Wachowski 1984, 21-23.

¹³¹ Kaźmierczyk 1970, 113.

¹³² Egan, Pritchard 2002, 95.

Ryc. 115. Sprzączki żelazne, wybór. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 116. Sprzączka nr kat. IV.67. Fot. A. Rybarczyk.

Kolejna żelazna owalna sprzączka (nr kat. IV.33), datowana na drugą połowę XIII wieku jest raczej nieduża, mierzy 3,5 x 4,2 cm. Trzecia, datowana na XIII – XIV wiek (nr kat. IV.63), zachowała się bez kolca i charakteryzuje się średnimi wymiarami wynoszącymi 4,4 x 3,1 cm.

Wśród sprzączek żelaznych wyróżnić można też duży (8,7 x 6,4 cm) egzemplarz o ramie prostokątnej z owalnym frontem, pochodzący z XIII wieku (nr kat. IV.55). Owalny front posiada też trapezowata sprzączka z lat siedemdziesiątych–osiemdziesiątych trzynastego wieku (ryc. 115h, nr kat. IV.35). Przedmiot ten liczy 3,8 x 3,7 cm i charakteryzuje się śladem żeberka na kolcu.

Ostatnia z żelaznych sprzączek (nr kat. IV.67, ryc. 116) jest bardzo masywna, jej wymiary to 7,9 x 5,7 cm. Ze względu na formę, można ją określić, idąc z G. Eganem¹³³, jako T-kształtną. Jej chronologię określono na pierwszą połowę XIII wieku. Zbliżony kształt reprezentuje także datowany na XV wiek zabytek nr kat. IV.60. Niestety, sprzączka ta jest mi znana tylko z książki inwentarzowej, jednak jej duże wymiary (6 x 7,5 cm) i analogie do innych znalezisk sugerują, że i ten przedmiot wykonano z żelaza.

Odkryte w Londynie sprzączki tego typu zostały uznane za elementy oporządzenia jeździeckiego, zarówno ze względu na rozmiar, jak i kształt pozwalający na łączenie ze sobą pasów o różnej szerokości¹³⁴. Znaleziska tego typu sprzączek miały miejsce także na Morawach – w ruinach zamku Rokštejn oraz opuszczonej wsi z twierdzą Konůvky¹³⁵. Kolejną analogią dla znalezisk elbląskich może być datowana na przełom XIII i XIV wieku sprzączka pochodząca z grodziska na górze Biśnik w Strzegowej¹³⁶.

Wynikająca z niemożności obejrzenia opisywanego materiału przeszkoda w choćby przybliżonym określeniu surowca, z którego wykonano zabytki, występuje także w przypadku kilku dalszych sprzączek. Dwie z nich (nr kat. IV.58 i IV.40) charakteryzują się większymi rozmiarami i D-kształtną formą. Ostatnia spośród sprzączek, do których nie mogłam dotrzeć w Muzeum, nie zachowała się w całości, co utrudnia rozpoznanie jej pierwotnego kształtu (nr kat. IV.57). Może to być pozostałość owalnej sprzączki z uchem, morfologicznie odpowiadająca wyróżnionemu przez I. Fingerlin typowi datowanych na pierwszą połowę XIII wieku sprzączek *Limoges*, lub charakterystycznej dla schyłku średniowiecza sprzączki o podwójnej owalnej ramie¹³⁷. Warstwę, z której wydobyto zabytek, wydatowano na XIII wiek, co może wskazywać na słuszność pierwszego przypuszczenia, choć oczywiście ostateczne wnioski należałoby wyciągnąć dopiero po bezpośrednim zbadaniu zabytku. Zachowane wymiary przedmiotu to 5,2 x 3,8 cm.

Wyjątkowym przedmiotem w prezentowanym zbiorze jest datowana na lata osiemdziesiąte XIII w. sprzączka nr kat. IV.28. (ryc. 117). Reprezentuje ona dość nietypowe, bo pozbawione kolca rozwiązanie konstrukcyjne, w którym połączenie ze sobą dwóch części paska przebiegało na zasadzie zacisku i blokowania wypustki ruchomego języka pod okuciem zamocowanym na drugiej części pasa. Zapięcia tego typu znane są w literaturze

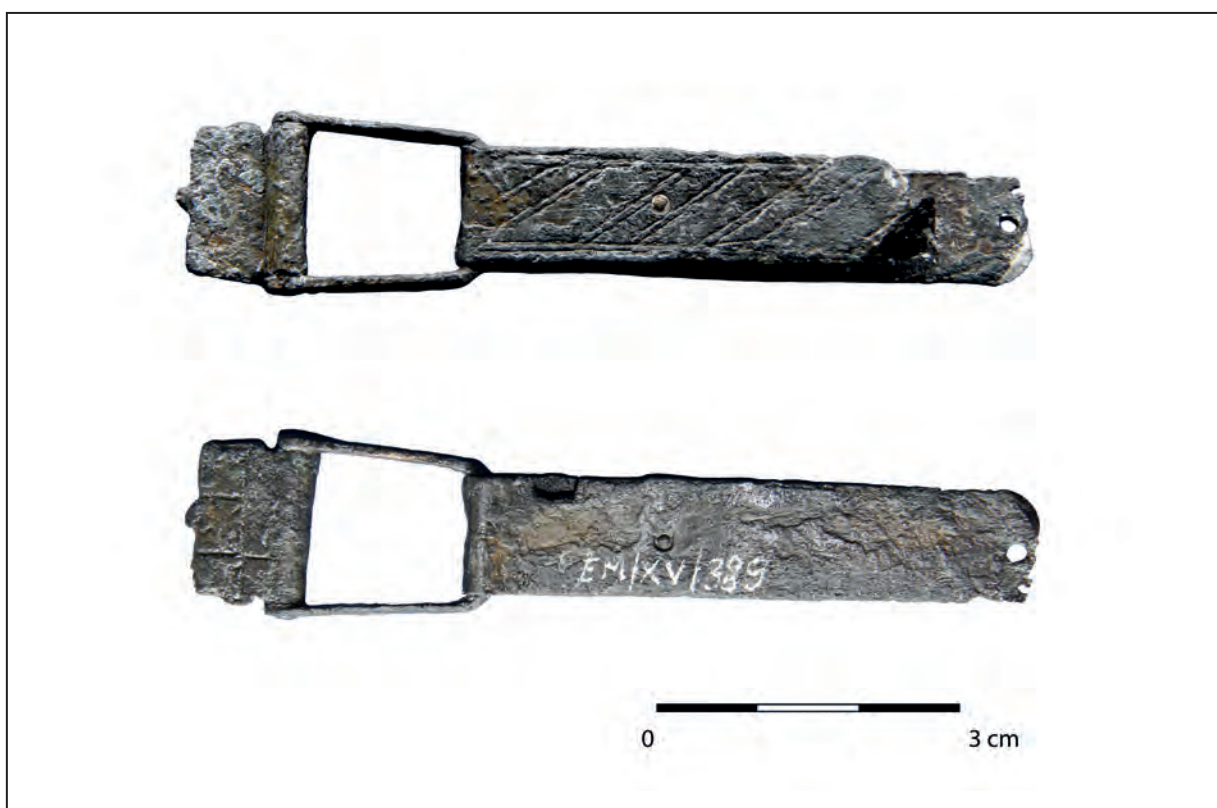
¹³⁴ Egan 2004, 59.

¹³⁵ Šlancarová 2018a, 476-480.

¹³⁶ Muzolf 1996, 121 ryc.7.4.

¹³⁷ Fingerlin 1971, 36-42, 177-190, 218, abb. 336.

¹³³ Egan 2004, 59.

Ryc. 117. Sprzączka nr kat. IV.28, przód i tył. Fot. A. Rybarczyk.

jako sprzączki zapadkowe¹³⁸. Przedmiot składa się konstrukcyjnie z trzech części: wyciętej z blachy skuwki długości 5,7 cm i szerokości 1,1 cm, ramki o wymiarach 2,2 x 1,8 cm oraz mierzącej 1,5 x 1,2 cm ruchomej blaszki zakończonej niewielką wypustką. Skuwka ozdobiona jest ukośne linie ryte, natomiast blaszkę służącą jako język ozdabia wzór kratki. Zapięcia tego typu przez długi czas nie były znane z terenów Polski, uległo to zmianie dopiero w ostatnim czasie za sprawą znalezisk z Wrocławia¹³⁹. Wiele przedmiotów tego typu odkryto także w Londynie¹⁴⁰.

3.2.C. SKUWKI

W materiale elbląskim można wyróżnić także kilka znalezisk samych skuwek do sprzączek.

Najlepiej zachowanym zabytkiem jest datowana na XIV – XV wiek, wykonana ze złożonej

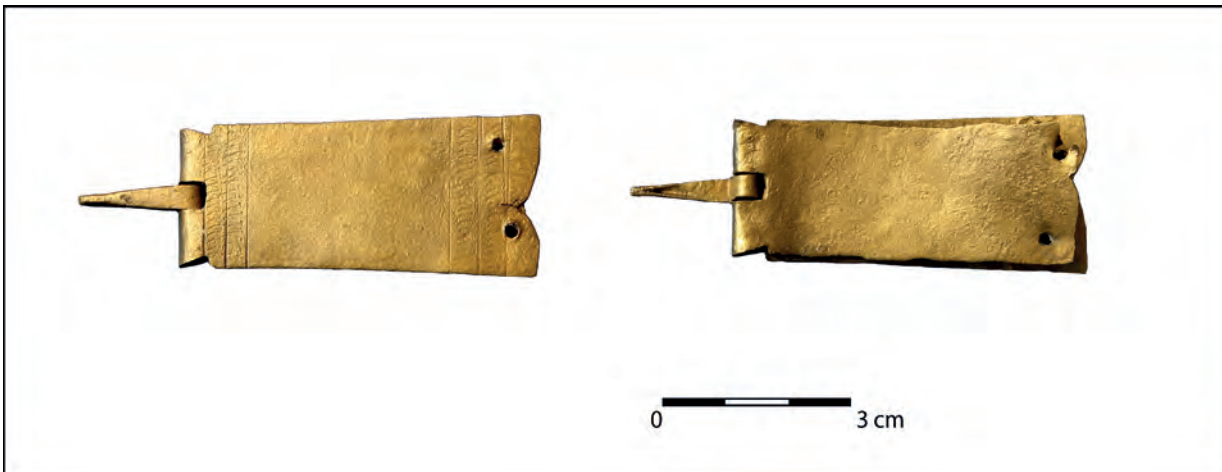
na pół mosiężnej blaszki, skuwka nr kat. IV.70 (ryc. 118). Przedmiot ma zbliżony do prostokąta, lekko rozszerzający się ku końcowi kształt, a jego brzeg zdobią dwa nierówne, półkolisty wycięcia. Skuwka ozdobiona jest ornamentem rytym w postaci zygzaków i linii prostych. Okucie było przymocowane do paska za pomocą dwóch nitów. Wymiary zabytku to 5,7 x 2,4 cm. W skuwce nadal tkwi kolec o długości ok. 2,2 cm, również wycięty z blachy i odpowiednio ukształtowany.

Kolejna skuwka (nr kat. IV.68, ryc. 119) również została wykonana z mosiężnej blachy, wyciętej w odpowiedni sposób i złożonej na pół. Krawędź skuwki jest dekoracyjnie zakończona ażurowym wycięciem, a jej powierzchnia wzdłuż brzegów i pośrodku zdobiona jest miejscami już nieczytelnym ornamentem rytym. Skuwka była mocowana za pomocą czterech nitów. Brak miejsca na kolec sugeruje, że była ona używana ze sprzączką z uchem. Wymiary skuwki to 5,7 cm długości i 2,2 cm szerokości, a jej datowanie określone zostało na XIV wiek.

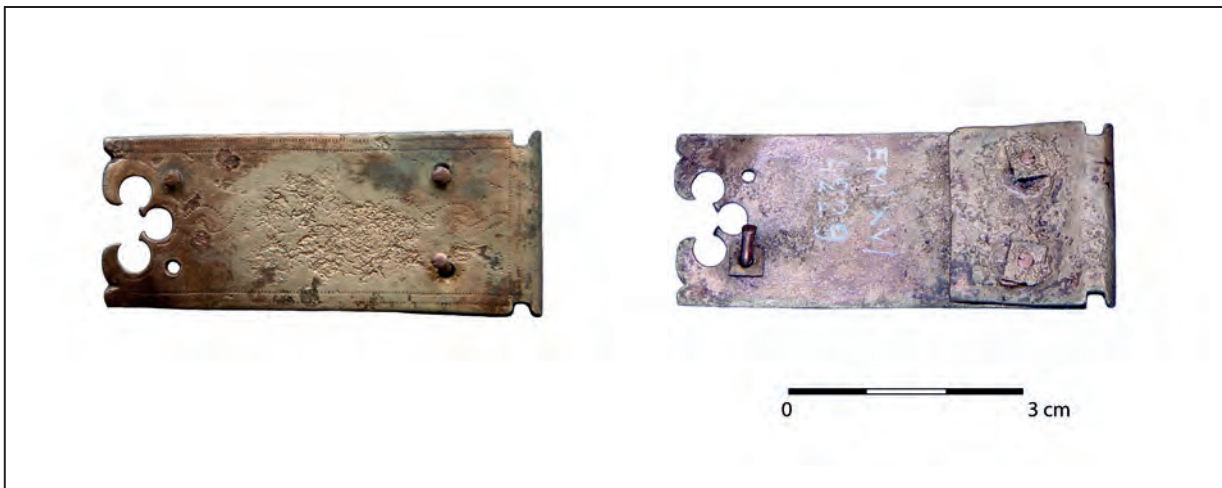
¹³⁸ Sawicki 2018, 912, 913 ryc. 831.

¹³⁹ Sawicki 2017; Sawicki 2018, 935, 936 ryc. 869, 870.

¹⁴⁰ Egan, Pritchard 2002, 116-120.

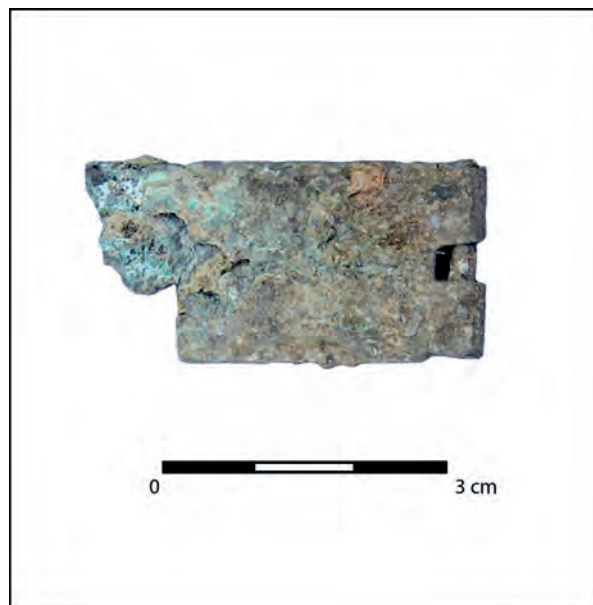
Ryc. 118. Skuwka nr kat. IV.70, przód i tył. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 119. Skuwka nr kat. IV.68, przód i tył. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 120. Skuwka nr kat. IV.71. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 121. Skuwka nr kat. IV.69. Fot. A. Rybarczyk.

Skuwka nr kat. IV.71 (ryc. 120), datowana na połowę XIII wieku, zachowała się w bardzo złym stanie. Wykonano ją, podobnie jak i poprzednio opisane ze złożonego na pół kawałka blachy, w tym przypadku najprawdopodobniej miedzianej. Przy krawędzi blaszki widoczne jest zdobienie w postaci wybijanych prostokątów i linii prostych. Okucie było mocowane na pięć nitów. Wymiary przedmiotu wynoszą 3,3 x 3 cm.

Ślady zniszczenia nosi też pochodząca z końca XIII wieku mosiężna skuwka nr kat. IV.69 (ryc. 121), w której nadal tkwi część ramy sprzączki. Skuwka mierzy 4,2 cm długości i 2,2 cm szerokości, niestety nie można wypowiedzieć się na temat jej ewentualnego zdobienia, nawet jeśli takowe istniało, to jego ślady zostały zatarte przez czas.

3.2.D. OKUCIA KOŃCA PASA

Okucia końca pasa były elementami pełniącymi wielorakie funkcje. Po pierwsze zabezpieczały skraj paska przed zniszczeniem, po wtóre ułatwiały przewlekanie go przez sprzączkę. Następnym ich zadaniem było obciążanie luźno opadającej końcówki pasa naddługiego, dzięki czemu lepiej się on układał. Duże znaczenie miał też oczywiście walor ozdobny tych okuć.

W Elblągu odkryto pięć tego rodzaju zabytków, nie licząc dwóch opisanych wcześniej, nadal znajdujących się przy paskach.

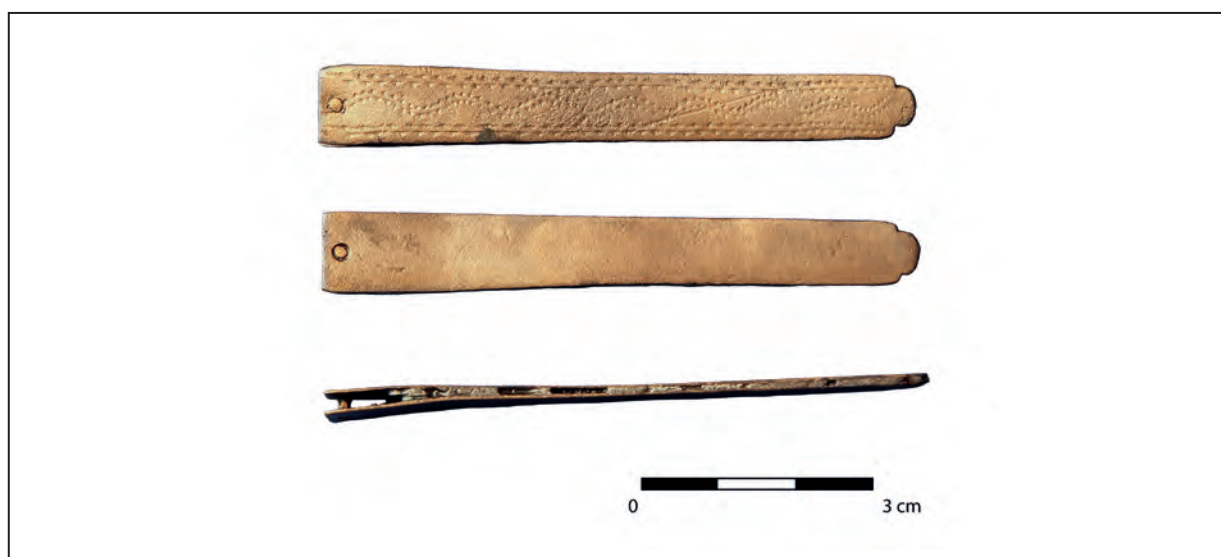
Najlepiej zachowanym znaleziskiem jest datowane na XV wiek okucie nr kat. IV.75 (ryc. 122). Przedmiot ten został wykonany z dwóch wyciętych z mosiężnej blachy osobnych części. Blaszki te zostały następnie połączone ze sobą za pomocą wypełnienia szarym metalowym spoiwem – cyną lub ołowiem. Okucie zostało przymocowane do paska pojedynczym nitem. Wymiary okucia to 7, 8 cm długości i od 0,8 cm u dołu do 1 cm na górze szerokości. Wierzchnią blaszkę ozdabia ornament stempelkowy, wzdłuż brzegów okucia przybiera on postać linii prostej utworzonej z niewielkich trójkątów zwróconych do siebie podstawami, pośrodku natomiast utworzonej w analogiczny sposób linii falistej.

Kolejne okucie (nr kat. IV.72, ryc. 123) zachowało się tylko fragmentarycznie; do naszych czasów dotrwała tylko dolna część przedmiotu z zakończeniem w kształcie stylizowanego liścia dębu. Okucie powstało, podobnie jak opisane powyżej, poprzez połączenie cynowym spoiwem dwóch mosiężnych blaszek. Powierzchnia okucia została ozdobiona liniami rytymi. Zachowane wymiary zabytku to 4 cm długości i maksymalnie 1 cm szerokości. Znalezisko nie ma dokładnego datowania archeologicznego, zostało ono określone ogólnie jako średniowieczne. Okucia końca pasa zakończone wycięciem w kształcie liścia znane są np. z wykopalisk we Wrocławiu¹⁴¹.

Z pochodzącego z lat sześćdziesiątych XIV wieku okucia nr kat. IV.73 (ryc. 124) zachowała się tylko spodnia blaszka końcówki pasa, wykonana w analogiczny sposób jak dwie uprzednio opisane. Po jednej stronie mosiężnej blaszki – tej, która była wewnętrzną stroną okucia, można zauważyć ślad po zwięzającym się pasku i po otaczającym go ciemnym spoiwie. Okucie było przymocowane przy użyciu dwóch nitów. Wymiary przedmiotu to 7,3 cm długości i 1,1 cm szerokości w najszerszym miejscu. Kończówka blaszki wycięta jest w dość nieregularny kształt, można jednak sądzić, iż podobnie jak poprzednim zabytku, jest to stylizowany liść.

Pod numerem katalogowym IV.77 (ryc. 125), kryją się dwie części kolejnego okucia końca pasa. Pochodzący z XIII wieku zabytek jest mocno skorodowany, można jednak powiedzieć kilka słów o jego konstrukcji. Podobnie jak pozostałe omawiane tutaj okucia, także i to składa się z dwóch osobnych, prawdopodobnie miedzianych blaszek, tym razem jednak do połączenia ich nie zastosowano spoiwa. Wydaje się, że blaszki były połączone ze sobą tylko za pomocą trzech nitów, którymi jednocześnie zamocowano je do paska. Wierzchnia strona okucia była zdobiona, w jednym miejscu widoczne są tworzące zygzak biegnące w poprzek okucia linie ryte. Po obu stronach zygzaka znajdują się linie pionowe. Wymiary opisywanych blaszek to 6,7 x 1,3 cm i 5 x 1,3 cm.

¹⁴¹ Sawicki 2017, 157-161.

Ryc. 122. Okucie nr kat. IV.75, przód, tył i bok. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 123. Okucie nr kat. IV.72. Fot. A. Rybarczyk.

Jedynym znanym z Elbląga okuciem końca pasa wykonanym za pomocą odlewu jest brązowy zabytek nr kat. IV.76 (ryc. 126). Jest ono dwuczęściowe, przednia część została odlana, tylną wykonano natomiast z blachy. Kształt okucia - z niewielkimi wypustkami bocznymi i większą środkową - nawiązuje do okuc pasów naddługiego z Czech, Śląska i Moraw, prezentowanych przez K. Wachowskiego jako przykłady zakończeń odpowiednich do noszenia wyłącznie wraz ze sprzączką o otwartej od góry ramie¹⁴². Okucie elbląskie nie rozszerza się jednak ponad szerokość paska, do którego było przymocowane i co za tym idzie, mogło być noszone wraz ze zwykłą sprzączką. Okucie było zamocowane do

paska za pomocą pojedynczego nitu. Zniszczenie powierzchni zabytku nie pozwala wypowiadać się z całą pewnością na temat jego zdobień. Jedyną dekoracją, jaką można obecnie zauważyć, są dwa ząbkowate nacięcia wykonane na krawędzi okucia. Długość okucia wynosi 4,3 a szerokość 1,3 cm.

Ostatnie zakończenie pasa nr kat. IV.74 (ryc. 127), datowane na XIV – XV wiek, wyróżnia się pod względem użytego materiału, zostało wykonane najprawdopodobniej z żelaza. Niestety i ten zabytek jest silnie skorodowany, co utrudnia ocenę jego sposobu wykonania. Wydaje się, że jak większość znanych z Elbląga okuc końca pasa, także i to powstało poprzez spojenie ze sobą dwóch osobnych blaszek. Było ono mocowane do paska za pomocą pojedynczego nitu. Niestety znaczne zniszczenie metalu nie pozwala stwierdzić, czy było ono w jakiś sposób zdobione. Wymiary zabytku to 7,5 x 1,9-0,8 cm.

Okucia końca pasa odkryte w Elblągu nie wyróżniają się spośród podobnych zabytków odkrywanych w innych miejscach w Europie. Ich konstrukcja w większości przypadków odpowiada typowi I.2 wyróżnionemu przez K. Wachowskiego na bazie klasyfikacji Ilse Fingerlin, czyli konstrukcji pseudoskrzynkowej, w której spodnia i wierzchnia blaszka okucia spójone są cynowym lutem. Zakończenie odlane z brązu, zaopatrzone od spodu w ciekłą blaszkę ma konstrukcję określoną w tym

¹⁴² Wachowski 1997, 187, 188 ryc 1.

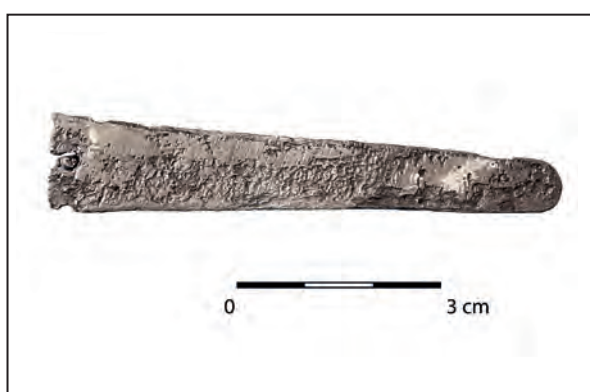
Ryc. 124. Okucie nr kat. IV.73, widok na stronę wewnętrzną. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 125. Okucie nr kat. IV.77. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 126. Okucie nr kat. IV.76. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 127. Zakończenie pasa nr kat. IV.74. Fot. A. Rybarczyk.

samym miejscu jako typ II, a zakończenie składające się z blaszek złączonych samymi nitami odpowiada charakterystyce typu III¹⁴³.

¹⁴³ Wachowski 1997, 190.

3.2.E. INNE OKUCIA PASA

Większość spośród odkrytych w Elblągu dekoracyjnych okuć została znaleziona wraz z paskami, do których były one przymocowane. Zabytki te zostały już opisane w części dotyczącej znalezisk pasków. Znaleziska luźnych okuć pasa są nieliczne.

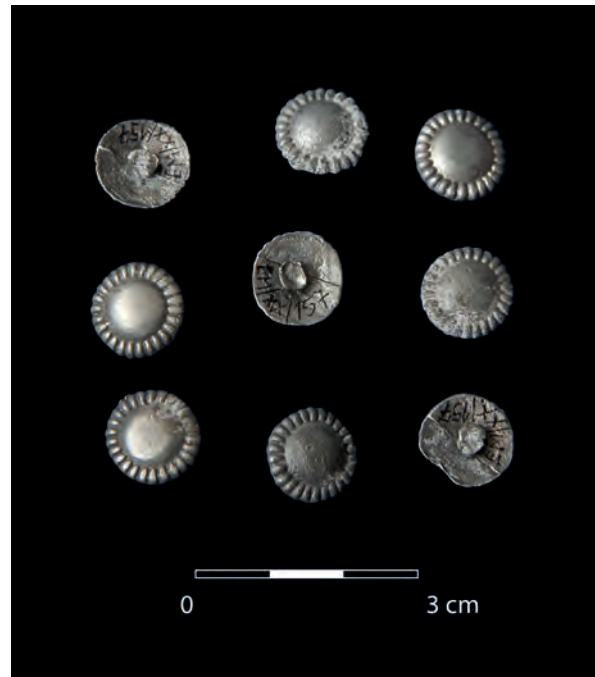
Pierwszym z nich jest zbiór dziewięciu cynowych okuć (nr kat. IV.79, ryc. 128), odkrytych w datowanym na XIII wiek pochówku z cmentarza przy kościele św. Mikołaja. Odlewane wraz z nitami okucia mają kształt tarczki otoczonej obramowaniem z kuleczek, a ich średnica wynosi 1,3 cm. Podobne okucia zdobią jeden z omówionych wcześniej pasków. Niestety, nie udało mi się uzyskać informacji na temat ułożenia tych okuć w grobie, co mogłoby być kluczowe

dla ostatecznej interpretacji znaleziska. Analogiczne okucia zostały odkryte także podczas badań grodziska w Tumie pod Łęczycą¹⁴⁴.

Następnym zabytkiem z opisywanej kategorii jest mosiężne, odlewane okucie w kształcie pręcika z kulistym zgrubieniem pośrodku (nr kat. IV.78, ryc. 129). Końcówki okucia są spłaszczone i posiadają dziurki, przez które przechodziły nity mocujące ozdobę. Okucie musiało być przymocowane do szerokiego pasa, o czym świadczą jego rozmiary – przedmiot ma 4,1 cm długości, średnica pręcika wynosi ok. 3 mm, a w miejscu zgrubienia dochodzi do 5 mm. Zabytek został wydatowany na XIV wiek.

Najbardziej dekoracyjnym ze wszystkich elbląskich okuć jest okucie nr kat. IV.81 (ryc. 130). Zostało ono wykonane z mosiężnej blaszki wyciętej na kształt koła mierzącego 4,9 cm średnicy. Powierzchnia blaszki została ozdobiona rytym monogramem – literą N. Okucie było pierwotnie przytwierdzone za pomocą trzech nitów. Zabytek pochodzi z warstwy datowanej na XV – XVI wiek, jednak (biorąc pod uwagę charakter zabytku) chronologia samego przedmiotu jest zapewne wcześniejsza i bardziej trafnym datowaniem będzie przełom XIV i XV wieku. Podobne okucie, udekorowane literą V znane jest z Darmstad w Niemczech¹⁴⁵. Opisywany przedmiot służył zapewne jako ozdoba pasa, warto jednak nadmienić, że dekoracyjne monogramy, zwykle o wymowie symbolicznej występowały także jako naszywki na odzież. Mogły to być zwykle cynowe plakietki¹⁴⁶, ale też przedmioty o pewnej wartości, dla przykładu we wrocławskich źródłach pisanych dokumentujących zastawy wspomniana jest *pożłacana litera N*¹⁴⁷.

Bardzo interesującym przedmiotem jest wydatowany na ostatnią ćwierć XIII wieku zabytek nr kat. IV.80 (ryc. 131). Na pierwszy rzut oka można sądzić, że mamy tu do czynienia z niewielką, profilowaną, trapezową miedzianą sprzączką z mosiężną skuwką. Szybko jednak da się zauważyć, że skuwka pozbawiona jest otworu na

Ryc. 128. Zabytek nr kat. IV.79. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 129. Okucie nr kat. IV.78. Fot. A. Rybarczyk.

przymocowanie kolca, bez którego sprzączka nie może pełnić swojej funkcji. Mamy więc tutaj do czynienia zapewne z okuciem przymocowanym do paska jako rodzaj zawieszki, do której można było przytraczać różne przedmioty. Wymiary samej zawieszki wynoszą 1,7 x 2,1 cm. Przymocowana do niej skuwka nie zachowała się w całości, jej obecna długość wynosi 1,4 cm a szerokość 0,8 cm. Na powierzchni skuwki widoczne jest zdobienie w postaci rytých nieregularnych zygzaków, a także ślady po dwóch nitach mocujących całość do paska. Zawieszka przypomina nieco te służące do podwieszania miecza (podobne okucie widzimy na rysunku przedstawiającym wybór

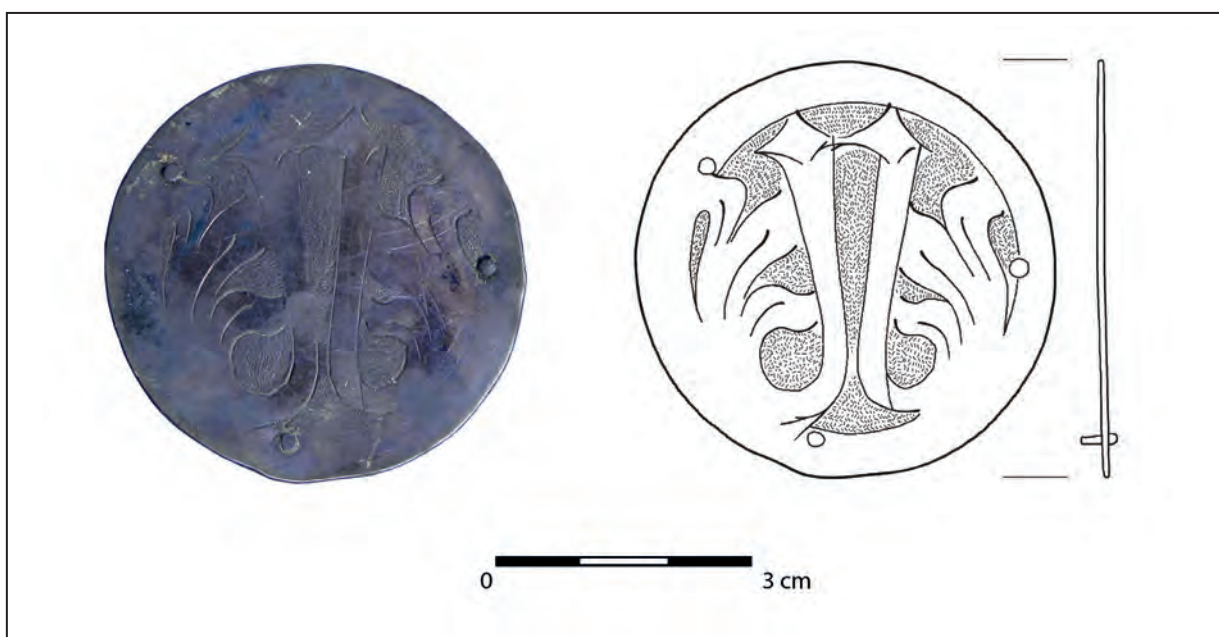
¹⁴⁴ Stasiak, Grygiel 2014, 359, 403 ryc. 224.2-3.

¹⁴⁵ Fingerlin 1971, 340.

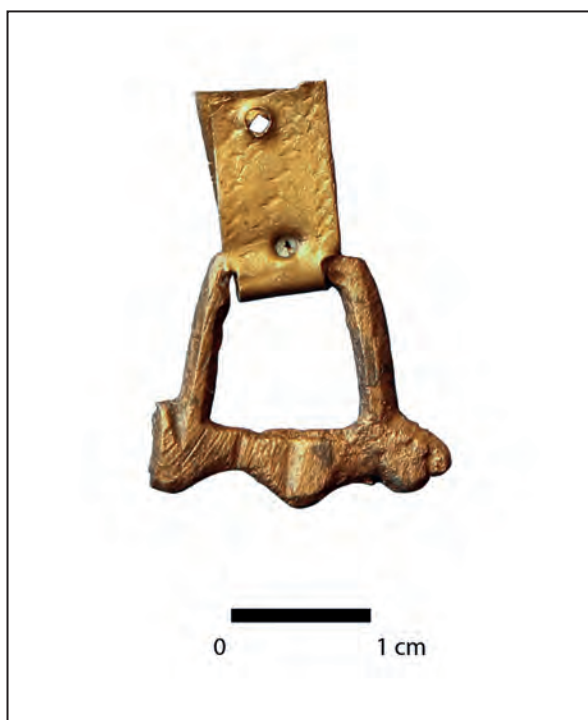
¹⁴⁶ Spencer 1998, 319-321.

¹⁴⁷ Goliński 2006, 95.

Ryc. 130. Okucie nr kat. IV.81. Fot. A. Rybarczyk, rys. E. Wtorkiewicz-Marosik.

Ryc. 131. Zabytek nr kat. IV.80. Fot. A. Rybarczyk.

raczej lekkich przedmiotów, takich jak na przykład tekstylna torebka. Metalowe okucia paska ułatwiające przytracanie do niego potrzebnych przedmiotów mogły przybierać różne formy. Ich różnorodność jest znana z zabytków sztuki, zachowanych pasów i zabytków archeologicznych¹⁴⁹. Zbliżona kształtem do omawianego egzemplarza elbląskiego, bo także trapezowata zawieszka jest przymocowana do wielokrotnie przytaczanego już w tej pracy, przechowywanego w Kopenhadze, jedwabnego, szerokiego kobiecego pasa zwanego tradycyjnie pasem Eryka Pomorskiego (ryc. 184). Zawieszka IV.80 nie jest jedynym znanym z Elbląga przykładem, okucia paska o takiej funkcji, przytracaniu przedmiotów zapewne służyło także opisane na początku tego rozdziału prostokątne okucie paska IV.18.

przedstawię ukazujących różne rozwiązania mocowania miecza u pasa, zamieszczonym przez I. Fingerlin¹⁴⁸) ale sądząc po bardzo małym rozmiarze zabytku służył on raczej do zawieszania

¹⁴⁸ Fingerlin 1971, 109 abb. 173.

¹⁴⁹ Egan, Pritchard 2002, 219-224; Sawicki 2018, 915-16, 957.

3.3. TORBY I MIESZKI

W średniowieczu w użyciu było wiele różnego typu toreb, sakiewek i kaletek. Większość z nich była niewielkimi wyrobami przeznaczonymi do przytraczenia do paska. Reprezentowały bardzo różne formy – od najprostszych, po bardzo zaawansowane konstrukcyjnie, były też wykonywane z różnych materiałów. Mogły być to zarówno wyroby skórzane jak i tekstylne, nierzadko też stosowano połączenie tych dwóch materiałów w jednym wyrobie. Większe torby, noszone na ramieniu, raczej nie wchodziły w skład codziennego odzienia, były natomiast używane w podróży i z tego względu w ikonografii średniowiecznej pojawiają się często na przedstawieniach ukazujących pielgrzymów. Wyrobem różnorodnych toreb skórzanych trudnili się kaletnicy i miechownicy, przy czym nie jest do końca jasne na czym polegała różnica w asortymencie obu cechów¹⁵⁰.

3.3.A. SAKIEWKI

Najprostszym i, jak się wydaje, także najstarszym wariantem średniowiecznych torebek były sakiewki. Są one jedną z najliczniej reprezentowanych w materiale elbląskim grup zabytków związanych ze strojem. Pełniły one funkcję dzisiejszych portfeli czy portmonetek, służąc przede wszystkim do przechowywania pieniędzy, choć oczywiście można było chować w nich także inne drobne przedmioty, które chciało się mieć pod ręką.

W trakcie badań wykopaliskowych prowadzonych w Elblągu udało się pozyskać kilkanaście średniowiecznych sakiewek. Najstarsze znalezisko pochodzi z XIII wieku, najmłodsze jest datowane ogólnie na wiek XIV. Duża część odkrytych sakiewek nosi ślady zdobienia dna, co może świadczyć o tym, że sakiewki te były noszone bezpośrednio przy pasku, a nie chowane w innej torbie. W tym przypadku ozdoby w postaci

frędzli i guzów mogłyby być po prostu niewygodne i zawadzać przy wyjmowaniu i wkładaniu sakiewki.

Wszystkie średniowieczne sakiewki elbląskie mają prostokątny kształt i zostały wykonane poprzez złożenie fragmentu skóry na pół i zszytych boków. Konstrukcja taka odpowiada typowi drugiemu w podziale zaproponowanym przez Beatę Wywrot-Wyszkowską. Typ pierwszy w tym zestawieniu to woreczki wykonane z fragmentu skóry ściągniętego rzemieniem poprowadzonym przez dziurki umieszczone dookoła wszystkich boków, trzeci natomiast stanowią sakiewki o konstrukcji wieloczęściowej¹⁵¹, jednak rozwiązania takie nie wystąpiły w średniowiecznym materiale elbląskim.

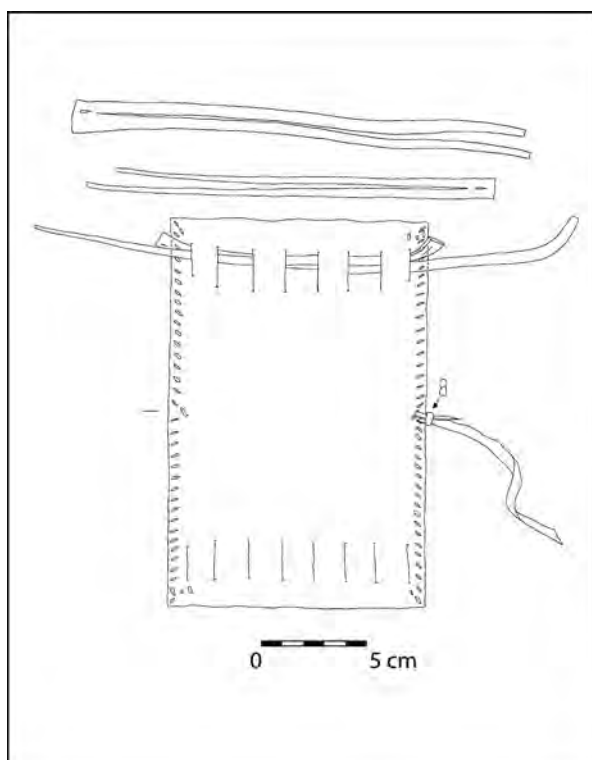
Na trzech (nr kat. V.4, V.19, V.16) zabytkach z Elbląga można zauważyć ślady po szwie biegnącym pionowo pośrodku sakiewki. Należy sądzić, że był to szew pozwalający na podział sakiewki na dwie komory. Na ich podstawie typologię Beaty Wywrot-Wyszkowskiej można rozszerzyć, różniąc sakiewki typu drugiego na jedno- i dwukomorowe (odpowiednio 2a i 2b). Podział wnętrza sakiewek miał znaczenie praktyczne, pozwalając oddzielić od siebie np. różne monety. Jeśli weźmie się pod uwagę możliwość zastosowania w tych sakiewkach nie zachowanych do dzisiaj płóciennych podszewek, to liczba możliwych do osiągnięcia podziałów w sakiewce może wzrosnąć nawet do pięciu – jednej głównej komory i czterech dodatkowych kieszonek, powstałych między skórą a podszewką. Wydaje się że, tego typu rozwiązania mogły być szczególnie pożądane przez kupców działających na szerokim rynku międzynarodowym. Opisane tu zabytki mają datowanie oznaczone na XIII – XIV wiek. Z późniejszego okresu, odpowiadającemu schyłkowi średniowiecza i z nowożytności znane są sakiewki pełniące podobną funkcję, posiadające jeszcze bardziej skomplikowaną konstrukcję. Składają się one z głównego dużego mieszka oraz przyszytego do niego dookoła szeregu kieszonek lub mniejszych mieszków¹⁵².

Niestety, większość sakiewek elbląskich zachowała się bez pozwalających zawiązywać sakiewkę

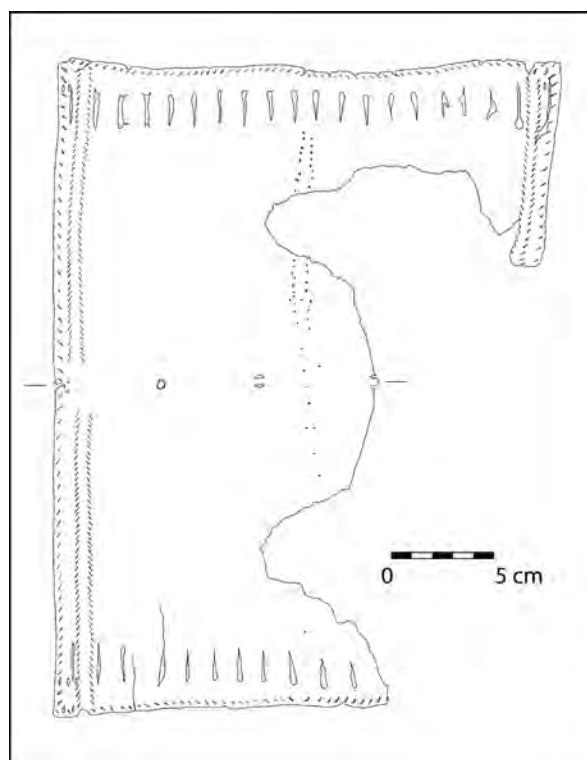
¹⁵⁰ Turnau 1975, 137, 147.

¹⁵¹ Wywrot 1996, 277.

¹⁵² Goubitz 2009, 75-78.

Ryc. 132. Sakiewka nr kat. V.10. Rys. E. Wtorkiewicz-Marosik.

Ryc. 133. Sakiewka nr kat. V.19. Rys. E. Wtorkiewicz-Marosik.

rzemieni, sznurowanie dotrwało do naszych czasów jedynie w kilku egzemplarzach. Na tej podstawie można stwierdzić, że stosowane rozwiązanie nie odbiegało od znanego z innych znalezisk. Przez podłużne otwory umieszczone wokół otworu wlotowego sakiewki przewlekano dwa, rozcięte niemal do końca skórzane paski. Nierozcięte końcówki były przyszywane do sakiewki, rozcięte zaś tworzyły rzemienie, którymi zaciskano wlot sakiewki i zawiązywano. We wszystkich sakiewkach elbląskich występuje tylko jeden rząd otworów do przeciągania rzemienia zamykającego sakiewkę. Rozwiązanie takie występuje także w większości zabytków pochodzących z innych stanowisk. O tym, że w średniowieczu stosowano także drugi sposób, polegający na przewlekaniu rzemieni przez dwa równoległe rzędy otworów, dowiadujemy się na podstawie nielicznych znalezisk. Przykładem jest pochodząca z XV w. sakiewka z tego rodzaju zamknięciem odkryta w Dordrechcie¹⁵³. Warto jednak zauważyć, że w przytoczonym zabytku

otwórki nie są występującymi powszechnie pionowymi nacięciami, ale dziurkami. Prawdopodobnie w tym wypadku, zamiast rzemieni, użyto jakiegoś rodzaju sznurka, więc być może z tego wynika różnica w konstrukcji wiązania woreczka.

Zbiór odkrytych w Elblągu sakiewek pozwala poszerzyć naszą wiedzę na temat zdobień tych przedmiotów. Sporą popularnością cieszyły się sakiewki z ozdobioną dolną partią. Na podstawie zachowanych przykładów można powiedzieć, że elementem dekoracyjnym były tworzone przez odpowiednio splecione rzemienie ozdobne guzy lub zwisające paski skóry. Szczególnie interesująca jest sakiewka nr kat. V.4 (ryc. 134), przy której zachowało się pięć ozdobnych skórzanych guzów. Mają one średnicę około 1 cm i zostały wykonane z wąskich pasków skóry splecionych w tzw. węzeł turecki (lub podobnie wyglądający węzeł zwany galką bosmańską). Pierwotnie sakiewka była zapewne ozdobiona 12 tego rodzaju zdobiami, nie można tego stwierdzić dokładnie ze względu na zniszczenie środkowej części przedmiotu. Podobny, lecz mniejszy ozdobny węzeł, można

¹⁵³ Goubitz 2009, 64, fig. 108.

Ryc. 134. Sakiewka nr kat. V.4. Fot. A.Rybarczyk.

Ryc. 135. Sakiewka nr kat. V.13. Fot. P. Szmaglińska.

zauważyć na zachowanej w dwóch fragmentach sakiewce nr kat. V.8. Warto zauważyć, że tego

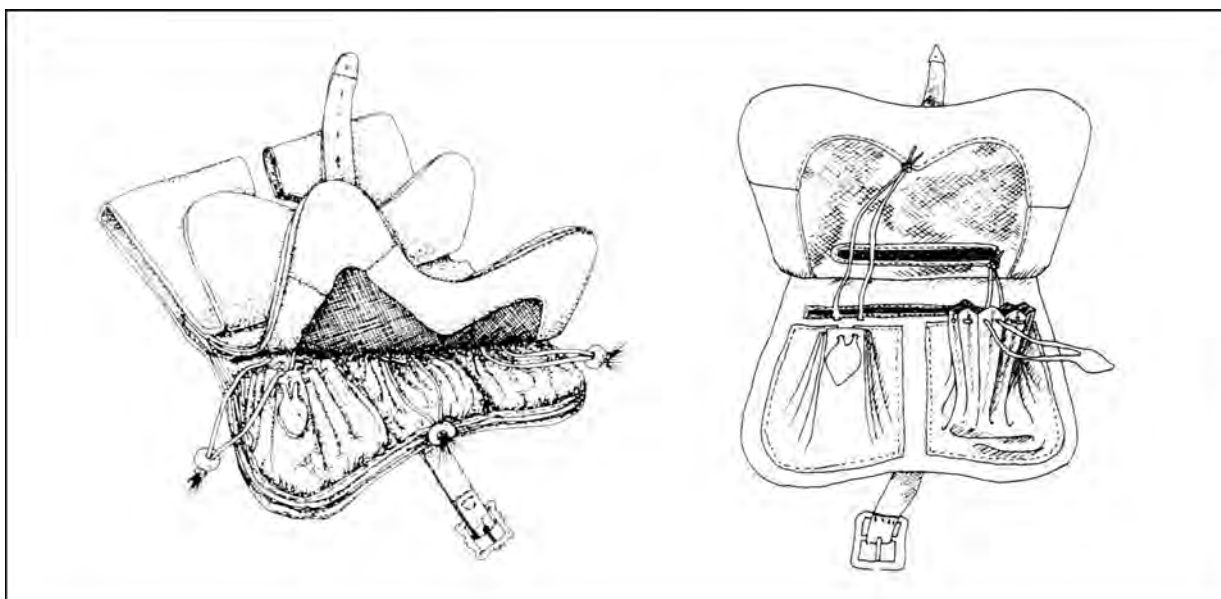
rodzaju ozdoby były stosowane nie tylko na sakiewkach skórzanych. Wykonane tą samą techniką węzły zrobione z materiałów tekstylnych ozdabiały także cenne *aumoniery* jedwabne, np. jedną z torebek ze skarbca kościoła św. Serwacego w Maastricht¹⁵⁴. Inną, mniej efektowną ozdobą, były doczepiane rzemienie. Mogły być one dowiązywane lub przymocowywane w bardziej wymyślny i zarazem kosztowny sposób – poprzez zaciśnięcie metalowej blokady. Ślady po mocowaniu rzemieni znajdują się tylko na skraju sakiewek. Na części analizowanych zabytków, dopiero uważnie się przyglądając, można dostrzec ślady w postaci małych, zazwyczaj podwójnych dziurek, prawdopodobnie po mocowaniu różnego rodzaju ozdób, choć one same nie zachowały się.

Kolejną metodą na ozdobienie sakiewek było umieszczanie ozdobnego szwu biegnącego podwójną lub potrójną linią wzdłuż boku sakiewki. Być może szwy te były wykonywane różnokolorowymi niemi, co pozwalało w dość prosty sposób uzyskać przyjemny dla oka efekt.

W wielu egzemplarzach można zauważyć małe nacięcia biegnące wzdłuż skraju górnego

¹⁵⁴ Stauffer 1991, 184.

Ryc. 136. Rekonstrukcje męskich kaletek o złożonej konstrukcji, za: Goubitz 2009, 12, fig. 2; 26, fig. 27b.

brzegu sakiewki. Są to ślady po jeszcze jednym szwie, o tym jak on wyglądał, dowiadujemy się dzięki odciskowi nici zachowanemu na jednej z sakiewek (nr kat. V.18). Był to szew na okrętkę, jego zastosowanie podpowiada, że intencją wytwórcy było nie tylko uzyskanie dekoracyjnego efektu, ale przede wszystkim zabezpieczenie i wzmocnienie brzegu mieszka. Oczywiście, jeśli do obszycia użyto kolorowej nici, rezultatem było dodatkowe udekorowanie wyrobu.

3.3.B. KALETKI

Począwszy od XIV wieku, charakterystycznym akcesorium późnośredniowiecznego męskiego stroju były skórzane torebki z klapką i podwójnymi szlufkami, noszone na pasku. Torebki te będą określać zbiorczą nazwą kaletek, aczkolwiek obserwacje Krzysztofa Wachowskiego wykazały, że we wrocławskich niemieckojęzycznych średniowiecznych źródłach pisanych mianem *kalete* określano zarówno torebki kobiece jak i męskie, a dla akcesoriów typowo męskich używana była forma *tassche*, czyli po prostu torba¹⁵⁵. Ponieważ jednak w języku polskim słowo „torba” jest bardzo

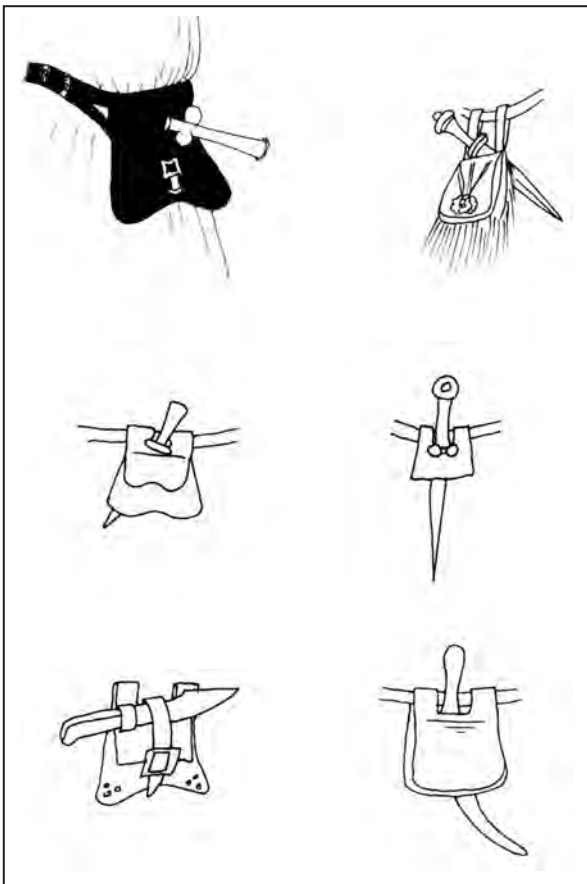
ogólnym określeniem, opisującym wiele rodzajów pojemników tekstylnych i skórzanych, wydaje mi się że lepiej będzie pozostać tutaj przy sformułowaniu „kaletka”, nawet jeśli może ono nie odpowiadać w pełni średniowiecznej definicji.

Konstrukcja męskich torebek była najczęściej złożona, choć zdarzały się też prostsze modele składające się z pojedynczej komory nakrytej klapką. W bardziej skomplikowanych wzorach można wyróżnić liczne komory i kieszenie. Kaletki mogą przybierać różne formy, zazwyczaj będą to jednak obłe kształty – półkoliste, nerkowate lub pochodne. Kaletki zastąpiły noszone wcześniej przez obie płcie, prostokątne w kształcie, mocowane do paska i opadające w połowie uda lub na wysokości kolan jedwabne *aumoniery* i skórzane sakiewki. Używanie torebek z klapką potwierdzone jest przez źródła ikonograficzne co najmniej od początku XIV wieku. Dzięki ilustracjom z epoki można pokusić się o prześledzenie ewolucji formy tego pożytecznego dodatku stroju. Najwcześniejszym źródłem, w którym udało mi się dostrzec przedstawienie kaletek z klapką jest pochodzący z pierwszej połowy XIV wieku *Kodex Manesse*. Ukazane tu męskie kaletki mają półkolisty kształt i bogato dekorowane, kolorowe klapy (ryc. 140). Szlufki mocujące kaletkę do paska są zapewne krótkie, gdyż są mało widoczne. W połowie

¹⁵⁵ Wachowski 2013, 64.

Ryc. 137. Męskie kaletki w pierwszej połowie XIV i na początku XV w. A: *Romance of Alexander*, Francja, 1338 – 44, Oxford University, Bodleian Library, MS. Bodl. 26, f. 88v, za: <http://image.ox.ac.uk/show?collection=bodleian&manuscript=msbodl264>, B: *Livre de chasse*, Gaston Febus, początek XV w., Paryż, Bibliothèque nationale de France. Département des Manuscrits. Français 616 f. 51v.

Ryc. 138. Sposoby noszenia pugiálu przy kaletce, za: Goubitz 2009, 34, fig.43.

XIV stulecia w ikonografii dominują bardzo małe kaletki, zazwyczaj o nerkowatym kształcie. Szlufki

są już dobrze widoczne i konstrukcyjnie stanowią całość z resztą torby. Jest to podstawowa forma kaletki z klapką, która będzie ewoluowała z czasem. W ikonografii z przelomu XIV i XV wieku kaletki nabierają już większych rozmiarów, a ich kształty ulegają zróżnicowaniu. Z XV wieku znane są przedstawienia ukazujące kaletki ozdobione dekoracyjnymi okuciami, widoczne są też, nie mieszczące się pod klapkami, pękate kieszenie.

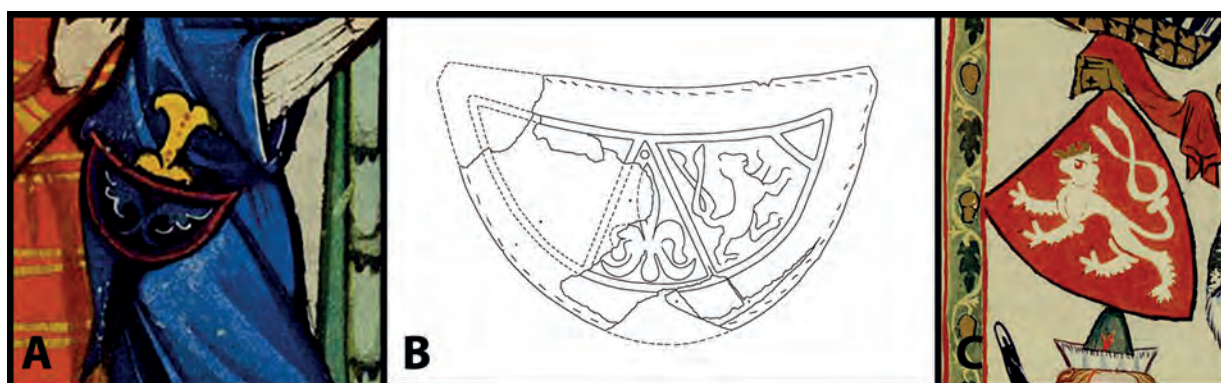
Omawiane tutaj kaletki dawały przede wszystkim możliwość schowania noszonych przy sobie drobnych przedmiotów i pieniędzy, ale też ułatwiały noszenie sztyletu czy noża przy pasku. W ikonografii widzimy popularny sposób noszenia sztyletu zatkniętego pomiędzy paskiem a kaletką, wybór przedstawień takiego sposobu noszenia pugiálu pokazuje zaczerpnięta z publikacji O. Goubitza rycina 138.

Dzięki panującym w Elblągu korzystnym dla materiałów organicznych warunkom glebowym, do naszych czasów dotrwało kilkanaście fragmentów kaletek, ilustrujących różnorodność, którą przedstawiały tego rodzaju torebki. Wśród wyróżnionych przeze mnie w materiale archeologicznym części tych zabytków znajdują się zarówno pojedyncze elementy będące pozostałością torebek, jak i fragmenty, które można połączyć ze sobą, tworząc mniej lub bardziej dokładne rekonstrukcje zabytków.

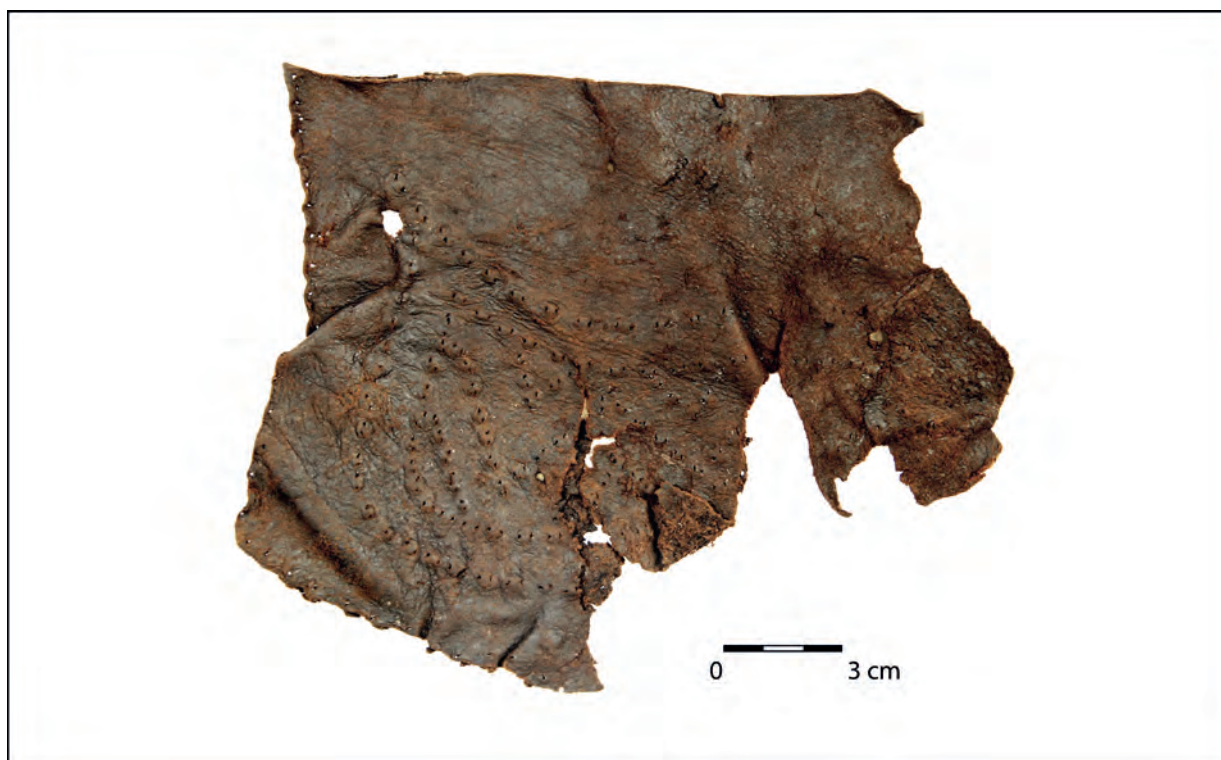
Ryc. 139. Klapa kaletki nr kat. V.28. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 140. A: Kaletka o półkolistej klapie, *Codex Manesse*, Zurych, 1300 – 1340, Cod. Pal. germ. 848, f. 273r. Za: <http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg848/0541?sid=9887f8cbcf83455dd740db3db5a1e014>. B: Klapa kaletki nr kat. V.28. Rys. E. Wtorkiewicz-Marosik. C: Herb Przemysławidów, *Codex Manesse*, Zurych, 1300-1340, Cod. Pal. germ. 848, f. 010r, za: <http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg848/0015?sid=9887f8cbcf83455dd740db3db5a1e014>

Jednym z ciekawszych, znalezionych w Elblągu skórzanych przedmiotów jest zabytek nr kat. V.28 (ryc. 139, 140b), datowany na lata trzydzieste – czterdzieste XIII wieku. Jest to, zachowany niestety w kiepskim stanie, półkolisty fragment skóry, obecnie o wymiarach 13,4 x 8,4 cm (rozmiar pierwotny wynosił zapewne około 15 x 9 cm), posiadający dookólne nacięcia, będące śladami po przeszyciu brzegów. Tym, co zwraca w nim uwagę, jest tłoczona

dekoracja – niestety już bardzo słabo widoczna. Ornament składa się z półkolistej ramki podzielonej najprawdopodobniej na pięć pól o kształcie zbliżonym do trójkąta. Lewa część zabytku uległa zniszczeniu, widoczny jest tylko kawałek środkowej oraz prawa część wzoru. Centralny, niezachowany w całości, wzór jest dość trudny do odczytania, prawdopodobnie jednak jest to motyw kwiatu lilii. Wyjątkowo interesująco przedstawia się ornament

Ryc. 141. Kłapa torby, nr kat. V.29. Fot. A. Rybarczyk.

wytłoczony z prawej strony. Jest to motyw heraldyczny przedstawiający wspiętego lwa z rozdwojonym ogonem. Lew zwrócony jest w prawą stronę, czyli heraldycznie na lewo. Końcówki rozdwojonego ogona dekoracyjnie krzyżują się. Te detale pozwalają sądzić, że być może mamy do czynienia z godłem Przemysłidów. Badzo podobne przedstawienie tego herbu odnaleźć można na ilustracji przedstawiającej króla czeskiego Wacława, zamieszczonej w *Kodeksie Manesse* (ryc. 140c). Należy przypuszczać, że tłoczona dekoracja przedmiotu oryginalnie była dodatkowo podkreślona farbą, dzięki czemu motywy heraldyczne, w których kolor odgrywa zasadniczą rolę, były czytelne i łatwo rozpoznawalne. Stosowanie barwienia wzorów tłoczonych na skórzanych przedmiotach zostało potwierdzone na przykład na odkrytym w Sieradzu tzw. amulecie miłosnym, na którym zaobserwowano obecność złotej farby, która niestety nie przetrwała zabiegów konserwatorskich¹⁵⁶.

Opisywany tu, niewątpliwie bardzo dekoracyjny przedmiot, jest prawdopodobnie kłapą noszonej

przy pasku niewielkiej, półkolistej kaletki. Torebki o takim kształcie i bogato zdobionej kłapie znane są z przedstawień we wspomnianym już powyżej *Kodeksie Manesse* (ryc. 140a), pochodzącym jednak z okresu późniejszego o blisko sto lat od określonej archeologicznie chronologii omawianego zabytku. Niestety, nie znam przykładów zachowanych kompletnych torebek tego rodzaju. Najbliższą analogią dla przedstawianego przedmiotu jest odkryty w Svendborgu w Danii, datowany na XV w., fragment skóry, interpretowany także jako przypuszczalna kłapa kaletki¹⁵⁷. Znajdźisko duńskie ma taki sam kształt i przeszycia jak egzemplarz elbląski, a jego centralna część również posiada tłoczoną, jednak znacznie skromniejszą dekorację, wykonaną z charakterystycznym podziałem na kilka wachlarzowato ułożonych pól.

Dekorowanie skórzanych kaletek tłoczonymi symbolami heraldycznymi potwierdza też zabytkowy egzemplarz, pochodzący z późnego średniowiecza z okolic Nieuwlande w Holandii. Ta przepiękna kaletka posiada kłapę ozdobioną wykonanymi

¹⁵⁶ Kufel-Dzięgowska 2007, 40.

¹⁵⁷ Groenman-van Waateringe 1988, 103-104.

Ryc. 142. Kieszeń torby, nr kat. V.23. Fot. A. Rybarczyk.

ręcznie reliefowymi gotyckimi napisami oraz szlufki zdobione wytłoczonymi za pomocą stempli medalionami, których centralną część stanowią orły¹⁵⁸.

Prezentowana elbląska klapka kaletki jest niewątpliwie bardzo interesującym zabytkiem. Moja interpretacja pierwotnej funkcji tego przedmiotu, ze względu na jego fragmentaryczność musi pozostać hipotezą, ale myślę, że jest wysoce prawdopodobna. Abstrahując jednak od funkcji zabytku, warto podkreślić jego rolę jako elementu odnoszącego się do kultury rycerskiej.

Kolejny zabytek, będący przypuszczalnie także ozdobną klapą (nr kat. V.29, rys. 141), pochodzi również z warstwy datowanej na pierwszą połowę XIII wieku. Zachowane wymiary klapy wynoszą 18,3 x 15,3 cm, mamy więc do czynienia z egzemplarzem większym niż poprzednio opisany. Jest zdobiony dziurkami, przez które pierwotnie przechodził kolorowy zapewne sznureczek, po którym zachowały się jedynie szczątkowe ślady. Również brzeg klapy był najprawdopodobniej obszyty sznurkiem lub rzemieniem. Zabytek zachowany jest fragmentarycznie, dół klapy nie zachował się, nie można więc stwierdzić, czy było do niej mocowane

jakieś zapięcie, jak na przykład pasek do sprzączki. Dekorowanie klap kaletek dekoracyjnymi przeszyciami jest potwierdzone w materiale archeologicznym z Gdańska, jako przykład można podać klapę kaletki z badań przy ulicy Panieńskiej 3a¹⁵⁹. Nie można wykluczyć, że omawiany zabytek z Elbląga jest klapą od noszonej na ramieniu torby podróżnej.

Wśród elbląskich znalezisk można wyróżnić jeszcze dwa elementy skórzane będące prawdopodobnie klapami lub tylnymi panelami kaletek, są to jednak już egzemplarze niezdobione. Niestety, nie wnoszą dodatkowych informacji dotyczących konstrukcji torebek. Oba zabytki pochodzą z warstw datowanych na XIII wiek. Mowa tu o znalezisku nr kat. V.33 o wymiarach 15 x 16,5 cm, i brzegach obwiedzionych dziurkami pozostałymi po przeszyciach, oraz V.26, mierzącym 18,3 x 13,2 cm, w którym przeszycia biegną dookoła brzegów elementu, a górna część została odcięta. Oba zabytki mają kształt zbliżony do prostokątów o zaokrąglonych brzegach.

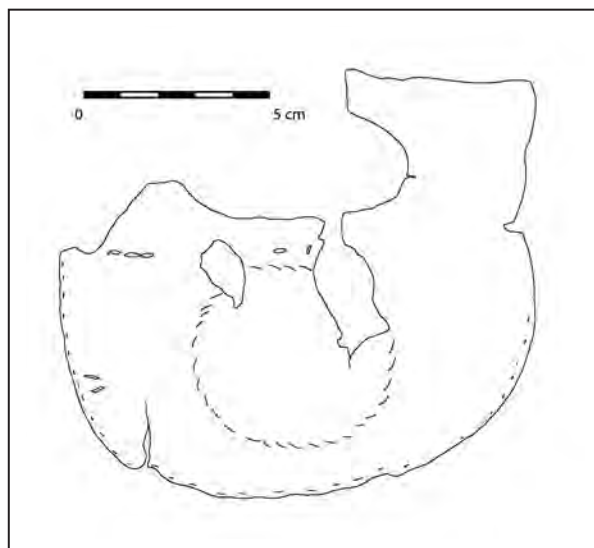
Mало charakterystycznym elementem, będącym prawdopodobnie kieszenią kaletki, jest zabytek nr kat. V.23 (ryc. 142). Mierzący 31 x 13 cm

¹⁵⁸ Goubitz 2009, 31.

¹⁵⁹ Drażkowska 2013, 450-451.

Ryc. 143. Fragment nr kat. V.27. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 144. Część kaletki, nr kat. V.25. Rys. E. Wtorkiewicz-Marosik.

fragment, posiadający liczne pionowe nacięcia pod górną krawędzią na pierwszy rzut oka wygląda jak sakiewka, jednak lukowato wycięta dolna krawędź zaprzecza takiemu rozpoznaniu. Lico jak i spodnia strona strona przedmiotu jest ozdobiona ukośnymi, przecinającymi się gdzieniegdzie liniami.

Obecność zdobień po obu stronach skóry pozwala przypuszczać, że zostały one wykonane za pomocą wyciskania prasą, a nie rycia. Chronologie przedmiotu określono niezbyt precyzyjnie na XIII – XIV wiek. Jeśli moje rozpoznanie tego elementu jako kieszeni kaletki jest słuszne, to pozwoliłoby to na uściślenie przytoczonego datowania do końcówki tego przedziału.

Częścią wnętrza prostokątnej kaletki o złożonej konstrukcji jest niewątpliwie zabytek nr kat. V.27 (ryc. 143) datowany ogólnie na średniowiecze. Omawiany fragment ma wymiary 15,7 x 10 cm. Widoczne są tu ślady po przyszyciu dwóch kieszonek, ściąganych u góry rzemieniem. Rozcięcie w górnej partii sugeruje, że był on przednią częścią kolejnej, większej kieszeni. Zabytek ma brązowy kolor z widocznymi czerwonymi refleksami, być może pierwotnie skóra miała bordowy odcień. Podobny, prostokątny kształt, ma fragment czternastowiecznej torebki odkrytej w Konstancji¹⁶⁰.

Pozostałością kaletki o złożonej budowie jest także fragment nr kat. V.25 (ryc. 144). Niestety,

¹⁶⁰ Schnack 1994, 43 taf. 44a.

Ryc. 145. Kaletka nr kat. V.32. Fot. A. Rybarczyk.

do tego zabytku tego nie udało mi się dotrzeć bezpośrednio i jego analiza może być przeprowadzona tylko na podstawie rysunku zamieszczonego w księdze inwentarzowej elbląskiego Muzeum. Odczytane na podstawie dokumentacji wymiary zabytku wynoszą 11,5 x 12,5 cm. Jest to wewnętrzna część lub tylny panel półkolistej kaletki z integralnymi szlufkami. Dobrze widoczny jest ślad po przyszyciu pojedynczej, kolistej kieszonki. Zabytek jest datowany ogólnie na przełom średniowiecza i nowożytności. Analogiczny, półkolisty fragment torby ze śladami po naszyciu okrągłej kieszonki, odkryto w Kołobrzegu, gdzie jego chronologię określono na trzecią ćwierć XIV wieku¹⁶¹.

Kolejnym przykładem częściowo zachowanej kaletki są fragmenty znajdujące się pod numerem katalogowym V.32 (ryc. 145). W tym przypadku zachowała się tylko część przednia i tylna torebki, mniejszy przedni element mierzy 11,5 x 12,5, większy tylny 16 x 15 cm. Oba fragmenty posiadają podwinięte brzegi ze śladami dziurek po szyciu, a ponieważ części nie pasują do siebie, należy sądzić, że pierwotnie torebka składała się z większej

liczby elementów. Mniejsza część prawdopodobnie była klapką, podszytą od spodu w sposób niemożliwy dzisiaj jednoznacznie do określenia. Na brzegach szlufek torebki widoczne są ślady przeszycia, prawdopodobnie była to nić poprowadzona, aby wzmocnić wyrób i zapobiec deformacji skóry. Zabytek został odkryty w warstwie datowanej archeologicznie na XV – XVI wiek, jednak kształt i niewielki rozmiar przywodzi na myśl kaletki z wcześniejszego okresu i bazując na tych przesłankach byłabym skłonna określić datowanie samego przedmiotu raczej na wiek XIV.

Najpełniej zachowaną elbląską kaletką jest torba nr kat. V.31 (ryc. 146 – 149). Ten datowany na XV wiek zabytek dotrwał do naszych czasów w siedmiu fragmentach, a podjęta próba jego rekonstrukcji dowiodła, że pierwotnie składał się z co najmniej trzech kolejnych elementów, które z czasem uległy rozkładowi. Zachowały się następujące elementy torby:

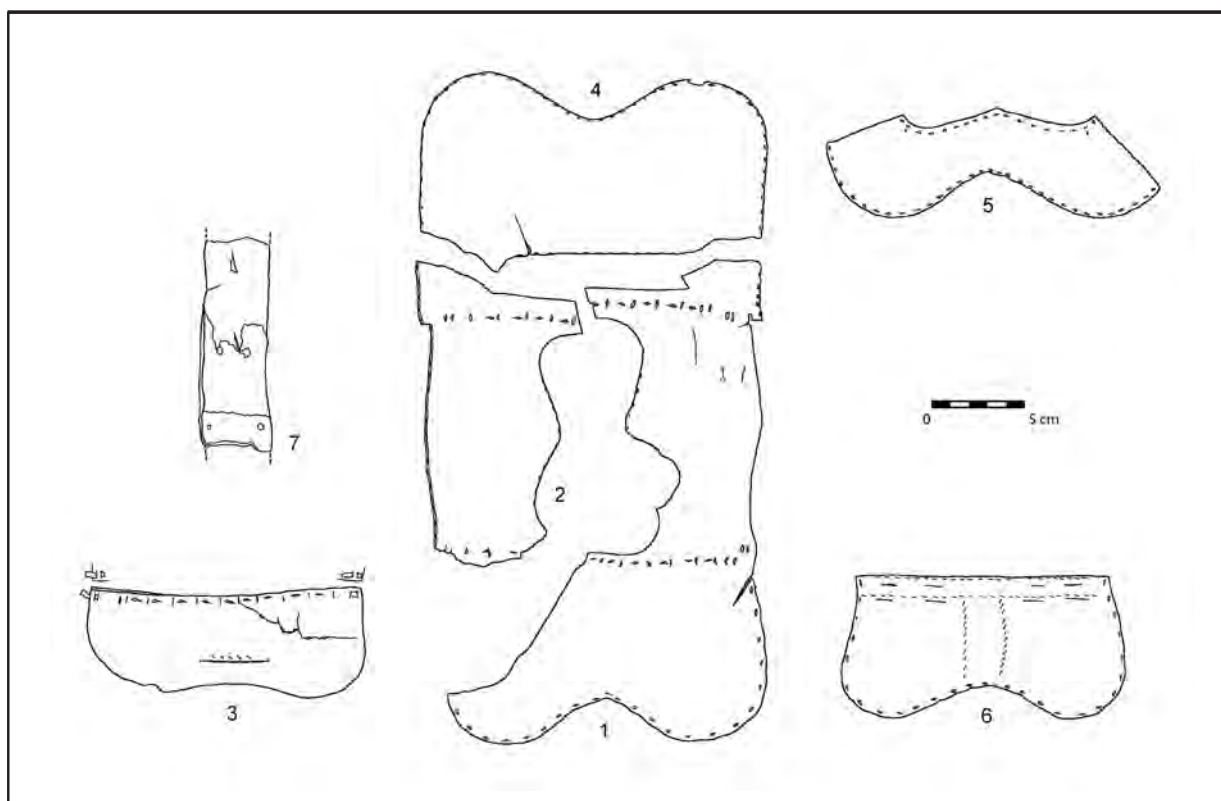
- 1 – fragment tworzący tył torby z kawałkiem szlufki;
- 2 – druga szlufka;
- 3 – przednia klapka z rozcięciem na pasek zapinający torbę;
- 4 – przednia część torby z widocznym rozcięciem prowadzącym do wnętrza;
- 5 – mały fragment, prawdopodobnie przyszyty do lewej strony fragmentu nr 4;
- 6 – fragment przyszyty do tyłu torebki (nr 1). Do fragmentu nr 6 były pierwotnie doszyte nie zachowane elementy, tworzące kieszonki ściągane rzemieniem lub sznurkiem;
- 7 – pasek z okutym końcem i dwiema dziurkami. Okucie jest mocno skorodowane i zachowało się w szczątkowej postaci. Szerokość paska wynosi 3,6 cm.

Z pomiarów szlufek wynika, że torebka mogła być noszona na pasku o szerokości sięgającej maksymalnie 6 cm. Wymiary kaletki to 16 x 18,5 cm.

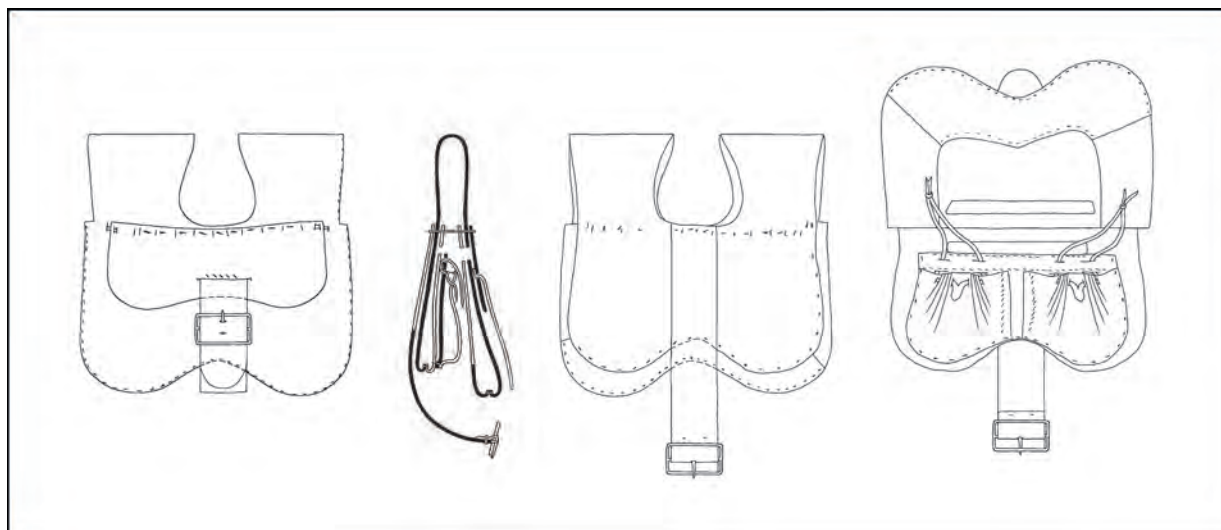
Brakujące elementy torebki prawdopodobnie zostały wykonane z płótna lub bardzo delikatnego zamszu, czyli materiałów, które mają nieduże szanse na przetrwanie w nawarstwie niach archeologicznych. W przypadku tkanin

¹⁶¹ Rębkowski *et al.* 1998, 52, 64, 60 tab.39.3.

Ryc. 146. Części kaletki nr kat. V.31. Rys. E. Wtorkiewicz-Marosik.

Ryc. 147. Rekonstrukcja kaletki nr kat. V.31. Rys. E. Wtorkiewicz-Marosik.

należy brać pod uwagę wyroby wykonane z włókien roślinnych (len, konopie, bawełna), które są bardzo mało odporne na warunki sprzyjające zachowaniu innych zabytków organicznych. Możliwość wykorzystywania wspomnianych surowców przy szyciu kaletek sugeruje w swojej książce poświęconej konstrukcji późnośredniowiecz-

nych i renesansowych torebek skórzanych Olaf Goubitz¹⁶². Autor ten na poparcie swojej tezy przywołuje przykłady znalezisk holenderskich, na których zachowały się odciski tkanin. Rekonstrukcje Goubitza są bardzo przemyślane i – co

¹⁶² Goubitz 2009, 31.

Ryc. 148. Kaletka V.31, środek. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 149. Kaletka nr kat. V.31 od zewnątrz. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 150. Kaletka nr kat. V.24. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 151. Kaletka odkryta w Dordrechcie, za: Goubitz 2009, 18, fig. 13.

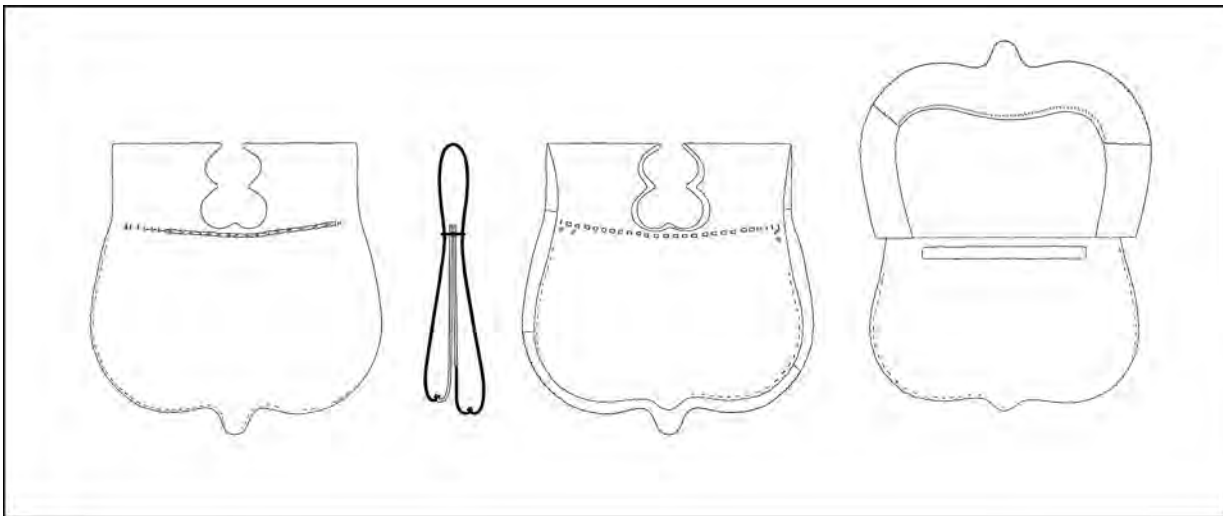
więcej – sprawdzone w praktyce przez samego autora, który wykonał na ich podstawie repliki odkrytych przedmiotów. Dlatego też interpretacje znalezisk i rekonstrukcje elbląskich zabytków

przedstawione na zamieszczonych tu rysunkach opierałam właśnie na ustaleniach zawartych w wyżej wymienionej publikacji.

Kolejna, niestety już gorzej zachowana kaletka, datowana również na XV stulecie figuruje w katalogu pod numerem V.24 (ryc. 150, 152). Zachowane są dwa fragmenty torby, większy z nich ma wymiary 21,5 x 23 cm, jest to także rozmiar samej torby. Mniejszy element mierzy 21 x 6,5 cm. Duży fragment skóry został złożony na pół i w dekoracyjny sposób przesyty rzemieniem, tworząc w ten sposób przednią klapę, tył torby oraz szlufki do przelożenia paska. Mały fragment, pierwotnie zapewne przesyty od spodu do przedniej kłapy, powtarza kształt jej dolnej części. Można sądzić, że wspomniany element pierwotnie łączył się z niezachowanym do naszych czasów kolejnym fragmentem (tekstylnym lub wyciętym z delikatniejszej skóry), tworząc w ten sposób jedną z komór torby. Wycięcie rozdzielające szlufki od siebie posiada finezyjny kształt nawiązujący do czterolistnej koniczyny. Również sama torba posiada ciekawą formę o szpiczasto zakończonym dnie. Kaletka analogicznego kształtu została odkryta w Dordrechcie (ryc. 151)¹⁶³.

Następna kaletka (nr kat. V.30, rys. 153 – 154) również została wydatowana na XV wiek. Zabytek zachował się fragmentarycznie i składa się z dwóch elementów zszytych ze sobą i jednego luźnego. Części zszyte, to duży fragment skóry złożony na pół i zszyty rzemieniem, tworzący małą klapkę z przodu, tył torby oraz szlufki do przeciągnięcia paska. Tył torby posiada koliste wycięcie. Przednia klapka ma nacięcie w kształcie litery V, przez które zapewne przechodził pasek, którym zapinano torbę. Pomiędzy warstwy tego większego płata wszyto fragment tworzący przód torby. Osobny, luźny fragment, był pierwotnie dosyty do dołu kaletki, nie udało mi się jednak z powodzeniem dopasować miejsca, w którym się oryginalnie znajdował, być może ta część nie zachowała się. Wymiary zabytku to ok. 20 cm x 20,5 cm.

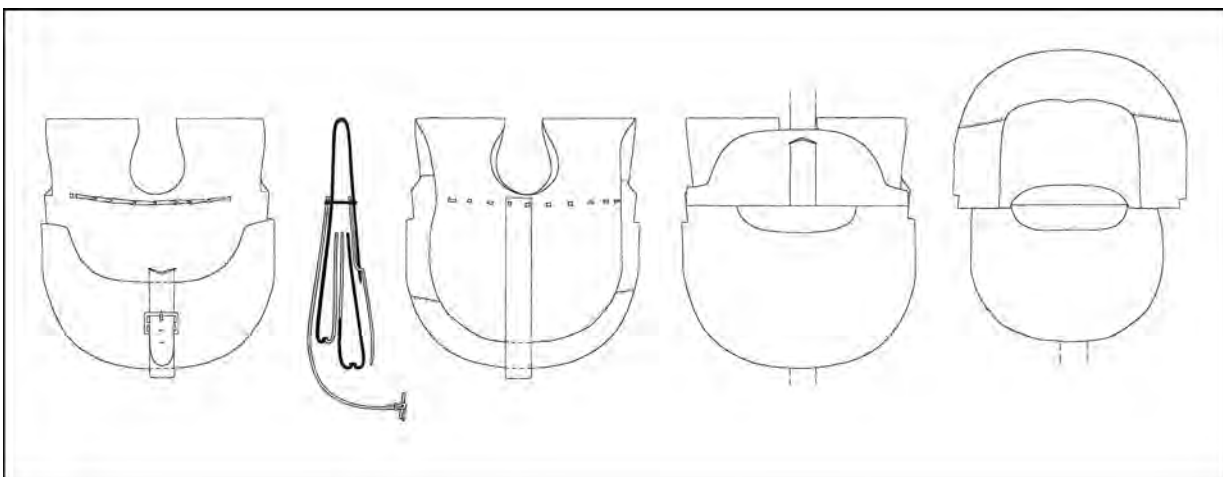
¹⁶³ Goubitz 2009, 18, fig. 13.

Ryc. 152. Rekonstrukcja kaletki nr kat. V.24. Rys. E. Wtorkiewicz-Marosik.

Ryc. 153. Kaletka nr kat. V.30. Fot. A. Rybarczyk.

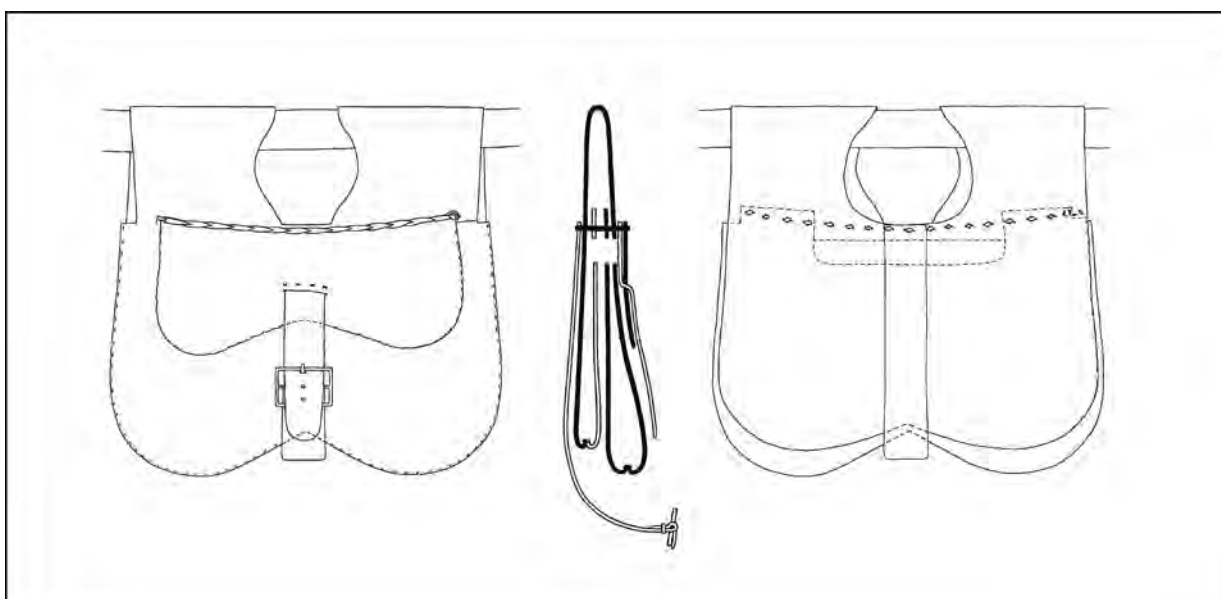

Ryc. 154. Rekonstrukcja kaletki nr kat. V.30. Rys. E. Wtorkiewicz-Marosik.

Ryc. 155. Kaletka nr kat. V.22. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 156. Rekonstrukcja kaletki nr kat. V.22. Rys. E. Wtorkiewicz-Marosik.

Ostatnia z rekonstruowanych kaletek (nr kat. V.22, ryc. 155 – 156) pochodzi z resztek domu, którego budowę datowano przy użyciu metody dendrochronologicznej na lata 1240 – 1280. Natomiast kształt omawianego znaleziska, wskazuje, że jest ono późniejsze o co najmniej sto lat. Zachowana jedynie częściowo kaletka uszyta była z przynajmniej trzech różnych kawałków skóry rozmaitej grubości. Osobno wycięto klapkę i partię wewnętrzną. Wszystkie elementy zostały zszyte razem za pomocą jednego dekoracyjnego szwu przebiegającego pod szlufkami, a wykonanego rzemieniem. Prawdopodobnie kontrastował on kolorystycznie z resztą torby, zachował bowiem dość jasny kolor, podczas gdy reszta kaletki ma ciemniejszy brązowy odcień, wpadający miejscami w bordo. Znajdująca się na wierzchu mała klapka ma nacięcie do przeprowadzenia paska zamykającego torbę. Klapka zabezpiecza dość wąską szczelinę wlotową, umożliwiającą właścicielowi dostęp do wnętrza torebki. Z tyłu torebki znajduje się swobodnie opadająca klapa, możliwe, że był do niej doszyty jeszcze jakiś element, który nie zachował się do naszych czasów. Na takie rozwiązanie może wskazywać istnienie dziurek po szyciu okalających klapę, jak i brak funkcjonalności tylnej klapy jako takiej. Torba ma stosunkowo prostą, choć wieloczęściową konstrukcję, nie ma tu śladów przyszywanych kieszonek. Wymiary zabytku to 21,8 x 21,5 cm.

3.3.C. JAŁMUŻNICZKI TEKSTYLNE

Ostatnim rodzajem średniowiecznych toreb, który mogą opisać w kontekście znalezisk elbląskich są sakiewki jedwabne zwane jałmużniczkami lub *aumonierami*.

Tekstylne torebki miał przez większość średniowiecza bardzo prostą formę uzyskaną przez zszywanie prostokątnych kawałków tkaniny; tak powstałe woreczki ściągano przewleczonym u góry sznurkiem. Konstrukcja taka nie odbiegała od konstrukcji analogicznych wyrobów skórzanych i – w zaprezentowanej wcześniej

typologii Beaty Wywrot-Wyszkowskiej – odpowiadały typowi drugiemu. Prosta forma nie oznaczała jednak skromności całego wyrobu, wręcz przeciwnie, *aumonierzy* szyto z jedwabnych tkanin, często dodatkowo bogato zdobionych. Dolną krawędź torebki zazwyczaj ozdobiły frędzle lub węzły umieszczone w różnej ilości, brzegi zaś były obszywane dekoracyjną tasiemką lub sznureczkiem. Sama powierzchnia torebki mogła być bogato haftowana. Torebeczki pokrywano zarówno haftem geometrycznym jak i figuralnym. Charakterystyczne dla Francji pierwszej połowy XIV wieku są jałmużniczki ozdabiane haftem przedstawiającym głównie sceny o tematyce dworskiej. Wyroby te były cenione i użytkowane w całej Europie, także w Polsce. Przykładem może być przepiękna jałmużniczka przechowywana na Wawelu¹⁶⁴.

Jednak nie tylko haftowane torebki mogły być bardzo ozdobne, podobny efekt uzyskiwano dzięki użyciu barwnych wzorzystych tkanin jedwabnych. Dzięki swej niezwyklej dekoracyjności i zastosowaniu kosztownych materiałów, w połączeniu z niewielkimi rozmiarami, jałmużniczki są kategorią zabytków tekstylnych, która przetrwała od średniowiecza do naszych czasów w stosunkowo dużej ilości. Sakiewki te były zbyt małe, by móc ponownie wykorzystać jedwab, z którego były uszyte, doskonale natomiast nadawały się jako pojemniki na przechowywane w kościołach szczątki świętych. Tym sposobem w europejskich skarbcach kościelnych znajduje się wiele średniowiecznych jałmużniczek, wykorzystywanych wtórnie jako torebki relikwiarzowe¹⁶⁵.

Oprócz egzemplarzy muzealnych, naszą wiedzę o tego rodzaju zabytkach poszerzają sakiewki odkryte archeologicznie. Znaleziska tego typu, oprócz Elbląga, miały miejsce w innych wielkich średniowiecznych miastach takich jak Londyn¹⁶⁶, Gdańsk¹⁶⁷ i Tartu¹⁶⁸.

¹⁶⁴ Piwocka 2000, 45-46.

¹⁶⁵ Zabytki tego typu pochodzące ze Szwajcarii opisała Brigitta Schmedding (Schmedding 1978).

¹⁶⁶ Egan, Pritchard 2002, 348-350.

¹⁶⁷ Zabytek prezentowany na wystawie w oddziale Muzeum Archeologicznego w Gdańsku *Błękitny Baranek*, obserwacja autorki.

¹⁶⁸ Mäesalu 2008, 585 abb.1.

Ryc. 157. Wybór torebek i pasów. *Codex Manesse*, Zurych, 1300 – 1340, Cod. Pal. germ. 848, f. 064r. Za: <http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg848/0123?sid=9887f8cb-cf83455dd740db3db5a1e014>

W ikonografii wyobrażenia jałmużniczek występują w różnych kontekstach – mogą być przedstawione jako uzupełnienie stroju lub jako towar oferowany na sprzedaż. Wybór pięknych jałmużniczek i torebek sokolniczych został przedstawiony np. w *Kodeksie Manesse* (ryc. 157). Innym, dość nietypowym źródłem ikonograficznym dotyczącym jałmużniczek, są odkrywane archeologicznie średniowieczne cynowe odznaki wyobrażające tego rodzaju przedmioty, przykładem mogą być plakietki pochodzące z Londynu¹⁶⁹.

Jałmużniczki, podobnie jak i większość średniowiecznych torebek, noszone były przy pasku, zazwyczaj po lewej stronie, co jest wygodniejsze dla osoby praworęcznej. Z czasem torebeczki zawieszano na dłuższych sznureczkach, w ikonografii XV-wiecznej widać torebki wiszące na wysokości mniej więcej połowy uda.

Moda na prostokątne *aumoniery* sięga co najmniej początku XIII wieku. Tego rodzaju torebeczki często występują w przedstawieniach pochodzących z połowy XIII wieku. Jałmużniczki były elementem stroju chętnie zaznaczanym na rzeźbie nagrobnej, zapewne specjalnie akcentowanym po

to, by podkreślić hojność i dobroczynną działalność portretowanych osób. Jak można sądzić na podstawie źródeł ikonograficznych, w początkowym okresie prostokątne torebeczki były używane przez obie płcie, z czasem w modzie męskiej pojawiły się bardziej wyrafinowane skórzane kaletki, *aumoniery* natomiast pozostały elementem stroju kobiecego.

W późniejszym okresie wyobrażenia jałmużniczek w sztuce stają się coraz rzadsze – nie wynika to bynajmniej z zaprzestania noszenia torebek, były one nadal w użyciu, jednak nie noszono ich już na wierzchu, lecz na sukni spodniej, w oficjalnych sytuacjach ukrytej pod suknią wierzchnią. W ikonografii ze schyłku XIV i z XV wieku torebki noszą kobiety wyobrażone w stroju domowym czy też roboczym, czyli właśnie niepełnym, bo pozbawionym sukni wierzchniej. Dostęp do sakiewek przytroczonych do paska zapewniały, widoczne niekiedy w ikonografii (ryc. 49) i znane ze znalezisk grenlandzkich, rozcięcia w sukniach przypominające kieszenie¹⁷⁰.

Mniej więcej u schyłku XIV wieku pojawiła się nowa, bardziej skomplikowana forma torebek. Nie były one już płaskie, lecz – dzięki odpowiedniej konstrukcji z kilku odpowiednio wyprofilowanych części – stały się bardziej przestrzenne i po zasznurowaniu przybrały kształt kropli.

W Elblągu odkryto tekstylne torebeczki obu typów. Pierwszą z nich (nr kat. V.34, ryc. 158), reprezentującą starszą, prostokątną formę, wykonano z jedwabiu w splocie płóciennym z dodatkowym wątkiem lansującym, tworzącym drobny geometryczny wzór na całej powierzchni.

Trzy krawędzie torebki obszyte są sznureczkiem wykonanym na dwóch tabliczkach bezpośrednio podczas jego przyszywania. Dół torebki ozdabiają trzy frędzelki o długości 3,5; 5 i 4 cm. U góry widoczne są nieobszyte dziurki, którymi biegł, niezachowany niestety, sznurek zamykający torebkę. Dziurki te umieszczone są w odległości niecałego centymetra od górnej krawędzi torebki. Szerokość zabytku to około 15 cm, a wysokość około 14 cm. Torebka jest datowana ogólnie na średniowiecze, wydaje się jednak, że powstała nie później niż w XIV wieku¹⁷¹.

¹⁶⁹ Spencer 1998, 158-159, 313-314.

¹⁷⁰ Østergård 2004, 161.172-173.

¹⁷¹ Por. rozdz. 2.1.c.

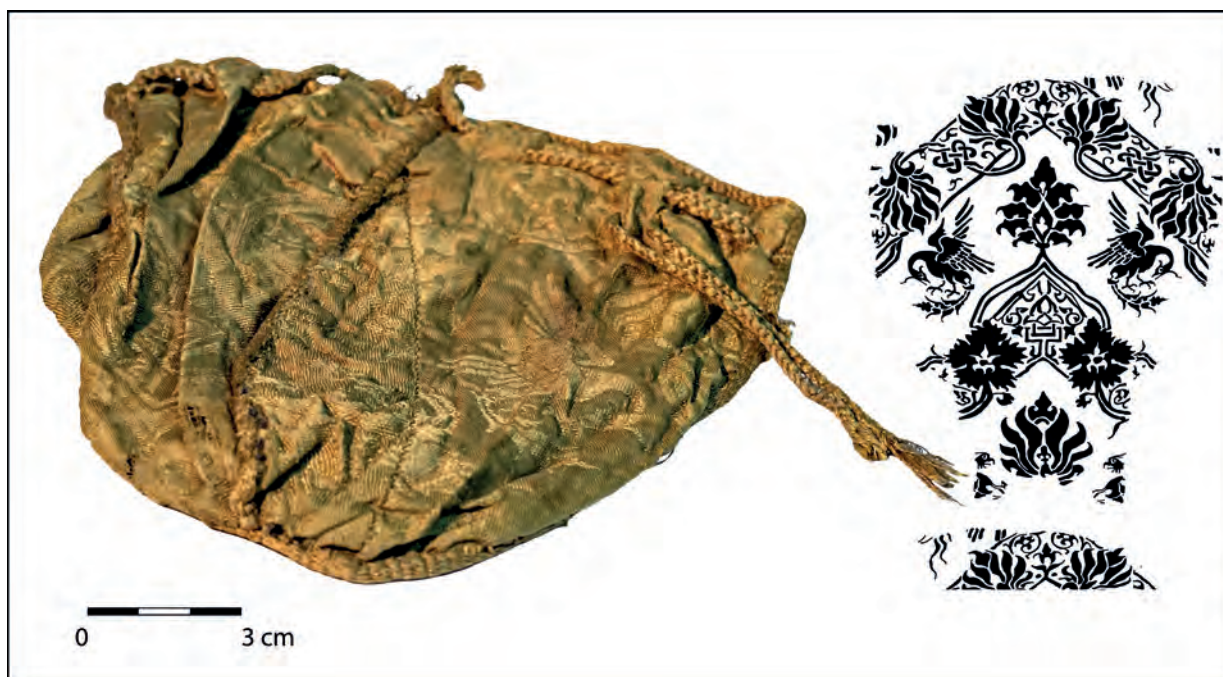
Ryc. 158. Jalmużniczka nr kat. V.34. Fot. A. Rybarczyk.

Druga z torebek (nr kat. V.35, ryc. 159, 160a) została wykonana z jedwabnego lampasu, o charakterystycznym dla XIV wieku wzorze łączącym wizerunek ptaków i liści winorośli. Torebkę skrojono z czterech głównych części, o zbliżonym do trójkąta kształcie. Tylko jedna z nich wycięta została z jednego kawałka tkaniny, pozostałe są sztukowane z dwóch mniejszych kawałków. Na brzegu i szwach bocznych torebka obszyta jest jedwabnymi sznureczkami o okrągłym przekroju. Służące do ściągania torebki sznurki, również jedwabne, przeprowadzono przez dwa

rzędy dziurek biegnących wzdłuż brzegu torebki. Oprócz tego, przez kolejne dwie dziurki przebiega osobny sznurek służący do przymocowywania sakiewki do paska. Brzegi materiału zostały zabezpieczone przed strzępieniem się za pomocą kleistej substancji – najprawdopodobniej jest to wosk pszczeli, który w średniowieczu znajdował i takie zastosowanie¹⁷². Wysokość torebki wynosi ok 15 cm, szerokość, po ułożeniu na płasko, to 19 cm.

¹⁷² Kania 2011, 98-99, 488.

Ryc. 159. Torebka nr kat. V.35 i jej wzór. Fot. i rys. A. Rybarczyk.

Ryc. 160. Porównanie średniowiecznych jalmużniczek. A: elbląska jalmużniczka nr kat. V.35. B: Jalmużniczka z Maastricht. Maastricht, Schatkamer Sint Servaas, inv. no. B9 © Abegg-Stiftung, CH-3132 Riggisberg, 1991; Fot. Christoph von Viräg.

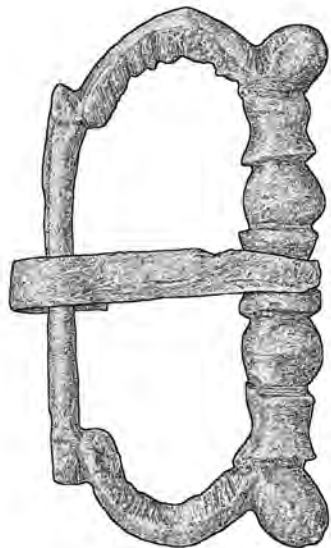
Jedwabne torebeczki o podobnym kształcie znane są z kolekcji holenderskich i belgijskich¹⁷³. Najbardziej zbliżona jest torebeczka ze skarbcza kościoła św. Serwacego w Maastricht, wykonana z zielonożółtego lampasu również o wzorze przedstawiającym sylwetki ptaków¹⁷⁴. Zdjęcie tego zabytku daje wyobrażenie jak mogła się prezentować torebka elbląska, zanim uległa działaniu kwasów humusowych (ryc. 160b).

Ciekawe jest, że wszystkie znane mi zachowane torebki tego typu charakteryzują się przyszytymi ozdobami, głównie w postaci niewielkich pomponików. Przy torebce elbląskiej nie ma tego typu dekoracji, jednak niewykluczone jest, że pierwotnie ona także posiadała podobną ozdobę, która mogła zostać zgubiona lub usunięta jeszcze w czasach, gdy była używana.

---

¹⁷³ Duży wybór tego rodzaju torebek został skatalogowany na stronie www.balat.kikirpa.be. Np. <http://balat.kikirpa.be/photo.php?path=M194702&objnr=43450>, <http://balat.kikirpa.be/photo.php?path=M194693&objnr=43479> (dostęp z dnia 11.02.2021).

¹⁷⁴ Stauffer 1991, 198.

ROZDZIAŁ 4

PRZEDSTAWIENIA STROJU NA PRZEDMIOTACH CODZIENNEGO UŻYTKU

Źródła ikonograficzne są jednym z najważniejszych źródeł wiedzy dotyczącej kultury materialnej minionych epok, a ich znaczenie jest szczególnie cenne dla kostiumologii. Większość źródeł ikonograficznych dotyczących średniowiecza jest zabytkami historii sztuki – są to malowidła, rzeźby, iluminacje rękopisów. Inną kategorią są drobne przedmioty życia codziennego dekorowane przedstawieniami sylwetek ludzkich. W przypadku Elbląga szczęśliwym trafem dysponujemy grupą znalezisk archeologicznych, które jednocześnie mogą służyć jako źródło ikonograficzne niosące informacje dotyczące średniowiecznego stroju. Są to zarówno elementy drobnej plastyki figuralnej, jak też przedstawienia rysunkowe. W tej pierwszej grupie znajduje się ceramiczna główka, będąca ulamnym fragmentem kobiecej figurki; ozdobiony także wyobrażeniem damskiej głowy gryf gitterny oraz dwie, uformowane na kształt ludzkich sylwetek, kościane rękojeści noży. Wyobrażeniami o charakterze graficznym są sylwetki ludzkie przedstawione na skórzanym pokrowcu tabliczek woskowych i drewnianym, toczonym talerzu. Przedmioty te bez wątpienia zasługują na bliższy opis.

Szkliwiona ceramiczna główka w kolorze jasnobrązowym (nr kat. VI.5, ryc. 161), o wymiarach 3,3 x 3,5 cm, będąca fragmentem niewielkiej figurki przedstawiającej sylwetkę kobiecą, została odkryta w warstwie datowanej na XIII wiek (choć charakter omawianego zabytku każe skorygować to datowanie, przesuwając je co najmniej na drugą połowę XIV wieku, lub nawet na początek kolejnego stulecia). Mamy tu do czynienia z wyobrażeniem młodej kobiety noszącej charakterystyczny dla późnego średniowiecza czepiec – *kruseler*.

Był on rodzajem nakrycia głowy, wykonywanym z lnianych lub jedwabnych tkanin o pofalowanych brzegach, do czego zresztą nawiązuje

jego nazwa – wywodząca się od średnio-wysoko-niemieckiego słowa *keruse* – kędzierzawy¹. Dla osiągnięcia falistych krawędzi materiału stosowana była zmiana gęstości i napięcia nici osnowy przy brzegach, w stosunku do tych znajdujących się w centralnej części tkaniny². Jedno z najwcześniejszych średniowiecznych przedstawień tkanin o pofalowanych brzegach, wykorzystanych do stworzenia nakryć głowy, można odnaleźć w ikonografii niemieckiej, w pochodzącej z 1239 roku rzeźbie przedstawiającej Sąd Ostateczny znajdującej się w katedrze w Moguncji³. Z okresu między XII a XIV wiekiem pochodzą natomiast zabytkowe tkaniny tego rodzaju odkryte w pochówkach w katedrze w Burgos⁴.

Początkowo w damskich nakryciach głowy wykorzystywano chusty lub szerokie taśmy o jednej lub góra dwóch falbankach na brzegu. Dopiero około połowy XIV wieku w środkowej Europie pojawił się specyficzny typ czepca znany właśnie jako *kruseler*, mający postać chusty wykończonych dwoma bardzo grubymi nawarstwieniami falban, z których jedno okalały twarz, a drugie opadały na ramiona. *Kruseler* bywa opisywany w literaturze kostiumologicznej jako rodzaj półkolistego welonu o brzegach ozdobionych doszytymi falbankami⁵, jednak zachowane nakrycie głowy tego rodzaju pochodzące z pochówków królewskich w katedrze św. Wita potwierdza inną teorię dotyczącą konstrukcji tego czepca⁶. Był on mianowicie tworzony poprzez wielokrotne składanie długiego pasma tkaniny

¹ Bravermanová *et al.* 2011, 607.

² Newton, Giza 1983, 142-152.

³ Newton, Giza 1983, 141.

⁴ Dahl *et al.* 2008.

⁵ np. Gutkowska-Rychlewska 1968, 162.

⁶ Bravermanová *et al.* 2011, 604-616.

Ryc. 161. Głównka ceramicznej figurki nr kat. VI.5.
Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 162. Nagrobek Anny von Teck, po 1425, Mindelheim, Niemcy. Fot. Institut for Material Culture - University of Salzburg.

o falowanych brzegach, dzięki czemu marszczonemu krawędziom ułożonym na siebie warstwowo tworzyły dwa wysokie, dekoracyjne brzegi. Tkaninę następnie układano w odpowiedni sposób na głowie, tak by jedna z owych krawędzi ozdabiała dookoła twarz, a druga leżała na ramionach. Innym wariantem było dodatkowe złożenie tkaniny w poprzek, przez co uzyskiwano dwa razy grubszą warstwę falban wokół twarzy i gładki brzeg opadający na ramiona. Odkryty w Pradze jedwabny *kruseler* został wykonany z szerokiej na 48 cm i bardzo długiej, bo mierzącej aż siedem metrów tkaniny o pofalowanych brzegach, złożonej wiele razy, w efekcie czego powstało aż 16 warstw długości około 44 cm⁷.

Czepce tego rodzaju były przypuszczalnie swoistym wyznacznikiem zamożności, bo aby uzyskać grubą, kilku – czy nawet kilkunastocentymetrową warstwę falban należało wykorzystać wiele metrów tkaniny. Takie właśnie nakrycia głowy są w ikonografii drugiej połowy XIV wieku częstym atrybutem bogatych kobiet w strojach dworskich. Na przedstawieniach prezentujących niewiasty z ludu można także odnaleźć falbaniaste chusty,

są one jednak zawsze układane pojedynczo i stanowią kontynuację wcześniejszej mody. *Kruselery*, jako modny element stroju, podlegały też prawnym restrykcjom, a wydawane w różnych miastach przepisy zakazywały zupełnie jego noszenia bądź wprowadzały ograniczenia w ilości jego warstw. Na przykład w 1356 roku w Spirze dozwolone były tylko cztery warstwy, nie wyższe niż na pół palca, we Frankfurcie w tym samym roku można było nosić *kruseler* maksymalnie sześciowarstwowy, a w 1371 roku w Ravensburgu dozwolone było 20 warstw⁸.

W ceramicznym zabytku elbląskim można zliczyć jedynie trzy warstwy falban, jednak sądząc po proporcjach jest to jedynie uproszczenie artystyczne, gdyż czepiec o brzegu takiej wysokości musiałby być w rzeczywistości wykonany z bardzo długiego pasa tkaniny. Co interesujące, elbląskie wyobrażenie pokazuje także fragment fryzury, dzięki czemu można powiedzieć kilka słów na temat uczesania – włosy są zaplecione w warkocz i upięte nad czołem. Podobne ułożenie włosów w połączeniu z *kruselerem* widzimy na wizerunku przedstawionym na pochodzącej z kościoła św. Stefana w Mindelheim w Niemczech płycie

⁷ Bravermanová et al. 2011, 604.

⁸ Bravermanová et al. 2011, 608.

Ryc. 163. Gitterna nr kat. VI.1. Fot. Archiwum Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Elblągu / Anna Grzelak.

nagrobnej zmarłej w 1425 roku córki Kazimierza Wielkiego, Anny von Teck (ryc. 162)⁹.

Figurki wyobrażające modnie ubrane kobiety z *kruselerami* na głowie, cieszyły się zapewne sporą popularnością, gdyż są przedmiotem stosunkowo często odnajdywanym w trakcie wykopalisk archeologicznych. Liczne zabytki tego typu pochodzą z terenu Niemiec, duży ich zbiór znajduje się w Muzeum Narodowym w Norymberdze, kolekcja ta posłużyła za bazę źródłową najszerszej publikacji opisującej średniowieczną drobną ceramikę figuralną¹⁰. W opracowaniu tym autorzy podzielili dostępny sobie materiał źródłowy na kilka grup, w zależności od sposobu ułożenia *kruselera* na głowie figurki, wyróżniając trzy formy *kruselerów* i cztery typy figurek.

W Polsce liczne figurki przedstawiające sylwetki ludzkie zostały odkopane na Śląsku, wśród nich

znajdują się też wyobrażenia kobiet w *kruselerach*. Są to znaleziska pochodzące z Nysy¹¹ i z zamków: Szczerba w Gniewoszowie¹² oraz w Bardzie¹³. Kolejny tego typu zabytek, o ile można to właściwie ocenić na podstawie opublikowanej dość niewyraźnej ilustracji, odkryto także w Bydgoszczy¹⁴. Fragmenty statuetek omawianego rodzaju można też zobaczyć na wystawie w gdańskim Muzeum Archeologicznym¹⁵. Znaleziska takich figurek pochodzą także z Czech, np. z zamku w Vizmburku¹⁶ i z osady Nova Ves¹⁷. Żaden z wymienionych przedmiotów nie stanowi jednak bezpośredniej analogii dla figurki elbląskiej, nie ma ona także odpowiednika w zabytkach norymberskich.

Kolejne przedstawienie *kruselera* można odnaleźć na innym elbląskim zabytku – unikatowej średniowiecznej gitternie (nr kat. VI.1, ryc. 163), której gryf jest zwieńczony wyobrażeniem kobiecej głowy w czepcu. Podobnie jak w poprzednio opisanym wypadku, warstwa falban otacza kobiecą twarz, pozostawiając odsłoniętą szyję i podbródek. Tym razem jednak przedstawienie jest dość schematyczne, i ze względu na charakter przedmiotu, na którym zostało ono umieszczone, ukazuje tylko przód głowy, bez szyi i ramion, przez co zobrazowana została tylko górna część czepca. Instrument ten odkryto w warstwach datowanych na późne średniowiecze. Całkowita długość wykonanego z kilku gatunków drewna instrumentu wynosi 58,4 cm, a szerokość 18,7 cm. Analiza muzykologiczna wykazała, że przedmiot powstał między drugą połową XIV a pierwszą połową XV wieku¹⁸, a obserwacje kostiumologiczne jego dekoracji dodatkowo wspierają to przypuszczenie. Pierwsze *kruselery* pojawiły się w pierwszej połowie XIV wieku Czechach, skąd moda ta przeniosła się na inne kraje. Przyjmuje się, że na Śląsku czepce te były znane po 1340 roku, w Małopolsce po 1350 roku, w podobnym okresie bo

¹¹ Tondera 1966, 157 tabl.II.c.

¹² Francke 1993, 362 rys. 14 h.

¹³ Francke, Lodowski 1991.

¹⁴ Siwiak 2005, 191-195.

¹⁵ Obserwacja autorki.

¹⁶ Jan Kostal a kol. 2013, 158, 160.

¹⁷ Fojtik 2010, 434-441.

¹⁸ Popławska 1997, 145-154.

⁹ <https://realonline.imareal.sbg.ac.at/en/detail/nr-016348/> (dostęp z 24.02.2021)

¹⁰ Grönke, Weinlich 1998.

Ryc. 164. Rękojeści noży nr kat. VI.4 i nr VI.2. Fot. Archiwum Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Elblągu / Robert Korsak.

ok. 1356 roku pojawiły się w Niemczech, a następnie po 1360 roku w Wielkopolsce i na koniec w Anglii po 1370¹⁹.

Ciekawymi przedmiotami są też dwie kościane rękojeści noży w kształcie sylwetek ludzkich (ryc. 164). Pierwsza z nich (nr kat. VI.4), odkryta przy ul. Rzeźniczej 15, w warstwie datowanej na połowę XIII wieku, przedstawia sylwetkę mężczyzny karmiącego sokoła, siedzącego na jego ręce. Mężczyzna ubrany jest w długą, choć odsłaniającą stopy fałdzystą suknię *surcot*, a jego głowę zdobi korona. Włosy postaci ułożone są w schludny walek²⁰. *Surcot* jest dość ogólnym określeniem używanym dla określenia długich sukni wierzchnich, zarówno męskich jak i kobiecych, noszonych do połowy XIV wieku. W tym przypadku niestety nie można niestety zbyt wiele powiedzieć na temat szczegółów jej kroju. Najciekawszym elementem stroju jest

tu pięciopalcza rękawica, o dość długim luźno opadającym mankiecie, noszona na prawej dłoni. Siedzący na ręce postaci ptak nie pozostawia wątpliwości, że rękawica ma związek z cenioną przez wyższe warstwy rozrywką, jaką było sokolnictwo. Element ten jest interesujący, zwłaszcza jeśli się go zestawia z analogiczną pięciopalczą rękawicą (nr kat. II.3) odkrytą archeologicznie²¹.

Druga rękojeść (nr kat. VI.2), datowana na koniec XIII wieku, została odkryta na zapleczu parceli przy ul. Garbary 9. Niestety, zabytek nie jest całkowicie zachowany, górna część rękojeści jest ulamana i – co za tym idzie – przedstawiona postać jest pozbawiona głowy, co uniemożliwia określenie jej płci. Podobnie, jak w poprzednim wyobrażeniu, tutaj także widzimy długi, zakrywający stopy *surcot*, jednak delikatne nacięcia na ramionach postaci sugerują, że tym razem jest to suknia bez rękawów, być może obramowana futrem. Widoczne rękawy sukni spodniej są bardzo wąskie i zaopatrzone w szereg guzików. Postać trzyma w dłoniach przyciśniętą do piersi księgę z ukośnie krzyżującymi się liniami na okładce²².

Obie rękojeści wykonano z kości słoniowej lub kłów morsa, co pozwala wykluczyć ich miejscowe pochodzenie, najprawdopodobniej zabytki te powstały w warsztatach paryskich, które w drugiej połowie XIII i na początku XIV wieku specjalizowały się w podobnej wytwórczości²³.

Przykładem przedmiotu łączącego doskonale rzemiosło z walorami artystycznymi jest skórzany futerał przeznaczony do przechowywania i zarazem przytracania do paska tabliczek woskowych (nr kat. nr VI.3, ryc. 165, 166a). Pugilares o wymiarach 8,5 x 6,2 cm, ozdobiony jest wytłaczaną dekoracją figuralną przedstawiającą zwrócone w swoją stronę dwie postacie ubrane w długie szaty. W niektórych publikacjach pojawia się interpretacja, wedle której przedstawienie to należy do nurtu przedstawiającego *taniec śmierci* i ukazuje śmiertelnika podczas konfrontacji z uzbrojoną w kosę śmiercią²⁴. Rozpoznanie to zostało jednak

²¹ por. rozdz. 2.2.b

²² Marcinkowski, 360.

²³ Marcinkowski, 336.

²⁴ Np. Nawrońska, Tandecki 1997, 132; Nawrońska 2010, 308; Wachowski 2013, 69.

¹⁹ Gutkowska-Rychlewska 1968, 869.

²⁰ Marcinkowski 2006, 359.

Ryc. 165. Futerał na tabliczki woskowe nr kat. VI.3.
Fot. A. Rybarczyk.

podważone przez Annę Sobecką, która słusznie zauważyła niedostatki tej teorii i podniosła kwestię podobieństwa tego wizerunku do przedstawień o tematyce miłosnej znanych z pochodzących z pierwszej połowy XIV wieku francuskich rzeźbionych wyrobów z kości słoniowej²⁵. Szczególne podobieństwo wzoru wykazuje znajdujący się w zbiorach paryskiego Narodowego Muzeum Wieków Średnich (Musée de Cluny) dyptyk z tabliczek woskowych²⁶. Na elbląskim pugilariesie widać zatem parę kochanków, mężczyzna ujmuje dłoń kobiety (trzymającej w drugiej ręce małego pieska),

²⁵ Sobecka 2010, 308-309.

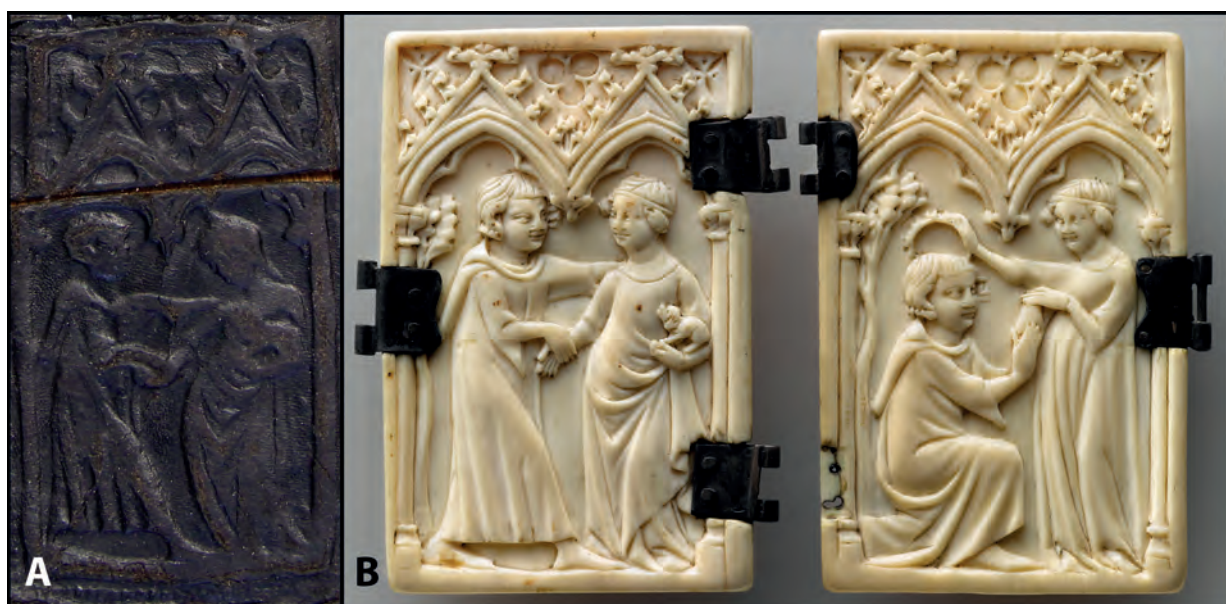
²⁶ Chciałam serdecznie podziękować panu prof. Krzysztofowi Wachowskiemu za zwrócenie mojej uwagi na ten zabytek

jednocześnie obejmując ją ramieniem. Szczegóły stroju postaci są niestety dość niewyraźne, widać jednak, że są one ubrane zgodnie z modą tego okresu – w luźne, długie suknie. W stroju mężczyzny można wyróżnić kaptur, sądząc po zaprezentowanej analogii widzimy tu typową dla XIII i początków XIV wieku męską suknię z integralnym kapturem. Na tabliczkach paryskich można zauważyć, że głowa kobiety jest modnie udekorowana cienką przepaską, a włosy są starannie upięte po bokach twarzy, na zabytku elbląskim jednak detale te są niezauważalne. Niezależnie jednak od szczegółów stroju, dzięki przedstawieniu temu nie mamy wątpliwości, że osoby mieszkające w Elblągu w pierwszych dekadach XIV wieku miały możliwość zobaczenia, jakie ubiory noszone są na dworach europejskich i mogły te informacje przekładać na własny wygląd. Sam noszony przy pasku ozdobny pugilares, był bez wątpienia elementem wpływającym na prezencję noszącej go osoby, choć futerał jako taki, podobnie zresztą jak i ozdobne pochewki przytracanych do paska noży, trudno uznać za część ubioru, czy akcesorium mody.

Kolejnym zabytkiem przedstawiającym sylwetki ludzkie, najprawdopodobniej także parę, uchwyconą w trakcie tańca lub innej zabawy, jest opisana już wcześniej w rozdziale 3.1 nieudana plakietka nr kat. III.65 (ryc. 86, 167). Niestety, w tym przypadku detale stroju są przedstawione bardzo schematycznie i tym samym zabytek ten nie stanowi dobrej podstawy do rozważań kostiumologicznych. Postaci ubrane są w bardzo podobne, długie, przepasane w tali, przylegające do ciała suknie z długimi wąskimi rękawami. Postać po lewej ma nieco krótszą suknię, mniej wysklepioną klatkę piersiową i krótkie włosy, co sugeruje że mamy do czynienia z wyobrażeniem mężczyzny. Postać po prawej stronie byłaby zatem kobietą w opadającym na ramiona welonie. Zastanawiające są fałdki widoczne na obu sukniach, przywodzą one na myśl plisowane stroje znane z np. ze znalezisk z Uvdal w Norwegii²⁷ i Herjolfsnes na Grenlandii²⁸, ale fakt, że marszczenia pojawiają się tu

²⁷ Vedeler 2004, 61-65; Vedeler 2005 142-143, 144.

²⁸ Østergård 2004, 99-101, 185-189.

Ryc. 166. A: Wzór z elbląskiego futerału na tabliczki nr kat. VI.3. Fot. A. Rybarczyk. B: Wykonany z kości słoniowej dyptyk z tabliczek woskowych (CL12342a;CL12342b), Paryż, Musée de Cluny - Musée National du Moyen Âge, Fot. © RMN-Grand Palais (Musée de Cluny - Musée National du Moyen-Âge) / Jean-Gilles Berizzi.

Ryc. 167. Plakietka nr kat. III.65. Fot. A. Rybarczyk.

także na rękawach, sugeruje, że jest to raczej tylko dekoracja, niż dokładne odzwierciedlenie rzeczywistych ubiorów.

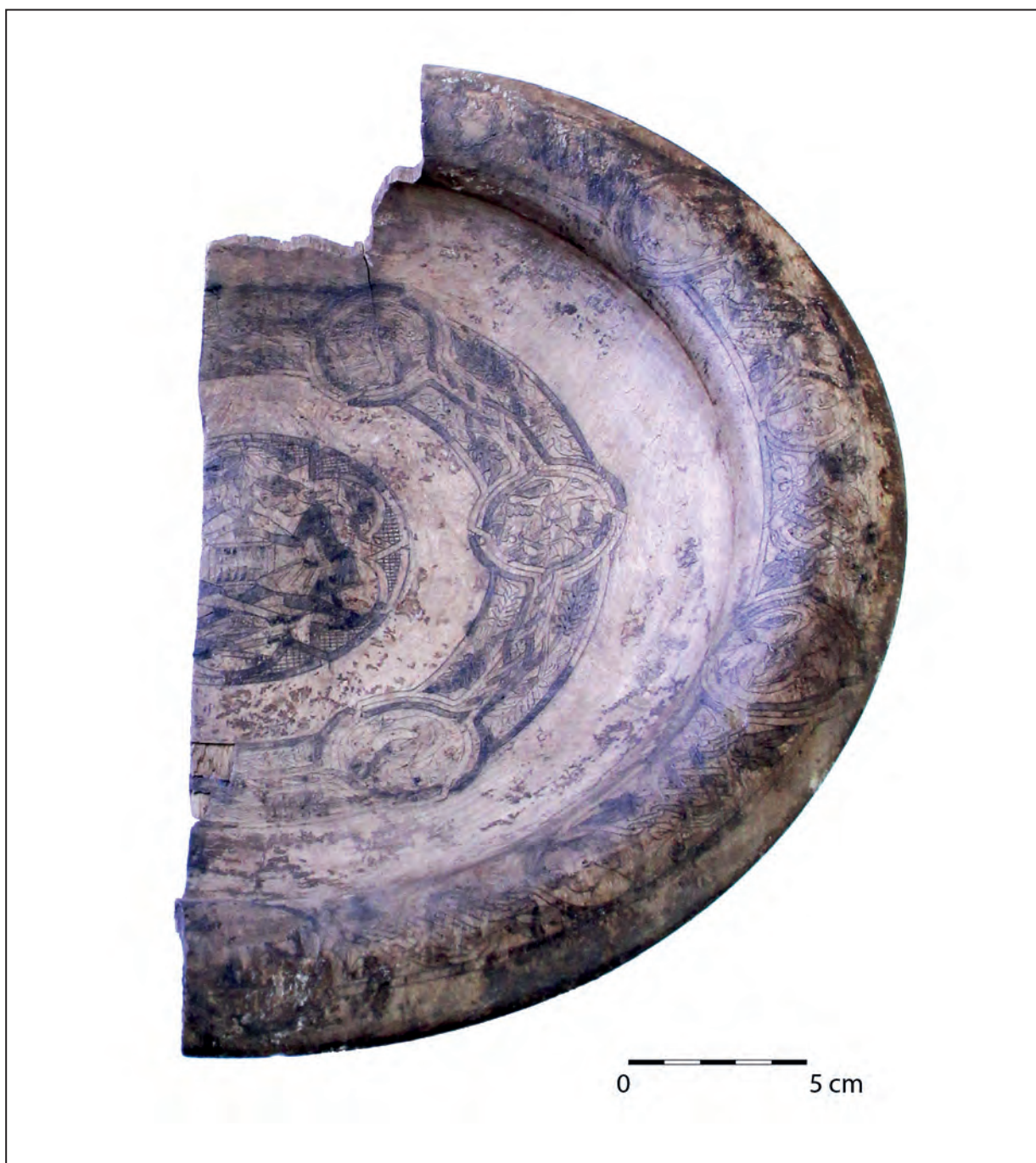
O wiele ciekawszym pod tym względem jest, fragmentarycznie zachowany, toczony drewniany talerz (nr kat. VI.6, ryc. 168 – 169), o proveniencji, jak się przypuszcza, prawdopodobnie niderlandzkiej, bogato zdobiony dekoracją malarską

o charakterze i stylistyce typowej dla połowy XIV stulecia²⁹. Pierwotna średnica talerza wynosiła 46 cm, jego wysokość sięga prawie 5 cm. Co ciekawe, zabytek został odkryty w warstwie, której datowanie określone zostało na XVIII wiek i – co za tym idzie – nie można mieć absolutnej pewności czy przedmiot ten trafił do Elbląga w średniowieczu, czy może w późniejszym okresie, choć ta pierwsza hipoteza wydaje się być jednak bardziej prawdopodobna.

Z punktu widzenia tematyki tej pracy, najbardziej interesujący jest malunek umieszczony w centralnej części talerza, przedstawiający scenkę rodzajową. Widzimy tu dwóch mężczyzn sprzecających się podczas gry w – sądząc po charakterystycznej planszy z namalowanymi zazębiającymi się trójkątami – trik traka, zwanego też *backgammonem*. Ponieważ talerz jest ułamany i zachowała się mniej więcej jego połowa, omawiane przedstawienie także zachowało się tylko fragmentarycznie. Można na nim dostrzec całą sylwetkę mężczyzny siedzącego po prawej stronie planszy oraz rękę, jedną nogę i fragment głowy mężczyzny zasiadającego po stronie lewej. Przedstawiona

²⁹ Wachowski 2013, 130-133; Nawrońska *et al.* 2013, 285-293.

Ryc. 168. Drewniany talerz nr kat. VI.6. Fot. A. Rybarczyk.

klótnia ma gwałtowny charakter, dochodzi do rękoczynów – gracze wzajemnie targają się za długie, swobodnie opadające na ramiona włosy. Atmosferę wrogości podkreślają leżące u stóp graczy miecze³⁰.

Widoczny na rysunku mężczyzna nosi niedosięgającą kolan suknię o łagodnym, owalnym

pokroju szyi. Przylegające górą ubranie rozszerza się poniżej talii. Rozkloszowanie sukni, uzyskane poprzez zastosowanie w spódnicy klinów, na rysunku podkreślone zostało prostymi liniami. Suknia charakteryzuje się biegnącym pionowo podziałem kolorystycznym, jedna strona jest jasna, druga ciemna. Ubrania szyte w ten sposób określane są mianem *mi-parti*. Podział kolorystyczny przebiegał w nich pionowo, różnice dotyczyły zaś

³⁰ Na publikowanym w literaturze rysunku talerza nie zaznaczono tego detalu, choć w rzeczywistości jest on wyraźnie widoczny (patrz ryc. 169).

Ryc. 169. Centralna scena dekoracji talerza nr kat. V.6. Fot. A. Rybarczyk.

strony lewej i prawej. Przedstawiony na elbląskim talerzu mężczyzna siedzi w dynamicznej, lekko obróconej pozie, przez co narysowana pośrodku tułowia linia podziału kolorystycznego zdaje się bieć bardziej z boku niż z przodu szaty. Wydaje się jednak, że jest to raczej wynik trudności, jakie napotkał rysownik chcący oddać wrażenie ruchu, niż zamiar przedstawienia szaty o kolorach różniących się z przodu i tyłu. Podobny błąd w rysunku można odnaleźć na jednej z ilustracji obfitującego w wyobrażenia modnych strojów manuskryptu *Romansu o Aleksandrze* (ryc. 170a) ³¹.

Wracając jednak do przedstawienia elbląskiego – na linii podziału kolorystycznego widoczne jest coś na kształt drabinki. Można przyjąć, że jest

to symbolicznie oddane zapięcie sukni – sznurowanie lub guziki, biegnące od szyi w dół, aż do pasa. Nieco poniżej talii widoczny jest, zaznaczony ciemnym kolorem średniej grubości pasek, do którego przytroczony jest tylko jeden przedmiot – pochwa, sądząc po długości, przeznaczona raczej na miecz lub kord niż na nóż czy sztylet. Pochwa wydaje się być pusta, zapewne ma to związek z orężem leżącym pod nogami graczy. Stroju mężczyzny dopełniają ciemne nogawice i także trzewiki. Co ciekawe, w stroju przedstawionych graczy brakuje ważnych elementów, takich jak kaletka lub nakrycie głowy, którym w danym wypadku powinien być kaptur zaopatrzony w długi ogon określany jako *liripipe*.

Postać drugiego gracza, jak już wspomniałam, jest tylko częściowo zachowana, wnioskując jednak z widocznych fragmentów i lustrzanego układu kompozycji można powiedzieć, że nosi on podobny strój różniący się jedynie kolorystyką. Układ kolorów na sukni drugiego gracza jest taki sam jak u jego oponenta – lewa strona jest ciemna, prawa natomiast jasna, co przy umieszczeniu na rysunku postaci naprzeciwko siebie daje kontrastowy, szachownicowy efekt. Nogawice noszone przez mężczyznę są jasne, a trzewiki podobnie jak poprzednio – ciemne.

Stroje przedstawione na talerzu należą do kategorii ubiorów modnych, charakterystycznych dla okresu tzw. mody przejściowej z lat czterdziestych XIV stulecia³². Był to okres, w którym rozpoczęły się duże przemiany w ubiorze męskim. Noszone dotychczas długie i luźne szaty zaczęto zastępować coraz krótszymi i podkreślającymi sylwetkę ubiorami. Suknie, takie jak te noszone przez elbląskich graczy, można znaleźć w ikonografii tego okresu. Wśród dobrze datowanych źródeł ukazujących ubiory tego rodzaju można wymienić wspomniany *Romans o Aleksandrze* i *Luttrell Psalter*³³. Większość przedstawianych w tych manuskryptach sukni męskich różni się jednak od tych

³¹ manuskrypt przechowywany w zbiorach Oxford University – Bodleian Library, nr MS. Bodl. 264. Wspomniane tu ilustracje pochodzą ze starszej części manuskryptu powstałej we Francji w latach 1338 – 44. <http://image.ox.ac.uk/show?collection=bodleian&manuscript=ms-bodl264> (dostęp z dnia 11.02.2021).

³² Gutkowska-Rychlewska 1968, 148-149.

³³ Manuskrypt z lat 1325 – 1340, znajduje się w zbiorach w Brithish Library, pod numerem Add MS 42130. http://www.bl.uk/manuscripts/FullDisplay.aspx?ref=Add_MS_42130 (dostęp z dnia 11.02.2021).

Ryc. 170. Sceny z *Romansu o Aleksandrze*. *Romance of Alexander*, Francja, 1338 – 44, Oxford University, Bodleian Library, MS. Bodl. 26, A: f. 64v, B: f. 60r. Za: <http://image.ox.ac.uk/show?collection=bodleian&manuscript=msbodl264>

Ryc. 171. Wyobrażenia modnych strojów z *Romansu o Aleksandrze*. *Romance of Alexander*, Francja, 1338 – 44, Oxford University, Bodleian Library, MS. Bodl. 26, f. 106r. Za: <http://image.ox.ac.uk/show?collection=bodleian&manuscript=msbodl264>

z elbląskiego talerza rękawami – zwykle są one skrócone i zaopatrzone w zwisające wąskie pasma – *tippety*, spod których widać wąskie rękawy sukni spodnich. Rękawy z przedstawienia elbląskiego

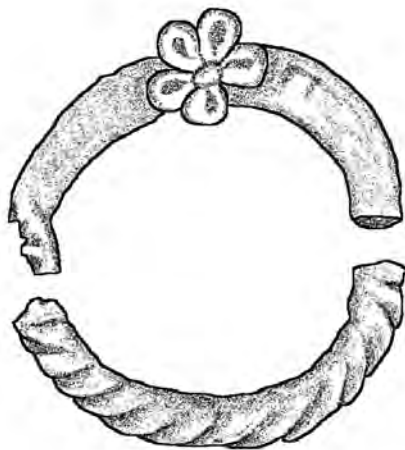
nie mają *tippetów*, a ich kształt – wąski przy nadgarstkach, ale dość szeroki góra, przywodzi na myśl rękawy znane jeszcze z poprzedniego okresu mody. Może to świadczyć, o tym, że przedstawienie z talerza powstało we wczesnym okresie panowania wspomnianej mody przejściowej. Podobieństwo z rysunkami z wymienionych manuskryptów można odnaleźć także w przypadku głów wrysowanych w dekoracyjne wici okalające talerz, twarze namalowane w bardzo zbliżonej stylistyce można znaleźć zwłaszcza w inicjalach z Psalterza.

Ukazani na talerzu gracze swoimi strojem wyrażają bez wątpienia najnowszą ówczesną modę. Fakt, że mamy tu najprawdopodobniej do czynienia z przedstawieniem o wydźwięku moralizatorskim, ukazującym grę planszową jako zdrożną rozrywkę³⁴, dodatkowo wspiera to rozpoznanie, ponieważ modny strój, sam w sobie potępiany jako wyraz próżności, był częstym atrybutem wizerunków grzeszników. Jeśli chodzi o samo przedstawienie, to można dodać, że scenka rodzajowa o takiej tematyce pojawia się w materiale archeologicznym także na średniowiecznych kaflach, jako przykład należy podać znaleziska z Czech³⁵.

³⁴ Wachowski 2013, 133.

³⁵ Brych 2004, 19, 115.

ROZDZIAŁ 5

UBIÓR ŚREDNIOWIECZNYCH ELBLAŻAN

5.1. BARWY I WZORY

Kolorystyka ubrań była średniowieczu kwestią, do której powszechnie przywiązywano wagę. Najbardziej pożądane były tkaniny o głębokich, nasyconych barwach, jednak ich dostępność była ograniczona możliwościami warsztatów farbiarskich i zależała od wykorzystywanych pigmentów, jak również od poddawanego zabiegom barwierskim surowca. Najwdzięczniejszymi w obróbkę, łatwo chłonącymi barwniki materiałami były jedwab i bawełna¹, po przeciwnej stronie skali znajdowały się bardzo odporne na farbowanie len i konopie². Wśród barwników stosowanych w średniowiecznym farbiarstwie dominowały pigmenty organiczne, pozyskiwane głównie z roślin i owadów. Barwniki mineralne generalnie nie były wykorzystywane, wyjątkiem są związki żelaza, których obecność odnotowano w nielicznych przykładach pochodzących z Grenlandii³. Powszechnie wykorzystywano dające odpowiednio kolor niebieski i czerwony, urzet (*Isatis tinctoria*) i marzanę barwierską (*Rubia tinctorum*). Dla pozyskiwania czerwieni w użyciu była też brezyłka sappan (*Caesalpinia sappan*) i nadające kolejne odcienie tego koloru pluskwiaki z gatunków czerwców (np. czerwiec polski *Porphyrophora polonica* lub *Kermes vermilio*). Odcienie żółte uzyskiwano za pomocą krokosza barwiarskiego, zwanego fałszywym szafranem (*Carthamus tinctorius*), janowca barwierskiego (*Genista tinctoria*), rezedy żółtawej (*Reseda luteola*) oraz pąków topoli (*Populus*). Brązy mogły pochodzić ze wspomnianej topoli, a także z żywicy olszyny (*Alnus glutinosa*) i kory dębu (*Quercus*), który to surowiec pozwalał także uzyskiwać odcienie czerni⁴. Badania chromatograficzne wykonane

dla czternastowiecznych tkanin odkrytych w Pultusku pozwalają poszerzyć listę średniowiecznych surowców barwierskich także o nadające odcień żółtobrazowy młode pędy berberysu (*Berberis vulgaris*)⁵. Niestety, brak specjalistycznych analiz chemicznych nie pozwala na stwierdzenie, których ze znanych w średniowieczu barwników użyto do nadania koloru tkaninom elbląskim.

Farbowanie mogło dotyczyć surowych włókien, przędzy, jak i gotowej tkaniny. Zabytki elbląskie potwierdzają zarówno farbowanie półproduktów jak i całych wyrobów. W pierwszym przypadku dowodem są fragmenty materiałów pasiastych, w drugim skrawki, których kolorystyka jest intensywniejsza na powierzchni wyrobu, a nieco wyblakła w głębi tkaniny, pod warstwą kutnera. Farbowanie było dość skomplikowanym procesem i często odbywało się wieloetapowo, przy czym pierwsza faza obejmowała barwienie przędzy, kolejna zaś gotowego wyrobu. Najczęściej, zwłaszcza w późnym średniowieczu, przeznaczoną do tkania przędzę barwiono na niebiesko za pomocą urzetu. Barwnik ten charakteryzował się wyjątkowo dobrą wnikalnością we włókna wełny i farbowanie z jego użyciem nie wymagało stosowania zaprawy alunowej, utrudniającej dalszą pracę z przędzą. W przypadku pierwszego farbowania, zamiast urzetu stosowano także dającą odcienie czerwieni marzanę, jednak w takim przypadku konieczne już było zastosowanie zaprawy. Nadające ostateczny kolor farbowanie odbywało się już po zdjęciu tkaniny z krosna i było końcowym etapem wykańczalniczym. Do ostatecznej kąpieli barwierskiej używano mieszanki barwników dobranej odpowiednio w zależności od tego, jaki kolor zamierzano uzyskać. Część tkanin była

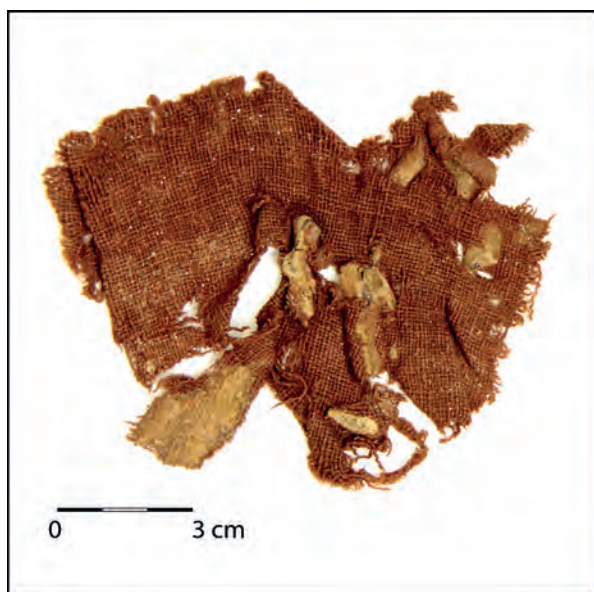
¹ Turnau 1987, 56.

² Turnau 1987, 32.

³ Walton Rogers 2004, 90-91.

⁴ Maik 1997, 66-67; Walton Rogers 1997, 1766-1770.

⁵ Biesaga *et al.* 2004, 331-339.

Ryc. 172. Importowana tkanina wełniana nr kat. I.118, prawdopodobnie barwiona na czerwono. Fot. A. Rybarczyk.

tworzona w prostszy sposób, z niebarwionych nici i farbowana dopiero po utkaniu. W przypadku tkanin wielobarwnych farbowano tylko przędzę, pomijając etap barwienia gotowej tkaniny⁶.

Proces barwierski nie był więc łatwy, wymagał też często egzotycznych barwników i alunu, który aż do momentu odkrycia źródeł tego minerału w Włoszech w latach sześćdziesiątych XV wieku, sprowadzany był z Azji Mniejszej⁷, w rezultacie czego tkaniny o pięknych, wibrujących, a przy tym trwałych kolorach były drogie i pozostawały poza zasięgiem finansowym większej części społeczeństwa. Mniej zamożni musieli zadawać się materiałami o przygaszonych kolorach lub też w ogóle nie farbowanymi, mającymi naturalny kolor surowca np. owczego runa. Można przypuszczać, że w średniowiecznym Elblągu noszono ubrania zarówno z tkanin farbowanych w sposób dający trwale i mocne kolory, jak i te barwione mniej doskonałymi metodami. Niestety, bez przeprowadzenia wysoce specjalistycznych badań chemicznych, możliwość wypowiedzenia się o pierwotnym kolorze tkanin wykopaliskowych jest mocno ograniczona.

Większość odkrytych w Elblągu tkanin ma charakterystyczną dla tkanin archeologicznych kolorystykę ograniczającą się do różnych odcieni palety brązów. Tylko w nielicznych przypadkach na materiale widać resztki dawnych barw, głównie czerwieni i czerni – można przypuszczać, że są to pozostałości droższych tkanin, barwionych ze szczególną starannością (tab. 2). Nie znaczy to oczywiście, że pozostałe tkaniny, na których nie można zaobserwować pierwotnych kolorów, nie były barwione. Jasne czy słabo nasycone barwy łatwiej blakną i ulegają rozmyciu pod wpływem działania obecnych w glebie kwasów humusowych i przestają być zauważalne w standardowej obserwacji makro- czy nawet mikroskopowej. Wiadomo natomiast, że używane w Elblągu barwne sukna nie pochodziły tylko z importu, ale też były wyrabiane na miejscu, co poświadczają czternastowieczne źródła pisane wspominające zarówno o farbiarzu nazwiskiem Thidemann, zamieszkującym w 1343 roku przy ulicy Nad Kumielą, jak i o innych przedstawicielach tej profesji wywodzących się z Nowego Miasta⁸.

W kwestii kolorystyki ubiorów noszonych w średniowiecznym Elblągu nie jesteśmy jednak zdani tylko na źródła archeologiczne, ponieważ wiadomości na ten temat dostarczają także przekazy pisane, choć niestety dysponujemy tylko danymi odnoszącymi się do XV wieku. Z początku tego stulecia pochodzi *Nowa Księga Rachunkowa Starego Miasta Elbląga*, w której zapisywane były różne wydatki miejskie. W księdze tej, przy opisie odnotowywanych, zakupionych bądź darowanych tkanin lub elementów garderoby pojawiają się także wzmianki o ich kolorystyce. Najczęściej powtarzającym się kolorem jest szary. *Graue tuche* czy też *panni grisei* jest określeniem często przewijającym się w średniowiecznych źródłach pochodzących z terenów Rzeszy niemieckiej, odnoszącym się do najtańszych wyrobów miejscowych i należy sądzić, że pod tym określeniem kryje się wełna niebarwiona⁹. W elbląskiej *Nowej Księdze*

⁶ Munro 2003, 211.

⁷ Munro 2003, 212.

⁸ Maik 1997, 66.

⁹ Rutkowska-Plachciska 1988, 39.

Tab. 2. Kolorystyka elbląskich wełnianych tkanin wykopaliskowych.

NR KAT.	KOLOR	PRZEDMIOT	DATOWANIE	POCHODZENIE
I.4	czarny	tkanina wełniana	4 ćw. XIII w.	lokalne
I.8	czarny	tkanina wełniana	4 ćw. XIII w.	Europa Zachodnia (?)
I.11	czerwony	tkanina wełniana	koniec XV w.	Europa Zachodnia
I.12	czerwony	tkanina wełniana	koniec XV w.	Europa Zachodnia
I.14	szary	tkanina wełniana	2 poł. XIII w.	lokalne
I.24	czarny	tkanina wełniana	XIV w.	Europa Zachodnia
I.29	czerwony	tkanina wełniana	XIV w.	lokalne
I.40	czarny	tkanina wełniana	XIV w.	Europa Zachodnia
I.45	ciemnobrązowy lub czarny	tkanina wełniana	XIV w.	lokalne
I.46	ciemnobrązowy lub czarny	tkanina wełniana	XIV w.	lokalne
I.50	czarny	tkanina wełniana	XIV w.	lokalne
I.56	czerwony	tkanina wełniana	XIV w.	lokalne (?)
I.61	czerwony	tkanina wełniana	XIV w.	Europa Zachodnia
I.70	czarny	tkanina wełniana	XV w.	lokalne (?)
I.83	czarny	tkanina wełniana	XV w.	Europa Zachodnia
I.84	czerwony	tkanina wełniana z jedwabnymi nićmi szwu	teraz XV w.	Europa Zachodnia
I.89	czarny	tkanina wełniana	XV w.	Włochy (?)
I.92	czarny	tkanina wełniana	XV w.	lokalne
I.94	czarny	tkanina wełniana	XV w.	Europa Zachodnia
I.95	czerwony	tkanina wełniana	XV w.	Europa Zachodnia
I.96	szary	tkanina wełniana	XV w.	Europa Zachodnia
I.99	czerwony	tkanina wełniana	XV w.	Europa Zachodnia
I.109	czerwony	tkanina wełniana	XIV w.	lokalne
I.110	czerwony	tkanina wełniana	XIV w.	lokalne (?)
I.111	szary	tkanina wełniana	XIV w.	Europa Zachodnia
I.112	czerwony	tkanina wełniana	XIV w.	lokalne
I.113	czerwony	tkanina wełniana	XIV w.	lokalne
I.118	czerwony	tkanina wełniana	XIII – XV w.	Europa Zachodnia
I.119	brązowy?	tkanina wełniana	XIV – XV.	lokalne
I.133	czarny	tkanina wełniana	XV w.	lokalne (?)
I.142	czarny	tkanina wełniana	XIII – XV w.	Europa Zachodnia
I.146	czarny	tkanina wełniana	XIII – XV w.	lokalny
I.152	czarny	tkanina wełniana	XIII – XIV w.	Europa Zachodnia
I.157	czarny	tkanina wełniana	XIV/XV w.	Europa Zachodnia
I.158	czarny	tkanina wełniana	XIII – XV w.	Europa Zachodnia
I.187	czerwony	dzianina	XV w.	surowiec importowany z Europy Zach.

Rachunkowej określane na różne sposoby szare sukno – *grau lacken*, *grau gewandt*, *grau wand* – pojawia się wielokrotnie, a co najbardziej ciekawe w kontekście tej pracy, bardzo często występuje jako materiał przeznaczony na ubrania. Szare sukno było wykorzystywane na opłacane przez

miasto stroje flecistów (*pyper*, *piper*)¹⁰ oraz strażników – mostowych (*bruggewarder*, *brugwartern*)¹¹,

¹⁰ NKR 1, 23 (82), 212 (989); NKR 2, 73 (1409).

¹¹ NKR 1, 50 (249), 71 (377), 104 (511); NKR 2, 27 (1235), 71 (1398), 99 (1508).

Tab. 3. Kolorystyka ubiorów w Elblągu, na podstawie testamentów mieszczańskich opracowanych przez R. Kubickiego (Kubicki 2010, 197-2010)

KOLOR	ELEMENT GARDEROBY	ROK
brązowy	kaftan/suknia – <i>rogk</i>	1461
czarny	kaftan/suknia – <i>rogk</i>	1461
niebieski	kaftan/ <i>suknia</i>	1475
biały	kaftan/ <i>suknia</i>	1475
czarny/biała podszewka	kaftan/suknia – <i>rock</i>	1475
czarna	kaftan/suknia – <i>rock</i>	1486
niebieski	kaftan/suknia – <i>rock</i>	1485
biały/czarne rękawy	kaftan/suknia spodnia – <i>unterrock</i>	1475
czarny	nogawice – <i>bosen</i>	1475
czerwony	jopula – <i>joppe</i>	1468
zielony	jopula – <i>joppe</i>	1468
brązowy	jopula – <i>joppe</i>	1481
?/czerwone rękawy	jopula – <i>yope</i>	1485
czarny	plaszcz – <i>mantel</i>	1449
brązowy	plaszcz – <i>mantel</i>	1481
szary	plaszcz – <i>mantel</i>	1453
niebieski	plaszcz – <i>mantel</i>	1461
jasnoszary/niebieska podszewka	plaszcz – <i>mantel</i>	1475
czerwony	plaszcz – <i>mantel</i> (damski, po żonie)	1515

leśnych (*waltwarteren*)¹², polnych (*veldwarder, veltwarder*)¹³ oraz drewna (*holtwarder*)¹⁴, a także, jak wynika z jednej wzmianki, kucharza (*koke*)¹⁵. Z *grau lacken* szyto właściwie wszystkie części garderoby, oprócz bielizny. Rachunki oprócz ogólnikowego terminu *cleden i cledinge*¹⁶ wymieniają też poszczególne części stroju np. płaszcz, suknie, nogawice i kaptury.

Oprócz szarego sukna w *Księżę Rachunkowej* pojawiają się też bardziej kolorowe materiały, jednak ich zastosowanie zwykle odbiega od odzieżowego. I tak wymieniane jest sukno białe i czerwone z przeznaczeniem na namioty¹⁷ oraz niebieskie na niesprecyzowane nakrycia (*sperrlacke*)¹⁸ i chorągiew¹⁹. W celu uszycia chorągwi

nabywano także kolorową taftę – białą i czerwoną²⁰. Być może przeznaczenie odzieżowe miało mieć sukno białe i brązowe zakupione z myślą o darach dla krzyżaków²¹.

Informacji o kolorystyce elbląskich ubrań piętnastowiecznych dostarczają także mieszczańskie zapisy testamentowe, obejmujące sto czterdzieści pięć testamentów z lat 1409 – 1515 (tab. 3). W przeważającej większości pochodzą one z drugiej połowy tego stulecia, zaledwie osiemnaście z nich odnosi się do okresu wcześniejszego²². Jest to źródło o odmiennym charakterze niż miejska księga wydatków, dlatego też przynosi innego rodzaju informacje o pozostającej w posiadaniu mieszczan odzieży. Jak wynika z analizy przeprowadzonej przez Rafała Kubickiego, kolory zostawianych w spadku elementów garderoby zostały odnotowane w zapisach ostatniej woli elblążan w co najmniej sześćdziesięciu dziewięciu

¹² NKR 1, 104 (511).

¹³ NKR 1, 50 (249), 71 (377), NKR 2, 27 (1235).

¹⁴ NKR 2, 71 (1398).

¹⁵ NKR 1, 249 (1137).

¹⁶ NKR 1, 71 (377), NKR 2, 99 (1508).

¹⁷ NKR 1, 17, (68), 206 (965).

¹⁸ NKR 2, 27 (1234).

¹⁹ NKR 1, 19 (68).

²⁰ NKR 1, 17 (68), 22-23 (81), 206 (964).

²¹ NKR 1, 92 (462), 93 (463).

²² Kubicki 2010, 206-209.

przypadkach. Najczęściej wymienianym kolorem był czarny, w sumie wzmiankowany dwadzieścia osiem razy, z czego piętnaście razy w odniesieniu do sukni wierzchniej (*Rock*), a trzynaście razy do płaszcza (*Mantel*). Drugi w kolejności występowania był kolor niebieski (w sumie dwanaście razy), pozostałymi wymienianymi kolorami były brązowy (dziewięć razy), szary (siedem razy), jasnoszary (siedem razy) oraz wymieniane sporadycznie biel i czerwień (dwa i cztery razy)²³. Oprócz ubrań o jednolitej barwie zapisywane były też takie, które dowodziły zamiłowania do mocnych, kontrastowych połączeń kolorystycznych. W zapisach Mattisa Polena z 1475 roku wspomniany jest, stanowiący komplet z czarnymi nogawicami, biały kaftan zaopatrzony w czarne rękawy, a także czarna suknia z białą podszewką oraz jasnoszary płaszcz z niebieską podszewką²⁴.

Z przedstawionych powyżej informacji jasno wynika duża popularność ubrań w kolorze czarnym w XV stuleciu, co bardzo dobrze koresponduje z obserwacjami na temat preferowanej kolorystyki flamandzkich materiałów w wiekach XIV i XV, poczynionej przez Johna H. Munro na podstawie źródeł pisanych. Badacz ten zauważył wzrost popytu na barwione na czarno i ogólnie ciemne tkaniny w ciągu XV wieku, łączący się ze znaczącym spadkiem popularności faworyzowanego w poprzednim stuleciu sukna czerwonego²⁵. Informacje zawarte w elbląskich testamentach wyraźnie pokazują, że trend ten objął także Elbląg. Wzrost popularności czarnych tkanin w XV wieku można zaobserwować też w elbląskich tkaninach archeologicznych, choć w tym przypadku dane są mniej wiarygodne ze względu na stosunkowo niewielką próbę tkanin z widocznymi barwnikami oraz niepewność co do prawidłowości identyfikacji kolorów w obserwacji bezpośredniej.

Oprócz tkanin gładkich, w średniowieczu wytwarzano też materiały wzorzyste, przy czym deseń otrzymywano za pomocą zróżnicowania kolorystycznego, splotowego lub połączenia obu tych metod. Stosowano także urozmaicenie faktury

wyrobu za pomocą zróżnicowania grubości używanych nici, w rezultacie osiągając prążki. Materiały archeologiczne dowodzą, że tkaniny tego rodzaju były znane i używane także w średniowiecznym Elblągu (tab. 4).

Jednym z najprostszych, bardzo łatwych do uzyskania wzorów są paski. Pasiaki były zapewne popularne w środkowej Europie już we wcześniejszym średniowieczu, czego dowodzą znaleziska ze stanowiska 1 w Gdańsku²⁶ lub ilustracje z przechowywanego w Heidelbergu, pochodzącego wprawdzie już z początków XIV wieku, lecz nie przedstawiającym modnych strojów niemieckiego manuskryptu *Zwierciadła Prawa Saskiego* czyli *Sachsenspiegel* (ryc. 174). W XIV wieku popularność pasiaków osiągnęła swoje apogeum i co za tym idzie były one często przedstawiane w ikonografii europejskiej tego okresu. Pasiaste, czy w ogóle wielobarwne tkaniny były postrzegane przez ówczesnych moralizatorów jako uosobienie próżności i niepotrzebnej ekstrawagancji oraz zaprzeczenie należytnej chrześcijanom skromności stroju, co miało swoje odzwierciedlenie w wydawanych ustawach przeciwybitkowych²⁷. Oczywiście praktyka życia codziennego szła swoją własną drogą i pasiaki były powszechnie noszone.

W Elblągu paski zostały rozpoznane na ośmiu fragmentach tkanin wełnianych, w większości były to zabytki datowane właśnie na XIV stulecie. Paski są tu bardzo cienkie – tworzone przez zaledwie kilka nici. W pięciu przypadkach zaobserwowane pasy układały się w tkaninie poziomo, w pozostałych trzech pionowo²⁸. Źródła archeologiczne wydają się dowodzić małej popularności pasiastych tkanin w średniowiecznym Elblągu, jednak trzeba pamiętać, że przy niewielkich rozmiarach badanych fragmentów, nie można być całkowicie pewnym czy mamy do czynienia z pozostałością tkaniny gładkiej, czy też skrawkiem tkaniny wielk wzorzystej – w szerokie pasy lub dużą kratę. W ikonografii XIV wieku pasy widoczne na ubraniach są zwykle bardzo szerokie, liczące prawdopodobnie kilkanaście do nawet kilkudziesięciu centymetrów.

²³ Kubicki 2010, 203, tab. 4.

²⁴ Kubicki 2010, 202.

²⁵ Munro 2007, 55-95.

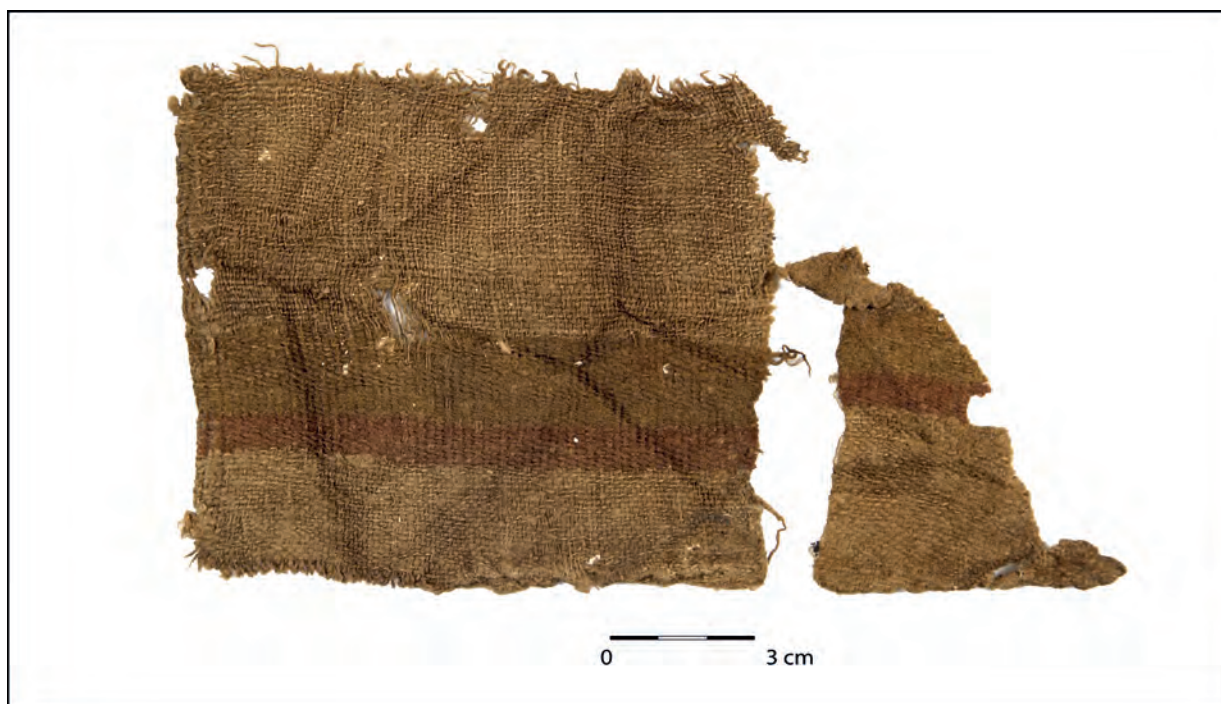
²⁶ Kamińska, Nahlik 1958, 82-85.

²⁷ Dahl 2009, 128-132.

²⁸ Maik, archiwum własne.

Tab. 4. Tkaniny wzorzyste i prążkowane w elbląskim materiale archeologicznym.

NR KAT.	PRZEDMIOT	KOLOR	WZÓR	SPOSÓB UZYSKANIA ORNAMENTU	DATOWANIE	POCHODZENIE
I.28 I.31	fragment tkaniny wełnianej	czerwony czarny, naturalny kolor wełny	poziome paski (wątek)	zróżnicowanie kolorystyczne	XIV w.	Europa Zachodnia
I.41	fragment tkaniny wełnianej	czarny, naturalny kolor wełny	cienki poziomy pasek z 7 nici wątku	zróżnicowanie kolorystyczne	XIV w.	Europa Zachodnia
I.44	fragment tkaniny wełnianej	czerwony, naturalny kolor wełny	cienki poziomy pasek z 2 nici wątku	zróżnicowanie kolorystyczne	XIV w.	lokalne
I.52 I.53	fragment tkaniny wełnianej	?	pionowe prążki	zróżnicowanie grubości osnowy	XIV w.	Europa Zachodnia
I.64	fragment tkaniny wełnianej	?, (jaśniejsza osnowa, ciemniejszy wątek)	nieregularna, fakturowana powierzchnia	zróżnicowanie grubości nici wątku (gruby) i osnowy (cienka)	2 poł. XIII w.	lokalne
I.65	fragment tkaniny wełnianej	?, (wątek jasny i ciemny)	cieniki poziomy pasek z 1 nici wątku co 1 cm	zróżnicowanie grubości wątku, zróżnicowanie kolorystyczne	2 poł. XIII w.	Europa Zachodnia
I.75	fragment tkaniny wełnianej	czerwony, naturalny kolor wełny	cienkie poziome paski z 4 i 8 nici wątku	zróżnicowanie kolorystyczne	XV/XVI w.	Europa Zachodnia
I.131 I.137	fragment tkaniny wełnianej	?	pionowe prążki	zróżnicowanie grubości osnowy	XIII/XIV w.	Europa Zachodnia
I.134	fragment tkaniny wełnianej	czarny, naturalny kolor wełny	cienki pionowy pasek z 4 nici osnowy	zróżnicowanie kolorystyczne	XIV w.	Europa Zachodnia
I.136	fragment tkaniny wełnianej	?, (osnowa jasna i ciemna)	pionowe paski z 10 podwójnych nici osnowy	zróżnicowanie kolorystyczne i zróżnicowanie grubości osnowy (jasna osnowa brana podwójnie)	XIV w.	Europa Zachodnia
I.155	fragment tkaniny wełnianej	czerwony, brązowy, naturalny kolor wełny	pas typsu z poziomymi paskami czerwonymi (1 cm) i brązowymi	zróżnicowanie kolorystyczne i splotowe	XV – XVI w.	Europa Zachodnia
I.168	fragment tkaniny jedwabnej	?	orientalny	dekoracja malarska lub drukarska	XIV – XV w.	Europa Zachodnia lub Południowa
I.172	fragment tkaniny jedwabnej	?	pionowe prążki	zróżnicowanie grubości osnowy (co 3 nić osnowy brana podwójnie)	XV w.	Europa Południowa
I.175a I.175b	fragment tkaniny jedwabnej	?	figuralny, orientalny	zróżnicowanie splotowe, może też kolorystyczne	XIV/XV w.	Włochy
V. 34	jedwabna torebka	?	geometryczny	zróżnicowanie splotowe	średniowiecze	Hiszpania?
V.35	jedwabna torebka	?	figuralny, orientalny	zróżnicowanie splotowe, może też kolorystyczne	XIV/XV w.	Włochy

Ryc. 173. Tkanina pasiasta nr kat. I.155. Fot. A. Rybarczyk.

Można przypuszczać, że małe szczątki takich tkanin mogą nie być właściwie interpretowane i zaklasyfikowane zostają jako tkaniny gładkie. Kolejną kwestią jest wspomniane wcześniej ujednoczenie kolorystyki tkanin wykopaliskowych, które mogło zatrzeć istniejące pierwotnie różnice w barwach przędzy.

Inną, wyjątkowo ciekawą odmianą tkanin wzorzystych są te charakteryzujące się różnicą kolorystyczną między wątkiem i osnową, przy czym nici wątku mają jeden kolor, a osnowa drugi. Wątek i osnowa mogą się w takim przypadku zupełnie różnić barwą, lub mieć odmienne odcienie tego samego koloru. Aby uzyskać odpowiedni efekt można użyć nawet niebarwionej przędzy, wystarczy wykorzystać nici z runa o różnych odcieniach.

Wyroby tego typu były szeroko rozpowszechnione w średniowiecznej Europie, ich obecność w wielu miejscach jest potwierdzona w różnorodnych europejskich źródłach pisanych. W przekazach francuskich tkaniny takie były znane jako *darapes mele*²⁹, w niemieckich jako *gemengd laken*³⁰,

w Anglii używano sformułowań *marbre* i *marble*, we Flandrii *ghemingbet*, a w Skandynawii *mængd*³¹. Tkaniny takie są także rozpoznane archeologicznie, jako przykłady można podać znaleziska z Lödöse w Szwecji³² lub Herjolfsnes na Grenlandii³³. Warto też zauważyć, na co chyba dotychczas w literaturze nie zwrócono uwagi, że ostateczny efekt jaki osiągnano przez zróżnicowanie kolorów dwóch systemów nici tkaniny był zupełnie różny w zależności od jej budowy splotowej. Przy splotcie płóciennym byłby to rodzaj melanżu, dający efekt mieniającej się, jakby ożywionej grą światła powierzchni, przy splotcie skośnym dyskretne ukośne paseczki, a w wypadku atlasu osiągnięcie odmiennej kolorystyki na wierzchu i spodzie materiału. W materiale elbląskim udało się wyróżnić siedem fragmentów takich tkanin – kilku wełnianych i jednej jedwabnej. Reprezentują one wszystkie wymienione wyżej możliwości, choć przeważa splot skośny. Ich obecność potwierdza swoisty uniwersalizm późnośredniowiecznych tkanin i rozwiązań stosowanych przy ich produkcji.

³¹ Dhal 2009, 124.

³² Vestergard Pedersen 2009, 140.

³³ Østergård 2004, np. 155, 160, 163.

²⁹ Gutkowska-Rychlewska 1968, 215.

³⁰ Munro 2003, 215.

Ryc.174. Pasiaste ubiory. *Heidelberger Sachsenspiegel*, początek XIV w., Universitätsbibliothek Heidelberg, Cod. Pal. germ. 164, f. 009r, za: <http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg164/0031?sid=9887f8cbcf83455dd740db3db5a1e014>

Osobne zagadnienie stanowią tkaniny jedwabne, w których występowała dużo większa różnorodność wzorów niż w tkaninach wełnianych. Ornamentowane jedwabie były jednak wyjątkowo kosztowne, zdecydowanie łatwiej było sobie pozwolić na tkaninę jedwabną wykonaną w najprostszym splotcie płóciennym. Mimo to w pochodzącym z wykopalisk materiale tekstylnym można wyróżnić kilka przykładów wzorzystych tkanin jedwabnych, w tym też tych najwyższego sortu. Przykładem wzoru uzyskanego poprzez zmianę przepłotów w tkaninie jest lansowany materiał, z którego uszyto prostokątną jałmużniczkę oraz o wiele bardziej skomplikowane splotowo lampasy opisane w rozdziale 2.1. Stopień złożoności konstrukcyjnej tych tkanin idzie tutaj w parze ze stopniem skomplikowania wzoru. W pierwszym przypadku jest to dość prosty, drobny wzór geometryczny, w drugim złożone kompozycje figuralne. W przypadku lampasów ich struktura bazująca na dwóch układach wątku i osnowy, pozwala na uzyskanie skomplikowanych wzorów

wyróżniających się z tła nie tylko spotem, jak ma to miejsce w przypadku adamaszków, ale też kolorystycznie. Niestety, podobnie jak się to dzieje w większości archeologicznych tkanin, pierwotna kolorystyka elbląskich lampasów uległa zatraceniu. Działanie czasu odcisnęło swe piętno w pewnym stopniu także na samym wzorze – część nici przetarła się, zamazując tym samym kontury wzoru. Jednak dzięki dokładnej komputerowej analizie powierzchni tkaniny możliwe było dość dokładne zrysowanie desenu i wykonanie rekonstrukcji jego brakujących fragmentów.

Wzory średniowiecznych tkanin jedwabnych są jedną z ich najważniejszych cech charakterystycznych, dzięki którym możliwa jest identyfikacja miejsca pochodzenia wyrobu. Przypomnę, że w przypadku dwóch elbląskich lampasów deseń był czytelny na tyle, by można było poddać go analizie, dzięki której ich pochodzenie mogę przypisać czternastowiecznym warsztatom włoskim. Wzorzyste tkaniny powstające w tym okresie na północy Italii odznaczały się często wyjątkowymi walorami artystycznymi. Ich projektanci dodawali swoje własne pomysły do inspiracji czerpanych pełnymi garściami z tkanin orientalnych – arabskich, mongolskich i chińskich, tworząc unikatową mieszanekę stanowiącą zupełnie nową jakość, tworzącą ważny punkt w rozwoju europejskiej sztuki użytkowej³⁴. Wzory tkanin elbląskich zdecydowanie należą do najlepszych kreacji tego typu. Odznaczają się wspaniałą kreską, ich kompozycja jest wyważona, a prezentowane sylwetki zwierząt są oddane swobodnie i za razem realistycznie, bez pewnej naiwności rysunku obecnej w niektórych innych wzorach z XIV stulecia.

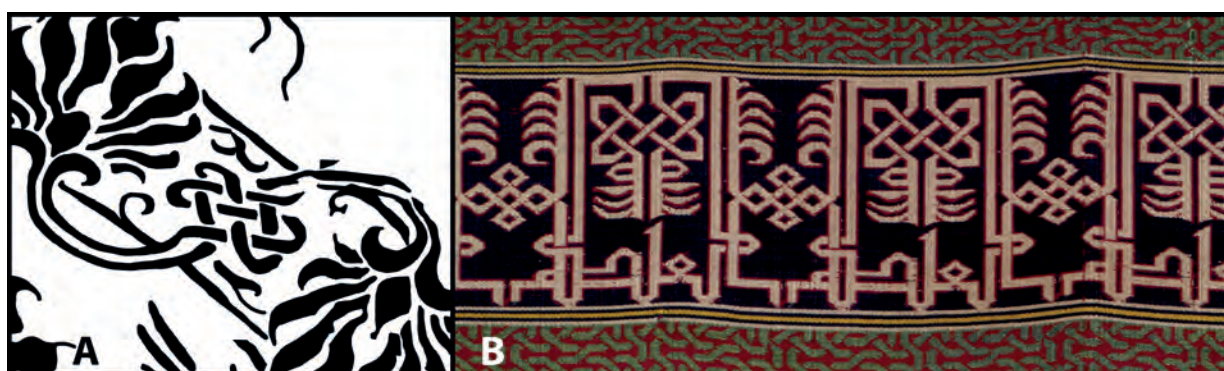
Materiał, z którego uszyto torebeczkę nr kat. V.35 reprezentuje zestawienie typowo europejskiego połączenia wzoru liści winorośli i ptaków, z zaczerpniętymi z kanonu wzorów orientalnych geometrycznymi przepłotami i palmetami. Utworzone przez sploty wici roślinnej ornamenty przypominają kształtem dekoracje tego typu znane z detali architektonicznych zdobiących pałac Alhambra w Grenadzie

³⁴ Wardwell 1976, 221.

Ryc. 175. Tkanina nr kat. I.120. Osnowa w innym kolorze niż wątek. Fot. A. Rybarczyk.

Ryc. 176. Porównanie fragmentu wzoru z jedwabnej torebki nr kat. V.35 (A) i detalu hiszpańskiej tkaniny z palacu Alhambra, ze zbiorów Cleveland Museum of Art., Za: <https://www.clevelandart.org/art/1982.16> (B).

oraz z pochodzących z tego samego miejsca późnośredniowiecznych tkanin hiszpańskich (ryc. 176)³⁵.

Sylwetki ptaków były tradycyjnym, znanym od dawna motywem występującym w tkaninach jedwabnych, by przytoczyć, na przykład, ujęte w medaliony orły w dwunastowiecznej bizantyjskiej tkaninie z katedry Św. Kanuta w Odense i – podobnie datowanej – hiszpańskiej, przechowywanej w Davids Samling w Kopenhadze³⁶. Liście winorośli są natomiast nowym i homogenicznym

elementem europejskiego wzornictwa tkanin, powstałym w pierwszych dziesięcioleciach XIV wieku³⁷. Kombinacja łącząca oba te motywy pojawiła się w europejskich tkaninach w tym samym czasie, jedną z najstarszych wzmianek dokumentujących to połączenie są angielskie rachunki królewskie z lat 1324 – 1325³⁸. Wzór ten był eksploatowany w kolejnych latach, a jego ujęcie przybierało różne formy. W omawianym przypadku bardzo interesujące są same ptaki, niewątpliwie nawiązujące do zaczerpniętego ze

³⁵ Wardwell 1983, 58-72.

³⁶ Hedeager Krag 2010, 20-22, 28.

³⁷ Wardwell 1976-1977, 182.

³⁸ Monnas 1990, 44.

Ryc. 177. A: Włoska tkanina jedwabna, XIV wiek, zbiory Art Institute Chicago. Za: http://www.artic.edu/aic/collections/artwork/102587?search_no=1&index=0; B: Włoska tkanina jedwabna 1360 – 1400, zbiory Cleveland Museum of Art. Za: <https://www.clevelandart.org/art/1942.1078>

wschodu motywu *Fenghuang*, czyli tzw. chińskiego feniksa. Jako przykłady włoskich tkanin przedstawiających feniksy można wymienić lampas ze zbiorów Musee de Cluny lub Cleveland Museum of Art (ryc. 177b)³⁹. Ptaki z wzoru elbląskiego są narysowane w bardzo zbliżony sposób, mają jednak dłuższe i inaczej ułożone ogony, niż feniksy w wymienionych wcześniej tkaninach. Ogólne podobieństwo sylwetek wskazuje na to, że ptaki z tkaniny elbląskiej mogą być przedstawionymi w orientalizujący sposób pawiami. Pawie pojawiały się czasem na tkaninach i innych średniowiecznych przedmiotach, jednak zwykle przedstawiane były w zupełnie odmienny, statyczny sposób – na przykład spokojnie prezentujące wachlarzowato rozłożone ogony, jak w we wczesnośredniowiecznej tkaninie perskiej ze zbiorów Abegg Stiftung lub czternastowiecznej włoskiej ze zbiorów Art Institute w Chicago (ryc. 177a). Interesująca jest pozycja w jakiej przedstawiono ptaki na elbląskiej tkaninie – mają one uniesione skrzydła i głowy skierowane w stronę nóg, dzięki czemu z powodzeniem mogłyby posłużyć za ilustrację do opisujących pawia

słów powstałego między II a IV wiekiem chrześcijańskiego dzieła zwanego *Fizjologiem Epifaniusza*: „...kiedy kroczy, w podziwiewie dla siebie samego, wykrzykuje z radości, gdy jednak kiedy opuścimy głowę skieruje oczy na ziemię i zobaczy swoje nogi, wydaje żalostny okrzyk, ponieważ nie odpowiadają one pięknu reszty ciała”⁴⁰. Dynamiczne ujęcie postaci zwierząt jest też cechą charakterystyczną włoskiego wzornictwa tekstylnego drugiej połowy XIV i początków XV stulecia, zaczerpniętą ze chińskich wzorów⁴¹.

Podobne połączenie wpływów orientu i motywów czysto europejskich widać też w drugim analizowanym elbląskim lampasie (nr kat. I.175). Nawiązaniem do tradycji islamskiej jest tu rozeta z naśladownictwem tekstów arabskich. Zwyczaj umieszczania napisów na tkaninach wywodzi się od tradycyjnych islamskich tkanin typu *tiraz*, czyli jedwabii ozdobionych sentencjami religijnymi lub imionami władców⁴². W jedwabnictwie europejskim fascynacja orientem wyrażała się między innymi próbą naśladownictwa tych napisów, a ponieważ było to jedynie mechaniczne

³⁹ Wardwell 1987, 8, fig.6, 27, fig.35.

⁴⁰ Fizjologi... 2005, 11, 23.

⁴¹ Wardwell 1987, 2-35.

⁴² von Folsach, Kéblow Bernsted 1993, 12.

odwzorowanie kształtów arabskiej kaligrafii, nie będące w żadnym razie prawdziwym tekstem, to powstałe w ten sposób wzory określa się mianem napisów pseudoarabskich⁴³. Elementem typowo lokalnym w omawianym wzorze są natomiast sylwetki psów – gończych chartów przedstawionych w sposób odpowiadający rysunkom tych zwierząt z wyobrażeń polowań pochodzących z iluminowanych manuskryptów, by przytoczyć jako przykład ilustracje z *Księgi Polowań* Gastona Febusa⁴⁴. Tkaninę o podobnym wzorze, łączącym rozety z pseudarabskim tekstem i sylwetki psów (jednak innej niż chart rasy), odkryto w pochówku królewskim w katedrze św. Wita na praskim Hradzie. Łączona z pochówkiem żony Karola IV Anny Świdnickiej tkanina z Pragi, jest wyrobem pod względem artystycznym zbliżonym do zabytku elbląskiego, z tą różnicą, że była niewątpliwie droższa, bo wykorzystano w niej częściowo także osnowę z nici ze złotym oplotem⁴⁵, której w egzemplarzu elbląskim nie było (ryc. 178).

Do żadnego z opisywanych tu wzorów elbląskich nie znalazłam bezpośredniej analogii, ani wśród zachowanych tkanin jedwabnych, ani w średniowiecznej ikonografii. Nie jest to jednak zaskakujące – ilość wzorów, które powstawały w średniowiecznych Włoszech była olbrzymia, co najlepiej uświadamiają źródła pisane. W kontrakcie zawartym 1424 roku w Genui, jeden z artystów, mistrz Baldo Franchesi z Lukki zobowiązywał się dostarczać nie mniej niż 60 nowych wzorów tkanin rocznie⁴⁶. W świetle takich danych można śmiało uznać, że natrafienie na nieznaną dotąd wzór na nowoodkrytej tkaninie nie jest niczym niezwykłym.

Wzorzyste tkaniny w rodzaju opisywanych tutaj były bez wątpienia wykorzystywane w celach

odzieżowych, o czym świadczą przekazy ikonograficzne, ale też zachowane zabytki. Doskonałym przykładem będzie przechowywany w Victoria and Albert Museum w Londynie fragment pochodzącego z XIV wieku rękawa. Zabytek ten jest wart uwagi o tyle, że mówi wiele o średniowiecznym upodobaniu do różnorodnych wzorów, pokazując w jaki sposób mogły być ze sobą zestawiane. W tym wypadku tkanina z motywem figuralnym, *nota bene* również przedstawiającym sylwetki psów, została połączona z podszewką o wzorze geometrycznym – w kratkę⁴⁷.

Podsumowując, w elbląskim materiale tekstylnym, jak także w źródłach pisanych, można znaleźć wprawdzie niezbyt liczne, ale silne dowody na upodobanie mieszczan do barwnych i wzorzystych strojów. Można sądzić, że kolorowe czy nawet wręcz pstrokate tkaniny były postrzegane jako pożądane, zwłaszcza jeśli nie wszyscy mogli sobie na nie pozwolić.

5.2. TYPY UBIORÓW I MODA

Jedną z cech charakteryzujących zbiory tekstyliów pochodzące ze średniowiecznych wykopaliisk miejskich jest to, że pomimo bardzo dużej liczby znalezisk, niewiele z nich można powiązać z konkretnymi elementami stroju. Nie jest to jednak zaskakujące, gdyż ze względów ekonomicznych starano się maksymalnie wykorzystywać tkaniny, doprowadzając sztukę ich recyklingu do perfekcji. Stare ubrania nicowano, przerabiano na inne – na przykład mniejsze, przeznaczone dla młodszych członków rodziny, czy też wprowadzano ponownie do obiegu poprzez darowiznę dla ubogich lub Kościoła oraz sprzedaż handlarzom starzyzną. Niespożytkowane pozostawały tylko niewielkie skrawki, które mogły być dorzucane do paleniska lub wyrzucane do kloak jako zwykle śmieci lub po wcześniejszym zastosowaniu w celach higienicznych⁴⁸.

⁴³ Tietzel 1984, 101-102.

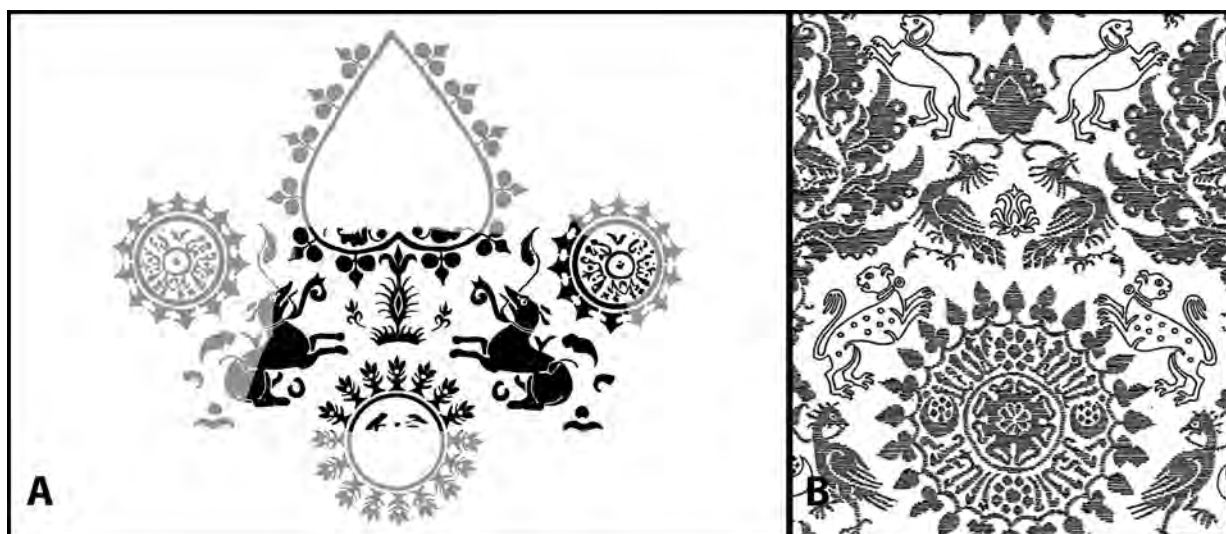
⁴⁴ Jeden z manuskryptów *Księgi Polowań* można obejrzeć na stronie Francuskiej Biblioteki Narodowej, pod adresem <https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b52505055c/f196.planchecontact>. Inny egzemplarz przechowywany jest w nowojorskim The Morgan Library & Museum: <http://ica.themorgan.org/manuscript/page/2/77121> (dostęp z dnia 11.02.2021).

⁴⁵ Bravermanová, Kloudová 2010, 203-222.

⁴⁶ Geijer 1979, 148.

⁴⁷ Monnas 2008, 73 fig. 65, 248 fig. 274.

⁴⁸ Owen-Crocker 2012, 443-444.

Ryc. 178. Porównanie wzorów tkaniny elbląskiej nr kat. I.175 (A) i tkaniny z praskiego pochówku Anny Świdnickiej, za: Bravermanová, Kloudová 2010, 209, obr. 5 (B).

Wśród elbląskich tkanin wełnianych jedynym znaleziskiem, w którym nadal można rozpoznać resztkę ubrania w postaci kilku klinów, jest zabytek nr kat. I.161, jednak i w tym przypadku nie można powiedzieć z całkowitą pewnością, z jakim fragmentem garderoby mamy do czynienia – może być to zarówno fragment kaptura jak i sukni. Niewiele lepiej wygląda sytuacja wśród zabytków jedwabnych, chociaż jeden z nich można uznać za pozostałość welonu, inny być może za dziecięcą czapkę, a kształt kolejnego wydaje się odpowiadać pokrojowi rękawa lub dekoltu, to tutaj także brak kompletnych ubiorów i większych fragmentów o charakterystycznej formie, mogących coś powiedzieć na temat kroju elbląskiej odzieży.

Jednak pomimo tego, że w materiale elbląskim właściwie nie ma tekstyliów, które można połączyć z konkretnymi ubraniami, to braki te uzupełniają znaleziska skórzane. Tutaj najbardziej cennymi zabytkami, o znaczeniu na skalę europejską, są dwie baskiny piętnastowiecznych kaftanów, do których przywiązywano nogawice⁴⁹. Przedmioty te nie tylko potwierdzają wykorzystywanie skóry jako materiału odzieżowego w średniowieczu, ale też pozwalają na

bezpośrednie poznanie detali konstrukcyjnych męskich kaftanów. Szczególnie interesujące są ślady po przyszyciu dość dużych, trójkątnych wzmocnień w okolicach dziurek do podtrzymywania nogawic, jest to bowiem element, według mojej wiedzy, nieuwzględniany, jak dotąd, w opracowaniach kostiumologicznych. Analogicznych trójkątów, rozmieszczonych na baskinie dubletu, można doszukać się w ikonografii austriackiej (ryc.179), jednak dopiero dzięki znalezisku z Elbląga można się przekonać, że szczegóły stroju pokazane na malowidle z Bad Aussee, przedstawiającym uwolnienie więźniów, są nie tylko dekoracją, przedstawieniem klinów poszerzających baskinę, czy fantazją autora. Elbląskie zabytki rzucają też nowe światło na sam krój dubletów, udowadniając, że przedstawiany w literaturze kostiumologicznej krój baskinki, złożonej z czterech części, nie był jedynym stosowanym rozwiązaniem, ale znany był też wariant kroju baskiny z jednego kawałka.

Niestety, wśród znalezisk skórzanych nie udało się zidentyfikować pozostałości skórzanych nogawic, choć istnieją przesłanki, że były one używane na terenie państwa krzyżackiego – w *Das Marienburger Tresslerbuch* kilkakrotnie wspomniane są *semischer* lub *szemischer hosen*, czyli nogawice zamszowe. Dla przykładu, w 1409 roku za

⁴⁹ Por. rozdział 2.2.a.

trzy pary takich nogawic dla Wielkiego Komtura zapłacono 20 skojców⁵⁰. Niewykluczone, że owe *semischer hosen* odpowiadają nogawicom szytym wraz z podeszwą, znanym w polskich źródłach pod nazwą *sotulares* i określanym przez Krystynę Turską jako rodzaj butów z długą, zastępującą nogawicę cholewką⁵¹.

Kolejnym elementem garderoby, wyróżnionym wśród zabytków skórzanych, są rękawiczki, będące znaleziskiem dość typowym i często odkrywaniem na stanowiskach średniowiecznych. Tym co wyróżnia zbiór elbląski, jest bez wątpienia jego stosunkowo duży rozmiar, mamy tutaj wybór siedmiu rękawic pochodzących ze stosunkowo krótkiego przedziału czasu, obejmującego XIII i XIV wiek. W kolekcji tej uderza przede wszystkim jej różnorodność, pokazująca, jak wiele wariantów kroju występowało w tym okresie w odniesieniu do jednego, niewielkiego przecież elementu garderoby, którego forma jest wyjątkowo mocno determinowana kształtem ciała.

Uzupełnienia informacji na temat średniowiecznej odzieży noszonej w Elblągu należy szukać w źródłach pisanych. Części stroju wymieniane w przekazach nie są liczne, a używane określenia, które udało się zidentyfikować, można zaliczyć do raczej ogólnych. Wśród określeń odnoszących się do okryć wierzchnich⁵² wyróżnić można dwa określenia opisujące płaszcze: *mentel* (*mantel*)⁵³ i *hoyke*⁵⁴. O ile identyfikacja tego pierwszego, jako podstawowej w średniowieczu formy płaszcza – długiego, krojonego z półkola i zapinanego pod szyją, nie budzi raczej wątpliwości, to drugie z określeń nastrocza więcej problemów. Podobnie brzmiące słowa mogą się odnosić do dwóch rodzajów okrycia wierzchniego – krótkiego,

Ryc. 179. Św. Leonard ratujący więźniów (detal), fragment obrazu z kościoła św. Leonarda, w Bad Aussee, Austria, ok 1455 – 1465. Diözesanmuseum w Graz. Fot. Institut for Material Culture – University of Salzburg

szerokiego płaszcza z dwoma rozcięciami po bokach lub płaszcza spinanego guzikami na ramieniu. *Hoyke* jest inną formą słowa *hoike*, występującego też w różnych źródłach staroniemieckich jako *heike*, *huke* i *boke*⁵⁵. Jeszcze inny wariant tego słowa – *heuke* – Maria Gutkowska-Rychlewska definiuje jako noszone w XIV wieku męskie okrycie skrojone z koła z wyciętym otworem na głowę, będące odpowiednikiem francuskiego *cloche*⁵⁶. *Cloche* z kolei w literaturze francuskiej opisywane jest jako wierzchni ubiór dla obu płci, mniej obszerny od płaszcza, posiadający rozcięcie z przodu i tyłu lub z boku⁵⁷. Natomiast Mary Hudson słowo *heuke* tłumaczy ogólnie, jako rodzaj okrycia wierzchniego noszonego przez obie

⁵⁰ MT, 557 (25).

⁵¹ Turska 1987, 232.

⁵² Trzeba tutaj zaznaczyć różnicę pomiędzy średniowiecznym okryciem wierzchnim, a suknią wierzchnią. Ówczesne ubiory były komponowane wielowarstwowo, na bieliznę zakładano szaty spodnie (np. *cote* lub *dublet*), na te z kolei suknie wierzchnie (np. *surcot* lub *houppelande*), a uzupełnieniem ubioru były okrycia wierzchnie, takie jak płaszcze.

⁵³ NKR 1, 23 (82), Kubicki 2010, 203.

⁵⁴ NKR 1, 212 (989).

⁵⁵ Schiller, Lübben 1876, 281.

⁵⁶ Gutkowska-Rychlewska 1968, 867.

⁵⁷ Pipponier 1970, 384.

Ryc. 180. Jan von Soest, po 1361, Toruń. Fot. J. Raczkowski

plcie⁵⁸, zaś Erica Thiel tę część garderoby opisuje jako płaszcz zapinany na guziki na prawym ramieniu⁵⁹. Trzeba tu zwrócić uwagę na podobieństwo niemieckiego słów *henke*, *boke* i *huke* z francuskim *huque*, oznaczającym płaszcz w rodzaju opończy z długimi rozcięciami po bokach⁶⁰. Nie wiem niestety czy zbieżność fonetyczna łącząca niemieckie i francuskie sformułowanie jest tylko przypadkowa, czy też mamy tutaj do czynienia z jednym słowem,

odpowiadającym tej samej części garderoby, tylko zniekształconym podczas przejścia z jednego języka do drugiego. M. Gutkowska w słowniku na końcu swej książki o historii ubiorów umieszcza te dwa terminy w osobnych hasłach, ale trzeba przyznać, że jej definicja niemieckiego *henke* nie jest odległa od opisu *huque*. Wymieniona w elbląskiej NKR *henke* mogła być więc płaszczem, jaki został uwieczniony np. na *Tablicy Dziesięciorga Przykazań* z 1480 roku z Kościoła Mariackiego w Gdańsku czy na płycie nagrobnej Jana von Soest w Toruniu (ryc. 180) albo rozciętą po bokach szeroką opończą. Taki rodzaj płaszcza można zobaczyć z kolei na ślubnym portrecie Giovanniego Arnolfiniego z 1434 roku namalowanym przez Jana van Eycka (ryc.181)⁶¹.

Innym, raczej problematycznym określeniem, o którym należy wspomnieć opisując ubiory wierzchnie, jest *korcz*. Słowa *korczę* i *korcz* pojawiają się w dwóch kolejnych ustępach pierwszego tomu *Nowej Księgi Rachunkowej* odnoszących się do wydatków miasta związanych z organizacją uczty dla Krzyżaków⁶². Wydatki zapisane w obu akapitach są bardzo podobne, i mimo że ujęte są w inny sposób, można odnieść wrażenie – choć nie wiem na ile słuszny jest to osąd – że jest to zduplikowany wpis dotyczący tych samych kosztów. Znałe z tych wpisów *korczę* zostało zidentyfikowane przez Romana Czaję jako szuba⁶³, można mieć jednak wątpliwości, czy takie tłumaczenie tego słowa jest prawidłowe. Szuba pojawia się w źródłach wrocławskich z połowy XV wieku i występuje tam jako *schanbe*⁶⁴, podejrzewać więc można, że w używanej w Elblągu niemczyźnie słowo to miało zbliżone brzmienie. Wydaje mi się, że określenie szuba zostało użyte przez Romana Czaję jako bardzo ogólne określenie ubioru wierzchniego z futrzanym podszyciem, w oderwaniu od kostiumologicznych niuansów znaczeniowych. Średniowieczna szuba była podbitym futrem, dekoracyjnym wierzchnim okryciem z rękawami, dużym kołnierzem i rozcięciem z przodu,

⁵⁸ Huston 1996, 223.

⁵⁹ Thiel 1968, 202.

⁶⁰ Boucher 2003, 159.

⁶¹ Boucher 2003, 152, il. 232, 153.

⁶² NKR 1, 92-93 (462, 463).

⁶³ Czaja 1989, 188.

⁶⁴ Goliński 2006, 83, 190, 188, 151, 169.

Ryc. 181. Giovanni Arnolfini, *Portret małżeństwa Arnolfini* (detal), Jan Van Eyck, 1434, National Gallery, Londyn. Za: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Van_Eyck_-_Arnolfini_Portrait.jpg

charakterystycznym dla Polski i krajów wschodnich. Krystyna Turska wspomina o szubach trafiających do Polski z Litwy i Rusi⁶⁵. Na zachodzie Europy szuby pojawiają się tylko jako egzotyczne dary pochodzące z państwa Jagiellonów. W ogólnoeuropejskiej modzie okrycia wierzchnie z rękawami rozpowszechniły się dopiero w dalszej części XV stulecia, a impulsem do ich powstania nie była

moda wschodnia, gdyż wyewoluowały one z sukni wierzchnich w rodzaju *bouppelandón*⁶⁶. Osobną kwestią jest miejsce pochodzenia domniemanej szuby, którym byłaby Bruksela. Oczywistym jest, że to zachodnie miasto można wykluczyć jako eksportera ubiorów krojonych według lokalnej, wschodniej mody. Warto natomiast rozważyć, czy rzeczywiście w pojawiające się w elbląskich wzmiankach *korczę* jest rodzajem ubioru, czy może raczej typem tkaniny. W ustępie 462 *Nowej Księgi Rachunkowej* czytamy: *Item gegeben 38 mr. vor 2 korczę von Broesel*, co mogłoby sugerować to pierwsze rozwiązanie, choć z powodzeniem może odnosić się też do dwóch postawów sukna. W tym kontekście zwraca uwagę kolejny akapit, o numerze 463, w którym pojawia się określenie *ellen* czyli łokcie – *Item des meisters cumpan 11 ellen brun von eyme korczę von Broesel*⁶⁷. Wzmiankę tę można rozumieć dwójako, albo mowa jest o 11 łokciach sprowadzonego z Brukseli brązowego sukna zwanego korczem, albo o ilości materiału przeznaczanego na uszycie tak określonej części garderoby. Podsumowując, *korczę* pozostaje dość enigmatycznym sformułowaniem. Jeśli byłaby to część garderoby, to powinowactwo nazwy z pojawiającym się w przekazach elbląskich niemieckim słowem *corsner* oznaczającym kuśnierza⁶⁸ może wskazywać, że mamy tu do czynienia z ubiorem podbitym futrem, choć nie będzie to jednak szuba, a jakiś inny ubiór o niezidentyfikowanym kroju. Trzeba jednak liczyć się z tym, że *korczę* jest nazwą importowanej tkaniny. Ciekawe światło na omawiany problem rzuca porównanie źródeł elbląskich ze wspomnianymi wcześniej wrocławskimi, opracowanymi przez Mateusza Golińskiego. W przekazach tych futrzane okrycia występują pod nazwami *korsche*, *korße*, *korsche* i *kursse*, a słowa *korcz* i *korczę*, występujące w połączeniu z wyrazem *hemden* (koszula) Goliński tłumaczy jako przymiotnik krótki (*kurz*)⁶⁹.

Wśród typów nakryć głowy w *NKR* wymieniane są jedynie kaptury – *kogelen*, będące w omawianym okresie jednym z podstawowych męskich

⁶⁶ Turska 1987, 72-73.

⁶⁷ *NKR* 1, 93 (463).

⁶⁸ Tandecki 1997, 81.

⁶⁹ Goliński 2006, 84-85.

⁶⁵ Turska 1987, 136-137, 232.

Ryc. 182. Ozdobne inicjały z elbląskiej *Księgi Łąkowej*, początek XV w. Archiwum Państwowe w Gdańsku.

nakryć głowy. Niestety, wzmianki te są bardzo ogólne, jedynym nieco bardziej szczegółowym określeniem jest pojawiające się w ustępie 636 *double kogel*, określające przypuszczalnie ciepły kaptur, wykonany z dwóch warstw tkaniny. Materiałem użytym na uszycie wzmiankowanego kaptura było, kosztujące sześć skojców za łokieć, szare sukno, nie wchodziło więc tu w rachubę podszycie kaptura innym materiałem dla uzyskania kontrastu kolorystycznego, tylko właśnie uzyskanie lepszej izolacji termicznej. Niestety, nie wiadomo, ile łokci tkaniny przeznaczono na uszycie kaptura, bo z opłaconego materiału miała powstać także nieokreślona krojem męska suknia *rokke*. Na uszycie obu tych rzeczy wystarczyć musiało 11 łokci sukna⁷⁰.

Oprócz kapturów w użyciu były też kapelusze, choć o tym dowiadujemy się ze źródeł pisanych tylko pośrednio, ze wzmianki wymieniającej twórców tych nakryć głowy wśród różnych rzemieślników pracujących w czternastowiecznym Elblągu⁷¹. W braku adekwatnych znalezisk archeologicznych nie do końca wiadomo, jaki kształt przybierały produkowane w Elblągu kapelusze. Zapewne były to głównie wyroby filcowe, być

może w asortymencie elbląskich kapeluszników występowały między innymi wyroby podobne do odkrytego w Gdańsku, czyli dość oszczędne w formie, pozbawione wyodrębnionego ronda, zapatrzone tylko w podwijany brzeg⁷². Ciekawe przedstawienie kapeluszy zobaczyć można na ilustracjach elbląskiej *Księgi Łąkowej* – widzimy tutaj rolników w trakcie pracy, z głowami chronionymi słomkowymi wyplatnymi kapelusami o różnych kształtach (ryc.182). W XV stuleciu kapelusze takie musiały być popularne wśród różnych warstw społecznych, gdyż podobne osłony głowy można ujrzeć też na przykład na wyobrażeniu księżęcego dworu w słynnych *Godzinkach* braci Limburg⁷³.

Co do kobiecych nakryć głowy, to jedynym odnośnikiem w źródłach pisanych, na który udało mi się natrafić, jest wzmianka z ogólnokrajowej ustawy antyzbytkowej z 1445 roku, mówiąca o zakazie przyzdabiania nakryć głowy perłami i haftem z wykorzystaniem złotej nici i ustalająca maksymalną wartość kobiecego nakrycia głowy na

⁷² Drażkowska 2012, 97, ryc.71.

⁷³ https://commons.wikimedia.org/wiki/Très_Riches_Heures_du_Duc_de_Berry#/media/File:Les_Très_Riches_Heures_du_duc_de_Berry_aout.jpg (dostęp z 11.02.2021).

⁷⁰ NKR 1, 135 (636).

⁷¹ Tandecki 1997, 81.

dwie dobre grzywny⁷⁴. W ustawie tej nie nazwano jednak żadnego konkretnego typu kobiecego nakrycia głowy.

Ciekawe są określenia dotyczące okrycia nóg, bo obok słowa *bosen*, oznaczającego nogawice (nieśluszenie niekiedy tłumaczonego na wzór współczesnej niemczyzny jako spodnie), pojawia się też sformułowanie *socken*⁷⁵. Słowo to, tłumaczone jako skarpetki budzi skojarzenie z elastyczną, utworzoną z dzianiny lub ścięciem igłowym osłoną stóp, taką jak skarpetka odkryta we wczesnośredniowiecznym Yorku⁷⁶. Jednak z tekstu jasno wynika, że część ubioru określona jako *socken* wykonana została z szarego sukna, z pewnością nie były to zatem skarpetki we współczesnym rozumieniu tego słowa. Być może chodziło o proste osłony stóp w rodzaju onuc, podobne do tej odkrytej w Kołobrzegu⁷⁷ lub jakiś rodzaj krótkich nogawic tekstylnych ze stopą, zbliżonych do sięgających kolan materiałowych pończoch noszonych w średniowieczu przez kobiety, zakładanych dla dodatkowego ocieplenia na zwykłe nogawice. O tym, że owe *socken* były noszone jako uzupełnienie nogawic, a nie w ich zastępstwie, przekonuje fakt wymienienia obu tych części garderoby w tej samej wzmiance, wymieniającej opłacone elementy odzieży dla flecistów. Wraz z różnymi częściami garderoby zamówiono także futro – *pelze*. Wydaje się zatem, że mowa tutaj o ubiorze zimowym, co dodatkowo wspiera wcześniej wysunięte przypuszczenie.

Oslony dłoni, czyli rękawice – *bantzken*, pojawiają się w źródłach bezpośrednio wiążących się z Elblągiem tylko raz, jako element stroju flecistów i niestety nie są opatrzone dodatkowymi informacjami. Wiadomo tylko że zapłacono za nie 5 skojców i 5 denarów⁷⁸.

Kolejnym określeniem, często przewijającym się w źródłach, jest bardzo ogólnikowe i niewiele mówiące o kroju słowo *rock* (*rok*, *rok-ke*) – suknia, w elbląskich przekazach odnoszące

się akurat do ubiorów męskich, ale stosowane też dla strojów kobiecych. Sformułowanie to przewija się w zarówno w *Nowej Księdze Rachunkowej*⁷⁹, jak i w testamentach mieszczzańskich, gdzie czasem jest opatrzone dodatkowym opisem mówiącym o podszyciu sukni lisim futrem lub inną tkaniną, bądź zapinaniu jej na srebrne guziki⁸⁰.

Sądzę, że ciekawszym dla kostiumologa terminem jest *ioppe*⁸¹ określający strój męski w postaci watowanego, krótkiego, dopasowanego do ciała kaftana. Polskim odpowiednikiem tego sformułowania jest jopka czy też jopula, a także odnosząca się do tego samego typu ubioru jaka⁸². W źródłach elbląskich z początków XV wieku jopula jest wspominana tylko w kontekście militarnym, jako przesywanica noszona pod zbroję. Nie jest to wprawdzie powiedziane wprost, ale można wniosek taki można wysnuć z tego, że jopki wzmiankowane w *Nowej Księdze Rachunkowej* są ubiorami zamawianymi od tego samego wykonawcy, co elementy uzbrojenia, takie jak wyściółki do hełmów typu psi pysk⁸³. Wiadomo, że w 1404 roku w Elblągu robocizna za uszycie dwóch jopek wynosiła 10 skojców, a jako materiał wykorzystano 20 łokci barchanu wartego 20 skojców, oraz sześć funtów waty bawełnianej za 12 skojców⁸⁴. Interesujące jest porównanie tych wartości z cytowanymi przez Stellę Mary Newton danymi dotyczącymi różnych typów watowanych kaftanów wymienianych w angielskich rachunkach dworskich z lat 1343 – 1344. I tak, na królewski dublet wykorzystano w sumie nieco ponad 14 łokci różnych tkanin, oraz półtora funta waty⁸⁵, natomiast na przeznaczony także dla władcy *aketon*, również będący ubiorem wojskowym⁸⁶, spożytkowano podobną ilość tkanin, ale już trzy funty, czyli

⁷⁹ NKR 1, 5 (13), 11 (43), 23 (82), 47 (224), 69 (361), 84 (428), 92 (462), 93 (463), 104 (511), 135 (636), 170 (785), 204 (958); NKR 2, 71 (1398).

⁸⁰ Kubicki 2010, 202.

⁸¹ NKR 1, 22 (81).

⁸² Turska 1987, 230-231.

⁸³ NKR 1, 22 (81).

⁸⁴ NKR 1, 22 (81).

⁸⁵ Newton 1980, 136.

⁸⁶ Moffat 2012, 29.

⁷⁴ ASP, t. II, s. 671; Czaja, Nawroński 1993, 221.

⁷⁵ NKR 1, 23 (82).

⁷⁶ Walton 1989, 341-345; Walton 1990, 66, 67 fig 8.7- 8,8.

⁷⁷ Maik 1999, 262.

⁷⁸ NKR 1, 212 (988).

dwa razy więcej waty⁸⁷. Z porównania tego jasno wynika, że wymienionym w 81 ustępie *NKR* jopkom, pod względem ilości wyściółki bliżej było do militarnych *aketonów* niż cywilnych dubletów. Porównując ze sobą te kaftany trzeba jednakże pamiętać, że lata czterdzieste XIV wieku, z których pochodzą cytowane zestawienia angielskie, to sam początek mody na skracanie strojów męskich i że kaftany, o których mowa, były dłuższe od noszonych w początkach kolejnego stulecia. Można zatem sądzić, że trzy funty waty użytej do watowania jopki wspomnianej w elbląskiej *Księżce Rachunkowej* dało nieco grubszą warstwę ochronną niż ta sama ilość waty wyścielająca królewski *aketon*. Mimo że w źródłach dotyczących bezpośrednio Elbląga nie ma o tym mowy, to na podstawie innych przekazów z obszaru państwa krzyżackiego wiadomo, że w początkach XV wieku terminem jopka określano również kaftany szyte z wykorzystaniem o wiele mniejszej ilości waty, będące zapewne częścią codziennego ubioru. Dla przykładu w *Marienburger Trasselerbuch*, w notce z kwietnia 1409 roku wymieniony jest między innymi koszt połowy funta waty bawełnianej przeznaczonej na jopkę⁸⁸. W *ASP*, w przekazach z 1358 i 1388 jako podstawową ilość waty przeznaczonej na podszycie jopki wskazuje się jeden funt, zaznaczając jednocześnie, że za uszycie tego stroju z większą ilością wypełnienia powinno się zapłacić o pół skojca więcej z każdym kolejnym funtem waty⁸⁹. Termin *joppe* (*yoppe*) występuje także w późniejszych źródłach elbląskich, takich jak testamenty mieszczańskie i w tym przypadku odnosi się już do ubiorów cywilnych⁹⁰. Należy się liczyć z tym, że z czasem krój ubioru określanego jako *joppe* ulegał przemianom i w drugiej połowie XV stulecia pod tą samą nazwą funkcjonował już zupełnie inny kaftan niż sto lat wcześniej. Dla porównania, w polskich źródłach pisanych jopulą określano nie tylko obcisły ubiór w rodzaju dubletu, ale też noszoną w XV wieku pozbawioną watowania, dłuższą i luźniejszą krojem wierzchnią

suknię o szerokiej, pofałdowanej baskinie, zapinaną na guziki jedynie do wysokości talii⁹¹.

Zbliżonym do słowa *iopen* określeniem spotykanym tak w elbląskich, jak i ogólnie krzyżackich źródłach, jest *underiopen*. Łatwo się domyślić, że chodzi tutaj zapewne o odmianę kaftana noszonego jako strój spodni, do którego przymocowywano nogawice, czyli dublet. W 1408 roku w *NKR* zapisano wydatek 10 skojców na płótno przeznaczone właśnie na *underiopen*. Materiał został określony jako *pargam lynwal*⁹² i być może miano tu na myśli barchan (zwykle zapisywany jako *parcham*), czyli tkaninę mieszaną lniano-bawełnianą. W piętnastowiecznych elbląskich zapisach testamentowych pojawia się także termin *unterrock* (*undirrock*), będącym kolejnym określeniem używanym na opisanie tej samej części garderoby. Przypuszczenie, że ów *undirrock* jest tożsamy z dubletem, potwierdza fakt, że został on zapisany w komplecie z nogawicami⁹³.

Elementem służącym wykończeniu ubiorów służyły futra, których można było używać w celach użytkowych – podbijając nimi ubrania dla ocieplenia, lub dekoracyjnych – zdobiąc jedynie brzegi szat. Zapiski w *NKR* informują, że w 1404 roku, wraz z różnymi elementami garderoby przeznaczonej dla opłacanych przez miasto flecistów, wymienione zostały też dwie sztuki *pelcze*, kosztujące 20 skojców⁹⁴. Niestety nie zostało sprecyzowane, jakie konkretnie futro zostało zakupione. Różne rodzaje futer nie były sobie równe, nie dość, że miały odmienne ceny, ale też niektóre ich rodzaje niosły ze sobą pewien prestiż, a ich posiadanie podlegało regulacjom prawnym. Dzięki wzmiance z *ASP* z 1445 roku, możemy się na przykład przekonać, że w państwie krzyżackim rzemieślnikom zakazywano noszenia futra z kuny⁹⁵. Przepisy dotyczące noszenia futer były powszechnie wydawane w całej Europie. Przypuszczam jednak, że w krzyżackich Prusach – obfitującej w zwierzynę, lesistej krainie na północy Europy, gdzie noszenie

⁸⁷ Newton 1980, 136.

⁸⁸ MT, 544 (20).

⁸⁹ ASP 1, 53 (33).

⁹⁰ Kubicki 2010, 202.

⁹¹ Turska 1987, 231.

⁹² *NKR* 1, 135 (636).

⁹³ Kubicki 2010, 202.

⁹⁴ *NKR*, 23 (82).

⁹⁵ ASP 2, 671 (37).

futer wynikało raczej z żywej potrzeby, niż tylko wybryku mody, restrykcje dotyczące ich używania mogły być mniejsze niż w ciepłych krajach Południa. Warto też wspomnieć, że Elbląg był jednym z producentów futer, które tradycyjnie stanowiły ważny towar w działaniach handlowych zachodu z obszarami nadbałtyckimi, jeszcze na długo przed powstaniem Hanzji⁹⁶. Elbląskie futra znane były więc na zachodzie Europy np. we Francji. W wyniku badań archeologicznych nie odkryto wprawdzie samych futer, lecz szczątki wydr, bobrów i lisów pozyskane na działkach położonych przy ul. Garbary zdają się poświadczać obróbkę skór tych zwierząt⁹⁷.

Przedstawione dotychczas informacje pomijają pewną ważną kwestię wiążącą się nieodłącznie ze strojem, jaką jest zagadnienie mody. Jednak, czy na podstawie dostępnych elbląskich źródeł można cokolwiek powiedzieć na temat przejawów średniowiecznej mody? Okazuje się, że tak, choć niestety są to szczątkowe informacje, którym niekiedy jest bliżej do teoretycznych rozważań i hipotez niż niepodważalnych faktów.

Pierwszym elementem, który trzeba tutaj wymienić, jest skonstruowana z włosów i jedwabnych tkanin treska⁹⁸, pozwalająca uzyskać wrażenie posiadania bujniejszych niż w rzeczywistości włosów. Akcesoria tego typu były znane co najmniej od pierwszej połowy XIV wieku, a ich popularność prawdopodobnie wiązała się z charakterystyczną dla tego stulecia modą na odsłonięcie włosów i noszenie wyeksponowanych warkoczy upiętych po bokach twarzy. Aby osiągnąć wyjątkowo pociągający wygląd, w przypadku niezadawalającej ilości lub jakości własnych włosów, kobiety w średniowieczu nie wahały się sięgać po substytuty pomagające wzbogacić fryzurę. Praktyki te były na tyle powszechne, że zwróciły uwagę Kościoła, który poczuł się w obowiązku wyrazić swe stanowisko w tej sprawie. W akcie wydanym w 1310 roku przez biskupa Florencji i Fiesole zakazywano noszenia wykonanych z włosów treszek, w zamiarze *oszukiwania swym wyglądem*. Jednocześnie dopuszczano

noszenie mniej ozdobnych, lecz wyglądających naturalnie dopinek przez niewiasty o wyjątkowo mizernych włosach. Z dokumentu tego możemy się też dowiedzieć, że materiałami wykorzystywanymi przy tworzeniu treszek były także włókna lnu, konopi, bawełny i jedwabiu. Wspomniane rozporządzenie wymienia też nazwy dwóch rodzajów treszek: *zazzerri*, będące długimi, swobodnie opadającymi włosami i *casciotti* opisywane jako pukle i loki⁹⁹. Znaleździ elbląskie, podobnie zresztą jak analogiczne londyńskie, mogłoby odpowiadać temu drugiemu rodzajowi. Niestety, w źródłach krzyżackich nie udało mi się znaleźć wzmianek o treskach. Natomiast dalekim echem mody na noszenie uczesań ze sztucznych włosów w czternastowiecznej Polsce i w Czechach może być wzmianka piszącego w kolejnym stuleciu Jana Długosza, mówiąca o odwróceniu się Kazimierza Wielkiego od swej praskiej kochanki Rokiczany po odkryciu, za sprawą donosu pokojowca, że ta *jest łysa i ma świerzęb*¹⁰⁰. Fakt, że król sam nie dostrzegł niedostatków we fryzurze swojej faworyty może wskazywać na to, że Rokiczana nosiła umiejętnie wykonaną treskę. Abstrahując od kwestii prawdziwości tej opowieści i ewentualnego stopnia przerzedzenia włosów Rokiczany można z niej wywnioskować, że Długosz był świadom istnienia praktykowanych w XIV wieku sposobów, dzięki którym kobiety mogły z sukcesem ulepszać urodę swoich fryzur. Znalaziona w Elblągu przypinka jest kolejnym dowodem na to, że ubiór tamtejszych mieszczan w średniowieczu odpowiadał ogólnoeuropejskim standardom tego czasu.

Innymi świadectwami znajomości modnych strojów w średniowiecznym Elblągu, wiążącymi się zresztą również z zagadnieniem ozdabiania damskich głów, są znaleziska ceramicznej figurki i gitterny przedstawiających *keruselery*¹⁰¹. Czepce te, noszone na obszarze Europy środkowej i północnej głównie w drugiej połowie XIV wieku, były atrybutem kobiet raczej zamożnych i ubierających się zgodnie z najnowszymi trendami. Wspomniane znaleziska potwierdzają znajomość czepców tego typu wśród mieszkańców Elbląga i choć

⁹⁶ Samsonowicz 1991, 9.

⁹⁷ Czaja, Nawroński 1993, 221.

⁹⁸ Por. rozdział 2.2.c.

⁹⁹ Newton 1980, 131.

¹⁰⁰ *Jana Długosza* ...360.

¹⁰¹ Por. rozdział 4.

Ryc. 183. Szeroki pas noszony z suknią w rodzaju *houppelande*. Rzeźba z kościoła Marii Magdaleny w Lubecie, pocz. XV w, © Bildarchiv Foto Marburg / Helga Schmidt-Glassner.

niestety nie ma na to dowodów bezpośrednich, w postaci zachowanych fragmentów lub wzmianek pisanych, można śmiało założyć, że *kruselery* były jednym z elementów wchodzących w skład kobiecego stroju mieszczańskiego w czternastowiecznym Elblągu.

Kolejnym modnym akcentem, którego znajomość w średniowiecznym Elblągu jest potwierdzona jest tzw. *mi-parti*. Ubiory charakteryzujące się podziałem kolorystycznym na część prawą i lewą pojawiają się co najmniej w dwóch elbląskich źródłach. Pierwszym z nich jest, pochodzący z lat czterdziestych XIV wieku, drewniany talerz z dekoracją malarską, przedstawiający mężczyzn ubranych zgodnie z najnowszą modą tego okresu¹⁰².

W połowie XIV wieku ubiory w stylu *mi-parti* były chętnie noszone przez osoby wysoko postawione, choć pojawiały się także w stroju osób niższego stanu. W przynoszącym wiele wyobrażeń strojów tego typu manuskrypcie *Romansu o Aleksandrze*, ubiory te występują jako szaty dworskie – noszą je rycerze Aleksandra, ale też inne osoby z jego otoczenia, jak na przykład łucznicy¹⁰³. Dalsze, wiążące się z Elblągiem przedstawienie ubiorów *mi-parti*, pochodzi z początków XV wieku i pokazuje zmianę, która przez ten czas zaszła w postrzeganiu takich strojów. Jest to, wspomniana już wcześniej iluminacja manuskryptu elbląskiej *Księgi łakowej*, przedstawiająca chłopca oddającego się pracy w polu. Mężczyzna nosi luźną, dość długą czerwoną tunikę i nogawice w różnych kolorach – lewą niebieską, a prawą białą. W XV wieku dwukolorowe nogawice były elementem charakterystycznym dla ubioru służby¹⁰⁴, a przedstawienie chłopca ubranego w nie dowodzić może tego, że były odbierane jako element, który już wyszedł z mody i uległ swego rodzaju degradacji.

Ostatnim modnym ubiorem, którego znajomość w Elblągu można podejrzewać na podstawie dostępnych źródeł, jest suknia w typie *houppelande*. Wywodzące się z Francji *houppelandy* były wyjątkowo obszernymi, kloszowo krojonymi sukniami o bardzo szerokich rękawach i wysokich kołnierzach, znanymi w modzie europejskiej kobiecej i męskiej od lat sześćdziesiątych XIV wieku, kiedy to pojawiły się jako stroje wybitnie dworskie. *Houppelandy* kobiece były zawsze długie, wersja przeznaczona dla mężczyzn występowała natomiast także w krótszym wariantcie. Opisywane suknie wywarły duży wpływ na modę europejską i w wielu krajach pojawiły się lokalne formy tej szaty, różniące się w większym lub mniejszym stopniu od oryginału. W modzie męskiej *houppelandy* i ich pochodne noszono z nisko umieszczonym paskiem, podczas gdy kobiety nosiły je przepasane wysoko – ponad talią¹⁰⁵. Dzięki ikonografii, ukazującej kobiety ubrane w suknie nawiązujące do francuskiego pierwowzoru, można zauważyć, że jako

¹⁰³ Newton 1980, 102.

¹⁰⁴ Scott 2007, 204.

¹⁰⁵ Turska 1972a, 219.

¹⁰² Por. rozdział 4.

Ryc. 184. Jedwabny pas Eryka Pomorskiego, Muzeum Narodowe w Kopenhadze. Fot. John Lee, Nationalmuseet. Za: <https://samlinger.natmus.dk/dmr/asset/168298>

uzupełnienie tych sukni wybierano szerokie paski o okrągłej, podwójnej trapezowatej, prostokątnej bądź kwadratowej sprzączce. Jeden z dwóch odkrytych w Elblągu kompletnych pasów odpowiada pod względem szerokości, długości, jak i formy sprzączki paskom noszonym z *bouPELLandami*. Mowa tu o bogato zdobionym damskim pasie nr IV.9, odkrytym przy ul. Św. Ducha¹⁰⁶. Podobne, szerokie pasy zaopatrzone w kwadratową sprzączkę o podwójnej ramie, widoczne są na przykład na datowanych na początek XV wieku rzeźbach z kościoła Marii Magdaleny w Lubece. Biblijne Panny Głupie, wyobrażone tam jako młode kobiety ubrane zgodnie z najświeższą modą, noszą kloszowe suknie i paski, których szerokość i rodzaj sprzączki odpowiadają zabytkowi elbląskiemu (ryc. 183). Pas z podwójną trapezowatą sprzączką, noszony wraz z lokalnym wariantem *bouPELLande*, można natomiast dostrzec na datowanym na 1435 rok mallowidle z ołtarza św. Doroty z Bazyliki Mariackiej w Gdańsku¹⁰⁷.

Szerokie damskie paski odpowiadające opisywanej modzie różniły się między sobą stopniem dekoracyjności i przypuszczalnie także ceną. Przykładem paska bardzo wyrafinowanego, ze

srebrną zdobioną inskrypcjami sprzączką o podwójnej kwadratowej ramie jest damski jedwabny pas tradycyjnie określany jako pas Eryka Pomorskiego, pozostający w zbiorach Muzeum Narodowego w Kopenhadze (ryc. 184)¹⁰⁸.

Ze srebra wykonano też, podobnie kształtem do znanych ze znaleziska elbląskiego, datowane na pierwszą tercję XV wieku, prostokątne okucia dziurek i sprzączkę odkryte na terenie Węgier¹⁰⁹. Dość skromnie natomiast przedstawia się, zdobione pojedynczym rzędem niezbyt gęsto rozmieszczonych mosiężnych okuć, skórzane pasy odkryte w Köge¹¹⁰. Pasy te zaopatrzone są w okrągłą sprzączkę i przypominają tym samym pasek, którym przepasana jest święta ukazana na rzeźbie z katedry w Mediolanie¹¹¹. Zabytek elbląski, wykonany nie z jedwabiu, lecz z dobrej jakości skóry, szczerze ponabijany bardzo efektownymi, choć mosiężnymi, a nie srebrnymi okuciami, pod względem wystawności plasuje się pomiędzy przywołanymi wyżej zabytkami. Ponieważ omawiany pas został odkryty w warstwie piętnastowiecznej, odpowiadającej okresowi dla którego dostępne są dane dotyczące mieszkańców poszczególnych

¹⁰⁶ Por. rozdział 3.2.a.

¹⁰⁷ Turska 1987, 158 il. 96a.

¹⁰⁸ Fingerlin 1970, 362-363.

¹⁰⁹ Fingerlin 1970, 322-324.

¹¹⁰ Fingerlin 1970, 362-364; Liebgott 1995, 180-181.

¹¹¹ Fingerlin 1970, 362-366, il.412.

parceli, jesteśmy w stanie określić, do kogo mógł należeć. Opierając się na ustaleniach Romana Czai, można stwierdzić, że działka 45 przy ul. Świętego Ducha, na której dokonano odkrycia pasa, należała do średniozamożnych kupców¹¹², co zdaje się potwierdzać obserwacje poczynione wyżej. Można zaryzykować stwierdzenie, że obecność takiego pasa w materiale archeologicznym jest poszlaką pozwalającą sądzić, że elbląskie kobiety nosiły szerokie, krojone z klosza suknie zbliżone krojem do *houPELLANDÓW*.

5.3. UBIORY I AKCESORIA STROJU DAMSKIE ORAZ MĘSKIE

Podział zebranych elementów ubioru na elementy kobiece i męskie nie jest tak łatwy i oczywisty, jak mogłoby się wydawać. Mimo iż w wiekach średnich istniało wyraźne, głęboko zakorzenione kulturowo rozgraniczenie strojów przeznaczonych dla kobiet i mężczyzn, to wiele średniowiecznych części garderoby i dodatków było bardzo podobnych, czy wręcz identycznych dla obu płci. Odrębności tkwiły często w szczegółach, które niekoniecznie muszą być widoczne w materiale zabytkowym. Różnice w kroju odzieży damskiej i męskiej przez długi czas były stosunkowo niewielkie – obie płcie nosiły długie, luźne suknie, różniące się od siebie ewentualnie detalami, większe różnice w stroju zarysowywały się natomiast w nakryciu głowy. Znaczącą zmianę przyniosła dopiero połowa XIV wieku, wraz z modą na skrócenie sukni męskiej i ukazywanie nóg, podczas gdy w stroju kobiecym wymóg noszenia długich spódnic pozostał niezmienny jeszcze przez kilkadziesiąt lat. Jednak ubrania, jeśli są zachowane tylko fragmentarycznie, mogą nie poddawać się prostemu rozróżnieniu ze względu na płeć właściciela. Dla przykładu, długi fragment tkaniny z przyszytym szeregiem guzików odkryty w Tartu¹¹³, może być zarówno fragmentem

zapięcia męskiego kaftana, kobiecej sukni, jak i fragmentem zapinanego na liczne guziki rękawa. Zarysowany problem może dotyczyć zresztą także ubrań bardzo dobrze zachowanych. Jako ilustrację można przytoczyć tutaj znaleziska grenlandzkie, gdzie pomimo bardzo dobrego stanu zabytków, określenie odkrytych tunik jako przynależących do stroju męskiego lub kobiecego opierało się na bardzo subtelnym przesłankach¹¹⁴.

Poruszana kwestia nie dotyczy tylko odzieży, ale też wielu akcesoriów mody – w średniowieczu biżuteria była noszona przez obie płcie, te same pierścionki, zapinki, metalowe plakietki pielgrzymie, czy nawet paski mogły być noszone zarówno przez mężczyzn jak i kobiety. Co prawda w literaturze przedmiotu można spotkać się ze stwierdzeniem, jakoby zapinki były elementem noszonym wyłącznie przez kobiety¹¹⁵, jednak teza ta nie wytrzymuje konfrontacji ze źródłami ikonograficznymi. Bez trudu można znaleźć pochodzące z całej Europy trzynastowieczne rzeźby nagrobne ukazujące mężczyzn noszących zapinki spinające rozcięcie sukni w okolicach szyi¹¹⁶. Wydawać by się mogło, że sprawa będzie łatwiejsza w przypadku pierścionków, gdzie dobrym wyznacznikiem płci właściciela mógłby być rozmiar, jednak moda na noszenie pierścionków także na palczkach środkowych sprawia, że trop ten wiedzie w ślepią uliczkę. Jeśli chodzi o paski i ich elementy, to zazwyczaj również nie można jednoznacznie wskazać, ze strojem której płci powinny być one związane. Nawet tak wybitnie męski element, za jaki można uznać pas rycerski, był kopiowany w modzie kobiecej schyłku XIV wieku¹¹⁷. Jednym z niewielu

¹¹⁴ Østergård 2004, 127-130.

¹¹⁵ Hinton 2012, 99.

¹¹⁶ Jako przykład można podać nagrobki z Francji (Barthélemygo de Roje z Chambourcy, Gauchera de Nanteuil z Montrichard) Anglii (Roberty, pierwszego earla Gloucester z Bristolu), Hiszpanii (Don Berenguera de Puigverta z Poblet) czy Niemiec (Reinharda Varcha z Saale). Przydatnym źródłem pozwalającym na zapoznanie się z licznymi wyobrażeniami nagrobnymi pochodzącymi ze średniowiecza jest internetowa baza <http://effigiesandbrasses.com/> (dostęp z dnia 11.02.2021). Tam też można znaleźć zacytowane wyobrażenia.

¹¹⁷ Gutkowska-Rychlewska 1968, 163.

¹¹² Czaja 1992, pl. 2, 5, 7.

¹¹³ Rammo 2009, 33, fig.36.

Ryc. 185. Sakiewka nr kat. V.1. Fot. A. Rybarczyk.

elementów stroju często odkrywanych w wykopiskach archeologicznych, który może zostać przypisany konkretnej płci są noszone przy pasku torebki z klapką. Analiza przekazów ikonograficznych pokazuje, że noszone w XIV i XV wieku półkoliste lub nerkowate kaletki o podwójnych szlufkach były elementem charakterystycznym dla ubioru męskiego¹¹⁸.

Mimo zarysowanych powyżej trudności, w analizowanym materiale udało się wyodrębnić zabytki niewątpliwie związane zarówno ze strojem kobiecym jak i męskim. Do pierwszej kategorii można zaliczyć przede wszystkim odkryte w Elblągu nakrycia i ozdoby głowy – wykonaną z włosów treskę (nr kat. II.10)¹¹⁹ oraz fragment cienkiej, przejrzystej tkaniny będącej zapewne pozostałością jedwabnego welonu (nr I.174).

Także wśród torebek można wyróżnić te należące do stroju kobiecego – bez wątplenia będzie to tekstylna *aumoniera* nr kat. V.35 wykonana z wzorzystego lampasu¹²⁰. Wskazuje na to jej kształt, w źródłach ikonograficznych tego typu sakiewki występują jako uzupełnienie stroju kobiecego. Własnością kobiety była zapewne też sakiewka skórzana nr kat. V.1¹²¹ (ryc. 185). Tutaj czynnikiem pozwalającym na określenie płci właściciela jest nie tyle forma przedmiotu, co jego zawartość. W sakiewce znajdował się przęślik, czyli stosowane w parze z wrzecionem narzędzie służące do przędzenia, które w średniowieczu było czynnością typowo kobiecą. Być może damska była też prostokątna jałmużniczka jedwabna nr kat. V.34¹²², jednak w tym przypadku nie ma dowodów na poparcie takiej

¹¹⁸ Goubitz 2009, 15.

¹¹⁹ Por. rozdział 2.2.c.

¹²⁰ Por. rozdział 3.3.c

¹²¹ Por. rozdział 3.3.a

¹²² Por. rozdział 3.3.c.

tezy. Niestety, torebka ta nie ma dokładnego datowania, które mogłoby pomóc wyjaśnić tę kwestię. Jeśli torebka pochodziłaby z XIV wieku, należałoby ją z dużą dozą prawdopodobieństwa wiązać ze strojem kobiecym, bo w okresie tym w modzie męskiej torebki tego typu zostały zastąpione przez kaletki. Jeśli jednak byłaby ona starsza, to mogłaby być akcesorium zarówno kobiecym jak i męskim.

Elementem stroju kobiecego był też wspomniany już wcześniej, bogato zdobiony okuciami, szeroki pas o prostokątnej sprzączce nr kat. IV.9¹²³. Paski tego typu można zobaczyć w przekazach ikonograficznych na sylwetkach kobiecych, związane wysoko w tali i spinające faldziste suknie w typie *houppelande*. Także obwód pasa po zapięciu na którąkolwiek z dwu przebitych w skórze dziurek wspiera to rozpoznanie. Na pewno można wykluczyć, by pas, którego obwód po zapięciu nie osiąga nawet 80 cm mógł być noszony nisko na biodrach, a właśnie tak szerokie pasy były noszone przez mężczyzn. Obwód ten może natomiast z powodzeniem odpowiadać wymiarom talii kobiecej. Kibić kobiety, która nosiła ten pasek, musiała mieć zapewne kilka czy nawet kilkanaście centymetrów mniej w obwodzie, gdyż pasek zakładany był na wiele warstw ubrań – koszulę, suknię spodnią oraz suknię wierzchnią, która w przypadku kroju odwołującego się do *houppelande* mogła być wyjątkowo obszerna i układać się pod paskiem w liczne, grube faldy.

Do grupy elementów wiążących się ze strojem męskim trzeba zaliczyć przede wszystkim fragmenty skórzanych kaftanów nr kat. II.1 i II.2¹²⁴. Nie ma tutaj wątpliwości, że są to fragmenty stroju przeznaczonego dla osobnika płci męskiej, jednak niewielkie wymiary znalezisk nie pozwalają jednoznacznie stwierdzić czy ubiory ten były noszone przez dorosłego mężczyznę o bardzo drobnej budowie, czy może raczej przez młodego chłopca. Kolejnymi atrybutami stroju męskiego odkrytymi w Elblągu są noszone przy pasku kaletki. Reprezentują przekrój różnych form występujących w modzie męskiej na przestrzeni XIV i XV stulecia,

pokazując przy okazji jak interesujące były założenia konstrukcyjne tych bogatych w ukryte kieszonki przedmiotów.

Na koniec rozważań o stroju męskim i kobiecym, można wspomnieć o jeszcze jednej kategorii ubiorów, czyli ubraniach dziecięcych. Niestety, tylko jeden z odkrytych w Elblągu przedmiotów może być wiązany z ubiorem dziecięcym, jest to zabytek nr II.11¹²⁵, który ze względu na kształt i rozmiar może być ostrożnie interpretowany jako resztki niemowlęcej czapeczki.

5.4. WYRÓŻNIKI ZAMOŻNOŚCI I WYSOKIEJ POZYCJI SPOŁECZNEJ¹²⁶

Wizualne oznaki zamożności w dawnych wiekach kojarzą się głównie ze złotem i drogocennymi klejnotami, w średniowieczu były one jednak tylko jednym z elementów akcentujących wysoką pozycję w społeczeństwie. Wśród dóbr, które można określić jako luksusowe na głównym miejscu znajdowały się też wysokiej jakości tkaniny i wyroby włókiennicze: barwne sukna angielskie i flandryjskie, wzorzyste tkaniny jedwabne i połyskliwe nici ze złotym lub srebrnym oplotem. O ile elbląskie badania archeologiczne nie przyniosły odkryć cennych wytworów jubilerskich, to pozyskany w ich wyniku materiał tekstylny kryje w sobie pozostałości wszystkich tych wymienionych wyrobów. Znaleziska archeologiczne i źródła pisane potwierdzają obecność w Elblągu sprowadzanego sukna wysokiej jakości, najlepszym przykładem będzie tu welniana tkanina w splocie atlasowym¹²⁷. Także pozyskane wykopaliskowo jedwabne tkaniny i pasamony dowodzą, że produkty te były dostępne elbląskim mieszczanom i to nie tylko w ograniczeniu do najskromniejszego asortymentu, ale że korzystano z właściwie całego wachlarza produkcji jedwabniczej tego okresu.

¹²³ Por. rozdział 2.2.c.

¹²⁶ Fragment tego rozdziału poświęcony tkaninom został opublikowany jako osobny artykuł w języku angielskim w XXXI numerze *Fasciculi Archaeologiae Historicae* (Rybarczyk 2018, 155-159.)

¹²⁷ Nr I.65. Por. rozdz. 2.1.a

¹²³ Por. rozdział 3.2.a.

¹²⁴ Por. rozdział 2.2.a.

O tym, że średniowieczni mieszczanie, gdy tylko mogli sobie na to pozwolić, nie żalowali pieniędzy na ubiór, świadczą wydawane w całej Europie raz po raz ustawy przeciwwzbytkowe. Miały one na celu pilnowanie należytej skromności oraz zachowanie wyrażanych strojem różnic między ludźmi znajdującymi się na różnych szczeblach drabiny społecznej i były nagminnie łamane. W miastach państwa krzyżackiego sytuacja nie wyglądała inaczej – w *Aktach Stanów Pruskich* znaleźć można interesujące zarządzenie z 1445 roku¹²⁸, będące próbą formalnego uregulowania kwestii manifestowania zamożności poprzez ubiór i utemperowania skłonnych do luksusu mieszczańskich gustów. Wśród najdroższych elementów stroju, których noszenie uznawano za przywilej nielicznych są występujące jako bramowanie damskich płaszczy tkaniny jedwabne. W pierwszej kolejności wymieniony został aksamit – *samt*. Brzmienie tego słowa może początkowo budzić pewne wątpliwości, czy rzeczywiście chodzi tu o tkaninę z okrywą włosową, czy może o *samitum*, ale obiekcje te znikają, jeśli się weźmie pod uwagę datę wydania tego zarządzenia. W latach czterdziestych XV wieku to właśnie aksamit był kluczowym produktem luksusowej wytwórczości jedwabniczej. Przekazy te doskonale potwierdzają wyrażone wcześniej przypuszczenie, że znaleziony w Elblągu fragment aksamitu nie pochodzi z całych elementów garderoby, tylko jest pozostałością dekoracyjnego obszycia. Noszenie płaszczy z ozdobą z aksamitu o wartości nieprzekraczającej jeden i pół dobrych grzywien było dozwolone tylko znaczniejszym niewiastom, a zabronione natomiast małżonkom rzemieślników.

Oprócz aksamitu w ustawie tej wymienione są także dwa inne rodzaje tkanin jedwabnych, także używanych do dekorowania brzegów płaszczy – *balldige* i *kemmechen*. Tkaniny te należy utożsamiać z wyrobami znanymi w źródłach włoskich jako *baldachini* i *camucha*. Były to odmiany bardzo dekoracyjnych jedwabnych tkanin wzorzystych o złożonym splocie, znanych jako lampasy. Jedwabie określane jako *camucha* charakteryzowały się budową splotową, która dawała wrażenie zarysowania

wzoru jak i tła splotem płóciennym, *baldachini* natomiast wyróżniały się tłem zarysowanym splotem skośnym¹²⁹. Warto zauważyć, że tkaniny odpowiadające włoskim *baldachini*, zostały wyróżnione w elbląskim materiale archeologicznym. Dokładny opis wzorów tych lampasów został już wcześniej zaprezentowany¹³⁰. Co ciekawe, jedna z tych tkanin ma postać długiego, dość szerokiego pasma, które mogło być umieszczone na skraju płaszcza, w sposób wspomniany w ustawie. Pewny wyłom w tym obrazie pierwotnego wykorzystania zabytku stanowi jednak datowanie tkaniny – wydobyta ona została wprawdzie z warstwy ogólnie określonej jako odpowiadająca XV stuleciu, jednak zdobiaczy ją ornament wskazuje na jej wcześniejsze powstanie i raczej nie powinien być wiązany z modą lat czterdziestych XV wieku.

Pisząc o tkaninach wymienionych w krzyżackim przepisie przeciwwzbytkowym trzeba zwrócić uwagę na fakt, że zabrania on noszenia tego rodzaju materiałów osobom niżej postawionym, takim jak rzemieślnicy, a raczej ich małżonki. Można stąd wnosić, że ludzie ci mogli pozwolić sobie na zakup tych wiele kosztujących tkanin i zapewne to robili. W tym kontekście interesującym zabiegiem jest porównanie lokalizacji miejsca odkrycia zabytków z dostępnymi informacjami o statusie materialnym i zawodzie wykonywanym przez właścicieli poszczególnych działek. Jest to możliwe dzięki istniejącym źródłom pisanim, opracowanym przez historyków. Mowa tu o *Socjotopografii średniowiecznego Elbląga* autorstwa Romana Czaja¹³¹ oraz o przygotowanym pod redakcją Antoniego Czacharowskiego dla Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Elblągu zestawieniu informacji dotyczących właścicieli poszczególnych parceli elbląskich¹³².

Zabytki tkanin importowanych – jedwabnych i welnianych na mapę socjotopograficzną miasta naniósł już w swej książce Jerzy Maik¹³³, jednak odkrycie nowych zabytków jedwabnych skłania

¹²⁸ ASP 2, 670 – 671.

¹²⁹ King 1988, 70.

¹³⁰ por. rozdz. 2.1.c. i 5.1.

¹³¹ Czaja 1992

¹³² Czacharowski, *Kartoteka...*

¹³³ Maik 1997, ryc.57.

do aktualizacji zawartych w niej informacji. Przede wszystkim warto zwrócić uwagę na zabytki wydobyte z warstw piętnastowiecznych, bo właśnie dla tego okresu dysponujemy danymi dotyczącymi mieszkańców poszczególnych działek. Wśród tkanin jedwabnych i pasmanterii kryterium to spełnia ogólnie piętnaście przedmiotów. Warto szczególnie przyjrzeć się lokalizacji zwłaszcza kilku z nich.

Fragment lampasu z wzorem chartów i pseudoarabskim napisem (nr kat. I.175) został odkryty przy posesji 14 przy Starym Rynku (w części określanej też jako Targ Węglowy), w tym samym miejscu odkryto też dopinkę z włosów wykonaną na rdzeniu z drogich jedwabnych tkanin (nr kat. II.10). Wiadomo, że w pierwszej połowie XV wieku w miejscu tym mieszkały osoby bardzo dobrze sytuowane¹³⁴. W latach 1417 – 1421 mieszkańcem domu był sprawujący funkcje rajcy, burmistrza i kamlarza Lyffowodt van Herverden, przedstawiciel jednej z najbogatszych elbląskich rodzin, wywodzącej się z Westfalii. W późniejszych latach nieruchomość przeszła w posiadanie niejakiego Jana Somewaldta, o którym niestety nie posiadamy dodatkowych informacji. W 1457 mieszczący się pod tym adresem dom został wyznaczony na kwaterę pobytową królów polskich, co dobitnie świadczy o jego znaczeniu¹³⁵. Odkrycie najlepszej jakości tkanin i modnych akcesoriów właśnie w tym miejscu nie jest więc zaskoczeniem.

Kolejny wyróżniający się przedmiot - jedwabna jałmużniczka z lampasu z przedstawieniem ptaków (nr kat. V.35) została odkopana przy posesji nr 28 na ul. Rybackiej, zamieszkiwanej w XV wieku przez zamożnych kupców¹³⁶. Podobnie sytuacja przedstawia się w przypadku jedwabnego atlasu – parcela przy ul. Mostowej 14, gdzie odkryto ten zabytek w pierwszej połowie piętnastego wieku była zajmowana przez ludzi dobrej pozycji społecznej. W 1421 mieszkał tu zaliczany do osób średniozamożnych, syn rajcy i burmistrza Heinrich Nourgarten, w latach 1426 – 1435 właścicielem posesji był zajmujący się prawdopodobnie kupiectwem Liorencz Straube, pod

koniec stulecia zaś posiadłość przeszła w ręce rajcy Jorga Engelke¹³⁷.

Można także prześledzić historię działki na której znaleziono wspaniałą, wzorzystą galon nr kat. I.176. W 1420 roku w domu położonym przy Rybackiej 36, mieszkał mało zamożny Heinrich Barbierer a w kolejnych latach średnio zamożny Mattyas Kystenbuch¹³⁸. W kamienicy przy ul. Bednarskiej 14, gdzie odkopano tkaninę malowaną złotem, w latach 1417 – 1435 zamieszkiwał bogaty kupiec, prowizor kościoła św. Jerzego Claus Boryn¹³⁹.

Jak widać, pozostałości najcenniejszych jedwabnych tkanin odkrywane były na posesjach ludzi generalnie dobrze sytuowanych – rajców, burmistrzów i bogatych kupców. Potwierdza to tezę, że tkaniny jedwabne, zwłaszcza te najbardziej ozdobne, są doskonałym wyznacznikiem miejsca, jakie zajmowali na drabinie społecznej ich właściciele. Nie można jednak wykluczyć, że w posiadaniu prostych rzemieślników znajdowały się niekiedy tkaniny jedwabne, zapewne były to jednak wyroby nieco niższego sortu.

Poza tkaninami wspomniana wcześniej ustawa wzmiankuje także srebrne ozdoby pasa, oraz wyszywane perłami kołnierze damskich sukni. Źródła archeologiczne nie dostarczyły właściwie srebrnych ozdób (za wyjątkiem małego fragmentu łańcuszka nr kat. III.62) zapewne dlatego, że w przeciwieństwie do tkanin, których małe resztki po prostu wyrzucano przedmioty te mogły być przetapiane i w całości ponownie wykorzystywane. Również perły nie zostały odkryte w trakcie badań wykopaliskowych. Biorąc jednak pod uwagę niejednoznaczność niemieckiego określenia *perlen* zastanawiać może, czy użyte w źródłach słowo odnosi się do prawdziwych pereł, czy może chodzi o obszycie wykonane z użyciem jakichkolwiek koralików, także szklanych imitacji lub po prostu z ozdobnych paciorków. W tym drugim wypadku można by sądzić, że do obszyc wykorzystywano drobne szklane koraliki, które znalazły się w elbląskim materiale wykopaliskowym. Trzeba jednak

¹³⁴ Czaja 1992, pl. 2, 7.

¹³⁵ Czacharowski, *Kartoteka...*

¹³⁶ Czaja 1992, pl. 2, 5, 7.

¹³⁷ Czacharowski, *Kartoteka...*

¹³⁸ Czacharowski, *Kartoteka...*

¹³⁹ Czacharowski, *Kartoteka...*

Ryc. 186. Galony przy rękawach. *Portret małżeństwa Arnolfini* (detal), Jan Van Eyck, 1434, National Gallery, Londyn. Za: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Van_Eyck_-_Arnolfini_Portrait.jpg

Ryc. 187. Pas na brokatowej taśmie nośnej ze zbiorów Victoria and Albert Museum © Victoria and Albert Museum, London. Za: <https://collections.vam.ac.uk/item/O126649/girdle-unknown/>

przyznać, że naturalne perły cieszyły się w średniowieczu dużą popularnością, bardzo możliwe więc, że to o nich jednak jest mowa w cytowanej ustawie.

Określony w Aktach Stanów Pruskich dopuszczalny limit perel wykorzystanych do ozdobienia sukni wynosił trzy uncje, i jeśli przyjąć że była to tzw. uncja trojańska czyli wywodząca się ze średniowiecza i popularna do dziś miara jubilerska odpowiadająca wadze około 31,1 grama¹⁴⁰, to byłoby to 93,3 grama. Waga dziesięciu perel hodowlanych o średnicy 0,4 cm wynosi 1,63 grama, a więc – przyjmując zbliżoną wagę perel naturalnych – dopuszczalna ilość odpowiadałaby 572 perłom tej wielkości. Na pozór wydawać się może że to bardzo dużo, lecz szybkie obliczenie pokazuje, że taka liczba perel mogłaby wystarczyć zaledwie do zapelnienia fragmentu tkaniny szerokości 2 cm i długości 46 cm.

Krystyna Turska w swoim opracowaniu dotyczącym stroju w czasach pierwszych Jagiellonów również wspomina o noszonych w XV wieku perłowych ozdobach kołnierzy damskich sukni, określanych jako *przedniczki* lub *przedsobniczki*, będących przypuszczalnie przymocowanymi do kołnierza, opadającymi z przodu paskami tkaniny¹⁴¹. Wzmianki o perłowych kołnierzach pojawiają się też w zapiskach wrocławskich¹⁴², można zatem

wnosić, że był to dość popularny w XV wieku element stroju. Niestety, nie znam przedstawień pokazujących wyszywane perłami kołnierze, odpowiadające opisowi *przedniczkek*. Dość późne, bo pochodzące już z 1500 roku przedstawienie sukni kobiecej z rękawami i dekoltem ozdobionymi licznymi drobnymi perłami można natomiast znaleźć na znajdującym się w zbiorach berlińskiej Gemäldegalerie portrecie Barbary Wespach-Ungelter namalowanym przez Mistrza z Ulm¹⁴³.

Innym ozdobnym elementem, którego stosowanie władze krzyżackie pragnęły ograniczyć, były hafty z użyciem złotych nici. Niestety w Elblągu nie odkryto żadnych pewnych śladów haftów, ale za to dysponujemy relikdami różnorodnych taśm wykonanych właśnie z użyciem złotych nici, które – wnosząc po europejskich analogiach ikonograficznych – były stosowane do obszywania mankietów, bądź kołnierzyków. Wykonaną ze złotych nici taśmę o wzorze bardzo bliskim jednemu z elbląskich galonów (nr kat. I.176) można zobaczyć na słynnym portrecie mieszczańskiego małżeństwa Arnolfinich Jana van Eycka – w stroju panny młodej, jako wykończenie mankietu (ryc. 186). Wyobrażenie to ukazuje jeszcze jedno zastosowanie, jakie znajdowały szerokie galony, bywały one mianowicie stosowane jako taśma nośna w kobiecych szerokich paskach. Zachowanym przykładem takiego

¹⁴⁰ Grande, Augustyn 2009, 23.

¹⁴¹ Turska 1987, 174.

¹⁴² Goliński 2006, 82.

¹⁴³ Campbell 2009, 73 pl.74.

Ryc. 188. Ozdobna rękawica sokolnicza *Codex Manesse*, Zurych, 1300-1340, Universitätsbibliothek Heidelberg Cod. Pal. germ. 848, f. 007r. Za: <http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg848/0009?sid=9887f8cbcf83455dd-740db3db5a1e014>

pasa jest pochodzący z połowy XV stulecia włoski egzemplarz przechowywany w zbiorach Muzeum Wiktorii i Alberta w Londynie (ryc. 187)¹⁴⁴.

Abstrahując od źródeł pisanych, chciałabym teraz wspomnieć o dwóch przedmiotach skórzanych, które z pewnością należały do osób bardzo dobrze sytuowanych. Pierwszym z nich są resztki ozdobnej rękawicy pięciopalczastej (nr kat. II.3). Wprawdzie nie mam informacji ani na temat prawdopodobnej ceny, ani też pochodzenia tego wyrobu, ale jego wysoka jakość jest łatwa do zauważenia. Analogiczne rękawice można zobaczyć na przedstawieniach ukazujących przedstawicieli klas wyższych oddających się jednej z ulubionych

średniowiecznych rozrywek – polowaniu z sokolem. Podobną rękawicę trzyma w dłoni sokolnik uwidoczniiony na kościanej rękojeści odkrytego w Elblągu noża (nr kat. IV.4). Najbardziej uderzające jest jednak podobieństwo między egzemplarzem elbląskim, a rękawicą Konradyna von Hohenstaufena pokazaną na jednej z ilustracji *Kodeksu Manesse* (ryc. 188). Zbieżność ta potwierdza rozpoznanie rękawicy jako przedmiotu niepospolitego, czy wręcz wytwornego. Zabytek elbląski można uznać za pozostałość rękawicy sokolniczej, bądź przeznaczonej do konnej jazdy, używanej przez osobę o wysokim statusie materialnym.

Kolejnym zabytkiem skórzonym wychodzącym poza wyobrażenia o mieszczańskiej codzienności jest klapka torebki z tłoczoną dekoracją heraldyczną, przedstawiającą wspiętego lwa z rozdwojonym ogonem, przypominającego lwa czeskich Przemyślidów i kwiat lilii (nr kat. V.28). Niestety, słaby stan zachowania zbytku nie pozwala definitywnie stwierdzić, czy przedstawiony na nim lew jest ukoronowany. Warto też zwrócić uwagę, że lew zwrócony jest w inną stronę, niż na godle Przemyślidów. Umieszczony pośrodku klapki kwiat lilii jest symbolem maryjnym i miłosnym, będącym też godłem miast i dynastii¹⁴⁵. Podobnie jak w przypadku poprzedniego zabytku także tutaj analogie można znaleźć w iluminacjach *Kodeksu Manesse*. Niewielkie męskie kaletki o półkolistych klapkach ozdobionych barwnym wzorem można zauważyć na kilku kartach tej książki. O ile jednak w przypadku rękawicy nie ma podstaw by poddawać w wątpliwość jej możliwe wykorzystanie w stroju mieszczańskim, to w wypadku omawianej klapki warto może zachować ostrożność i zastanowić się, czy godła ją zdobiące nie wskazywałyby raczej na to, że stanowiła własność osoby należącej do stanu rycerskiego lub jej usługującej. Obecność takiego przedmiotu w warstwach związanych z działką mieszczańską łatwo byłoby wytłumaczyć w takim wypadku gościnną lub nawet kradzieżą. Pamiętać też trzeba, że do Elbląga przybywali rycerze z całej Europy, w tym z Czech i Śląska, którzy wiedzeni

¹⁴⁴ Campbell 2009, 7 pl.72.

¹⁴⁵ Wachowski 2013, 124.

Ryc. 189. Skórzany futerał ozdobiony herbem, tzw. amulet krzyżacki (EM XXV/8/2400), fot. A. Rybarczyk.

chęcią uczestnictwa w wyprawach chrystianizacyjnych przyłączali się do organizowanych przez Krzyżaków rejs na Litwę. Oczywiście, możliwe że omawiany zabytek faktycznie był elementem ubioru mieszczańskiego i stanowi świadectwo płynności przenikania idei oraz będących jej nośnikami przedmiotów kultury materialnej między stanem rycerskim a mieszczaństwem. Warto w tym miejscu zauważyć, że kłapa ta nie jest jedynym elbląskim zabytkiem skórzanym ozdobionym godłem. Tłoczoną dekorację heraldyczną posiada także niewielki futerał (ryc. 189), o niestety – dość niejasnym przeznaczeniu, określany w literaturze jako „amulet”¹⁴⁶. Na przedmiocie tym widać zwieńczony klejnotem helm rycerski z umieszczoną poniżej tarczą herbową, którą Krzysztof Wachowski interpretuje jako należącą do mistrza krzyżackiego Ludolfa Königa

von Weizau¹⁴⁷. Z pewnością zabytki tego rodzaju mogą stanowić interesującą bazę źródłową do wykraczających poza zakres tej pracy rozważań nad absorpcją kultury rycerskiej i jej przejawów przez aspirujące do klas wyższych, zamożne środowiska mieszczańskie.

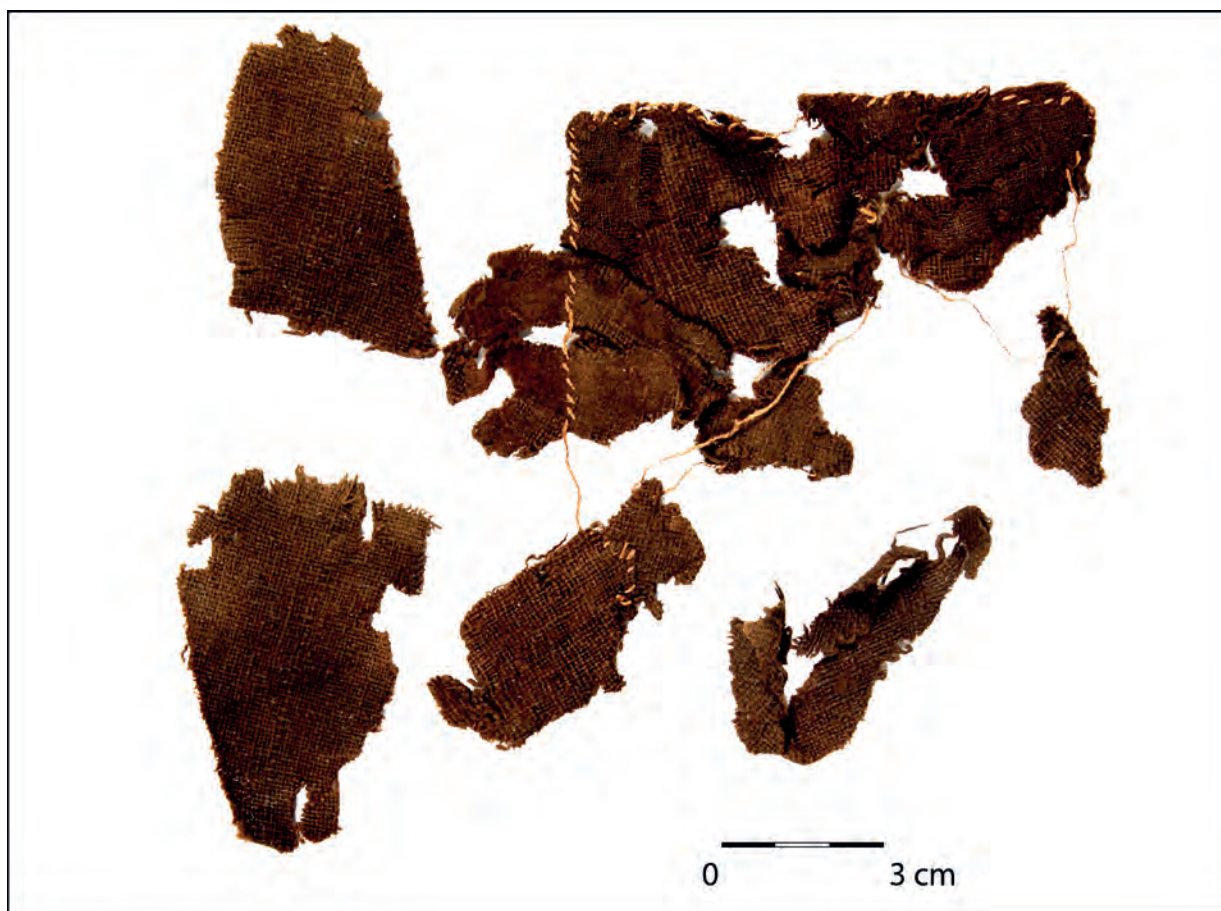
Pozostałości elementów stroju, które można uznać za luksusowe, są bezspornie obecne w materiale elbląskim i choć często są to przedmioty mogące z pozoru uchodzić za nieciekawe, jest to jednak mylne wrażenie. Interesujące efekty przynosi konfrontacja materiałów archeologicznych z przekazami pisanymi dotyczącymi przejawów zamożności wyrażanej strojem. Z jednej strony można zauważyć dużą zbieżność obu tych źródeł, jeśli chodzi o materiał tekstylny – wymieniane w przepisach przeciwzbytkowych rodzaje tkanin zostały z powodzeniem zidentyfikowane w materiale wykopaliskowym. Z drugiej jednak strony przekazy dotyczące perel i kruszców zupełnie nie znalazły odzwierciedlenia w źródłach archeologicznych. Potwierdza to wysunięte przeze mnie wcześniej przypuszczenie, że odkryta w Elblągu biżuteria nie daje pełnego obrazu noszonych ozdób i stanowi tylko wycinek ukazujący prostsze i tańsze jej odmiany. O tym jak kunsztowne i cenne mogły być średniowieczne ozdoby stroju przekonuje na przykład przegląd znalezisk odkrytych w skarbie ze szczecińskiego podzamcza¹⁴⁸. Przypuszczam, że w Elblągu, w którym działały wysoko cenione warsztaty złotnicze¹⁴⁹, powstawały precjoza porównywalnej klasy. Potwierdzenie tych założeń znaleźć można także w testamentach mieszczańskich, w których zapisywano liczne srebrne, a niekiedy nawet złote ozdoby. Przeprowadzona przez Rafała Kubickiego analiza tych źródeł wykazała, że srebrne ozdoby znajdowały się w 1/3 dyspozycji. O ile wśród zapisywanych akcesoriów stroju wykonanych ze złota wymienić można tylko pierścienie, to w przypadku srebra asortyment ten był znacznie szerszy. W testamentach przewijają się srebrne pasy, łańcuchy, guziki, sprzączki, osadzone w srebrze korale

¹⁴⁷ Wachowski 2013, 56-58.

¹⁴⁸ Frankowska-Makala 2004, 317-331.

¹⁴⁹ Tandecki 1993, 174-175.

¹⁴⁶ Wachowski 1997a, 299-303; Wachowski 2013, 55-61.

Ryc. 190. Tkanina nr kat. I.84. fot. A Rybarczyk.

i okucia toreb. Zapisy testamentowe są też kolejnym źródłem potwierdzającym wykorzystywanie perel w elbląskim stroju mieszczańskim. Wzmianki o wykonanych z perel guzikach jak i innych ozdobach pojawiają się w zapisach Piotra Schroma z 1450 roku, Mattisa Folmera z 1470 i Pawła Bolhagena z 1496 roku¹⁵⁰.

Na zakończenie rozważań o zabytkach, które mówią o zamożności, warto chyba dodać kilka słów na temat wiążący się z przeciwległą stroną koła fortuny – świadectw skrajnej biedy i niedostatku. Ubóstwo było powszechnie obecne w średniowiecznych miastach, nie omijając także tych zamożnych jak Elbląg, jest ono jednak stosunkowo słabo czytelne w źródłach archeologicznych. Nic w tym dziwnego – biedacy, którzy prawie nic nie posiadali, niewiele też mogli po sobie pozostawić. Nieodzownym atrybutem wyróżniającym

najuboższych i żebraków w średniowiecznych przedstawieniach są obdarte, upstrzone latami ubrania. Wśród odkrytych w Elblągu tekstyliów można znaleźć fragment, który jest pozostałością latanej odzieży (nr kat. I.84, ryc. 190), jednak w tym wypadku był to strój z importowanych tkanin, a lata została naszyta jedwabnymi nićmi. Średniowieczni nędzarze otrzymywali ubiory w darach, istniał też rynek ubiorów z drugiej ręki, teoretycznie więc nawet biedak mógł wejść w posiadanie ubioru (lub jego resztek) wykonanego z dobrej jakości materiału. Wątpliwe jest jednak, by naprawiał on swe łachmany nićmi wykonanymi z tak szlachetnego włókna jak jedwab. Paradoksalnie więc nawet fragment, który na pierwszy rzut oka mógłby się kojarzyć z ubóstwem, może być w istocie fragmentem odzienia osoby dość dobrze sytuowanej.

¹⁵⁰ Kubicki 2010, 200-201.

5.5. UBIÓR ROBOCZY

Ubiór roboczy może przyjmować różne formy, będą to ubrania chroniące ciało i odzież (np. fartuchy) lub sygnalizujące pełnioną funkcję uniformy i odznaki. Wśród analizowanych elbląskich zabytków można wyróżnić i takie, które prawdopodobnie należały do stroju roboczego lub w jakiś sposób wiązały się z wykonywaną profesją.

Tymi pierwszymi będą grube, jednopalcowe skórzane rękawice. Rękawice do dzisiaj pozostają jednym z podstawowych elementów ubioru osób wykonujących pracę fizyczną, zabezpieczając dłoń, choćby w podstawowym stopniu przed niekorzystnymi warunkami – żarem, dotkliwym obtarciem lub skaleczeniem. Podobną funkcję spełniały rękawice w średniowieczu. Używane w tamtym okresie rękawice robocze były zapewne mało komfortowe – jedno lub trójpalcowe, z pewnością nie nadawały się dla osób wykonujących prace wymagające precyzji manualnej. Rękawiczki pięciopalcowe, trudniejsze w wykonaniu i przypuszczalnie także droższe, nie były jak się wydaje w powszechnym użyciu, stanowiąc raczej element wyróżniający zamożniejszą część społeczeństwa. Większość średniowiecznych rękawic odkrywanych archeologicznie stanowią modele jednopalcowe, można więc przypuszczać, że to one były najbardziej rozpowszechnione. Rękawice pięciopalcowe są zdecydowanie rzadziej odkrywane w warstwach średniowiecznych, ich popularność zaczyna wzrastać dopiero w późniejszym okresie. Także w materiale elbląskim przeważają rękawice o konstrukcji wyodrębniającej jedynie kciuk. Jest wielce prawdopodobne, że były one wykorzystywane jako rękawice robocze, na przykład przy pracach budowlanych lub przez rzemieślników takich jak kowal, choć niepozostawiające wątpliwości rozróżnienie roboczych rękawic ochronnych od noszonych z myślą o niekorzystnych warunkach atmosferycznych jest w przypadku materiału archeologicznego w zasadzie niemożliwe. Niewątpliwie interesujące byłoby zestawienie lokalizacji tych zabytków na planie miasta z informacjami na temat miejsca zamieszkania różnych rzemieślników, niestety

jednak, dostępne dla Elbląga dane socjotopograficzne odnoszą się do XV wieku¹⁵¹, podczas gdy wszystkie elbląskie rękawice pochodzą z okresu wcześniejszego.

Innymi znaleziskami interesującymi pod względem potencjalnego wykorzystania w życiu zawodowym są skórzane sakiewki z podziałem na dwie komory. Takie rozwiązanie konstrukcyjne może świadczyć o chęci posegregowania przechowywanych monet. Jest więc możliwe, że sakiewki te były własnością kupców operujących więcej niż jedną walutą i jako element potencjalnie usprawniający pracę mogą zostać zaliczone do kategorii elementów wyróżniających ubiór i akcesoria związane z poszczególnymi zawodami.

Jak widać, dostępne źródła archeologiczne w kontekście rozpoznania strojów typowo roboczych są w tym przypadku umiarkowanie przydatne, choć nie zupełnie bezwartościowe. Elbląskie źródła pisane również nie przynoszą głębszego rozpoznania tej kwestii. W *Nowej Księdze Rachunkowej* jest mowa o ubraniach sprawianych zatrudnianym przez miasto osobom takim jak fleciści lub strażnicy różnego rodzaju, jednak na podstawie tych wzmianek nie można stwierdzić, by ubiór ten przybierał cechy służbowego uniformu. Były to po prostu codzienne elementy garderoby uszyte ze zwykłego, niebarwionego sukna i jeśli wyróżniały się w jakiś sposób, to niestety w przekazach pisanych nie ma na ten temat wzmianek.

Jednym charakterystycznym strojem, wiążącym się z pełnioną funkcją, wymienionym w *NKR* jest przeznaczona dla szypra (*schiper*) tunika herbowa (*wapenrocke*), na uszycie której zakupiono w 1414 roku 4 łokcie arrasu (*harras*) wartego 8 skojców¹⁵². *Harras*, czyli arras, jest – zgodnie z nazwą – określeniem używanym dla sukna pochodzącego z Arras, odnoszącym się prawdopodobnie do tanich wyrobów czesankowych¹⁵³. Choć źródła milczą na ten temat, to biorąc pod uwagę barwy elbląskiego godła, można spodziewać się, że tunikę wykonano

¹⁵¹ Czaja 1992, 6.

¹⁵² *NKR* 2, 106 (1529).

¹⁵³ Maik 2011, 247.

z sukna w kolorach czerwonym i białym. Co do szczegółów kroju tego stroju, niestety, również nie ma wzmianek, ale wiadomo, że stosowane w tym okresie tuniki herbowe zazwyczaj przybierały formę *tabardóm*, czyli luźnych, wkładanych przez głowę kusych okryć z krótkimi rękawami¹⁵⁴. Możliwe więc, że i tunika elbląskiego szypra wyglądała podobnie.

5.6. ELEMENTY STROJU O ZNACZENIU SYMBOLICZNYM

Ubiór od zawsze, obok funkcji czysto użytkowej, niósł ze sobą także znaczenie symboliczne, które mogło być wyrażane na wiele sposobów, jednak elementy takie nie zawsze są uchwytnie w materiale archeologicznym. Jednym z wyjątków są ozdoby stroju o charakterze dewocyjnym, niosące jasne przesłanie mające dowodzić religijności osoby, w której posiadaniu się one znajdowały.

Przykładem takich dekoracji o wyjątkowo czytelnym przekazie są cynowe plakietki naszywane na strój pielgrzyma. Przyozdobione zakupionymi w miejscach kultu pamiątkowymi odznakami elementy stroju podróznego takie jak płaszcz, przewieszana przez ramię torba i kapelusz były typowymi atrybutami, wyróżniającymi osoby podróżujące do miejsc świętych. Uzupełnieniem wyposażenia pątnika był także dający podparę w pieszej wyprawie kij. Wizerunek typowego średniowiecznego pielgrzyma jest nam znany przede wszystkim dzięki wyobrażeniom malarskim. Zachowany strój pielgrzymi, co prawda pochodzący już z XVI stulecia, lecz odpowiadający formą wypracowanemu w średniowieczu kanonowi znajduje się w Niemczech, w zbiorach Germanischen Nationalmuseum w Norymberdze. Jest nim pochodzący z Hiszpanii strój Stefana III Prauna, datowany na 1571 rok, składający się z płaszcza, suto udekorowanego muszlami św. Jakuba kapelusza i zdobionego masą perłową kija¹⁵⁵.

W Elblągu odkryto kilka przedmiotów, które bez wątpienia stanowiły część ubioru pielgrzymów. Są to dwie metalowe plakietki (nr kat. III.63 i III.64) oraz muszla św. Jakuba (nr kat. III.66)¹⁵⁶. Znaleźiska te, będące świadectwem wizyt w mniej, lub bardziej oddalonych od Elbląga miejscach, ważnych z punktu widzenia katolickiego kultu, takich jak Maastricht czy Santiago de Compostela, dowodzą, że w krajobrazie średniowiecznego Elbląga można było ujrzeć osoby ubrane w znany z przekazów ikonograficznych, typowy dla pielgrzymów sposób.

Podobnym sposobem na zaakcentowanie religijności poprzez ubiór, niezwiązanym jednak z pielgrzymowaniem, było noszenie biżuterii z dewocyjnymi inskrypcjami, takiej jak zapinki typu *Ave Maria*. Zapinki dekorowane frazami o charakterze religijnym, były szczególnie popularne w strefie hanzeatyckiej¹⁵⁷. Napisy na zapinkach odkrywanych na różnych stanowiskach różnią się między sobą, często inskrypcje są niepoprawne lub zniekształcone w sposób celowy. Zapinka tego typu znaleziona w Elblągu (nr kat. III.9)¹⁵⁸ wydaje się jednak wyjątkowo ciekawa, gdyż w umieszczonym na niej napisie, niestety nie do końca czytelnym ze względu na wygięcie przedmiotu, Krzysztof Wachowski rozpoznał ukryte dodatkowe przesłanie, nawiązujące do świeckiego kultu miłości. Jest to znajdujące się z tyłu zapinki, zapisane wspak niderlandzkie słowo *Minne* oznaczające miłość¹⁵⁹. W kontekście tego rozpoznania, trzeba uznać tę zapinkę za bardzo ciekawy przykład średniowiecznego umiłowania symboli, objawiający się misternym ich wymieszaniem i szkatułkowym wkomponowaniem w przedmiot codziennego użytku.

Kolejnym, wartym przytoczenia w tym miejscu elementem stroju, który prawdopodobnie miał nieść ze sobą jakiegoś rodzaju przesłanie, jest z zapinka o ramie w kształcie serca (nr kat. III.5)¹⁶⁰. Podejrzewać można, że i ten zabytek miał być wyrazem symboliki miłosnej.

objektkatalog.gnm.de/objekt/T552; <http://objektkatalog.gnm.de/objekt/T551> (dostęp z dnia 11.02.2021).

¹⁵⁶ por. rozdział 3.1.f.

¹⁵⁷ Wachowski 2013, 39.

¹⁵⁸ por. rozdział 3.1.b.

¹⁵⁹ Wachowski 2013, 39, 79.

¹⁶⁰ por. rozdział 3.1.b.

¹⁵⁴ Boucher 2003, 159, il.245.

¹⁵⁵ Zabytki o numerach inwentarzowych T551, T552, T554 są prezentowane na stronie Germanischen Nationalmuseum: <http://objektkatalog.gnm.de/objekt/T554>; <http://>

Innymi przedmiotami, o których trzeba napomknąć w kontekście znalezisk o wymowie symbolicznej, jest okucie ozdobione monogramem (nr kat. IV.81), nawiązujące bez wątpienia do kultury rycerskiej¹⁶¹, oraz wspomniana już przy okazji prezentacji zagadnienia wyróżników zamożności w ubiorze, klapka torebki o heraldycznym zdobieniu (nr kat. V.28)¹⁶².

5.7. LOKALNE, CZY Z IMPORTU?

Większość pochodzących z Elbląga zabytków związanych z ubiorem mieszczan wpisuje się w nurt ujednoczenia kultury materialnej w strefie hanzeatyckiej, znaleziska te nie odbiegają swym charakterem od przedmiotów odkrywanych na innych stanowiskach archeologicznych zachodniego kręgu kulturowego tego okresu. Analogii dla zabytków elbląskich można z powodzeniem szukać w nie tylko na obszarze obecnej Polski i Niemiec, ale też Holandii, Czech, Danii czy Wielkiej Brytanii. W sytuacji tak dużej unifikacji wyglądu przedmiotów pochodzących z różnych części Europy, wyróżnienie wyrobów sprowadzanych od produkcji miejscowej jest dalece problematyczne, zwłaszcza jeśli mamy do czynienia z materiałami archeologicznymi pochodzącymi z wyjątkowo aktywnego pod względem handlowym portowego ośrodka, jakim był średniowieczny Elbląg.

Najbardziej rzetelnej, choć niestety niepełnej informacji o miejscowej produkcji dostarczają przekazy historyczne. W elbląskiej *Księdze miejskiej* z lat 1330 – 1360 wśród ponad trzydziestu praktykowanych w mieście rzemiosł wymieniono zawody takie jak: złotnik, farbiarz, sukiennik, kuśnierz, krawiec oraz kapelusznik. Kolejne źródło – *Elbląska Księga Wojenna* wymienia z kolei istniejące w 1385 roku cechy, z tych godne wymienienia w związku z tematem tej pracy są: paśnicy, płóciennicy oraz znani już z wcześniejszych wzmianek: krawcy, garbarze i kuśnierze¹⁶³. Oczywiście jest, że jeśli nawet jakiś cech

nie został wymieniony, nie oznaczało, że w mieście nie było rzemieślników zajmujących się daną dziedziną. Jako przykład posłużyć mogą sukiennicy, którzy działali w mieście, wymieniani w innych źródłach, ale zestawieniu tym nie figurujący.

Interesujące w kontekście problematyki lokalnej wytwórczości mogą być odkryte archeologicznie warsztaty produkcyjne, jednak w Elblągu, jak dotąd, nie udało się zidentyfikować zbyt wielu takich, które wpisywałyby się w tematykę niniejszej pracy. Dość intrygująca jest, mieszcząca się przy ul. Św. Ducha 3, pracownia obróbki kości, interpretowana przez Mirosława Marcinkowskiego jako prawdopodobny warsztat piętnastowiecznego guzika. Niestety, w pracowni tej nie udało się natrafić na same guziki, znaleziono wyłącznie odpadki produkcyjne, ze śladami po wycinaniu z kości fragmentów w kształcie krążków. Powstałe w odkrytych odpadkach otwory mają 11, 15 lub 16 mm średnicy, i to właśnie ich przekraczający 1 cm rozmiar został przyjęty jako kryterium rozpoznania ich jako pozostałości po wyrobie guzików, a nie paciorków¹⁶⁴. Odkryte w na innych działkach kościane guziki mają formę i datowanie nowożytnie, co było przyczyną dla której znaleziska te nie zostały włączone do katalogu tej pracy.

Bardzo zajmujące są znaleziska nieudanych zapinek, będące niechybnie śladami lokalnej produkcji. Produkcja zapinek w Elblągu jest więcej niż prawdopodobna, jednak brakuje ostatecznych dowodów w postaci datowanych na średniowiecze form odlewniczych. Jedyna przypuszczalna forma, na którą udało mi się natrafić w czasie kwerendy muzealnej, pochodzi z warstwy określonej jako odpowiadająca szesnastemu stuleciu. Służyła ona do tworzenia około dziesięciocentymetrowych plaketek o kształcie kuszy¹⁶⁵. Wykopaliska elbląskie nie przyniosły wprawdzie znalezisk takich odlewów, lecz bardzo podobne znane są z innych miejsc w Europie, a ich chronologia jest określana przeważnie na XIV lub XV wiek. Liczne odznaki

¹⁶¹ por. rozdział 3.2.e

¹⁶² por. rozdział 3.3.b.

¹⁶³ Tandecki 1997, 81.

¹⁶⁴ Marcinkowski 2005, 440.

¹⁶⁵ zabytek o numerze inwentarzowym EM XXX/40A/2566.

tego rodzaju pochodzą z różnych miejscowości w Holandii¹⁶⁶, kolejne egzemplarze odkryto w Londynie¹⁶⁷ oraz w Pradze¹⁶⁸ i Brnie¹⁶⁹. Jedyne, jak dotąd, znalezisko tego typu z ziem polskich pochodzi z wykopalisk gdańskich¹⁷⁰.

Najpełniej opracowaną pod względem rozpoznania miejsca pochodzenia częścią średniowiecznego materiału zabytkowego odkrytego w Elblągu są tkaniny. Najprostsze jest tutaj wyodrębnienie tkanin jedwabnych, jako grupy dóbr bezsprzecznie pochodzących z importu, gdyż w omawianym okresie nie były one produkowane ani na terenie państwa krzyżackiego w Prusach, ani w Polsce. Centra produkcji jedwabniczej w średniowieczu mieściły się w Azji i rejonie śródziemnomorskim. Głównymi europejskimi wytwórcami tego asortymentu były Włochy i Hiszpania, choć niewielkie ośrodki produkcji tkanin jedwabnych mieściły się też w Niderlandach, Szwajcarii, Niemczech i Francji¹⁷¹. Na miejscu mogła być wykonywana z importowanych surowców ewentualnie tylko pasmanteria, pozostałe wyroby powstały w którymś z odległych ośrodków produkcji jedwabniczej. Niestety, ustalenie konkretnego miejsca pochodzenia odkrytych w Elblągu tkanin jedwabnych było możliwe tylko w nielicznych przypadkach. Bez większych wątpliwości udało się zinterpretować tylko pochodzenie wzorzystych lampasów, atlasu i aksamitu, jako wyrobów z warsztatów włoskich¹⁷². Być może materiał prostokątnej jałmużniczki jest wyrobem hiszpańskim¹⁷³. W pozostałych przypadkach najprostszymi tkanin, o gładkiej powierzchni i płóciennym splocie, dokonanie pewnej interpretacji ich miejsca powstania jest, przynajmniej na razie, niemożliwe.

¹⁶⁶ na przykład: van Beuningen, Koldewej 1993, 310,afb. 959, 960, 961; Beuningen van, Koldewej 2001, 441, nr. 1963; van Beuningen *et al.* 2012, 363,afb. 3272. Odwołania bibliograficzne za stronę www.kunera.nl

¹⁶⁷ Mitchiner 1986, London, 211, cat. 756. Odwołanie bibliograficzne za stronę www.kunera.nl

¹⁶⁸ Spěváček 1979, obr.105.

¹⁶⁹ Procházka 1990, 103 obr. 4.26, 105.

¹⁷⁰ Kocińska, Trawicka 2005,19. Sawicki 2014, 19, 96 fig.10.a

¹⁷¹ Turnau 1987, 132, 140-141.

¹⁷² Por. rozdz. 2.1.c i 5.1.

¹⁷³ Por. rozdz. 2.1.c i 3.3.c.

Identyfikacja miejsca pochodzenia elbląskich tkanin wełnianych była natomiast możliwa dzięki analizie porównawczej włókien owczej wełny, co stanowi dokonanie Jerzego Maika. Przeprowadzone przez niego badania wykazały, że za wyrób powstały z miejscowego surowca można uznać 77 tkanin, jako importy określono pozostałe 82 analizowane próbki. W tkaninach o obcym pochodzeniu w 44 przypadkach rozpoznano wełnę owiec angielskich, w 31 wełnę z hiszpańskiego merynosa, a w pozostałych siedmiu przypadkach wystąpiły oba te surowce. Fakt, że aż do XVIII wieku angielskie owce cienkorunne i merynosy nie były hodowane w Europie Środkowej, ani też nie importowano ich wełny jako surowca włókienniczego, jasno dowodzi, że odkryte w Elblągu tkaniny utkane z takich właśnie włókien, musiały powstać daleko poza granicami państwa krzyżackiego. Inaczej wygląda sytuacja w kwestii określonych jako lokalne tkanin wykonanych z runa owcy mazurskiej – w zbiorze tym mogły się znaleźć zarówno wytwory elbląskich sukienników, jak i pochodzące z innych warsztatów, działających w Prusach, czy nawet w Polsce¹⁷⁴. Dostępne nam wiadomości o importowanych materiałach używanych w średniowiecznym Elblągu uzupełniają źródła pisane, w których odnaleźć możemy nazwy zachodnich miast takich jak Arras, Lier, Ypern, Bruksela i Lejda, z których docierały do Elbląga tekstylia wełniane¹⁷⁵.

Poruszyć tutaj też trzeba kwestię importowanych części garderoby, w źródłach pisanych przewijają się bowiem sformułowania sugerujące zagraniczne pochodzenie różnych ubiorów. Na przykład w NKR natrafimy na określenia takie jak *Dordrechtschen* lub *Lirschen hozen*¹⁷⁶, które najprościej byłoby przetłumaczyć jako *nogawice z Dordrechtu* czy *nogawice z Lier*. Można mieć jednak wątpliwości czy rzeczywiście w tych zapiskach chodzi o importowane ubrania. W średniowieczu odzież była głównie szyta na miarę, obrót gotowymi ubiorami rozwinął się na dużą skalę dopiero w późniejszych wiekach. Są wprawdzie przesłanki świadczące

¹⁷⁴ Maik 1997, 26-29.

¹⁷⁵ Maik 1997, 84.

¹⁷⁶ NKR 1, 2 (6), 93 (463).

o tym, że w Elblągu istniał lokalny handel gotowymi wyrobami takimi jak nogawice i kaptury¹⁷⁷, ale czy sprowadzono je także z zagranicy? Pamiętając o tym, że koszt dobrej jakości tkaniny był dużo wyższy niż robocizna, podejrzewać można, że osoba która mogła sobie pozwolić na drogą tkaninę, wolałaby cieszyć się wyrobem dobrze dopasowanym do własnej sylwetki, niż skrojonym w sposób bardziej uniwersalny. Wydaje mi się, że ostrożniej byłoby interpretować omawiane przekazy jako mówiące nie tyle o częściach garderoby pochodzących z danych miast, co o ubiorach uszytych z powstałych tam tkanin. Wspomniane wcześniej *Dordrechtschen bozen*, byłyby więc po prostu nogawicami uszitymi z sukna dordrechtckiego. Niewykluczone też, że określeniami tymi oznaczano jakieś drobne niuanse kroju.

Spośród zabytków innych niż tekstylne, tylko nieliczne udało się jednoznacznie powiązać z konkretnymi warsztatami. I tak ozdobny, malowany talerz na którym wyobrażono sylwetki modnie ubranych mężczyzn (nr kat. VI.6) najprawdopodobniej został sprowadzony z Niderlandów¹⁷⁸. Kościane rękojeści noży w kształcie sylwetek ludzkich (nr kat. VI.2 i VI.4) wykonano najpewniej w Paryżu¹⁷⁹. Obcą proveniencję mogą mieć też wykonane z egzotycznego surowca kościane paciorki paternostra (nr kat. III.34). Zagraniczne pochodzenie mają również przywożone z pielgrzymek odznaki (nr kat. III.63, III.64).

Przypuszczać można, że lokalnej produkcji mogą być generalnie wyroby o stosunkowo słabej jakości – do takiego wniosku można dojść wychodząc z prostego założenia, że sprowadzanie takich towarów byłoby nieuzasadnione ekonomicznie. Nie znaczy to jednak, że znaleziska wyróżniające się urodą lub starannością wykonania można określić automatycznie jako importowane, bo założenie, że przedmioty wysokiej jakości musiały być wyrobami zagranicznymi jest bezpodstawne.

Jak widać, kwestia rozpoznania miejsca wytworzenia poszczególnych odkrytych w Elblągu elementów stroju pozostaje w dużej mierze otwarta, stanowiąc pole dla dalszych badań, jednak niezależnie od faktycznego miejsca pochodzenia, większość elbląskich zabytków jest w swym charakterze bardzo uniwersalna i może być porównywana z podobnymi przedmiotami z innych krajów. Jeśli istniały jakieś lokalne wariacje w stroju, to nie są one uchwytnie w źródłach archeologicznych.

Na koniec rozważań o proveniencji odkrytych w Elblągu elementów stroju i poniekąd na ich marginesie, trzeba jeszcze poruszyć – bynajmniej nie marginalną – kwestię zabytków odstających swym charakterem od wspomnianego wcześniej spójnego wizerunku uniwersalnej kultury średniowiecznej Europy, prezentowanego przez większość znalezisk elbląskich. Jest to interesujący przykład przedmiotów, być może lokalnych pod względem geograficznym, lecz z pewnością obcych kulturowo dla niemieckiego w istocie miasta, które wyrosło w XIII wieku pośród wrogięgo terytorium. Mam na myśli przykłady biżuterii charakterystycznej dla ludności bałtyjskiej, takie jak zapinki podkowiaste (III.4, III.15) czy skręcony z kilku drutów pierścień (III.1). Prusowie zamieszkiwali Elbląg wraz z Niemcami i Polakami, ich liczebność była jednak nieduża¹⁸⁰, dlatego też potwierdzenie pruskiej obecności w mieście w źródłach archeologicznych jest interesującą niespodzianką. Znaleziska takie mogą świadczyć o tym, że Prusowie, którzy znaleźli swój dom w krzyżackim mieście, nie ulegli do końca asymilacji, pozostawiając w swym stroju elementy charakterystyczne dla swego pochodzenia. Jest też wielce prawdopodobne, że są to materialne ślady rejs krzyżackich, przeprowadzanych na terenach dzisiejszej Litwy.

¹⁷⁷ ASP 1, 85.

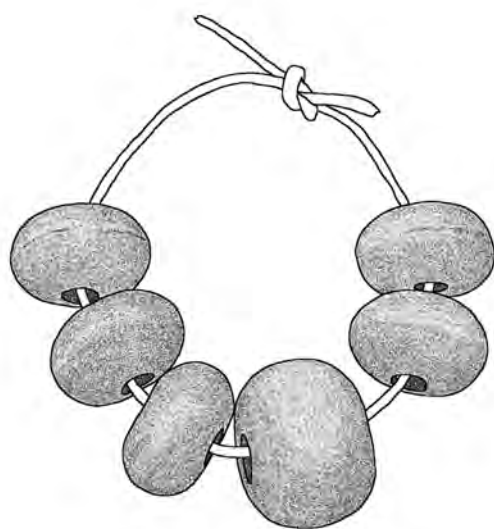
¹⁷⁸ Wachowski 2013, 130-133; Nawrońska et al. 2013, 285-293.

¹⁷⁹ Marcinkowski 2006, 336.

¹⁸⁰ Czaja, Nawroński 1993a, 109-110.

ZAKOŃCZENIE

Celem pracy określonym we wstępie było wyodrębnienie i przeanalizowanie odkrytych w Elblągu zabytków archeologicznych łączących się z problematyką średniowiecznego stroju oraz „osadzenie rozpoznanych znalezisk we właściwym kontekście kulturowym i podjęcie próby skonfrontowania ich z wiedzą o średniowiecznym stroju pozyskaną z innych źródeł”. Mam nadzieję, że czytelnik uzna, że założenia tego planu zostały zrealizowane.

Wśród imponujących, tak pod względem ilości, jak też jakości, zbiorów Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Elblągu udało się wyróżnić prawie 400 przedmiotów, które mogą przyczynić się do zwiększenia wiedzy na temat ubioru mieszczan noszonego u schyłku wieków średnich. Wybór ten obejmuje zabytki bardzo różnorodne – są to zarówno tkaniny, jak i zdobiona przedstawieniem kobiecej głowy w czepcu drewniana gitterna, fragmenty ubiorów skórzanych i szklane koraliki, metalowa biżuteria i kościane rękojeści noży.

Dzięki szczegółowej analizie wyselekcjonowanych zabytków wspartej przekazami historycznymi i ikonografią starałam się choć w pewnym stopniu rzucić nowe światło na problematykę ubioru mieszkańców średniowiecznego Elbląga. Praca przynosi odpowiedzi na pytania dotyczące kolorystyki noszonych strojów, wzorów i materiałów z których szyto odzież, porusza też zagadnienie form i nazewnictwa pozostających w użyciu ubiorów. Co ciekawe, na podstawie źródeł archeologicznych mogłam też powiedzieć parę słów na temat modnych akcentów stroju. Część analizowanego materiału została przypisana do ubioru kobiecego lub męskiego, możliwe było też wyróżnienie elementów należących do szeroko rozumianego stroju roboczego. Podstawą do ciekawych obserwacji były, czasem nielatwe do

rozpoznania na pierwszy rzut oka, elementy będące świadectwem zamożności i przedmiotami zbytku. Tutaj bardzo interesująco wypadło porównanie znalezisk z przekazami pisanymi, pozwalające na potwierdzenie istnienia obszarów dotyczących stroju, a konkretnie noszonych ozdób i biżuterii, w których źródła archeologiczne nie są miarodajne. Innym zagadnieniem, które można nakreślić na podstawie zabytków elbląskich jest kwestia nadawania elementom stroju znaczeń symbolicznych, choć tutaj udało się wychwycić tylko najbardziej jaskrawe przejawy, odnoszące się głównie do sfery religijnej. Kolejnym problemem, który spróbowałam omówić, jest pochodzenie geograficzne i kulturowe poszczególnych znalezisk. Nie ulega wątpliwości, że strój elbląskich mieszczan doskonale pokazuje jak silna była unifikacja kultury materialnej w średniowiecznym obszarze wpływów hanzeatyckich. Dla wielu przeanalizowanych elbląskich zabytków z łatwością można znaleźć analogie nie tylko w materiale archeologicznym pochodzącym z zachodniej Europy, ale też w tamtejszych kolekcjach muzealnych czy przekazach ikonograficznych. Rysujący się obraz jest tak wyraźny, że nie mają na niego wpływu nawet pojedyncze znaleziska wiążące się z lokalną ludnością pruską. Warto też zwrócić uwagę na rozdźwięk między źródłami pisanymi a znaleziskami archeologicznymi, ubiór mieszczkański był znacznie bardziej wystawny niż pozwalają sądzić źródła archeologiczne.

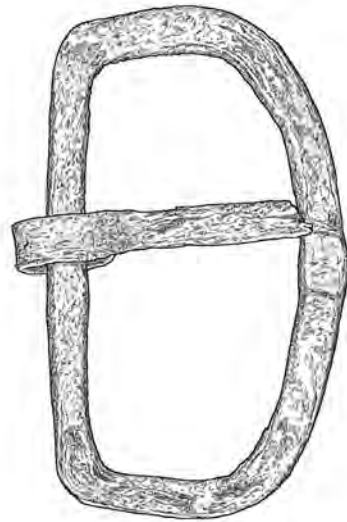
Uzupełnieniem pracy jest jej część katalogowa, stanowiąca bazę porównawczą dla dalszych prac nad zagadnieniami średniowiecznego ubioru mieszczkańskiego.

Znane powiedzenie mówiące, że *nie wszystko złoto, co się świeci*, w przypadku zaprezentowanego materiału elbląskiego okazuje się być prawdziwe w wyjątkowo przewrotny sposób – tutaj rzeczywistym

skarbem są bure i niepozorne przedmioty, w których jednak wciąż tli się iskierka dawnego blasku, czekająca cierpliwie by ją zauważyć. Żywię nadzieję, że moja praca dowiodła, iż traktowanie zabytków archeologicznych jako źródeł dla kostiumologii nie musi dotyczyć tylko nielicznych i będących

ewenementem znalezisk całych ubrań. Moim zdaniem wykorzystując wiedzę dostępną z innych źródeł, można w udany sposób interpretować nawet niewielkie elementy stroju i tym samym, w metaforycznym sensie, przywracać im dawną świetność.

LITERATURA

ŹRÓDŁA HISTORYCZNE

- ASP 1-5** *Acten der Ständetage Preussens unter der herrschaft des Deutschen Ordens*, 1-5, wyd. Toepfen M., Leipzig 1878-1886.
- ASPK 1-8** - *Akta Stanów Prus Królewskich, t. 1-8, (1479 - 1526)*, wyd. Górski K., Biskup M., Janosz-Biskupowa I., Toruń 1955-1993.
- Jana Długosza...** *Jana Długosza Roczniki czyli Kroniki sławnego Królestwa Polskiego, Księga dziewiąta; (Ioannis Dlugossii Annales seu Cronicae Incliti Regni Poloniae, Liber nonus)*, tłum. Mrukówna J., Warszawa 1975.
- Fizjologi...** *Fizjologi i Aviarium. Średniowieczne traktaty o symbolice zwierząt*. Przekład i opracowanie Kobielas S., Kraków, 2005.
- MT-** *Das Marienburger Tresslerbuch der Jahre 1399-1409*. opracowanie Joachim E., Königsberg, 1896.
- The Travels of...** *The Travels of Marco Polo, a Venetian, in the Thirteenth Century: Being a Description, by that early traveler, of Remarkable Places and Things in the Eastern Parts of the World*, Polo M., tłum. Marsden W., London 1818.
- NKR 1-2** - *Nowa Księga Rachunkowa Starego Miasta Elbląga cz. 1-2*, wyd. Pelech M., Toruń, 1987-1989.
- Marko...** *Marko Polo. Opisanie świata*, tłum. Czerny A. L., Warszawa, 1975.
- 1973-17 februari 1974. *Antikvariskt arkiv* 59, Stockholm.
- Anderson R.M.** 1942. Pleated Headdresses of Castilla and León, 12th and 13th centuries. *Notes Hispanic. The Hispanic Society of America* 2, 51-80.
- Ansorge J.** 2010. Kurze fundberichte. Mittelalter/Neuzeit. Stralsund, Hansestadt. Fpl. 320. *Bodendenkmalpflege In Mecklenburg – Vorpommern* 58, 444-454.
- Antosik Ł., Maik J., Rybarczyk A., Słomska J., Wtorkiewicz-Marosik E.** 2018. Tekstylija, [w:] J. Piekalski, K. Wachowski (red.) *Rytm rozwoju miasta na kulturowym pograniczu. Studium strefy placu Nowy Targ we Wrocławiu*. Wratislavia Antiqua 23, 875-905
- Antosik Ł., Rybarczyk A.** 2016. The Silk Textiles from the Medieval Town of Nysa in Poland. *Fasciculi Archaeologiae Historicae* 29, 11-16
- Arnold J.** 1985. *Patterns of fashion, The cut and construction of clothes for men and women c.1560-1620*, New York.
- Bednarz S.** 2016. Sprzączki z wykopalisk przy ulicy Chmielnej 73-74 w Gdańsku. [w:] R. Krzywdziński (red.), *Dantiscum*, Gdańsk. 267-334.
- Benda K, Hejdová D, Herbenová O., Kybalová J., Nuska B., Stará D., Uřešová L., Vokáčová V., Zeminová M.**, 1999. *Dějiny uměleckého řemesla a užitého umění v českých Zámch. Od Velke Moravy po dobu gotickou*. Praha.

OPRACOWANIA

- Abramowicz A.** 1955. Przedmioty ozdobne z grodziska łączyckiego. *Studia Wczesnośredniowieczne*, 3, 335-351.
- Andersson A., Franzén A. M.** 1975. Birgittareliker inlånade till Historiska museets utställning „Birgitta och det Heliga landet” 30 november
- Beuningen van H. J. E., Koldeweij A.M.** 1993. *Heilig en Profaan. 1000 laatmiddeleeuwse insignes uit de collectie H.J.E. van Beuningen*. Rotterdam Papers 8, Cothen.
- Beuningen van H. J. E., Koldeweij A. M., Kicken D.**, 2001. *Heilig en Profaan 2. 1200 laatmiddeleeuwse insignes uit openbare en particuliere collecties*. Rotterdam Papers 12, Cothen.

- Beuningen van H. J. E., Koldewey A.M., Kicken D., Asperen van H.** 2012. *Heilig en Profaan 3. 1300 laatmiddeleeuwse insignes uit openbare en particuliere collecties*. Rotterdam Papers 13, Cothen.
- Beuningen van H. J. E., Koldewey A.M., Asperen van H. Piron H. W. J.** 2018. *Heilig en Profaan 4. 800 laatmiddeleeuwse insignes uit openbare en particuliere collecties*. Rotterdam Papers 14, Cothen.
- Biesaga M., Donten M., Maik J., Wach A.** 2004. Zastosowanie chromatografii cieczowej w badaniach barwników tkanin zabytkowych. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 52 (3), 331-339.
- Bojaruniec-Król E., Możejko B.** 2016. Plakietki z wykopalisk przy ulicy Chmielnej 73-74 w Gdańsku, [w:] R. Krzywdziński (red.), *Dantiscum*, Gdańsk. 77-102.
- Boucher F.** 2003. *Historia mody: dzieje ubiorów od czasów prehistorycznych do końca XX wieku*. Warszawa (oryginalne wydanie: 1965. *Histoire du costume: en occident de l'antiquité à nos jours*, Paris.)
- Blanc O.** 1997. Le pourpoint de Charles de Blois: une relique de la fin du moyen age. *CIETA – Bulletin* 74, 64-82.
- Borejszo M.** 1990. *Nazwy ubiorów w języku polskim do roku 1600*. Poznań.
- Bravermanová M.** 2013. A Baptismal Neonate Suit from the Tomb of Duke Břetislav II and the Woman's Veil, a So – called Kruseler, from the Royal Crypt in the Cathedral of St. Vitus at Prague Castle. [w:] J. Bank-Burgess, C. Nubod (red.), *NESAT XI The North European Symposium for Archaeological Textiles XI. 10-1 May 2011 in Esslingen am Neckar*, Rahden, 197-203.
- Bravermanová M., Kloudová R.** 2006. Pohřební oděv Jana Zhořeleckého z královské hrobky v katedrále sv. Víta na Pražském hradě. *Archaeologia historica* 31, 403-412.
- Bravermanová M., Kloudová R.** 2010. Pohřební šaty jedné z českých královen z královské hrobky v katedrále sv. Víta. *Archaeologia historica* 35, 203-222.
- Bravermanová M., Leppin B., Otavská V.** 2011. Fragment pohřebních šatů a závoj, tzv. kruseler, z rakve českých královen z královské hrobky v katedrále sv. Víta. *Archaeologia historica* 36 (2), 593-624.
- Bravermanová M., Lutovský M.** 2007. *Hroby a hrobky našich knížat, králů a prezidentů*. Praha.
- Březinová H., Kohout D. et.al.** 2016. *Středověké textilní a barvířské technologie. Soubor textilních fragmentů z odpadních vrstev z Nového Města pražského*, Praha.
- Brych V.** 2004. *Kachle doby gotické, renesanční a raně barokní. Výběrový katalog Národního muzea v Praze*. Praha
- Buško C., Piekalski J.** 1995/1996. Die Altstadt von Breslau im 13. bis 15. Jahrhundert. *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* 23/24, 155-181.
- Byrska-Kaszewska E.** 1957. Cmentarzysko średniowieczne w Starym Brześciu, pow. Włocławek (stan. 4). (Część I). *Prace i Materiały Muzeum archeologicznego i Etnograficznego w Łodzi* 2, 85-124.
- Caldwell D. H., O'Neil, M.** 1991. Tantallon Castle, East Lothian: a catalogue of the finds. *Proceedings of the Society of Antiquaries of Scotland* 121, 335-357.
- Campbell M.** 2009. *Medieval Jewellery In Europe 1100-1500*. London.
- Chudziakowa J.** 1972. Sprawozdanie z badań na cmentarzysku średniowiecznym w Skrwilnie, pow. Rypin (stanowisko 3) w 1967-1969. *Komunikaty Archeologiczne. Badania wykopaliskowe na terenie województwa Bydgoskiego w latach 1968 - 1969* 1. Bydgoszcz, 150-153.
- Chudzińska B.** 2004. Obrączka z napisem z muszyńskiego zamku, czyli kogo i o co proszono – inskrypcje typu Hilf Gott Maria. *Sprawozdania archeologiczne* 56, 197-221.
- Ceynowa B.** 2009. Rękawice skórzane z badań gdańskich w sezonach 2005-2007. [w:] A. Janowski, K. Kowalski, S. Słowiński (red.), *XVI Sesja Pomorzoznawcza: Szczecin 22 – 24 listopada 2007 r. część 2. Od późnego średniowiecza do czasów nowożytnych*, Acta Archaeologica Pomoranica 3. Szczecin, 229-239.
- Ceynowa B.** 2013. Renesansowe kaftany skórzane z badań przy ul. Toruńskiej w Gdańsku. [w:] E. Fudzińska (red.), *XVIII Sesja Pomorzoznawcza, vol. 2*.

- Od późnego średniowiecza do czasów nowożytnych. Materiały z konferencji 16 – 18 listopada 2011.* Malbork, 191-197.
- Ceynowa B.** 2015. Średniowieczna tradycja darów miłosnych na przykładzie bogato dekorowanych toreb skórzanych z Gdańska [w:] A. B. Kowalska (red.) *In gremio – In praxi. Przedmioty skórzane na co dzień i od święta.* Szczecin, 75-96.
- Crowfoot E., Pritchard F., Staniland K.** 1992. *Medieval finds from excavations in London 4. Textiles and clothing c. 1150 – c.1450,* London.
- Cymbalak T., Svatošová S.** 2015. Nestelhülsen – dutá oděvní nákončí ve středověké a novověké Praze. *Staletá Praha* 31(2), 2-15.
- Czacharowski A.** red. *Kartoteka działek mieszczańskich Starego Miasta w Elblągu* niepublikowane opracowanie historyczne parceli elbląskich przygotowane dla Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Elblągu. Strony maszynopisu nienumerowane.
- Czacharowski A., Sieradzan W., Tandecki J.,** 1993. Władztwo krzyżackie i jego upadek. [w:] S. Gierszewski, A. Groth (red.), *Historia Elbląga. Tom 1.* Gdańsk, 237-275.
- Czaja R.** 1989. Indeks rzeczowy. [w:] *Nowa Księga Rachunkowa Starego Miasta Elbląga* cz. 2, wyd. Pelech M., Toruń, 135-199.
- Czaja R.** 1992. *Socjotopografia miasta Elbląga w średniowieczu.* Toruń.
- Czaja R.** 1993. Kryzys handlu elbląskiego na przełomie XIV/XV w. *Rocznik Elbląski* 13, 9-19.
- Czaja R., Nawroński T.** 1993. Kultura. Kultura materialna i życie codzienne miasta. Ubiór stroje i ozdoby. [w:] S. Gierszewski, A. Groth (red.), *Historia Elbląga. Tom 1.* Gdańsk, 220-222.
- Czaja R., Nawroński T.** 1993a. Pierwotny Elbląg [w:] S. Gierszewski, A. Groth (red.), *Historia Elbląga. Tom 1.* Gdańsk, 60-130.
- Case R., McNealy M., Nutz B.** 2017. The Lengberg Finds. Remnants of a lost 15th century tailoring revolution [w:] M. Bravermanová, H. Březinová, J. Malcolm-Davies (red.), *Archaeological Textiles – Links Between Past and Present NESAT XIII.* Liberec – Praha, 167-176.
- Czuba S., Marcinkowski M.** (red.) 2014. *Skarby elbląskiego muzeum. 150 lat muzealnictwa w Elblągu.* Elbląg.
- Deevy M.B.** 1998. *Medieval Ring Brooches in Ireland. A study of Jewellery, dress and society.* Wicklow.
- Dahl C. L.** 2005. Kruseler og krusedug: luner og modepræg i kvindelig hovedbeklædning i 1300-tallet. *Herolden* 9 (2), 14-19.
- Dahl C. L.** 2006. Krusekanter i 1200-tallets kvindehovedtøjer. *Middelaldercentrets Nyhedsblad* 7, 15-19.
- Dahl C. L.** 2006a. 1300-tallets krusede hoveddugge: Rekonstruktionsforsøg af dronning Helvegs hoveddug i Næstved Skt. Peders Kirke [w:] C. Oksen (red.), *Workpapers: Tekstiltforskning på Middelaldercentret v. 2.* Nykøbing, 3-20.
- Dahl C. L., Vedeler M., Carretero C.H.** 2008. *Report on the Textiles from Burgos Cathedral in Patrimonio Nacional, Palacio Real Madrid, Spain.* Nykøbing.
- Dahl C. L., Sturtewagen I.** 2008. The Cap of St. Birgitta. *Medieval Clothing and Textiles* 4, 99-129.
- Dahl C. L.** 2009. Mengiað klæthe & tweskifte klædher. Marbled, Patterned and Parti-coloured Cloth and Clothing in Medieval Scandinavia. [w:] K. Vestergard Pedersen, M.L. Nosch (red.), *The Medieval Broadcloth. Changing trends in Fashions Manufacturing and Consumption.* Oxford, 122-138.
- Dahlbäck G.**(red.).1983. *Helgeandsbolmen : 1000 år i Stockholms ström,* Borås
- Domagalska K.** 2007. Patynki ze starego Miasta w Elblągu. [w:] G. Nawrońska (red.), *XV Sesja Pomoroznawcza, materiały z konferencji 30 listopada - 02 grudnia 2005.* Elbląg, 447-456.
- Drażkowska A.** 2007. *Odzież dziecięca w Polsce w XVII i XVIII wieku.* Toruń.
- Drażkowska A.** 2009. Próba identyfikacji formy średniowiecznych skórzanych toreb z Torunia na podstawie źródeł ikonograficznych. [w:] A. B. Kowalska, B. Wywrot-Wyszkowska (red.), *In gremio – In praxi. Studia nad średniowiecznym skórnictwem.* Szczecin, 113-122.
- Drażkowska A.** 2012. *Ozdoby i nakrycia głowy na ziemiach polskich od X do końca XVIII wieku.* Toruń.

- Drażkowska A.** 2013. Sposoby zdobienia wyrobów skórzanych i motywy dekoracyjne na przykładzie wybranych zabytków pozyskanych z badań na ulicy Panieńskiej w Gdańsku. [w:] H. Paner, M. Fudziński (red.), *XVII Sesja Pomoroznawcza. Vol. 2 Od późnego średniowiecza do czasów nowożytnych*. Gdańsk, 447-455.
- Drażkowska A.** 2017. *Historia bielizny od XIV do końca XIX wieku*. Toruń.
- Duits R.** 1999. Figured Riches: The Value of Gold Brocades in Fifteenth-Century Florentine Painting. *Journal of the Warburg and Courtauld Institutes* 62, 60-92.
- Duits R.** 2008, *Gold brocade and Renaissance painting: a study in material culture*, Michigan.
- Dunne M.** 1999. *Dress in Ireland*. Cork. (pierwsze wydanie 1989)
- Eberle L.** 1970. Rękawice średniowieczne. *Z otchłani wieków* 36 (3), 260-264.
- Egan G.** 2004. Buckles, hasps and strap hooks. [w:] J. Clark (red.), *Medieval finds from excavations in London 5. The Medieval Horse and its Equipment c.1150 – c.1450*. London, 55-60.
- Egan G., Hayward M.** 2012. Button. [w:] G. Owen-Crocker, E. Coatsworth, M. Hayward (red.), *Encyclopedia of Dress and Textiles in the British Isles c. 450-1450*. Leiden, Boston, 106-107.
- Egan G., Pritchard F.** 2002. *Medieval finds from excavations in London 3. Dress Accessories c. 1150-c.1450*. London. (Pierwsze wydanie 1991)
- Elijasz-Radzikowski W.** 1879-1905. *Ubiory w Polsce i u sąsiadów*. Kraków.
- Falke von O.** 1913. *Kunstgeschichte der Seidenweberei*. Berlin.
- Finch K.** 1983. Medieval Hat Rediscovered. *Textile History* 14 (1), 67-70.
- Fingerlin I.** 1971. *Gürtel des hohen und späten Mittelalters*. München.
- Fojtik P.** 2010. Drobná středověká terakotová plastika ze zaniklé středověké osady Stará Ves, k.ú. Kralice na Hané, okr. Prostějov. [w:] Š. Ungerman, R. Přichystalová (red.), *Zaměřeno na Středověk. Zdenkovi Měřínskému k 60. Narozněním*, 434-441.
- Folsach von K., Keblow Bernsted A. M.** 1993. *Woven Treasures – Textiles from the World of Islam*. Copenhagen.
- Fonferek J., Marcinkowski M., Sieńkowska U.** 2012. *Elbląg – życie codzienne w porcie hanżeatyckim*. Elbląg.
- Fonferek J., Marcinkowski M., Sieńkowska U.** 2015. Badania na terenie dawnego zamku krzyżackiego w Elblągu. [w:] A. Janowski, K. Kowalski, B. Rogalski, S. Sowiński (red.), *XIX Sesja Pomoroznawcza. 21 – 22. 11. 2013, Szczecin*. Acta Archaeologica Pomoranica 5. Szczecin, 261-273.
- Francke C.** 1993. Wstępne wyniki badań zamku Szczerba w Gniewoszowie, gmina Międzyzlesie. *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne* 34, 339-366.
- Francke C., Lodowski J.** 1991. Późnośredniowieczny zamek w Bardzie w świetle badań archeologicznych z lat 1982 – 1988. *Studia Archeologiczne* 20, 163-201.
- Frankowska-Makała M.** 2000. Późnoromański pierścień z Pęcina. Próba interpretacji ikonograficznej. *Materiały Zachodniopomorskie* 46, 307-320.
- Frankowska-Makała M.** 2004. Srebrne ozdoby ze skarbu z Podzamcza w Szczecinie. *Biblioteka Archeologii Środkowego Nadodrza* 2, Zielona Góra, 317-331.
- Fransen L., Nørgaard A., Østergård E.** 2011. *Medieval Garments Reconstructed: Norse Clothing Patterns*. Aarhus.
- Gągorowska J.** 2000. *Ubiór ludności Gdańska w okresie od końca X w. do początku XIV w.*, niepublikowana dysertacja doktorska napisana na Wydziale Filozoficzno – Historycznym Uniwersytetu Łódzkiego, pod kierunkiem prof. dr hab. Romany Barnycz-Gupieniec.
- Gejier A.** 1979. *A history of textile art. A selective account*. London.
- Geijer A., Franzén AM., Nockert M.**, 1994. *Drottning Margaretas gyllene kjortel i Uppsala domkyrka = The golden gown of Queen Margareta in Uppsala Cathedral*. Stockholm.
- Gierszewski S., Groth A.** (red.) 1993. *Historia Elbląga. Tom I (do 1466 r.)*. Gdańsk.
- Gliniecka K.** 2000. Średniowieczne i nowożytne części ubioru i ozdoby ze Starego Miasta w Elblągu w województwie Warmińsko – Mazurskim, niepublikowana praca magisterska

- napisana w instytucie Prahistorii Wydziału Historycznego Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, pod kierunkiem prof. dr hab. Hanny Kočki-Krenz.
- Gomez-Moreno M.** 1946. *El Panteón Real de las Huelgas de Burgos*. Madrid.
- Goliński M.** 2006. *Wrocławskie spisy zastawów, długów i mienia żydowskiego z 1453 roku. Studium z historii kredytu i kultury materialnej*. Wrocław.
- Gołębiowski Ł.** 1830. *Ubiory w Polsce od najdawniejszych czasów aż do chwil obecnych sposobem dykcjonarza ułożone i opisane*. Warszawa.
- Goubitz O.** 2009. *Purses in Pieces: Archaeological Finds of Late Medieval and 16th Century Leather Purses, Pouches, Bags and Cases in the Netherlands*. Zwolle.
- Grande L., Augustyn A.** 2009. *Gems and Gemstones: Timeless Natural Beauty of the Mineral World*. Chicago.
- Groenman-van Waateringe W.** 1988. Leather from Medieval Svendborg. *The Archaeology of Svendborg, Denmark* 5, Odense.
- Grönke E., Weinlich E.** 1998. *Mode aus Modeln. Kruseler- und andre Tonfiguren des 14. Bis 16. Jahrhunderts aus dem Germanischen National Museum und andren Sammlungen*. Nürnberg.
- Grupa M.** 2009. Jedwabne wstążki z wczesnośredniowiecznego Gruczna. *Pomorania Antiqua* 22, 215-221.
- Grupa M.** 2009a. Tkaniny z krypty północnej w Kwidzynie – Textiles from the northern crypt in Kwidzyn. [w:] M. Grupa, T. Kozłowski (red.), *Katedra w Kwidzynie – tajemnica krypt - Kwidzyn cathedra – the mystery of the crypts*. Kwidzyn, 149-174.
- Grupa M.** 2012. *Wetniane tekstylia pospólstwa i plebsu gdańskiego (XIV-XVII w.) i ich konserwacja*. Toruń.
- Gutkowska M.** 1932. *Historia ubiorów*. Lwów.
- Gutkowska M.** 1935. *Ubiory w Ołtarzu Mariackim Wita Stwosza na tle zabytków w. XV*. Kraków.
- Gutkowska - Rychlewska M.** 1968. *Historia ubiorów*. Wrocław-Warszawa-Kraków.
- Hasse M.** 1979. Neues Hausgerat, neue Häuser, neue Kleider – eine Betrachtung der städtischen Kultur im 13. und 14. Jahrhundert sowie ein Katalog der metallenen Hausgeräten. *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* 7, 7-83.
- Harmand A.** 1929. *Jeanne d'Arc, ses costumes, son armure. Essai de reconstitution*. Paris.
- Heindel I.** 1990. *Riemen- und Gürtelteile im westslawischen Siedlungsgebiet*. Berlin.
- Heindel I.** 1986. Ave – Maria- Schnallen mit Inschriften. *Zeitschrift für Archäologie* 20, 65-79.
- Heindel I.** 1989. Hochmittelalterliche Gewandschnallen im westslawischen Siedlungsgebiet. *Zeitschrift für Archäologie* 23, 79-100.
- Hedeager Krag A.** 2010. *Ørnetappet og andre silkefund fra Knud den Helliges belgenskerin i Odense Domkirke = The Eagle Silk and Other Silks In the Shrine of. St. Canute in Odense Cathedral*, Herning.
- Heinemeyer E.** 1966. Zwei gotische Frauenhaarnetze. *Waffen – und Kostümkunde* 8 (1), 13-22.
- Hinton D.** 2012. Brooch: England (history, development and uses). [w:] G. Owen-Crocker, E. Coatsworth, M. Hayward (red.), *Encyclopedia of Dress and Textiles in the British Isles c. 450-1450*. Leiden-Boston, 98-99.
- Hoener C.S.** 1991. Cloth of Gold and Silver: Simone Martini's Techniques for Representing Luxury Textiles. *Gesta* 30 (2), 154-162.
- Holmqvist V.** 2010. A study of two Medieval Silk Girdles: Eric of Pomerania's belt and the Dune Belt. [w:] E. B. Andersson Strand, M. Gleba, U. Mannering, C. Munkholt, M. Ringgard (red.), *NESAT X. Northern European Symposium for Archaeological Textiles*. Oxford, 117-128.
- Houston M. G.** 1996. *Medieval Costume in England and France: The 13th, 14th and 15th Centuries*, New York (pierwsze wydanie jako tom 3 serii *A technical History of costume*, 1939, London, wznowienia: 1996, 2012, New York-Toronto-London).
- Humphrey D.** 2012. Rosary. [w:] G. Owen-Crocker, E. Coatsworth, M. Hayward (red.), *Encyclopedia of Dress and Textiles in the British Isles c. 450-1450*. Leiden-Boston, 461-463.
- Jabłońska J.** 2009. Tkaniny z badań archeologicznych na Wyspie Spichrzów w Gdańsku w latach 2004 – 2006. [w:] H. Paner, M. Fudziński, Z. Borcowski (red.), *Stan badań archeologicznych miast w Polsce*. Gdańsk, 201-214.

- Jabłońska J.** 2009a. Tkaniny z badań archeologicznych w kwartale ulic Łagiewniki, Rybaki Górne, Heweliusza w Gdańsku [w:] A. Janowski, K. Kowalski, S. Słowiński (red.), *XVI Sesja Pomoroznawcza: Szczecin 22 - 24 listopada 2007 r. część 2. Od późnego średniowiecza do czasów nowożytnych*. Acta Archaeologica Pomoranica 3, 273-286.
- Jakubek-Raczkowska M.** 2020. Wstęp do badań nad strojem mieszczańskim w średniowiecznym Toruniu (XIV–XV w.) [w:] J. Raczkowski, M. Jakubek-Raczkowska (red.), *Stare i nowe dziedzictwo Torunia, Bydgoszczy i regionu II*. Studia i materiały z dziedzictwa kulturowego Torunia i regionu 3. Toruń, 91-110.
- Jażdzewski K., Chmielewski W.**, 1952. Gdańsk wczesnośredniowieczny. *Studia Wczesnośredniowieczne* 1, 35-81.
- Jelicz A.** 1966. Życie codzienne w średniowiecznym Krakowie, Warszawa.
- Jenkins D.** (red.) 2003. *The Cambridge History of Western Textiles I*. Cambridge.
- Kajzer L.** 1976. *Uzbrojenie i ubiór rycerski w średniowiecznej Małopolsce w świetle źródeł ikonograficznych*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
- Kamińska J., Nahlik A.** 1958. *Włókiennictwo gdańskie w X-XIII wieku*. Acta Universitatis Lodziensis 6. Łódź.
- Kamińska J., Turnau I.** (red.) 1966. *Zarys historii włókiennictwa na ziemiach polskich do końca XVIII wieku*. Wrocław-Warszawa-Kraków.
- Kania K.** 2010. *Kleidung im Mittelalter: Materialien - Konstruktion - Näbtechnik. Ein Handbuch*. Köln-Weimar-Vien.
- Karasiewicz K.** 2001. *Średniowieczne wyroby złotnicze z podgrodzia gdańskiego*. Stanowisko 2. Pomorania Antiqua 18, 307-387.
- Każmierczyk J.** 1970. *Wrocław lewobrzeżny w wczesnym średniowieczu. Cz. II*. Wrocław-Warszawa-Kraków.
- King D, King M.** 1988. Silk weaves of Lucca in 1376. [w:] I. Estham, M. Nockert (red.), *Opera textilia variorum temporum. To honour Agnes Geijer on her ninetieth birthday 26th October 1988*. Stockholm, 67-76.
- Klesse B.** 1967, Seidenstoffe in der italienischen Malerei des vierzehnten Jahrhunderts. *Schriften der Abegg-Stiftung Bern*, I, Bern.
- Kocińska K., Trawicka E.** 2005. Rewelacyjne odkrycia na Lastadii, czyli gdzie w Gdańsku statki budowano. *Archeologia Żywa* 2 (32), 19.
- Konczewska M.** 2010. Ozdoby i akcesoria stroju. Ozdoby wykonane z kości i poroża. [w:] J. Piekański, K. Wachowski (red.), *Ulice średniowiecznego Wrocławia*. Wratislavia Antiqua 11, 239-240.
- Kowalska A. B.** 2010. *Wytwórczość skórzana we wczesnośredniowiecznym Szczecinie*. Szczecin.
- Kowalska A. B.** 2013. *Wytwórczość skórzana w późnośredniowiecznej Dzielnicy Chyżyńskiej w Szczecinie*. Szczecin.
- Kowalski K. M.** 2006. Gotyckie pierścienie z inskrypcjami odkryte w Gdańsku i jego okolicach. [w:] K. Kluczajd (red.), *Biżuteria w Polsce: treści – teksty – przesłania. Materiały z VI Sesji Naukowej z cyklu „Rzemiosło artystyczne wzornictwo w Polsce” zorganizowanej przez Toruński Oddział Stowarzyszenia Historyków Sztuki oraz Międzynarodowe Targi Gdańskie S.A. w Gdańsku, w dniach 17 – 18 marca 2005 roku*. Toruń, 29-35.
- Kóćka-Krenz H.** 1983. *Złotnictwo skandynawskie IX – XI wieku*. Poznań.
- Kóćka-Krenz H.** 1993. *Biżuteria północno – zachodniostoniańska we wczesnym średniowieczu*. Poznań.
- Kostal J. a kol.** 2013. *Vizmburk, pribeh ztraceneho bradu*. Havlovice.
- Köster K.** 1983. *Pilgerzeichen und Pilgermuscheln von mittelalterlichen Santiagostrassen: Saint-Léonard, Rocamadour, Saint-Gilles, Santiago de Compostela. Schleswiger Funde und Gesamtuberlieferung*. Ausgrabungen in Schleswig 2. Neumünster.
- Krabath S.** 2001. *Die hoch- und spätmittelalterlichen Buntmetallfunde nördlich der Alpen: eine archäologisch-kunst-historische Untersuchung zu ihrer Herstellungstechnik, funktionalen und zeitlichen Bestimmung*. Rahden.
- Krupa N.** 2013. *Włoskie tkaniny aksamitne z XV i XVI wieku w zabytkowych tekstyliach ze skarbcza katedry na Wawelu*. Kraków.
- Krzyżanowski L.** 1997. Czas elbląski Tadeusza Nawrońskiego. [w:] G. Nawrońska J. Tandacki (red.), *Archeologia Elbingensis, v. II*. Elbląg-Gdańsk, 9-10.
- Kubicki Rafał.** 2010. Kultura materialna w testamentach elbląskich. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 58 (2), 197-210.

- Kufel-Dzięgowska A.** 2007. Najstarsze materiały średniowieczne z badań wykopaliskowych na Rynku w Sieradzu w 1962 roku. [w:] M. Głosek, J. Maik (red.), *Od pradziejów po współczesność, Archeologiczne wędrówki*. Acta Archaeologica Lodziensia 53, Łódź, 36-42.
- Kurasiński T., Maik J., Świętosławski W.** 2010. The Use of Textiles in Arms and Armour in Medieval Poland. *Textile History* 41 (1) supplement, 7-16.
- Kühne H., Brumme C., Koenigsmarková H.** 2012. *Jungfrauen, Engel, Phallustiere: Die Sammlung mittelalterlicher französischer Pilgerzeichen des Kunstgewerbemuseums in Prag und des Nationalmuseums Prag*, Berlin.
- Laul S., Valk H.** 2007. *Siksälä a community at the frontiers. Iron Age and medieval*. Tallin-Tartu.
- Leśniewska D.** 2016. Okucia końca pasa z wykopalisk przy ulicy Chmielnej 73-74 w Gdańsku. [w:] R. Krzywdziński (red.), *Dantiscum*, Gdańsk. 335-357.
- Liebgott N. K.** 1995. A ship and its cargo. [w:] O. Olsen, J. Skamby Madsen, F. Rieck, (red.), *Shipshape: Essays for Ole Crumlin-Pedersen. On the Occasion of His 60th Anniversary, February 24th 1995*, Roskilde, 175-188.
- Liebreich A.** 1923-1925. Der Kruseler im 15. Jahrhundert. *Zeitschrift für Historische Waffen- und Kostümkunde* 1, 218-223.
- Lindhal F.** 2003. *Symboler i gul dog solv. Nationalmuseets fingerringe 1000 – 1700 arene*, Kobenhavn.
- Ławicka M.** 1992. Ubiór kobiecy w późnogotyckim śląskim malarstwie tablicowym. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 40 (4), 457-467.
- Ławrynowicz O.** 2005. O sposobach noszenia pasa mieczowego we wczesnym średniowieczu. *Archaeologia Historica Polona* 15 (1), 347-354.
- Ławrynowicz O.** 2005a. Pas rycerski na Śląsku i w Małopolsce w wiekach średnich: studium ikonograficzne. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 53 (1), 3-15.
- Maeder F.** 2002. The Project Sea-silk – Rediscovering an Ancient Textile Material. *Archaeological Textiles Newsletter* 35, 9-11.
- Mäesalu A.** 2008. Archäologische Funde zum luxuriösen Lebensstil im mittelalterlichen Döpart (Tartu). [w:] M. Gläser (red.), *Lübecker Kolloquium zur Stadtarchäologie im Hanseraum VI: Luxus und Lifestyle*. Lübeck, 585-592.
- Maik J., archiwum własne** – niepublikowane opracowanie zabytkowych tekstyliów, znajdujące się w archiwum autora.
- Maik J.** 1991. *Tekstyliia wczesnośredniowieczne z wykopalisk w Opolu*. Warszawa-Łódź.
- Maik J.** 1994. Untersuchungen an mittelalterlichen und neuzeitlichen Textilfunden aus Ausgrabungen in Elbląg (Elbing). [w:] G. Jaacks, K. Tidow (red.), *Textilsymposium Neumünster, Archäologische Textilfunde-Archaeological Textiles, 4.-7.05.1993 (NESAT V)*. Neumünster, 213-227.
- Maik J.** 1996. Słowiańskie tkaniny w lokacyjnym Kołobrzegu. [w:] M. Rębkowski (red.), *Archeologia średniowiecznego Kołobrzegu, t. I*, Kołobrzeg, 299-330.
- Maik J.** 1997. *Sukiennictwo elbląskie w średniowieczu*. Acta Archaeologica Lodziensia 41. Łódź.
- Maik J.** 1997a. Wstępne wyniki badań średniowiecznych i nowożytnych tekstyliów z wykopalisk w Elblągu. [w:] G. Nawrońska J. Tandecki (red.), *Archaeologia Elbingensis, n. II*. Elbląg-Gdańsk, 155-170.
- Maik J.** 1997b. Sploty jedwabnych tkanin wykopaliskowych znalezionych w Polsce. [w:] M. Głosek (red.), *Archeologia i starożytnicy: studia dedykowane Andrzejowi Abramowiczowi w 70 rocznicę urodzin*. Łódź, 173-184.
- Maik J.,** 1997c. Skuddenwolle in den archäologischen Textilien aus Elbląg (Elbing). [w:] *Experimentelle Archäologie, Bilanz 1996*. Archäologische Mitteilungen aus Nordwestdeutschland, 18, 131-140.
- Maik J.** 1998. Sukiennicy elbląscy w XIV i XV wieku. *Archaeologia Historica Polona* 7, 197-212.
- Maik J.** 1998a. *Westeuropäische Wollgewebe im mittelalterlichen Elbląg (Elbing)*. [w:] L. Bender Jørgensen, Ch. Rinaldo (red.), *Textiles in European Archaeology, Report from the 6th NESAT Symposium, 7-11th May 1996 in Borås*. Göteborg, 215-231.
- Maik J.** 1999. Wyroby tekstylne. [w:] M. Rębkowski (red.), *Archeologia średniowiecznego Kołobrzegu, t. IV*. Kołobrzeg, 261-269.

- Maik J.** 2004. *Średniowieczne jedwabie z wykopalisk w Elblągu*. [w:] R. Czaja, G. Nawrońska, M. Rębkowski, J. Tandecki (red.), *Archaeologia et historia urbana*. Elbląg, 509-516.
- Maik J.** 2011. Zaopatrzenie wojska i straży miejskiej w tekstyliu przez Radę Starego Miasta Elbląga w początkach XV wieku. [w:] O. Ławrynowicz, J. Maik, P. Nowakowski (red.), *Non sensitis gladius. Studia ofiarowane Marianowi Głóskowi w 70. rocznicę urodzin*. Łódź, 245-259.
- Malinowski T.** 1993. O wczesnośredniowiecznych dzwonkach z ziem polskich. *Archeologia Polski* 38 (1), 95-122.
- Mannowsky W.** 1931-1938. *Der danziger Paramentenschatz, t.1-5*, Leipzig, Berlin.
- Marcinkowski M.** 2003. Wyroby z kości i poroża w średniowiecznym Elblągu. [w:] T. Galiński, E. Wilgocki (red.), *RES et FONTES. Księga jubileuszowa dr. Eugeniusza Cnotliwego*, Szczecin, 327-339.
- Marcinkowski M.** 2005. *Ślady produkcji rogowniczej w średniowiecznym i nowożytnym Elblągu*. *Pomorania Antiqua* 20, 438-448.
- Marcinkowski M.** 2006. Człowiek ukryty w kości – średniowieczne rzeźbione rękojeści noży z Elbląga na tle europejskim. *Materiały Zachodniopomorskie. Nova Seria* 2 (1), 359-373.
- Marcinkowski M.** 2009. Stan badań nad średniowiecznymi przedmiotami ze skóry odkrytymi w Elblągu. [w:] A. B. Kowalska, B. Wywrot-Wyszkowska (red.), *In gremio – in praxi. Studia nad średniowiecznym skórnictwem*. Szczecin, 167-192.
- Marcinkowski M.** 2010, III.12.1. Nóż z rękojeścią w formie postaci z sokołem, 1 poł. XIII w. [w:] B. Pospieszna (red.), *Fundacje artystyczne na terenie Państwa Krzyżackiego w Prusach. Tom 1*. Malbork, 305.
- Marcinkowski M.** 2010a, III.12.2. Rękojeść noża w formie postaci z książką, po 1250-1287/1288. [w:] B. Pospieszna (red.), *Fundacje artystyczne na terenie Państwa Krzyżackiego w Prusach. Tom 1*. Malbork, 308.
- Marcinkowski M.** 2015, *Archeologia Elbląga. Osiągnięcia i potrzeby badawcze*. *Rocznik Elbląski* 26, 75-90.
- Markovsky B.** 1976. *Europäische Seidengewebe des 13. – 18. Jahrhunderts*. Köln.
- Mazáčová P.** 2012. *Opasek jako symbol a součást středověkého oděvu. Příspěvek ke hmotné kultuře českého středověku*. Praha.
- Matejko J.** 1860. *Ubiory w Polsce 1200-1795*. Kraków.
- Michałowska M.** 2006. *Leksykon włókiennictwa*. Warszawa.
- Mitchiner M.** 1986. *Medieval Pilgrims and Secular Badges*. London.
- Moffat R.** 2012. Aketon. [w:] G. R. Owen-Crocker, E. Coatsworth, M. Hayward (red.), *Encyclopedia of Medieval Dress and Textiles of the British Isles, c. 450-1450*. Leiden-Boston, 29-30.
- Monnas L.** 1988. Loom Widths and Selvedges Prescribed by Italian Silk Weaving Statutes 1265-1512: a Preliminary Investigation. *CIETA – Bulletin* 66, 35-44.
- Monnas L.** 1990. Silk Textiles in the Paintings of Bernardo Daddi, Andrea di Cione and Their Followers. *Zeitschrift für Kunstgeschichte* 53 (1), 39-58.
- Monnas L.** 1992. The Cloth of gold of the pourpoint of the blessed Charles de Blois: a pannus tartaricus? *CIETA – Bulletin* 70, 116-129.
- Monnas L.** 2008. *Merchants, Princes and Painters: Silk Fabrics in Italian and Northern Paintings, 1300-1550*. New Haven-London.
- Monnas L.** 2012. *Renaissance Velvets*. London.
- Moszczyński J.** 1990. Die Gewebe aus dem Graberfeld des 12.-16. JH. in Stary Brześć, Wojewodschaft Włocławek [w:] P. Walton, J. P. Wild (red.), *Textiles in Northern Archaeology: NESAT III Textile Symposium in York 6-9 May 1987*. London, 131-144.
- Mould Q., Carlise I., Cameron E.** 2003. Craft, Industry and Everyday Life: Leather and Leatherworking in Anglo-Scandinavian and Medieval York. *The archaeology of York. The small finds*. 17(16), York.
- Munro John H.** 2003. Medieval woolens: textiles, textile technology and industrial organization, c.800 – 1500. [w:] D. Jenkins (red.), *The Cambridge History of Western Textiles I*. Cambridge, 181-227
- Munro John H.** 2007. The Anti-Red Shift – to the Dark Side: Colour Changes in Flemish

- Luxury Woolens, 1300 - 1550. *Medieval textiles and clothing* 3, 55-95
- Muzolf B.** 1996. Badania na skale z jaskinią Biśnik na górze Grodzisko Pańskie w Strzegowej, woj. katowickie. *Łódzkie Sprawozdania Archeologiczne* 2, 109-127.
- Muzyczuk A, Gancarski J.** 2003. *Krosno. Parva Cracovia. Badania wykopaliskowe na Rynku w Krośnie*. Krosno.
- Nadolski A.** 1973. Uroczysty strój rycerski królów polskich w XIV – XV wieku. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 21 (2), 305-313.
- Nadolski A.** 1979. *Broń i strój rycerstwa polskiego w średniowieczu*. Warszawa-Kraków-Gdańsk.
- Nahlik A.** 1958. Tkaniny z XIII-XIV -wiecznego cmentarzyska w miejscowości Równina Dolna, pow. Kętrzyn. *Rocznik Olsztyński* 1, 171-191.
- Nahlik A.** 1971. *Zarys historii jedwabnej tkaniny dekoracyjnej do końca XVIII w.* Toruń.
- Nawrońska G.** 1997. Stan badań archeologicznych Starego Miasta w Elblągu. [w:] G. Nawrońska J. Tandecki (red.), *Archaeologia Elbingensis, v. II*. Elbląg-Gdańsk, 21-35.
- Nawrońska G.** 2004. Dokąd pielgrzymowali elblążanie w średniowieczu? Znaki pielgrzymie świadectwem pobożnych wędrowek. [w:] R. Czaja, G. Nawrońska, M. Rębkowski, J. Tandecki (red.), *Archaeologia et historia urbana*. Elbląg, 517-527.
- Nawrońska G.** 2006 Handicrafts in medieval Elbląg. [w:] M. Gläser (red.), *Lübecker Kolloquium zur Stadtarchäologie im Hanseraum V. Das Handwerk*, Lübeck, 393-416.
- Nawrońska G.** 2010. III.12.4. Pugilares z Elbląga, 2 poł. XV w. [w:] B. Pospieszna (red.), *Fundacje artystyczne na terenie Państwa Krzyżackiego w Prusach. Tom 1*. Malbork, 308.
- Nawrońska G.** 2012. *Początki Elbląga w świetle źródeł archeologicznych*. Elbląg.
- Nawrońska G.** 2014. O średniowiecznym różańcu z Elbląga i nie tylko. [w:] M. Bis, W. Bis (red.), *Kultura materialna w późnym średniowieczu i w okresie nowożytnym. Studia dedykowane Marii Dąbrowskiej*. Warszawa, 305-316.
- Nawrońska G.** 2014a. *Powracająca przeszłość Starego Miasta w Elblągu*. Toruń.
- Nawrońska G. Tandecki J.** 1997. *Średniowieczne tabliczki woskowe ze starego miasta Elbląga*. [w:] G. Nawrońska J. Tandecki (red.), *Archaeologia Elbingensis, v. II*. Elbląg, Gdańsk, 131-143.
- Nawrońska G., Wachowski K., Witkowski J.** 2013. Ars emblematica – ein spätmittelalterlicher Holzteller aus Elbląg/Elbing. *Archäologisches Korrespondenzblatt* 43 (2), 285-293.
- Newton S. M.** 1980. *Fashion in the Age of the Black Prince: A Study of the Years 1340 – 1365*. Suffolk.
- Newton S. M. i Giza M. M.** 1983. Frilled Edges. *Textile History* 14 (2), 141-152.
- Nockert M.** 1982. *Some New Observations about the Bocksten Costume*. [w:] L. Bender Jørgensen, K. Tidow (red.), *Textilsymposium Neumünster. Archäologische Textilfunde 6.5 – 8.5.1981*. Neumünster, 277-282.
- Nockert M.** 1987. The Bocksten man's costume. *Textile History* 18 (2), 175-186.
- Nockert M.** 1997. *Bockstenmännchen, Och Hans Dräkt*. Borås.
- Norlund P.** 1924. Buried Norsemen at Herjolfsnes. An archaeological and historical study. *Meddelelser om Grønland* 67, 3-270.
- Nutz B.** 2013. Bras in the 15th Century? A preliminary report. [w:] J. Banck – Burgess, C. Nubod (red.), *NESAT XI The North European Symposium for Archaeological Textiles XI. 10 – 1 May 2011 in Esslingen am Neckar, Radeburg*, 221-225.
- Nutz B.** 2014. Drgens sn wir vs nvt schame. No shame in braiding 15th century fingerloop braids from Lengberg castle. *Estonian Journal of Archaeology*, 18(2), 116-134.
- Odoj R.** 1958. Sprawozdanie z prac wykopaliskowych, przeprowadzonych w Równinie Dolnej, pow. Kętrzyn w 1956 i 1957 r. *Rocznik Olsztyński* 1, 117-156.
- Olczak J.** 2000. *Średniowieczne szklane pierścionki – obrączki – kółka. Kilka uwag o technice formowania i funkcji*. [w:] L. Kajzer, T. Grabarczyk, M. Barszczak, A. Andrzejewski, L. Tyszyler (red.), *Archaeologia et historia. Księga jubileuszowa dedykowana Pani Profesor Romanie Barnycz – Gupienkowej*. Łódź, 311-322.

- Ose I.** 2008. Einige Zeugnisse vom Lebensstil der reichen Bürger in Riga im 13. – 15. Jahrhundert [w:] M. Gläser (red.), *Lübecker Kolloquium zur Stadtarchäologie im Hanseraum VI: Luxus und Lifestyle*. Lübeck, 569-583.
- Østergård E.** 1982. The Medieval Everyday Costumes of the Norsemen in Greenland. [w:] L. Bender Jørgensen, K. Tidow (red.), *Textilsymposium Neumünster. Archäologische Textilfunde 6.5-8.5.1981*. Neumünster, 267-276.
- Østergård E.** 2004. *Woven into the Earth. Textiles from Norse Greenland*. Aarhus.
- Owen-Crocker G. R.** 2012, Recyclnig. [w:] G. R. Owen-Crocker, E. Coatsworth, M. Hayward (red.), *Encyclopedia of Medieval Dress and Textiles of the British Isles, c. 450-1450*. Leiden-Boston, 443-444.
- Owen-Crocker G. R., Coatsworth E., Hayward M.** (red.) 2012. *Encyclopedia of Medieval Dress and Textiles of the British Isles, c. 450 – 1450*. Leiden-Boston.
- Paner H.** 2013. *Średniowieczne świadectwa kultury maryjnego. Pamiątki pielgrzymie w zbiorach Muzeum Archeologicznego w Gdańsku. Fontes commentationesque ad res gestas Gedani et Pomeraniae* 4, Gdańsk.
- Paner H.** 2016. *Gdańsk na pielgrzymkowych szlakach średniowiecznej Europy*. Gdańsk.
- Paner H.** 2020. Średniowieczne pamiątki pielgrzymie i odznaki świeckie. [w:] B. Kościński (red.) *Lastadia najstarsza stocznia Gdańska w świetle badań archeologicznych*. Gdańsk, 473-500
- Pastoureau M.** 2004. *Diabelska materia. Historia pasków i tkanin w paski*. Warszawa. (oryginalne wydanie 1991. *L'étoffe du Diable. Une histoire des rayures et des tissus rayés*, Paris).
- Pastoureau M.** (red.) 1989. *Le Vêtement: Histoire, archéologie et symbolique vestimentaires au Moyen Age*. Cahiers du Léopard d'Or, 1.
- Picken M. B.** 1957, *The Fashion Dictionary*, New York.
- Piech Z.** 1990. Strój, insygnia i atrybuty książąt piastowskich do końca XIV w.: część I. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 38 (1-2), 3-35.
- Piech Z.** 1990a. Strój, insygnia i atrybuty książąt piastowskich do końca XIV w.: część II. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 38 (3-4), 199-222.
- Piekalski J., Płonka T., Wiśniewski A.** 1991. Badania średniowiecznej posesji przy ul. Nozowniczej 13 we Wrocławiu. *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne* 32, 207-238.
- Piwocka M.**, 2000. Jalmużniczka. [w:] M. Piwocka, D. Nowacki (red.), *Wawel 1000-2000. Katalog wystawy jubileuszowej, T. I: Kultura artystyczna dworu królewskiego i katedry. Katedra krakowska - biskupia, królewska, narodowa*, Kraków, 45-46.
- Piponnier F.** 1970. *Costume et vie sociale. La Cour d'Anjou XIVe-XVe siècle*. Paris-La Haye.
- Piponnier F., Mane P.** 1997. *Dress in the Middle Ages*. New Haven (oryginalne wydanie 1975. *Se vêtir au au Moyen Age*, Paris).
- Pleij H.** 2004. *Colors Demonic and Divine: Shades of Meaning in the Middle Ages and After*. New York.
- Poklewski-Koziell T.** 2003. Charakterystyka kategorii. [w:] A. Abramowicz, A. Nadolski, T. Poklewski-Koziell, J. Wiczorek, *Łęczycza wczesnośredniowieczna*. Tom III, Łódź. 27-73.
- Polak Z.** 1988. Badania archeologiczne na wzgórzu zamkowym w Pultusku prowadzone w latach 1976 – 1985 przez PAK PP PKZ, Oddział w Warszawie. [w:] Z. Skrok (red.), *Badania archeologiczne Pracowni Konserwacji Zabytków*, Warszawa, 133-144.
- Polak Z.** 1996. Zabytki metalowe. [w:] M. Rębkowski (red.), *Archeologia średniowiecznego Kołobrzegu, t. I*. Kołobrzeg, 231-241.
- Polak Z.** 1997. Zabytki metalowe. [w:] M. Rębkowski (red.), *Archeologia średniowiecznego Kołobrzegu, t. II*. Kołobrzeg, 173-181.
- Polak Z.** 1998. Zabytki metalowe. [w:] M. Rębkowski (red.), *Archeologia średniowiecznego Kołobrzegu, t. III*. Kołobrzeg, 210-221.
- Polak Z.** 1999. *Średniowieczne przedmioty metalowe*. [w:] M. Rębkowski (red.), *Archeologia średniowiecznego Kołobrzegu, t. IV*. Kołobrzeg, 221-229.
- Popławska D.** 1997. Instrumenty muzyczne średniowiecznego Elbląga. [w:] G. Nawrońska J. Tandecki (red.), *Archaeologia Elbingensis, v. II*. Elbląg, Gdańsk, 145-154.
- Popławska D.** 2010, III.12.26. Gitterna, pol. XV w. [w:] B. Pospieszna (red.), *Fundacje artystyczne na terenie Państwa Krzyżackiego w Prusach. Tom 1*. Malbork, 329.

- Poppe D.** 1978. Odzież, obuwie, ozdoby. [w:] A Rutkowska-Plachcińska (red.), *Historia Kultury Materialnej Polski w Zarysie. Tom. II od XIII do XV wieku*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 280-311.
- Procházka R.** 1990. Kovové předměty z výbavy středověkého měšťana z výzkumu v Brně - Pekařské ulici. *Archaeologia historica* 15, 99-109.
- Radiņš A.** 1999. *10. - 13. gadsimta senkapī Latgales apdzīvotajā teritorijā un Austrumlatvijas etniskās, sociālās un politiskās vēstures jautājumi*. Rīga.
- Rady O.** 1923 – 25. Der Kruseler. *Zeitschrift für Historische Waffen- und Kostümkunde* 1 (5), 131-136.
- Rammo R.** 2009, *Kangas Hansalinmas. Tartu Linna muuseumi näitusekataloog*. Tartu.
- Read B.** 2005. *Metal Buttons c.900 BC – c.AD 1700*. Langport.
- Rębkowski M.** 1988. Kolobrzieszka zapinka zdobiona motywem złączonych dłoni, na tle podobnych znalezisk z północno-zachodniej Europy. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 36 (3), 515-526.
- Rębkowski M.** 1989. Stan i problematyka badań nad początkami miasta lokacyjnego w Kolobrzegu w świetle trzech pierwszych sezonów badawczych (1986 – 1988). *Kwartalnik Historii i Kultury Materialnej*, 39 (3-4), 463-479.
- Rębkowski M.** 1996. Wyroby z rogu i kości, bursztynu, kamienia szkła oraz gliny. [w:] M. Rębkowski (red.), *Archeologia średniowiecznego Kolobrzegu, t. I*. Kolobrzeg, 337-343.
- Rębkowski M.** 1997. Zabytki bursztynowe, szklane, kamienne, rogowe i kościane oraz inne wyroby wykonane z gliny. [w:] M. Rębkowski (red.), *Archeologia średniowiecznego Kolobrzegu, t. II*. Kolobrzeg, 229-241.
- Rębkowski M.** 1999. Pracownie rogownicze i ich produkty oraz zabytki wykonane z innych surowców. [w:] M. Rębkowski (red.), *Archeologia średniowiecznego Kolobrzegu, t. IV*. Kolobrzeg, 271-281.
- Rębkowski M.** 2004. Pielgrzymki mieszkańców średniowiecznych miast nadbałtyckich. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 52 (2), 153-188.
- Rębkowski M, Polak Z, Wywrot-Wyszkowska B.** 1998, *Źródła archeologiczne*. [w:] M. Rębkowski (red.), *Archeologia średniowiecznego Kolobrzegu, t. III*. Kolobrzeg, 13-168.
- Rodzik I.** 2005. Konserwacja tkaniny i skóry z badań archeologicznych prowadzonych w Gdańsku i Elblągu. [w:] H. Paner, M. Fudziński (red.), *XIV Sesja Pomorzaoznawcza. Vol. 2. Od wczesnego średniowiecza do czasów nowożytnych*. Gdańsk, 417-422.
- Rutkowska-Płachciska A** 1988. *Materialne warunki bytu ubogich w miastach późnośredniowiecznych na zachodzie Europy*. Wrocław-Warszawa-Kraków.
- Ruttikay A. T.** 2005. Clothing fittings from the 14th century found in graves of the churchyard cemetery in Dražovce near Nitra (Slovakia). *Archaeologia Historica Polona* 15 (2), 291-299.
- Rybarczyk A.** 2017. Knitting in Old Elbląg. Archaeological and historical evidence. [w:] M. Bravermanová, H. Březinová, J. Malcolm-Davies (red.), *Archaeological Textiles – Links Between Past and Present NESAT XIII*, Liberec-Praha, 311-319.
- Rybarczyk A.** 2018. Textiles and social status. Case of late medieval Elbląg. *Fasciculi Archaeologiae Historicae* 31, 155-159.
- Rybarczyk A.** 2020. The Charm of Detail – Laces and Points in Medieval and Modern Garments. An Example of Archaeological Finds from Elbląg. *Fasciculi Archaeologiae Historicae* 33, 201-209.
- Ryder L. M., Gabra-Sanders T.** 1992 Textiles from Fast Castle, Berwickshire, Scotland. *Textile History* 23 (1), 5-22.
- Samsonowicz H.** 1991. Elbląg w Związku Miast Hanzeatyckich w XII i XIV w. *Rocznik Elbląski* 12, 9-20.
- Sandklef A.** 1943. *Bockstensmannen*. Stockholm.
- Sandklef A.** 1985. *Bockstensmannen: fyndet, konserveringen, datering, dräkten, mannen, myten*. Stockholm.
- Sawcki J.** 2014. Średniowieczne odznaki świeckie w Polsce na tle europejskim. *Wratistavia Antiqua* 20. Wrocław.
- Sawcki J.** 2014a, Ramki torebek i portmonetek z fosy na placu Dominikańskim we Wrocławiu. *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne* 56, 301-312.
- Sawcki J.** 2017. *Medieval dress accessories from Nony Targ Square in Wrocław. Catalogue of finds*. Wrocław.

- Sawcki J.** 2018. Akcesoria stroju. [w:] J. Piekalski, K. Wachowski (red.), *Rytm rozwoju miasta na kulturowym pograniczu. Studium strefy placu Nowy Targ we Wrocławiu*. *Wratislavia Antiqua* 23, 905-974.
- Sawcki J.** 2019. A unique late medieval framed purse from New Market (Nowy Targ) square in Wrocław. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 67 (4), 521- 530.
- Sawcki J., Wachowski K.** 2018. Akcesoria pielgrzymie i dewocjonalia. [w:] J. Piekalski, K. Wachowski (red.), *Rytm rozwoju miasta na kulturowym pograniczu. Studium strefy placu Nowy Targ we Wrocławiu*. *Wratislavia Antiqua* 23, 719-744.
- Schmedding B.** 1978. *Mittelalterliche Textilien in Kirchen und Klöstern der Schweiz*. Bern.
- Schnack C.** 1994. *Mittelalterliche Lederfunde aus Konstanz (Grabung Fischmarkt)*. Materialhefte zur Archäologie in Baden-Württemberg 26. Stuttgart.
- Schnack C.** 1998. *Riemen, Taschen und andere Objekte. Ausgrabung Schild 1971-1975*. Ausgrabungen in Schleswig 13. Neumünster.
- Schiller K., Lübben A.** 1876. *Mittelniederdeutsches Wörterbuch. Zweiter Band G-L*. Bremen.
- Scott M.**, 1980. *Medieval dress and fashion; The History of Dress Series: Late Gothic Europe, 1400 – 1500*. London.
- Scott M.** 1986. *A Visual History of Costume: The Fourteenth & Fifteenth Centuries*. Batsford.
- Scott M.** 2007. *Medieval dress and fashion*. London.
- Shepard D. G.** 1951. The Textiles from Las Huelgas de Burgos. A Review of the Original Publication with some additional notes. *The Bulletin of the Needle and Bobbin Club* 35 (1-2), 3-26.
- Sieradzka A** 2003. *Tysiąc lat ubiorów w Polsce*. Warszawa.
- Siwiak A** 2005. *Średniowieczna figurka gliniana z badań archeologicznych w Bydgoszczy*. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 53 (2), 191-195.
- Šlancarová V.** 2018. *Středověký šperk. Archeologické nálezy z jižní Moravy*. Brno.
- Šlancarová V.** 2018a. *Středověký šperk. Archeologické nálezy z jižní Moravy : Katalog nálezů = Catalogue of finds*. Brno. Pdf dostępny pod adresem: <https://digilib.phil.muni.cz/handle/11222.digilib/138548> (dostęp z 25.06. 2021)
- Sobecka A,** 2010. III.12.4. Pugilares z Elbląga, 2 poł. XV w. [w:] B. Pospieszna (red.), *Fundacja artystyczne na terenie Państwa Krzyżackiego w Prusach. Tom 1*. Malbork, 308-309.
- Spencer B.** 1990. *Salisbury Museum Medieval Catalogue Part 2: Pilgrim Souvenirs and Secular Badges*. Salsbury.
- Spencer B.** 1998. *Medieval finds from excavations in London 7. Pilgrim Suvenirs and Secular Badges*. London.
- Spěvák J.** 1979. *Karel IV. Život a dílo*. Praha.
- Šroňková O.** 1954. *Die Mode der Gotischen Frau. / Gothic Woman's fashion*. Praha.
- Stasiak W., Grygiel R.** 2014. Pozostale materiały ruchome. Bizuteria i elementy stroju. [w:] R. Grygiel, T. Jurek (red.), *Początki Łęczycy. Tom II. Archeologia o początkach Łęczycy*. Łódź, 352-360.
- Stauffer A** 1991. *Die Mittelalterlichen Textilien von St. Servatius in Maastrich*. Riggisberg.
- Sturtewagen I.** 2008/2009. *Een gouwen rync ende een ransse. De gerimpelde hoofddoek in het modelandschap van de Lage Landen der late middeleeuwen. Een interdisciplinaire studie – niepublikowana dysertacja doktorska napisana na Universiteit Gent, pod kierunkiem prof. dr. Johnny de Meulemeester i prof. dr. Arjen Bosman, udostępniona w formie PDF na stronie Universiteitsbibliotheek Gent pod adresem <http://lib.ugent.be/catalog/rug01:001396515>*.
- Sturtewagen I.** 2011. Unveiling Social Fashion Patterns: A Case Study of Frilled Veils in the Low Countries (1200 – 1500). *Medieval Clothing and Textiles* 7, 33-64.
- Szmaglińska P.** 2010. *Obuwie w Elblągu na Starym Mieście przy ul. Świętego Ducha w świetle badań archeologicznych – parcela XXVI/2; konserwacja zabytków archeologicznych*, niepublikowana praca magisterska napisana na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu, pod kierunkiem prof. dr hab. Andrzeja Koli. Toruń.
- Szymczak J.** 1990. Pasy rycerskie. [w:] A. Nadolski (red.), *Uzbrojenie w Polsce średniowiecznej 1350-1450*. Łódź, 249-252.
- Tandecki J.** 1993. Gospodarka. Rzemiosło średniowiecznego Elbląga. [w:] S. Gierszewski, A.

- Groth (red.), *Historia Elbląga. Tom 1*. Gdańsk, 170-184.
- Tandeci J.** 1997. Cechy rzemieślnicze w średniowiecznym Elblągu. [w:] G. Nawrońska J. Tandeci (red.), *Archaeologia Elbingensis, v. II*. Elbląg-Gdańsk, 81-89.
- Teichner F.** 1997. Perlen des Glaubens: die Gebestsschnur in Islam und Christentum. [w:] U. von Freeden, A. Wiczorek (red.), *Prelen. Archäologie, Techniken, Analysen. Akten des Internationalen Perlensymposiums in Manheim vom 11. bis 14. November 1994*. Bonn, 325-338.
- Thiel E.** 1968. *Geschichte des Kostium. Die europäische Mode von den Anfängen bis zur Gegenwart*. Berlin.
- Thursfield S.** 2001. *The Medieval Tailor's Assistant: Making Common Garments, 1200 – 1500*. Bedford.
- Tidow K.** 1978. Textilfunde aus einem Brunnen auf dem Schranken in Lübeck. *Lübecker Schriften zur Archäologie und Kulturgeschichte* 1, 139-158.
- Tidow K.** 1980. Spätmittelalterliche und frühneuzeitliche Gewebefunde aus der Lübecker Innenstadt. *Lübecker Schriften zur Archäologie und Kulturgeschichte* 4, 163-168.
- Tidow K.** 1982. Textilfunde aus dem Burgkloster und dem Heiligen – Geist - Hospital in Lübeck. *Lübecker Schriften zur Archäologie und Kulturgeschichte* 6, 115-122.
- Tidow K.** 1982a. Untersuchungen an Wollgeweben aus einem Brunnen auf dem Schranken in Lübeck. *Lübecker Schriften zur Archäologie und Kulturgeschichte* 6, 251-285.
- Tidow K.** 1984. Spätmittelalterliche und frühneuzeitliche Textilfunde aus der Grabung Hundestraße 9 – 17 in Lübeck. *Lübecker Schriften zur Archäologie und Kulturgeschichte* 8, 33-40
- Tidow K.** 1992. Die Spätmittelalterliche und frühneuzeitliche Wollgewebe und andere Textilfunde aus Lübeck. *Lübecker Schriften zur Archäologie und Kulturgeschichte* 22, 237-271.
- Tietzel B.** 1984. *Italienische Seidengewebe des 13., 14. und 15. Jahrhunderts*. Köln.
- Tilghman C.** 2005. Giovanna Cenami's Veil: A Neglected Detail. *Medieval Clothing and Textiles* 1, 155-172.
- Tondera M.** 1966. *Średniowieczne zabytki archeologiczne odkryte w Nysie. Opolski Rocznik Muzealny* 2, 151-158.
- Trawicka E.** 2010. Zabytki metalowe z Wyspy Spichrzów (badania z 2004 roku). [w:] H. Paner (red.), *Archeologia Gdańska. Tom IV*. Gdańsk, 93-150.
- Turnau I.** 1975. *Skórnictwo odzieżowe w Polsce XVI – XVIII wieku*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
- Turnau I.** 1979. *Historia dziewiarstwa europejskiego do początku XIX wieku*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk.
- Turnau I.** 1983. *Polskie skórnictwo*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź.
- Turnau I.** 1987. *Historia europejskiego włókiennictwa odzieżowego od XIII do XVIII w.* Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź.
- Turska K.** 1968. Płaszcz na nagrobku Władysława Jagiełły. *Odzież* 19 (8), 251-254.
- Turska K.** 1971. Świecka odzież średniowieczna na Śląsku na podstawie obrazowej Legendy św. Jadwigi. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 19 (4), 645-665.
- Turska K.** 1970. Jeszcze o kloszowo krojonej odzieży. *Odzież* 21 (10), 321-323.
- Turska K.** 1971. Hazuka – późnośredniowieczny płaszcz z rękawami. *Odzież* 22 (8), 245-246.
- Turska K.** 1972. O kilku pochodnych wczesnośredniowiecznej tuniki kobiecej. *Odzież* 23 (1), 25-26.
- Turska K.** 1972a. Zagadnienie rozprzestrzeniania się mody w średniowieczu na podstawie szaty houppelande. *Odzież* 23 (7), 219-223.
- Turska K.** 1973. La robe – ubiór męski noszony w XV wieku *Odzież* 24 (7), 206-208.
- Turska K.** 1973a. O jednej sukni z dojrzałego okresu mody gotyckiej. *Odzież* 24 (9), 275-276.
- Turska K.** 1974. Ubiory w Legendzie obrazowej św. Jadwigi z biblioteki w Harburgu. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 22(1), 3-24.
- Turska K.** 1974a. Uwagi na marginesie problematyki badań odzieży w średniowieczu. *Odzież* 25 (7), 212-213.
- Turska K.** 1986. Ubiór szlachty polskiej u schyłku średniowiecza: przyczynek do genezy ubioru narodowego. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 34 (3), 425-432.

- Turska K.** 1987. *Ubiór dworski w Polsce w dobie pierwszych Jagiellonów*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk-Łódź.
- Turska K.** 1989. Ubiory z nagrobka Władysława Jagielly w katedrze wawelskiej. *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 37 (2), 291-308.
- Turska K.** 1992. Wyprawy ślubne dwóch Jagiellonów: Jadwigi (1475) i Katarzyny (1562). *Kwartalnik Historii Kultury Materialnej* 40 (1), 5-32.
- Wachowski K.** 1984. Militaria z grodu na Ostrówku w Opolu. [w:] *Studia nad kulturą wczesnopolskiego Opola*. Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, Łódź. 11-112.
- Wachowski K.** 1994. Profilierte Schnallen in Mitteleuropa. *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* 22, 181-186.
- Wachowski K.** 1995. Sprzączki profilowane z terenu Śląska. *Studia Archeologiczne* 26, 247-251.
- Wachowski K.** 1997. Problematyka tzw. pasa naddługiego w pełnym średniowieczu. *Archeologia Historica Polona* 5, 187-191.
- Wachowski K.** 1997a. Nyska i wrocławska działalność mistrza Henslinusa de Nissa w 1 połowie XIV w. [w:] M. Głosek (red.), *Archeologia i starożytnicy: studia dedykowane Andrzejowi Abramowiczowi w 70 rocznicę urodzin*. Łódź. 229-303.
- Wachowski K.** 2001. Spätmittelalterlicher Gürtel des Adels im Lichte der archäologischen Quellen. *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* 29, 87-112.
- Wachowski K.** 2002. Późnośredniowieczny pas rycerski na Śląsku w świetle źródeł archeologicznych. *Archeologia Silesiae* 1, 239-264.
- Wachowski K.** 2005. Ażurowe okucia pasa rycerskiego z Europy Środkowowschodniej. *Śląskie Sprawozdania Archeologiczne* 47, 145-160.
- Wachowski K.** 2005a. *Średniowieczne pielgrzymki mieszkańców śląska*. *Archeologia Polski* 50 (1-2), 103-128.
- Wachowski K.** 2007. Durchbrochene Gürtelbeschläge des Adels in Ostmitteleuropa. *Zeitschrift für Archäologie des Mittelalters* 35, 207-219.
- Wachowski K.** 2007a. Ornamenta mediaevalia Silesiae. *Archeologia Polona* 45, 149-154.
- Wachowski K.** 2010. Ozdoby i akcesoria stroju. Wisiorek dzwoneczkowy i dzwoneczek. [w:] J. Piekalski, K. Wachowski (red.), *Ulice średniowiecznego Wrocławia*. Wratislavia Antiqua 11, 238.
- Wachowski K.** 2010a. Ozdoby i akcesoria stroju. Zapinki. [w:] J. Piekalski, K. Wachowski (red.), *Ulice średniowiecznego Wrocławia*. Wratislavia Antiqua 11, 236-238.
- Wachowski K.** 2010b. Ozdoby i akcesoria stroju. Pas. Sprzączki. [w:] J. Piekalski, K. Wachowski (red.), *Ulice średniowiecznego Wrocławia*. Wratislavia Antiqua 11, 242-244.
- Wachowski K.** 2013. *Emblemata medievalia profana: przykład Polski*. Wrocław.
- Wachowski K.** 2018. Pierścionki [w:] J. Piekalski, K. Wachowski (red.), *Rytm rozwoju miasta na kulturowym pograniczu. Studium strefy placu Nony Targwe Wrocławiu*. Wratislavia Antiqua 23, 975-979.
- Wachowski K, Marek L.** 2014. Późne średniowiecze i nowożytność. [w:] E. Tomczak (red.), *Archeologia. Górny Śląsk*. Katowice, 193-241.
- Walton P.** 1989. Textiles, Cordage and Raw Fibre from 16–22 Coppergate. *The archaeology of York. The small finds* 17 (5), London.
- Walton P.** 1990. Textile production at Coppergate, York: Anglo-Saxon or Viking? [w:] P. Walton, J. P. Wild (red.), *Textiles in Northern Archaeology: NESAT III Textile Symposium in York 6-9 May 1987*. London, 61-72.
- Walton Rogers P.** 1997. Textile Production at 16–22 Coppergate. *The Archaeology of York. The Small Finds* 17 (11). York.
- Walton Rogers P.** 2004. Fibres and dyes in Norse textiles. [w:] E. Østergård, *Woven into the Earth. Textiles from Norse Greenland*. Aarhus, 79-92.
- Wardwell A E.** 1976-77. The Stylistic Development of 14th- and 15th- Century Italian Silk Design. *Aachener Kunstblätter* 47, 177-226.
- Wardwell A E.** 1983. A Fifteenth-Century Silk Curtain from Muslim Spain. *The Bulletin of the Cleveland Museum of Art* 70 (2), 58-72.
- Wardwell A E.** 1987. Flight of the Phoenix: Cross-currents in Late Thirteenth – to Fourteenth – Century Silk Patterns and Motifs. *The Bulletin of the Cleveland Museum of Art* 74 (1), 2-35.
- Wardwell A E, Watt J.C.Y.** 1997. *When Silk was Gold. Central Asian and Chinese Textiles*. New York.

- Wawrzonowska Z.** 1976. *Uzbrojenie i ubiór rycerski Piastów śląskich od XII do XIV wieku*. Acta Archaeologica Lodziensia 25. Łódź.
- Wilska M.** 2004. Funkcja i znaczenie koloru w kulturze dworskiej w Polsce średniowiecznej. [w:] Z. Kobyliński (red.), *Hereditatem Cognoscere. Studia i szkice dedykowane Profesor Marii Miśkiewicz*. Warszawa, 135-144.
- Wilska M.** 1992. Strój białego dworskiego u schyłku średniowiecza. [w:] M. Aymard (red.), *Biedni i bogaci. Studia z dziejów społeczeństwa i kultury ofiarowane Bronisławowi Geremekowi w 60 rocznicę urodzin*. Warszawa, 313-323.
- Wyrwa A.M.** 2015. *Święty Jakub Apostoł. Malakologiczne i historyczne ślady peregrynacji z ziem polskich do Santiago de Compostela. Lednica*. (pierwsze wydanie 2009)
- Wywrot B.** 1996. Wyroby skórzane. [w:] M. Rębkowski (red.), *Archeologia średniowiecznego Kołobrzegu, t. I*. Kołobrzeg, 243-284.
- Wywrot B.** 1997. Zabytki skórzane. [w:] M. Rębkowski (red.), *Archeologia średniowiecznego Kołobrzegu, t. II*. Kołobrzeg, 183-206.
- Wywrot B., Polak Z., Rębkowski M.** 1996. Posesja Ratuszowa 12. [w:] M. Rębkowski (red.), *Archeologia średniowiecznego Kołobrzegu, t. I*. Kołobrzeg, 168-194.
- Wywrot-Wyszkowska B.** 1998. Znaleźiska skórzane. [w:] M. Rębkowski (red.), *Archeologia średniowiecznego Kołobrzegu, t. III*. Kołobrzeg, 229-258.
- Wywrot-Wyszkowska B.** 1999. Przedmioty skórzane. [w:] M. Rębkowski (red.), *Archeologia średniowiecznego Kołobrzegu, t. IV*. Kołobrzeg, 231-251.
- Wywrot-Wyszkowska B.** 2008. *Skórnictwo w lokalnym Kołobrzegu. XIII – XV wiek*. Szczecin.
- Wywrot-Wyszkowska B., Janowski A.** 2017. Mieszkański pas naddługi z późnośredniowiecznego Kołobrzegu. *Kwartalnik Historii Kultury materialnej* 65 (2), 209-219.
- Vedeler M.** 2004. Pleated Fragments of Clothing from Norway. [w:] J. Maik (red.), *Priceless invention of humanity - Textiles. Report from the 8th North European Symposium for Archaeological Textiles, 8 – 10 May 2002 in Łódź, Poland*. Acta Archaeologica Lodziensia 50, 61-65.
- Vedeler M.** 2006. *Klær og formspråk i norsk middelalder*. Oslo.
- Vedeler M.** 2007. Medieval Clothing in Uvdal, Norway. [w:] A. Rast-Eicher, R. Windler (red.), *Archaeologische Textilfunde – Archaeological Textiles. NESAT IX, Nordeuropäisches Symposium für archäologische Textilien, Braunwald, 18.-20. Mai 2005*. Ennenda, 141-147.
- Vestergard Pedersen K.** 2009. Archaeological Evidence of Multi – coloured Cloth and Clothing. [w:] K. Vestergard Pedersen, M.L. Nosch (red.), *The Medieval Broadcloth. Changing trends in Fashions Manufacturing and Consumption*. Oxford, 139-151.
- Vroon M.** 2001. The textile relics of the blessed Christina von Stommeln (1). *CIETA – Bulletin* 78, 66-74.
- Yarza Luaces J.** (red.) 2005. *Vestiduras ricas: el Monasterio de las Huelgas y su época, 1170-1340*. Madrid.
- Żarnowiecki L.** 1915. *Historia tkanin jedwabnych*. Kijów.

**WYKAZ CYTOWANYCH
STRON INTERNETOWYCH
(DOSTĘP Z DNIA 27.02.2021)**

Art Institute Chicago:

http://www.artic.edu/aic/collections/artwork/102587?search_no=1&index=0

Belgian Art Links and Tools:

<http://balat.kikirpa.be/photo.php?path=M194702&objnr=43450>

<http://balat.kikirpa.be/photo.php?path=M194693&objnr=43479>

Bibliothèque nationale de France:

<http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/btv1b52505055c/f196.planchecontact>

British Library:

http://www.bl.uk/manuscripts/FullDisplay.aspx?ref=Add_MS_42130

British Museum:

http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=43614&partId=1&searchText=brooch&from=ad&fromDate=1000&to=ad&toDate=1500&page=3

http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=43890&partId=1&searchText=brooch&from=ad&fromDate=1000&to=ad&toDate=1500&page=3

http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?objectId=43612&partId=1&searchText=brooch&from=ad&fromDate=1000&to=ad&toDate=1500&page=3

Cleveland Museum of Art:

<https://www.clevelandart.org/art/1942.1078>
<https://www.clevelandart.org/art/1982.16>

Effigies and Brasses:

<http://effigiesandbrasses.com/>

Germanischen Nationalmuseums:

<http://objektkatalog.gnm.de/objekt/T554>
<http://objektkatalog.gnm.de/objekt/T552>
<http://objektkatalog.gnm.de/objekt/T551>
<https://objektkatalog.gnm.de/wiscki/navigation/140909/view>

Institut für Realienkunde des Mittelalters und der frühen Neuzeit:

<https://realonline.imareal.sbg.ac.at/en/detail/nr-016348/>

Koninklijk Museum voor Schone Kunsten:

<http://www.kmska.be/en/collectie/highlights/Madonna.html>

Kunera:

<https://www.kunera.nl/>

Medieval Silkwork:

<http://www.medievalsilkwor.com/2012/08/15th-century-bra-found-at-schloss.html>

Musée de Cluny:

<http://www.photo.rm.n.fr/archive/07-507061-2C6NU0CA028S.html>
<http://www.photo.rm.n.fr/archive/99-000692-2C6NU0XPOKQD.html>

Oxford University, Bodleian Library:

<http://image.ox.ac.uk/show?collection=bodleian&manuscript=msbodl264>

Rijksmuseum Amsterdam:

<https://www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/SK-C-1454>

The Morgan Library & Museum:

<http://ica.themorgan.org/manuscript/page/2/77121>

The National Gallery:

<http://www.nationalgallery.org.uk/paintings/sandro-botticelli-portrait-of-a-young-man>
<http://www.nationalgallery.org.uk/paintings/jan-van-eyck-the-arnolfini-portrait>

Nationalmuseet (Duńskie Muzeum Narodowe):

<https://samlinger.natmus.dk/dmr/asset/168298>

Universitätsbibliothek Heidelberg:

<http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg848/0001>
<http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg848/0041?sid=9887f8cbcf83455dd740db3db5a1e014>
<http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg848/0015?sid=9887f8cbcf83455dd740db3db5a1e014>
<http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg848/0023?sid=9887f8cbcf83455dd740db3db5a1e014>
<http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg848/0009?sid=9887f8cbcf83455dd740db3db5a1e014>
<http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg164/0031?sid=9887f8cbcf83455dd740db3db5a1e014>

Victoria and Albert Museum:

<http://collections.vam.ac.uk/item/O15248/heart-shaped-brooch-unknown/> <http://collections.vam.ac.uk/item/O15251/brooch-unknown/>
<http://collections.vam.ac.uk/item/O124669/cap-unknown/>,

<http://collectionws.vam.ac.uk/item/O119614/cap-unknown/>

<http://collections.vam.ac.uk/item/O124661/cap-unknown/>

<https://collections.vam.ac.uk/item/O126649/girdle-unknown/>

Wikimedia Commons:

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Madonna_omringd_door_serafijnen_en_cherubijnen,_Jean_Fouquet,__\(1454-1456\),_Koninklijk_Museum_voor_Schone_Kunsten_Antwerpen,_132.jpg](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Madonna_omringd_door_serafijnen_en_cherubijnen,_Jean_Fouquet,__(1454-1456),_Koninklijk_Museum_voor_Schone_Kunsten_Antwerpen,_132.jpg)

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sandro_Botticelli_070.jpg?uselang=pl

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rogier_van_der_Weyden_-_Portrait_of_a_Woman_with_a_Winged_Bonnet_-_Google_Art_Project.jpg

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Abbaye_de_l'Epau_-2.JPG

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Portrait_van_Lysbeth_van_Duvenvoorde_Rijksmuseum_SK-C-1454.jpeg

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rogier_van_der_Weyden_-_Portrait_of_Philippe_de_Croy.jpg

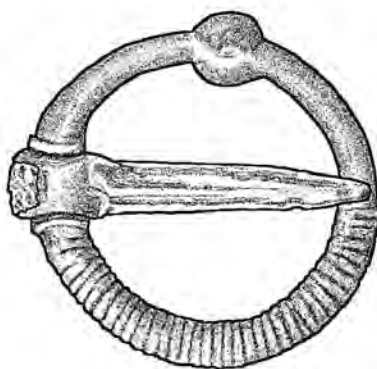
https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Van_Eyck_-_Arnolfini_Portrait.jpg

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Albrecht_Dürer_072.jpg

https://commons.wikimedia.org/wiki/Très_Riches_Heures_du_Duc_de_Berry#/media/File:Les_Très_Riches_Heures_du_duc_de_Berry_aout.jpg

SPIS ILUSTRACJI

Ryc.1. Plan Starego Miasta w Elblągu z zaznaczonymi wykopami archeologicznymi, wg. Fonferek, et.al 2012, fot. 3, opr. A. Rybarczyk	18
Ryc. 2. Tkanina wełniana w splocie płóciennym, wyrób miejscowy (nr kat. I.119). Fot. A. Rybarczyk	36
Ryc.3. Sploty tkackie elbląskich tkanin wełnianych. A: płócienny, B: skośny 2/1, C: skośny 2/2, D: atlasowy 1/4. Rys. A Rybarczyk	37
Ryc. 4. Kliny będące pozostałością kaptura lub rękawa. Zabytek nr. kat. I.161, najlepiej zachowane fragmenty. Fot. A. Rybarczyk	38
Ryc. 5. Tkanina półwełniana, nr kat. I.165. Fot. A. Rybarczyk	39
Ryc. 6. Tkanina jedwabna w splocie płóciennym nr kat. I.174. Fot. A. Rybarczyk	40
Ryc. 7. Jedwabna tkanina, malowana lub drukowana, nr kat. I.168. Fot. A. Rybarczyk	40
Ryc. 8. Zbliżenie na materiał jałmużniczki nr kat V.34. Fot. A. Rybarczyk	41
Ryc. 9. Tkanina nr kat V.34, zdjęcia mikroskopowe. Fot. A. Rybarczyk	42
Ryc. 10. Jedwabna tkanina atlasowa nr kat I.170. Fot. A. Rybarczyk	42
Ryc. 11. Fragment tkaniny nr kat I.175 . Fot. A. Rybarczyk	43
Ryc. 12. Rekonstrukcja wzoru tkaniny nr kat I.175. Rys. A. Rybarczyk	44
Ryc. 13. Rekonstrukcja wzoru materiału torebki o numerze katalogowym V.35. Rys. A. Rybarczyk	44
Ryc. 14. Tkanina aksamitna nr kat. I.169. Fot. A. Rybarczyk	45
Ryc. 15. Tkanina lniana nr kat. I.167. Fot. K. Karpińska	46
Ryc. 16. Fragment tkaniny bawełnianej nr kat. I.166. Fot. K. Karpińska	47
Ryc. 17. Wełniana wstążka nr kat. I.185. Fot. A. Rybarczyk	48
Ryc. 18. Jedwabna wstążka nr kat. I.184. Fot. A. Rybarczyk	48
Ryc. 19. Jedwabna wstążka nr kat. I.181. Fot. A. Rybarczyk	48
Ryc. 20. Wstążka nr kat. I.180 z resztkami wełnianej tkaniny I.148. Fot. A. Rybarczyk	49
Ryc. 21. Galon nr kat. I.182. Fot. A. Rybarczyk	49
Ryc. 22. Galon nr kat. I.176, zbliżenie. Fot. A. Rybarczyk	50
Ryc. 23. Galon nr kat. I.177. Fot. A. Rybarczyk	50
Ryc. 24. Wyrób tabliczkowy nr kat. I.186. Fot. A. Rybarczyk	50
Ryc. 25. Wyrób tabliczkowy nr kat. I.187. Fot. A. Rybarczyk	50
Ryc. 26. Fragment dzianiny nr kat. I.188. Fot. A. Rybarczyk	51
Ryc. 27. Baskina nr kat. II.1. Fot. A. Rybarczyk	53
Ryc. 28. Baskina nr kat. II.2. Fot. A. Rybarczyk	53
Ryc. 29. Dublety z długimi baskinami. Od lewej: <i>Spiegel der Weisheit</i> , ok 1430, Austria, © The British Library Board, Egerton 1121, f. 51v.; <i>Livre de chasse</i> , Gaston Febus, początek XV w., Paryż, Bibliothèque nationale de France. Département des Manuscrits. Français 616 f. 96v.	54
Ryc. 30. Dublety ze skróconymi baskinami. Od lewej: <i>Męczeństwo św. Jerzego</i> (fragment), ok. 1462, Nördlingen, Niemcy. Stadtmuseum im Hl.-Geist-Spital Nördlingen, dzieło wypożyczone od Kościoła protestanckiego. Fot. Institut for Material Culture – University of Salzburg; fragment obrazu z kościoła św. Leonarda, ok 1455 – 1465, Bad Aussee, Austria. Diözesanmuseum w Graz. Fot. Institut for Material Culture – University of Salzburg	55
Ryc. 31. Rękawica nr kat. II.3. Fot. A. Rybarczyk, rys. E. Wtorkiewicz-Marosik	56
Ryc. 32. Rękawiczka odkryta w Wrocławiu przy ul. Nożowniczej, za Piekalski et al. 1991, 220	56

Ryc. 33. Rękawica nr kat. II.7. Fot. A. Rybarczyk, rys. E. Wtorkiewicz-Marosik	57
Ryc. 34. Rękawica nr kat. II.4. Fot. A. Rybarczyk, rys. E. Wtorkiewicz-Marosik	58
Ryc. 35. Rękawica nr kat. II.6. Rys. E. Wtorkiewicz-Marosik	58
Ryc. 36. Rękawica nr kat. II.8. Fot. A. Rybarczyk, rys. E. Wtorkiewicz-Marosik	59
Ryc. 37. Rękawica nr kat. II.5. Fot. A. Rybarczyk, rys. E. Wtorkiewicz-Marosik	60
Ryc. 38. Rękawica nr kat. II.9. Fot. A. Rybarczyk, rys. E. Wtorkiewicz-Marosik	61
Ryc. 39. Jedwabna czapeczka (?) nr kat. II.11. Fot. A. Rybarczyk	62
Ryc. 40. Od lewej: czapka św. Brygidy i męska czapeczka z pochówków królewskich w Las Huelgas, za: Andersson A., Franzén A. M. 1975, 9 fig.6, 13 fig. 12	63
Ryc. 41. Dopinka nr kat. II.10. Fot. A. Rybarczyk	63
Ryc. 42. Grupa młodych kobiet z modnie upiętymi włosami, <i>Romance of Alexander</i> , Francja, 1338 – 44, Bodleian Libraries, University of Oxford, MS. Bodl. 26, f. 97v. Za: http://image.ox.ac.uk/show?collection=bodleian&manuscript=msbodl264	64
Ryc. 43. Dopinka z włosów odkryta w Londynie, fot. MOLA (Museum of London Archaeology)	64
Ryc. 44. Inicjał ozdobiony wyobrażeniem kobiecej głowy z warkoczami upiętymi bo bokach twarzy. <i>La lumiere as lais</i> ; 1 ćwierć XIV w., Anglia, © The British Library Board, Royal 15 D II, f. 122v	64
Ryc. 45. Sznurowanie sukni damskiej, <i>Madonna</i> (detal) Jean Fouquet, 1452. Koninklijk Museum voor Schone Kunsten, Antwerpia. Za: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Madonna_omringd_door_serafijnen_en_cherubijnen,_Jean_Fouquet_(1454-1456),_Koninklijk_Museum_voor_Schone_Kunsten_Antwerpen,_132.jpg	65
Ryc. 46. Sznurowanie ubioru męskiego. <i>Portret młodzieńca</i> , Sandro Botticelli, ok. 1483. The National Gallery, Londyn. Za: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Sandro_Botticelli_070.jpg	66
Ryc. 47. Sznurówka nr kat. II.13. Fot. A. Rybarczyk	67
Ryc. 48. Skuwka sznurówki nr kat. II.12. Fot. A. Rybarczyk	67
Ryc. 49. Stroje damskie i męskie zapinane na guziki na całej długości, Guillaume de Machaut, <i>Poésies, Remède de Fortune</i> , 1350 – 1355, Paris, Bibliothèque nationale de France Département des Manuscrits Français 1586 fol.24r	68
Ryc. 50. Guzik I nr kat. I.14, przód i tył. Fot. A. Rybarczyk	68
Ryc. 51. Guzik nr kat. II.15, przód i tył. Fot. A. Rybarczyk	68
Ryc. 52. <i>Portret młodej kobiety</i> (detal), Rogier van der Weyden, ok. 1440. Za: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rogier_van_der_Weyden_-_Portrait_of_a_Woman_with_a_Winged_Bonnet_-_Google_Art_Project.jpg	74
Ryc. 53. Pierścionek nr kat. III.1. Fot. A. Rybarczyk	75
Ryc. 54. Pierścionek nr kat. III.3. Fot. A. Rybarczyk	75
Ryc. 55. Pierścionek nr kat. III.2. Fot. A. Rybarczyk	76
Ryc. 56. Nagrobek Berengarii z Nawarry, 1229, Abbaye de L'Epau, Le Mans, Francja Za: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Abbaye_de_l'Epau_-2.JPG	77
Ryc. 57. Zapinka nr kat. III.13. Fot. A. Rybarczyk	78
Ryc. 58. Zapinka (?) nr kat. III.12. Fot. A. Rybarczyk	78
Ryc. 59. Zapinka nr kat. III.9. Fot. A. Rybarczyk	79
Ryc. 60. Zapinka III.5. Fot. A. Rybarczyk	79
Ryc. 61. Złota zapinka w kształcie serca ze zbiorów Victoria and Albert Museum w Londynie. © Victoria and Albert Museum, London	79
Ryc. 62. Zapinka nr kat. III.10. Fot. A. Rybarczyk	80
Ryc. 63. Zapinka nr kat. III.6. Fot. A. Rybarczyk	80
Ryc. 64. Zapinka nr kat. III.8. Fot. A. Rybarczyk	80
Ryc. 65. Zapinka nr kat. III.11. rys. E. Wtorkiewicz-Marosik	80
Ryc. 66. Zapinka nr kat. III.14. Fot. A. Rybarczyk	81
Ryc. 67. Zapinka nr kat. III.7, przód i tył. Fot. A. Rybarczyk	82
Ryc. 68. Zapinka nr kat. III.4. Fot. A. Rybarczyk	82

Ryc. 69. Zapinka nr kat. III.15 Fot. A. Rybarczyk	82
Ryc. 70. A: <i>Portret Lysbeth van Duvenvoorde</i> , ok. 1430, za: https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/ba/Portret_van_Lysbeth_van_Duvenvoorde_Rijksmuseum_SK-C-1454.jpeg B: Pies z obrozą z dzwoneczkami, płyta nagrobna Jana von Soest i jego żony, po 1361, Toruń Fot. J. Raczkowski C: Błazen, <i>Romance of Alexander</i> , Francja, 1338 – 44, Oxford University, Bodleian Library, MS. Bodl. 26, f. 84v. Za: http://image.ox.ac.uk/show?collection=bodleian&manuscript=msbodl264	84
Ryc. 71. Dzwonek nr kat. III.16. Fot. A. Rybarczyk	84
Ryc. 72. Dzwonek nr kat. III.19. Fot. A. Rybarczyk	84
Ryc. 73. <i>Portret Philippa de Croj</i> (detal), Rogier van der Weyden, ok. 1460. Za: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Rogier_van_der_Weyden_-_Portrait_of_Philippe_de_Croÿ.jpg	86
Ryc. 74. Paternoster, <i>Portret małżeństwa Arnolfini</i> (detal), Jan Van Eyck, 1434, The National Gallery, Londyn. Za: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Van_Eyck_-_Arnolfini_Portrait.jpg	86
Ryc. 75. Paternoster nr kat. nr III.44. Fot. A. Rybarczyk	87
Ryc. 76. <i>Portret matki</i> (detal.) Albrecht Dürer, ok. 1490, za: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Albrecht_Dürer_072.jpg	87
Ryc. 77. Paternoster nr kat. III.34. Fot. A. Rybarczyk	88
Ryc. 78. Drewniane korale paternostra nr kat. III. 36. Fot. A. Rybarczyk	88
Ryc. 79. Paciorki nr kat. III.35. Fot. A. Rybarczyk	89
Ryc. 80. Drobne paciorki szklane i większy bursztynowy. Fot. A. Rybarczyk	90
Ryc. 81. Szklane kółka. Fot. A. Rybarczyk	90
Ryc. 82. Srebrny łańcuszek nr kat. III.62. Fot. A. Rybarczyk	91
Ryc. 83. Pielgrzymi kapelusze ozdobione cynowymi plakietkami, św. Roch, ok. 1475 – 1485, Bad Aussee, Austria. Fot. Institut for Material Culture – University of Salzburg	92
Ryc. 84. Plakietka nr kat. III.64. Fot. A. Rybarczyk	93
Ryc. 85. Plakietka nr kat. III.63 Fot. A. Rybarczyk	93
Ryc. 86. Plakietka nr kat. III.65, tył i przód. Fot. A. Rybarczyk	93
Ryc. 87. Pasek nr kat. IV.18. Fot. A. Rybarczyk	95
Ryc. 88. Pasek nr kat. IV.18. detale. Fot. A. Rybarczyk	96
Ryc. 89. Pas nr kat. IV.9. Fot. A. Rybarczyk	97
Ryc. 90. Pas nr kat. IV.9, detal. Fot. A. Rybarczyk	98
Ryc. 91. Pas nr kat. IV.24, zbliżenie. Fot. A. Rybarczyk	99
Ryc. 92. Pas nr kat. IV.11. Fot. A. Rybarczyk	100
Ryc. 93. Pas nr kat. IV.4. Fot. A. Rybarczyk	101
Ryc. 94. Pas nr kat. IV.12. Fot. A. Rybarczyk	102
Ryc. 95. Pasek nr kat. IV.13. Fot. A. Rybarczyk	103
Ryc. 96. Pasek nr kat. IV.10, zbliżenie. Fot. A. Rybarczyk	104
Ryc. 97. Pasek nr kat. IV.25. Fot. A. Rybarczyk	105
Ryc. 98. Pas nr kat. IV.21. Fot. A. Rybarczyk	105
Ryc. 99. Pasek nr kat. IV.20. Fot. A. Rybarczyk	106
Ryc. 100. Pasek nr kat. IV.22. Fot. A. Rybarczyk	106
Ryc. 101. Pasek nr kat. IV.7. Fot. A. Rybarczyk	107
Ryc. 102. Sprzączka ze skuwką nr kat. IV. 44. Fot. A. Rybarczyk	108
Ryc. 103. Sprzączka nr kat. IV.50. Fot. A. Rybarczyk	109
Ryc. 104. Sprzączka nr kat. IV.54. Fot. A. Rybarczyk	109
Ryc. 105. Sprzączka nr kat. IV.38. Fot. A. Rybarczyk	109
Ryc. 106. Sprzączka nr kat. IV.37. Fot. A. Rybarczyk	109
Ryc. 107. Sprzączka nr kat. IV.31. Fot. A. Rybarczyk	110
Ryc. 108. Sprzączka nr kat. IV.48. Fot. A. Rybarczyk	110

Ryc. 109. Sprzączka nr kat. IV.30. Fot. A. Rybarczyk	110
Ryc. 110. Sprzączka nr kat. IV.27. Fot. A. Rybarczyk	110
Ryc. 111. Sprzączka nr kat. IV.59. Fot. A. Rybarczyk	111
Ryc. 112. Sprzączka nr kat. IV.61. Fot. A. Rybarczyk	111
Ryc. 113. Sprzączka nr kat. IV.62. Fot. A. Rybarczyk	112
Ryc. 114. Sprzączka nr kat. IV.47. Fot. A. Rybarczyk	112
Ryc. 115. Sprzączki żelazne, wybór. Fot. A. Rybarczyk	113
Ryc. 116. Sprzączka nr kat. IV.67. Fot. A. Rybarczyk	114
Ryc. 117. Sprzączka nr kat. IV.28, przód i tył. Fot. A. Rybarczyk	115
Ryc. 118. Skuwka nr kat. IV.70, przód i tył. Fot. A. Rybarczyk	116
Ryc. 119. Skuwka nr kat. IV.68, przód i tył. Fot. A. Rybarczyk	116
Ryc. 120. Skuwka nr kat. IV.71. Fot. A. Rybarczyk	116
Ryc. 121. Skuwka nr kat. IV.69. Fot. A. Rybarczyk	116
Ryc. 122. Okucie nr kat. IV.75, przód, tył i bok. Fot. A. Rybarczyk	118
Ryc. 123. Okucie nr kat. IV.72. Fot. A. Rybarczyk	118
Ryc. 124. Okucie nr kat. IV.73, widok na stronę wewnętrzną. Fot. A. Rybarczyk	119
Ryc. 125. Okucie nr kat. IV.77. Fot. A. Rybarczyk	119
Ryc. 126. Okucie nr kat. IV.76. Fot. A. Rybarczyk	119
Ryc. 127. Zakończenie pasa nr kat. IV.74. Fot. A. Rybarczyk	119
Ryc. 128. Zabytek nr kat. IV.79. Fot. A. Rybarczyk	120
Ryc. 129. Okucie nr kat. IV.78. Fot. A. Rybarczyk	120
Ryc. 130. Okucie nr kat. IV.81. Fot. A. Rybarczyk, rys. E. Wtorkiewicz-Marosik	121
Ryc. 131. Zabytek nr kat. IV.80. Fot. A. Rybarczyk	121
Ryc. 132. Sakiewka nr kat. V.10. Rys. E. Wtorkiewicz-Marosik	123
Ryc. 133. Sakiewka nr kat. V.19. Rys. E. Wtorkiewicz-Marosik	123
Ryc. 134. Sakiewka nr kat. V.4. Fot. A. Rybarczyk	124
Ryc. 135. Sakiewka nr kat. V.13. Fot. P. Szmaglińska	124
Ryc. 136. Rekonstrukcje męskich kaletek o złożonej konstrukcji. Za: Goubitz 2009, 12, fig. 2; 26, fig. 27b.	125
Ryc. 137. Męskie kaletki w pierwszej połowie XIV i na początku XV w. A: <i>Romance of Alexander</i> , Francja, 1338 – 44, Oxford University, Bodleian Library, MS. Bodl. 26, f. 88v, Za: http://image.ox.ac.uk/show?collection=bodleian&manuscript=msbodl264 B: <i>Livre de chasse</i> , Gaston Febus, początek XV w., Paryż, Bibliothèque nationale de France Département des Manuscrits. Français 616 f. 51v.	126
Ryc. 138. Sposoby noszenia pugi na przy kaletce. Za: Goubitz 2009, 34, fig.43	126
Ryc. 139. Kłapa kaletki nr kat. V.28. Fot. A. Rybarczyk	127
Ryc. 140. A: Kaletka o półkolistej kłapie, <i>Codex Manesse</i> , Zurych, 1300-1340, Cod. Pal. germ. 848, f. 273r. Za: http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg848/0541?sid=9887f8cbcf83455dd740db-3db5a1e014 ; B: Kłapa kaletki nr kat. V.28. Rys. E. Wtorkiewicz-Marosik. C: Herb Przemysłidów, <i>Codex Manesse</i> , Zurych, 1300-1340, Cod. Pal. germ. 848, f. 010r, za: http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg848/0015?sid=9887f8cbcf83455dd740db3db5a1e014	127
Ryc. 141. Kłapa torby, nr kat. V.29. Fot. A. Rybarczyk	128
Ryc. 142. Kieszeń torby, nr kat. V.23. Fot. A. Rybarczyk	129
Ryc. 143. Fragment nr kat. V.27. Fot. A. Rybarczyk	130
Ryc. 144. Cześć kaletki, nr kat. V.25. Rys. E. Wtorkiewicz-Marosik	130
Ryc. 145. Kaletka nr kat. V.32. Fot. A. Rybarczyk	131
Ryc. 146. Części kaletki nr kat. V.31. Rys. E. Wtorkiewicz-Marosik	132
Ryc. 147. Rekonstrukcja kaletki nr kat. V.31. Rys. E. Wtorkiewicz-Marosik	132
Ryc. 148. Kaletka V.31, środek. Fot. A. Rybarczyk	133
Ryc. 149. Kaletka nr kat. V.31 od zewnątrz. Fot. A. Rybarczyk	134

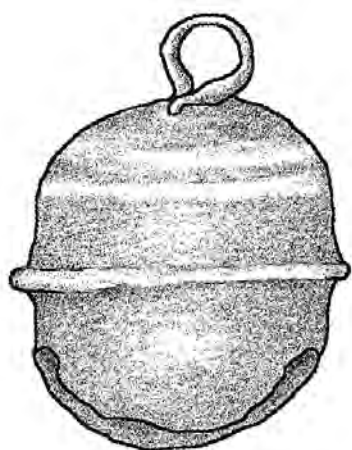
Ryc. 150. Kaletka nr kat. V.24. Fot. A. Rybarczyk	135
Ryc. 151. Kaletka odkryta w Dordrechcie, za: Goubitz 2009, 18, fig. 13	135
Ryc. 152. Rekonstrukcja kaletki nr kat. V.24. Rys. E. Wtorkiewicz-Marosik	136
Ryc. 153. Kaletka nr kat. V.30. Fot. A. Rybarczyk	136
Ryc. 154. Rekonstrukcja kaletki nr kat. V.30. Rys. E. Wtorkiewicz-Marosik	136
Ryc. 155. Kaletka nr kat. V.22. Fot. A. Rybarczyk	137
Ryc. 156. Rekonstrukcja kaletki nr kat. V.22. Rys. E. Wtorkiewicz-Marosik	137
Ryc. 157. Wybór torebek i pasów. <i>Codex Manesse</i> , Zurych, 1300-1340, Cod. Pal. germ. 848, f. 064r. Za: http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg848/0123?sid=9887f8cbcf83455dd740db3db5a1e014	139
Ryc. 158. Jalmużniczka nr kat. V.34. Fot. A. Rybarczyk	140
Ryc. 159. Torebka nr kat. V.35 i jej wzór. Fot. i rys. A. Rybarczyk	141
Ryc. 160. Porównanie średniowiecznych jalmużniczek. A: elbląska jalmużniczka nr kat. V.35 B: Jalmużniczka z Maastricht. Maastricht, Schatkamer Sint Servaas, inv. no. B9 © Abegg-Stiftung, CH-3132 Riggisberg, 1991; Fot. Christoph von Viràg	141
Ryc. 161. Główka ceramicznej figurki nr kat. VI.5. Fot. A. Rybarczyk	146
Ryc. 162. Nagrobek Anny von Teck, po 1425, Mindelheim, Niemcy. Fot. Institut for Material Culture - University of Salzburg	146
Ryc. 163. Gitterna nr kat. VI. 1. Fot. Archiwum Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Elblągu / Anna Grzelak	147
Ryc. 164. Rękojeści noży nr kat. VI.4 i nr VI.2. Fot. Archiwum Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Elblągu / Robert Korsak	148
Ryc. 165. Futerał na tabliczki woskowe nr kat. VI.3. Fot. A. Rybarczyk	149
Ryc. 166. A: Wzór z elbląskiego futerału na tabliczki nr kat. VI.3. Fot. A. Rybarczyk. 150 B: Wykonany z kości słoniowej dyptyk z tabliczek woskowych (CL12342a;CL12342b), Paryż, Musée de Cluny - Musée National du Moyen Âge, Fot. © RMN-Grand Palais (Musée de Cluny - Musée National du Moyen-Âge) / Jean-Gilles Berizzi	150
Ryc. 167. Plakietka nr kat. III.65. Fot. A. Rybarczyk	150
Ryc. 168. Drewniany talerz nr kat. VI.6. Fot. A. Rybarczyk	151
Ryc. 169. Centralna scena dekoracji talerza nr kat. V.6. Fot. A. Rybarczyk	152
Ryc. 170. Sceny z <i>Romansu o Aleksandrze. Romance of Alexander</i> , Francja, 1338 – 44, Oxford University, Bodleian Library, MS. Bodl. 26, A: f.64v, B: f.60r. Za: http://image.ox.ac.uk/show?collection=bodleian&manuscript=msbodl264	153
Ryc. 171. Wyobrażenia modnych strojów z <i>Romansu o Aleksandrze. Romance of Alexander</i> , Francja, 1338 – 44, Oxford University, Bodleian Library, MS. Bodl. 26, f.106r. Za: http://image.ox.ac.uk/show?collection=bodleian&manuscript=msbodl264	153
Ryc. 172. Importowana tkanina wełniana nr kat. I.118, prawdopodobnie barwiona na czerwono. Fot. A. Rybarczyk	158
Ryc. 173. Tkanina pasiasta nr kat. I.155. Fot. A. Rybarczyk	163
Ryc. 174. Pasiaste ubiory. <i>Heidelberger Sachsenspiegel</i> , początek XIV w., Universitätsbibliothek Heidelberg, Cod. Pal. germ. 164, f. 009r, za: http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg164/0031?sid=9887f8cbcf83455dd740db3db5a1e014	164
Ryc. 175. Tkanina nr kat. I.120. Osnowa w innym kolorze niż wątek. Fot. A. Rybarczyk	165
Ryc. 176. Porównanie fragmentu wzoru z jedwabnej torebki nr kat. V.35 i detalu hiszpańskiej tkaniny z pałacu Alhambra, ze zbiorów Cleveland Museum of Art., Za: https://www.clevelandart.org/art/1982.16	165
Ryc. 177. A: Włoska tkanina jedwabna, XIV wiek, zbiory Art Institute Chicago. Za: http://www.artic.edu/aic/collections/artwork/102587?search_no=1&index=0 ; B: Włoska tkanina jedwabna 1360 – 1400, zbiory Cleveland Museum of Art. Za: https://www.clevelandart.org/art/1942.1078	166
Ryc. 178. Porównanie wzorów tkaniny elbląskiej nr kat. I.175 i tkaniny z praskiego pochówku Anny Świdnickiej. Za: Bravermanová, Kloudová 2010, 209, obr.5	168

Ryc. 179. <i>Św. Leonard ratujący więźniów</i> (detal), fragment obrazu z kościoła św. Leonarda, w Bad Aussee, Austria, ok 1455 – 1465. Diözesanmuseum w Graz. Fot. Institut for Material Culture - University of Salzburg	169
Ryc. 180. Jan von Soest, po 1361, Toruń. Fot. J. Raczkowski	170
Ryc. 181. Giovanni Arnolfini, <i>Portret małżeństwa Arnolfini</i> (detal), Jan Van Eyck, 1434, National Gallery, Londyn. Za: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Van_Eyck_-_Arnolfini_Portrait.jpg	171
Ryc. 182. Ozdobne inicjały z elbląskiej <i>Księgi Łąkowej</i> , początek XV w. Archiwum Państwowe w Gdańsku	172
Ryc. 183. Szeroki pas noszony z suknią w rodzaju houppelande. Rzeźba z kościoła Marii Magdaleny w Lubece, pocz. XV w, © Bildarchiv Foto Marburg / Helga Schmidt-Glassner	176
Ryc. 184. Jedwabny pas Eryka Pomorskiego, Muzeum Narodowe w Kopenhadze. Fot. John Lee, The National Museum of Denmark. Za: https://samlinger.natmus.dk/dmr/asset/168298	177
Ryc. 185. Sakiewka nr kat. V.1. Fot. A. Rybarczyk	179
Ryc. 186. Galony przy rękawach. <i>Portret małżeństwa Arnolfini</i> (detal), Jan Van Eyck, 1434, National Gallery, Londyn. Za: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Van_Eyck_-_Arnolfini_Portrait.jpg	183
Ryc. 187. Pas na brokatowej taśmie nośnej ze zbiorów Victoria and Albert Museum © Victoria and Albert Museum, London. Za: https://collections.vam.ac.uk/item/O126649/girdle-unknown/	183
Ryc. 188. Ozdobna rękawica sokolnicza, <i>Codex Manesse</i> , Zurych, 1300-1340, Universitätsbibliothek Heidelberg Cod. Pal. germ. 848, f. 007r. Za: http://digi.ub.uni-heidelberg.de/diglit/cpg848/0009?sid=9887f8cbcf83455dd740db3db5a1e014	184
Ryc. 189. Skórzany futerał ozdobiony herbem, tzw. amulet krzyżacki (EM XXV/8/2400), fot. A. Rybarczyk	185
Ryc. 190. Tkanina nr kat. I.84. fot. A. Rybarczyk	186

TABELE

Tab. 1. Tkaniny o zróżnicowanej kolorystyce wątku i osnowy w elbląskim materiale archeologicznym	37
Tab. 2. Kolorystyka elbląskich wełnianych tkanin wykopaliskowych	159
Tab. 3. Kolorystyka ubiorów w Elblągu, na podstawie testamentów mieszczańskich opracowanych przez R. Kubickiego (Kubicki 2010, 197-2010)	160
Tab. 4. Tkaniny wzorzyste i prążkowane w elbląskim materiale archeologicznym	162

WYBÓR
TEKSTÓW ŹRÓDŁOWYCH

**NOWA KSIĘGA RACHUNKOWA
STAREGO MIASTA ELBLĄGA.1 – 2:**

1407:

1404:

6 –... Item 44 sc. vor 4 par Lyresscher hosen den dikgreven, do sy Krefftis sake berichten....

43 – Item 7 f. vor 1 grau laken dem veltwarder und bruckewarder to rocken

81 – Item Puschwalde vor 20 elen parcham 20 sc., to twen iopen Item vor 6 lb. bomwulle 12 sc. Item vor schrotlon vor 2 iopen 10 sc.

82 – Den piperen. Item vor 17 (nadvise 19 skr.) elen wandes, de Ele 51/2 sc., maket 3 mr. 21 1/2., to twen kogelen und rocken den piperen. Item vo[r] grau gewand 1 mr. 6sc., to twen langen mentelen, 2 par hosen, 2 par socken. Item 2 1/2 sc. vor scherlon dys vorgeschrebenen wandes. Item hirvor to schrotlone 14 sc. Item 14 sc. vor 2 par staffilen. Item 3 sc. vor 2 par sporen. Item vor pelcze 20 sc.

1405:

228 – Item dat grote garn 3 mr. , vor duker 4 sc.

249 – Item 1 mr. 10 sc. vor 1 grau laken dem bruggewarder und veltwarder to rocken.

1406:

361 –... Item Buetewates rok to maken unde anderken rok, vor lynwant und to schrende, 10 sc. ...

377 – ...//Item 1 mr. 9 cs. vor 1 grau laken, veldwarder und bruggewarder tho cleden. ...

462 – Item gegeben 10 mr. 4 sc. Vor 27 elen wis gewandt, dy lee vor 9 sc. Item gegeben 38 mr. vor 2 korcze von Brosel. Item gegeben 17 mr. 5 1/2 sc. vor Lirs gewant to hozen. Item 7 mr. 1 f. vor gewant vor dy cropel czu cleiden. Item 1 mr. vor 4 par hozen vam Dordrecht, dy des gros-kumpturs und des treslers diner gegeben wurden und des groskomturs iungen. Item 1 1/2 mr. den schroteren vor 12 par hozen und 7 cropelrocke czu machen. Item gegeben 6 mr. 3 sc. Her Tydeman nazen, dy her vorczerte ken Danczk, czu Toron und weder ken Danczk, mit Claus czerunge, der den Welshen win und daz Brosselsche laken czu Thoron holte.// Item gegeben vor den Rynschen wyn und vor Wismer byer czu Danczk off den wayn czu laden, und her czu furen und in den keller czu brengen, und den Rynschen wyn offczufullen, dywile her hir lag, hot gekost 23 sc. Item her Tydeman Nazen 1 mr. gegeben, dy her vorlon-te vor pferde, dy her gewonnen hatte czu Danczk, und dem knechte, der den wayn treib, und Puschwalde czu czerunge, den her weder czurucke santé. Item de 4 Ypersche laken der ratmannen cledinge hebben gekost 66 mr. 6 sc., und dat gelt is geval-len van den testamenten Tydemann Roden 2 mr. geldes und van Iohan Grollen 2 mr., de se hebben gegeben dem rade, alle ierlig optoboeren, vor ere lust darmede to hebbende. Item van erem schillinggelde, dat ze alle ierlich opgenomen hebben.

463 – De erunge des homeisters. Primo, gegeben unserm heren homeister 9 ellen wis, 11 ellen bruen von 1 Broselschen. Item dem groskumpthur 9 ellen wis, 11 ellen brun, des gleich. Item dem kumpthur vom Elbinge 9 ellen wis, 11 ellen brun von demzelben. Item dem trezeler 11 ellen brun, deszelben. Item des meisters cumpan

11 ellen brun von eyne korcz von Broesel. Item des meisters capelan 11 ellen brun, des glich. Item des meisters kellermeister 10 ellen von eyne Broselschen. Item dem kochemeister 11 ellen, vom zelben. Item des meisters czwen schribern, iczlichem 10 ellen von eyne Lirschen. Item des meisters dynern 20 par hozen. // Item des gros-kumpthurs dynern 2 par hozen. Item syne iungen 1 par Dordrechtschen hozen. Item 3 par des trezele[r] s denern derglich. Item des kumpthurs kemerer vom Elbing 1 par Lirscher hozen. Item 7 cropeln iczlichen eyn rok. Item dem obersten meisterscoche ½ mr. item des meisters torwart ½ mr. item dem underkoche 4 sc. Item des meisters, des gros-kumpthurs und des trezellers stalknechten 1 ½ mr. Item 1 mr. des meisters speelluten. Item unsern pffern und dem bazuner, den man czu Danczk lis holen, 1 ½ mr. mit der czerungen. Item gegeben 8 fremden speelluten 16 sc. Summa summarum der erunge 168 mr. und 6 sc.

464 – Item gegeben io 5 ratmannen eyn Ypers laken, und der ratman weren czu der czit 21. Da gebroch eyne ratmanne syn teil, do han ich em vor gegeben 3 mr. 5 sc. Summa, das dy laken kosten, 66 mr. 5 sc. Item dy Ypersche laken czu der ratmannen cleidunge haben gekost 66 mr. 5 sc., ...

511 – Item gegeben 1 mr. 10 sc. vor 1 grau laken, den brugwarten und waltwarteren czu rocken.

1408:

635 – Dy erunge her Iohan Torkeler, puergermeister to Prage. // Item gegeben 4 mr. 12 sc. vor 1 par Lirsscher hosen, 2 scharlaken muetzen unde 60 bergervissch unde 6 grote lobben bergervissch. Item gegeben sine knechte 6 sc. To erunge. Item gegeben in siner herberge vor sine terynge 1 ½ mr. Maket al 6 mr. 6 sc.

636 – ... Item gegeben vor 11 grau elen, vor de ele 6 sc. maket 2 mr. 18 sc., to enem rokke unde dopbelde kogel. Item gegeben 9 elen vuder, vor de ele 2 sc. maket 18 sc. Item gegeben vor pargen lynwat to ener underiopen 10 sc.

1409:

785 – ...Item Otteler vor Clamans rok und kogil to maken 2 sc. ...

969 – Van der dyner kleyder. item gegeben 1 ½ mr. vor 1 parcham. Item 5 f. vor 19 ellen parchams. Item 16 sc. 6 den. vor lywand, der dyner cleyder mete czu fueteren. Item 16 sol. Puswalde vor boumwulle. Item Puschwalde 4 sol. vor sporn. Item 8 sc. Puswalde vor schrotlon. Item 1 mr. Puschwalde van geheyse der burgermeister. Item 8 sc. vor 1 par steffin. Item ½ mr. vor Puschwaldis schurcz unde panczer, hundeskogel czu machin. Item 8 sc. vor 2 hutte czu padewiten, unde dy reyne czu machin. ...

982 – Item 4 mr. 15 sc. vor dat rydewant den pipern. Item ½ mr. vor 5 elen wyd stotbret darin to negen. Item 2 sc. to schere. Item 1.2 mr. vor 3 roecke to malen. .... Item 4 sc. vor huede den pipern. ...

988 – ...Item 5 sc. unde 6 den. vor hantzken den pypers. ...

989 – ...In dat erste, utgegeben her Arnd Rouer 2 mr. 16 sc. vor want den pyperen. Item Nichen van der Heyde vor 1 grau laken, den pyperen to hoyken unde Claus tom rocke, 1 mr. 16 sc. Item vor 1 halff laken to dem sperrelaken 17 sc. Item 9 sol. to scheren. Item 7 sc. 6 den. vor wyt unde rot gewant to loden den pyperen. Item dem schroder vor 3 rocke, und 3 hoyken, unde 4 kogelen unde dat sperrelaken to maken 16 sc. Item dem korssener Rolande vor Claus pelcz, und dat he der pipirs pelcze weddnam, 15 sc. ...

1410:

1126 – ...Item Linkener dem schroder vor 2 stikkebannir tho maken gegeben 2 sc. ....

1137 – ... Item dem koke vor enen pelcz unde grau gewant gegeben 22 sc. ....

1411:

1235 – ...Item vor 1 grau laken 2 mr. den veltwarden unde den brugwarden to roecken. ...

1265 – ... item 18 mr. vor graue laken durch Got to geuende. ....

1412: sol man halden bi eynem virdung, nicht zcu losen. Wurde ouch ymant hiran busvellik dirfunden, der sal sines werkes ein jor enpern.

1409 – Item den pipern 15 elen grau gewant, dye le vor 2 sc. Item gaben wi en 20 sc. vor ere stavelen. Item gaben wi en ½ mr. er se in dy reyse toegen. Item Lorencze dem koke koffte wi 7 ½ ele, de ele vor 2 sc., to eme mantele. ...

1414:

1508 – ... Item gegeben 2 mr. 15 sc. vor 1 graue laken vor der bruggewarder cledinge. ...

1529 – ...//Item gegeben 8 sc. vor 4 elen har-ras schipper Hekede to eynem wapenrocke. ...

**ACTEN DER STÄNDETAGE PREUSSENS
UNTER DER HERRSCHAFT
DES DEUTSCHEN ORDENS.1:**

1388:

Ein eintrarht der stete czu wandiln den gebrechin der ampte

Schroter von eynem schlechten mannesrogke 1 scot; ist her abir vorne geknoufelt 1 lot mit der kogeln; ist her gra adir wyz nach alden syten gemacht. 20 phennige. Von eynem par mannesclayder ½ firdung, von eynem par vollen vrowenkleyder 1 firdung, ein par hozen 6 phennige, ein kogele also vil, von eyner jopen, so ingesticket ist ein phunt bowmwolle, ½ firdung, was do mer baumwolle wirt ingeleit, von dem phunde eyn halb scot, von eynem einliczegen mannes mantile 2 schillinge; ist her czwyvach 3 schillinge. Lyze abir ymant kleider machen, do me sunderlichir erbeit czu horte, welde in der schroter doran versetzzen, das hat der rot czu entscheydene adir di, di si dorczu setzzen. Dis

1397:

Städtetag zu Elbing.
[1397 Sonntag V ocem jocunditatis.]
Der Recess steht in Thorn. Rec. fol. 127 b. Danz. Stadtb. II p. 261. Das Mandat des Hochmeisters, welches wir unmittelbar daneben stellen, im Culmeir Gerichtsb. p. 48, auch im Thorner Stadtbuch p. 132, Verordnung über den Verkauf von Hosen und Kogeln.

Aus dem Recess.

Item von den hozen und kogelen is der stete wille, das dy kromer der nicht sullen veyle haben, sunder der sie macht, der mag sie och veile haben und sal ouch keyn ander gewant snyden czu vorkouffen. Hozen und alle ander gemacht gewant sal nymnd in andern fremden steten veyle han, sundern alleyne, do mans macht, und och nicht uff jormarkte vüren. Dis haben dy von Danczk an iren rat czurugke gezogen.

Das Mandat.
Homeyster.
Wir haben obireyn getragen mit unsirn eldis-tin stetin, das keyn cromer sal hosin odir kogiln veyl habin, sunder der sy selbir machet, der mak sy wol veyl habin und sal ouch keyn andir gewant snyden czu vorkowfen. Item hosin und andern gemacht gewant sal nymandt in anderen steten des lands veil habin, sunder alleyne, do man is machit, und sal is nicht czu keynem yormarkte furen unde das sal man in allen steten haldin. Gegeben in dem 97 yore.

**ACTEN DER STÄNDETAGE PREUSSENS
UNTER DER HERRSCHAFT
DES DEUTSCHEN ORDENS. 2:**

36 – Item die tracht der kostlichen borthen, die die frauen tragen umbe die mentel in steten und dorfferen, die in anderen landen ungewonlichen, seyn kostlich und schedelich, und dorumbe welle wir, das die wegesten frauen in den steten nicht thewrrbar borthen sullen tragen, wenne samytsborthen nnd dergleich von 1 ½ gutten mark, und die hantwerkerfrauen sulle keyne samytsborthen tragen, sundir balldige und kemmechen und nicht hoger, und legen die vorberurten borten gantcz abe, und sullen vorbas nicht von den sneyderen gemacht werden, nach brete gebreme umme dy frauenrocke machen, bey 10 gutten marken; und die haffteryne sullen dieselbigen borthen adir die frauenhawben nicht me mit perlyn adir golde hafften bey derselbigen busse. Wenne die wegesten frauen sullen nicht thuererbar hwben tragen den von czwen gutten marken. Och so sal

keyne frauwe an eynem rocke mee denn drey unci en perlen zcum kolner und knofel haben; welche haffteryne adir frauwe dowedir thut, so sal die haffteryne so wol als die frauwe vorbussen 10 gutte mark.

1445:

37 – Item das keyn hantwerkesman adir seyn weip, schulcze, gebuwer, kretczmer adir molner, noch eere weybe, keyn growerck, czabelen adir marderen sullen tragen, nach keyn silberwerck an gortel und knofel bobin eyne lotige mark silbers.

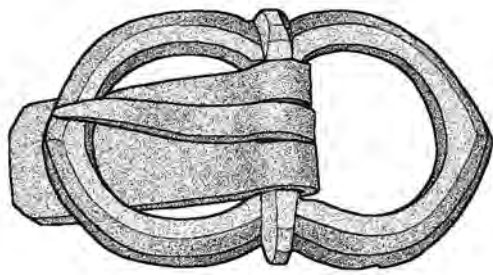
**DAS MARIENBURGER TRESSLERBUCH
DER JAHRE 1399 – 1409:**

1403:

5 – ... item 4 m. vor szemische hosen und butel zu voreren gekouft. ...

1409:

25 – ...item 20 scot vor 3 par semischer hosen ...

SŁOWNICZEK

- ANEWIR – wycięcie konstrukcyjne w rękawicze, przeznaczone na kciuk.
- AKCESORIA STROJU – niezaliczające się do odzieży części ubioru, takie jak biżuteria i galanteria.
- AKSAMIT – rodzaj tkaniny z okrywą włosową.
- ATLAS – tkanina w splotcie atlasowym.
- BASKINA – dolna część kaftana szytego z odcięciem w talii.
- CARGA – termin jubilerski określający pasek blachy, w którym zakuwa się kamień.
- DUBLET – określenie używane dla męskiego stroju spodniego, do którego przymocowywane były nogawice.
- GALON – wstążka wykonana z użyciem nici metalowych, bądź metalizowanych.
- KABOSZON – kamień przystosowany do osadzenia w oprawie jubilerskiej, spłaszczony z jednej strony.
- KRAJKA – 1) brzeg boczny tkaniny, często różniący się budową splotową, kolorem a nawet surowcem od reszty tkaniny. 2) potoczne określenie wstążki.
- KRUSELER – noszony w 2 połowie XIV i początkach wieku XV kobiecy czepek, charakteryzujący się licznymi falbankami ułożonymi tak, by okalały twarz.
- LISERE – sposób formowania wzoru tkaniny poprzez luźne przeprowadzenie nici wątku ponad nićmi osnowy
- LAMPAS – rodzaj wzorzystej tkaniny jedwabnej, o złożonej budowie splotowej.
- MI-PARTI – ubrania o niesymetrycznej kolorystyce – np. nogawice w dwóch różnych kolorach lub suknie, których część prawa jest innej barwy niż lewa.
- MIZDRA - wewnętrzna strona wyprawionej skóry.
- ODZIEŻ – najbardziej podstawowe określenie opisujące części garderoby, zwłaszcza te o przeznaczeniu czysto użytkowym.
- OSNOWA – nici biegnące pionowo w tkaninie.
- RAPORT – najmniejszy, powtarzający się element splotu lub deseni tkaniny.
- SPLIT TKACKI – sposób w jaki nici wątku i osnowy przeplatają się ze sobą.
- STRZAŁKA – podłużny fragment skóry wszywany w rękawicze między palcami.
- STRÓJ – 1) określenie używane w odniesieniu do ubioru spełniającego pewne kryteria, często nacechowanego symbolicznie i w jednoznaczny sposób wyróżniającego osobę go noszącą, np. strój liturgiczny, ceremonialny 2) synonim terminu ubiór.
- TKANINA – powstaje poprzez krzyżowanie się dwóch systemów nici – pionowych osnowy i poziomych wątku.
- UBIÓR – połączenie różnych elementów odzieży i akcesoriów takich jak biżuteria i galanteria.
- WĄTEK – nici biegnące poziomo w tkaninie.
- WYROBY POZATKACKIE – tekstylia, które nie powstały w procesie tkackim, jak np. filc lub plecionki.

INDEKSY

INDEKS GEOGRAFICZNY

(nie obejmuje cytowanych tytułów i przypisów
oraz będącego przedmiotem pracy Elbląga)

- Amsterdam (Holandia) 53
Anglia 30, 31, 64, 85, 148, 163
Antwerpia (Belgia) 65, 45
Arras (Francja) 187, 190
Austria 15, 25, 54, 55, 66, 92, 168, 169
Azja 190
Azja Mniejsza 158
Bad Aussee (Austria) 55, 92, 168, 169
Bardo 147
Belgia 142
Bockston (Szwecja) 15, 25
Brno (Czechy) 190
Burgos (Hiszpania) 25, 145
Bruksela (Belgia) 171, 190
Bydgoszcz 147
Bytom 110
Colmar (Francja) 94
Czechy 27, 29, 90, 94, 118, 147, 153, 175, 184, 189
Dania 30, 83, 85, 96, 128, 189
Darmstad (Niemcy) 120
Dordrecht (Holandia) 123, 135, 190, 191
Dornburg (Niemcy) 109
Dražovce (Słowacja) 76
Ducové (Słowacja) 88
Duisburg 16
Dune (Gotlandia) 51
Europa Północna 28, 90, 175
Europa Środkowa 29, 145, 161, 175, 190
Europa Zachodnia 17, 37, 73, 76, 81, 82, 83, 85,
159, 162, 189, 190, 195
Fast Castle (Szkocja, Wielka Brytania) 66
Fiesole (Włochy) 175
Flandria 163, 180
Florencja (Włochy) 39, 175
Francja 31, 54, 64, 65, 68, 77, 84, 85, 94, 126,
138, 149, 153, 163, 169, 170, 175, 176, 190
Frankfurt (Niemcy) 110
Gdańsk 16, 17, 24, 25, 28, 29, 30, 51, 52, 53, 56,
74, 76, 83, 111, 112, 129, 138, 147, 161, 170,
172, 177, 190
– Wyspa spichrzów 74, 111
Genua (Włochy) 167
Gniewoszków 147
Gotlandia 51
Graz (Austria) 55, 169
Grenada (Hiszpania) 164
Grenlandia 15, 20, 25, 27, 32, 139, 149, 157, 163, 178
Groningen (Holandia) 53
Gruczno 51
Heidelberg (Niemcy) 127, 139, 161, 164, 184
Herjolfsnes (Grenlandia) 15, 149, 163
Hiszpania 25, 27, 41, 45, 62, 92, 162, 165, 188, 190
Holandia 81, 128, 132, 142, 189, 190
Höxter (Niemcy) 66, 81, 109
Iglawa 110
Iran 43
Irlandia 30, 31
Jülich (Niemcy) 58
Kalisz 56
Karlsztajn (Czechy) 94
Kārzdabas Grantskalns (Łotwa) 75
Kirchheim (Niemcy) 81
Køge (Dania) 177
Kolonja (Niemcy) 50
Kolobrzeg 29, 40, 53, 56, 74, 79, 80, 81, 92, 96,
97, 106, 131, 173
Konstancja (Niemcy) 29, 130
Konůvky (Czechy) 114
Kopenhaga (Dania) 51, 121, 165, 177
Kraków 52, 56, 76
Krosno 53
Kwidzyn 26, 41
Le Mans (Francja) 77
Lejda (Holandia) 190
Lengberg, zamek (Austria) 66
Lier (Belgia) 190
Litwa 83, 171, 185, 191
Lödöse (Szwecja) 163
Londyn (Anglia, Wielka Brytania) 25, 28, 29, 30,
41, 43, 52, 53, 62, 64, 66, 74, 76, 79, 81, 85,

- 94, 98, 101, 103, 104, 107, 108, 111, 112, 114,
115, 138, 139, 167, 171, 175, 183, 184, 190
- Lubeka (Niemcy) 16, 28, 176, 177
- Lukka (Włochy) 39, 43, 45, 176
- Lyon (Francja) 26, 67
- Łotwa 51, 75, 82, 83
- Łódź 24
- Maastricht (Holandia) 92, 124, 141, 142, 188
- Mediolan (Włochy) 177
- Międzyrzecz Wielkopolski 53
- Mindelheim (Niemcy) 146
- Moguncja (Niemcy) 145
- Morawy 28, 114
- Mosul (Irak) 47
- Niderlandy 27, 30, 78, 150, 188, 190, 191
- Niemcy 16, 46, 51, 55, 58, 81, 83, 85, 90, 109,
120, 125, 145, 146, 147, 148, 158, 161, 163,
169, 170, 171, 173, 182, 188, 189, 190, 191
- Nieuwlande (Holandia) 128
- Norwegia 25, 149
- Norymberga (Niemcy) 83, 147, 188
- Nova Ves (Słowacja) 147
- Nördlingen (Niemcy) 55
- Nysa 40, 53, 147
- Odense (Dania) 165
- Opole 112
- Oxford (Anglia, Wielka Brytania) 64, 84, 126, 153
- Państwo Krzyżackie 15, 20, 168, 174, 181, 190
- Paryż (Francja) 54, 126, 148, 149, 150, 191
- Praga (Czechy) 26, 28, 30, 43, 51, 66, 167, 168,
167, 175
- katedra św. Wita 26, 43, 145, 167
- Ptaszkowa 83
- Pułtusk 53, 81, 157
- Racibórz 92
- Ravensburg (Niemcy) 146
- Reimerswaal (Holandia) 81
- rejon śródziemnomorski 190
- Rokštejn, zamek (Czechy) 114
- Równina Dolna 52, 75, 85
- Ruś 171
- Ryga (Łotwa) 78
- Saint Denis (Francja) 51
- Salzburg (Austria) 55, 92, 146, 169
- Santiago de Compostela (Hiszpania) 92, 188
- Sieradz 128
- Sikksäla (Estonia) 82
- Skandynawia 75, 82, 91, 163
- Skrwilno 88
- Słowacja 76, 88
- Słowiańszczyzna północno-zachodnia 75
- Słowiańszczyzna zachodnia 29, 30
- Słowiańszczyzna 75, 82
- Spira (Niemcy) 146
- Stary Brześć 50, 88
- Stralsund (Niemcy) 80
- Strzegowa 114
- Svendborg (Dania) 29, 128
- Syria 43
- Szczecin 29, 79, 94, 185
- Szczerba, zamek 147
- Szkocja 66
- Szlezwik (Niemcy) 29, 56, 92, 105, 106, 107
- Sztokholm (Szwecja) 56, 58
- Szwecja 15, 25, 27, 163
- Tabor (Czechy) 94
- Tantallon, zamek (Szkocja, Wielka Brytania) 66
- Tartu (Estonia) 29, 138, 178
- Toruń 24, 84, 170
- Tum 76, 85, 103, 109, 120
- Ulm (Niemcy) 183
- Uvdal (Norwegia) 25, 149
- Varakļāni (Łotwa) 82
- Viborg (Szwecja) 25
- Vizmburk (Czechy) 147
- Warszawa 56
- Wartenberg (Niemcy) 110
- Wenecja (Włochy) 39, 43, 45
- Westfalia 182
- Wielka Armenia 47
- Wielkopolska 148
- Wleń 109
- Włochy 20, 27, 39, 40, 41, 43, 45, 47, 158, 159,
162, 164, 166, 167, 181, 184, 190
- Wrocław 28, 29, 30, 31, 56, 57, 58, 74, 76, 81, 83, 85,
92, 96, 109, 112, 115, 117, 120, 125, 170, 171, 183
- plac Nowy Targ 28, 30, 31, 74
- Wielka Brytania 51, 81, 189
- Wyspy Brytyjskie 31
- York (Anglia, Wielka Brytania) 29, 173
- Ypern (Belgia) 190

INDEKS OSOBOWY

- Adam 92
Anna Świdnicka 167, 168
Arnold Janet 53
Arnolfini Giovanni 170, 171
Arnolfini, małżeństwo 50, 86, 171, 183
Barbierer Heinrich 182
Bednarz Szymon 29
Blanc Odile 26
Bolhagen Paweł 186
Borejszo Maria 24
Boryn Claus 182
Botticelli Sandro 66
Boucher Francois 31
Bravermanova Milena 26, 27, 168
Campbell Mariann 30
Carretero Concha Herrero 27
Chudzińska Barbara 30
Czacharowski Antoni 182
Czaja Roman 16, 170
Dahl Camilla Luise 27
de Blois, hrabia 26, 52, 67
Deevy Mary B. 30
Drażkowska Anna 24, 26, 29, 61
Duneyv Mairead 31
Dürer Albrecht 87
Dürer Barbara 86
Duvenvoorde von, Lysbeth 83, 84
Egan Geoff 31, 114
Eliasz-Radzikowski Walery 23
Engelke Jorg 182
Eryk Pomorski 51, 94, 121, 177
Ewa 92
Eyck van, Jan 50, 86, 170, 171, 183
Falke von, Otto 27
Fingerlin Ilse 29, 94, 114, 118, 121
Folmer Mattis 186
Fouquet Jean 65
Franchesi Baldo 167
Frankowska-Makala Monika 30
Gaston Febus 54, 126, 167
Gagorowska Jolanta 24
Geijer Agnes 27
Giza Mary M. 27
Gliniecka Kinga 24
Goliński Mateusz 171
Gołębiowski Andrzej 17
Gołębiowski Łukasz 23
Gomez-Moreno Manuel 26
Goubitz Olaf 29, 125, 126, 132, 135
Grönke Eveline 27
Grupa Małgorzata 28
Gutkowska-Rychlewska Maria 23, 26, 169, 170
Harmand Adrien 31
Heindel Ingo 29, 30, 109
Henryk VIII 53
Herverden van, Lyffowodt 182
Houston Mary G. 31
Jabłońska Joanna 28
Jakubek-Raczkowska Monika 24
Jan Długosz 175
Jan Zgorzelecki 26
Kajzer Leszek 24
Kamińska Janina 28
Kania Katrin 26
Karasiewicz Krzysztof 30
Karol IV 26, 167
Kazimierz Jagiellończyk 16
Kazimierz Wielki 147, 175
König von Weizau Ludolf 185
Konradyn von Hohenstaufen (Książę Szwabii
i król Sycylii i Jerozolimy) 58, 184
Kowalska Anna B. 29
Kowalski Krzysztof Maciej 30
Kóčka -Krenz Hanna 75
Krabath Stefan 29, 31, 67
Krupa Natalia 28, 24
Kubicki Rafał 20, 160, 185
Kurasiński Tomasz 24
Kystenbuch Mattyas 182
Limburg bracia 172

- Leśniewska Dominika 29
 Ławicka Magda 24
 Ławrynowicz Olgierd 24, 29
 Maik Jerzy 19, 24, 28, 35, 37, 48, 181, 190
 Mackiewicz Adam 17
 Malinowski Tadeusz 31
 Małgorzata I (królowa Danii, Norwegii i Szwecji) 26, 83
 Mane Perrine 31
 Mannowsky Walter 27
 Marcinkowski Mirosław 17, 19, 189
 Marco Polo 47
 Maria z Nazaretu 51, 77, 78, 85, 91, 188
 Matejko Jan 23
 Mazáčova Petra 29
 Mistrz z Ulm 183
 Monnas Lisa 26, 27
 Munro John H. 161
 Nadolski Andrzej 24
 Nahlik Adam 27, 28
 Nawrońska Grażyna 16, 17, 91, 92
 Nawroński Tadeusz 17
 Newton Stella Mary 27, 31, 173
 Nockert Margareta 25
 Norlund Paul 25
 Norris Herbert 31
 Nourgarten Heinrich 182
 Østergård Else 25
 Paner Henryk 30
 Pastoureaux Michel 32
 Piech Zenon 24
 Piotr z Duisburga 16
 Piponnier Françoise 31
 Pleij Herman 32
 Polen Mattis 161
 Pritchard Frances 31
 Read Brian 31
 Rębkowski Marian 30
 Rokiczana 175
 Sandklef Albert 25
 Sawicki Jakub 28, 30, 92, 93
 Schmedding Brigitta 29
 Schrom Piotr 186
 Scott Margaret 32
 Shepard Dorothy G. 26
 Sieradzka Anna 24
 Sobiecka Anna 149
 Soest von, Jan 84, 170
 Somewaldt Jan 182
 Šlancarova Vera 28
 Sronkova Olga 31
 Stefan III Praun 188
 Stommeln von, Christina błogosławiona 58
 Straube Liorencz 182
 Sturtewagen Isis 27
 św. Brygida 26, 27, 62, 63
 św. Franciszek 26
 św. Jakub 91, 92, 188
 św. Klara 26
 św. Leonard 55, 169
 św. Serwacy 92, 124, 142
 św. Roch 83
 Świątosławski Witold 24
 Teck von, Anna 146, 147
 Thidemann, farbiarz 158
 Thiel Erica 31, 170
 Tidow Klaus 28
 Tilghman Carla 27
 Turnau Irena 27
 Turska Krystyna 17, 23, 24, 26, 169, 171, 183
 Vedeler Marianne 27
 Wachowski Krzysztof 29, 30, 77, 78, 81, 99, 108, 118, 125, 185, 188
 Wardwell Anne 27
 Watt James C. Y. 27
 Wawrzonowska Zdzisława 24
 Weinlich Edgar 27
 Wespach-Ungelter Barbara 183
 Wilska Małgorzata 32
 Wywrot -Wyszkowska Beata 29, 122, 138
 Yarza Luaces Joaquin 26
 Żarnowiecki Longin 27

SUMMARY

One of expectations that is posed on present-day archaeology is to focus on man in order to use remains of material culture for showing people who created this culture. Among numerous discoveries of remains of daily use artefacts there are also parts of clothes and ornaments. These finds were once very close to their owners and they manifested their tastes, needs, aspirations and financial resources. What can be of special interest is an assemblage of such finds from a large medieval port town which was inhabited by people of different occupations and wealth and which was a hub of international trade. There is no question that Elbląg was such a place in the Middle Ages. Due to an excellent state of research and an abundance of finds of various kind, artefacts from this town became a subject of my work.

Elbląg was a port town that was founded in the mid-13th c. in the territory of the Teutonic Order's state. It soon became one of the most significant centres of Hanseatic trade. In the first decades of its existence Elbląg was the most important centre of the Order's state and the seat of the Grand Master. On the basis of Peter of Dusburg's narrative it is assumed that the town came into existence in 1237. In that year, a Teutonic castle was built upon the River Elbląg. Settlers appeared in the adjacent area and laid rudiments of an urban centre. These pioneers were incomers from the territory of the Empire, although it is not completely clear from which German countries they originated. In 1246 Elbląg was granted urban law that was based on the Lübeck pattern, with some limitations in favour of the Order. Germans were dominant in the population structure of the town throughout the entire Middle Ages. On the other hand, among the inhabitants there were also Poles and a minor

number of people of Pruthenian origin.¹ Since the time of its origin Elbląg was developing fast and dynamically. However, this tendency came to a halt and since the late 14th c. Elbląg commenced to lose its significance in favour of nearby Gdańsk. A great advantage of Gdańsk was its better location, which secured direct access to the sea. A factor that was strongly detrimental to Elbląg was gradual silting of the port. The Teutonic rule was becoming more and more onerous for local merchants, in spite of some privileges granted to the town. Therefore, in search of liberty and new opportunities, Elbląg's merchants turned their hopes to neighbouring Poland which was in conflict with the Order. Elbląg first came under the rule of the Polish king for a short period in July 1410² and it was eventually incorporated into Poland in 1454, after Elbląg's burghers had captured the Teutonic castle and had paid homage to King Casimir the Jagiellonian.³

From the point of view of present-day researchers, of interest is not only the history of the town with its significant events. What also attracts attention are burghers themselves and their daily life, that is, their tastes and choices concerning artefacts of daily life, which obviously also implies clothes. This is an issue which very clearly enables us to understand life in old ages and to see people behind apparently silent remains of material culture. How were inhabitants of medieval Elbląg dressed? Did their clothes manifest the wealth of the town where they lived? What remains of medieval dress can be isolated in archaeological material? How much information can these remains provide about their owners? Will it be possible to

---

¹ Czaja, Nawroński 1993a, 109-110.

² Czacharowski et. al. 1993, 243 -245, 248.

³ Czacharowski et. al. 1993, 280.

match archaeological finds of dress fragments and additional elements with the image of medieval costumes that is known from iconography and is dealt with in costume studies? What is the relationship between archaeological finds and surviving written sources? Is the dress of Elbląg inhabitants that can be reconstructed on the basis of archaeological finds typical of the Western European cultural zone in which this town and its population existed? Answers to these questions can be provided only by gathering and analysing of costume-related finds that were discovered in the course of archaeological works. These finds are a source basis for the present work, and its goal is an attempt at answering the aforementioned questions. In other words, it aims to place identified finds in their proper cultural context and to confront them with the knowledge of medieval dress that can be acquired from other sources.

The chronological scope of this work was generally defined in its title as the Middle Ages. This obviously requires a comment and specification. The lower chronological limit of the work is the date of origin of the town, that is, circa 1237. The upper limit cannot be reduced to a specific year. It is merely a conventional end of the Middle Ages, generally understood as the end of the 15th c.

The source basis for my work are finds from the collection of the Museum of Archaeology and History in Elbląg, which were mainly acquired by means of excavations. Systematic excavation works in the Old Town commenced in 1980 and were carried out in the subsequent decades, resulting in archaeological recognition of a high number of burgher plots in this area. Tadeusz Nawrołski was the author of a broad-scale program of ground works and the research director. After his premature death in 1994, the directorship of the excavations in Elbląg was taken by his wife Grażyna Nawrołska.

Within an extremely rich assemblage of finds I was able to isolate a few hundred artefacts which in my opinion should be dealt with in the costume context. This material is very heterogeneous and it encompasses textiles, as well as leather, metal and

glass artefacts. These finds can be grouped into a few general categories.

The first one are various textiles – woven and knitted fabrics (I.1-175, I.188), felt (I.189) and braids (I.176-187). The most numerous raw material group among cloths that were discovered in Elbląg are wool products. This results both from their high popularity in the Middle Ages, as well as from the fact that fabrics made of animal fibres usually survive in a good condition in archaeological layers. Wool cloths were basic material for sewing garments, and a great diversity of such products which were manufactured in various places made them attractive trade goods.

The issue of wool products in medieval Elbląg has already been discussed in detail by Jerzy Maik who analysed 159 medieval wool textiles that were discovered there. In the assemblage of 20 wool textiles that are dated to the 13th c. there is a preponderance of textiles that were woven in 2/1 and 2/2 twill weaves. Tabby weave can be seen in two cases only. What is the most surprising is that perfect quality delicate textile that was woven in 1/4 satin weave is present in this chronological group. The group of textiles dated to the 14th c. is much more numerous (65 finds). It is mainly composed of textiles made in 2/1 twill. 2/2 twill is still present there, but it seems to be losing in importance, as compared with the preceding century. On the other hand, the number of tabby weave textiles increases. Sixteen wool textiles are dated to the turn of the 13th and 14th c. Five of these were made in 2/1 twill weave, while the remaining eleven were woven in 2/2 twill. The assemblage of textiles that are dated to the 15th c. and the turn of the 15th and 16th c. encompasses 34 finds. In this group there is a decrease in the number of 2/1 twill textiles that were dominant in the preceding groups. What stands out in this assemblage is high-quality textile made in 1/4 satin weave. In the case of 17 textiles it was impossible to date them more precisely than to the Middle Ages in general. Seven of these were made in tabby weave, six in 2/1 twill, and four in 2/2 twill.⁴

⁴ Maik 1997, 13-17.

What is more, four pieces of mixed cloth of wool and cellulose fibres dated to the 13th and 14th c. were uncovered in Elbląg (I.162-165). Apart from that, remains of plant fabrics – linen (I.167, Fig. 15) and cotton (I.166, Fig. 16) – were also found.

The assemblage of medieval silk fabrics that were discovered in Elbląg is of utmost interest and it demonstrates a strong diversity of silk manufacture in this period.

The most common weave that can be found in the discussed fabrics from Elbląg is tabby weave. Six finds which such weave were isolated (I.168, I.171-174, II.11). Fabric I.168 (Fig. 7) is an exceptional artefact in this group. It is dated to the turn of the 14th and 15th c. It is provided with painted or printed ornament, and remains of dark paint can be seen on it. In some spots there are also traces of small yellow metallic flakes (this is in all probability gold) which covered the pattern.

Yet another group that can be isolated within silk fabrics are those made in satin weave. Two pieces of such fabrics from the Middle Ages were discovered in Elbląg and both are dated to the 15th c (I.170, II.10).

Another type of fabric that can be isolated in the assemblage of Elbląg silks is lampas. Two finds of this kind were discovered in Elbląg and they have not been discussed so far. The first find are two pieces that were parts of one and the same torn fabric (I.175, Figs. 11, 12). They are large enough to allow for a partial reconstruction of the fabric pattern. Central elements of the pattern which mark out its symmetry axis are a small floral motif resembling a stylised thistle flower (or a fleur-de-lis with a feathery stem that is split in the centre, growing from a grassy base) and a rosette situated below it. The rosette is provided with a surround ornamented with a row of seven-knobbed leaves with pointed terminals. Regrettably, it is impossible to identify the motif within the rosette, as its major part is beyond the extent of the fabric. The surviving part is strongly damaged and does not allow for drawing conclusions about the whole motif. Apart from the aforementioned thistle flower there is another surround that is ornamented with leaves. This one,

however, is not round and it resembles the shape of an inverted heart. This motif is also placed near the edge of the fabric, which is why it is only possible to inspect its lower part. The leaves which decorate this element are grouped in an arrangement of three – they grow from one stem, and the side leaves are round, while the central one can be termed rhombic. On the sides the motif changes its nature and the floral composition is enriched with an animal motif. This motif is composed of two sitting dogs which face each other, with their paws stretched forward. A narrow lead goes from the neck of each dog. This lead is connected with a sash that is decoratively curled up. Above one of the dogs there is a fragment of another rosette, which is also ornamented with a leaf motif around it. Within the rosette there is a pattern which is an imitation of Arabic texts. The weave structure of the fabric (lampas with tabby pattern on tabby ground) and its pattern allow to determine its provenance and time of origin. We are dealing here with a product of North Italian silk workshops from Lucca or Venice. The fabric can be dated to the second half of the 14th c.

The other lampas (with tabby pattern and twill ground) is fabric of which Pouch V.35 was sewn (Figs. 13, 159, 160a). One of elements of the pattern is a band in the shape of an inverted letter V. The band itself is filled with ornaments. The main decoration are interlaces of a sprig, whose centre forms an arabesque and whose ends transform into palmettes. The background between this pattern is occupied by small quirks which resemble delicate leaves. The band's top is decorated with a flower motif. Above the band there are outlines of bird's wing and tail feathers. Below the band there is a palmette with nine wavy leaves, which crowns another band in the shape of inverted V. In this case, however, the sprig ends with a vine leaf and not with a palmette. On the band's top there is a geometric pattern crowned with an ornamental arch. In the space between the ornamented bands, on both sides of the centrally placed palmette there are animal motifs in the shape of birds with raised wings. The birds are turned with their backs to each other and they look down, bending

their oblong necks toward their legs and ornamental tails. Below the band with the vine leaves there is another palmette, provided with ten leaves whose points are directed upward. In the central part of the palmette there is a fleur-de-lis in the bottom and a pattern resembling a crown in the top. On both sides of the palmette it is possible to notice bird silhouettes with hook-like beaks which face each other. This part of the pattern could not be precisely reconstructed. Therefore, not much can be said about these depictions. It is certain, however, that these birds belong to a different species than those above them. The profiles of their heads imply that these may be birds of prey – eagles or falcons.

A putative provenance and chronology of this fabric is the same as in the case of the previous find. In all probability, it was manufactured in Lucca or Venice workshops.

Another kind of silk products that were manufactured in the Middle Ages was velvet, that is, fabric with pile. A few finds of this type were discovered in Elbląg. However, only one of these can be dated with absolute certainty to the period which is the scope of this work. Its chronology is the turn of the 14th and 15th c. (I.169, Fig. 14).

Finds of narrow weaves are diversified, too. Discoveries in Elbląg included six silk ribbons with tabby weave (I.179, I.180, I.181, I.183, I.184, I.177) and one wool ribbon (I.178). What is also present are galloons, or ornamental bands manufactured with the use of metal threads. Three finds of this kind are known from Elbląg. The earliest one is dated to the mid-13th c. This is a band that was made using a tablet loom with 36 tablets (I.182, Fig. 21). Near each of the band's borders there is a row of threads with gilded metal wrap. The most ornamental galloon in this assemblage is Find I.176 (Fig. 22) which is dated to the 15th c. This is a silk band that is 40 cm long and 4.5 cm wide. Bands of this kind were used for ornamenting of clothes' edges, and a similar one can be observed in the bride's cuff in the *Arnolfini Portrait* by Jan van Eyck.⁵

Three artefacts made with the use of tablets can be isolated among the finds from Elbląg. One of these, that is, the silk galloon ornamented with metal threads (I.182) was discussed above. The remaining two artefacts were made of wool (I.186, I.187).

Only one find which is a vestige of knitwear is known from medieval Elbląg. This is Find I.188 (Fig. 26) which survived in four fragments and is dated to the 15th c. This knitwear was made in simple knit using rather thick (1.1 mm) double wool thread in an S-twist. The number of loops per 1 cm is 5 horizontal (courses) and 3 vertical ones (wales).

Among the finds from Elbląg which I analysed it is possible to isolate merely three fragments of sheep wool felt. These were pretty small, and their total size was about 12 x 9 cm. These artefacts were discovered in a layer dated to the second half of the 13th c. (I.189).

The second category of finds are dress parts, that is, fragments of garments and accessories – parts of doublets, headgear, or gloves. In the assemblage of the Elbląg finds there are few dress parts that are preserved well enough to render their identification possible. Among exceptions there are remains of two leather lower parts (skirts) of doublets with holes for attaching hose (II.1, II.2). They demonstrate the use of leather garments in medieval Elbląg. What is of interest is their style, which informs us that skirts of medieval doublets were also tailored from a single piece of leather, and not solely from three or four pieces, as it could be inferred on the basis of known artefacts and iconography. The sizes of these doublets imply that they must have been worn by an exceptionally slim man or a young boy. One skirt is incompletely preserved and is 66.7 cm long and 9.3 cm wide, while the other survived in two fragments. It is 71.3 cm long (in total) and 8.7 cm wide. Traces of stitches which form triangles near the holes for reeving points may imply that this place was reinforced with another piece of leather or textile. A doublet with a similar skirt, but formed from a few parts and possibly made of textile, can be seen in a 1455-1465 painting depicting St Leonard

⁵ The work is held in the collection of the National Gallery in London: <http://www.nationalgallery.org.uk/paintings/jan-van-eyck-the-arnolfini-portrait> (access on 20 February 2021).

saving a prisoner. This painting is kept in St Leonard's Church in Bad Aussee in Austria (Fig. 179).⁶ It is worth noting that the doublet that is worn by the liberated prisoner is provided with coloured triangles, arranged in the same manner as the stitches on the artefacts from Elblag.

Five fragments of medieval leather mittens were discovered in Elblag (II.4, II.5, II.6, II.8, II.9). There are also two finds of gloves (with four separate fingers and the thumb), which were more difficult to manufacture (II.3, II.7). The assemblage of Elblag gloves and mittens is diversified and very interesting, also due to the fact that it demonstrates a variety of constructional solutions that were used in medieval glove making.

Among the archaeological finds from Elblag there are a few artefacts that can be interpreted as remains of headdress. It is certainly possible to mention a fragment of transparent silk textile, which I would identify as remains of a veil (I.174, Fig. 6), or of a more complex headdress. Find II.11 (Fig. 39) is very intriguing. It consists of two parts in the shape of quarters of an oval. At present, these fragments are only connected with a silk cord, which ornamentally surrounds their edges. However, visible traces of sewing imply that both parts were once sewn together. With regard to the shape of the surviving fragments, this artefact resembles medieval caps that were sewn from two parts, such as a woman's cap of St Brigitte or man's headdress from the royal burials at Las Huelgas in Spain.

Of exceptional nature is a hairpiece made of silk fabrics and human hair (II.10, Fig. 41). It fulfilled the role of a head ornament and completed the hair-style. The hair was wrapped around a silk core. Straps that were prepared in such a manner were rolled up further and were probably attached to some kind of a band that was tied on the head. Regrettably, the band itself did not survive.

The Elblag collection of dress parts is completed with a small assemblage of two metal buttons (II.14, II.15), one lace chape (II.12) and one

plaited silk lace with heavily corroded remains of its fitting (II.13).

The third category of finds includes jewellery and small ornamental metal artefacts, such as metal plaques that were sewn onto garments. What was discussed in this part of the work are 3 finger rings (III.1-3), 12 brooches (III.4-15), 5 small bells (III.16-20), numerous beads (including possible remains of paternosters) and glass rings (III.21-61), a fragment of a chain (III.62), 3 metal badges and a St James' shell (III.63-66).

The fourth group includes belts (IV.1-25) and its parts, that is, buckles (IV.26-67), buckle plates (IV.68-71), strap-ends (IV.72-77) and mounts (IV.78-81). Two completely preserved girdles obviously deserve the most attention.

The first one (IV.18, Figs. 87 and 88) is dated to the 13th-14th c. It is provided with a circular antler buckle with a brass pin. The girdle's total length (with the buckle) is 101.5 cm and its width is 1.2 cm. The end of the strap was ornamented with a 3.5 x 1-0.8 cm brass fitting, composed of two separate metal sheets. The strap-end is decorated with punched ornament along its edge. This ornament is composed of two rows of triangles directed toward one another with their bases. At a distance of c. 9.5 cm from the buckle there is a rectangular brass mount with a rectangular incision inside, and the strap itself is provided with a properly fitted slot in this place. The size of the fitting is 2.7 x 1.1 cm, while the slot size is 1.8 x 0.5 cm. The mount in question is provided with ornament which is analogous to that on the strap-end. On the strap there is a row of six holes, fitted with brass reinforcements. The minimum circumference of the buckled belt is c. 53 cm, while the maximum one is 63.5 cm.

The other completely surviving girdle that was found in Elblag (IV.9, Figs. 89 and 90) is much more ornamental and was perhaps more expensive, too. It is a wide belt that is lavishly decorated with brass mounts. Its length is 95 cm while its width is 5.6 cm. A brass buckle that is attached to the belt has a double rectangular frame. At a distance of c. 8 cm from the buckle there is a sequence of round and square metal mounts that are

⁶ <https://realonline.imareal.sbg.ac.at/en/detail/nr-000092/> (access on 24 February 2021)

arranged in three rows. At a distance of c. 72 cm from the buckle there is a change in the type of fittings and the next 14 cm is fitted with rectangular plain mounts that reinforce belt holes. A distance from the buckle's pin to the first hole is 75 cm, and to the second one – c. 77.4 cm. The second hole is larger, which implies that it was used more frequently. In the end part of the discussed belt the initial sequence of mounts is repeated. The belt ends with a properly bent brass metal sheet, decorated with incised ornament in the shape of an envelope.

The remaining straps that were found in Elbląg survived in fragments only and it is hard to say whether they were parts of girdles or, e.g., of horse harness. As the function of each find is dubious, it is recommended to interpret these artefacts with care.

Apart from that, 41 different buckles and one folding strap clasp (IV.28) dated to the Middle Ages were discovered in Elbląg.⁷ These artefacts can be grouped with regard to their shapes and raw materials. Concerning the latter, it is possible to isolate non-ferrous metal buckles, iron buckles and antler ones. It is highly possible that more massive iron buckles are related to horse equipment.

What is more, among the Elbląg finds there are also a few separate buckle plates and six strap-ends. Among the few ornamental belt mounts Mount IV.81 (Fig. 130) stands out. It was manufactured from a brass metal sheet which was cut into the shape of a circle with a diameter of 4.9 cm. Its surface was decorated with an engraved monogram, that is, a letter N.

The fifth category includes pouches (V.1-21) and purses (V.22-33) of various kind. These are usually leather artefacts, two magnificent small silk bags being an exception (V.43-35).

All medieval leather drawstring pouches from Elbląg are rectangular in shape and they were made by means of folding a leather piece in two and sewing the sides together. On three of these (V.4, V.19 and V.16) there are traces of a stitch which runs vertically in the centre of the pouch. It can be

assumed that this stitch allowed for a division of the pouch into two chambers. Drawstring pouches with decorated lower parts were fairly popular. On the basis of surviving examples it can be said that these decorative elements were ornamental knobs, made from appropriately plaited thongs. Another alternative were hanging leather straps, sometimes ornamented with metal clamps. Yet another way of ornamenting pouches was to place a double or triple decorative stitch running along the side of the pouch. These stitches may have been made with threads of different colours, which allowed to easily produce a visually nice effect.

What also survived until present day in Elbląg are a dozen or so fragments of girdle purses, which illustrate a diversity of bags of this kind. Among parts of these finds that I isolated in the archaeological material there are both individual fragments which are remains of such bags, as well as parts which can be joined together in order to obtain more or less accurate reconstructions of artefacts.

One of more interesting leather artefacts that were found in Elbląg is Find V.28 (Figs. 139 and 140b). It is a semicircular leather fragment, possibly a purse flap whose present size is 13.4 x 8.4 cm (the original size was perhaps c. 15 x 9 cm). It is provided with embossed ornament, which is regrettably very poorly visible now. This ornament is composed of a semicircular frame, in all probability divided into five triangle-like fields. The left part of the artefact did not survive. Therefore, only a fragment of the central part of the pattern and its right part are visible now. The central pattern which is only partially preserved is difficult to interpret, but it is probably a motif of a fleur-de-lis. On the right side there is a heraldic motif depicting a lion rampant with a forked tail. The lion faces left, that is, the heraldic right. The ends of the forked tail are crossed in a decorative manner.

The most completely preserved purse from Elbląg is Bag V.31 (Figs. 146-49). This find is dated to the 15th c. and it survived until present in seven fragments. An attempt at its reconstruction demonstrated that it originally comprised at least three fragments more, which decomposed in the course of time. The missing parts of the bag were

⁷ Without taking spur buckles into consideration.

probably made of linen or very delicate chamois leather, that is, materials which can hardly survive in archaeological layers.

Apart from that, two small textile bags were discovered in Elbląg. The first one (V.34, Fig. 158) belongs to an earlier rectangular type. It was made of silk in weft-patterned tabby with a small geometrical pattern. Three edges of the bag are trimmed with a cord that was sewn to the bag. The cord was being made using two tablets directly in the course of trimming. The bag's bottom is ornamented with three tassels whose length is 3.5, 5, and 4 cm respectively. In the upper part there are holes for a cord which closed the bag. Regrettably, this cord did not survive. These holes are placed at a distance of less than 1 cm from the upper edge of the pouch. The artefact's width is about 15 cm and its height is about 14 cm. This bag is generally dated to the Middle Ages, but it seems that it was manufactured not later than the 14th c.

The other bag (V.35, Figs. 8, 9, 159, 160a) was made of silk lampas with a pattern combining the image of birds and vine leaves, which is characteristic of the 14th c. The artefact was tailored from four main parts of triangle-like shape. Only one of these was cut from one piece of textile, while the remaining ones were patched from two smaller pieces. On the edge and lateral stitches the bag is hemmed with silk cords of round cross-section. Cords which tied the bag (also made of silk) went through two rows of holes running along the opening of the bag. Apart from that, a separate cord goes through another two holes. This cord was used for fastening the pouch to the belt. The fabric's edges were protected against fraying with gluey substance. It all probability, this is bee wax, which was also used in the Middle Ages for such purposes. The bag's height is c. 15 cm and its width, when placed flat, is 19 cm.

The last category are finds which are not dress parts. However, as they depict human silhouettes, they are interesting examples of atypical iconographic sources. We are dealing here with such artefacts as, e.g., a gittern with an ornamental head, a wooden plate decorated with painted ornament, or a head of a ceramic figurine depicting a woman

in *kruseler*-type headdress. Although it is obvious that these images cannot be seen as a literal depiction of the appearance of medieval inhabitants of Elbląg, they can still provide hints on what kinds of clothes were known and were perhaps imitated.

On the other hand, I did not include footwear in this work, as I believe that it requires a separate and detailed discussion.

Thanks to a detailed analysis of selected artefacts which was also supported with written source data and iconography, I was to a certain degree able to shed a new light on the issue of dress of inhabitants of medieval Elbląg. This work provides answers to questions concerning colours of garments that were worn, or their patterns and materials used for sewing clothes. Problems of forms and names of garments that were in use are also dealt with. On the basis of the analysis of textile finds and such written sources as *The New Account Book of the Old Town of Elbląg* and burgher testaments (which were discussed by historians) I was able to deal with issues of colours and patterns of garment textiles. Apart from plain clothes, various kinds of patterned materials were in use. These were striped cloths, textiles with different weft and warp colours, as well as Italian silks with complex figural patterns. What was desired were textiles with strong hues and garments in contrasting colours. On the other hand, grey textile was chosen for common clothes, e.g., those ordered by the town for its employees. On the basis of gathered data it is also possible to notice an increase in the popularity of black cloth in the 15th c. This tendency was also confirmed for other European urban centres.

Archaeological sources yield premises concerning a possible familiarity with fashionable garments in medieval Elbląg. What I understand as "fashionable" are peculiar kinds of dress which were characteristic of a given period only. Thus, the presence of figural art that depicts the *kruseler*-type headgear, that is, a veil with frilled edges, allows to suppose that it was part of burgher dress, also in Elbląg. Yet another fashionable headgear that was worn in entire Europe was the hairpiece (II.10, Fig. 41). Accessories of this type

were known at least since the first half of the 14th c., and their popularity was probably related to a fashion for exposing hair and wearing exposed plaits that were pinned up on the sides of the face. This fashion was characteristic of the 14th c. In early 14th c. Italy it was forbidden to wear hairpieces made of hair with an intention to *deceive with one's appearance*. At the same time, women whose own hair was exceptionally weak were allowed to wear less ornamental but naturally looking hairpieces.⁸ Furthermore, the presence of the wide belt whose length was proper for a woman implies that wide and folded *houppelande*-type ladies' dresses were in use in Elbląg. According to iconographic sources, such belts were worn with dresses of this kind.

Written sources also inform us on garment types by means of mentioning names of individual dress parts that were sewn upon the request of the town council or were mentioned in testament donations.

Although in the Middle Ages there was a very strict division into men's and women's garment, in archaeological data it is often impossible to isolate dress parts with regard to the owner's sex. Concerning Elbląg, it was possible to make such a division for some finds only, in most cases on the basis of iconographic premises or the find's size.

What can be unambiguously classified as men's artefacts are doublet fragments and purses with two girdle loops. The hairpiece (II.10), the leather drawstring pouch with a spindle whorl inside (V.1), and one of the silk pouches of a spatial form (V.35) were no doubt part of women's dress. Due to the artefact's size, I also classified the aforementioned wide belt that was lavishly studded with brass ornaments as part of women's dress.

An isolation of dress parts with testified to wealth and a high social status was a very interesting task. In this case, it is first of all necessary to take textiles into consideration – high-quality imported cloths and silks. Such finds do occur among archaeological finds from Elbląg. It was even possible to isolate textile types that were mentioned in a sumptuary law from 1445 (in the

Acts of the Prussian Estates).⁹ What was meant was velvet – *sammit* and a kind of lampas (patterned multi-weft and multi-warp textile) which was referred to as *balldige*. I believe that *balldige* and *kemmechen* that were mentioned in the sumptuary law should be identified with textiles that are known in Italian sources as *baldachini* and *camucha*. *Camucha* was lampas textile with tabby ground and tabby pattern, while *baldachini* was lampas with tabby pattern and twill ground. We are dealing with such textiles in the archaeological material.

On the other hand, among the archaeological finds there were no other signs of wealth such as silver or gold ornaments and pearls that are known from written sources. A popularity of ornaments made of precious metals among the inhabitants of medieval Elbląg may be implied by the fact that according to an analysis of Elbląg testament donations carried out by Rafał Kubicki, silver ornaments were mentioned in 1/3 of cases.¹⁰

Another possible wealth marker can be dress parts of exceptionally high quality. An example can be offered by a fragment of a decorative glove (II.3). Finds with heraldic ornaments can also be possibly related to high-status persons. In this case it is possible to mention the fragment of the purse flap with the embossed ornament of the fleur-de-lis and the lion rampart with the forked tail (V.28). The lion resembles that of the Bohemian Přemyslids; however, it faces the opposite side.

I also undertook an attempt at identification of parts of work clothes in the archaeological material. It is highly possible that the mittens were part of such clothes (II.4, II.5, II.6, II, II.8, II.9). Such mittens could protect hands against mechanical injuries and heat. It cannot be excluded that they were used, e.g., during building works or by such craftsmen as blacksmiths.

Yet another problem which can be pointed out on the basis of the finds from Elbląg is an issue of providing dress parts with symbolic meanings. On the other hand, in this case it was merely

⁸ Newton 1980, 131.

⁹ ASP 2, 670 – 671.

¹⁰ Kubicki 2010, 200-201.

possible to identify the most obvious manifestations, which chiefly concern the sphere of religion. There is no doubt that the pilgrim badges (III. 63, III. 64, III.66) fall within this category. On the other hand, ornaments which refer to the cult of love belonged to secular symbolism. A tin brooch in the shape of a heart can be pointed out as an example (III. 5). Of utmost interest is also a plaque of *Ave Maria* type (III. 9). It is ornamented with the Latin text of the Angelic Salutation (Hail Mary). According to Krzysztof Wachowski, a backward written Netherlands word MINNE, that is, love, is concealed in this text.¹¹ Other artefacts which should be mentioned in the context of finds with a symbolic meaning are a mount ornamented with a monogram (IV.79) which is no doubt related to chivalric culture, and the aforementioned purse flap with the heraldic decoration (V.28).

Yet another interesting issue is which of the discussed finds can be related to the local market and which ones were imported. Textile finds are best examined with regard to this question. It is more than obvious that all silk textiles were imported, although specific provenance can be determined in a few cases only. Satin and velvet probably come from Italian workshops. As far as the lampas finds are concerned (I.175, V.35), my analysis of their patterns allowed to specify their place of origin and to propose that they came from Lucca or Venice workshops. Thanks to raw material analyses carried out by Prof. Jerzy Maik it was also possible to examine the provenance of wool textiles. More than a half of the finds were imported. Thanks to written records it is known that cloths were brought from, e.g., Arras, Lierre, Brussels and Leiden.¹²

Attention is also attracted to two finds of an unsuccessfully manufactured brooch (III.9) and a secular badge (III.65), which were no doubt traces of local manufacture. Production of brooches in Elbląg is more than probable, but there are still no conclusive proofs such as moulds that could be dated to the Middle Ages. The only probable mould that I was able to find during the museum query comes from a 16th c. layer. It was used for casting of crossbow-shaped plaques. However, such plaques have not been encountered in the archaeological materials from Elbląg.

Individual examples of jewellery that were characteristic of Balt population, such as two penannular brooches (III.IV and III.15 – one with dragon head terminals) or a twisted wire ring (III.1) were no question local with regard to their geography. On the other hand, they were culturally alien and they stood out among the rest of the finds from Elbląg.

To sum up, it must be underlined that there is no doubt that costumes of Elbląg burghers perfectly demonstrate a very strong material culture unification in the zone of Hanseatic influences. It would be easily possible to find analogies to many discussed artefacts from Elbląg not only in archaeological materials from Western Europe, but also in local museum collections and in iconographic sources from this part of the continent. The emerging image is so clear that it can hardly be influenced even by individual finds related to the local Pruthenian population. What is also worth stressing is a discrepancy between written sources and archaeological finds. Burgher garments were much more lavish than it could be said on the basis of archaeological materials.

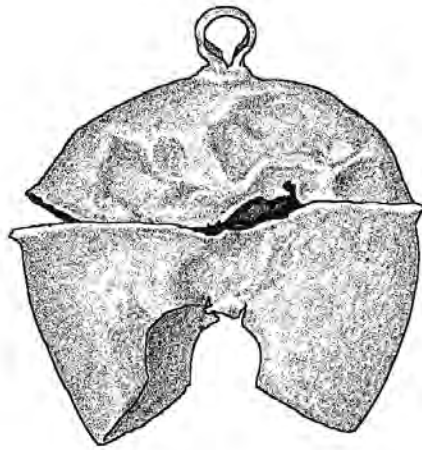
The work is supplemented with an illustrated catalogue. It offers a comparative basis for further studies on issues of medieval burgher costumes.

¹¹ Wachowski 2013, 39, 79.

¹² Maik 1997, 26-29, 84.

KATALOG

OBJAŚNIENIA

I. WYROBY WŁÓKIENNICZE:

tkaniny wełniane
tkaniny półwełniane
tkaniny roślinne
tkaniny jedwabne
pasamony i inne wyroby tekstylne

II. ELEMENTY UBIORÓW:

kaftany
rękawiczki
nakrycia i ozdoby głowy
sznurówki
guziki

III. BIŻUTERIA I DROBNE ELEMENTY

METALOWE:

pierścionki
zapinki
dzwonki
koraliki i szklane kółka
łańcuszki
plakietki

IV. PAS I JEGO ELEMENTY:

paski
sprzączki i skuwki
okucia końca pasa
inne okucia

V. TORBY I MIESZKI:

sakiewki
kaletki
jałmużniczki tekstylne

VI. INNE

OBJAŚNIENIA

Katalog został podzielony na sześć części grupujących przedmioty podług typu i przeznaczenia. W obrębie tych części przedmioty zostały ułożone w mniejszych podgrupach odpowiadających poszczególnym rodzajom przedmiotów według numeracji wykopów i kolejnych muzealnych numerów inwentarzowych. Ze względu na wielką różnorodność katalogowanych zabytków, rubryki katalogu różnią się w poszczególnych częściach, jednak starałam się aby zachować możliwie spójny i jednolity charakter opisu. Nadane na potrzeby tej pracy numery katalogowe są dla większej przejrzystości dwuczłonowe, pierwszy zaznaczony cyframi rzymskimi oznacza część katalogu, drugi zaznaczony cyframi arabskimi jest numerem porządkowym w obrębie każdej części. W przypadku niektórych znalezisk podane zostało podwójne datowanie – pierwsze, wynikające z datowania archeologicznego nawarstwień ziemnych w których odkryto dany zabytek, i drugie określające przybliżony czas powstania przedmiotu. Przykładem może być drewniany talerz odkryty w nawarstwieńiach nowożytnych, który na podstawie zdobiących go wyobrażeń datowany jest jednak na połowę XIV wieku, lub główka figurki ceramicznej, wydobytej z warstwy wstępnie wydатовanej na XIII wiek, którą należy jednak datować na koniec XIV – początek XV wieku.

Oprócz opisu zabytków w katalogu zamieściłam także zdjęcia bądź rysunki zabytków. Wyjątek stanowi część pierwsza, w której zamiast zdjęć rozlicznych zabytków włókienniczych zamieściłam rysunki splotów. Zamieszczanie fotografii wszystkich, licznie reprezentowanych fragmentów tkanin wełnianych byłoby bezcelowe, ze względu na ich mało charakterystyczny wygląd. Wybór zdjęć najciekawszych zabytków z tej kategorii można natomiast znaleźć w pierwszej części pracy. Wyjątkiem są tkaniny jedwabne, pasmanteria i wyroby pozatkackie, które w większości mają załączoną dokumentację fotograficzną. W większości przypadków zdjęcia umieszczone w katalogu są mojego autorstwa, rysunki zaś wykonała Emilia Wtorkiewicz-Marosik, z następującymi wyjątkami:

I.169, I.170 I.175, I.176, V.34, V.35 – rys. Anna Rybarczyk

V.13 – fot. Paulina Szmaglińska

III.66, VI.2, VI.4 – fot. Robert Korsak (zdjęcia z Archiwum Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Elblągu)

VI.1 – fot. Anna Grzelak (zdjęcia z Archiwum Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Elblągu)

I. WYROBY WŁÓKIENNICZE

TKANINY WELNIANE

NR KAT.: I.1

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 003

NR. INW.: EM III/1982

LOKALIZACJA: wykop III, ćw. F/G, warstwa X.
Ul. Kowalska 12

DATOWANIE: XIII – XIV w.

WYMIARY: 12 x 6 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/2

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa:16

wątek: 12

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 8

POCHODZENIE: Europa Zachodnia

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.2

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 004

NR. INW.: EM III/1983

LOKALIZACJA: wykop III, ćw. F/G, warstwa X.
Ul. Kowalska 12

DATOWANIE: XIII – XIV w.

WYMIARY: 20 x 5 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/2

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa:15

wątek:12

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 8

POCHODZENIE: Europa Zachodnia

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.3

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 007

NR. INW.: EM III/3323

LOKALIZACJA: wykop IIIA, warstwa XVII
(nad domem 1). Ul. Kowalska 12

DATOWANIE: 4 ćw. XIII w.

WYMIARY: 5 x 3,5 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/2

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 5

wątek: 5-6

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 8

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

INNE:

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.4

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 008

NR. INW.: EM III/3325

LOKALIZACJA: wykop IIIA, warstwa XVII.
Ul. Kowalska 12.

DATOWANIE: 4 ćw. XIII w.

WYMIARY: 8 x 7 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/2

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa:16-18

wątek: 12

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA:8a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

INNE: prawdopodobnie barwiona na czarno

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.5

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0052

NR. INW.: EM III/3326

LOKALIZACJA: wykop IIIA, warstwa XXXII.
Ul. Kowalska 12

DATOWANIE: 2 poł. XIII w.

WYMIARY: 26 x 16 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/1

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa:13-16

wątek: 9 -10

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 4

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

INNE:

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.6

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0009
 NR. INW.: EM III/3327
 LOKALIZACJA: wykop IIIA, warstwa XXVI
 (nad domem 1). Ul. Kowalska 12
 DATOWANIE: 4 ćw. XIII w.
 WYMIARY: 10 x10 cm; 6 x 5 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 6
 wątek: 5
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
 INNE:
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.7

PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0010
 NR. INW.: EM III/3328
 LOKALIZACJA: wykop IIIA, warstwa XXVII
 (nad domem 1). Ul. Kowalska 12
 DATOWANIE: 4 ćw. XIII w.
 WYMIARY: 13 x 8 cm; 6 x 3,5 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa:12
 wątek:10
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia
 TYP WG J. MAIKA: 4a
 INNE:
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.8

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0026
 NR. INW.: EM III/6053
 LOKALIZACJA: wykop IIIF, warstwa XVI.
 Ul. Kowalska 12
 DATOWANIE: 4 ćw. XIII w.
 WYMIARY: 10 x 7 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/2
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa:18
 wątek: 10
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 8a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia (?)
 INNE: prawdopodobnie barwiona na czarno
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.9

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0027
 NR. INW.: EM III/6054
 LOKALIZACJA: wykop IIIF, warstwa XX.
 Ul. Kowalska 12
 DATOWANIE: 2 ćw. XIII w.
 WYMIARY: trójkąt o bokach 11, 8 i 8 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 12
 wątek: 10
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
 INNE:
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.10

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0028
 NR. INW.: EM III/6055
 LOKALIZACJA: wykop IIIF, warstwa XX.
 Ul. Kowalska 12
 DATOWANIE: 2 ćw. XIII w.
 WYMIARY: 9 x 5 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 14
 wątek: 8
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 4a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.11

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0029
 NR. INW.: EM III/6057
 LOKALIZACJA: wykop IIIF, obiekt 4, warstwa 3.
 Ul. Kowalska 12
 DATOWANIE: koniec XV w.
 WYMIARY: 4,5 x 4,5 cm
 SUROWIEC: wełna

SPLOT: płócienny
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 10
 wątek: 9
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 2a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia
 INNE: prawdopodobnie barwiona na czerwono
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.12**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0030
 NR. INW.: EM III/6058
 LOKALIZACJA: wykop IIIIF, obiekt 4, warstwa 3.
 Ul. Kowalska 12
 DATOWANIE: koniec XV w.
 WYMIARY: 5,5 x 3 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: płócienny
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 13
 wątek: 12
 SKRĘT NICI:
 osnowa: S
 wątek: Z
 TYP WG J. MAIKA: 2
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia
 INNE: prawdopodobnie barwiona na czerwono
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.13**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0031
 NR. INW.: EM III/6060
 LOKALIZACJA: wykop IIIIF, obiekt 4, warstwa 3.
 Ul. Kowalska 12
 DATOWANIE: 4 ćw. XV w.
 WYMIARY: –
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 3/1, łamany w osnowie.
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 16
 wątek: 3
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: Z
 TYP WG J. MAIKA: -
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: miejscowe?
 INNE: -
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997;
 Maik 1997a

NR KAT.: **I.14**
 PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0055
 NR. INW.: EM III/6075
 LOKALIZACJA: wykop III, ćw. F, warstwa XVIII,
 84/87. Ul. Kowalska 12
 DATOWANIE: 2 poł. XIII w.
 WYMIARY: 10 x 8 cm; 7 x 6 cm; 6 x 4 cm; 8 x 6 cm;
 6 x 6 cm; 8 x 3 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 8-9
 wątek: 7-8
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
 INNE: prawdopodobnie barwiona na szaro
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.15**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0042
 NR. INW.: EM III/6077a
 LOKALIZACJA: wykop IIIIF, warstwa XVIII.
 Ul. Kowalska 12
 DATOWANIE: 3 ćw. XIII w.
 WYMIARY: 16 x 12 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/2
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 14
 wątek: 8
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 8
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
 INNE: osnowa ma nici w dwóch odcieniach: jasnym
 i ciemnym. Jasne nici nie były farbowane, nici ciemne
 mogą mieć również kolor naturalny, albo być barwio-
 ne na szaro lub czarno. Nici wątku nie były farbowa-
 ne, mają kolor taki jak jaśniejsze nici osnowy. Ciemna
 nić osnowy występuje w nieregularnych odstępach
 – co 2, 3, 7 lub więcej nici jaśniejszych.
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.16**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0043
 NR. INW.: EM III/6077b
 LOKALIZACJA: wykop IIIIF, warstwa XVIII.
 Ul. Kowalska 12
 DATOWANIE: 3 ćw. XIII w.
 WYMIARY: 7,5 x 7 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/2

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 18

wątek: 12

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 8a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

INNE:

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.17**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0044

NR. INW.: EM III/6078

LOKALIZACJA: wykop IIID, ćw. A, warstwa XXII.

Ul. Kowalska 12

DATOWANIE: XIV w.

WYMIARY: 14 x 7 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/2

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 8

wątek: 8

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 8a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.18**

PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0045

NR. INW.: EM III/6079

LOKALIZACJA: wykop IIID, ćw. A, warstwa XXII.

Ul. Kowalska 12

DATOWANIE: XIV w.

WYMIARY: 10x 5 cm; 8 x 2,5 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/2

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 13

wątek: 8

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 8

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

INNE:

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.19**

PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0062

NR. INW.: EM IV/1243

LOKALIZACJA: wykop IV, ćw. D/E, warstwa XII.

Stary Rynek 56

DATOWANIE: XIV – XV w.

WYMIARY: 18 x 5 cm; 20 x 3 cm.; 8 x 3 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/1

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 8

wątek: 6

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 4

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

INNE: osnowa ciemniejsza niż wątek

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997;

Maik 1997a

NR KAT.: **I.20**

PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0063

NR. INW.: EM IV/1245

LOKALIZACJA: wykop IV, ćw. D-E, warstwa X.

Stary Rynek 56

DATOWANIE: XV w.

WYMIARY: 9 x 4 cm; 6 x 4 cm; 9 x 3 cm; 4 x 3 cm;

4,5 x 2,5 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/2

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 18 -19

wątek: 17 - 18

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 7

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa

Zachodnia

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.21**

PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0065

NR. INW.: EM IV/1247

LOKALIZACJA: wykop IVD, warstwa XVI.

Stary Rynek 56

DATOWANIE: XIV w.

WYMIARY: 4 fragmenty o ogólnej powierzchni

16 x 12 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/2

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 15-16

wątek: 12

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 8a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa

Zachodnia

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.22

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0066
 NR. INW.: EM IV/1313
 LOKALIZACJA: wykop IV, ćw. D/E, warstwa X.
 Stary Rynek 56
 DATOWANIE: XV w.
 WYMIARY: 13 x 8 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/2
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 17-18
 wątek: 10
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 8a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.23

PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0071
 NR. INW.: EM V/2076
 LOKALIZACJA: wykop V, ćw. C/D, obiekt 4.
 Ul. Garbary 3
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: nieregularne fragmenty o ogólnej
 powierzchni ok. 6 x 6 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 13
 wątek: 9
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne (?)
 INNE:
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.24

PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0072
 NR. INW.: EM V/2077
 LOKALIZACJA: wykop V, ćw. C/D, obiekt 7.
 Ul. Garbary 3
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: nieregularne fragmenty o ogólnej
 powierzchni ok. 8 x 7 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/2
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 18
 wątek: 16

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 8a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia
 INNE: prawdopodobnie barwiona na czarno
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.25

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0095
 NR. INW.: EM X/73
 LOKALIZACJA: wykop X, warstwa XVII.
 Stary Rynek 54
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: forma zbliżona do trójkąta o bokach 18, 16
 i 13 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 10-12
 wątek: 8
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.26

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0096
 NR. INW.: EM X/74
 LOKALIZACJA: wykop X, warstwa XVII. Stary Rynek 54
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 6 x 2 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 7
 wątek: 5
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.27

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0097
 NR. INW.: EM X/75
 LOKALIZACJA: wykop X, warstwa XVII.
 Stary Rynek 54
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 17 x 7 cm

SUROWIEC: welna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 10-12
 wątek: 6-8
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.28**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0098
 NR. INW.: EM X/76
 LOKALIZACJA: wykop X, warstwa XVII.
 Stary Rynek 54
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 6 x 4 cm
 SUROWIEC: welna
 SPLOT: płócienny
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 10
 wątek: 6
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 2a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
 INNE: utkana z nici zarówno niefarbowanych, jak i barwionych na czerwono i czarno. Dalo to efekt pasiaka – na tle w naturalnym kolorze wełny, umieszczono niezbyt grube czerwone paski z 10 nici wątku (niecałe 2 cm) obramowane jeszcze cieńszymi (2 nici wątku, ok. 3 mm) w kolorze czarnym. Kolejny fragment tej samej tkaniny pod nr. I.31.
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.29**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0099
 NR. INW.: EM X/77
 LOKALIZACJA: wykop X, warstwa XVII. Stary Rynek 54
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 10 x 5 cm
 SUROWIEC: welna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 12
 wątek: 6
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
 INNE: być może barwiona na czerwono
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.30**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0100
 NR. INW.: EM X/78
 LOKALIZACJA: wykop X, warstwa XVII.
 Stary Rynek 54
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 12 x 1,5 cm
 SUROWIEC: welna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 10
 wątek: 6
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
 INNE:
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.31**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0101
 NR. INW.: EM X/79
 LOKALIZACJA: wykop X, warstwa XVII.
 Stary Rynek 54
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 10 x 9 cm
 SUROWIEC: welna
 SPLOT: płócienny
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 9-11
 wątek: 6
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 2a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia
 INNE: wykonany zarówno z niefarbowanej jak i barwionej wełny. Na naturalnym tle znajdowały się czerwono-czarne paski. Jest to inny fragment tkaniny I.28
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.32**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0102
 NR. INW.: EM X/80
 LOKALIZACJA: wykop X, warstwa XVII.
 Stary Rynek 54
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 3 x 3 cm
 SUROWIEC: welna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 8
 wątek: 4

SKRĘT NICI:
osnowa: Z
wątek: S
TYP WG J. MAIKA: 4
PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne (?)
LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.33**
PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0103
NR. INW.: EM X/81
LOKALIZACJA: wykop X, warstwa XVII.
Stary Rynek 54
DATOWANIE: XIV w.
WYMIARY: 5 x 2 cm
SUROWIEC: wełna
SPLOT: skośny 2/1
GĘSTOŚĆ (na cm):
osnowa: 9
wątek: 8-9
SKRĘT NICI:
osnowa: Z
wątek: S
TYP WG J. MAIKA: 6a
PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
INNE:
LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.34**
PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0104
NR. INW.: EM X/82
LOKALIZACJA: wykop X, warstwa XVII.
Stary Rynek 54
DATOWANIE: XIV w.
WYMIARY: trójkąt o bokach 14, 14 i 6 cm
SUROWIEC: wełna
SPLOT: skośny 2/1
GĘSTOŚĆ (na cm):
osnowa: 8
wątek: 5
SKRĘT NICI:
osnowa: Z
wątek: S
TYP WG J. MAIKA: 4a
PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.35**
PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0105
NR. INW.: EM X/83
LOKALIZACJA: wykop X, warstwa XVII.
Stary Rynek 54
DATOWANIE: XIV w.
WYMIARY: trójkątny fragment o bokach 10, 9 i 5 cm.
SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/1
GĘSTOŚĆ (na cm):
osnowa: 13
wątek: 6
SKRĘT NICI:
osnowa: Z
wątek: S
TYP WG J. MAIKA: 4a
PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
Zachodnia
LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.36**
PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0106
NR. INW.: EM X/84
LOKALIZACJA: wykop X, warstwa XVII.
Stary Rynek 54
DATOWANIE: XIV w.
WYMIARY: 5 x 4 cm
SUROWIEC: wełna
SPLOT: skośny 2/1
GĘSTOŚĆ (na cm):
osnowa: 10
wątek: 5
SKRĘT NICI:
osnowa: Z
wątek: S
TYP WG J. MAIKA: 4
PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
INNE:
LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.37**
PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0107
NR. INW.: EM X/85
LOKALIZACJA: wykop X, warstwa XVII.
Stary Rynek 54
DATOWANIE: XIV w.
WYMIARY: 6 x 4 cm
SUROWIEC: wełna
SPLOT: płócienny
GĘSTOŚĆ (na cm):
osnowa: 8
wątek: 6
SKRĘT NICI:
osnowa: Z
wątek: S
TYP WG J. MAIKA: 2a
PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
Zachodnia (?)
LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.38**
PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0108
NR. INW.: EM X/86

LOKALIZACJA: wykop X, warstwa XVII.
 Stary Rynek 54
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 6,5 x 2,5 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: płócienny
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 10
 wątek: 6
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 2a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.39**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0109
 NR. INW.: EM X/87
 LOKALIZACJA: wykop X, warstwa XVII.
 Stary Rynek 54
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 17 x 2,5 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: płócienny
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 12
 wątek: 10
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 2a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.40**
 NR.WG J. MAIKA: 0110
 NR. INW.: EM X/88
 LOKALIZACJA: wykop X, warstwa XVII.
 Stary Rynek 54
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 20 x 3 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 12
 wątek: 11
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia
 INNE: prawdopodobnie barwiona na czarno
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.41**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0111
 NR. INW.: EM X/89
 LOKALIZACJA: wykop X, warstwa XVII.
 Stary Rynek 54
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 17 x 2 cm.
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: płócienny
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 10
 wątek: 5
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 2a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia
 INNE: na brązowym tle (prawdopodobnie są to nici
 niebarwione) widoczny cienki, czarny pasek utworzo-
 ny z 7 nici wątku.
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.42**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0144
 NR. INW.: EM XV/4576
 LOKALIZACJA: wykop XV2b, warstwa 46.
 Ul. Sukiennicza
 DATOWANIE: 2 poł. XIII w.
 WYMIARY: 2 nieregularne fragmenty o ogólnej po-
 wierzchni ok. 28 x 15 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 10 - 12
 wątek: 8
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia
 INNE:
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.43**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0145
 NR. INW.: EM XV/4577
 LOKALIZACJA: wykop XV2b, warstwa 21.
 Ul. Sukiennicza
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 25 x 9 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 11-12
 wątek: 8-9
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
 INNE:
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.44**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0149
 NR. INW.: EM XV/5876
 LOKALIZACJA: wykop XV. Ul. Wałowa – Sukiennicza
 – Garbary
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 15 x 8 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 8
 wątek: 7
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
 INNE: na brązowym tle (być może nici niefarbowane)
 bardzo wąskie czerwone paski z 2 nitki wątku
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.45**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0154
 NR. INW.: EM XV/8630a
 LOKALIZACJA: wykop XV3, warstwa 42.
 Ul. Sukiennicza
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 17 x 3 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/2
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 13-15
 wątek: 10-12
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 8a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
 INNE: prawdopodobnie barwiona na ciemnobrązowo
 lub czarno. Fragment tej samej tkaniny co I.46
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997; Maik
 1997a

NR KAT.: **I.46**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0155

NR. INW.: EM XV/8630b
 LOKALIZACJA: wykop XV3, warstwa 43.
 Ul. Sukiennicza
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: trójkąt o bokach 23, 18, 17 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/2
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 14
 wątek: 11
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 8a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
 INNE: prawdopodobnie barwiona na ciemnobrązowo
 lub czarno. Fragment tej samej tkaniny co I.45
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.47**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0156
 NR. INW.: EM XV/8631
 LOKALIZACJA: wykop XV, warstwa 18. Ul. Wałowa –
 Sukiennicza – Garbary
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 23 x 8 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 8
 wątek: 4-6
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia (?)
 INNE: osnowa ciemniejsza niż wątek, być może barwio-
 na na czarno. Gruba „workowa” tkanina
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.48**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0158
 NR. INW.: EM XV/8633
 LOKALIZACJA: wykop XV4, warstwa 25.
 Ul. Sukiennicza
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: trapezowaty fragment o wymiarach
 50 x 40 x 15 x 15 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 13-13
 wątek: 11-12
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 4
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.49

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0159
 NR. INW.: EM XV/8634
 LOKALIZACJA: wykop XV4/warstwa 23.
 Ul. Sukiennicza
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 9 x 7 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: płócienny
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 5
 wątek: 5
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 2a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.50

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0160
 NR. INW.: EM XV/8635
 LOKALIZACJA: wykop XV2, warstwa 36.
 Ul. Sukiennicza
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 9 x 8 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 10-11
 wątek: 9-10
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
 INNE: prawdopodobnie barwiona na czarno
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.51

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0161
 NR. INW.: EM XV/8636
 LOKALIZACJA: wykop XV4, warstwa 31a.
 Ul. Sukiennicza
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 16 x 16 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/2
 GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 17-19
 wątek: 15- 18

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
 wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 8

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.52

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0162
 NR. INW.: EM XV/8637
 LOKALIZACJA: wykop XV3, warstwa 36.
 Ul. Sukiennicza
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 9 x 6 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 11
 wątek: 4
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 4

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia (?)

INNE: prążki uzyskane przeplotami wątku przez osnowę braną pojedynczo, bądź podwójnie. W jednym miejscu następuje „złamanie” splotu skośnego, jest to prawdopodobnie błąd tkacki. Ta sama tkanina pod nr. I.53

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.53

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0163
 NR. INW.: EM XV/8638
 LOKALIZACJA: wykop XV3, warstwa 36.
 Ul. Sukiennicza
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 8 x 4 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 7-10
 wątek: 5
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z, niektóre nici S/2Z
 wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 4a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
 INNE: prążki z osnowy branej pojedynczo bądź podwójnie. Inny fragment tej samej tkaniny pod nr. I.52.
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.54

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0164
 NR. INW.: EM XV/8639
 LOKALIZACJA: wykop XV4, warstwa 38A.
 Ul. Sukiennicza
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 10 x 6 cm
 SUROWIEC: welna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 11
 wątek: 8
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia
 INNE: –
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.55**
 PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0165
 NR. INW.: EM XV/8640
 LOKALIZACJA: wykop XV4, warstwa 48.
 Ul. Sukiennicza
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 10 x 5 cm, 9 x 2 cm
 SUROWIEC: welna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 9-10
 wątek: 7-9
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne(?)
 INNE: –
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.56**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0166
 NR. INW.: EM XV/8641
 LOKALIZACJA: wykop XV2, warstwa 34.
 Ul. Sukiennicza
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 17 x 3cm,
 SUROWIEC: welna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 11-12
 wątek: 10-11
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne (?)
 INNE: być może barwiona na czerwono
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.57**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0167
 NR. INW.: EM XV/8655
 LOKALIZACJA: wykop XV4, warstwa 29.
 Ul. Sukiennicza
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 10 x 13 cm
 SUROWIEC: welna
 SPLOT: skośny 2/2
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 18-19
 wątek: 13-14
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 8a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia (?)
 INNE: fragment tej samej tkaniny co pod nr. I.58
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.58**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0168
 NR. INW.: EM XV/8656
 LOKALIZACJA: wykop XV4, warstwa 29.
 Ul. Sukiennicza
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: trójkąt o bokach 10, 8 i 7 cm
 SUROWIEC: welna
 SPLOT: skośny 2/2
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 18
 wątek: 13-14
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 8a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia (?)
 INNE: fragment tej samej tkaniny co pod nr. I.57
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.59**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0169
 NR. INW.: EM XVIII/225
 LOKALIZACJA: wykop XVIII, warstwa 6. Ul. Św. Ducha
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 15 x 9 cm
 SUROWIEC: welna
 SPLOT: skośny 2/2

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 15-17
wątek: 9-10

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 8a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa Zachodnia

INNE: osnowa ciemniejsza niż wątek

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.60

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0170

NR. INW.: EM XVIII/234

LOKALIZACJA: wykop XVIII, warstwa 3, obiekt 1.
Ul. Św. Ducha

DATOWANIE: XIV – XV w.

WYMIARY: 6 x 5 cm; 5 x 5 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 10
wątek: 7-8

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 2a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa Zachodnia

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.61

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0172

NR. INW.: EM XX/1557

LOKALIZACJA: wykop XX, część B, warstwa 20.
Stary Rynek (cmentarz przy kościele św. Mikołaja i fragment ulicy)

DATOWANIE: XIV w.

WYMIARY: 8 x 4 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 16
wątek: 18

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 2a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa Zachodnia

INNE: tkanina barwiona na czerwono, już po utkaniu

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997; Maik 1997a

NR KAT.: I.62

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0174

NR. INW.: EM XX/1559

LOKALIZACJA: wykop XX, część B, warstwa 45.
Stary Rynek (cmentarz przy kościele św. Mikołaja i fragment ulicy)

DATOWANIE: 2 poł. XIII w.

WYMIARY: 11 x 7 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/2

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 20
wątek: 16

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
wątek: Z

TYP WG J. MAIKA: 7

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

INNE: –

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.63

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0176

NR. INW.: EM XX/1561

LOKALIZACJA: wykop XX, część B, warstwa 45.
Stary Rynek (cmentarz przy kościele św. Mikołaja i fragment ulicy)

DATOWANIE: 2 poł. XIII w.

WYMIARY: 35 x 6 -19 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/2

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 19-20
wątek: 17-18

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
wątek: Z

TYP WG J. MAIKA: 7

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne (?)

INNE: -

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.64

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0177

NR. INW.: EM XX/1562

LOKALIZACJA: wykop XX, część B, warstwa 45.
Stary Rynek (cmentarz przy kościele św. Mikołaja i fragment ulicy)

DATOWANIE: 2 poł. XIII w.

WYMIARY: 6 x 5 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: ?
wątek: 5

SKRĘT NICI:

osnowa: S
wątek: Z

TYP WG J. MAIKA: 2a
 PRAWDOPODOBNE POCODZENIE: lokalne
 INNE: jasna cienka osnowa, ciemny gruby wątek, nadano tym sposobem tkaninie ciekawą fakturę i uzyskano efekt kolorystyczny
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.65**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0178
 NR. INW.: EM XX/1563
 LOKALIZACJA: wykop XX, część B, warstwa 45.
 Stary Rynek (cmentarz przy kościele św. Mikołaja i fragment ulicy)
 DATOWANIE: 2 poł. XIII w.
 WYMIARY: 10 x 10 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: atlasowy 1/4
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 14-15
 wątek: 22

SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S/2Z

TYP WG J. MAIKA: –
 PRAWDOPODOBNE POCODZENIE: Włochy (?)
 INNE: nić wątku zdwojona jest jasnej barwy, nić wątku pojedyncza jest czarna. Czarny wątek występuje co 22 nici, czyli co centymetr.
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997; Maik 1997a

NR KAT.: **I.66**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0179
 NR. INW.: EM XX/1564
 LOKALIZACJA: wykop XX, część B, warstwa 45.
 Stary Rynek (cmentarz przy kościele św. Mikołaja i fragment ulicy)
 DATOWANIE: 2 poł. XIII w.
 WYMIARY: 17 x 13 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/2
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 18-20
 wątek: 15-18

SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: Z

TYP WG J. MAIKA: 7
 PRAWDOPODOBNE POCODZENIE: lokalne
 INNE: –
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.67**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0206

NR. INW.: EM XXII/12770
 LOKALIZACJA: wykop XXII/30, obiekt 1, warstwa 10.
 Ul. Rybacka 30

DATOWANIE: XV w.
 WYMIARY: 9 x 5 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: płócienny
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 10
 wątek: 10

SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 2a
 PRAWDOPODOBNE POCODZENIE: Europa Zachodnia
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.68**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0207
 NR. INW.: EM XXII/12771
 LOKALIZACJA: wykop XXII/30, obiekt 1, warstwa 10.
 Ul. Rybacka 30

DATOWANIE: XV w.
 WYMIARY: 61 x 1,7 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: płócienny
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 11
 wątek: 8

SKRĘT NICI:
 osnowa: S
 wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 1a
 PRAWDOPODOBNE POCODZENIE: lokalne
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.69**

PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0212
 NR. INW.: EM XXII/12776
 LOKALIZACJA: wykop XXII/17, warstwa 9.
 Stary Rynek 17

DATOWANIE: XV w.
 WYMIARY: 20 x 16 cm, 8 x 4 cm, dwa fragmenty zszyte ze sobą
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 10
 wątek: 10

SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: Z

TYP WG J. MAIKA: 3a
 PRAWDOPODOBNE POCODZENIE: Europa Zachodnia
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.70

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0213
 NR. INW.: EM XXII/12777
 LOKALIZACJA: wykop XXII/16, obiekt 1, warstwa 8.
 Ul. Bednarska 16
 DATOWANIE: XV w.
 WYMIARY: trójkąt o bokach 13, 12 i 9 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/2 (zachowany brzeg boczny w splocie płóciennym)
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 20
 wątek: 24
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: Z
 TYP WG J. MAIKA: 7
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne (?)
 INNE: prawdopodobnie barwiona na czarno
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997;
 Maik 1997a

NR KAT.: I.71

PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0215
 NR. INW.: EM XXII/12779a
 LOKALIZACJA: wykop XXII/12, warstwa 17.
 Ul. Bednarska 12
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 6 x 4 cm; 7 x 4 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 15
 wątek: 8
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.72

PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0216
 NR. INW.: EM XXII/12779b
 LOKALIZACJA: wykop XXII/12, warstwa 17.
 Ul. Bednarska 12
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 9 x 6 cm; 21 x 2,5 cm; 10 x 8 cm; 5 x 3 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 13
 wątek: 13
 SKRĘT NICI:
 osnowa: S

wątek: Z

TYP WG J. MAIKA: 4
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.73

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0217
 NR. INW.: EM XXII/12780a
 LOKALIZACJA: wykop XXII/33, warstwa 10.
 Ul. Rybacka 33
 DATOWANIE: XV-XVI w.
 WYMIARY: 21 x 2-6 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/2
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 20
 wątek: 18
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 8a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.74

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0218
 NR. INW.: EM XXII/12780b
 LOKALIZACJA: wykop XXII/33, warstwa 10.
 Ul. Rybacka 33
 DATOWANIE: XV – XVI w.
 WYMIARY: 16 x 8 cm; 7 x 2,5 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 14
 wątek: 10
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.75

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0219
 NR. INW.: EM XXII/12780c
 LOKALIZACJA: wykop XXII/33 warstwa 10.
 Ul. Rybacka 33
 DATOWANIE: XV – XVI w.
 WYMIARY: 10 x 6 cm; 7 x 2 cm; 7 x 4 cm; 4 x 4 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: płócienny

GEŚTOŚĆ (na cm):
osnowa: 10
wątek: 8
SKRĘT NICI:
osnowa: Z
wątek: S
TYP WG J. MAIKA: 2a
PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
Zachodnia
INNE: tkanina pasiasta – cienkie (ok. półcentymetrowe
i centymetrowe) czerwone paski na tle w naturalnym
kolorze wełny
LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.76**
PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0222
NR. INW.: EM XXII/12782
LOKALIZACJA: wykop XXII/31, warstwa 18.
Ul. Rybacka 31
DATOWANIE: XIV w.
WYMIARY: 11 x 7 cm
SUROWIEC: wełna
SPLOT: skośny 2/2
GEŚTOŚĆ (na cm):
osnowa: 18
wątek: 11
SKRĘT NICI:
osnowa: Z
wątek: S
TYP WG J. MAIKA: 8a
PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
Zachodnia
LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.77**
PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0225
NR. INW.: EM XXII/8/12785
LOKALIZACJA: wykop XXII/14, warstwa 8.
Ul. Bednarska 14
DATOWANIE: XV w.
WYMIARY: 40 x 9 cm
SUROWIEC: wełna
SPLOT: skośny 2/2
GEŚTOŚĆ (na cm):
osnowa: 20
wątek: 12
SKRĘT NICI:
osnowa: Z
wątek: S
TYP WG J. MAIKA: 8a
PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
Zachodnia
LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.78**
PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0229

NR. INW.: EM XXII/12789
LOKALIZACJA: wykop XXII/14, obiekt 1, warstwa 5.
Ul. Bednarska 14
DATOWANIE: XV w.
WYMIARY: 14 x 7 cm
SUROWIEC: wełna
SPLOT: skośny 2/2
GEŚTOŚĆ (na cm):
osnowa: 22
wątek: 20
SKRĘT NICI:
osnowa: Z
wątek: Z (słaby)
TYP WG J. MAIKA: 7
PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
Zachodnia
LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.79**
PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0231
NR. INW.: EM XXII/12791
LOKALIZACJA: wykop XXII/14, obiekt 1, warstwa 5.
Ul. Bednarska 14
DATOWANIE: XV w.
WYMIARY: 27 x 7 cm
SUROWIEC: wełna
SPLOT: płócienny
GEŚTOŚĆ (na cm):
osnowa: 12
wątek: 11
SKRĘT NICI:
osnowa: Z
wątek: S
TYP WG J. MAIKA: 2
PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE:
LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.80**
PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0232
NR. INW.: EM XXII/12792
LOKALIZACJA: wykop XXII/12, warstwa 19.
Ul. Bednarska 12
DATOWANIE: XIV w.
WYMIARY: 12 x 6 cm
SUROWIEC: wełna
SPLOT: płócienny (zachowany brzeg boczny
w splocie rypsu)
GEŚTOŚĆ (na cm):
osnowa: 10
wątek: 13
SKRĘT NICI:
osnowa: Z
wątek: S
TYP WG J. MAIKA: 2a
PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
Zachodnia
LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.81

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0233
 NR. INW.: EM XXII/12793
 LOKALIZACJA: wykop XXII/12, warstwa 18.
 Ul. Bednarska 12

DATOWANIE: XIV w.

WYMIARY: 13 x 4 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/1

GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 15
 wątek: 15

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
 wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 4

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa Zachodnia

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.82

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0234
 NR. INW.: EM XXII/12794
 LOKALIZACJA: wykop XXII/14, warstwa 5.
 Ul. Bednarska 14

DATOWANIE: XV w.

WYMIARY: 15 x 15 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/2

GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 19
 wątek: 13

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
 wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 8a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa Zachodnia

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.83

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0238
 NR. INW.: EM XXII/12798
 LOKALIZACJA: wykop XXII/14, warstwa 6.
 Ul. Bednarska 14

DATOWANIE: XV w.

WYMIARY: 22 x 13 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/2

GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 17
 wątek: 16

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
 wątek: Z

TYP WG J. MAIKA: 7a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa Zachodnia

INNE: prawdopodobnie barwiona na czarno

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.84

PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0239a; 0239b
 NR. INW.: EM XXII/12799
 LOKALIZACJA: wykop XXII/32, obiekt 3, warstwa 6.
 Ul. Rybacka 32

DATOWANIE: XV w. (wcześniejsze ustalenia:
 XV – XVI w.)

WYMIARY: 15 x 10 cm, dwa fragmenty tkanin zszytych jedwabną nicią

SUROWIEC: wełna

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ a: GĘSTOŚĆ b:

osnowa: 12

osnowa: 18

wątek: 12

wątek: 15

SKRĘT NICI a:

SKRĘT NICI b:

osnowa: Z

osnowa: Z

wątek: S

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: a - 2a, b- 2

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa Zachodnia

INNE: Prawdopodobnie prostokątna lata naszyta za pomocą jedwabnej nici, ścięciem na okrętkę. Łata z grubszej tkaniny naszyta na cieńszą, grubsza też zachodzi jedna na drugą (2 fragmenty). Wełna ma kolor brązowy z czerwonymi tonami, jedwabna nić jest pomarańczowa, prawdopodobnie pierwotnie całość miała kolor czerwony.

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.85

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0239b
 NR. INW.: EM XXII/12799
 LOKALIZACJA: wykop XXII/32, obiekt 3, warstwa 6.
 Ul. Rybacka 32

DATOWANIE: XV – XVI w.

WYMIARY: 15 x 10 cm, dwa fragmenty tkaniny zszyte jedwabną nicią

SUROWIEC: wełna

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 18
 wątek: 15

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
 wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 2

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE:

INNE:

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.86**

PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0240

NR. INW.: EM XXII/12800

LOKALIZACJA: wykop XXII/32, obiekt 3, warstwa 6.
Ul. Rybacka 32

DATOWANIE: XV – XVI w.

WYMIARY: 6 x 5 cm, dwa fragmenty tkaniny zszytej
czarną, również wełnianą nicią

SUROWIEC: wełna

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 15

wątek: 9

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

nić szwu: Z

TYP WG J. MAIKA: 2

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
Zachodnia

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.87**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0242

NR. INW.: EM XXII/12802

LOKALIZACJA: wykop XXII/32, obiekt 3, warstwa 6.
Ul. Rybacka 32

DATOWANIE: XV – XVI w.

WYMIARY: 5 x 2,5 cm; 3 x 2 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/2

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 11

wątek: 8

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: Z

TYP WG J. MAIKA: 7

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.88**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0244

NR. INW.: EM XXII/12804

LOKALIZACJA: wykop XXII/32, obiekt 3, warstwa 6.
Ul. Rybacka 32

DATOWANIE: XV – XVI w.

WYMIARY: 7 x 4 cm; 5,5 x 3,5 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 8

wątek: 7

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: Z

TYP WG J. MAIKA: 1

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
Zachodnia

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.89**

PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0245

NR. INW.: EM XXII/12805

LOKALIZACJA: wykop XXII/32, obiekt 3, warstwa 6.
Ul. Rybacka 32

DATOWANIE: XV w. (wcześniejsze ustalenia: XV –
XVI w.)

WYMIARY: tkanina jest w strzępach, największe frag-
menty mają wymiary: 17 cm x 3,5 cm; 17 cm x 5 cm;
7 cm x 7,5 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: atlasowy 1/4

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 16-18

wątek: 32

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: Z

TYP WG J. MAIKA: inny

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Włochy (?)

INNE: prawdopodobnie barwiona na czarno. 2 duże
fragmenty z zachowanym jedwabnym szwem, mate-
rial złożony i przesyty „na okrętkę”.

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.90**

PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0246

NR. INW.: EM XXII/12806

LOKALIZACJA: wykop XXII/17a, warstwa 17.
Stary Rynek 17

DATOWANIE: XIII w. (wcześniejsze ustalenia: XIV w.)

WYMIARY: ok. 27 x 20cm; 20 x 7 cm; 17 x 4 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/1

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 16

wątek: 12

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 4

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
Zachodnia

INNE: na jednym fragmencie widoczny brzeg woreczkowy

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.91**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0249

NR. INW.: EM XXII/12809

LOKALIZACJA: wykop XXII/14, obiekt 2, warstwa 5.
Ul. Bednarska 14

DATOWANIE: XV w.
 WYMIARY: 23 x 4 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 10
 wątek: 7
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.92**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0251
 NR. INW.: EM XXII/12811
 LOKALIZACJA: wykop XXII/14, obiekt 2, warstwa 5.
 Ul. Bednarska 14
 DATOWANIE: XV w.
 WYMIARY: 16 x 12 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 12-13
 wątek: 8-9
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
 INNE: prawdopodobnie barwiona na czarno
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.93**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0252
 NR. INW.: EM XXII/12812
 LOKALIZACJA: wykop XXII/14, obiekt 2, warstwa 5.
 Ul. Bednarska 14
 DATOWANIE: XV w.
 WYMIARY: 10 x 9 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: płócienny
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 8
 wątek: 7
 SKRĘT NICI:
 osnowa: S
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 1a
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.94**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0253
 NR. INW.: EM XXII/12813

LOKALIZACJA: wykop XXII/14, obiekt 2, warstwa 5.
 Ul. Bednarska 14
 DATOWANIE: XV w.
 WYMIARY: 16 x 8 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 9
 wątek: 9
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia
 INNE: prawdopodobnie barwiona na czarno
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.95**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0254
 NR. INW.: EM XXII/12814a
 LOKALIZACJA: wykop XXII/12, obiekt 2, warstwa 5.
 Ul. Bednarska 12
 DATOWANIE: XV w.
 WYMIARY: 18 x 4 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: płócienny
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 9
 wątek: 10
 SKRĘT NICI:
 osnowa: S
 wątek: Z
 TYP WG J. MAIKA: 2a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia
 INNE: prawdopodobnie barwiona na czerwono
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.96**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0255
 NR. INW.: EM XXII/12814b
 LOKALIZACJA: wykop XXII/14, obiekt 2, warstwa 5.
 Ul. Bednarska 14
 DATOWANIE: XV w.
 WYMIARY: 11 x 3 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: płócienny
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 16
 wątek: 14
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 2a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia

INNE: prawdopodobnie barwiony na szaro
LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.97**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0256
NR. INW.: EM XXII/12815
LOKALIZACJA: wykop XXII/14, obiekt 2, warstwa 5.
Ul. Bednarska 14

DATOWANIE: XV w.

WYMIARY: 8 x 4 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):
osnowa: 16
wątek: 15

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 2a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
Zachodnia

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.98**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0259
NR. INW.: EM XXII/12817
LOKALIZACJA: wykop XXII/10A,
pomieszczenie 3, warstwa 17. Ul. Bednarska 10

DATOWANIE: XV w.

WYMIARY: 19 x 6 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/1

GĘSTOŚĆ (na cm):
osnowa: 11-13
wątek: 7-9

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 4a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne (?)

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.99**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0260
NR. INW.: EM XXII/12818
LOKALIZACJA: wykop XXII/10A, pomieszczenie 3,
warstwa 17. Ul. Bednarska 10.

DATOWANIE: XV w.

WYMIARY: 15 x 7 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):
osnowa: 8
wątek: 8

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 2

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
Zachodnia

INNE: prawdopodobnie barwiona na czerwono
LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.100**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0269
NR. INW.: EM XXIII/2674
LOKALIZACJA: wykop XXIII/12, warstwa 34.
Ul. Rzeźnicka 20 (Sukiennice)

DATOWANIE: XIV w.

WYMIARY: 36 x 2-5 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/1 i płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):
osnowa: 13
wątek: 7

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
wątek: S

TYP WG J. MAIKA: -

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
Zachodnia

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.101**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0270
NR. INW.: EM XXIII/2675
LOKALIZACJA: wykop XXIII/12, warstwa 34.
Ul. Rzeźnicka 20 (Sukiennice)

DATOWANIE: XIV w.

WYMIARY: 9 x 5 cm; 7 x 5 cm; 4 x 2 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/1

GĘSTOŚĆ (na cm):
osnowa: 7
wątek: 5

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 4

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

INNE: osnowa ciemniejsza niż wątek

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.102**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0271
NR. INW.: EM XXIII/2676
LOKALIZACJA: wykop XXIII/12, warstwa 34.
Ul. Rzeźnicka 20 (Sukiennice)

DATOWANIE: XIV w.

WYMIARY: 17 x 1,5 cm
SUROWIEC: wełna
SPLOT: skośny 2/1
GĘSTOŚĆ (na cm):
osnowa: 10
wątek: 10
SKRĘT NICI:
osnowa: Z
wątek: S
TYP WG J. MAIKA: 4a
PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
Zachodnia
LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.103

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0273
NR. INW.: EM XXIII/2678
LOKALIZACJA: wykop XXIII/12, warstwa 34.
Ul. Rzeźnicka 20 (Sukiennice)
DATOWANIE: XIV w.
WYMIARY: 10 x 3 cm
SUROWIEC: wełna
SPLOT: skośny 2/2
GĘSTOŚĆ (na cm):
osnowa: 12
wątek: 7
SKRĘT NICI:
osnowa: Z
wątek: S
TYP WG J. MAIKA: 8
PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne (?)
LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.104

PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0274
NR. INW.: EM XXIII/2679
LOKALIZACJA: wykop XXIII/36, warstwa 24
DATOWANIE: XIV – XV w.
WYMIARY: 8 x 4 cm, 6 x 3 cm, 5 x 2 cm.
SUROWIEC: wełna
SPLOT: skośny 2/1
GĘSTOŚĆ (na cm):
osnowa: 14
wątek: 8
SKRĘT NICI:
osnowa: Z
wątek: S
TYP WG J. MAIKA: 4
PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
Zachodnia
LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.105

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0276
NR. INW.: EM XXIII/2681

LOKALIZACJA: wykop XXIII/22a, warstwa 17.
Stary Rynek 43 (ratusz)
DATOWANIE: 2 poł. XIII w.
WYMIARY: 8 x 4 cm
SUROWIEC: wełna
SPLOT: płócienny
GĘSTOŚĆ (na cm):
osnowa: 3
wątek: 3
SKRĘT NICI:
osnowa: S/2Z
wątek: S/2Z
TYP WG J. MAIKA: 1
PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
INNE: wgląda jak gruby worek
LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.106

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0284
NR. INW.: EM XXIII/2687
LOKALIZACJA: wykop XXIII. Stary Rynek-Kowalska-
-Rzeźnicka
DATOWANIE: XIV w.
WYMIARY: 12 x 8 cm
SUROWIEC: wełna
SPLOT: płócienny
GĘSTOŚĆ (na cm):
osnowa: 9-11
wątek: 7
SKRĘT NICI:
osnowa: Z
wątek: Z
TYP WG J. MAIKA: 1
PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.107

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0285
NR. INW.: EM XXIII/2688
LOKALIZACJA: wykop XXIII/37, obiekt 14, warstwa 3.
Ul. Kowalska 3
DATOWANIE: XIV w.
WYMIARY: 6 x 3 cm
SUROWIEC: wełna
SPLOT: skośny 2/1
GĘSTOŚĆ (na cm):
osnowa: Z
wątek: S
SKRĘT NICI:
osnowa: Z
wątek: S
TYP WG J. MAIKA: 4
PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.108

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0286

NR. INW.: EM XXIII/2689

LOKALIZACJA: wykop XXIII/37, obiekt 14,
warstwa 3. Ul. Kowalska 3

DATOWANIE: XIV w.

WYMIARY: trójkąt o bokach 10, 8 i 5 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/1

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 10

wątek: 8

SKRĘT NICI:

osnowa: S

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 3a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.109

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0287

NR. INW.: EM XXIII/2690

LOKALIZACJA: wykop XXIII/37, obiekt 14,
warstwa 3. Ul. Kowalska 3

DATOWANIE: XIV w.

WYMIARY: 9 x 5 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 9

wątek: 9

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 2

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

INNE: prawdopodobnie barwiona na czerwono

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.110

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0288

NR. INW.: EM XXIII/2691

LOKALIZACJA: wykop XXIII/37, obiekt 14,
warstwa 3. Ul. Kowalska 3

DATOWANIE: XIV w.

WYMIARY: 9 x 6 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 14-16

wątek: 13-14

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 2

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne (?)

INNE: prawdopodobnie barwiona na czerwono

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.111

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0289

NR. INW.: EM XXIII/2692a

LOKALIZACJA: wykop XXIII/37, obiekt 14,
warstwa 3. Ul. Kowalska 3

DATOWANIE: XIV w.

WYMIARY: 7 x 7 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 9

wątek: 9

SKRĘT NICI:

osnowa: S

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 1

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
Zachodnia

INNE: prawdopodobnie barwiona na szaro

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.112

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0290

NR. INW.: EM XXIII/2692 b

LOKALIZACJA: wykop XXIII/37, obiekt 14,
warstwa 3. Ul. Kowalska 3

DATOWANIE: XIV w.

WYMIARY: 6 x 1.5 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 9

wątek: 6

SKRĘT NICI:

osnowa: S

wątek: Z/2S

TYP WG J. MAIKA: 2

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

INNE: prawdopodobnie barwiona na czerwono

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.113

PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0291

NR. INW.: EM XXIII/2692c

LOKALIZACJA: wykop XXIII/37, obiekt 14,
warstwa 3. Ul. Kowalska 3

DATOWANIE: XIV w.

WYMIARY: 7 x 3 cm; 3 x 1,5 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 11

wątek: 8

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 2

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

INNE: prawdopodobnie barwiona na czerwono

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.114**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0294

NR. INW.: EM XXIII/2695

LOKALIZACJA: wykop XXIII, warstwa 34.

Stary Rynek-Kowalska-Rzeźnicka

DATOWANIE: XIII – XIV w.

WYMIARY: 16 x 16 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/2

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 16 - 17

wątek: 7

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 8

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa Zachodnia

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.115**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0296

NR. INW.: EM XXIII/2697

LOKALIZACJA: wykop XXIII/12, warstwa 38.

Ul. Rzeźnicka 20 (Sukiennice)

DATOWANIE: XIV w.

WYMIARY: 55 x 2-7 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/2

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 16

wątek: 9

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 8a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa Zachodnia (?)

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.116**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0325

NR. INW.: EM XXIII/5359

LOKALIZACJA: wykop XXIII/38, ob./jed. 51.

Ul. Kowalska 5

DATOWANIE: XIII – XV w.

WYMIARY: 8,5 x 4,5 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 10-11

wątek: 10

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: Z

TYP WG J. MAIKA: 1a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.117**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0333

NR. INW.: EM XXIII/5367

LOKALIZACJA: wykop XXIII/38, ob./jedn. 31,

warstwa 8. Ul. Kowalska 5

DATOWANIE: XIII – XV w.

WYMIARY: 10,5 x 6 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 10

wątek: 8

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 2a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa Zachodnia

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.118**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0335

NR. INW.: EM XXIII/5369

LOKALIZACJA: wykop XXIII/38, ob./jed. 26,

warstwa 10. Ul. Kowalska 5

DATOWANIE: XIII – XV w.

WYMIARY: 11 x 10 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 11

wątek: 10

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 2

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa Zachodnia

INNE: prawdopodobnie barwiona na czerwono

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.119**

PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0336
 NR. INW.: EM XXIII/38/5370
 LOKALIZACJA: wykop XXIII/38, ob./jed. 31,
 warstwa 10. Ul. Kowalska 5
 DATOWANIE: XIV – XV w. (wcześniejsze ustalenia:
 XIII – XV w.)
 WYMIARY: 10 x 9 cm; 6 x 3,5 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: płócienny
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 13-14
 wątek: 13-14
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 2a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
 INNE: być może barwiona na brązowo
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.120**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0297
 NR. INW.: EM XXIV/1542
 LOKALIZACJA: wykop XXIV/44, warstwa 22.
 Ul. Św. Ducha 44
 DATOWANIE: 2 pol. XIII w.
 WYMIARY: 12 x 4,5 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 7
 wątek: 6
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia
 INNE: nici osnowy ciemniejsze niż nici wątku
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.121**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0299
 NR. INW.: EM XXIV/1544
 LOKALIZACJA: wykop XXIV/14, warstwa 34.
 Ul. Mostowa 14
 DATOWANIE: XIII – XIV w.
 WYMIARY: 24 x 6 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/2
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 14
 wątek: 8

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 8a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne (?)
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.122**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0300
 NR. INW.: EM XXIV/1545
 LOKALIZACJA: wykop XXIV/14, warstwa 34.
 Ul. Mostowa 14
 DATOWANIE: XIII – XIV w.
 WYMIARY: 14 x 2 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/2
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 14
 wątek: 8
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 8a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.123**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0301
 NR. INW.: EM XXIV/1546
 LOKALIZACJA: wykop XXIV/14, warstwa 34.
 Ul. Mostowa 14
 DATOWANIE: XIII – XIV w.
 WYMIARY: 31 x 5 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 8
 wątek: 4
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne (?)
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.124**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0302
 NR. INW.: EM XXIV/1547
 LOKALIZACJA: wykop XXIV/14, warstwa 34.
 Ul. Mostowa 14
 DATOWANIE: XIII - XIV w.
 WYMIARY: 13 x 12 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/2

GEŚTOŚĆ (na cm):

osnowa: 6
wątek: 4

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 8a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.125**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0303

NR. INW.: EM XXIV/1548

LOKALIZACJA: wykop XXIV/14, warstwa 34.
Ul. Mostowa 14

DATOWANIE: XIII w. (wcześniejsze ustalenia: XIII – XIV w.)

WYMIARY: 12 x 2 -5 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/1

GEŚTOŚĆ (na cm):

osnowa: 8
wątek: 7

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 4a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.126**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0304

NR. INW.: EM XXIV/1549

LOKALIZACJA: wykop XXIV/14, warstwa 34.
Ul. Mostowa 14

DATOWANIE: XIII w. (wcześniejsze ustalenia XIV – XV w.)

WYMIARY: 21 x 12 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/2 z pasem rypsu

GEŚTOŚĆ (na cm):

osnowa: 16
wątek: 10

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 8a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.127**

PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0305

NR. INW.: EM XXIV/1550

LOKALIZACJA: wykop XXIV/14, warstwa 34.
Ul. Mostowa 14

DATOWANIE: XIII – XIV w.

WYMIARY: 1 fragment – trapezowaty kształt, podwinięcia u góry i po bokach, wymiary: 7,5-10, 5 x 14,5 cm. 2 fragment – kształt dość nieregularny być może kontynuacja klina nr 1, wymiary: 12 x 13 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/2

GEŚTOŚĆ (na cm):

osnowa: 17
wątek: 10

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 8a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.128**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0306

NR. INW.: EM XXIV/1551

LOKALIZACJA: wykop XXIV/44, warstwa 20.
Ul. Św. Ducha 44

DATOWANIE: XIII – XIV w.

WYMIARY: 14 x 8 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/1

GEŚTOŚĆ (na cm):

osnowa: 9
wątek: 5

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 4a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne (?)

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.129**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0307

NR. INW.: EM XXIV/1552

LOKALIZACJA: wykop XXIV/44, warstwa 18.
Ul. Św. Ducha 44

DATOWANIE: XIV w.

WYMIARY: 13,5 x 4,5 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/1

GEŚTOŚĆ (na cm):

osnowa: 14
wątek: 7

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 4a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

INNE:

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.130**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0308
 NR. INW.: EM XXIV/1553
 LOKALIZACJA: wykop XXIV/14, warstwa 34.
 Ul. Mostowa 14
 DATOWANIE: XIII – XIV w.
 WYMIARY: 12 x 2,5 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/2
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 18
 wątek: 7
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 8a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne (?)
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.131**

PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0318
 NR. INW.: EM XXIV/1563a
 LOKALIZACJA: wykop XXIV/14 warstwa 34.
 Ul. Mostowa 14
 DATOWANIE: XIII – XIV w.
 WYMIARY: 26 x 9cm; 6 x 5 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/2
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 15
 wątek: 4-5
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 8
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa Zachodnia
 INNE: co 3-4 nić wątku jest podwójna co daje efekt poziomego prążkowania tkaniny. Inny fragment tej samej tkaniny pod numerem I.137.
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.132**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0319
 NR. INW.: EM XXIV/1563b
 LOKALIZACJA: wykop XXIV/14, warstwa 34.
 Ul. Mostowa 14
 DATOWANIE: XIII – XIV w.
 WYMIARY: 7 x 6 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 8
 wątek: 6

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.133**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0309
 NR. INW.: EM XXIV/1554
 LOKALIZACJA: wykop XXIV/47, obiekt 1 warstwa 6.
 Ul. Św. Ducha 47
 DATOWANIE: XV w.
 WYMIARY: 10 x 5,5 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: płócienny
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 10
 wątek: 10
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 2
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne (?)
 INNE: prawdopodobnie barwione na czarno
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.134**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0315
 NR. INW.: EM XXIV/1560
 LOKALIZACJA: wykop XXIV/15, warstwa 16.
 Ul. Mostowa 15
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 13 x 4,5 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 13
 wątek: 6
 SKRĘT NICI:
 osnowa 1 (jasna): Z
 osnowa 2 (czarna): S
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa Zachodnia
 INNE: część nici osnowy barwiona na czarno, osiągnięto efekt kolorystyczny tkaniny pasiastej. Uzyskany pasek jest bardzo cienki, liczy tylko 4 nici.
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.135**

PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0316
 NR. INW.: EM XXIV/1561

LOKALIZACJA: wykop XXIV/15, warstwa 17.
 Ul. Mostowa 15
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 8 x 5 cm; 18 x 5 cm; 6 x 5 cm; 7 x 4 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 8
 wątek: 6
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.136**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0320
 NR. INW.: EM XXIV/1564
 LOKALIZACJA: wykop XXIV/15, warstwa 17.
 Ul. Mostowa 15
 DATOWANIE: XIV w.
 WYMIARY: 28 x 8 cm; 28 x 9 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 12
 wątek: 8
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia (?)
 INNE: jasne i ciemne nici osnowy, 10 podwójnych jaśniejszych nici osnowy tworzy pionowy pas
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.137**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0321
 NR. INW.: EM XXIV/1565
 LOKALIZACJA: wykop XXIV/14, warstwa 34.
 Ul. Mostowa 14
 DATOWANIE: XIII – XIV w.
 WYMIARY: 45 x 12 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/2
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 14
 wątek: 5-6
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 8
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia

INNE: co 3-4 nić wątku jest podwójna co daje efekt poziomego prążkowania tkaniny. Inny fragment tej samej tkaniny pod numerem I.131
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.138**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0322
 NR. INW.: EM XXIV/1566
 LOKALIZACJA: wykop XXIV/ 14, warstwa 34.
 Ul. Mostowa 14
 DATOWANIE: XIII – XIV w.
 WYMIARY: 33 x 31 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 14
 wątek: 14
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 4a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
 Zachodnia
 INNE:
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.139**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0338
 NR. INW.: EM XXV/6/1
 LOKALIZACJA: wykop XXV/6, ob./jd. 78.
 Ul. Kowalska 6
 DATOWANIE: XIII – XV w.
 WYMIARY: 35 x 14 cm; 33 x 13 cm; 16 x 8 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/2
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 12
 wątek: 5
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 8a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.140**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0340
 NR. INW.: EM XXV/10A/223
 LOKALIZACJA: wykop XXV/10A/ob./jed.7,
 warstwa 2. Ul. Rzeźnicka 10
 DATOWANIE: XV w.
 WYMIARY: 12 x 5 cm; 7 x 5 cm,
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 9
wątek: 7

SKRĘT NICI:

osnowa: S
wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 1a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.141**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0343

NR. INW.: EM XXV/226

LOKALIZACJA: wykop XXV/13, ob./jed. 36.
Ul. Rzeźnicka 13

DATOWANIE: XIV – XV w.

WYMIARY: 9 x 4 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/2

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 15
wątek: 8

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 8a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
Zachodnia

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.142**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0350

NR. INW.: EM XXV/233

LOKALIZACJA: wykop XXV/8, ob./jed. 17,
warstwa 6. Ul. Kowalska 8

DATOWANIE: XIII – XV w.

WYMIARY: 23 x 10 cm; 7 x 3 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/2

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 56
wątek: 15

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
wątek: Z

TYP WG J. MAIKA: 7

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
Zachodnia

INNE: prawdopodobnie barwiona na czarno

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.143**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0353

NR. INW.: EM XXV/236

LOKALIZACJA: wykop XXV/6, ob./jed.102. Ul. Ko-
walska 6

DATOWANIE: 2 poł. XIII w.

WYMIARY: 13 x 6 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/2

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 15
wątek: 10

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
wątek: Z

TYP WG J. MAIKA: 7a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
Zachodnia

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.144**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0354

NR. INW.: EM XXV/237

LOKALIZACJA: wykop XXV/6, ob./jed. 67.
Ul. Kowalska 6

DATOWANIE: XIV w.

WYMIARY: –

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/1

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 12
wątek: 12

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 4

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne (?)

INNE: tkanina ma brzeg woreczkowy

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.145**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0358

NR. INW.: EM XXV/241

LOKALIZACJA: wykop XXV/13, ob./jed. 29.
Ul. Rzeźnicka 13

DATOWANIE: XIV – XV w.

WYMIARY: 13 x 6 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/2

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 18
wątek: 14

SKRĘT NICI:

osnowa: Z
wątek: Z

TYP WG J. MAIKA: 7a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
Zachodnia

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.146

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0360

NR. INW.: EM XXV/243

LOKALIZACJA: wykop XXV/6, ob./jed.78.

Ul. Kowalska 6

DATOWANIE: XIII – XV w.

WYMIARY: 19 x 13 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/1

GĘSTOŚĆ (na cm):

Osnowa: 11-12

wątek: 8

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA:4a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

INNE: prawdopodobnie barwiona na czarno

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.147

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0361

NR. INW.: EM XXV/244

LOKALIZACJA: wykop XXV/6, ob./jed. 78.

Ul. Kowalska 6

DATOWANIE: XIII – XV w.

WYMIARY: 8 x 5 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/1

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 12

wątek: 6

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 4

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne (?)

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.148

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0362b

NR. INW.: EM XXV/245

LOKALIZACJA: wykop XXV/8, ob./jed. 17,
warstwa 19. Ul. Kowalska 8

DATOWANIE: XV w. (wcześniej XIII –XV w.)

WYMIARY: 1 x 0,5 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: ?

wątek: ?

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: –

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: ?

INNE: fragment tkaniny wełnianej obszytej wstążką
jedwabną opisana pod nr I.180

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.149

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0363

NR. INW.: EM XXV/246

LOKALIZACJA: wykop XXV/6, ob./jed. 77.

Ul. Kowalska 6

DATOWANIE: XIII – XV w.

WYMIARY: 17 x 7 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/1

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 12

wątek: 8

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 4a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.150

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0366

NR. INW.: EM XXV/249

LOKALIZACJA: wykop XXV/6, ob./jed. 71.

Ul. Kowalska 6

DATOWANIE: XIII – XIV w.

WYMIARY: 11 x 3 – 5 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/1

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 14

wątek: 10

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 4

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
Zachodnia

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: I.151

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej

NR.WG J. MAIKA: 0369

NR. INW.: EM XXV/252

LOKALIZACJA: wykop XXV/6, ob./jed. 78.

Ul. Kowalska 6

DATOWANIE: XIII – XV w.

WYMIARY: 30 x 23 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/2

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 15

wątek: 10
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 8a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa Zachodnia
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.152**
 PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0370
 NR. INW.: EM XXV/2203
 LOKALIZACJA: wykop XXV/15a, ob./jed. 29.
 Ul. Rzeźnicka 15
 DATOWANIE: XIII – XIV w.
 WYMIARY: największy fragment : 20 x 13,5 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/2
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 18
 wątek: 11
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 8
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa Zachodnia
 INNE: Największy fragment – ślad podwiniecia i przyszycia, w tym miejscu zachowany kutner. Piękna ciemna barwa – może pierwotnie w czarnym kolorze.
 LITERATURA: Maik, archiwum własne

NR KAT.: **I.153**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0375
 NR. INW.: EM XXV/258
 LOKALIZACJA: wykop XXV/8, ob./jed. 17,
 warstwa 10. Ul. Kowalska 8
 DATOWANIE: XIII – XV w.
 WYMIARY: 14 x 8 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: płócienny
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 16
 wątek: 14
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 2a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa Zachodnia
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.154**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0381
 NR. INW.: EM XXV/264

LOKALIZACJA: wykop XXV/8a, ob./jed. 70.
 Ul. Kowalska 8
 DATOWANIE: XIII – XV w.
 WYMIARY: 25 x 15 cm, 18 x 3cm; 7 x 5 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/2
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 15
 wątek: 9
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 8
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa Zachodnia
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.155**
 PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0384
 NR. INW.: EM XXV/267
 LOKALIZACJA: wykop XXV/14a, ob./jed. 29,
 warstwa 3. Ul. Rzeźnicka 14
 DATOWANIE: XV-XVI wcześniej (XIII – XV w.)
 WYMIARY: 12 x 11cm, oraz trójkąt o bokach
 9,7 i 4,5 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: płócienny i ryps podłużny
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 11
 wątek: 11
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 2a
 PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa Zachodnia
 INNE: W dwukolorowym pasie rypsu użyto nici wątku barwionych na czerwono (1 cm) i brązowo (2 cm).
 LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.156**
 PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
 NR.WG J. MAIKA: 0385
 NR. INW.: EM XXV/268
 LOKALIZACJA: wykop XXV/6, ob./jed. 78.
 Ul. Kowalska 6
 DATOWANIE: XIII – XV w.
 WYMIARY: 9 x 5 cm; 9 x 3 cm
 SUROWIEC: wełna
 SPLOT: skośny 2/1
 GĘSTOŚĆ (na cm):
 osnowa: 14
 wątek: 7
 SKRĘT NICI:
 osnowa: Z
 wątek: S
 TYP WG J. MAIKA: 2a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa Zachodnia
LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.157**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0388
NR. INW.: EM XXV/271
LOKALIZACJA: wykop XXV/13, ob./jed. 36.
Ul. Rzeźnicka 13

DATOWANIE: XIV – XV w.

WYMIARY: 25 x 10 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/2

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 11

wątek: 9

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 8a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa Zachodnia

INNE: może barwiona na czarno

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.158**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0392
NR. INW.: EM XXV/275
LOKALIZACJA: wykop XXV/6, ob./jed. 78.
Ul. Kowalska 6

DATOWANIE: XIII – XV w.

WYMIARY: 8 x 5 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: skośny 2/1

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 14

wątek: 8

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 4a

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa Zachodnia

INNE: prawdopodobnie barwiona na czarno

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.159**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0394
NR. INW.: EM XXV/277
LOKALIZACJA: wykop XXV/6, ob./jed.72.
Ul. Kowalska 6
DATOWANIE: XII – XV w.
WYMIARY: 13 x 6 cm; 9 x 2 cm, 5 x 1,5 cm; 6 x 4 cm
SUROWIEC: wełna
SPLOT: skośny 2/1

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 13

wątek: 5

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG J. MAIKA: 4

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa Zachodnia

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.160**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny wełnianej
NR.WG J. MAIKA: 0399
NR. INW.: EM XXV/282
LOKALIZACJA: wykop XXV/13, ob.jed.36.
Ul. Rzeźnicka 13

DATOWANIE: XIV - XV w.

WYMIARY: –

SUROWIEC: wełna

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 2

wątek: 1

SKRĘT NICI:

osnowa: Z/2S

wątek: Z/2S

TYP WG J. MAIKA: 2

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne (?)

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.161**

PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej
NR. INW.: EM XXX/15290-2
EM XXX/15277 -8
EM XXX/15280-1
EM XXX/15283-5,15288
EM XXX/15293-4
EM XXX/15297
EM XXX/15279
LOKALIZACJA: XXX/ 32, jednostka 37.
Ul. Św. Ducha 32

DATOWANIE: XIII w.

WYMIARY: największy fragment ok. 19 x 9 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 8

wątek: 6

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: Z

TYP WG J. MAIKA: 1

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: ?

INNE: Fragmenty nieokreślonego ubioru wełnianego, zły stan zachowania, materiał jest zlepiony rodzajem wapiennego osadu.

LITERATURA: –

TKANINY PÓLWELNIANE

NR KAT.: **I.162**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny półwełnianej

NR.WG MAIKA: 0005

NR. INW.: EM III/2049

LOKALIZACJA: wykop III, ćw. F/G, warstwa XIII.
Ul. Kowalska 12

DATOWANIE: XIII – XIV w.

WYMIARY: fragmenty o łącznej pow. ok. 20 x 8 cm

SUROWIEC: wątek – wełna, osnowa – len

SPLOT: skośny 2/1

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 4

wątek: 5-6

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

watek: S

TYP WG. MAIKA: –

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

INNE: wełna zawiera prawdopodobnie domieszkę świńskiej szczeciny, osnowa jest jaśniejsza od wątku, są to naturalne barwy zastosowanych surowców

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997;
Maik 1997aNR KAT.: **I.163**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny półwełnianej

NR.WG MAIKA: 0006

NR. INW.: EM IIIA/2535

LOKALIZACJA: wykop IIIA, dom nr 1. Ul. Kowalska 12

DATOWANIE: 4 ćw. XIII w.

WYMIARY: –

SUROWIEC: wątek – wełna, osnowa – len?

SPLOT: –

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: ?

wątek: 8

SKRĘT NICI:

osnowa: ?

wątek: S

TYP WG. MAIKA: -

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Europa
Zachodnia (?)

INNE: –

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997,
Maik 1997aNR KAT.: **I.164**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny półwełnianej

NR.WG MAIKA: 0272

NR. INW.: EM XXIII/2677

LOKALIZACJA: wykop XXIII/12, warstwa 34.
Ul. Rzeźnicka 20 (Sukiennice)

DATOWANIE: XIV w.

WYMIARY: ok. 13 x 2 cm

SUROWIEC: wątek – wełna, osnowa – nie zachowana,
prawdopodobnie jakieś włókno roślinne

SPLOT: –

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: ?

wątek: 14

SKRĘT NICI:

osnowa: ?

wątek: –

TYP WG. MAIKA: –

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

INNE: –

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997

NR KAT.: **I.165**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny półwełnianej

NR.WG MAIKA: 0292

NR. INW.: EM XXIII/2693

LOKALIZACJA: wykop XXIII/37, obiekt 14,
warstwa 3. Ul. Kowalska 3

DATOWANIE: XIV w.

WYMIARY: 17 x 3 cm

SUROWIEC: wątek – wełna, osnowa – len (?)

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 5

wątek: 4

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

TYP WG. MAIKA: –

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

INNE: –

LITERATURA: Maik, archiwum własne

TKANINY ROŚLINNE

NR KAT.: **I.166**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny bawełnianej

NR.WG MAIKA: 0064

NR. INW.: EM IVB/1246

LOKALIZACJA: wykop IV, ćwiartka B, obiekt 1
– beczka. Ul. Garbary 21

DATOWANIE: XIV w.

WYMIARY: 6 x 1 cm, 20 x 1 cm, 16 x 1 cm

SUROWIEC: bawełna

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 36

wątek: 36

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: S

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: Bliski
Wschód

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997a

NR KAT.: **I.167**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny lnianej

NR.WG MAIKA: 0171

NR. INW.: EM XX/90

LOKALIZACJA: wykop XX, cmentarz przy kościele
św. Mikołaja, I poziom pochówku, znalezione przy
przedramieniu

DATOWANIE: koniec XIII w.

WYMIARY: kilka małych fragmentów o łącznej po-
wierzchni ok. 4 cm²

SUROWIEC: len

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 12-16

wątek: 12-16

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: Z

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: –

INNE: barwa jasna, możliwe że pierwotnie biała,
przypuszczalnie fragment bielizny lub całunu

LITERATURA: Maik, archiwum własne; Maik 1997a

TKANINY JEDWABNE

NR KAT.: **I.168**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny jedwabnej

NR.WG MAIKA: 0250

NR. INW.: EM XXII/12.810

LOKALIZACJA: wykop XXII/14, obiekt 2,
warstwa 5. Ul. Bednarska 14

DATOWANIE: XIV – XV w.

WYMIARY: 25,5 x 14,5 cm

SUROWIEC: jedwab

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 50

wątek: 40

SKRĘT NICI:

osnowa: brak skrętu

wątek: brak skrętu

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE:

Europa południowa

INNE: pasy wątku różnej grubości i gęstości. Widoczna dekoracja malowana lub nadrukowana, można zauważyć pozostałości płatków złota.

LITERATURA: Maik, archiwum własne;

Maik 2004, 509-516; Rybarczyk 2018, 158 fig.4.

NR KAT.: **I.169**

PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny jedwabnej

NR.WG MAIKA: 0327

NR. INW.: EM XXIII/38/2078 (5361)

LOKALIZACJA: wykop XXIII/38, obiekt 31, warstwa
10. Ul. Kowalska 5

DATOWANIE: XIV – XV w.

WYMIARY: 2,5 x 9,4 cm, 3 x 10,7cm

SUROWIEC: jedwab

SPLOT: aksamit

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa wiążąca: 54

osnowa włosa: 18

wątek: 44

STOSUNEK OSNÓW 3:1

SKRĘT NICI:

osnowa wiążąca: S

osnowa włosa: brak skrętu

wątek: brak skrętu

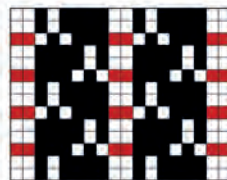
PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE:

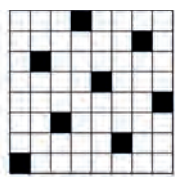
Włochy

INNE: prawdopodobnie barwiony

LITERATURA: Maik archiwum własne;

Maik 2004, 509-516; Rybarczyk 2018, 156 fig.1.

NR KAT.: **I.170**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny jedwabnej

NR.WG MAIKA: 0262

NR. INW.: EM XXIV/21.820

LOKALIZACJA: wykop XXIV/14, obiekt 2, warstwa 4.
Ul. Mostowa 14

DATOWANIE: XV w.

WYMIARY: 15 x 6,9 cm

SUROWIEC: jedwab

SPLOT: atlasowy 1/7, pokrycia wątkowe

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 36

wątek: 150-160

SKRĘT NICI:

osnowa: brak skrętu

wątek: brak skrętu

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE:

południe Europy

INNE: Kolor złoto-brązowy, osnowa jest ciemna, wątek natomiast jasny.

LITERATURA: Maik archiwum własne;
Maik 2004, 509-516; Rybarczyk 2018, 158.

NR KAT.: **I.171**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny jedwabnej

NR.WG MAIKA: 0367

NR. INW.: EM XXV/2098

LOKALIZACJA: wykop XXV. Ul. Kowalska – Rzeźnicka

DATOWANIE: XV – XVI w.

WYMIARY: ok. 6x 10 cm

SUROWIEC: jedwab

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 74

wątek: 42

SKRĘT NICI:

osnowa: brak skrętu

wątek: brak skrętu

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE:

Europa południowa

INNE: –

LITERATURA: Maik, archiwum własne;
Maik 2004, 509-516.

NR KAT.: **I.172**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny jedwabnej

NR.WG MAIKA: 355

NR. INW.: EM XXV/2243

LOKALIZACJA: wykop XXV/14A, ob./jed. 29, w-wa. 6.
Ul. Rzeźnicka 14

DATOWANIE: XV w.

WYMIARY: 18 x 11 cm

SUROWIEC: jedwab

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 44

wątek: 56

SKRĘT NICI:

osnowa: brak skrętu

wątek: brak skrętu

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE:

południe Europy

INNE: Co 3 nici osnowy brano nić podwójną, co skutkuje efektem prążkowania tkaniny

LITERATURA: archiwum własne; Maik 2004, 509-516.

NR KAT.: **I.173**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny jedwabnej

NR. INW.: EM XXX/8004

LOKALIZACJA: wykop XXX. Ul. Rzeźnicka- św. Ducha- Stary Rynek

DATOWANIE: XV w.

WYMIARY: 16 x 5,5 cm

SUROWIEC: jedwab

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 52

wątek: 72

SKRĘT NICI:

osnowa: brak skrętu

wątek: brak skrętu

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE:

Europa południowa, Włochy

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **I.174**

PRZEDMIOT: fragment tkaniny jedwabnej

NR. INW.: EM XXXI/668

LOKALIZACJA: wykop XXXI/23, jednostka 41. Ul. Bednarska 23

DATOWANIE: XIII w.

WYMIARY: ok. 5 x 30 cm

SUROWIEC: jedwab

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 63

wątek: 44-46

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: Z

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE:

Europa południowa, Bliski Wschód?

INNE: –

LITERATURA: –

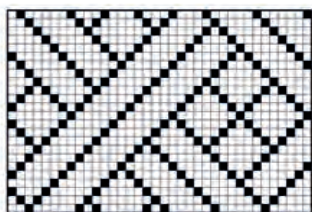
BUDOWA SPLOTOWA TKANINY - TŁO

BUDOWA SPLOTOWA TKANINY- WZÓR

0 3 cm

NR KAT.: I.175

PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny jedwabnej

NR. INW.: a) EM XXXI/3726; b) EM XXXI/3769

LOKALIZACJA:

a) wykop XXXI/14, ćwiartka B, jednostka 42, warstwa 8. Stary Rynek 14

b) wykop XXXI/14, ćwiartka B, jednostka 42, warstwa 7. Stary Rynek 14

DATOWANIE: XV w.

WYMIARY: a) 15 x 8 cm b) 37,5 x 8 cm

SUROWIEC: jedwab

SPLOT: złożony – lampas. Tkanina dwuosnowowa i dwuwątkowa. Tło zostało zaznaczone splotem dającym wizualny efekt splotu skośnego 2/1, tworzącego pokrycie ciężkie – osnowowe, wzór zaś splotem wyglądającym jak płócienny. W partii tła tkanina przybiera budowę tkaniny podwójnej (woreczkowej).

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa wiążąca: 45 (po dwie nitki w oczku struny podciągowej krosna)

osnowa podstawowa: 18

wątek wzoru: 24-26

wątek tła: 24-26

SKRĘT NICI:

osnowa wiążąca: brak skrętu

osnowa podstawowa: Z

wątek wzoru: brak skrętu

wątek tła: brak skrętu

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE:

Północne Włochy – Lukka lub Wenecja

INNE: wzór z hartami na smyczy i rozetami z pseudoarabskimi napisami

LITERATURA: Rybarczyk 2018, 156, 158.

NR KAT.: I.176

PRZEDMIOT: wstążka ze złotą nicią (galon)

NR.WG MAIKA: 0198

NR. INW.: EM XXII/2679

LOKALIZACJA: wykop XXII/36, obiekt 1, warstwa 9. Ul. Rybacka 36

DATOWANIE: XV w.

WYMIARY: 40 x 4,5 cm

SUROWIEC: jedwab, oplot metalowy pozłacany

SPLOT: skośny 5/1, łamany w wątku i osnowie

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 19

wątek: 15

SKRĘT NICI:

osnowa S/2-

wątek: S

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE:

import, prawdopodobnie z południa Europy

INNE: w wątku nić brana podwójnie, wykonana na krośnie sześciocielnicowym

LITERATURA: Maik archiwum własne;

Maik 2004, 509-516; Rybarczyk 2018, 156, 157 fig. 2, 158.

NR KAT.: **I.177**

PRZEDMIOT: wstążka ze złotą nicią (galon)

NR.WG MAIKA: 0241

NR. INW.:EM XXII/12.801

LOKALIZACJA: wykop XXII/32, obiekt 3,
warstwa 6. Ul. Rybacka 32

DATOWANIE: XV w.

WYMIARY: 36 x 2 cm

SUROWIEC: jedwab, oplot metalowy pozłacany.

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 47

wątek: 9

SKRĘT NICI:

osnowa : S

wątek: S/2

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE:

import, lub wyrób lokalny z importowanego surowca

LITERATURA: Maik archiwum własne; Maik 2004, 509-516.

NR KAT.: **I.178**

PRZEDMIOT: wstążka

NR.WG MAIKA: 0293

NR. INW.: EM XXIII/2694

LOKALIZACJA: wykop XXIII/27, warstwa 50. Stary
Rynek 43 (ratusz)

DATOWANIE: XIII w.

WYMIARY: 25 x 4 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa:12

wątek: 8

SKRĘT NICI:

osnowa: Z

wątek: Z

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

LITERATURA: Maik archiwum własne

NR KAT.: **I.179**

PRZEDMIOT: wstążka

NR.WG MAIKA: 0313

NR. INW.: EM XXIV/1558

LOKALIZACJA: wykop XXIV. Ul. Mostowa – Św. Ducha

DATOWANIE: XV – XVI w.

WYMIARY: 13 x 2,7 cm

SUROWIEC: jedwab

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 29

wątek: 17

SKRĘT NICI:

osnowa : S/2-

wątek: brak skrętu

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE:

południe Europy

LITERATURA: Maik archiwum własne; Maik 2004, 509-516.

NR KAT.: **I.180**

PRZEDMIOT: fragmenty tkaniny wełnianej
i wstążki jedwabnej

NR.WG MAIKA: 0362a

NR. INW.: EM XXV/245

LOKALIZACJA: wykop XXV/8, ob./jed. 17, warstwa 19.
Ul. Kowalska 8

DATOWANIE: XV w. (wcześniej XIII –XV w.)

WYMIARY: a – 10 x 3,2 cm; b – 1 x 0,5 cm

SUROWIEC: jedwab

SPLOT: a i b - płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm)

osnowa: 50

wątek: 22

SKRĘT NICI a:

osnowa: S/2-

wątek: Z (słaby)

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: ?

INNE: wstążka jedwabna przyszyta do tkaniny wełnianej
opisanej pod nr I.148

LITERATURA: Maik archiwum własne; Maik 2004, 509-516.

NR KAT.: **I.181**

PRZEDMIOT: tasiemka

NR.WG MAIKA: 0391

NR. INW.: EM XXV/2116

LOKALIZACJA: wykop XXV. Ul. Kowalska – Rzeźnicka

DATOWANIE: XV w.

WYMIARY: 68 x 0,5 cm

SUROWIEC: jedwab

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 64

wątek: 18

SKRĘT NICI:

osnowa: brak skrętu

wątek: brak skrętu

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE:

import, lub wyrób lokalny z importowanego surowca

LITERATURA: Maik archiwum własne; Maik 2004, 509-516.

NR KAT.: I.182

PRZEDMIOT: wstążka, wyrób tabliczkowy

NR. INW.: EM XXXI/829

LOKALIZACJA: wykop XXXI/22, jednostka 19.
Ul. Bednarska 22

DATOWANIE: ok. poł. XIII w.

WYMIARY: 2,3 x 15, 5 cm

SUROWIEC: jedwab, metalowy oplot

SPLOT: krosienka tabliczkowe

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: ?

wątek: ?

SKRĘT NICI:

osnowa: ?

wątek: ?

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE:

import, lub wyrób lokalny z importowanego surowca

INNE: Wykorzystano 36 tabliczek. Przy każdym brzegu rząderek wykonany z użyciem nici w oplocie pozłacanym. Jedna końcówka złożona i zaszyta w szpic

LITERATURA: –

NR KAT.: I.183

PRZEDMIOT: wstążka

NR. INW.: EM XXXI/830

LOKALIZACJA: wykop XXXI/22, jednostka 19.
Ul. Bednarska 22

DATOWANIE: ok. poł. XIII w.

WYMIARY: długość całkowita ok. 37,5 cm, do supła ok. 26 i 11 cm. szerokość: 3cm

SUROWIEC: jedwab

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 45

wątek: 22

SKRĘT NICI:

osnowa: słaby Z

wątek: brak skrętu

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE:

import, lub wyrób lokalny z importowanego surowca.

INNE: wstążka z zawiązanym supłem.

LITERATURA: –

0 3 cm

NR KAT.: **I.184**

PRZEDMIOT: wstążka

NR. INW.: EM XXXI/831

LOKALIZACJA: XXXI/22, jednostka 19. Ul. Bednarska 22

DATOWANIE: ok. poł. XIII w

WYMIARY: 2,5 x 121,5 cm

SUROWIEC: jedwab

SPLOT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 58-59

wątek: 24-25

SKRĘT NICI:

osnowa: słaby S

wątek: brak skrętu

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE:

import, lub wyrób lokalny z importowanego surowca

LITERATURA: –

0 3 cm

NR KAT.: **I.185**

PRZEDMIOT: wstążka

NR. INW.: EM XXXIII/2459

LOKALIZACJA: XXXIII/ 5, z oficyny, warstwa mierzwy.
Ul. Rybacka 5

DATOWANIE: XIII w.

WYMIARY: 2,5-2,8cm x 41 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: płócienny przy brzegach, pośrodku wątek przebiega luźno niezwiązany z nićmi osnowy (prymitywne lisere). Na fragmencie paska splot zmienia się w pnamę, możliwe że takie wstawki były rozmieszczone regularnie, wzmacniając całość konstrukcji.

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 6

wątek: 3

SKRĘT NICI:

osnowa: S/2Z

wątek: S/2Z

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **I.186**

PRZEDMIOT: fragment wyrobu tabliczkowego

NR.WG MAIKA: 0365

NR. INW.: EM XXV/2100 lub XXV/248

LOKALIZACJA: wykop XXV/8, ob./jed. 17, w-wa 7.
Ul. Kowalska 8

DATOWANIE: XIV – XV w. (wcześniejsze ustalenia:
XIII – XV w.)

WYMIARY: 3,7 x 4,8 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT LUB SPOSÓB WYKONANIA: krosienko
tabliczkowe

GEŚTOŚĆ (na cm):

osnowa: 11

wątek: 10

SKRĘT NICI:

osnowa: S/2Z (bardzo słaby)

wątek: S

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: lokalne

INNE: nie zachowała się cała szerokość wyrobu, można
stwierdzić że użyto co najmniej 38 tabliczek 4 otwo-
rowych

LITERATURA: Maik, archiwum własne.

NR KAT.: **I.187**

PRZEDMIOT: fragment wyrobu tabliczkowego

NR. INW.: EM XXXI/1772-1773

LOKALIZACJA: wykop XXXI/23, j.3. w.7. Ul. Bednarska 23

DATOWANIE: XV – XVI w.

WYMIARY: 4,8 x 14 cm, 5 x 9,5 cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT: wykonane na krosienku tabliczkowym

GEŚTOŚĆ (na cm):

osnowa: ?

wątek: ?

SKRĘT NICI:

osnowa: ?

wątek: ?

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: ?

INNE: wykonano z użyciem 47 tabliczek

LITERATURA: –

NR KAT.: **I.188**

PRZEDMIOT: fragment dzianiny

NR.WG MAIKA: 0243

NR. INW.: EM XXII/12803

LOKALIZACJA: wykop XXII/32, obiekt 3, warstwa 6.
Ul. Rybacka 32

DATOWANIE: XV w.

WYMIARY: 6,5 x 9 cm, 5 x 3,5 cm, 6 x 2,5 cm, 5,5 x 3,5cm

SUROWIEC: wełna

SPLOT LUB SPOSÓB WYKONANIA: dzianina, ściąg
pończochowy, nici brane podwójnie. Liczba zastosowa-
nych oczek na 1 cm wynosi 5 w poziomie i 3 w pionie.

SKRĘT NICI: S

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE:

surowiec importowany z Europy Zachodniej

INNE: kolor brązowy z czerwonymi tonami, prawdo-
podobnie barwiona na czerwono

LITERATURA: Maik, archiwum własne;

Rybarczyk 2017, 312, 313 fig.1.

NR KAT.: **I.189**

PRZEDMIOT: 3 fragmenty filcu

NR.WG J. MAIKA: 0298

NR. INW.: EM XXIV/1543

LOKALIZACJA: wykop XXIV/44, warstwa 22. Ul. Św.
Ducha 44

DATOWANIE: 2 poł. XIII w.

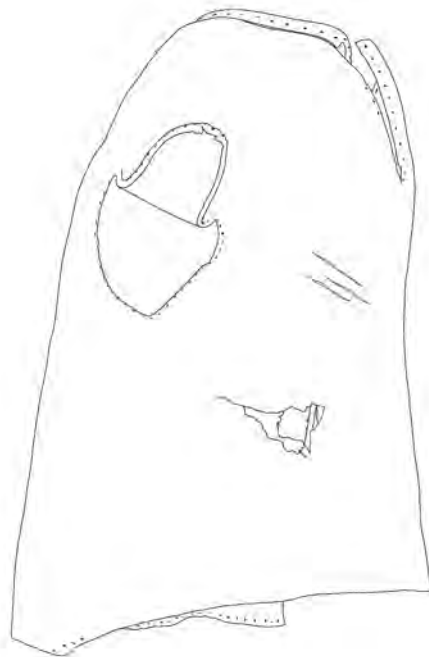
WYMIARY: łącznie około 12 x 9 cm, grubość ok. 0,3-0,4 cm

SUROWIEC: wełna

LITERATURA: Maik, archiwum własne

II. ELEMENTY UBIORÓW

0 3 cm

KAFTANY

NR. KAT: **II.1**

PRZEDMIOT: fragment kaftana

NR. INW: EM XXII/33/13628

LOKALIZACJA: wykop XXII/33, obiekt 1,
warstwa 3. Ul. Rybacka 33

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:
XIII – XV w.

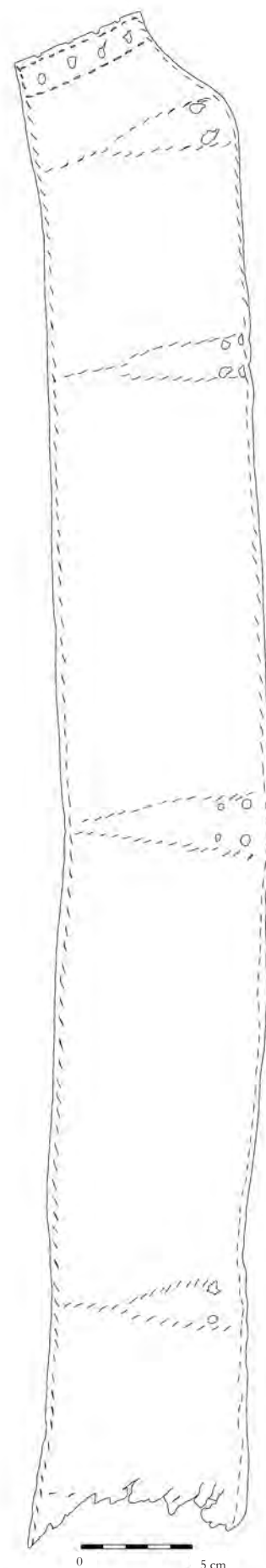
DATOWANIE PRZEDMIOTU: 3 ćwierć XV w.

WYMIARY: długość 66,7 cm, szerokość 9,3 cm

SUROWIEC: skóra

INNE: zachowane cztery zgrupowania dziurek do przewlekania troków nogawic i jedna strona zapięcia kaftana.

LITERATURA: –

NR. KAT.: **II.2**

PRZEDMIOT: fragment kaftana

NR. INW.: EM XXII /33/13629

LOKALIZACJA: wykop XXII/33, obiekt 1, warstwa 3.
Ul. Rybacka 33

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII – XV w.

DATOWANIE PRZEDMIOTU: 3 ćwierć XV w.

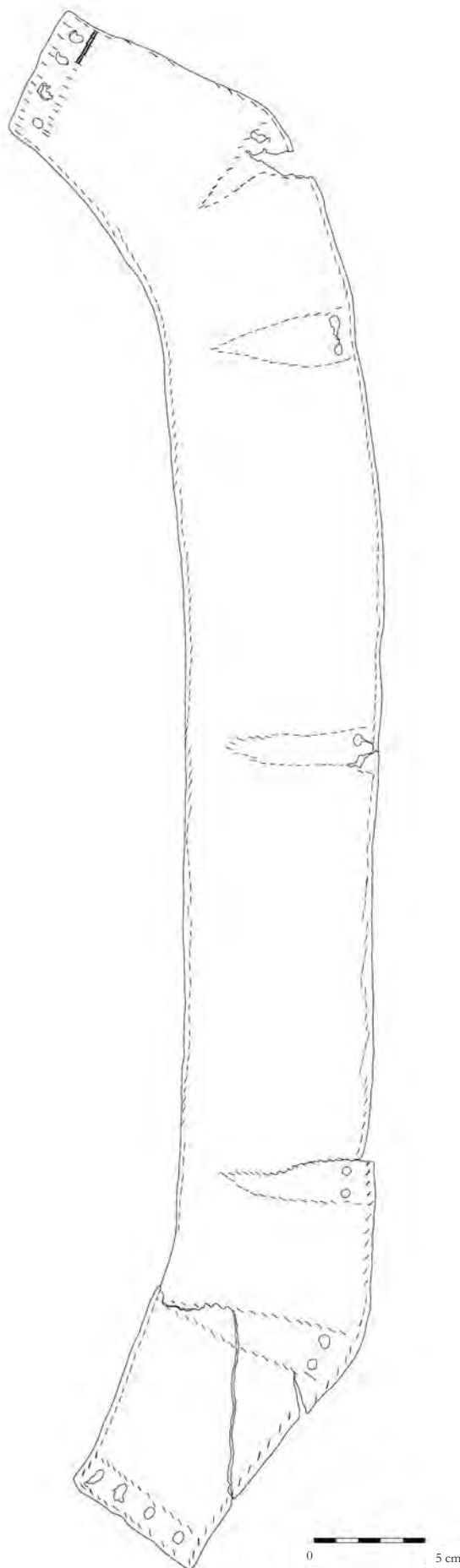
WYMIARY: długość 71,3 cm, szerokość 8,7 cm

SUROWIEC: skóra

INNE: baskina zachowana w dwóch fragmentach.

Zachowały się wszystkie dziurki do przewlekania
troków nogawic oraz otwory na sznurówki kaftana.

LITERATURA: –

RĘKAWICZKI

NR KAT: **II.3**

PRZEDMIOT: rękawiczka

NR. INW: EM XXII/1956

LOKALIZACJA: wykop XXII/10B, PoM4,
warstwa 26. Ul. Bednarska 10

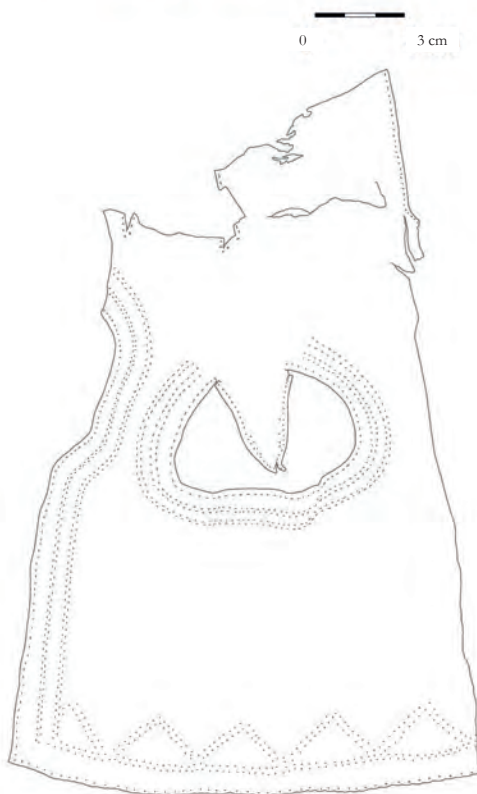
DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII – XIV w.

WYMIARY: szerokość 15,5 cm, długość 23,5 cm

SUROWIEC: skóra

INNE: fragment rękawiczki pięciopalcowej, na prawą
rękę. Ozdobne przeszycia wzdłuż szwów
i przy brzegu mankietu.

LITERATURA: –

NR KAT.: II.4

NR. INW.: EM XXII/13272

PRZEDMIOT: rękawiczka

LOKALIZACJA: wykop XXII/33, warstwa 10.
Ul. Rybacka 33

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:
przed 1260 r.

WYMIARY: szerokość (przy mankiecie) 17,5 cm,
długość 27,3 cm

SUROWIEC: skóra

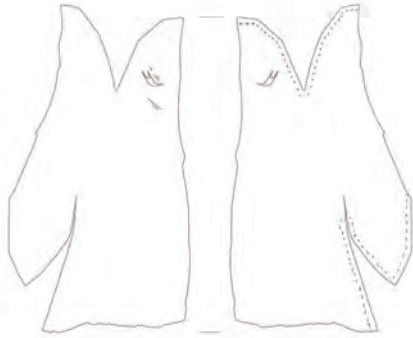
INNE: jednopalcowa rękawica na lewą dłoń,
z dość grubej, sztywnej skóry

LITERATURA: –

0 3 cm

0 3 cm

NR KAT.: **II.5**

PRZEDMIOT: rękawiczka

NR. INW.: EM XXIII/4151

LOKALIZACJA: wykop XXIII/11A, jednostka XV.
Ul. Rzeźnicka 19

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:

1 poł. XIV w.

WYMIARY: długość 18 cm, szerokość
(po rozłożeniu) 9,5 cm

SUROWIEC: skóra

INNE: fragment rękawicy jednopalcowej
na prawą rękę

LITERATURA: –

NR KAT.: **II.6**

PRZEDMIOT: rękawiczka

NR. INW.: EM XXVI/ 633

LOKALIZACJA: wykop XXVI/3, ćwiartka B, warstwa
38. Ul. Św. Ducha 3

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:

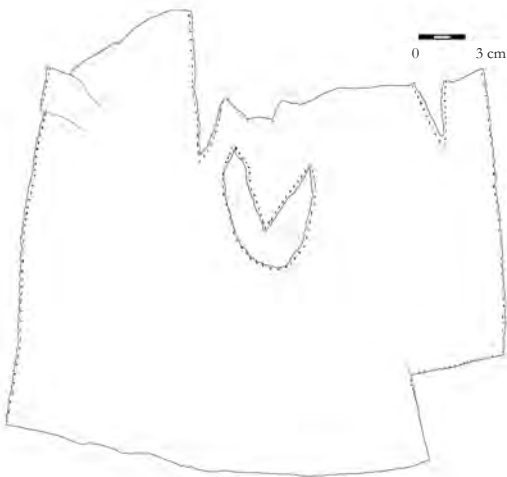
ok. poł. XIII w.

WYMIARY: długość: 27 cm, szerokość
rozłożonego fragmentu 30 cm, (sama rękawica miała
ok. 15 cm szerokości)

SUROWIEC: skóra

INNE: jednopalcowa rękawica na lewą rękę.

LITERATURA: –

NR KAT.: II.7

PRZEDMIOT: rękawiczka

NR. INW.: EM XXX/16419

LOKALIZACJA: wykop XXX.

Ul. Rzeźnicka – Św. Ducha – Stary Rynek

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:

XIII – XIV w

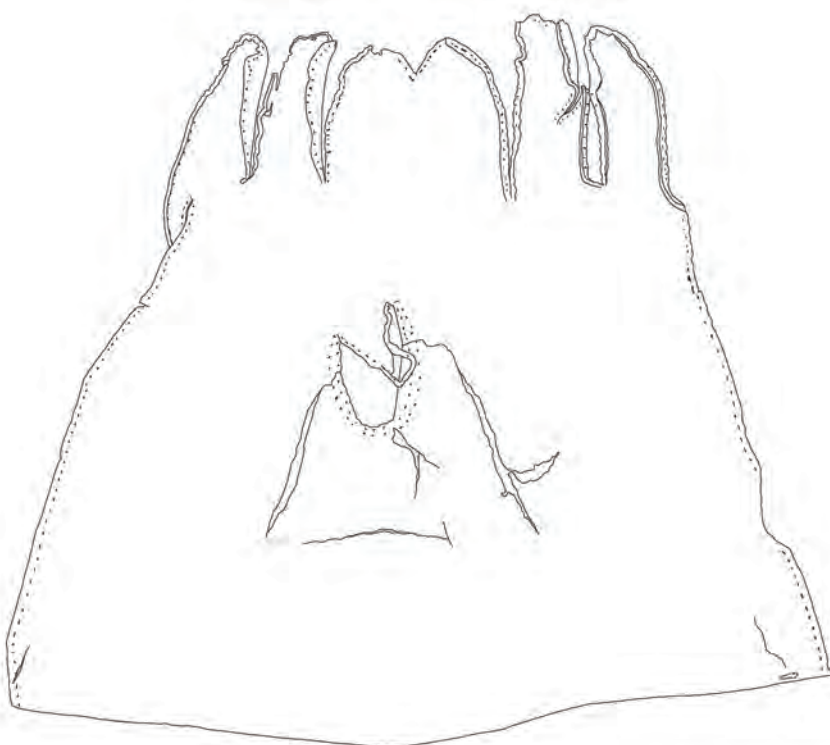
WYMIARY: szerokość: 33 cm, długość 29,5 cm

SUROWIEC: skóra

INNE: rękawica na lewą rękę, pięciopalcowa.

Nosi ślady napraw (zaszywanie na palcach).

LITERATURA: –

NR KAT.: II.8

PRZEDMIOT: rękawiczka

NR. INW.: EM XXXI/5047

LOKALIZACJA: wykop XXXI/12, jednostka 14.
Stary Rynek 12

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: koniec XIII w.?

WYMIARY: szerokość (przy mankiecie)
ok. 27 cm, długość ok. 29 cm

SUROWIEC: skóra

INNE: bardzo zniszczona rękawiczka jednopalcowa na
lewą rękę.

LITERATURA: –

0 3 cm

NR KAT.: **II.9**

PRZEDMIOT: rękawiczka

NR. INW.: EM XXXIII/1182

LOKALIZACJA: wykop XXXIII.

Ul. Rybacka – Mostowa

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:

XIII/XIV w

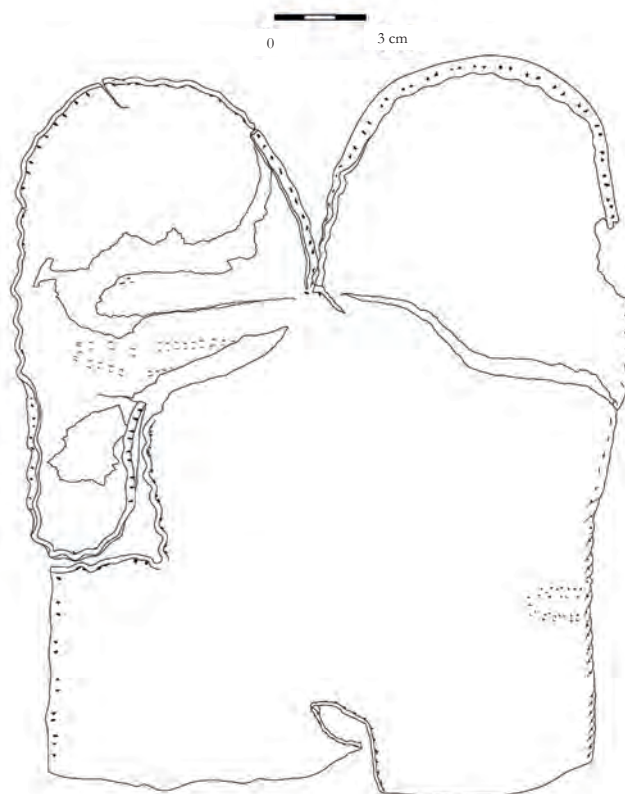
WYMIARY: szerokość (przy mankiecie)

ok. 23 cm, długość 30 cm

SUROWIEC: skóra

INNE: rękawica jednopalcowa na prawą rękę.

LITERATURA: –

NAKRYCIA I OZDOBY GŁOWY

NR KAT: **II.10**

PRZEDMIOT: dopinka z włosów

NR. INW: EM XXXI/3768

LOKALIZACJA: XXXI/14, ćwiartka B, j.42, w.7.
Stary Rynek 14

DATOWANIE: XV w.

WYMIARY: największy fragment ma
26 cm długości i ok. 2,5 cm grubości

SUROWIEC: jedwab, ludzkie włosy

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: ?

INNE: bardzo zły stan zachowania. 4 fragmenty luźnego rdzenia jedwabnego i 3 fragmenty rdzenia z nawiniętymi włosami.

TKANINA TWORZĄCA ZEWNĘTRZNĄ CZĘŚĆ RDZENIA:

Splot atlasowy 1/5, pokrycia osnowowe

GĘSTOŚĆ (na cm):

o: 65-67 cm

w: 39-40 cm

SKRĘT NICI:

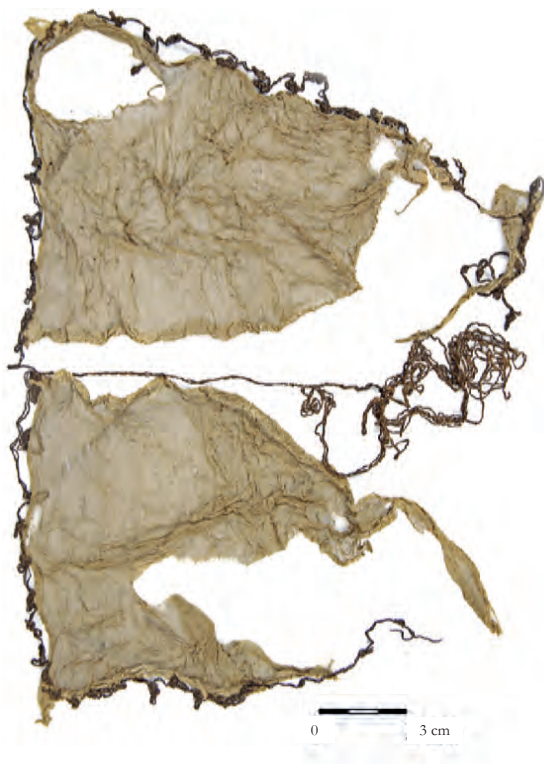
osnowa: Z

wątek: brak skrętu

TKANINA TWORZĄCA ŚRODEK RDZENIA:

trudna w obserwacji, widać że była wielokolorowa, barwione były zarówno nici wążku jak i osnowy. Nici wążku różnej grubości.

LITERATURA: Drażkowska 2012, 87, ryc.61, Rybarczyk 2018, 158.

NR KAT: **II.11**

PRZEDMIOT: nakrycie głowy? czepek?

NR. INW: EM XXXIII/951

LOKALIZACJA: wykop XXXIII/27-28, jednostka 58.
Ul. Mostowa 27-28

DATOWANIE: poł. XIII w.

WYMIARY: ok. 24 x 20 cm

SUROWIEC: jedwab

SPLIT: płócienny

GĘSTOŚĆ (na cm):

osnowa: 58-60

wątek: 48-49

SKRĘT NICI: w osnowie słabszy niż w wążku

osnowa: Z

wątek: Z

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: ?

INNE: dekoracyjne obszycie nicią w kontrastowym, ciemnym kolorze, na której utworzono ozdobne supelki.

LITERATURA: –

SZNURÓWKI

NR KAT: **II.12**

PRZEDMIOT: skuwka sznurówki

NR. INW.: EM II/435

LOKALIZACJA: wykop II, ćwiartka C, warstwa XVII.
Ul. Kowalska (okolice Bramy Kowalskiej)

DATOWANIE: XIII/XIV w.

WYMIARY: długość 5,3 cm, szerokość maksymalnie 4 mm

SUROWIEC: mosiądz

LITERATURA: Rybarczyk 2020, 206 fig.8

NR KAT: **II.13**

PRZEDMIOT: sznurówka jedwabna

NR. INW.: EM XXII/12.787

NR.WG MAIKA: 0227

LOKALIZACJA: wykop XXII/32, warstwa 19.
Ul. Rybacka 32

DATOWANIE: XIII w

WYMIARY: długość ok. 23,5 cm, w tym okucie zachowane na długości ok.1,6 cm, szerokość 0,9 cm

SUROWIEC: jedwab, okucie metalowe, skorodowane, o czerwonej barwie, reagujące na magnes – przypuszczalnie żelazo

SPLOT LUB SPOSÓB WYKONANIA:
plecionka wykonana z 20 nici

GĘSTOŚĆ: –

SKRĘT NICI: brak

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE:
import, lub wyrób lokalny z importowanego surowcaLITERATURA: Maik archiwum własne, Maik 2004,
Rybarczyk 2020, 205, 206 fig. 7.

GUZIKI

NR KAT: **II.14**

PRZEDMIOT: guzik

NR. INW.: EM XV/5590

LOKALIZACJA: wykop XV4, warstwa 22A.
Ul. Sukiennicza

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: pocz. XIV w.

WYMIARY: średnica 2,5 cm, wysokość: 1 cm

SUROWIEC: cyna

KONSTRUKCJA: jednoczęściowa, odlew

LITERATURA: –

NR KAT: **II.15**

PRZEDMIOT: guzik

NR. INW.: EM XX/239

LOKALIZACJA: wykop XXB, warstwa LXI.
Stary Rynek (cmentarz przy kościele św. Mikołaja
i fragment ulicy)

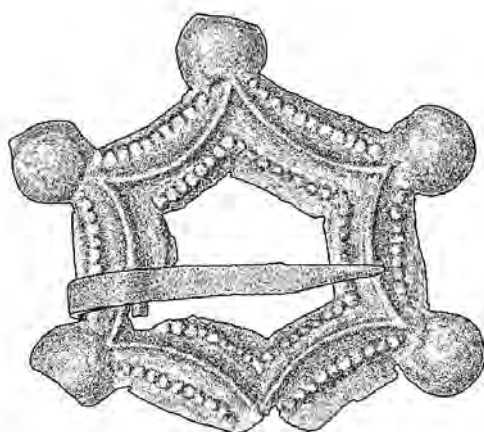
DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:
ok. poł. XIII w.

WYMIARY: średnica 1 cm, zachowana wysokość 0,8 cm

SUROWIEC: blacha pozłacana? mosiądz?

KONSTRUKCJA: dwuczęściowa, uszko z blachy, korpus
także ukształtowany z blachy

LITERATURA: –

III. BIŻUTERIA
I DROBNE ELEMENTY METALOWE

PIERŚCIONKI

NR KAT: **III.1.**

PRZEDMIOT: pierścionek

NR. INW: EM II/1390

LOKALIZACJA: wykop II, ćwiartka C, warstwa 21.

Ul. Kowalska (okolice Bramy Kowalskiej)

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: ok. poł. XIII w.

WYMIARY: 3,1 x 2,6 cm (obwód zmienny)

SUROWIEC: cyna lub ołów

INNE: cztery skręcone ze sobą druty o grubości ok. 0,23 cm, ze stopionymi, ostro zakończonymi końcówkami. Posiada otwartą konstrukcję, pozwalającą na regulację rozmiaru.

LITERATURA: Kočka-Krenz 1993, 117.

NR KAT: **III.2.**

PRZEDMIOT: pierścionek

NR. INW: EM XV/122

LOKALIZACJA: wykop XV1, warstwa XV. Ul. Wałowa

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIV w

WYMIARY: obwód wewnętrzny 60 mm, średnica wewnętrzna 19 mm, rozmiar jubilerski 20, szerokość szyny 2,7 mm, długość boków tarczki pierścionka: 1,2 cm; 1,2 cm; 1,5 cm i 1,4 cm

SUROWIEC: miedź

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT: **III.3.**

PRZEDMIOT: pierścionek

NR. INW: EM XV/4376

LOKALIZACJA: wykop XV2, ćwiartka B, warstwa XXXVII. Ul. Sukiennicza

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: koniec XIII w.

WYMIARY: średnica wewnętrzna: 16,5 mm, obwód wewnętrzny: 52 mm, rozmiar jubilerski 12, szerokość szyny 0,3 cm

SUROWIEC: mosiądz, szkło

INNE: wykonany z bardzo cienkiej blachy

LITERATURA: –

ZAPINKI

NR KAT: III.4

PRZEDMIOT: fragment zapinki

NR. INW.: EM III/3020

LOKALIZACJA: wykop IIIA, warstwa XXIX a.
Ul. Kowalska 12

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: średniowiecze

WYMIARY: 6,7 x 5,5 cm

SUROWIEC: brąz

KSZTAŁT: podkowiasty

ZDOBIENIE: –

KONSTRUKCJA: odlew

LITERATURA: –

NR KAT: III.5

PRZEDMIOT: zapinka

NR. INW.: EM VI/1582

LOKALIZACJA: wykop VIA, jednostka 51.
Ul. Garbary 13

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIV w.

WYMIARY: 6,8 x 6,2 cm

SUROWIEC: cyna

KSZTAŁT: sercowaty

ZDOBIENIE: pseudo-granulacja, ornament – wzory
roślinne, ozdobne trójkąty, wijące się spirale, oraz sche-
matycznie przedstawiona twarz ludzka na górze serca

KONSTRUKCJA: odlew

INNE: brak kolca

LITERATURA: –

0 1 cm

NR KAT.: **III.6**

PRZEDMIOT: zapinka

NR. INW.: EM XV/390

LOKALIZACJA: wykop XV1, dom 3, warstwa III.
Ul. Wałowa

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII/XIV w.

WYMIARY: średnica: 4,1 cm

SUROWIEC: mosiądz

KSZTAŁT: okrągły

ZDOBIENIE: ornament wici roślinnej

KONSTRUKCJA: odlew

INNE: częściowo ukruszona, brak kolca

LITERATURA: –

0 1 cm

NR KAT.: **III.7**

PRZEDMIOT: zapinka

NR. INW.: EM XV/4308

LOKALIZACJA: wykop XV4, warstwa 37, część północno – zachodnia. Ul. Sukiennicza

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: koniec XIII w.

WYMIARY: 3,1 x 2,6 cm

SUROWIEC: mosiądz, cyna

KSZTAŁT: sześciokątny

ZDOBIENIE: rzędy dekoracyjnej pseudo-granulacji na ramie zapinki

KONSTRUKCJA: wybita z cienkiej blachy, od spodu dla wzmocnienia wiano cynę. Kolec również wycięty z blachy

INNE: częściowo ułamana

LITERATURA: –

0 1 cm

NR KAT.: **III.8**

PRZEDMIOT: zapinka

NR. INW.: EM XXII/3545

LOKALIZACJA: wykop XXII/28, warstwa 18. Ul. Rybacka 29

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: pocz. XIV w.

WYMIARY: 2,9 x 2,8 cm

SUROWIEC: mosiądz

KSZTAŁT: okrągły

ZDOBIENIE: wytłaczane geometryczne wzorki wypełnione ornamentem groszkowym

KONSTRUKCJA: odlew

INNE: brak kolca, częściowo zniszczona powierzchnia

LITERATURA: –

0 1 cm

NR KAT.: **III.9**

PRZEDMIOT: zapinka

NR. INW.: EM XXII/3559

LOKALIZACJA: wykop XXII/33, warstwa 7. Ul. Rybacka 33

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: poł. XIV w.

WYMIARY: 3,8 x 3,4 cm

SUROWIEC: cyna

KSZTAŁT: dość nieregularny, gwiazdzisty

ZDOBIENIE: na połowie zapinki wytłoczony napis:
??VSA????O

KONSTRUKCJA: odlew

INNE: wygląda na przedmiot niedorobiony,
niewykończony – być może jest to nieudany wyrób

LITERATURA: Wachowski 2013, ryc. XVIII b.

NR KAT.: **III.10**

PRZEDMIOT: zapinka

NR. INW.: EM XXIII/2.849

LOKALIZACJA: wykop XXIII/10C, jednostka 17.
Ul. Rzeźnicka 20

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: 2 poł. XIII w

DATOWANIE PRZEDMIOTU:

WYMIARY: średnica 2,6 cm

SUROWIEC: cyna

KSZTAŁT: okrągły

ZDOBIENIE: ornament roślinny

KONSTRUKCJA: odlew

INNE: brak kolca

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.11**

PRZEDMIOT: fragment zapinki

NR. INW.: EM XXVI/308

LOKALIZACJA: wykop XXVI/4, ćwiartka A, jednostka
98. Ul. Św. Ducha 4

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: ok. poł. XIII w.

WYMIARY: średnica ok. 2,6 cm

SUROWIEC: ?

KSZTAŁT: okrągły

ZDOBIENIE: górna część ramy gładka, z wyobraże-
niem pięciopłatkowego kwiatka, dolna zdobiona
pseudo-tordowaniem.

KONSTRUKCJA: odlew?

INNE: pęknięta, brak kolca. W trakcie kwerendy zabytek
był niedostępny do badań. Opis na podstawie doku-
mentacji.

LITERATURA: –

NR KAT.: **III. 12**

PRZEDMIOT: fragment zapinki ?

NR. INW.: EM XXX/3377

LOKALIZACJA: wykop XXX. Ul. Rzeźnicka – Św.
Ducha – Stary Rynek

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII – XV w.

WYMIARY: 5,8 x 3,1 cm

SUROWIEC: cyna

KSZTAŁT: okrągły

ZDOBIENIE: dookólna inskrypcja

KONSTRUKCJA: odlew?

INNE: –

LITERATURA: Wachowski 2013, ryc. XVI d

NR KAT.: **III.13**

PRZEDMIOT: zapinka

NR. INW.: EM XXX/1671

LOKALIZACJA: wykop XXX/39E.

Stary Rynek 38

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIV w.

WYMIARY: średnica: 3 cm, szerokość 0,5 cm, grubość 0,24 cm

SUROWIEC: cyna

KSZTAŁT: okrągły

ZDOBIENIE: napis łaciński po obu stronach, krzyże lub rozetki. Napis +AVE: MARIA: GRITIA (E)

Na odwrocie zapinki udaje się odczytać BENE.

Na spodniej stronie zapinki Krzysztof Wachowski rozpoznał też pisane wspak niderlandzkie słowo MINNE (miłość)

KONSTRUKCJA: odlew

INNE: zapinka zgięta, pęknięta w jednym miejscu, brak kolca. Wygięcie zapinki utrudnia odczytanie całości napisu.

LITERATURA: Wachowski 2013, 39, 79, ryc. XVd

NR KAT.: **III.14**

PRZEDMIOT: zapinka

NR. INW.: EM XXX/14783

LOKALIZACJA: wykop XXX/7, jednostka 80.

Ul. Rzeźnicka 7

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII w

WYMIARY: średnica: 2,3 cm

SUROWIEC: cyna

KSZTAŁT: okrągły

ZDOBIENIE: górna część ramy gładka, z pojedynczą dekoracyjną wypustką, dolna zdobiona pseudo-torowaniem.

KONSTRUKCJA: odlew

INNE: zabytek analogiczny do III. 11.

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.15**

PRZEDMIOT: zapinka

NR. INW.: EM XXXI/857

LOKALIZACJA: wykop XXXI/24. Ul. Bednarska 24

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII – XIV wiek

DATOWANIE PRZEDMIOTU:

WYMIARY: 5,1 x 4,7 cm

SUROWIEC: brąz

KSZTAŁT: okrągły, półkolisty przekrój, zapinka ma zagiętą ku górze, rozdwojoną końcówkę tzw. smoczą główką

ZDOBIENIE: ukośne prążki

KONSTRUKCJA: odlew

LITERATURA: –

DZWONKI

NR KAT.: III.16

PRZEDMIOT: dzwonek

NR. INW.: EM XV/4313

LOKALIZACJA: wykop XV4, warstwa 37,
brązowa mierzwa pod 2 podłogą, zach. część
wykopu. Ul. Sukiennicza

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: koniec XIII w.

WYMIARY: 2,4 x 2,6 cm

SUROWIEC: mosiądz

KSZTAŁT: kulisty

KONSTRUKCJA: dwie części wycięte z blachy i uformo-
wane w kulę, osobna nóżka także wykonana z blachy

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: III.17

PRZEDMIOT: dzwonek

NR. INW.: EM XV/5099

LOKALIZACJA: wykop XV3, warstwa 40.
Ul. Sukiennicza

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: 1 poł. XIV w

WYMIARY: średnica ok. 2 cm, wysokość ok. 2,4 cm

SUROWIEC: ?

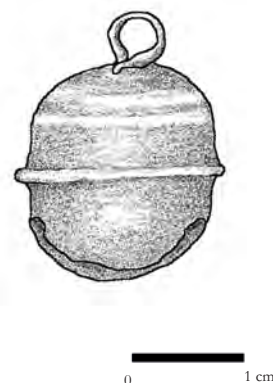
KSZTAŁT: kulisty

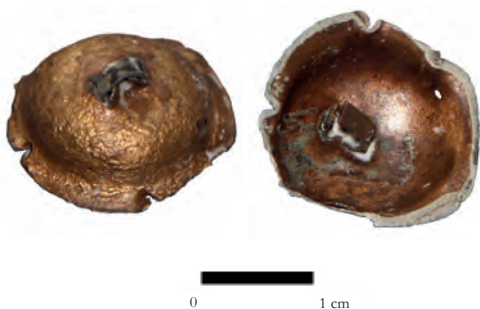
ZDOBIENIE: –

KONSTRUKCJA: –

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do
badań. Opis na podstawie dokumentacji

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.18**

PRZEDMIOT: fragment dzwonka

NR. INW.: EM XX/243

LOKALIZACJA: wykop XX, ćwiartka B,
warstwa LXIV. Stary Rynek (cmentarz przy
kościelnie św. Mikołaja i fragment ulicy)

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:
1 poł. XIII w.

WYMIARY: średnica ok. 2,1 cm, zachowana
wysokość 0,9 cm

SUROWIEC: mosiądz lub pozłacana cyna

KSZTAŁT: kulisty

ZDOBIENIE: brak

KONSTRUKCJA: półkula uformowana z blachy, osob-
na nóżka także wycięta z blachy

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.19**

PRZEDMIOT: fragment dzwonka

NR. INW.: EM XXVI/4900

LOKALIZACJA: wykop XXVI/2, ćwiartka C, jednostka
40. Ul. Św. Ducha 2

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII w

WYMIARY: średnica 2,8 cm, zachowana
wysokość 1,3 cm

SUROWIEC: mosiądz

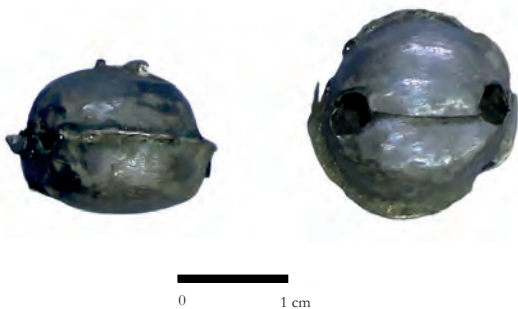
KSZTAŁT: kulisty

ZDOBIENIE: brak

KONSTRUKCJA: półkula uformowana z blachy

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.20**

PRZEDMIOT: dzwonek

NR. INW.: EM XXXII/301

LOKALIZACJA: wykop XXXII/9,
jednostka 20/1. Ul. Bednarska 9

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XV w

WYMIARY: średnica 2 cm, zachowana
wysokość 1,5 cm

SUROWIEC: mosiądz

KSZTAŁT: kulisty

ZDOBIENIE: –

KONSTRUKCJA: dwie części wycięte z blachy
i uformowane w kulę

INNE: –

LITERATURA: –

PACIORKI

NR KAT: **III.21**

PRZEDMIOT: paciorek

NR. INW.: EM V/1679

LOKALIZACJA: wykop V, ćwiartka B, warstwa XV.
Ul. Garbary 3DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: koniec XIII w.
DATOWANIE PRZEDMIOTU:WYMIARY: wysokość 1,6cm, długość boków 1,2 cm,
dziurka 0,3 cm

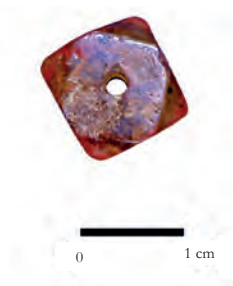
SUROWIEC: bursztyn

KSZTAŁT: wieloboczny

KOLOR: ciemno miodowy

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT: **III.22**

PRZEDMIOT: paciorek

NR. INW.: EM V/2208

LOKALIZACJA: wykop V, ćwiartka C, warstwa 9.
Ul. Garbary 3DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII/XIV w.
DATOWANIE PRZEDMIOTU:WYMIARY: wysokość 1,1 cm, średnica 1,6 cm, dziurka
0,3 cm

SUROWIEC: bursztyn

KSZTAŁT: płasko-kulisty

KOLOR: koniakowy

LITERATURA: –

NR KAT: **III.23**

PRZEDMIOT: paciorek

NR. INW.: EM XA/317

LOKALIZACJA: wykop XA, warstwa 14.
Stary Rynek 54

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: kon. XIII w.

WYMIARY: wysokość: 0,4 cm, średnica 0,7 cm, dziurka
ok. 0,1 cm

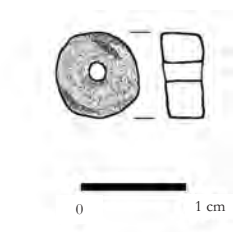
SUROWIEC: bursztyn

KSZTAŁT: niski cylindryczny

KOLOR: złocisty

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT: **III.24**

PRZEDMIOT: paciorek

NR. INW.: EM XV/4228

LOKALIZACJA: wykop XV1, dom 4, warstwa II,
korytarz. Ul. Wałowa

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: lata 90. XIII w.

WYMIARY: ok.. 1,3 x 0,5 cm

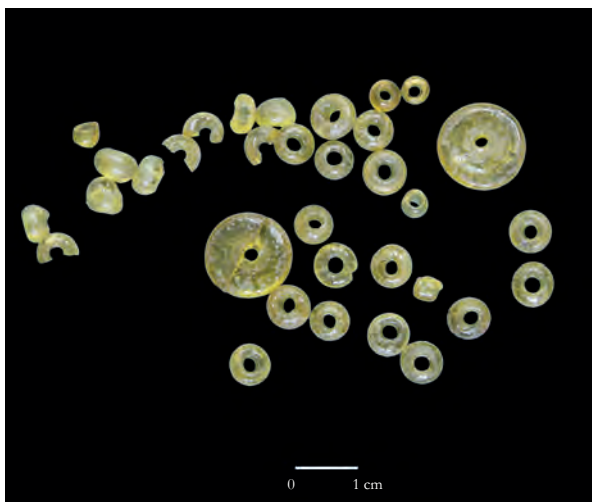
SUROWIEC: bursztyn

KSZTAŁT: wieloboczny

KOLOR: ?

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.25**

PRZEDMIOT: paciorki (26 całych i 76 fragmentów)

NR. INW.: EM XV/ 4255

LOKALIZACJA: wykop XV3, warstwa XLII.
Ul. Sukiennicza

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:

2 poł. XIII w.

WYMIARY:

– paciorki talarkowate: wysokość: 0,4 cm,
średnica 1,5cm, dziurka 0,2 cm

– paciorki płasko-kuliste: wysokość: 0,4-0,5 cm, średnica
ok. 0,7 cm, dziurka ok. 0,2 cm

SUROWIEC: szkło

KSZTAŁT: talarkowaty i płaskokulisty

KOLOR: jasna, cytrynowa żółć

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.26**

PRZEDMIOT: paciorek

NR. INW.: EM XV/4483

LOKALIZACJA: wykop XV2, ćwiartka B,
warstwa XLIII. Ul. Sukiennicza

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:

koniec XIII w.

WYMIARY: średnica 2 cm, wysokość 0,4 m, dziurka ok.
0,2 cm

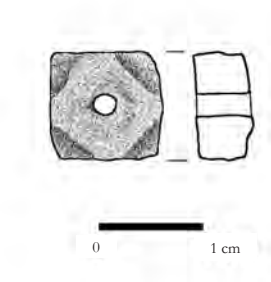
SUROWIEC: bursztyn, nieprzezroczysty

KSZTAŁT: talarkowaty

KOLOR: żółty

INNE: ułamany, zachowany w połowie

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.27**

PRZEDMIOT: paciorek

NR. INW.: EM XX/ 86

LOKALIZACJA: wykop XXA, warstwa 14. Stary Rynek
(cmentarz przy kościele św. Mikołaja i fragment ulicy)

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII w.

WYMIARY: 1cm x 1cm x 0,5 cm

SUROWIEC: bursztyn

KSZTAŁT: wieloboczny

KOLOR: ?

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.28**

PRZEDMIOT: paciorek

NR. INW.: EM XX/248

LOKALIZACJA: wykop XXB, warstwa LXIV.
Stary Rynek (cmentarz przy kościele św. Mikołaja
i fragment ulicy)

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII w.

WYMIARY: wysokość 1,2 cm, średnica 1,2 cm, dziurka
0,3 cm

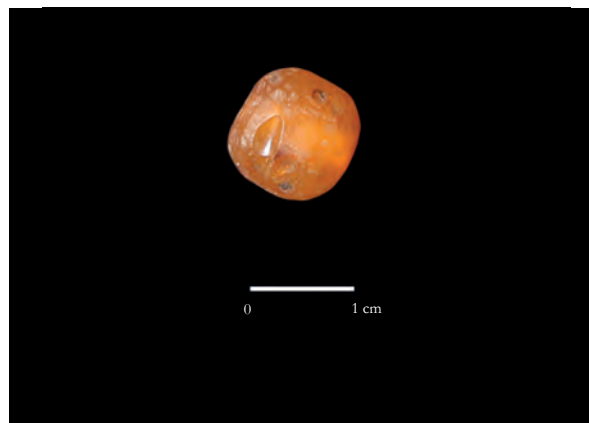
SUROWIEC: bursztyn

KSZTAŁT: barylkowaty

KOLOR: miodowy

INNE: nieprzezroczysty

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.29**

PRZEDMIOT: paciorek

NR. INW.: EM XXIII/3843

LOKALIZACJA: wykop XXIII/20, warstwa 30.
Stary Rynek 43 (ratusz)

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: pocz. XIV w.

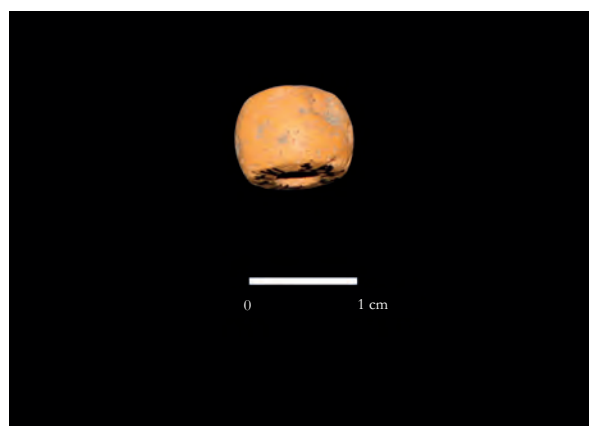
WYMIARY: wysokość 0,8 cm, średnica 1,1 cm, dziurka
0,4 cm

SUROWIEC: glina

KSZTAŁT: barylkowaty

KOLOR: pomarańczowy

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.30**

PRZEDMIOT: paciorek

NR. INW.: EM XXIV/958

LOKALIZACJA: wykop XXIV/45, warstwa 16.
Ul. Św. Ducha 45 (zaplecze parceli)

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: 4 ćwierć XIII w.

WYMIARY: wysokość: 0,7 cm, średnica: 1,9 cm, dziurka:
ok., 0,2 cm

SUROWIEC: bursztyn

KSZTAŁT: talarkowaty

KOLOR: złocisty

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.31**

PRZEDMIOT: paciorek

NR. INW.: EM XXIV/970

LOKALIZACJA: wykop XXIV/46. Ul. Św. Ducha 46

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: lata 40. XIII w.

WYMIARY: wysokość 0,4 cm, średnica 0,7 cm

SUROWIEC: bursztyn

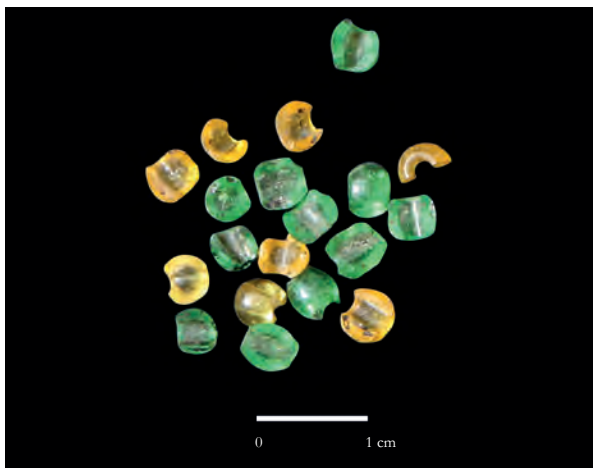
KSZTAŁT: wieloboczny

KOLOR: złocisty

INNE: ułamany, zachowana tylko jedna połowa

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.32**
 PRZEDMIOT: paciorki (19 fragmentów – połówek)
 NR. INW.: EM XXIV/971
 LOKALIZACJA: wykop XXIV/46, warstwa 20.
 Ul. Św. Ducha 46
 DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: lata 40. XIII w.
 WYMIARY: wysokość ok. 0,4 cm,
 pierwotna średnica ok. 0,5 cm
 SUROWIEC: szkło
 KSZTAŁT: płasko-kulisty
 KOLOR: zielony (11 fragmentów), żółty (8 fragmentów).
 LITERATURA: –

NR KAT.: **III.33**
 PRZEDMIOT: paciorek
 NR. INW.: EM XXIV/1276
 LOKALIZACJA: wykop XXIV/13, warstwa 18.
 Ul. Mostowa 13
 DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: lata 50.-70. XIII w.
 WYMIARY: wysokość 0,8 cm, średnica 1,3 cm, dziurka 0,3 cm
 SUROWIEC: bursztyn
 KSZTAŁT: cylindryczny
 KOLOR: miodowy
 LITERATURA: –

NR KAT.: **III.34**
 PRZEDMIOT: paciorki (48 sztuk) – paternoster
 NR. INW.: EM XXV/1352
 LOKALIZACJA: wykop XXV, warstwa 30.
 Ul. Kowalska – Rzeźnicka
 DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: średniowiecze
 WYMIARY:
 – paciorki małe (44 sztuki): wysokość 0,6 cm, średnica 1,2 cm, dziurka 0,4 cm
 – paciorki średnie (3 sztuki): wysokość 0,7 cm, średnica 1,65 cm, dziurka 0,5 cm
 – paciorek duży (1 sztuka): wysokość 0,7 cm, średnica 2,4 cm, dziurka 0,6 cm
 SUROWIEC: kość zwierzęca, egzotycznego pochodzenia
 KSZTAŁT: talarkowate
 INNE: kolor beżowy
 LITERATURA: Fonferek et al. 2012, 153
 fot. 196, Nawrońska 2014, 305 – 316.

NR KAT.: III.35

PRZEDMIOT: paciorki (172 sztuki)

NR. INW.: EM XXV/1363

LOKALIZACJA: wykop XXV/8, jednostka 17, warstwa 7.
Ul. Kowalska 8

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIV – XV w.

WYMIARY:

- talarkowate paciorki z kryształu górskiego (2 sztuki): wysokość 0,6 cm, średnica 1,1 i 1,3 cm, dziurka ok. 0,3 cm
- paciorek cylindryczny z oblymi bokami, z białej glinki (1 sztuka): wysokość 0,8 cm, średnica 0,9 cm, dziurka 0,2 cm
- duży owalny paciorek bursztynowy, przejrzysty (1 sztuka): wysokość 2,1 cm, średnica ok. 1,4 cm, dziurka 0,3 cm
- średni owalny paciorek bursztynowy, przejrzysty (1 sztuka): wysokość 1,4 cm, średnica 1,1 cm, dziurka 0,3 cm
- małe owalne paciorki bursztynowe, przejrzyste (20 sztuk): wysokość 0,9-1,3 cm, średnica 0,8-0,9 cm, dziurki ok. 0,2 cm
- paciorek płasko-kulisty, bursztynowy nieprzejrzysty (1 sztuka): wysokość 0,7 cm, średnica 1 cm, dziurka 0,2 cm
- duży paciorek cylindryczny z oblymi bokami, bursztynowy nieprzejrzysty (1 sztuka): wysokość 0,8 cm, średnica 1,05 cm, dziurka 0,3 cm
- małe paciorki cylindryczne z oblymi bokami, bursztynowe nieprzejrzyste (4 sztuki): wysokość 0,4-0,5 cm, średnica 0,6-0,7 cm, dziurka 0,15 cm
- bardzo małe paciorki owalne bursztynowe, przejrzyste (2 sztuki): wysokość: 0,6-0,7 cm, średnica 0,55 cm, dziurka ok. 0,1 cm
- płasko-kulisty paciorek bursztynowy, nierówny, przejrzysty (1 sztuka): wysokość: 0,6 cm, średnica 0,9 cm, dziurka 0,2 cm
- paciorki płasko-kuliste małe, bursztynowe przejrzyste (138 sztuk): wysokość: ok. 0,3-0,4 cm, średnica ok. 0,5 cm, dziurka ok. 0,1 cm

SUROWIEC: kryształ górski (2 sztuki), biała glina (1 sztuka), bursztyn (169 sztuk)

LITERATURA: Nawrońska 2014a, 165 ryc.157.

NR KAT.: III.36

PRZEDMIOT: paciorki (6 sztuk) - paternoster

NR. INW.: EM XXV/2397

LOKALIZACJA: wykop XXV/8, jednostka 17, warstwa 8. Ul. Kowalska 8

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIV – XV w.

WYMIARY:

- paciorek duży: wysokość 1,4 cm, średnica 1,8 cm, dziurka 0,4 cm
- paciorki małe: wysokość 0,9-1 cm, średnica 1,4-1,6 cm, dziurka 0,4 cm

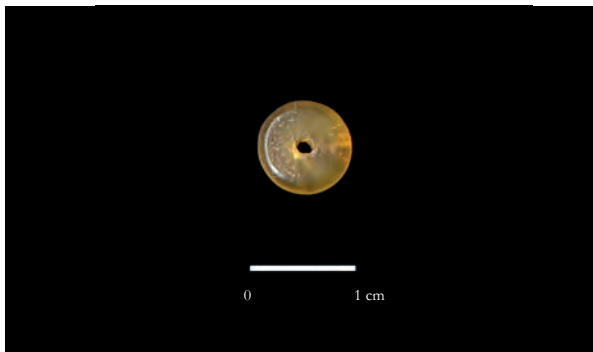
SUROWIEC: drewno

KSZTAŁT: płasko-kulisty

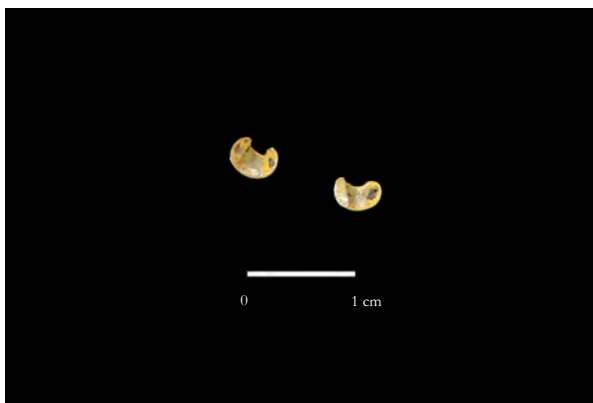
KOLOR: ciemnobrązowy

LITERATURA: –

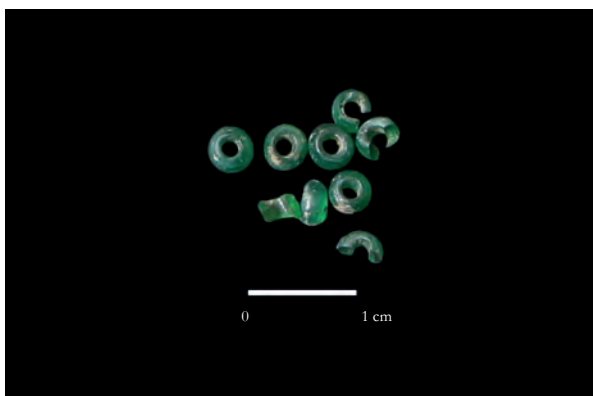

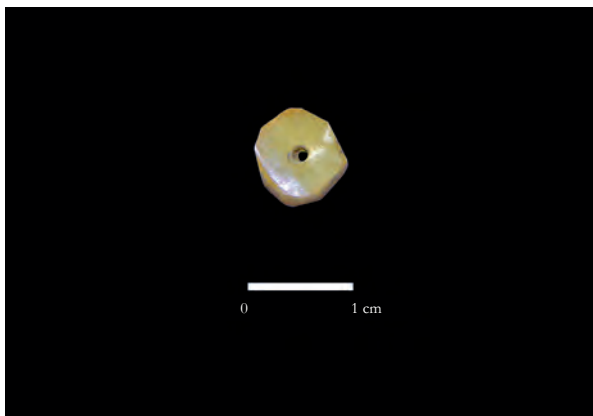
NR KAT.: **III.37**
 PRZEDMIOT: paciorek
 NR. INW.: EM XXX/1674
 LOKALIZACJA: wykop XXX/39 E, jednostka 28.
 Stary Rynek 38
 DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIV w.
 WYMIARY: wysokość 0,3 cm średnica 0,9 cm,
 SUROWIEC: bursztyn
 KSZTAŁT: talarkowaty
 KOLOR: złocisty
 LITERATURA: –

NR KAT.: **III.38**
 PRZEDMIOT: paciorki
 NR. INW.: EM XXX/1675
 LOKALIZACJA: wykop XXX/39 E, jednostka 28.
 Stary Rynek 38
 DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIV w.
 WYMIARY: wysokość 0,3 cm, średnica ok. 0,5 cm
 SUROWIEC: szkło
 KSZTAŁT: płasko-kulisty
 KOLOR: żółty
 INNE: 2 fragmenty
 LITERATURA: –

NR KAT.: **III.39**
 PRZEDMIOT: paciorki (4 całe i 5 fragmentów)
 NR. INW.: EM XXX/1676
 LOKALIZACJA: wykop XXX/39 E, jednostka 28.
 Stary Rynek 38
 DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIV w.
 DATOWANIE PRZEDMIOTU:
 WYMIARY: wysokość 0,3 cm, średnica 0,4 cm
 SUROWIEC: szkło
 KSZTAŁT: płasko-kulisty
 KOLOR: zielony
 LITERATURA: –

NR KAT.: **III.40**
 NR. INW.: EM XXX/1679
 LOKALIZACJA: wykop XXX/39 E, jednostka 26.
 Stary Rynek 38
 DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:
 DATOWANIE PRZEDMIOTU: XIV w.
 WYMIARY: wysokość 0,8 cm, średnica 0,8 cm, dziurka
 ok. 0,1 cm
 SUROWIEC: bursztyn
 KSZTAŁT: cylindryczny, o sześciennym przekroju
 KOLOR: złocisty
 INNE: –
 LITERATURA: –

NR KAT.: **III.41**

PRZEDMIOT: paciorek

NR. INW.: EM XXX/10127

LOKALIZACJA: wykop XXX/1-2, ćwiartka D, jednostka 13. Ul. Rzeźnicka 1-2

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII/XIV w.

WYMIARY: wysokość 1 cm, promień ok. 1,2 cm

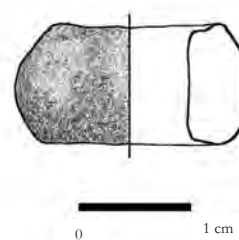
SUROWIEC: ?

KSZTAŁT: płasko-kulisty

KOLOR: ?

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.42**

PRZEDMIOT: fragmentarycznie zachowany paciorek

NR. INW.: EM XXX/12045

LOKALIZACJA: wykop XXX/31, ćwiartka B, jednostka 20. Ul. Św. Ducha 31

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: ok. poł. XIII w.

WYMIARY: wysokość 1,5 cm, promień ok. 1,4 cm

SUROWIEC: nieprzezroczysty bursztyn

KSZTAŁT: talarkowaty

KOLOR: ciemny pomarańczowy

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.43**

PRZEDMIOT: paciorek

NR. INW.: EM XXXI/3986

LOKALIZACJA: wykop XXXI/12, jednostka 13. Stary Rynek 12

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: koniec XIII w.

WYMIARY: wysokość 0,7 cm, średnica 1 cm, dziurka ok. 0,4 cm

SUROWIEC: szkło

KSZTAŁT: dwustożkowaty

KOLOR: żółty

INNE: matowy, nieprzezroczysty

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.44**

PRZEDMIOT: paciorki (68 sztuk) - paternoster

NR. INW.: EM XXXII/569

LOKALIZACJA: wykop XXXII/9, jednostka 15, warstwa 5. Ul. Bednarska 9

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XV w.

WYMIARY: wysokość ok. 0,4-0,5 cm, średnica ok. 0,57 cm,

SUROWIEC: kość zwierzęca

KSZTAŁT: kulisty

INNE: paciorki nawleczone są na jedwabny pleciony sznureczek (długość ok. 42 cm), rozpoznanie struktury plecionki jest niemożliwe ze względu na jej duże zbitcie i sfilcowanie

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.45**

PRZEDMIOT: paciorek

NR. INW.: EM XXIII/3883

LOKALIZACJA: wykop XXIII/13, jednostka 22.
Ul. Rzeźnicka 18

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:
średniowiecze

WYMIARY: wysokość 1,4 cm, średnica 1 cm, dziurka
0,3 cm

SUROWIEC: bursztyn

KSZTAŁT: owalny

KOLOR: żółty

INNE: nieprzezroczysty

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.46**

PRZEDMIOT: kółko szklane

NR. INW.: EM III/2421

LOKALIZACJA: wykop IIIA, warstwa XXVII.
Ul. Kowalska 12

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: 1. poł. XIII w.

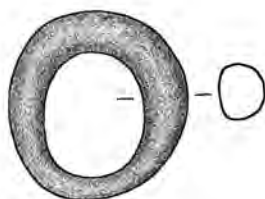
WYMIARY: wysokość ok. 0,5 cm, średnica ok. 1,5

SUROWIEC: szkło

KOLOR: ?

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do
badań. Opis na podstawie dokumentacji

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.47**

PRZEDMIOT: kółko szklane

NR. INW.: EM III/5613

LOKALIZACJA: wykop IIIF, dom 1 z poziomu podłogi.
Ul. Kowalska 12

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: lata 80.-90. XIII w.

WYMIARY: wysokość ok. 0,5 cm, średnica ok. 1,8 cm

SUROWIEC: szkło

KOLOR: ?

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do
badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.48**

PRZEDMIOT: kółko szklane

NR. INW.: EM IV/562

LOKALIZACJA: wykop IV, ćwiartka B, warstwa XXIII.
Ul. Garbary 21

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: 1. poł. XIII w.

WYMIARY: wysokość ok. 0,3 cm, średnica ok. 1,3 cm

SUROWIEC: szkło

KOLOR: ?

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do
badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.49**

PRZEDMIOT: kółko szklane

NR. INW.: EM V/431

LOKALIZACJA: wykop V, ćwiartka E, ob.2 (dom) warstwa XIII. Ul. Garbary 3

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII w.

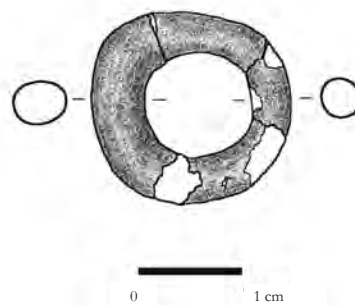
WYMIARY: średnica ok. 2 cm

SUROWIEC: szkło

KOLOR: ?

INNE: 5 fragmentów, w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.50**

PRZEDMIOT: kółko szklane

NR. INW.: EM V/447

LOKALIZACJA: wykop V, ćwiartka E, warstwa XVII. Ul. Garbary 3

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII w.

WYMIARY: 1,6 x 1,4 cm, wysokość: 0,5 cm

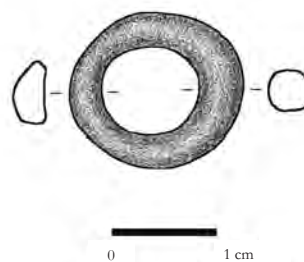
SUROWIEC: szkło

KOLOR: : ciemnobrązowy, nieprzezroczysty

SUROWIEC: szkło

KOLOR: brązowy, nieprzezroczysty

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.51**

PRZEDMIOT: kółko szklane

NR. INW.: EM V/539

LOKALIZACJA: wykop V, ćwiartka C/D, warstwa VIII. Ul. Garbary 3

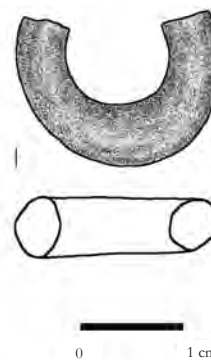
DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XV w.

WYMIARY: średnica 1,8 cm, wysokość 0,6 cm

SUROWIEC: szkło

KOLOR: brązowy nieprzezroczysty

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.52**

PRZEDMIOT: kółko szklane

NR. INW.: EM XV/5117

LOKALIZACJA: wykop XV3, warstwa 48. Ul. Sukiennicza

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: 2. poł. XIII w.

WYMIARY: średnica ok. 1,7 cm

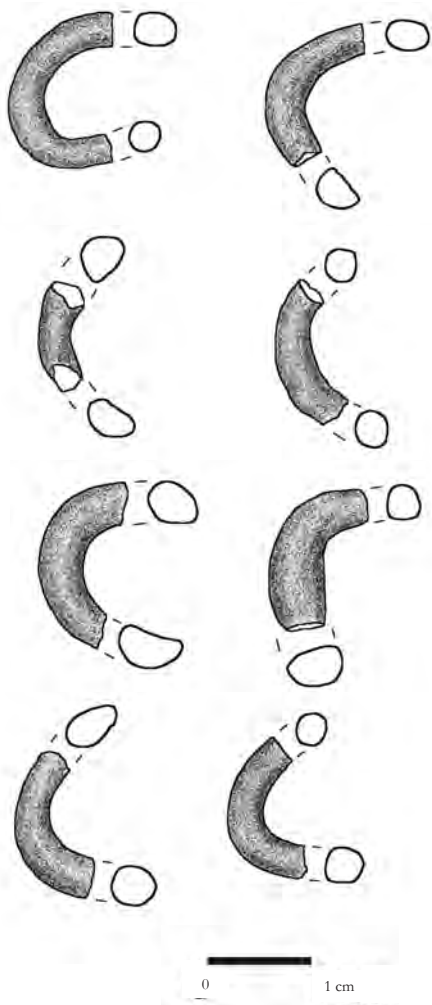
SUROWIEC: szkło

KOLOR: ?

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.53**

PRZEDMIOT: kółka szklane (8 fragmentów)

NR. INW.: EM XXII/767

LOKALIZACJA: wykop XXII/10A, pom. 3 - warstwa 20.
Ul. Bednarska 10

DATOWANIE PRZEDMIOTU: początek XIV w.

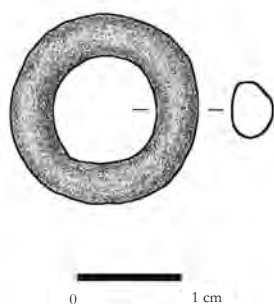
WYMIARY: średnica nie większa niż 2 cm

SUROWIEC: szkło

KOLOR: ?

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji

LITERATURA: -

NR KAT.: **III.54**

PRZEDMIOT: kółko szklane

NR. INW.: EM XXII/8151

LOKALIZACJA: wykop XXII/28 H1, warstwa 31.
Ul. Rybacka 28

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII/XIV w.

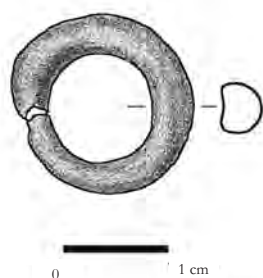
WYMIARY: wysokość ok. 0,3 cm, średnica ok. 1,8 cm

SUROWIEC: szkło

KOLOR: ?

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: -

NR KAT.: **III.55**

PRZEDMIOT: kółko szklane i 3 fragmenty

NR. INW.: EM XXIII/2.859

LOKALIZACJA: wykop XXIII/12, jednostka 35.
Ul. Rzeźnicka 20 (Sukiennice)

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: ok. poł. XIII w.

WYMIARY: średnica ok. 1,7 cm

SUROWIEC: szkło

KOLOR: ?

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: -

NR KAT.: **III.56**

PRZEDMIOT: kółko szklane

NR. INW.: EM XXX/12046

LOKALIZACJA: wykop XXX/6, jednostka 17.
Ul. Rzeźnicka 6

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII w.

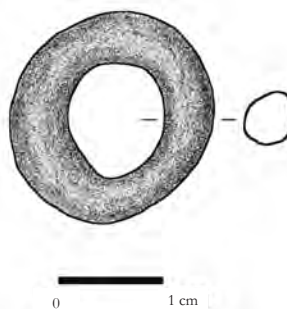
WYMIARY: wysokość 0,5 cm, średnica 2,1 x 1,9 cm

SUROWIEC: szkło

KOLOR: brązowy

INNE: pęknięte na pół

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.57**

PRZEDMIOT: kółko szklane

NR. INW.: EM XXX/12047

LOKALIZACJA: wykop XXX/6, jednostka 17.
Ul. Rzeźnicka 6

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII w.

WYMIARY: wysokość ok. 0,5cm, średnica ok. 1,7 cm

SUROWIEC: szkło

KOLOR: ?

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.58**

PRZEDMIOT: kółko szklane

NR. INW.: EM XXX/12043

LOKALIZACJA: wykop XXX/31, ćwiartka A, jednostka 17. Ul. Św. Ducha 31

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIV w.

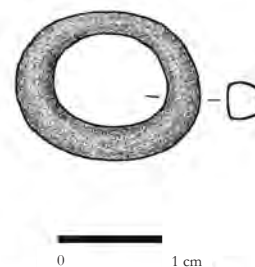
WYMIARY: wysokość: 0,4cm, średnica: 1,8 x 1,5 cm

SUROWIEC: szkło

KOLOR: ciemnobrązowy

INNE: pęknięte na 2 części, słaby stan zachowania, obsypuje się

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.59**

PRZEDMIOT: kółko szklane

NR. INW.: EM XXX/12044

LOKALIZACJA: wykop XXX/31, ćwiartka A, jednostka 17. Ul. Św. Ducha 31

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIV w.

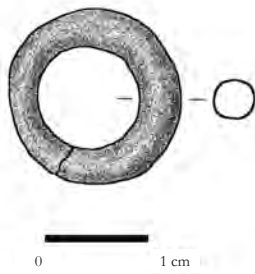
WYMIARY: wysokość: 0,5 cm, długość 1,6

SUROWIEC: szkło

KOLOR: brązowy

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.60**

PRZEDMIOT: kółko szklane

NR. INW.: EM III/3587

LOKALIZACJA: wykop Masztowa 14/ Rybacka 30 z haldy

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: brak

DATOWANIE PRZEDMIOTU: średniowiecze ?

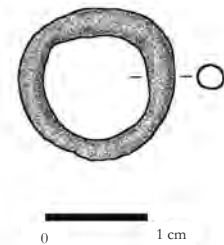
WYMIARY: średnica ok. 1,8 cm

SUROWIEC: szkło

KOLOR: ?

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

NR KAT.: **III.61**

PRZEDMIOT: kółko szklane

NR. INW.: EM III/3588

LOKALIZACJA: wykop Masztowa 14/ Rybacka 30 z haldy

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: brak

DATOWANIE PRZEDMIOTU: średniowiecze?

WYMIARY: średnica ok. 1,8 cm

SUROWIEC: szkło

KOLOR: ?

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

ŁAŃCUSZKI

NR KAT: **III.62**

PRZEDMIOT: łańcuszek

NR. INW: EM XXIV/44/1293

LOKALIZACJA: wykop XXIV/44, warstwa 18.
Ul. Św. Ducha 44

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: przed 1280

DATOWANIE PRZEDMIOTU:

WYMIARY: długość: 8,2 cm, grubość ok. 0,3 cm, grubość
drotu: 0,7 mm

SUROWIEC: srebro

KONSTRUKCJA: plecionka z drutu

LITERATURA: –

PLAKIETKI

0 1 cm

NR KAT.: III.63

PRZEDMIOT: plakietka pielgrzymia

NR. INW.: EM III/5252

LOKALIZACJA: IIIIF, obiekt 4, z haldy. Ul. Kowalska 12

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: brak

DATOWANIE PRZEDMIOTU: przełom XIV i XV w.
(datowanie Grażyny Nawrołskiej)

WYMIARY: wysokość 6,3 cm, szerokość 3,4 cm

SUROWIEC: cyna

ZDOBIENIE: plakietka przedstawia św. Serwacego z Ma-
astricht, zabijającego smoka

KONSTRUKCJA: odlew

INNE: fragmentarycznie zachowana, brak jednej ręki
i głowy świętego. Poniżej szyi umieszczono dziurkę
do przyszywania znaczka do odzieży

LITERATURA: Nawrołska 2004, 520 ryc. 3; Czuba,
Marcinkowski 2014, 132.

0 1 cm

NR KAT.: III.64

PRZEDMIOT: plakietka pielgrzymia

NR. INW.: EM XXIII/5372

LOKALIZACJA: wykop XXIII/38, jednostka 31,
warstwa 4. Ul. Kowalska 5

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XV w.

WYMIARY: wysokość 4,4 cm, szerokość 2,2 cm

SUROWIEC: cyna

ZDOBIENIE: Maryja z Dzieciątkiem

KONSTRUKCJA: odlew

LITERATURA: Nawrołska 2004, 521 ryc.4; Fonferek
et al. 2012, 152 – 154, fot. 197; Czuba, Marcinkowski
2014, 132.

NR KAT.: **III.65**

PRZEDMIOT: plakietka

NR. INW.: EM XXV/2388

LOKALIZACJA: wykop XXV/7, jednostka 10, warstwa 8.
Ul. Kowalska 7

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: średniowiecze

WYMIARY: wysokość 4,7 cm, szerokość 5,4 cm

SUROWIEC: cyna

ZDOBIENIE: dwie postaci z uniesionymi rękoma, przedstawione w kregu obramowanym sześciolistnymi rozetkami i obwódką, utworzonymi przez pseudo-granulację

INNE: nieudany wyrób – centralna część ma przód skierowany w inną stronę niż obramowanie.

KONSTRUKCJA: odlew

LITERATURA: Nawrońska 2004, 523 ryc.7; Wachowski 2013, 20, 21 ryc.5b; Fonferek et al. 2012, 152 – 154, fot. 198; Czuba, Marcinkowski 2014, 132; Nawrońska 2014a, 311; Sawicki 2014, 43-44, 115 ryc. 29

NR KAT.: **III.66**

PRZEDMIOT: muszla św. Jakuba

NR. INW.: EM XXX/ 8488

LOKALIZACJA: wykop XXX. Ul. Rzeźnicka – Św. Ducha
– Stary Rynek

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII – XIV w.

WYMIARY: wysokość 11,1 cm, szerokość 12,1 cm

SUROWIEC: muszla małży z rodziny Pecten Maximus L.

KSZTAŁT: naturalny

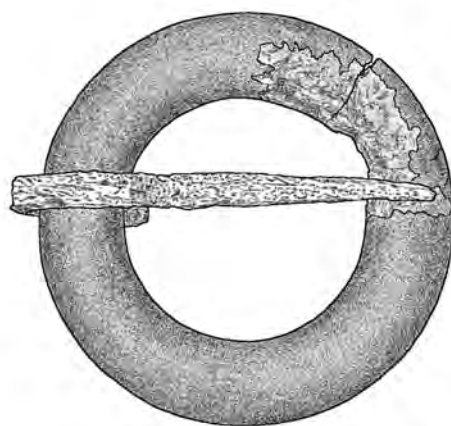
ZDOBIENIE: –

KONSTRUKCJA: w górnej części muszli wykonano 2 dziurki umożliwiające przyszyć muszle do torby lub kapelusza.

LITERATURA: Nawrońska 2004, 519-520, rys. 2; Fonferek et al. 2012, 152-154, fot. 195; Czuba, Marcinkowski 2014, 133; Wyrwa 2015, 41-42.

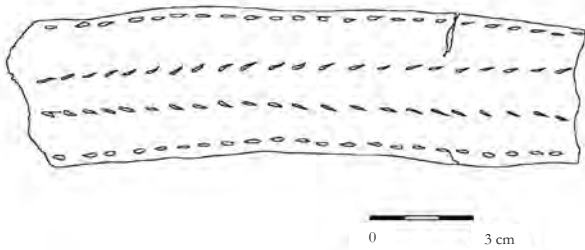

IV. PAS I JEGO ELEMENTY

PASKI

NR KAT.: **IV.1**

PRZEDMIOT: fragment paska

NR. INW.: EM III/2022

LOKALIZACJA: wykop III, ćwiartka F/G, warstwa XIIIb. Ul. Kowalska 12

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: 2. poł. XIII w.

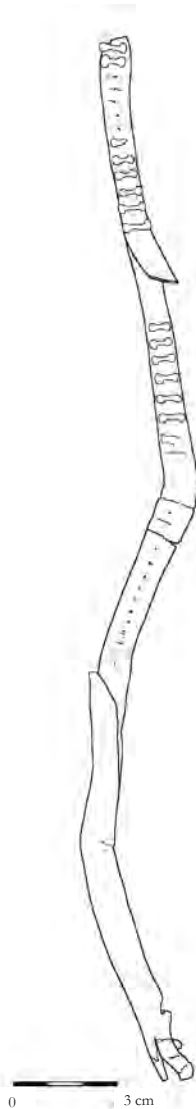
WYMIARY: długość 16,5 cm, szerokość ok. 3 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE: 4 linie nacięć

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.2**

PRZEDMIOT: fragment paska z okuciami

NR. INW.: EM IIIA/3022

LOKALIZACJA: wykop IIIA, warstwa XXXVIII a, obok: od poziomu domu 7. Ul. Kowalska 12

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: 1. poł. XIII w.

WYMIARY: ok. 32 x 1 cm

SUROWIEC: skóra, okucia metalowe

ZDOBIENIE: małe metalowe okucia w kształcie precyków z kulistym zakończeniem

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji. Zbliżony pasek pod nr. IV.10

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.3**

PRZEDMIOT: fragment paska

NR. INW.: EM IV/747

LOKALIZACJA: wykop IV, ćwiartka D/E, warstwa XVI. Stary Rynek 56.

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII/XIV w. ?

WYMIARY: długość ok. 29 cm, szerokość: ok. 5,5 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE: 4 linie nacięć

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.4**

PRZEDMIOT: dwa fragmenty paska z okuciami

NR. INW.: EM VIII/123

LOKALIZACJA: wykop VII, ćwiartka B, warstwa VI. Stary Rynek 29-36

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII w.

WYMIARY: szerokość paska: ok. 0,9 cm, długość paska 40,5 i 47 cm, średnica okuć ok. 0,9 -1,3 cm, grubość paska 0,3 cm

SUROWIEC: skóra, cyna

ZDOBIENIE: nieregularne okucia okrągłe, wysklepione (półkoliste), ułożone w odległości co 1,4 cm. Na krótszym fragmencie jest 20 okuć i ślady po 11 kolejnych, na dłuższym 23 zachowane okucia i ślady po 12 innych.

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT. : **IV.5**

PRZEDMIOT: fragment paska

NR. INW.: EM XV2/1520

LOKALIZACJA: wykop XV2, ćwiartka A, dom 3 warstwa II. Ul. Sukiennicza

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: lata 20 - 30. XIV w.

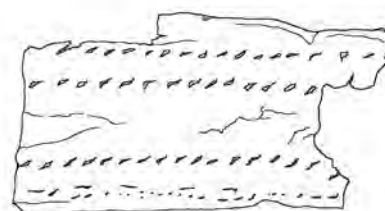
WYMIARY: długość ok. 10,5 cm, szerokość ok. 6 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE: 4 linie nacięć

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.6**

PRZEDMIOT: fragment paska

NR. INW.: EM XXII/13233

LOKALIZACJA: wykop XXII/31, warstwa 22.
Ul. Rybacka 31

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: 2 poł. XIII w.

WYMIARY: długość ok. 33 cm, szerokość: ok. 4,5 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE: 3 linie ozdobnych nacięć przy brzegach
(w sumie 6)

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.7**

PRZEDMIOT: fragment paska

NR. INW.: EM XXII/13553

LOKALIZACJA: wykop XXII/12, obiekt 2,
warstwa 2. Ul. Bednarska 12

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:
średniowiecze/nowożytność

WYMIARY: długość ok. 23,5 cm, szerokość:
ok. 5 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE: 4 linie nacięć

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.8**

PRZEDMIOT: dwa fragmenty paska

NR. INW.: EM XXIII/4216

LOKALIZACJA: wykop XXIII/11A, jednostka 14.
Ul. Rzeźnicka 19

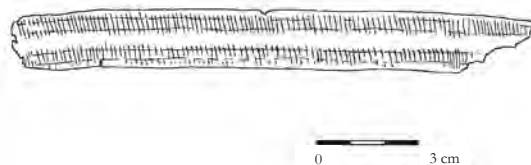
DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: 1. poł. XIV w.

WYMIARY: długość 32 cm, szerokość ok. 1,8 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE: ozdobne rzędy pionowych nacięć przy
brzegachINNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do
badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.9**

PRZEDMIOT: pasek ze sprzączką i okuciami

NR. INW.: EM XXIV/547

LOKALIZACJA: wykop XXIV/45, obiekt 2, warstwa 4.
Ul. Św. Ducha 45 (zaplecze parceli)

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XV/XVI w.

DATOWANIE PRZEDMIOTU: początek XV w.

WYMIARY:

- sprzączka: szerokość 4,3cm, wysokość 6,6 cm;
długość osi 5,6 cm
- taśma nośna: szerokość 5,6 cm, długość 95 cm
- okucia okrągłe: 78 zachowanych, średnica 1,1 cm
- okucia kwadratowe: 24 zachowane, szerokość
2,3 cm, wysokość 2,3 cm
- prostokątne blaszki: 6 zachowanych, szerokość
1,4-1,6 cm, wysokość 5,1-5,2 cm
- okucie końca pasa: szerokość 2,7 cm, wysokość 5,4 cm

SUROWIEC: skóra, mosiądz

KONSTRUKCJA: sprzączka odlewana, kolec z blachy

INNE: obwód po zapięciu może wynosić 75 lub 77,4 cm

LITERATURA: Wachowski 2002, 244, 257; Nawrońska
2006, 412, ryc. 21; Marcinkowski 2009, 171-172,
191 ryc.30; Fonferek et al. 2012, 82 fot.93; Czuba,
Marcinkowski 2014, 140 – 141, Nawrońska 2014a,
162 ryc.150, 163.

NR KAT.: **IV.10**

PRZEDMIOT: fragment paska z okuciami

NR. INW.: EM XXIV/2691

LOKALIZACJA: wykop XXIV/45, warstwa 16.

Ul. Św. Ducha 45 (zaplecze parceli)

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: 4 ćwierć XIII w.

WYMIARY:

– pas: długość 17,6 cm, szerokość 0,8 cm

– okucia 0,6 x 0,2 cm

SUROWIEC: skóra, cyna

ZDOBIENIE: 38 zachowanych w całości lub częściowo okuć w kształcie pręcików z kulistym zakończeniem.

Ślady po 7 kolejnych, obecnie brakujących. Rozmieszczenie: ok. 3 okucia na 1 cm

INNE: zbliżony pasek pod nr. IV.2

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.11**

PRZEDMIOT: fragment paska z okuciami

NR. INW.: EM XXV/2402, jednostka 29, warstwa 6

LOKALIZACJA: wykop XXV/14A. Ul. Rzeźnicka 14

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XV w.

WYMIARY:

– pas: długość ok. 72 cm, szerokość 2 cm, grubość 1,5 mm

– okucia okrągłe: średnica 1,1 cm

– okucie prostokątne: 2,1 x 1,2 cm

SUROWIEC: skóra, cyna

ZDOBIENIE: 39 okrągłych, wysklepionych cynowych okuć i ślady po 4 brakujących

INNE: wierzch paska zamszowy

LITERATURA: Nawrońska 2014a, 162 ryc.151.

NR KAT.: **IV.12**

PRZEDMIOT: fragment paska z okuciami

NR. INW.: EM XXV/2403

LOKALIZACJA: wykop XXV/14A, jednostka 29, warstwa 6. Ul. Rzeźnicka 14

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XV w.

WYMIARY: długość 113 cm, szerokość ok. 0,8 mm, grubość skóry: 0,3 mm

SUROWIEC: skóra, cyna

ZDOBIENIE: okucia w kształcie kwadratu ułożonego z kuleczek, pierwotnie okuć było 73, zachowało się tylko jedno.

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.13**

PRZEDMIOT: fragment paska z okuciami

NR. INW.: EM XXVI/2403a

LOKALIZACJA: wykop XXVI. Ul. Św. Ducha

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XV w.

WYMIARY:

- pasek: szerokość ok. 1 cm, długość 74, 5 cm,
- grubość skórn0,2 cm
- okucia podłużne: 0,7 x 0,25 cm
- okucia tarczki: średnica 0,7 cm

SUROWIEC: skóra, cyna

ZDOBIENIE: okucia w kształcie kuliście zakończonych pręcików (32 całe, jedno ulamane) i tarczek okolonych drobnymi kuleczkami (32 w różnym stanie zachowania). Widoczne ślady po 17 brakujących okuciach

INNE: na końcu paska widoczna jest pozostałość nitu i prostokątny ślad – prawdopodobnie po okuciu końca pasa, lub skuwce sprzączki

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.14**

PRZEDMIOT: fragment paska

NR. INW.: EM XXVII/344

LOKALIZACJA: wykop XXVII, ćwiartka A, warstwa 30. Ul. Nad Kumielą

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: 2 poł. XIII w.

WYMIARY: szerokość 3,6 cm, długość 19, 7 cm

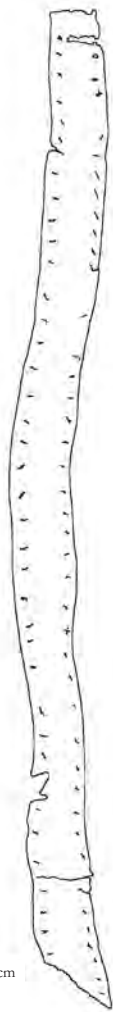
SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE: wzór układający się z dziurek po szwie – widoczne są odciski po grubej nici biegnącej pierwotnie przez dziurki.

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.15**

PRZEDMIOT: fragment paska

NR. INW.: EM XXVIII/868

LOKALIZACJA: wykop XXVIII/6, jednostka 27.

Ul. Wieżowa 6

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: 2 poł. XIII w.

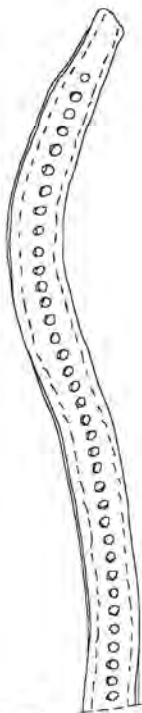
WYMIARY: szerokość ok. 1,5 cm, długość ok. 31 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE: przy brzegach widoczne dziurki, będące zapewne pozostałością po dekoracyjnych okuciach

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.16**

PRZEDMIOT: 2 fragmenty paska

NR. INW.: EM XXVIII/869

LOKALIZACJA: wykop XXVIII/6, jednostka 27.

Ul. Wieżowa 6

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:

2 poł. XIII w.

WYMIARY: szerokość: ok. 1,7cm, długość 22 i 27 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE: przy brzegach nacięcia będące prawdopodobnie śladami po szyciu, środkiem natomiast biegnie szereg okrągłych dziurek o średnicy ok. 3mm

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.17**

PRZEDMIOT: fragment paska

NR. INW.: EM XXX/6070

LOKALIZACJA: wykop XXX/40, jednostka 26.

Stary Rynek 40

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: koniec XIII w.

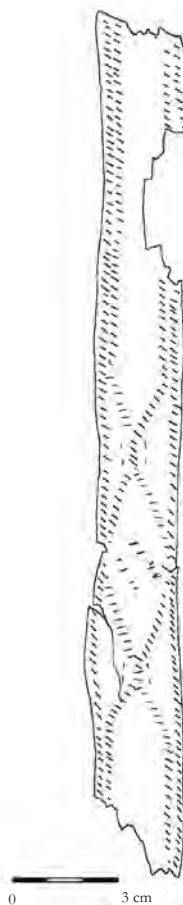
WYMIARY: szerokość ok. 2,8, długość ok. 25 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE: pasek ozdobiony dekoracyjnymi nacięciami.

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.18**

PRZEDMIOT: pasek ze sprzączką i okuciami

NR. INW.: EM XXX/15352

LOKALIZACJA: wykop XXX. Ul. Rzeźnicka – Św. Ducha
– Stary Rynek

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII – XIV

WYMIARY:

- sprzączka: średnica zewnętrzna 2,8 cm, średnica wewnętrzna 1,3 cm
- taśma nośna: szerokość: 1,2 cm, długość 97 cm
- okucie prostokątne: 2,7 x 1,6 cm, szczelina 1,8 x 0,5 cm
- szlufka: 1,5 x 0,6 cm (element zdjęty podczas konserwacji przedmiotu, dlatego niewidoczny na zdjęciu)
- okucie końca pasa: długość 3,5 cm, szerokość 0,8-1 cm
- okucia dziurek: 6 sztuk, średnica 1,1 cm.

SUROWIEC: skóra, sprzączka z poroża z mosiężnym kolcem, mosiężne okucia

INNE: Najmniejszy obwód paska po zapięciu: ok. 53 cm, największy 63,5 cm.

LITERATURA: Marcinkowski 2009, 171, 190 ryc. 28;
Fonferk et al. 2012, 82 fot. 91, Wywrot-Wyszowska, Janowski, 215, ryc. 6.

NR KAT.: **IV.19**

PRZEDMIOT: fragment paska z okuciami

NR. INW.: EM XXX/15686

LOKALIZACJA: wykop XXX/7, jednostka 77.
Ul. Rzeźnicka 7

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: ok. poł. XIII w.

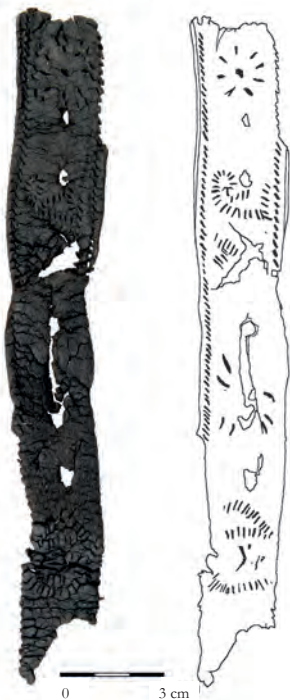
WYMIARY: długość 8,7 cm, szerokość 0,8 cm

SUROWIEC: skóra, metal

ZDOBIENIE: pasek ozdobiony nacięciami i metalowymi okuciami

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.20**

PRZEDMIOT: fragment paska

NR. INW.: EM XXX/16415

LOKALIZACJA: wykop XXX. Ul. Rzeźnicka – Św. Ducha – Stary Rynek

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII – XIV w.

WYMIARY: długość 19,8 cm, szerokość 2,3 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE: ozdobne nacięcia biegnące środkiem i wzdłuż krawędzi paska

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.21**

PRZEDMIOT: trzy fragmenty paska z okuciami

NR. INW.: EM XXXI/4859

LOKALIZACJA: wykop XXXI/14, ćwiartka A, jednostka 55. Stary Rynek 14

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII w.

WYMIARY:

– pasek: szerokość ok. 3 cm, długość 16, 11,4 i 11 cm (łącznie 38,4 cm)

– okucia szerokość: 0,45 - 0,7 cm, długość 2,8 cm

SUROWIEC: skóra, msiądz?

ZDOBIENIE: 10 prostokątnych okuć wyciętych z blachy, ślady po kolejnych brakujących

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.22**

PRZEDMIOT: fragment paska

NR. INW.: EM XXXI/4884

LOKALIZACJA: wykop XXXI/14, ćwiartka A, jednostka 55. Stary Rynek 14

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII w.

WYMIARY: długość 35 cm, szerokość 2,2 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE: ozdobne nacięcia układające się we wzór

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.23**

PRZEDMIOT: fragment paska

NR. INW.: EM XXXI/5022

LOKALIZACJA: wykop XXXI/11-10, jednostka 20. Stary Rynek 11-10

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: koniec XIII w. ?

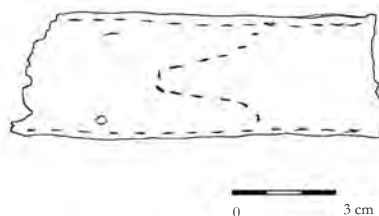
WYMIARY: długość 11 cm, szerokość ok. 3,7 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE: ozdobne dziurki bądź nacięcia

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.24**

PRZEDMIOT: cztery fragmenty paska z okuciami

NR. INW.: EM XXXII/597

LOKALIZACJA: wykop XXXII/9. Ul. Bednarska 9

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIV – XV w.

WYMIARY:

- pasek: szerokość 1,5 cm, długość zachowanych fragmentów 26 cm, 21,7 cm, 18,9 cm i 15,8 cm (w sumie ponad 82 cm)
- okucia w kształcie korony: 1,3 x 1,5 cm
- okucia prostokątne: 0,9 x 1,3 cm

SUROWIEC: skóra, cyna

KONSTRUKCJA: okucia odlewane, 6 prostokątnych (3 brakujące) i 45 okuć w kształcie korony (co najmniej 4 brakujące)

LITERATURA: Marcinkowski 2009, 171, 191 ryc.29; Wachowski 2013, 48, 50 ryc.18a; Nawrońska 2014a, 163 ryc.152.

NR KAT.: **IV.25**

PRZEDMIOT: fragment paska z okuciami

NR. INW.: EM XXXIII/1331

LOKALIZACJA: wykop XXXIII/27-28, jednostka 52.
Ul. Mostowa 27-28

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII – XIV w.

WYMIARY:

– pas: szerokość 0,9 cm, długość 10 cm, grubość skóry
ok. 0,2 cm

okucia: 0,8 x 0,4 cm, wysokość 0,2 cm

SUROWIEC: skóra, metal

Zdobienie: 4 zachowane prostokątne okucia o trapezowa-
tym przekroju i regularne nacięcia między nimi

INNE: –

LITERATURA: –

SPRZĄCZKI I SKUWKI

NR KAT.: **IV.26.**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM III/5610

LOKALIZACJA: wykop III, warstwa XX. Ul. Kowalska 11

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII w.

WYMIARY: 6,2 x 3,7 cm

SUROWIEC: żelazo

KSZTAŁT: prostokątna

ZDOBIENIE: –

KONSTRUKCJA: kuta

INNE: –

LITERATURA: –

0 1 cm

NR KAT.: **IV.27**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM IIID/6026

LOKALIZACJA: wykop IIID, ćwiartka B,
z haldy. Ul. Kowalska 12

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: brak

DATOWANIE PRZEDMIOTU: średniowiecze

WYMIARY: 3,8 x 3,2 cm

SUROWIEC: brąz

KSZTAŁT: prostokątna z owalnym frontem

ZDOBIENIE: wypustki na ramie

KONSTRUKCJA: odlewana, kołec też

INNE: –

LITERATURA: –

0 3 cm

NR KAT.: **IV.28**

PRZEDMIOT: sprzączka zapadkowa

NR. INW.: EM XV/389

LOKALIZACJA: wykop XV1, dom 3 - warstwa III.
Ul. Wałowa

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: lata 80. XIII w.

DATOWANIE PRZEDMIOTU:

WYMIARY: długość 5,7 cm, szerokość 1,1 cm

SUROWIEC: brąz?

KSZTAŁT: –

ZDOBIENIE: ukośne linie ryte na skuwce, ryta kratka
na blaszce

KONSTRUKCJA: skuwka wycięta z blachy, mocowa-
na do paska 2 nitami, kolejny nit prawdopodobnie
mocował blaszkę do ramki. Ramiona ramki mają po
bokach dziurki, w które włożony jest pręcik, wokół
którego owinięto tuleję blaszki.

INNE: miejsce na taśmę nośną grubości blisko 3 mm

LITERATURA: -

0 3 cm

NR KAT.: **IV.29**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XV/4222

LOKALIZACJA: wykop XV1, warstwa XV1, obiekt 13.
Ul. Wałowa

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIV w.

WYMIARY: 5 cm x 3,5 cm

SUROWIEC: żelazo

KSZTAŁT: D-kształtna

ZDOBIENIE:–

KONSTRUKCJA: kuta

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.30**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XV/4351

LOKALIZACJA: wykop XV2, ćwiartka A, warstwa
XXXIV. Ul. Sukiennicza

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: koniec XIII w.

WYMIARY: 3,6 x 3,4 cm

SUROWIEC: brąz?

KSZTAŁT: trapezowata z owalnym frontem

ZDOBIENIE: ornament ryty przy wgłębieniu na ostrze
kolca, żeberka na kolcu i kabłąku

KONSTRUKCJA: odlew

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.31**

PRZEDMIOT: sprzączka ze skuwką

NR. INW.: EM XV/4353

LOKALIZACJA: wykop XV2, ćwiartka B, warstwa
XXXIV. Ul. Sukiennicza

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: koniec XIII w.

WYMIARY:

– skuwka: długość 2,9cm, szerokość 1,6 cm

– sprzączka: 2,4 x 1,8 cm

– całość: długość 4,3 cm

SUROWIEC: mosiądz

KSZTAŁT: owalna

ZDOBIENIE: na zewnętrznej części skuwki, przy koń-
cu dekoracyjne wycięcia.

KONSTRUKCJA: sprzączka odlewana, skuwka wycięta
z grubszej blachy. Skuwka była mocowana do paska za
pomocą pojedynczego nitu.

INNE: brak kolca

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.32**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XV/4478

LOKALIZACJA: wykop XV2, ćwiartka B, warstwa
XXXVIII. Ul. Sukiennicza

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: koniec XIII w.

WYMIARY: 6,3 x 4,3 cm

SUROWIEC: żelazo

KSZTAŁT: D-kształtna

ZDOBIENIE: –

KONSTRUKCJA: kuta

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.33**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XV/4518

LOKALIZACJA: wykop XV2, ćwiartka B,
warstwa XLIII. Ul. SukienniczaDATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:
2 poł. XIII w.

WYMIARY: 3,5 x 4,2 cm

SUROWIEC: żelazo

KSZTAŁT: owalna

ZDOBIENIE: –

KONSTRUKCJA: kuta

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.34**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XV/4680

LOKALIZACJA: wykop XV5, ćwiartka B, warstwa 13.
Ul. Garbary

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIV w.?

WYMIARY: 6 x 4,2 cm

SUROWIEC: żelazo

KSZTAŁT: prostokątna

ZDOBIENIE: –

KONSTRUKCJA: kuta, dwudzielna

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.35**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XV1/5651

LOKALIZACJA: wykop XV1, warstwa 18/2. Ul. Wałowa

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: lata 70.-80. XIII w.

WYMIARY: 3,8 x 3,7 cm

SUROWIEC: żelazo

KSZTAŁT: trapezowata z owalnym frontem

ZDOBIENIE: ślad żeberka na kolcu

KONSTRUKCJA: kuta

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.36**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XIX/67

LOKALIZACJA: wykop XIX, warstwa 23.

Ul. Wałowa (wykop w obrębie ulicy)

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIV w.

WYMIARY: średnica ok. 4,2 cm

SUROWIEC: poroże

KSZTAŁT: okrągła

ZDOBIENIE: –

KONSTRUKCJA: –

INNE: brak kolca

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.37**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XXB/231

LOKALIZACJA: wykop XXB, warstwa XXXIX.

Stary Rynek (cmentarz przy kościele św. Mikołaja
i fragment ulicy)

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:

XIII/XIV w.

WYMIARY: 5,6 x 2,9 cm

SUROWIEC: mosiądz

KSZTAŁT: owalna

ZDOBIENIE: profilowana

KONSTRUKCJA: odlew

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.38**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XXI/24

LOKALIZACJA: wykop XXI, warstwa 15. Stary Rynek
(ulica i przedproża posesji 56, 57)

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: 2 poł. XIII w.

WYMIARY: 3,7 x 2,4 cm

SUROWIEC: mosiądz

KSZTAŁT: owalna

ZDOBIENIE: profilowana

KONSTRUKCJA: odlew

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.39**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XXII/750

LOKALIZACJA: wykop XXII/35, warstwa 11.
Ul. Rybacka 35

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: 2 poł. XIII w.

WYMIARY: 5,3 x 3, 8cm

SUROWIEC: żelazo

KSZTAŁT: D-kształtna

ZDOBIENIE: żeberko na kolcu

KONSTRUKCJA: kuta

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.40**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XXII/5716

LOKALIZACJA: wykop XXII/14, warstwa 10.
Ul. Rybacka 35

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIV w.

WYMIARY: 4,3 x 4,5 cm

SUROWIEC: ?

KSZTAŁT: D-kształtna

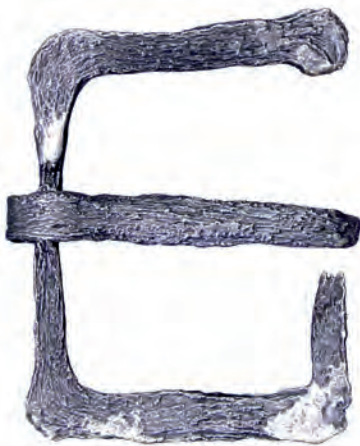
ZDOBIENIE: ?

KONSTRUKCJA: ?

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do
badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.41**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XXII/8152

LOKALIZACJA: wykop XXII/16, warstwa 20b.
Ul. Bednarska 16

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: pocz. XIV w.

WYMIARY: 6,4 x 4,7 cm

SUROWIEC: żelazo

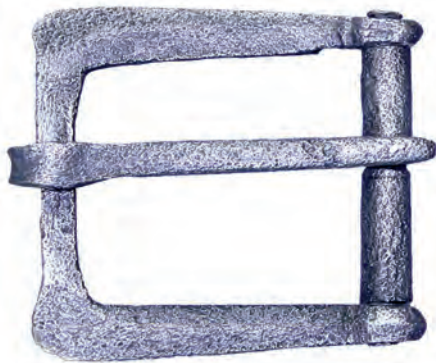
KSZTAŁT: prostokątna

ZDOBIENIE: –

KONSTRUKCJA: dwudzielna, kuta

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.42**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XXII/8216

LOKALIZACJA: wykop XXII/27, obiekt 3
warstwa 7. Ul. Rybacka 27

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XV w.

WYMIARY: 7,1 x 5,7 cm

SUROWIEC: żelazo

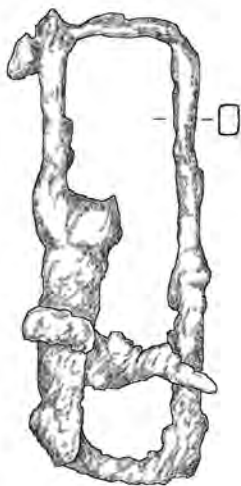
KSZTAŁT: prostokątna, dwudzielna

ZDOBIENIE: wgłębienie na kolec, spłaszczona na
rogach

KONSTRUKCJA: dwudzielna, kuta

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.43**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XXIII/2.141

LOKALIZACJA: wykop XXIII/11, ćwiartka A, jednost-
ka 15. Ul. Rzeźnicka 19

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:

1. poł. XIV w.

WYMIARY: 6,7 x 2,5 cm

SUROWIEC: ?

KSZTAŁT: prostokątna/owalna

ZDOBIENIE: ?

KONSTRUKCJA: ?

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do
badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.44**

PRZEDMIOT: sprzączka ze skuwką

NR. INW.: EM XXIV/668

LOKALIZACJA: wykop XXIV/45K,
warstwa 20. Ul. Św. Ducha 45, kamienica

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:

1. poł. XIII w.

WYMIARY: sprzączka: 2 cm x 1,6 cm, skuwka długość:
9,1cm, szerokość: 1 cm

SUROWIEC: mosiądz

KSZTAŁT: owalna

ZDOBIENIE: ryte zygzaki wzdłuż skuwki

KONSTRUKCJA: sprzączka odlewana, skuwka
i kolec wycięte z blachy.

INNE: mocowanie paska na 2 nity na końcu blaszki.

Pomiędzy blaszkami wypełnienie
z innego metalu – cyny lub ołowiu.

LITERATURA: –

0 1 cm

NR KAT.: **IV.45**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XXIV/809

LOKALIZACJA: wykop XXIV/45K,
warstwa 22. Ul. Św. Ducha 45, kamienica

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:

XIV- XV w.

WYMIARY: 4,5 x 3,3 cm

SUROWIEC: żelazo

KSZTAŁT: D-kształtna

ZDOBIENIE: wgłębienie na kolec

KONSTRUKCJA: kuta

INNE: –

LITERATURA: –

0 3 cm

NR KAT.: **IV.46**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XXIV/983

LOKALIZACJA: wykop XXIV/46, warstwa 19.
Ul. Św. Ducha 46

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: 2 poł. XIII w.

WYMIARY: 5,3 x 4,9 cm

SUROWIEC: żelazo

KSZTAŁT: D- kształtna

ZDOBIENIE: –

KONSTRUKCJA: kuta

INNE: na rogach spłaszczona, posiada
wgłębienie na kolec na kabłąku

LITERATURA: –

0 3 cm

NR KAT.: **IV.47**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XXIV/996

LOKALIZACJA: wykop XXIV/13, warstwa 17.
Ul. Mostowa 13

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: lata 50.-70. XIII w.

WYMIARY: średnica zewnętrzna 4,4 cm, średnica wewnętrzna: 2,6 cm

SUROWIEC: poroże, kolec żelazny

KSZTAŁT: okrągła

ZDOBIENIE: –

KONSTRUKCJA: –

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.48**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XXIV/1199

LOKALIZACJA: wykop XXIV/45, warstwa 17.
Ul. Św. Ducha 45 (zaplecze parceli)

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: 4 ćwierć XIII w.

WYMIARY: 2,9 x 3,6 cm

SUROWIEC: mosiądz

KSZTAŁT: okrągła z uchem

ZDOBIENIE: nieregularne nacięcia na ramie

KONSTRUKCJA: odlew

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.49**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XXIV/1292

LOKALIZACJA: wykop XXIV/44, warstwa 20.
Ul. Św. Ducha 44

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: przed 1280 r

WYMIARY: 4,8 x 3,5 cm

SUROWIEC: żelazo

KSZTAŁT: D-kształtna

ZDOBIENIE: ryte linie na kabłąku, poprzeczne żeberko na kolcu

KONSTRUKCJA: kucie

INNE: ma wyodrębnione miejsce na kolec na kabłąku

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.50**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XXV/685

LOKALIZACJA: wykop XXV/16A, jednostka 11.
Ul. Rzeźnicka 16

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: ok. poł. XIII w.

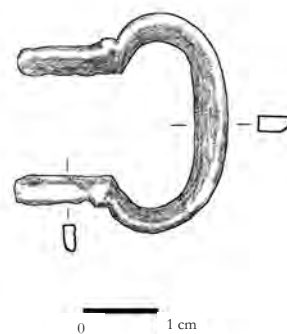
WYMIARY: 4 x 2,3 cm

SUROWIEC: brąz

KSZTAŁT: owalna
 ZDOBIENIE: nacięcia, profilowana
 KONSTRUKCJA: odlew
 INNE: brak kolca
 LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.51**

PRZEDMIOT: sprzączka
 NR. INW.: EM XXV/554
 LOKALIZACJA: wykop XXV/8, warstwa 8, jednostka
 17. Ul. Kowalska 8
 DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII – XIV w.
 WYMIARY: 2,8 x 3,2 cm
 SUROWIEC: ?
 KSZTAŁT: prostokątna z owalnym frontem
 ZDOBIENIE: ?
 KONSTRUKCJA: ?
 INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do
 badań. Opis na podstawie dokumentacji.
 LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.52**

PRZEDMIOT: sprzączka
 NR. INW.: EM XXVI/292
 LOKALIZACJA: wykop XXVI, ćwiartka B, jednostka
 29. Ul. Św. Ducha 1
 DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: 2 poł. XIII w.
 WYMIARY: 4,5 x 5,5 cm
 SUROWIEC: żelazo
 KSZTAŁT: prostokątna
 ZDOBIENIE: ?
 KONSTRUKCJA: kuta
 INNE: zły stan zachowania
 LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.53**

PRZEDMIOT: sprzączka
 NR. INW.: EM XXVI/307
 LOKALIZACJA: wykop XXVI/4, ćwiartka A, jednostka
 98. Ul. Św. Ducha 4
 DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: ok. poł. XIII w.
 WYMIARY: 5,4 x 3,3 cm
 SUROWIEC: żelazo
 KSZTAŁT: D-kształtna
 ZDOBIENIE: ?
 KONSTRUKCJA: kuta
 INNE: –
 LITERATURA: –

0 3 cm

NR KAT.: **IV.54**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XXVI/387

LOKALIZACJA: wykop XXVI/3, ćwiartka B, jednostka 13. Ul. Św. Ducha 3

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: 2 poł. XIII w.

WYMIARY: 6,5 x 3,1 cm

SUROWIEC: mosiądz

KSZTAŁT: owalny

ZDOBIENIE: profilowanie i dekoracyjne wypustki

KONSTRUKCJA: odlew

INNE: brak kolca

LITERATURA: –

0 3 cm

NR KAT.: **IV.55**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XXVI/4887

LOKALIZACJA: wykop XXVI/2, ćwiartka C, jednostka 40. Ul. Św. Ducha 2

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII w.

WYMIARY: 8,7 x 6,4 cm

SUROWIEC: żelazo

KSZTAŁT: prostokątna z owalnym frontem

ZDOBIENIE: ?

KONSTRUKCJA: kuta

INNE: –

LITERATURA: –

0 3 cm

NR KAT.: **IV.56**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XXVI/4893

LOKALIZACJA: wykop XXVI/2, jednostka 40. Ul. Św. Ducha 2

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII w.

WYMIARY: 4 x 7,3 cm

SUROWIEC: żelazo

KSZTAŁT: D-kształtna

ZDOBIENIE: ?

KONSTRUKCJA: kuta

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.57**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XXVI/4899

LOKALIZACJA: wykop XXVI/2, jednostka 40.
Ul. Św. Ducha 2

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII w.

WYMIARY: 5,2 x 3,8 cm

SUROWIEC: ?

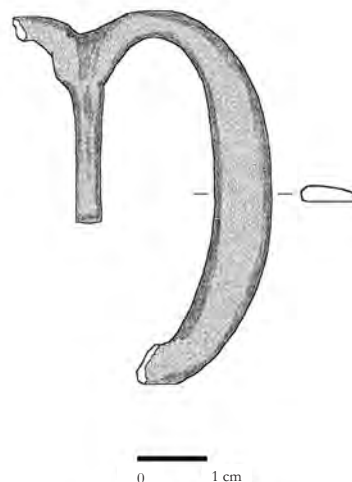
KSZTAŁT: podwójna owalna

ZDOBIENIE: ?

KONSTRUKCJA: ?

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji. Zachowana fragmentarycznie.

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.58**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XXVI/4981

LOKALIZACJA: wykop XXVI/1, ćwiartka A, jednostka 6.
Ul. Św. Ducha 1

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XV w.

WYMIARY: 6,3 x 3,8 cm

SUROWIEC: ?

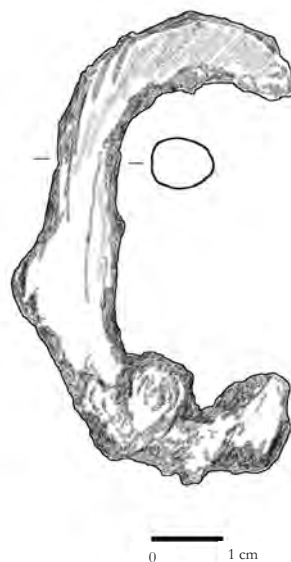
KSZTAŁT: D-kształtna

ZDOBIENIE: ?

KONSTRUKCJA: ?

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.59**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XXVII/215

LOKALIZACJA: wykop XXVII, ćwiartka B, warstwa 25.
Ul. Nad Kumielą

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIV w.

WYMIARY: 3,3 x 2,5 cm

SUROWIEC: mosiądz

KSZTAŁT: prostokątna

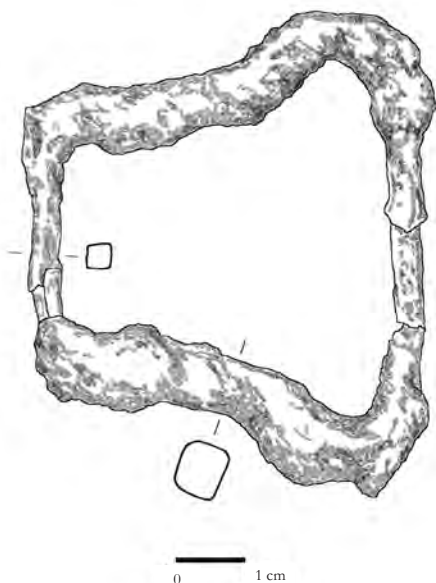
ZDOBIENIE: –

KONSTRUKCJA: odlewana, tulejka wykonana jest z blachy, kolec natomiast z drutu

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.60**
 PRZEDMIOT: sprzączka
 NR. INW.: EM XXX/2683
 LOKALIZACJA: wykop XXX/38, jednostka 46.
 Stary Rynek 38
 DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XV w.
 WYMIARY: 6 x 7,5 cm
 SUROWIEC: ?
 KSZTAŁT: T-kształtna
 ZDOBIENIE: ?
 KONSTRUKCJA: ?
 INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji.
 LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.61**
 PRZEDMIOT: sprzączka
 NR. INW.: EM XXX/3000
 LOKALIZACJA: wykop XXX/34, jednostka 5, warstwa 6. Ul. Św. Ducha 34
 DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XV w.
 WYMIARY: 5,4 x 3,1 cm
 SUROWIEC: mosiądz
 KSZTAŁT: owalna
 ZDOBIENIE: –
 KONSTRUKCJA: odlew
 INNE: kołec pod numerem inwentarzowym muzeum EM XXX/3001
 LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.62**
 PRZEDMIOT: sprzączka
 NR. INW.: EM XXX/4249
 LOKALIZACJA: wykop XXX/34, jednostka 19, warstwa 4. Ul. Św. Ducha 34
 DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XV w.?
 WYMIARY:
 – sprzączka: 1,8 x 3 cm
 – skuwka: długość 2,1 cm, szerokość 0,8 cm
 SUROWIEC: mosiądz?
 KSZTAŁT: podwójna D-kształtna
 ZDOBIENIE: –
 KONSTRUKCJA: sprzączka odlewana, skuwka i kołec blaszane
 INNE: skuwka była mocowana do paska za pomocą pojedynczego nitu z dużą płaską główką
 LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.63**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XXX/9825

LOKALIZACJA: wykop XXX/33.

Ul. Św. Ducha 33

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:

XIII – XIV w.

WYMIARY: 4,4 x 3,1 cm

SUROWIEC: żelazo

KSZTAŁT: owalna

ZDOBIENIE: ?

KONSTRUKCJA: kuta

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.64**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XXX/12002

LOKALIZACJA: wykop XXX/32, jednostka 38.

Ul. Św. Ducha 32

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:

1. poł. XIII w.

WYMIARY: 4,5 x 6 cm

SUROWIEC: żelazo

KSZTAŁT: prostokątna

ZDOBIENIE: ?

KONSTRUKCJA: kuta, prawdopodobnie
dwudzielna

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.65**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XXXI/602

LOKALIZACJA: wykop XXXI/24, jednostka 52.

Ul. Bednarska 24

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:

1. poł. XIII w.

WYMIARY: 6,9 x 2,8 cm

SUROWIEC: żelazo

KSZTAŁT: owalna

ZDOBIENIE: ?

KONSTRUKCJA: kuta

INNE: posiada dwa kolce

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.66**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XXXI/4171

LOKALIZACJA: wykop XXXI/14, ćwiartka B, jednostka 59. Stary Rynek 14

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII w.

WYMIARY: 6,4 x 3,8 cm

SUROWIEC: żelazo

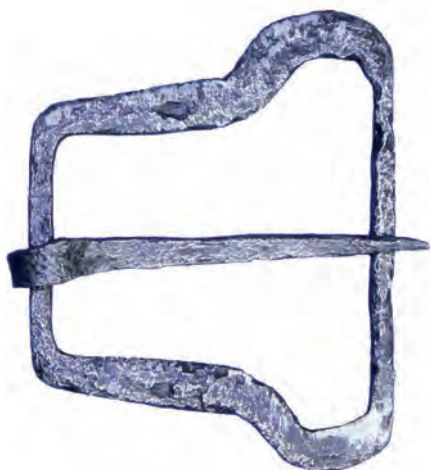
KSZTAŁT: D-kształtna

ZDOBIENIE: wgłębienie na kolec

KONSTRUKCJA: kuta

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.67**

PRZEDMIOT: sprzączka

NR. INW.: EM XXXIII/183

LOKALIZACJA: wykop XXXIII/5, jednostka 33, ostatni poziom konstrukcji. Ul. Rybacka 5

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: 1. poł. XIII w.

WYMIARY: 7,9 x 5,7 cm

SUROWIEC: żelazo

KSZTAŁT: T-kształtna

ZDOBIENIE: ?

KONSTRUKCJA: kuta

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.68**

PRZEDMIOT: skuwka sprzączki

NR. INW.: EM XV1/4229

LOKALIZACJA: wykop XV1, warstwa XVIII, na pln. od domów. Ul. Wałowa

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIV w.

WYMIARY: długość 5,7 cm, szerokość: 2,2 cm

SUROWIEC: mosiądz

KSZTAŁT: prostokątny

ZDOBIENIE: ornament ryty, ażurowe wycięcie

KONSTRUKCJA: złożona na pół wycięta blaszka,

INNE: brak miejsca na kolec sugeruje, że była ona używana ze sprzączką tzw. z uchem

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.69**

PRZEDMIOT: skuwka sprzączki

NR. INW.: EM XV4/4631

LOKALIZACJA: wykop XV4, warstwa XVA.

Ul. Sukiennicza

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: 4 ćw. XIII w.

WYMIARY: długość 4,2 cm, szerokość: 2,2 cm

SUROWIEC: mosiądz

KSZTAŁT: prostokątny

ZDOBIENIE: ?

KONSTRUKCJA: złożona na pół odpowiednio wycięta blaszka

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.70**

PRZEDMIOT: skuwka sprzączki wraz z kołcem

NR. INW.: EM XXIV/670

LOKALIZACJA: wykop XXIV, warstwa 22, palenisko.

Ul. Mostowa – Św. Ducha

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIV – XV w.

WYMIARY: 5,7 x 2,4 cm, kołec o długości ok. 2,2 cm

SUROWIEC: mosiądz

ZDOBIENIE: : ornament ryty, zygzaki i linie proste.

KONSTRUKCJA: blaszka odpowiednio wycięta i złożona na pół. Ślady po 2 nitach. Zachowany kołec, również wycięty z blachy.

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.71**

PRZEDMIOT: skuwka sprzączki

NR. INW.: EM XXV/686

LOKALIZACJA: wykop XXV/16A, jednostka 11A.

Ul. Rzeźnicka 16

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: ok. poł. XIII w.

WYMIARY: 3,3 x 3 cm

SUROWIEC: miedź lub mosiądz

KSZTAŁT: prostokątny

ZDOBIENIE: na brzegu ślad wyciskanych prostokątków i linii.

KONSTRUKCJA: blaszka odpowiednio wycięta, złożona na pół, ślady po 5 nitach

INNE: bardzo zły stan zachowania

LITERATURA: –

OKUCIA KOŃCA PASA

NR KAT.: **IV.72**

PRZEDMIOT: okucie końca pasa

NR. INW.: EM XV3/577

LOKALIZACJA: wykop XV3, warstwa 27.

Ul. Sukiennicza

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: średniowiecze?

WYMIARY: długość 4 cm, szerokość 1 cm

SUROWIEC: mosiądz, spoiwo cynowe

ZDOBIENIE: ryte linie, zakończenie wycięte na kształt liścia

KONSTRUKCJA: 2 blaszki połączone ze sobą spoiwem, najprawdopodobniej cyną. Okucie nie zachowane w całości.

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.73**

PRZEDMIOT: okucie końca pasa

NR. INW.: EM XV2/659

LOKALIZACJA: wykop XV2, ćwiartka A, warstwa 2/4, dom 2. Ul. Sukiennicza

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: lata 60 XIV w.

WYMIARY: długość 7,3 cm, szerokość 1,1 cm.

SUROWIEC: mosiądz

ZDOBIENIE: dekoracyjnie wycięta końcówka

KONSTRUKCJA: pierwotnie dwie blaszki (zachowana tylko jedna) połączone spoiwem, przymocowane do paska za pomocą dwóch nitów (również tylko jeden zachowany).

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.74**

PRZEDMIOT: okucie końca pasa

NR. INW.: EM XXIV/741

LOKALIZACJA: wykop XXIV/45K, warstwa 21, II poziom konstrukcji. Ul. Św. Ducha 45 (kamienica)

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIV – XV w.

WYMIARY: długość 7,5 cm, szerokość 0,8-1,9 cm

SUROWIEC: żelazo?

ZDOBIENIE: obecnie nie widać

KONSTRUKCJA: dwie połączone ze sobą blaszki, jeden nit mocujący okucie do paska

INNE: zabytek mocno skorodowany

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.75**

PRZEDMIOT: okucie końca pasa

NR. INW.: EM XXV/664

LOKALIZACJA: wykop XXV/9, warstwa 3, jednostka 5. Ul. Kowalska 9

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XV w.

WYMIARY: długość 7,8 cm, szerokość 0,8 cm

SUROWIEC: mosiądz, spoiwo cynowe

ZDOBIENIE: wybijane linie faliste i proste obramowane szeregiem trójkątów

KONSTRUKCJA: 2 blaszki wycięte i połączone ze sobą za pomocą wypełnienia, prawdopodobnie cynowego. 1,3 mm wolnego miejsca pomiędzy blaszkami na wprowadzenie paska. 1 nit u góry (zachowany w całości)

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.76**

PRZEDMIOT: okucie końca pasa

NR. INW.: EM XXVI/1/4984

LOKALIZACJA: wykop XXVI/1, ćwiartka A, jednostka 6. Ul. Św. Ducha 1

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XV w.

WYMIARY: długość 4,3 cm, szerokość 1,3 cm.

SUROWIEC: brąz

ZDOBIENIE: dwa ząbkowane nacięcia wykonane na krawędzi okucia

KONSTRUKCJA: odlew, konstrukcja dwuczęściowa

INNE: między elementami okucia zachowały się resztki skóry

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.77**

PRZEDMIOT: okucie końca pasa

NR. INW.: EM XXVI/42 (a), XXVI/41 (b)

LOKALIZACJA: wykop XXVI/3, ćwiartka B, jednostka 13. Ul. Św. Ducha 3

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII w.

WYMIARY:

a – długość 5 cm, szerokość: 1,3 cm

b – długość 6,7 cm, szerokość: 1,3 cm

SUROWIEC: miedź

ZDOBIENIE: ryte lub wyciskane zygzaki i linie proste

KONSTRUKCJA: dwie blaszki połączone pierwotnie 3 nitami

LITERATURA: –

INNE OKUCIA

NR KAT.: **IV.78**

PRZEDMIOT: okucie pasa

NR. INW.: EM XV1/219

LOKALIZACJA: wykop XV1, warstwa 13.

Ul. Wąłowa

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIV w.

WYMIARY: długość 4,1 cm, dziurki o średnicy ok. 0,4 cm, szerokość końcówek 0,7 cm, szerokość drucika 0,3 cm, zgrubienie 0,5 cm

SUROWIEC: mosiądz

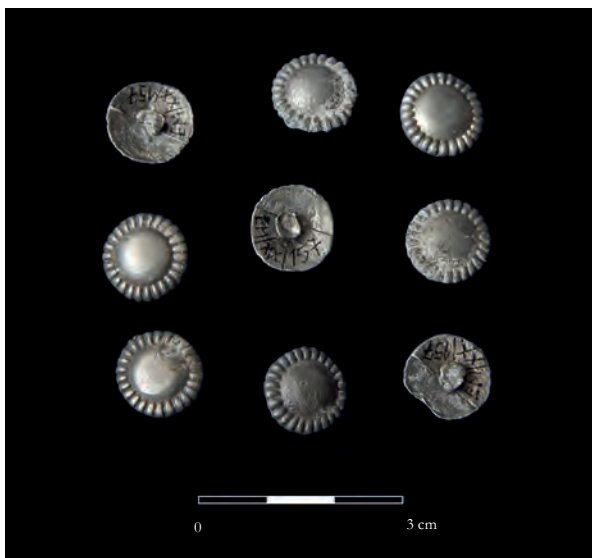
KSZTAŁT: podłużny

ZDOBIENIE: –

KONSTRUKCJA: odlew

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.79**

PRZEDMIOT: okucia pasa (9 sztuk)

NR. INW.: EM XXA/157

LOKALIZACJA: wykop XXA, grób 77.

Cmentarz przy kościele św. Mikołaja

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII w.

WYMIARY: średnica 1,3 cm, wysokość 0,4 cm

SUROWIEC: cyna

KSZTAŁT: okrągły

ZDOBIENIE: dookoła karbowane krawędzie

KONSTRUKCJA: odlewane razem z nitom

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **IV.80**

PRZEDMIOT: zawieszka do pasa

NR. INW.: EM XXIV/955

LOKALIZACJA: wykop XXIV/45, warstwa 16.

Ul. Św. Ducha 45 (zaplecze parceli)

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: 4 ćwierć XIII w.

WYMIARY:

– skuwka: długość 1,4 cm (cała pierwotna długość nie zachowała się), szerokość 0,8 cm

– zawieszka: długość 1,7 cm, szerokość 2,1 cm

– całość: długość 3 cm

SUROWIEC: mosiądz

KSZTAŁT: trapezowaty

ZDOBIENIE: blaszka zdobiona rytymi zygzakami, zawieszka o profilowanej ramie

KONSTRUKCJA: odlana zawieszka zaopatrzona w blaszkę mocowaną do paska za pomocą 2 nitów

INNE: niestaranny odlew

LITERATURA: –

NR KAT: **IV.81**

PRZEDMIOT: okucie pasa

NR. INW.: EM XXX/1653

LOKALIZACJA: wykop XXX/40, jednostka 12,
warstwa 5. Stary Rynek 40

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:
XV – XVI w.

DATOWANIE PRZEDMIOTU: XIV – XV w.

WYMIARY: średnica: 4,9 cm

SUROWIEC: mosiądz

KSZTAŁT: okrągły

ZDOBIENIE: ryta ozdobna litera N

KONSTRUKCJA: widoczne 3 otwory po nitach
mocujących plakietkę

LITERATURA: –

V. TORBY I MIESZKI

SAKIEWKI

NR KAT.: V.1

PRZEDMIOT: sakiewka

NR. INW.: –

LOKALIZACJA: –

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: –

DATOWANIE PRZEDMIOTU: średniowiecze

WYMIARY: szerokość: 13 cm, wysokość: 19 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE:

górnej krawędzi: nie

dna: tak, w jednym rogu przeciągnięty rzemień, w drugim ślad po kolejnym

KONSTRUKCJA: prostokątny kawałek skóry złożony na pół i zszyty po bokach

SZEW BOCZNY: 1 rząd dziurek w postaci sporych nacięć

PODZIAŁ: nie

INNE: sakiewka pochodząca ze Starego Miasta, znaleziona jednak nie przez archeologów, ale przez mieszkańca, który przekazał znalezisko Muzeum.

LITERATURA: Fonferek et al. 2012, 81 fot.90

NR KAT.: V.2

PRZEDMIOT: sakiewka

NR. INW.: EM XA/396

LOKALIZACJA: wykop XA, warstwa 10. Stary Rynek 54

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII – XIV w.

WYMIARY: zachowana szerokość ok. 14,5 cm, wysokość sakiewki ok. 8cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE:

górnej krawędzi: tak, szereg drobnych nacięć, sugerujących, że góra sakiewki była ozdobiona, lub wzmocniona jakimś szwem.

dna: tak, w 2 miejscach ślady po przyszyciu ozdób

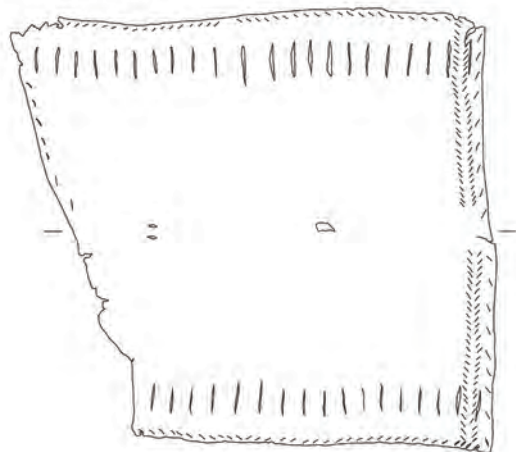
KONSTRUKCJA: prostokątny kawałek skóry złożony na pół i zszyty po bokach

SZYCIE BOCZNE: 3 rzędy delikatnych nacięć, wykonanych w różnym kierunku. Można przypuszczać, że sakiewka była zszyta ozdobnym szwem, lub że wzdłuż właściwego szwu konstrukcyjnego biegł szew ozdobny – być może wykonany z kolorowych nici.

PODZIAŁ: brak

INNE: fragmentaryczny stan zachowania, brak jednego boku

LITERATURA:-

NR KAT.: V.3

PRZEDMIOT: sakiewka

NR. INW.: EM XV2/5009

LOKALIZACJA: wykop XV2, ćwiartka A, warstwa XXI. Ul. Sukiennicza

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: koniec XIII w.

WYMIARY: zachowana szerokość: 7 cm, wysokość sakiewki ok. 15 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE:

górną krawędzi: nie
dno: nie

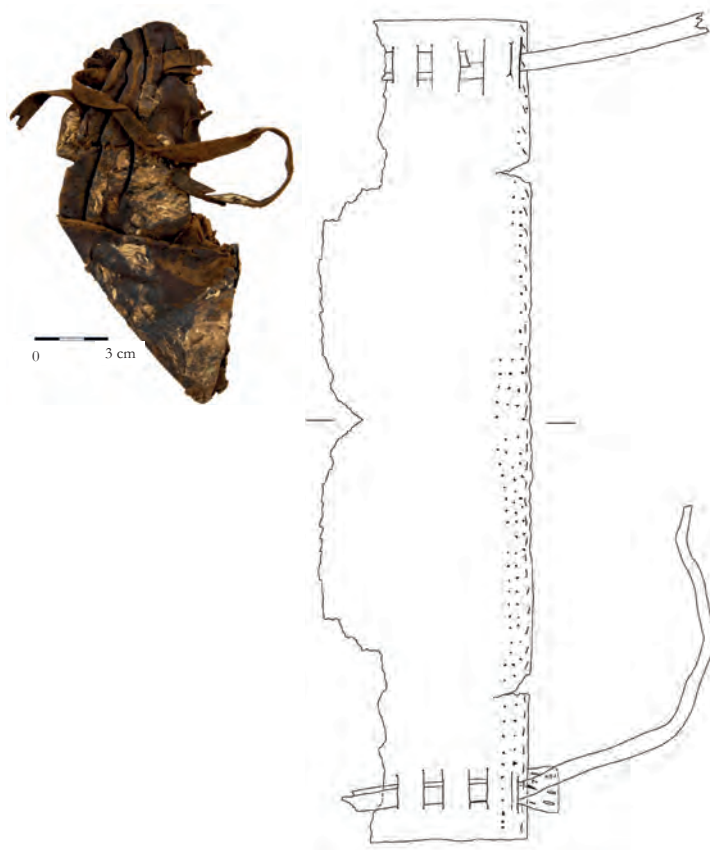
KONSTRUKCJA: prostokątny kawałek skóry złożony na pół i zszyty po bokach

SZYCIE BOCZNE: z boku rząd drobnych nacięć wykonanych do poprowadzenia szwu, oprócz tego dwa rzędy drobnych dziurek. Sakiewka szyta prawdopodobnie po prawej stronie.

PODZIAŁ: nie

INNE: jeden bok nie zachował się. Zabytek w złym stanie.

LITERATURA: -

NR KAT.: V.4

PRZEDMIOT: sakiewka

NR. INW.: EM XV2/2777

LOKALIZACJA: wykop XV2, ćwiartka A, warstwa 21. Ul. Sukiennicza

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: koniec XIII w.

WYMIARY: szerokość: ok. 20 cm

wysokość: ok. 9,5 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE:

górną krawędzi: tak, ślady drobnych regularnych nacięć, wszystkie są otwarte, dla tego można przypuszczać, że mamy do czynienia raczej z ozdobnymi nacięciami, niż z dziurkami po szwie.

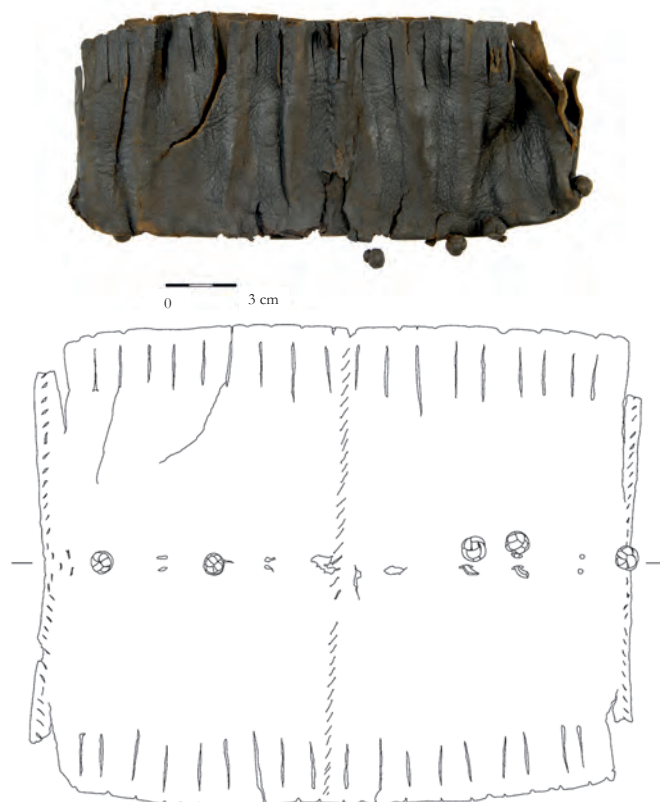
dno: tak, Zachowało się 5 skórzanych węzłów, pierwotnie było ich przypuszczalnie 12

KONSTRUKCJA: prostokątny kawałek skóry złożony na pół i zszyty po bokach. Prawdopodobnie zszywana po lewej stronie.

PODZIAŁ: tak, przez środek sakiewki biegł dodatkowy pionowy szew, widoczny jest szereg dziurek i ślad odcisniętej nitki.

INNE: dość dobry stan zachowania, brak sznurowania i części ozdób, częściowe zniszczenie skóry w dnie sakiewki

LITERATURA: -

NR KAT.: **V.5**

PRZEDMIOT: sakiewka

NR. INW.: EM XV5/6964

LOKALIZACJA: wykop XV5, warstwa 18. Ul. Garbary

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII/XIV w.

WYMIARY: zachowana szerokość ok. 10 cm, zachowana wysokość ok. 13 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE:

górnej krawędzi: ?

dna: ?

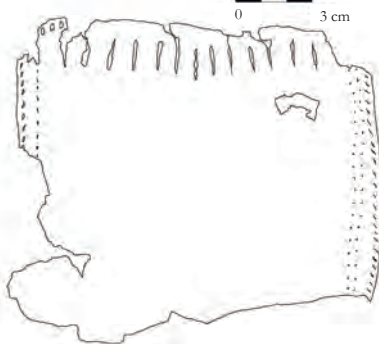
KONSTRUKCJA: prostokątny kawałek skóry złożony na pół i zszyty po bokach

SZYCIE BOCZNE: 1 rząd nacięć

PODZIAŁ: ?

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

NR KAT.: **V.6**

PRZEDMIOT: fragment sakiewki

NR. INW.: EM XV2/8042

LOKALIZACJA: wykop XV2, ćwiartka A, warstwa XXV. Ul. Śukiennicza

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: koniec XIII w.

WYMIARY: szerokość sakiewki 14,5 cm, wysokość fragmentu 13 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE:

górnej krawędzi: nie

dna: ?

KONSTRUKCJA: prostokątny kawałek skóry złożony na pół i zszyty po bokach

SZYCIE BOCZNE: po bokach dwa rzędy dziurek, brzeg nie podwinięty, być może szyta po prawej stronie.

PODZIAŁ: nie

INNE: zły stan zachowania

LITERATURA: –

NR KAT.: V.7

PRZEDMIOT: sakiewka

NR. INW.: EM XV1/8226

LOKALIZACJA: wykop XV1, obiekt 13. Ul. Wałowa

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII w.

WYMIARY: szerokość sakiewki ok. 15 cm, maksymalna zachowana wysokość sakiewki 13 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE:

górną krawędzi: ?

dno: tak, w dolnych rogach dziurki po igle, prawdopodobnie były tam przyszyte jakieś ozdoby.

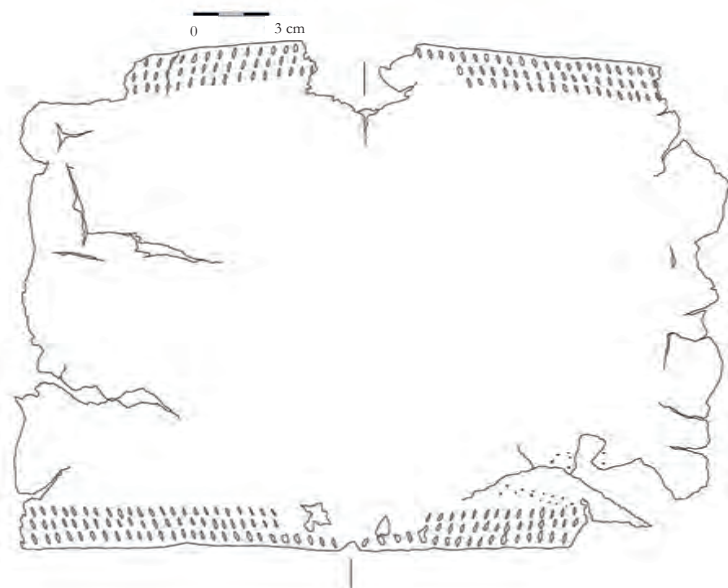
KONSTRUKCJA: prostokątny kawałek skóry złożony na pół i zszyty po bokach

SZYCIE BOCZNE: po bokach trzy rzędy sporych nacięć.

PODZIAŁ: nie

INNE: sakiewka zniszczona, górna część nie zachowała się,

LITERATURA: –

NR KAT.: V.8

PRZEDMIOT: 2 fragmenty sakiewki

NR. INW.: EM XXII/1987; XXII/1988

LOKALIZACJA: wykop XXII/10A, PoM2, warstwa 26. Ul. Bednarska 10

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII/XIV w.

WYMIARY: szerokość sakiewki 13cm, wysokość fragmentów 22 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE:

górną krawędzi: nie

dno: tak, w jednym miejscu na dole, tam gdzie pierwotnie był róg dna sakiewki zachowana przymocowana ozdoba w postaci małego skórzanego supelka.

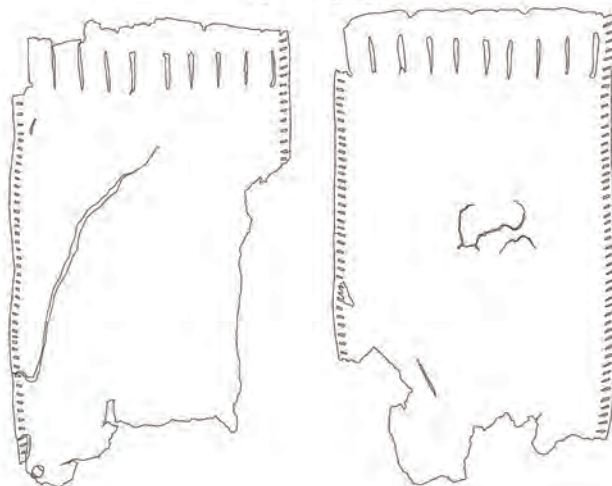
KONSTRUKCJA: prostokątny kawałek skóry złożony na pół i zszyty po bokach

SZYCIE BOCZNE: z boku spore nacięcia na szew

PODZIAŁ: nie

INNE: –

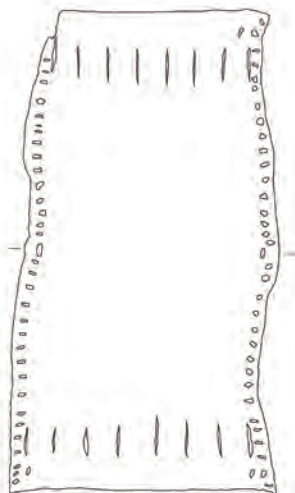
LITERATURA: –

0 3 cm

0 3 cm

NR KAT.: **V.9**

PRZEDMIOT: sakiwka

NR. INW.: EM XXII/13235

LOKALIZACJA: wykop XXII/31, warstwa 22.

Ul. Rybacka 31

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: 2 poł. XIII w.

WYMIARY: szerokość sakiwki 10 cm, wysokość sakiwki ok. 10 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE:

górnej krawędzi: nie

dna: tak, dodatkowa dziurka z jednej strony na dole, być może był tu zamocowany supelek lub innego rodzaju ozdoba.

KONSTRUKCJA: prostokątny kawałek skóry złożony na pół i zszyty po bokach

SZYCIE BOCZNE: Po bokach jeden rząd dużych dziurek zszytych grubą nicią (sznureczkiem lub rzemieniem), prawdopodobnie po prawej stronie

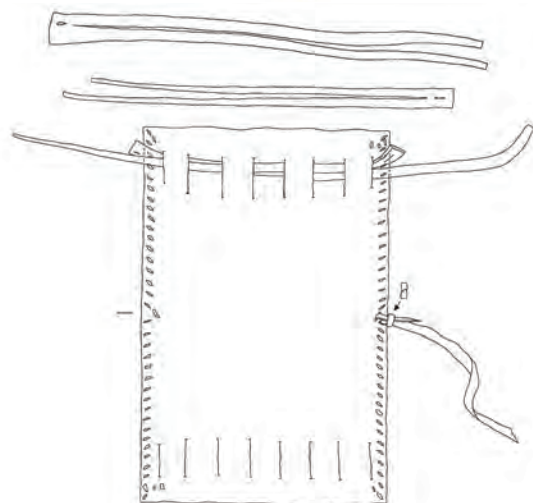
PODZIAŁ: nie

INNE: dobry stan zachowania, brak paska ściągającego i ozdób dna

LITERATURA: –

0 3 cm

0 3 cm

NR KAT.: **V.10**

PRZEDMIOT: sakiwka

NR. INW.: EM XXIII/4131

LOKALIZACJA: wykop XXIII/10C, jednostka 20.

Ul. Rzeźnicka 20

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: 1 poł. XIII w.

WYMIARY: szerokość sakiwki ok. 12 cm, wysokość sakiwki 9,5 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE:

górnej krawędzi: nie

dna: tak, z jednej strony w dolnym rogu przewleczony rzemyk, zamocowany za pomocą zaciśnięcia metalowego ogranicznika. Dziurka po przeciwległej stronie sugeruje, że pierwotnie były dwie takie ozdoby

KONSTRUKCJA: prostokątny kawałek skóry złożony na pół i zszyty po bokach

SZYCIE BOCZNE: szycie na lewej stronie, prawdopodobnie dość grubym sznurkiem.

PODZIAŁ: nie

INNE: sakiwka zachowana w całości, za wyjątkiem trzymających szew nici i jednej ozdoby dna. Zostało się kompletne wiązanie sakiwki. Składało się ono z dwóch rozciętych prawie do końca rzemieni przewleczonych naprzemiennie przez dziurki. Końce rzemieni były przyszyte do górnej części sakiwki. Długość rzemienia zdobiącego – 10 cm

LITERATURA: –

NR KAT.: V.11

PRZEDMIOT: sakiewka

NR. INW.: EM XXIV/1897

LOKALIZACJA: wykop XXIV/45, warstwa 18.

Ul. Św. Ducha 45 (zaplecze parceli)

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:

po 1241 a przed 1276 r.

WYMIARY: szerokość ok. 13 cm, długość
ok. 22 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE:

górnej krawędzi: nie

dna: tak, w dolnym rogu zachowały się pozostałości rzemienia przymocowanego w formie ozdoby.

KONSTRUKCJA: prostokątny kawałek skóry złożony na pół i zszyty po bokach

SZYCIE BOCZNE: wzdłuż brzegów biegna masywne dziurki – nacięcia. Szycie po prawej stronie.

PODZIAŁ: nie

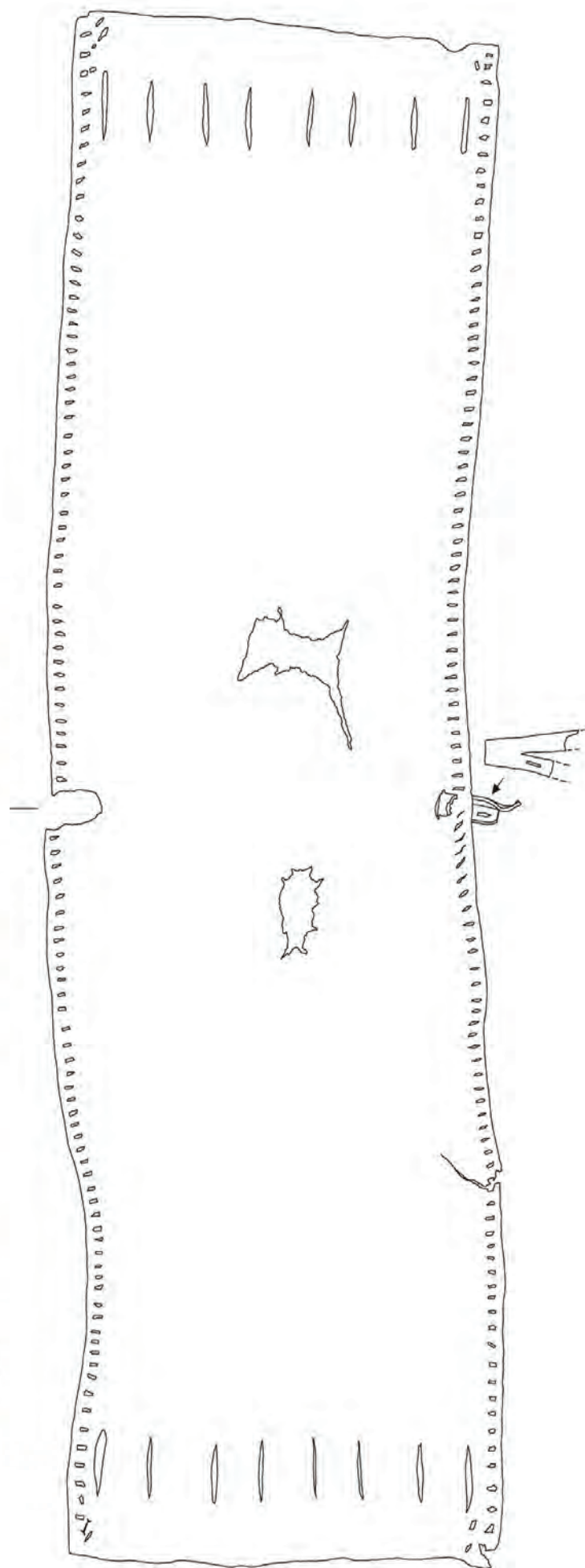
INNE: dobry stan zachowania, brak paska ściągającego i zdobiącego dno rzemienia

LITERATURA: –

0 3 cm

0 3 cm

NR KAT.: **V.12**

PRZEDMIOT: sakiewka

NR. INW.: EM XXVI/731

LOKALIZACJA: wykop XXVI/3, ćwiartka B, warstwa 38. Ul. Św. Ducha 3

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: ok. poł. XIII w.

WYMIARY: szerokość ok. 15-16 cm, wysokość ok. 17 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE:

górnej krawędzi: ?

dna: tak, na rysunku widoczne dwa rzemienie zdo-
biące rogi sakiewki

KONSTRUKCJA: prostokątny kawałek skóry złożony
na pół i zszyty po bokach

SZYCIE BOCZNE: pojedynczy rząd nacięć.

PODZIAŁ: ?

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do
badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

NR KAT.: **V.13**

PRZEDMIOT: sakiewka

NR. INW.: EM XXVI/3360

LOKALIZACJA: wykop XXVI/2, ćwiartka D, jednostka 22. Ul. Św. Ducha 2

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII w.

WYMIARY: szerokość 17 cm, wysokość ok. 15 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE:

górnej krawędzi: tak, widoczne nacięcia będące ślada-
mi po przyszyciu czegoś

dna: tak, zachowane 3 skórzane rzemienie (prawdo-
podobnie pierwotnie było ich więcej), ozdobione
metalowymi zaciskami. Występuje też dodatkowe
zdobienie w postaci dekoracyjnego przeszycia dolnej
partii sakiewki. Ślad po dekoracji zachował się w
postaci 4 rzędów nacięć biegnących ok. 2 cm ponad
dnem sakiewki, po obu jej stronach – zarówno z
przodu, jak i z tyłu. Oprócz nacięć zachował się
odcisk sznureczka który przez nie przebiegał.

KONSTRUKCJA: prostokątny kawałek skóry złożony
na pół i zszyty po bokach

SZYCIE BOCZNE: szereg nacięć, oprócz tego dodat-
kowe szwy boczne mające za zadanie tak ukształto-
wać sakiewkę, by nie była ona płaska

PODZIAŁ: ?

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do
badań. Opis na podstawie dokumentacji rysunkowej i
fotograficznej.

LITERATURA: –

NR KAT.: V.14

PRZEDMIOT: sakiewka

NR. INW.: EM XXX/10332

LOKALIZACJA: wykop XXX. Ul. Rzeźnicka – Św. Ducha – Stary Rynek

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII – XIV w.

WYMIARY: szerokość 12 cm, wysokość 13 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE:

górnej krawędzi: nie, widoczne małe wgłębienia na brzegu, ale powstały one raczej na skutek użytkowania
 dna: tak, z jednej strony zachowany rzemień, po drugiej stronie nacięcie przez które biegł zapewne drugi.

KONSTRUKCJA: prostokątny kawałek skóry złożony na pół i zszyty po bokach

SZYCIE BOCZNE: 3 rzędy nacięć

PODZIAŁ: nie

INNE: dobry stan zachowania, w celach wystawieni- niczych sakiewka została współcześnie ponownie zszyta po bokach

LITERATURA: Marcinkowski 2009, 171, 188- 189, ryc. 25-26; Fonferk et al. 2012, 81 fot. 89.

NR KAT.: V.15

PRZEDMIOT: fragment sakiewki

NR. INW.: EM XXX/15955

LOKALIZACJA: wykop XXX/30. Ul. Św. Ducha 30

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII – XIV w.

WYMIARY: szerokość sakiewki ok. 17 cm, zachowana wysokość ok. 13 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE:

górnej krawędzi: tak, widoczne drobne nacięcia, ze śladem po sznureczku.
 dna:?

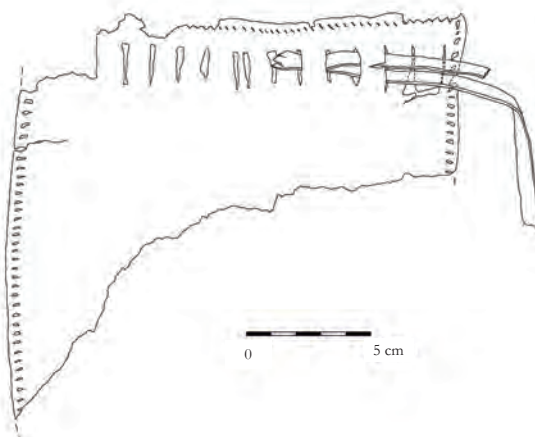
KONSTRUKCJA: prostokątny kawałek skóry złożony na pół i zszyty po bokach

SZYCIE BOCZNE: z boku dość masywne nacięcia.

PODZIAŁ: nie

INNE: zachowana resztką rzemienia zawiązującego sakiewkę

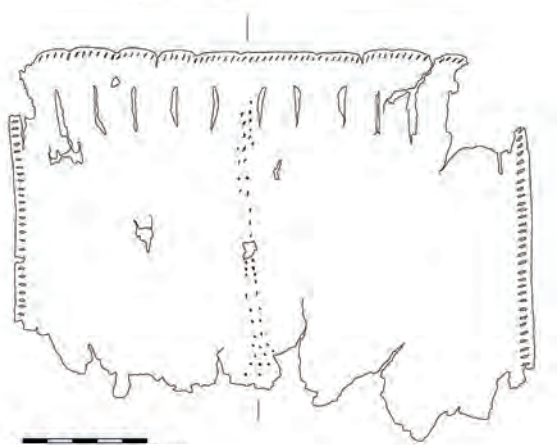
LITERATURA: –

0 3 cm

0 5 cm

0 5 cm

NR KAT.: V.16

PRZEDMIOT: sakiewka.

NR. INW.: EM XXXI/2652

LOKALIZACJA: wykop XXXI/23, jednostka 30.
Ul. Bednarska 23

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIV w.

WYMIARY: szerokość sakiewki 20,5 cm, zachowana
wysokość ok. 15 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE:

górnej krawędzi: tak, nacięcia biegnące wzdłuż gór-
nego brzegu.
dna:?KONSTRUKCJA: prostokątny kawałek skóry złożony
na pół i zszyty po bokach

SZYCIE BOCZNE: 1 rząd drobnych nacięć po bokach.

PODZIAŁ: tak, przez środek biegną dwa rzędy dziurek
świadczących o obecności szwu dzielącego sakiewkę
na dwie komory.

INNE: fragmentaryczny stan zachowania

LITERATURA: –

NR KAT.: V.17

PRZEDMIOT: sakiewka

NR. INW.: EM XXXI/2925

LOKALIZACJA: wykop XXXI/24, jednostka 39.
Ul. Bednarska 24

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII w.

WYMIARY: Szerokość minimum 13 cm, wysokość ok.
15 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE:

górnej krawędzi: ?

dna: tak na rysunku widać zachowany rzemień z
ozdobnym zaciskiem, prawdopodobnie pierwotnie
było tych rzemieni więcejKONSTRUKCJA: prostokątny kawałek skóry złożony
na pół i zszyty po bokach

SZYCIE BOCZNE: ?

PODZIAŁ: ?

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do
badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

NR KAT.: V.18

PRZEDMIOT: 2 fragmenty jednej sakiewki

NR. INW.: EM XXXI/3082; XXXI/3083

LOKALIZACJA: wykop XXXI/24, warstwa 53.
Ul. Bednarska 24

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII w.

WYMIARY: szerokość sakiewki 22, wysokość fragmentu
11 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE:

górną krawędź: tak, nacięcia u góry, z widocznymi odciskami prowadzonego nimi sznureczka. Wzmocniał i zabezpieczał brzeg sakiewki, jeśli był kolorowy mógł dodatkowo pełnić funkcję ozdobną.
dna:?

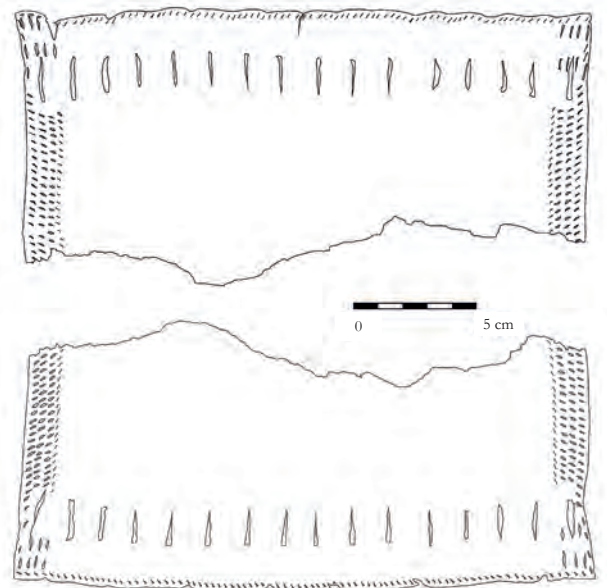
KONSTRUKCJA: prostokątny kawałek skóry złożony na pół i zszyty po bokach

SZYCIE BOCZNE: 4 rzędy nacięć po bokach

PODZIAŁ: nie

INNE: według rysunku w księdze inwentarzowej zachował się także pasek ściągający, ale obecnie przy zabytku go nie ma.

LITERATURA: –

NR KAT.: V.19

PRZEDMIOT: sakiewka

NR. INW.: EM XXXI/4890

LOKALIZACJA: wykop XXXI/14, ćwiartka A, jednostka 55. Stary Rynek 14

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII w.

WYMIARY: szerokość 24 cm, wysokość 16 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE:

górnej krawędzi: tak, drobne nacięcia biegnące wzdłuż górnego brzegu.

dna: tak, widoczne ślady po mocowaniu ozdób

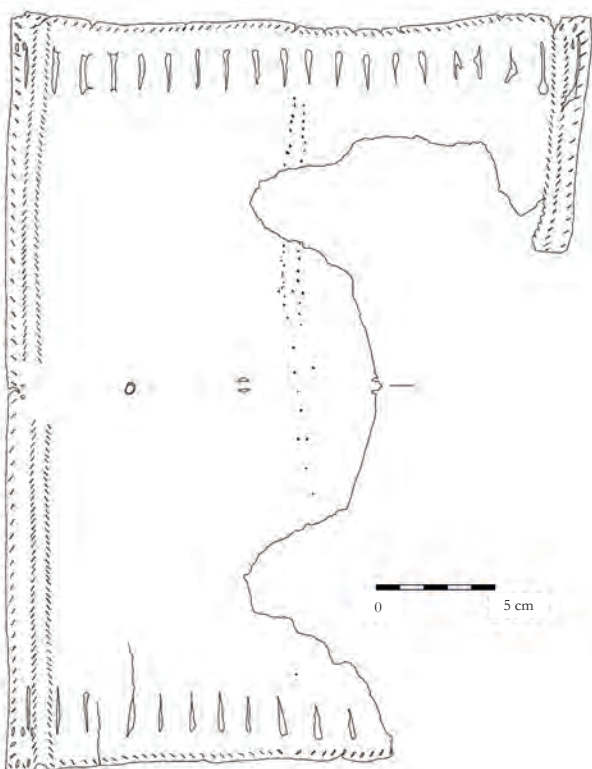
KONSTRUKCJA: prostokątny kawałek skóry złożony na pół i zszyty po bokach

SZYCIE BOCZNE: po boku trzy rzędy ukośnych nacięć. Prawdopodobnie tylko pierwszy zewnętrzny rząd był przeznaczony na szew konstrukcyjny, pozostałe zapewne były szwami dekoracyjnymi.

PODZIAŁ: tak, przez środek sakiewki biegnie podwójny rząd dziurek, świadczących o tym, że sakiewka była podzielona na dwie komory.

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **V.20**

PRZEDMIOT: sakiewka

NR. INW.: EM XXXIII/1592

LOKALIZACJA: wykop XXXIII. Stary Rynek – Kowalska – Rzeźnicka

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII – XIV w.

DATOWANIE PRZEDMIOTU:

WYMIARY: szerokość ok. 16,5 cm, długość: ok. 12 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE:

górnej krawędzi:?
dna:?

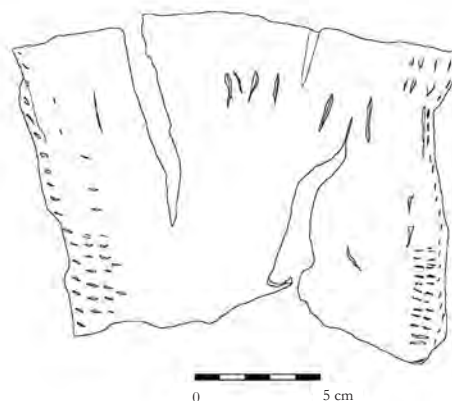
KONSTRUKCJA: prostokątny kawalek skóry złożony na pół i zszyty po bokach

SZYCIE BOCZNE: kilka rzędów nacięć, (prawdopodobnie 3)

PODZIAŁ: ?

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

NR KAT.: **V.21**

PRZEDMIOT: sakiewka

NR. INW.: EM XXXIII/1597

LOKALIZACJA: wykop XXXIII. Stary Rynek – Kowalska – Rzeźnicka

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII – XIV w.

DATOWANIE PRZEDMIOTU:

WYMIARY: szerokość ok. 15 cm, zachowana długość 27 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE:

górnej krawędzi:?
dna:?

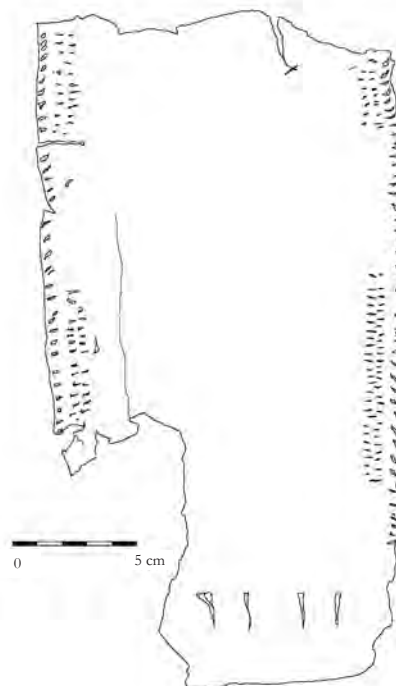
KONSTRUKCJA: prostokątny kawalek skóry złożony na pół i zszyty po bokach

SZYCIE BOCZNE: 3 rzędy nacięć

PODZIAŁ: ?

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

KALETKI

0 3 cm

0 5 cm

NR KAT.: V.22

PRZEDMIOT: kaletka

NR. INW.: EM IIIF/5922

LOKALIZACJA: wykop IIIF, dom nr 6.
Ul. Kowalska 12DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:
dom wybudowany w latach 1240- 1280

DATOWANIE PRZEDMIOTU: XIV – XV w.

WYMIARY: 21,8 x 21,5 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE: dekoracyjny szew konstrukcyjny, wykonywany rzemieniem w kontrastującym kolorze.

KONSTRUKCJA: wieloczęściowa. Torebka prawdopodobnie była zapinana za pasek, który nie zachował się (o jego obecności świadczy charakterystyczne nacięcie w klapce z przodu torby). Uszyta z co najmniej 3 fragmentów skóry, o zróżnicowanej grubości. Brak śladów przyszywanych kieszonek.

INNE: –

LITERATURA: –

0 5 cm

NR KAT.: V.23

PRZEDMIOT: kieszeń kaletki

NR. INW.: EM V/2005

LOKALIZACJA: wykop V, ćwiartka C/D, warstwa XVII. Ul. Garbary 3

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII/XIV w. ?

WYMIARY: szerokość 31,5 cm, wysokość 11,5-13,5 cm

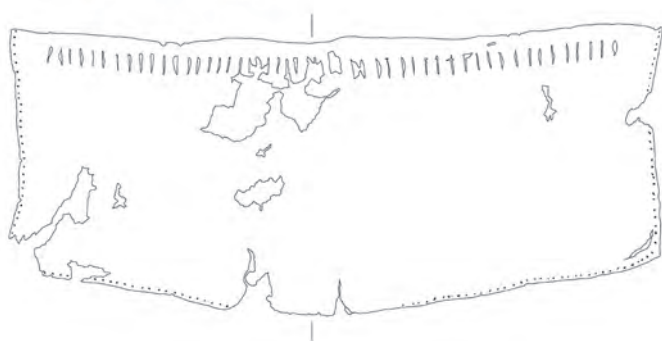
SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE: lico jak i spodnia strona strona jest ozdobiona ukośnymi liniami, wykonanymi na prasie.

KONSTRUKCJA: –

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **V.24**

PRZEDMIOT: kaletka

NR. INW.: EM XXII/9222

LOKALIZACJA: wykop XXII/10A, obiekt, warstwa 11.
Ul. Bednarska 10

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XV w.

WYMIARY: duży fragment (jest to także rozmiar samej torby) 21,5 x 23 cm, mały fragment 21 x 6,5 cm.

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE: ozdobny szew konstrukcyjny wykonany rzemieniem, dekoracyjne wycięcie szlufek torby.

KONSTRUKCJA: Wieloczęściowa. Zachowane dwa fragmenty. Duży fragment złożony na pół i przesyty rzemieniem tworzy przednią klapę, tył torby oraz szlufki do przelożenia paska. Mały fragment, być może pierwotnie przszyty do przedniej kłapy, powtarza kształt jej dolnej części.

INNE: -

LITERATURA: -

NR KAT.: **V.25**

PRZEDMIOT: fragment kaletki

NR. INW.: EM XXII/13726

LOKALIZACJA: wykop XXII/14, obiekt 1, warstwa 3

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: średniowiecze/
nowożytność

WYMIARY: 11,5 x 12,5 cm

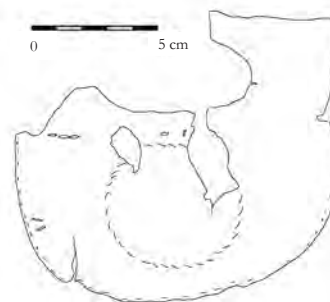
SUROWIEC: skóra

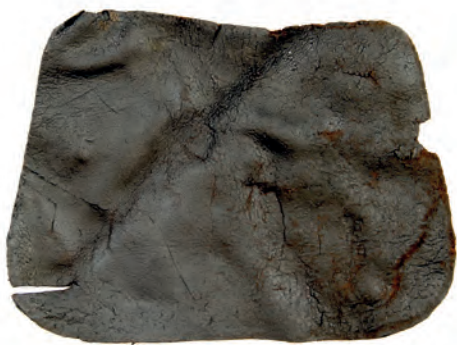
ZDOBIENIE: ?

KONSTRUKCJA: Fragment torby
o wieloczęściowej konstrukcji. Ślad
po przszyciu kolistej kieszonki

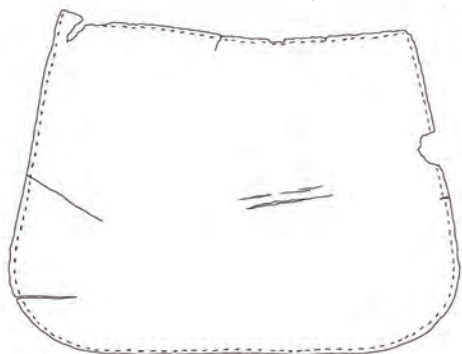
INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: -

0 5 cm

NR KAT.: **V.26**

PRZEDMIOT: fragment torby lub kaletki

NR. INW.: EM XXIII/4474

LOKALIZACJA: wykop XXIII/12, jednostka 28.

Ul. Rzeźnicka 20 (Sukiennice)

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: po 1260 r.

WYMIARY: 18,3 x 13,2 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE: –

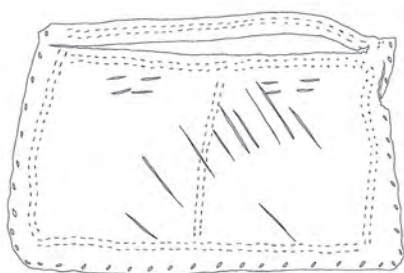
KONSTRUKCJA: fragment torebki, niestety nie można na jego podstawie wyciągnąć wniosków na temat jej konstrukcji

INNE: –

LITERATURA: –

0 5 cm

NR KAT.: **V.27**

PRZEDMIOT: wewnętrzna część kaletki

NR. INW.: EM XXIV/16/2383

LOKALIZACJA: wykop XXIV/16. Ul. Mostowa 16

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: średniowiecze

WYMIARY: 15,7 x 10 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE: na brązowej skórze widoczne są czerwone refleksy, być może pierwotnie przedmiot miał bordowy odcień.

KONSTRUKCJA: fragment kaletki o wieloczęściowej konstrukcji. Widoczne ślady po przyszyciu dwóch kieszonek, ściąganych u góry rzemieniem. Rozcięcie u góry fragmentu sugeruje, że był on także przednią częścią kolejnej, większej kieszeni.

INNE: fragment zniszczony za sprawą ukośnych przecięć

LITERATURA: –

NR KAT.: V.28

PRZEDMIOT: fragmentarycznie zachowana kłapa kaletki

NR. INW.: EM XXIV/2739

LOKALIZACJA: wykop XXIV/13, warstwa 26.
Ul. Mostowa 13DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: lata 30.-40.
XIII w.

DATOWANIE PRZEDMIOTU: analogiczne kaletki udokumentowane są w ikonografii pierwszej poł. XIV w. i tak należy też datować tę kłapkę.

WYMIARY: zachowana wielkość 13,4 x 8,4 cm, rozmiar pierwotny ok. 15 x 9cm

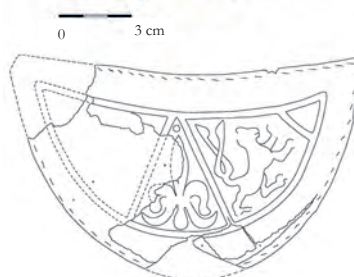
SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE: tłoczony ornament ze wzorami heraldycznymi – zwróconym w prawą stronę (heraldycznie w lewo) wspiętym lwem z rozdwojonym ogonem o krzyżujących się końcówkach i kwiatem lilii.

KONSTRUKCJA: fragment wycięty z jednego kawałka skóry, na jego podstawie nie można wnioskować na temat konstrukcji całej torebki

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: V.29

PRZEDMIOT: fragmentarycznie zachowana kłapa od torby

NR. INW.: EM XXIV/2811

LOKALIZACJA: wykop XXIV/45K, warstwa 21.
Ul. Św. Ducha 45 (kamienica)

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: 1. poł. XIII w

WYMIARY: 18,3 x 15,3 cm

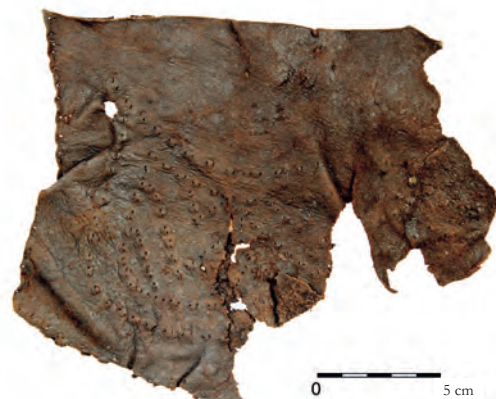
SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE: fragment zdobiony dziurkami przez które pierwotnie przechodził zapewne kolorowy sznureczek (zachowane resztki sznurka). Brzeg kłapy najprawdopodobniej również był obszyty sznureczkiem, lub rzemieniem.

KONSTRUKCJA: na podstawie fragmentu nie można wyciągnąć wniosków na temat konstrukcji torby

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **V.30**

PRZEDMIOT: kaletka

NR. INW. : EM XXX/6137; EM: XXX/6138

LOKALIZACJA: wykop XXX/38, jednostka 34,
warstwa 11. Ul. Stary Rynek 38

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: średnio-
wecze

DATOWANIE PRZEDMIOTU: XV w.

WYMIARY: ok. 20 cm x 20,5 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE: dekoracyjny szew konstrukcyjny
wykonany rzemieniem

KONSTRUKCJA: Wieloczęściowa. Zachowały się
2 zszyte fragment i jeden luźny. Zapinana na
pasek, który się nie zachował.

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **V.31**

PRZEDMIOT: kaletka

NR. INW.: 1 – EM XXX/6147; 2 – EM XXX/6148;
3 – EM XXX/6145; 4 – EM XXX/6143; 5 –
EM XXX/6150; 6 – EM XXX/6151; 7 – EM
XXX/6146

LOKALIZACJA: wykop XXX/3, jednostka 10, warstwa
7. Ul. Rzeźnicka 3

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XV w.

WYMIARY: rozmiar kaletki: 16 x 18,5 cm

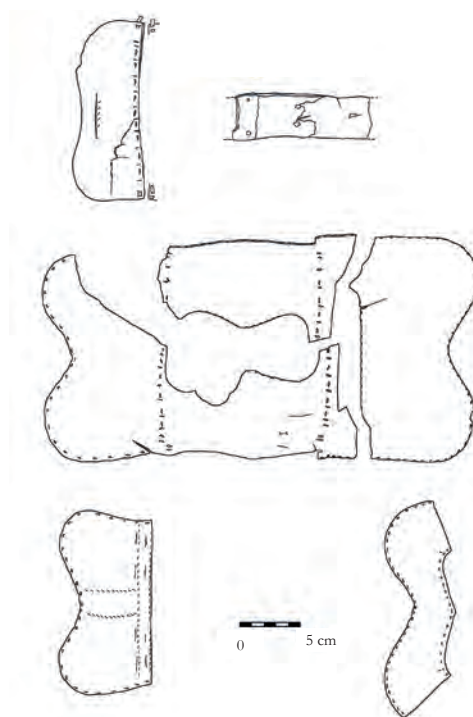
SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE: ?

KONSTRUKCJA: wieloczęściowa, zachowało się 7
elementów tworzących kaletkę. Próby jej zrekonstru-
owania dowodzą, pierwotnie musiała on składać się z
jeszcze większej liczby elementów. W środku torebki
znajdowały się naszywane kieszonki. Zapinana na
pasek, który zachował się z wraz z resztkami okucia.

INNE: –

LITERATURA: –

NR KAT.: **V.32**

PRZEDMIOT: przednia (a) i tylna (b) część kaletki
NR. INW.: a – EM XXXI/2929; b – EM XXXI/2940

LOKALIZACJA: wykop XXXI/23, jednostka 3, war-
stwa 7. Ul. Bednarska 23

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XV – XVI w.

DATOWANIE PRZEDMIOTU: ze względu na rozmiar
torebka przypomina kaletki prezentowane w ikono-
grafii XIV w.

WYMIARY: a – 11,5 x 12,5 cm; b – 16 x 15 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE: –

KONSTRUKCJA: wieloczęściowa, ale zachowane
elementy nie przynoszą wielu informacji na temat jej
szczegółów

INNE: –

LITERATURA: Marcinkowski 2009, 171, 191 ryc. 27

NR KAT.: **V.33**

PRZEDMIOT: fragment kaletki lub torby

NR. INW.: EM XXXI/5297

LOKALIZACJA: wykop XXXI/14, ćwiartka A, jednost-
ka 54. Ul. Stary Rynek 14

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII w.

WYMIARY: 15 x 16,5 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE: ?

KONSTRUKCJA: ?

INNE: w trakcie kwerendy zabytek był niedostępny do
badań. Opis na podstawie dokumentacji.

LITERATURA: –

JAŁMUŻNICZKI TEKSTYLNE

NR KAT: **V.34**

PRZEDMIOT: jałmużniczka

NR. INW: EM XXII/3606

LOKALIZACJA: wykop XXII/30, obiekt 1, warstwa 4.
Ul. Rybacka 30

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII – XV w.

DATOWANIE PRZEDMIOTU: przed XV w.?

WYMIARY: szerokość ok. 15 cm, wysokość ok. 14 cm,
długość frędzli :3, 5,5 i 4 cm

SUROWIEC: jedwab

SPLIT: płócienny z dodatkowym wątkiem lansującym,
tworzącym drobny geometryczny wzór na całej
powierzchni. Tkanina jednoosnowowa, co najmniej
dwuwątkowa. Na wąskim paśmie materiału widoczna
dodatkowa nić, jest to ślad po hafcie lub trzeci wątek.

GĘSTOŚĆ (na cm):

wątek podstawowy: 19

wątek lansujący: 19

osnowa: 28

SKRĘT NICI:

wątek podstawowy: brak skrętu

wątek lansujący: brak skrętu

osnowa: 2S/-

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE:

miejsce powstania tkaniny – Hiszpania?

KSZTAŁT: prostokątny

KONSTRUKCJA: kawałek materiału złożony na pół
i zeszyty po bokach

INNE: trzy krawędzie torebki obszyte sznureczkiem –
tasiemka wykonana na 2 tabliczkach, od razu podczas
przyszywania.

U góry ślad po nieobszytych dziurkach, którymi
pierwotnie biegł sznurek zamykający torebkę (nie zachował się). Dziurki w odległości ok. 1 cm od górnej
krawędzi.

LITERATURA: –

BUDOWA SPLOTOWA TKANINY - TŁO

BUDOWA SPLOTOWA TKANINY- WZÓR

NR KAT.: V.35

PRZEDMIOT: jalmużniczka

NR. INW.: EM XXII/3613

LOKALIZACJA: wykop XXII/28A, obiekt 1, warstwa 12. Ul. Rybacka 29

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XV w.

DATOWANIE PRZEDMIOTU: tkanina z której uszyto torebkę powstała najprawdopodobniej w 2 poł. XIV wieku

WYMIARY: szerokość: ok. 19 cm , wysokość: 15 cm

SUROWIEC: jedwab

KSZTAŁT: przestrzenny, kroplowaty

KONSTRUKCJA: torebka skrojona z 4 głównych części, o zbliżonym do trójkąta kształcie. Szwy łączące te części oddzielone są od siebie dekoracyjnym sznureczkiem.

SPLOT: złożony – lampas, sznurki plecione o okrągłym przekroju

GEŃSTOŚĆ (na cm):

osnowa podstawowa: 48-49 (po dwie nici założone w jednym oczku struny podciągowej krosna, tutaj podana jest liczność par)

osnowa wiążąca: 18-19

wątek wzoru: 31

wątek tła: 31

SKRĘT NICI:

osnowa wiążąca : Z

osnowa podstawowa: brak skrętu

wątek wzoru: brak skrętu

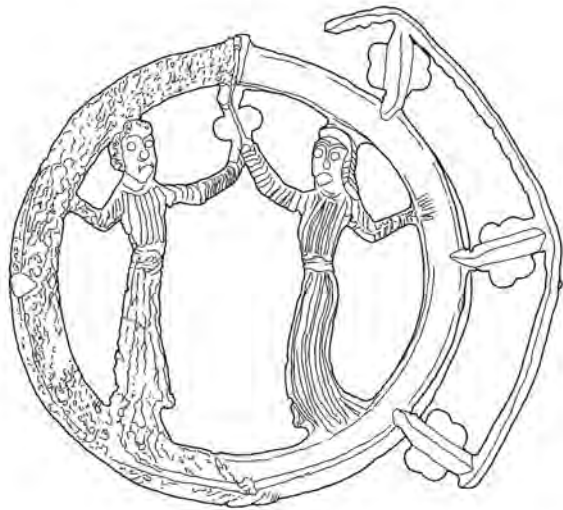
wątek tła: brak skrętu

PRAWDOPODOBNE POCHODZENIE: miejsce powstania tkaniny – Północne Włochy, Lukka lub Wenecja

INNE: –

LITERATURA: Nawrońska 2014a, 164 ryc.154; Rybarczyk 2018, 158.

VI. INNE

NR KAT.: VI. 1

PRZEDMIOT: gitterna

NR. INW.: EM IVF/150

LOKALIZACJA: wykop: IV F, obiekt 2, warstwa 4.
Stary Rynek 56

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: ?

DATOWANIE PRZEDMIOTU: XIV – XV w.

WYMIARY: długość 54,8 cm, szerokość 18,7 cm, wysokość pudła rezonansowego 6,5 cm

SUROWIEC: drewno lipowe i świerkowe

ZDOBIENIE: główka instrumentu z wyobrażeniem kobiecej głowy

INNE: –

LITERATURA: Popławska 1997, 145-148, ryc.1-3;
Popławska 2010, 329; 2004 Fonferek et al. 2012,
137-138, fot. 177-178; Czuba, Marcinkowski 2014,
150-151.

NR KAT.: VI.2

PRZEDMIOT: rzeźbiona rękojeść noża

NR. INW.: EM VIA/1393

LOKALIZACJA: wykop VIA, jednostka 47. Ul. Garbary 9

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: lata '90 XIII w.

WYMIARY: zachowana wysokość: 8,4 cm, szerokość
1,6-2,5 cm, grubość 1,3-1,8 cm

SUROWIEC: kość zwierzęca

INNE: –

LITERATURA: Marcinkowski 2003, 327-339; Marcinkowski 2006, 363-377; Marcinkowski 2010a, 306;
Fonferek et al. 2012, 43,
fot. 20-21; Wachowski 2013, ryc. XXXIII;
Czuba, Marcinkowski 2014, 139.

NR KAT.: **VI.3**

PRZEDMIOT: pokrowiec na tabliczki woskowe

NR. INW.: EM XXIII /5465

LOKALIZACJA: wykop XXIII/38, jednostka 31, war-
stwa 6. Ul. Kowalska 5

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE:
XIV – XV w.

DATOWANIE PRZEDMIOTU: 1 poł. XIV w.

WYMIARY: wysokość (bez paska): 8,5 cm, szerokość
6,2cm. grubość 1,7 cm

SUROWIEC: skóra

ZDOBIENIE: wyciskany ornament figuralny, ukazujący
parę kochanków

INNE: prawie kompletnie zachowany, brak góry i dna,
szycie wzdłuż jednej krawędzi

LITERATURA: Nawrońska, Tandecki 1997; Nawrońska
2010; Sobecka 2010; Fonferek
et al. 2012, 151, fot. 193; Wachowski 2013, 67-69,
ryc.26a; Nawrońska 2014a, 271 ryc. 267.

NR KAT: VI.4

PRZEDMIOT: nóż z rzeźbioną rękojeścią

NR. INW.: EM XXV/1075

LOKALIZACJA: wykop XXV, jednostka 30.
Ul. Rzeźnicka 15

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: pierwsza poł.
XIII w.

WYMIARY: wysokość rękojeści 8,9 cm, szerokość
rękojeści 1,5- 1,8 cm, grubość rękojeści 0,7- 1,2 cm,
długość głowni 11,7 cm

SUROWIEC: metal, kość słoniowa

INNE: -

LITERATURA: Marcinkowski 2003, 327-339; Mar-
cinkowski 2006, 367-377; Marcinkowski 2010, 305;
Fonferek et al. 2012, 43, fot. 20-21; Wachowski 2013,
ryc.XIb; Czuba, Marcinkowski 2014, 139

NR KAT.: VI.5

PRZEDMIOT: główka ceramiczna

NR. INW.: EM XXVI/ 4911

LOKALIZACJA: wykop XXVI/2, ćwiartka C, jednostka 40. Ul. Św. Ducha 2

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XIII w.

DATOWANIE PRZEDMIOTU:

2 poł. XIV – pocz. XV w.

WYMIARY: 3,3 x 3,5 cm

SUROWIEC: glina

INNE: ceramiczna glazurowana figurka kobieca, odluczona na wysokości szyi

LITERATURA: –

NR KAT.: VI.6

PRZEDMIOT: talerz

NR. INW.: EM XXXI/5599

LOKALIZACJA: wykop XXXI/17, jednostka 1. Ul. Studzienna 17

DATOWANIE ARCHEOLOGICZNE: XVIII w.

DATOWANIE PRZEDMIOTU: ok. połowy XIV w.

WYMIARY: pierwotna średnica 46 cm, maksymalna wysokość 4,8 cm

SUROWIEC: drewno

ZDOBIENIE: ryte i malarskie

KONSTRUKCJA: wytoczony na tokarce

INNE: –

LITERATURA: Nawrońska, Wachowski, Witkowski 2013, 285-293; Wachowski 2013, 130-133, ryc. 47.

